HRADY

ZÁMKY A TVRZE

KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO.

POPISUJE

AUGUST SEDLÁČEK,

C. K. KONSERVÁTOR A GYMNASIJNÍ PROFESSOR.

ILLUSTRUJÍ

ADOLF LIEBSCHER A KAREL LIEBSCHER.

DÍL DRUHÝ.

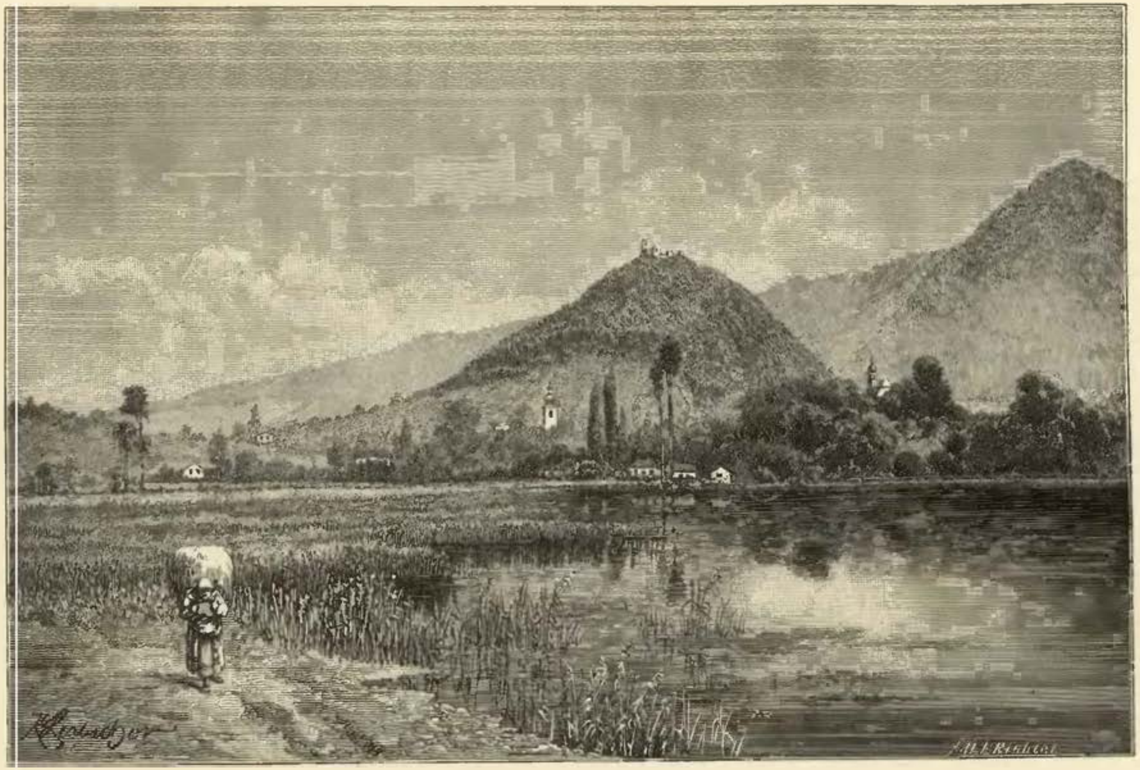
V PRAZE.

TISKEM A NÁKLADEM KNIHTISKÁRNY FRANTIŠKA ŠIMÁČKA.

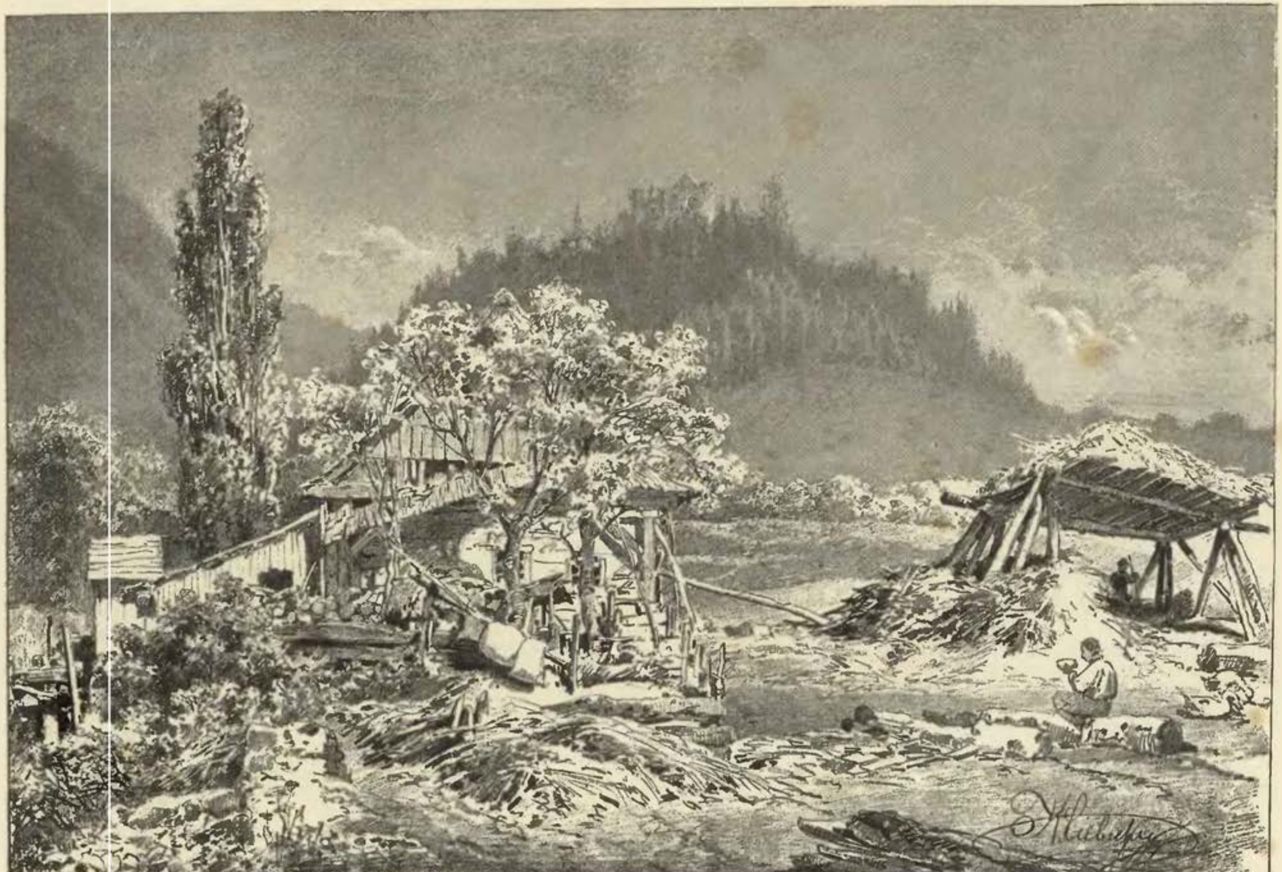
1883.

DÍL DRUHÝ.

HRADECKO.

Potštýn od západu.

Potštýn od východu.

POTŠTEIN HRAD.

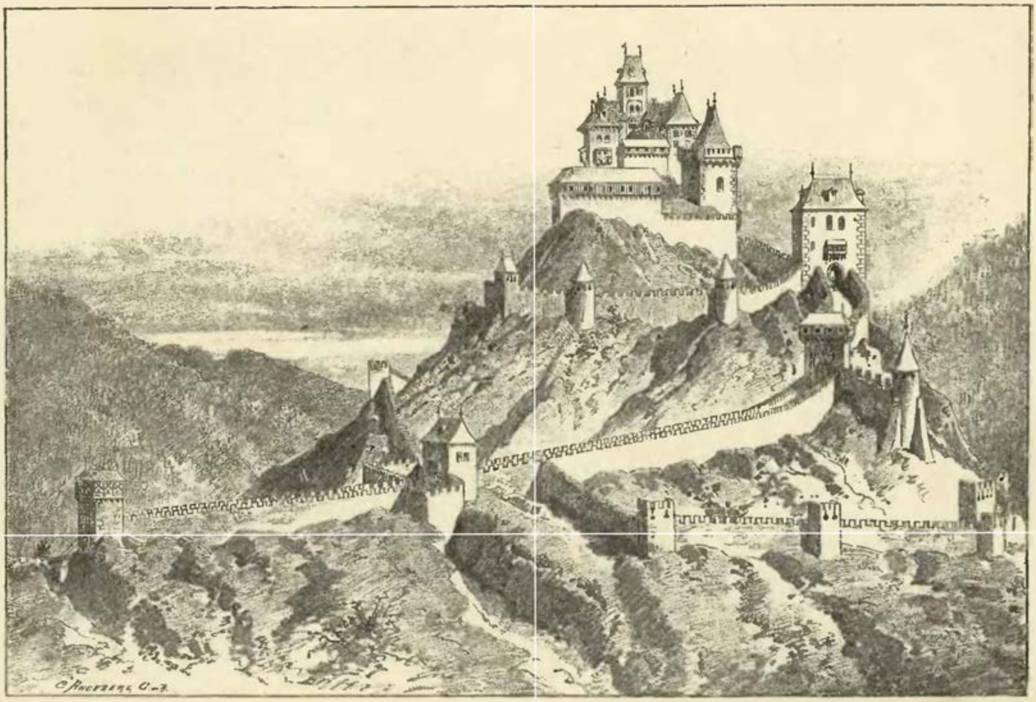
I. Popis hradu, jaký jest a býval.

Na levém břehu Vysoké Orlice táhne se dlouhý hřbet černými lesy zarostlý, skláněje se ke straně říční strmými a sem a tam až nedostupnými srázy. Viděti jej lze již z daleka, když se přichází od strany severní; a když slunce vycházející siné stráně zeleným úsměvem přiodívá, spatřují se od severních výšin na jednom místě žlutavé zdi, ze zdálí skalám podobné. Přijdeme-li však blíže, seznáme, že jsou to zříceniny starého hradu Potšteina [1]) a že stojí na homoli od dotčeného hřbetu k městečku Potšteinu povydané. Obyvatelé okolní velmi dobře zříceniny ty znají a také rádi a často je navštěvují. Cizinec uslyšev o nich, očekává, že uvidí něco velkolepého, ale klame se; neboť ačkoliv patřil Potštein kdysi k velkolepým hradům a prvním toho spůsobu pevnostem, přece z toho na naše doby poměrně jen málo zbylo, a to, co na Potšteině kdysi nádherným a velkolepým bylo, pozná mnohdy jen oko cvičené.

Hrad Potštein *obmezen byl původně jen na vrch hory,* obsahuje při svém založení jen horní neb vyšehrad. Kromě toho spatřujeme tu ještě *dvojí ohradu,* prostřední a dolní; onano, nebyla li hned při založení, povstala ve 14., tato pak v 15. věku, kdež měl býti Potštein první pevností v celém okolí. Nejnižší hradba zpevněna byla čtverhrannými baštami, známkami to pokročilého válečnictví 15. věku, ale sesula se tak důkladně, že ji musíš šlakovati po lese a nemáš-li oka cvičeného, ani se s ní neshledáš. Než i z dlouhého mezibraní, kudy se do zavření hradského vstupovalo, jen pramálo zbylo. Neb vejda z městečka voznicí mezi kapličkami křížové cesty na hradiště, sotva ze ssutin a hromádek kamení, drnem,

---

[1]) Pomůckou: Fr. J. Zoubka Vypsání hradu Potšteina v Hradecku a A. Bauma o téže věci, v Pam. arch. VIII. 599. Ze starších historiků připomínáme K. z Bienenberka. (Alterth. I. 130) a Hebera (I. díl).

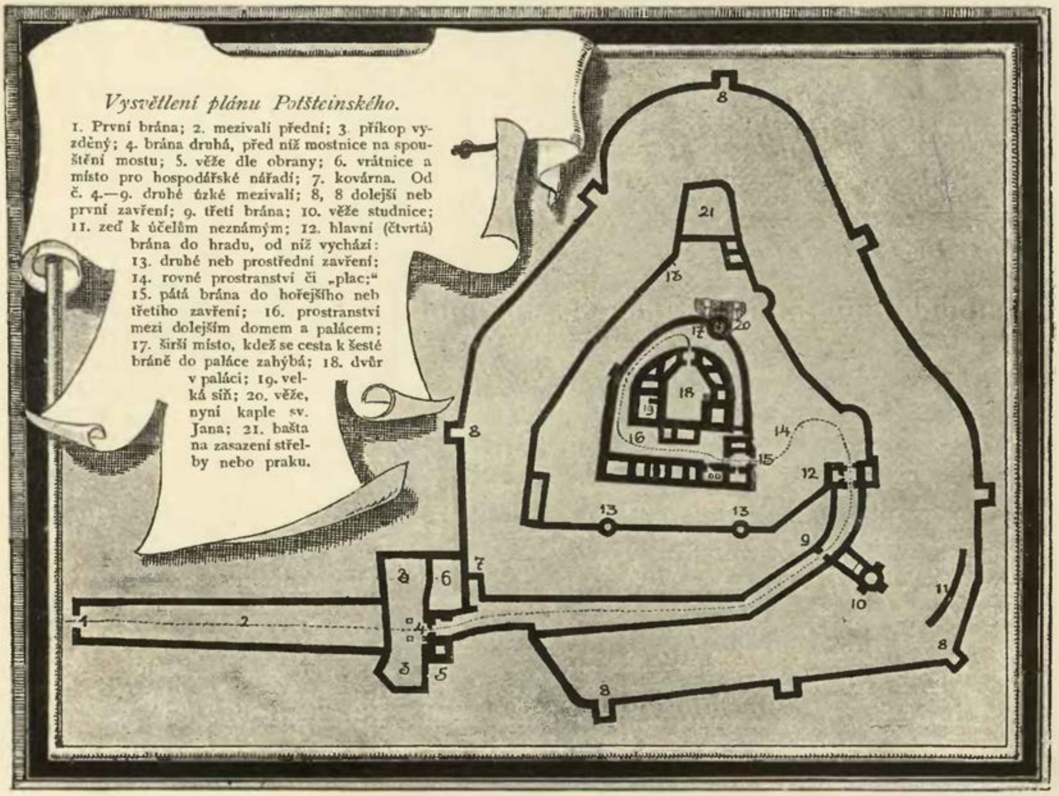

Potštein na počátku 16. století.

mechem a křovím porostlých, poznáš, jaké zdi tu někdy bývaly. *První vchod* do hradu ani neznamenáš, kdežto tu byla dříve zděná brána a na ní nízká dřevěná vížka o jednom ponebí, z níž se na cimbuří hradeb vycházelo. Výstupek nebo námětek nad branou byl dílem obranou, dílem hlídkou pro vrátného, aby si mohl příchozího dobře prohlédnouti, nežli jej vpustil. V pravo a v levo a za branou více tušíš, nežli vidíš zbytky bývalých hradeb v *mezivalí* neb *mezibraní*, t. j cestě z obou stran hrazené, od brány ke bráně. Původně tohoto opevnění tu nebylo; postaveno jest zajisté teprve při rozšíření hradu za Pernšteinův, aby nejslabší stranu bránilo. Na konci mezivalí přicházelo se ku příkopu dobře vyzděnému a zavřenému zdmi, které k ostatním hradbám přiléhaly. V příkopu postaveny byly zděné mostnice čtvery; na dvou předních stál pevný dřevěný most, na ostatní spouštěl se most zvoditý. V čas války bývala ona polovice mostu odklizena; a zvoditý most byl ustavičně zpodjat neb zveden. Přicházel-li pěší, neotvíráno mu vrat *druhé brány*, nýbrž vpouštěn býval vedlejší *brankou* či *fortnou*, která měla též svůj malý zvoditý most. Od průjezdu v pravo stála věž pro obranu mostu a příkopu, neb bylo potřeba střely nejen z protější, nýbrž i z hořejší strany metati (srov. popis Vildšteina I. 155). V levo od brány bývalo malé ohrazení a v něm kůlny dřevěné na uschování vozů, koleček, lopat atd., něco dále byla kovárna, která bývala na každém hradě. Vše to nyní zmizelo, a v pravo, u nynější Kalvarie, sotva již poznáš, že tu jindy býval příkop.

Mysleme si, že jest právě poledne, když příchozí do hradu přišel. Tu slyšel hlídky volati, jako v čas války, od bašty k baště nejnižší ohrady; jest to volání pozedných, kteří v poledne i v noci pro bezpečnost hrad hlídají a hlídání své voláním usvědčují.

Cesta vede výše. Zbytky hradeb v pravo a v levo stávají se patrnějšími. Něco dále uvidíš hlubokou *studni*; chceš-li do ní hoditi kamenem, abys hloubku její změřil, hlásní tě nezakřiknou. Avšak vidíš posud zbytky té tvrdé, okrouhlé, opěracími pilíři sesílené věže studnice, k níž vedla z třetího mezibraní krytá chodba, též ke bránění spůsobená. Vodu totiž na hradě za každou cenu míti musili. Nebyla-li tedy voda na hoře nalezena, hledali ji na svahu aneb na patě hory, a jestli že ji našli, spojili studni tu postavenou s ohradou hradní, což mnohdy nemálo peněz stálo. Studni bylo možná brániti, jak z následující brány, tak i z blízké okrouhlé věže, jež se v prostřední ohradě nacházela. Na místě chodby

Plán Potšteina. — (Sever dole, měř. 2 mm. = 5 m.)

kryté spatříš nyní jen něco málo zdí, a sklepy pod ní otvírají na tebe rozvalený jícen. Od studně vedla vozová cesta třetím mezivalím až ke *čtvrté věžovaté bráně*, jíž se teprve do hradu vcházelo; nebo co posud stávalo, byla cesta naschvál prodloužená, aby bylo nepříteli přemáhati kolikeré překážky, než-li se dostal ke hlavní bráně.

Hrad, jak ve svém *druhém* či *prostředním zavření* byl, podobal se trojhranu, jehož roh jižní byl zaokrouhlen. Z rohu k rohu byla tedy daleká cesta, neboť staveními uprostřed hradu stojícími byla nejbližší rovná cesta zamezena. Tomu se odpomohlo *podzemními* chodbami, jichž měl Potštein s dostatek. Všelijak se tajné tyto chodby křižovaly, aby nepřítel, kdyby se mu podařilo sem vniknouti, zabloudil a od posádky hradu snadněji potřen býti mohl. Jimi vybíhali obležení na nepřítele a překáželi oblehací práci jeho, zde skrývali v čas nebezpečenství nejlepší své jmění (odtud pověsti o pokladech na hradě); kromě toho spojovaly ty chodby rozličné části pevnosti mezi sebou, jako ohrady, věže atd., aby posádka rychle k nim pospíšiti, aneb když jedna část dobyta byla, aby do druhé se uchrániti mohla. Konečně když všecka naděje minula, páni a čeleď nějakou chodbou utekli. Ze zavření prostředního zbyly zdi; dvě okrouhlé věže na severní jeho straně jsou až k zemi pobořeny.

Na čtvrté bráně spatřuje se kamenné opažení vrat, zavřené lomeným obloukem, na jehož svorníku se ještě zubří hlava Pernšteinská nachází. V pravo od průjezdu této brány byla jístba vrátného, v levo písárna hejtmana hradského. Přinášel-li kdo z poddaných peníze, býval puštěn až do písárny, dále do hradu jíti nemohl; přicházel-li jiný host, dal vrátný první brány rohem znamení, jež opakovali hlásní od věže ke věži; hejtman sešed pak s holomky až k první bráně, hostě buď na hrad pustil neb nepustil. Vejdouce průjezdem na nádvoří, shledáme, že velmi široké parkány vyšehrad neb třetí vnitřní zavření na všech stranách objímají. Bývaly kdysi rozryty kopyty koňskými, když tu jezdci přejížděli; nyní jsou také rozryty, ale od stromů vykácených a přívalů dešťových. Jest to prostrannost přidělaná, tušim, v 14. století,

když původní hrad těsným býti se ukazoval, ale za Pernšteinů i tu se změny staly; z té doby totiž pochází snad nižší opevnění na jižní straně, kde vrch se sklání, k tomu zřízené, aby se tu stroje střelné zasaditi mohly. Bylo-li toto opevnění v starší době, stál tu ohromný prak. Na některých místech stály dřevěné stavby, prostrannější místa hodila se buď k odbývání her rytířských (klání, turnaji), neb byla shromaždištěm posádky v čas obléhání, aneb tu byly trávníky s několika stromy, v nichž se paní s dětmi v bezpečnosti procházeti mohla. Ohrada opatřena byla dvěma okrouhlýma věžema pro ochranu druhého mezivalí i ohrady samé, poněvadž tu dosti velký kus rovně běží. K jihozápadu dotýkalo se dotčeného nižšího opevnění staveníčko o dvou komnatách, a vedlé byla polookrouhlá bašta; ve východním rohu bylo také čtverhranné stavení hospodářské, snad konírny.

Vyšehrad neb vnitřní hrad postaven jest na spůsob podkovy, jsa co do hrubosti zdí nejsilnější; jest to nejstarší část hradu a ukazuje nám, jak asi při svém založení vyhlížel; neb čím starší hrad byl, tím menší okolek míval, a teprv později, když ubývalo prostoty a potřeby vzrůstaly, nové části a ohrady přidělávány. Od čtvrté brány zatočila se cesta k východu, vedouc k páté bráně. Jest to cesta příkrá, na níž se vozem jeti nemůže, nýbrž toliko na koni. Mohutné rozvaliny této brány svědčí, že se nad ní zdvihala hrubá věž sama o sobě stojící; v levo od průjezdu byla jistba vrátného, v pravo čeledník, kteréž oboje již na dobro spadly. K oné přiléhaly v rovné čáře stavení pro úředníky a zásobárny; venkovská jich zeď byla zároveň ohradou, pročež byla opatřena dřevěným podsebitím neb pavlačemi. Část hradu tato pobořena jest úplně, tak že jen oko cvičené bývalé její rozdělení uhodne; neb ačkoliv jsou ssutiny místy sáhodlouhé, aneb vysoko nad stromy vynikají, přece se bývalého jich účelu na první pohled nedomyslíš. Třetí zavření, které odtud vycházejíc *palác* objímá, dokonce se rozpadlo.

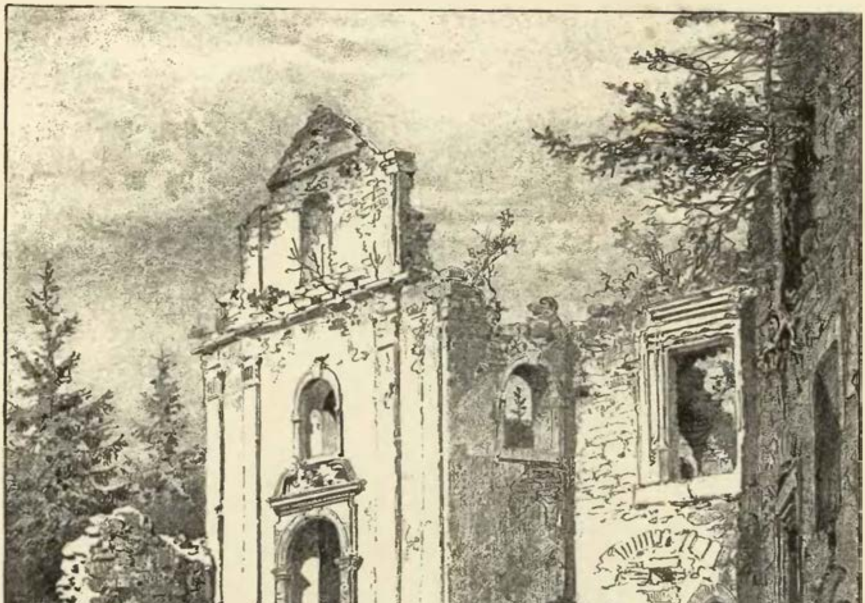
Mezi palácem a ohradou jsou úzké parkány. Proti domu úřednickému přes cestu neb parkán má palác přístavek. Cesta tu vede náhle do výšky, a jestliže tu přicházeli nepřátelé, měli palác po pravé straně, tedy po té ruce, ve které meč drželi a již se nemohli krýti proti obleženým, poněvadž měli štít v levé ruce. Z těch příčin nesměla býti na straně pravé rovná čára, nýbrž lomená, a proto povydán jest z paláce onen přístavek, jenž byl také pokrovím opatřen. Cesta taková slula pravostranná. Jda touto cestou, spatříš spustlé zdi starého paláce a na rohu na kameni *starý nápis*, jejž od jednoho století nikdo nerozluštil. Podívav se naň nejednou a okem sesíleným dalekohledem, poznáš průpověď:

signataiusteo.curitasevirathostes

t. j. Signata juste securitas evirat hostes. Všecka slova těsně a bez přestávky vedlé sebe psaná dobře lze rozeznati, jen ve třetím a čtvrtém slově nelze dvou písmen již vypršelých poznati, ale doplní-li se, jest smysl na snadě takový: Znamenáš-li správně bezpečnosť, seslabíš nepřátely.

Jak již řečeno, prodloužena bývala cesta do vnitřku hradu naschvál, aby se vnikajícímu nepříteli nejednou než několikráte překážeti mohlo. Proto se vedla cesta i na Potšteině na severní a západní straně paláce podkovitého až k jeho jižnímu konci, kdež byla poslední brána. Zde u té brány parkán se něco rozšiřuje, aby se jezdec, jeda k bráně, zahnouti mohl. Brána ta byla chráněna věží, která se nad ní nacházela, jakož i jinou okrouhlou věží, která stála přes cestu v ohradě a později než ohrada postavena byla. Z ní udělána později nynější kaple sv. Jana Nep. Průjezdem vcházelo se do dvora paláce. Jak již řečeno, jest palác nepravidelné stavení půdorysu podkovitého, kterýžto tvar z části závisí na podobě temene horského. V obou rozích této podkovy, kteréž spojovala silná zeď s cimbuřím, nacházejí se větší místnosti; ta, která z nich byla k severovýchodu, jest bývalou velkou či hradskou síní. Velká síň v prvním patře umístěná opatřena bývala k severu a k východu dvěma výstupky na krákorcích spočívajícími, aby paní a panny se tu po krásné krajině rozhlednouti mohly. Zde bavíce se vyšíváním neb jinoukoliv ženskou prací, mohly přehlednouti, co se na hradě od první až k poslední bráně děje, odtud viděly až dolů do údolí a městečka, neb hora byla holá, a kromě malých křovin tu stromů netrpěli. Jednotvárný život v odloučenosti na hradě spůsobil, že paní jako poustevnice o samotě bydlící i nepatrný příběh, jako na př. příchod prostého vesničana, bavil. Neb od něho se dověděly, co se nového v údolí událo, a když se již dávno brána za ním zavřela, měly dosti, o čemž si mohly pohovořiti. Veliká místnosť na druhém rohu spojena byla můstkem s věží nad pátou branou, kteráž měla býti pánu posledním útočištěm. Ostatní komnaty hradu byly podoby nepravidelné, což se při zvláštní podobě tohoto paláce samo sebou rozumí. V komnatách těch byly pokoje hostinské, ložnice, šatnice, komnaty služebníků páně a „panen,“ které paní obsluhovaly, kaple, pod zemí pak sklepy. Ve věži okrouhlé neb nynější kapli bývalo vězení, pročež slula až do poboření svého věznicí (Arrestantenthurm).

Na ten čas, kam oko patří, v paláci samá spousta. Ve křídle, v němž bývala velká síň neb jistba, vystaven byl v předešlém století kostelík, nyní též v ssutiny obrácený, a smutně dívá se na příchozího přistavená copová façada. Uvnitř kostela roste bujná tráva; díra probouraná do dolejšího sklepení pochází

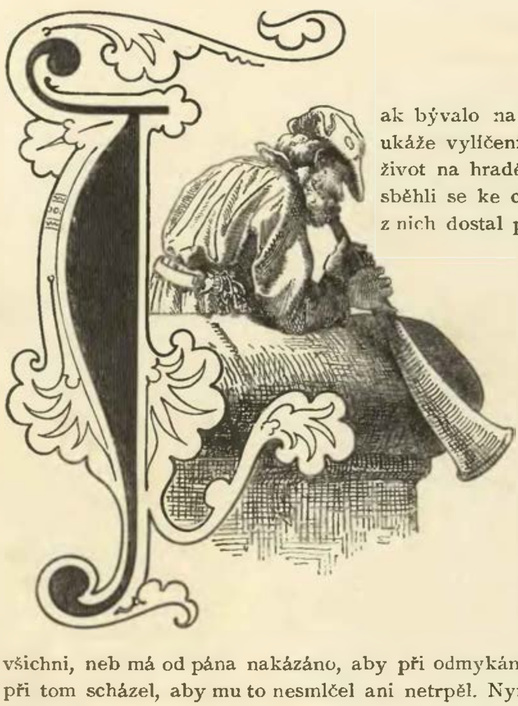
Kaple na hořejším nádvoří v Potštýně.

od slídivé chtivosti po pokladech. Krákorce zvenčí této stavby nesly jindy arkéře čili výstupky. Pravé křídlo paláce jest až do základů rozbořeno. Na bývalou stavitelskou nádheru nic více nás nepamatuje, nežli pěkné. z konce 15. století pocházející veřeje, kterými vcházelo se na dřevěnou pavlač, odtud pak snad do vedlejších komnat a do věže, jež nad vchodem stávala. Veřeje a nad nimi renesanční přístřešek připomínají nám zajímavé práce slohu Vladislavského. Kromě malého gotického vchodu v průjezdu nenajdeš již v paláci nic než samé ssutiny.

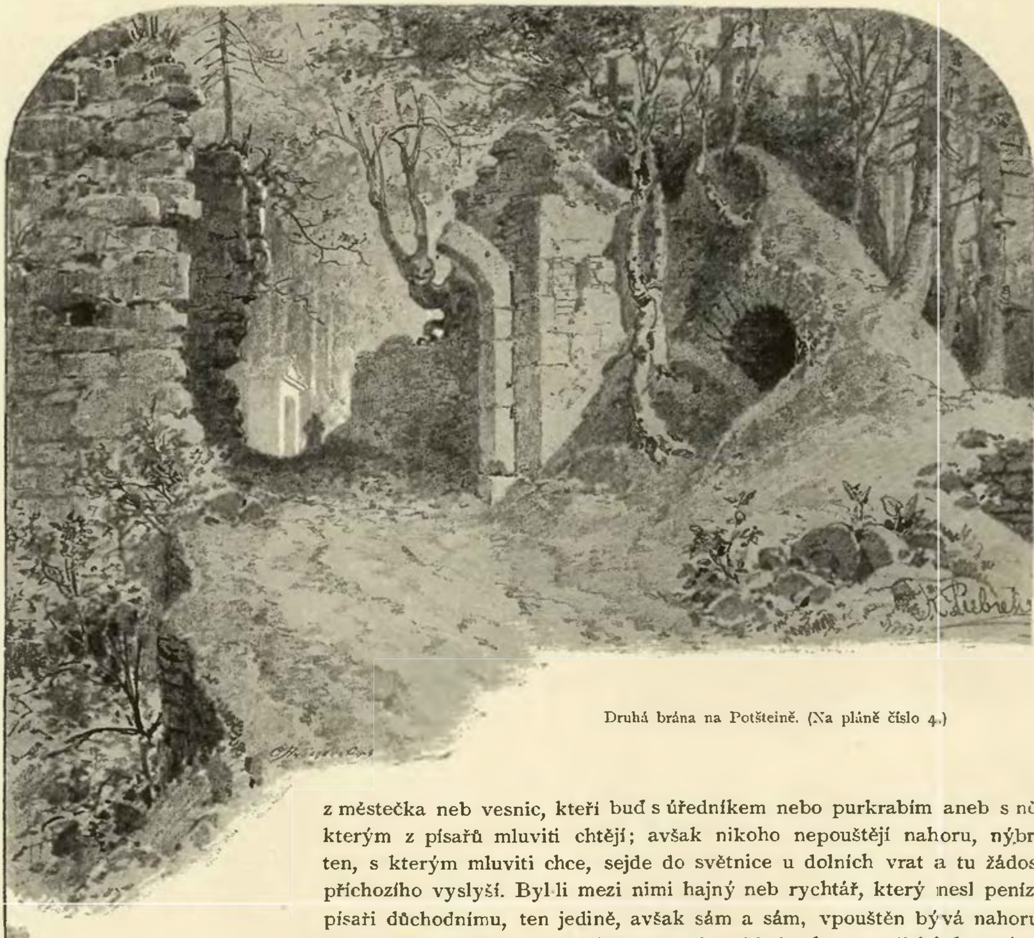

Znak Pernšteinský, vytesaný na svorníku čtvrté brány na Potšteině.

2. Jeden den na Potšteině před 350 léty.

Jak bývalo na Potšteině v ty časy, když se na něm ještě bydlelo, ukáže vylíčení toto. Jakmile světlo denní mlhy noční zapudilo, začal život na hradě. Vrátní, hlásní, nádvorník, holomci a veškerá čeleď sběhli se ke chlebnici či komůrce, kde se chléb chová, aby každý z nich dostal po pecníku chleba k snídaní; odtud šli k pivnici, kdež dostali jistou míru řídkého piva, kteréž chléb pojídajíce na místě vypili. Potom se odebrali ke své práci. Kovář šel do kovárny, pekař do pekárny, vrátní a hlásní, holomci a jiní na svá místa, řezník pak ke chlévům, aby zabil a připravil dobytče. Úředník a purkrabě zatím také byli něco pojedli a zapili a připravují se k dennímu dílu. Znenáhla budou přicházeti lidé k zámku dle potřeb svých a také mnohý z hradských musí se odebrati pryč; třeba jest nyní zámek odemknouti a míti se tu velmi opatrně, aby se nepřátelé do zámku nevloudili. Dolní hlásní uslyševše volání úředníkovo, pilně zahlédali z ochozí hradebních nejbližší okolí, jestli se tu snad někdo neskrývá. Když to se bylo stalo, sejde purkrabě dolů s holomky všemi a co tu čeládky jest a dobře si je prohlídne, jsou-li tu všichni, neb má od pána nakázáno, aby při odmykání všechnu pilnost a péči zachovával, a jestli že by kdo při tom scházel, aby mu to nesmlčel ani netrpěl. Nyní spustí vrátný dolní most a vytáhne za vraty těžkou závoru, která je uzavírala. Mezi tím je všude nahoře zavřeno. Před vraty dolními stojí několik lidí

Druhá brána na Potšteině. (Na plánĕ číslo 4.)

z městečka neb vesnic, kteří buď s úředníkem nebo purkrabím aneb s některým z písařů mluviti chtějí; avšak nikoho nepouštějí nahoru, nýbrž ten, s kterým mluviti chce, sejde do světnice u dolních vrat a tu žádost příchozího vyslyší. Byl-li mezi nimi hajný neb rychtář, který nesl peníze písaři důchodnímu, ten jedině, avšak sám a sám, vpouštěn bývá nahoru. Proto také nařízeno má úředník, aby si bral holomky ze sedlských synkův na panství zrozených, kterých otec při své živnosti nepotřeboval a kteří lidi z vesnic znají; každý z nich dostává službu svou a dobrou stravu, a když se byl dobře choval, musí úředník hleděti, aby jej oženil a na nějakém dobrém statku usadil.

Na zámek přišlo více lidí, čekajících ve světnici dolní na úředníka; zatím má také purkrabě vyjeti, aby se poohlédl po hospodářství. Měl by sice úředník také vyjeti, až lidi odbude, avšak jest rozkaz páně, aby vždy jeden z nich na hradě zůstal. Tedy posílá úředník některé holomky, aby dohlédli při dvoře pod zámkem na nádenníky na poli pracující, jednak aby nezaháleli, jednak aby jdouce k obědu, lopaty a jiné náčiní po stranách nerozházeli, nýbrž v místo jich sklízeli. Sám pak poslouchá, čehož na něm lidé žádají. Přišel posel obecní, veda sebou člověka nevolného, do něhož si stížil rychtář, že ho nechce poslouchati; úředník rozkazuje, aby na několik hodin byl dán do věže. Z jiné vsi rychtář přišel oznámit, že člověk jeden dělati nechtě jen po krčmách léhal a v kostky hrál; tomu odpovídá úředník, aby to stavil, a jestli člověk ten neuposlechne, že bude trestán věží. Jiný rychtář žaluje na sedláka ze své vsi, že stavení své zanedbává, moha je opraviti, a jiní zase o jiných všelijakých věcech zprávu dávají. Mezi tím byli purkrabě, polesný, písař rybní a písař pojezdný z hradu vyjeli, aby k hospodářství dohlédali. Strany purkrabě má hejtman panství nařízeno, aby jej často k lidem vysílal, a on je k tomu přidržel, aby živností svých hleděli a stavení aby opravovali; však ty všecky jízdy aby byly s vědomostí hejtmanovou. Máť purkrabě o to dbáti, kdyby kterého v nedbanlivosti aneb v jakém lotrovském běhu člověka seznal, aby jej uručil (t. j. rukojměmi ujistil), by se před hejtmanem na zámku stavěl, a hejtman vezma tu věc rozumně před sebe, aby jej potrestal. Když si byl purkrabě některou vesnici objel, zastavil se také v lese

u některého hajného, aby se přesvědčil, kde a jak bylo mýceno, pak si dal ukázati registra hajného, co bylo posekáno a prodáno, a přehlíží ve skutečnosti, je-li tomu tak. Zatím také polesný k práci v lese dohlédá.

Písař porybný s dvěma holomky se odebral k potoku pstruhovému, aby několik těchto chutných ryb pánovi nalapal. Odcházeje od holomkův napomíná je, aby v krčmě ležíce na pána bezprostředně neutráceli, nýbrž po své práci hned nahoru se odebrali. Potom si sem a tam nějaký rybník neb strouhu prohlíží, jestli se jim případnými vodami neuškodilo, a kde které opravy potřeba jest; co kde škod na splavích, trubách, hrázech a tarasích našel, oznamuje úředníku, a ten to rozváživ, dá opraviti; neb dříví, kámen a jiné věci již v čas zimní schystány byly, aby časem letním robotníci od živností svých hýbáni nebyli. Pojezdný jel jinou stranou než purkrabě, ale také po vesnicích, ke všemu, co potřeba byla, dohlédaje; také se vyptával lidí postranných, jak se který hajný zachovává, nebo rychtář k lidem, činí-li jim jaké křivdy, zejména se také ptal, zdali rychtář, jenž měl také krčmu, obecní hromady častěji a proto svolával, aby měl požitek šenkovní. Dověděl-li se co takového, nesměl zamlčeti, nýbrž oznámil úředníku, který vinného potrestal.

Čtvrtá brána na Potšteině. (Na pláně číslo 12.)

Mezi tím bylo také nahoře na hradě práce dosti. Úředník, když byl lidi odbyl, dohlížel po zámku; písař důchodní s posteskem na ustavičné sedění byl si zasedl za dubový stůl ke svým rejstrům; zapisoval, co se dne tohoto přijímalo na penězích, anebo co lidem na žádost jich bylo půjčeno. Dlužníků má mnoho v rejstrech, někteří již dávno měli zaplatiti, ale nemohli tak učiniti pro chudobu. Nevěda, co si s nimi počíti, oznámil to úředníku, a úředník pánu, i přišla odpověď od pána, že pán sám úředníku něco peněz pošle, aby se za ně zaplatilo, jenom aby se tudy cesta jiným k tomu nedávala, aby se nebezpečili, že jim odpuštěno bude. To povídaje úředník písaři dokládá: „Však proto s rozšafností a s rozumem k tomu přihlédej, kde může neb nemůže co dobyto býti.“ Za písařem jest veliká dubová truhlice, silně okovaná, tak těžká, že by ji několik lidí neuneslo; jest to pokladna páně. Ta se otevře klíčem podivně zubatým jen tehda, když přijde psaníčko od pána sekrytem jeho spečetěné a vlastní rukou napsané, totiž: „Písaři milý! Posílám k tobě po tomto schvalném poslu, aby mi 100 kop poslal, po čemž budeš věděti, jak se zachovati. Datum spěšně na Pardubicích v pátek po neděli kýchavné.“

Kdybychom vzali do ruky rejstra písařova, našli bychom tam zaznamenáno bedlivě, co se na hradě a při dvoře spotřebovalo. Našli bychom, co se každému z „čeledi služebné“ platilo služby roční na kopách či našich dukátech, úředníkům 20—40, polesnému 12, písařům 6—8, holomkům 4—7, kuchařům 5, jiným chasníkům 4—5, vrátným a hlásným 2—4, pasákům 2—3, děvečkám 2 k. 18 gr., tak že vší služby roční činí 245 kop 24 grošův. Na stole leží několik cedulí týdenních, v nichž jest obsaženo v penězích, co se másla, sýra udělalo ve dvoře, a z toho co se vezme k útratám na hrad másla, sýra, volův, krav, telat, vepřův, slepic, vajec. To přepisuje písař do rejster polouletních kuchyňských a poznává z toho, že se spotřebovalo za pouletí 15 hovad, slepic, husí, mléka dosti, ryb bělic 3 džbery, na chléb 90 $^1/_4$ korce žita,

2 vepři na slaniny a 2 na sádlo, ječmene na kroupy 2½ korce, hrachu 6½ korce, krupice 1 korec, krup pohanských (z pohanky) 2 korce, pepře 2 libry, šafránu 5 lotů, soli 6 beček. V rejstřech obročních a obilních zapsáno jest, co obroku dáno bylo na jednoho koně purkrabova, na dva koně písařské, na 2 koně úředníkovy, na dva vozníky (tažné koně), a kolik se zasypávalo kurám a husám ve dvoře. Také strava pro ohaře se tu nachází; osm psů na hradě chovaných dostávalo 3 věrtele žita na chléb a 6½ korce na tluč (šrot).

Mezi tím se byla přiblížila polední hodina. Nahlas se to vytrubuje, aby každý připraven byl k obědu. Než však k tomu přijde, prohlédá se pilně hrad a okolí. Pověžný neb pozedný obchází okolo hradu, vyhlížeje, jestli se kdo pod hradbami uschovává, vrátní pouštějí písaře a holomky, kteří byli venku mimo hrad, dobře si ještě přehlížejí mostnice, zdali tam někdo číhá, zpodejmou most a zastrčí vrata hrubou kládou. Po chvíli následuje troubení kuchařovo, a všechno spěchá s dychtivostí do jísteb. Při jednom stole sedí hejtman, úředník, purkrabě, polesný, písařové a hradský. V druhé jístbě při stolech několika zasednou holomci rybniční a hradští, pekař, nádvorník, kovář, řezník a Němec, který hlídá koní pojezdných, povozný a jiní vozkové, vrátní, hlásní a pozedný. V kuchyni přistrojí na jednom stolku pro kuchmistra a kuchaře, na druhém pro „dívky“ a kluka kuchtíka. Na první stůl pokládá kuchař polévku, maso hovězí, zadělávané maso, pečeni a nějakou zeleninu, silnou polévkou zadělávanou. K tomu se naleje pro každého nádoba piva ječného a vína. Na stoly holoty (t. j. holomků) nosí se polévka, hovězí maso, zadělávané a zelenina, k tomu se jim dává chleba, co snědí, než zakázáno jest, aby se jak odtud tak i odjinud nic s hradu nenosilo, než co kdo na místě sní neb vypije, to mu jest přáno. Pro ty, kteří po potřebách panských byli vyšli a ještě se nevrátili, jídlo se schovalo, neb hned před početím jídla kuchař kuchmistrovi oznámil, kde kdo u stolu schází.

Po obědě jde zase každý ke své práci. Tentokráte zůstává purkrabě nahoře a s hradu jede úředník. O čtvrté neb páté hodině s poledne dává se čeládce svačina u chlebnice a pivnice, totiž každému po pecníku (hodnému i po dvou neb třech) a řídkého piva, co by se napil. Po svačině mají již prázdno a mohou se baviti, jak se jim chce, dolů však nikdo bez dovolení purkrabova nesmí. Někteří se dovolují a jdou do městečka, buď do krčmy aneb ke známým. Když přijde doba večeře, obchází pozedný zase celý hrad, purkrabě s čeládkou, co jí jest na hradě, jdou k bráně, vpouštějí příchozí a pak se brána za branou opatrně a pevně zavírá. Sedají k večeři zase týmž pořádkem, jako sedali k obědu, ale jeden z nich schází, jeden z těch, který se byl dovolil s hradu a ještě nepřišel. Po chvíli jest jej slyšeti, jak u dolního příkopu křičí, ale vrátný nesmí mu otevříti, poněvadž v tom není potřeba páně; musí zůstati venku přes noc a celou noc strachem stráviti, že bude věží trestán, až se zase ráno navrátí.

Po večeři se každý odbírá na své místo. Holomci někteří jdou spat do přihrádku mezi branami, aby byli po ruce, kdyby jich bylo potřeba. Vozkové jdou do maštalí, pekař a jiní ke komorám, svítíce si na cestu lucernami; neb se světly (dračkami) pro nebezpečnost ohně jim není dovoleno choditi. Úředník potom prohlíží celý zámek, jsou-li vrátní na svých místech, prohlíží konírny, chlévy a j., jestli se tam nenachází nějaký nespůsob ohněm. Nyní nastává práce hradského a hlásných, kteří chodíce po hradbách, hlásají každou hodinu. Hradský zatím chodí a volá na hlásné, kteří mu na jistý spůsob odpovídají na jevo dávajíce, že neusnuli. A tak to trvá až do bílého dne, noc co noc, měsíc jako měsíc, a po celá léta. Signata juste securitas evirat hostes.

Erbovní kameny ve zříceninách Potšteina pohozené.

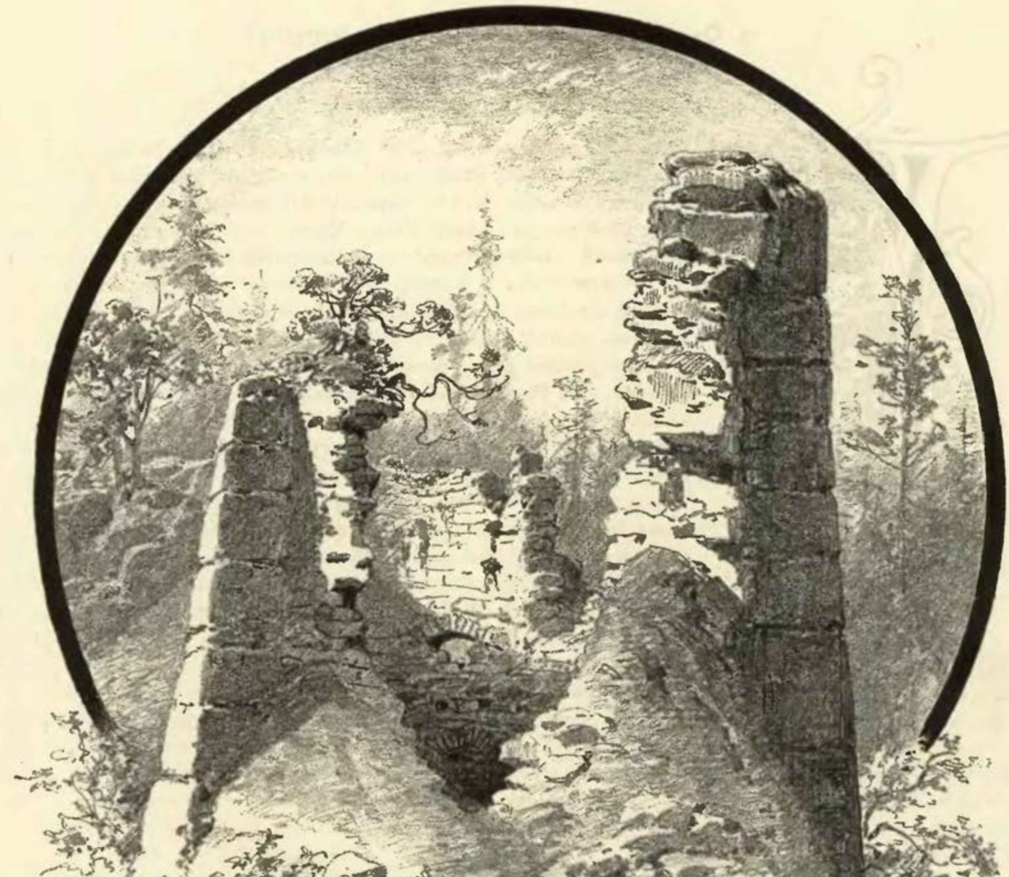
3. Osudy hradu Potšteina a jeho držitelův.

Pořičí Orlice od Kostelce nahoru až ke Kladským horám bylo ještě v 13. století pouhým lesem a zbožím královským. Ku konci téhož století přistěhovali se sem *Drslavci*, dostavše zboží to bezpochyby náhradou za svoje zboží Plzeňské. Jako před r. 1259 vystavil Půta z Křimic nad Žinkovy hrad Potenstein, tak založil syn jeho Procek jiný Potenstein (od osobního jména Půty) na vysokém vrchu nad Orlicí; jiní Drslavci založili hrad Litice a opanovali Častolovice a Dobrušku. Řada dějů Potšteinských počíná velmi smutnou událostí. Když za vlády Jindřicha Korutanského mezi pány a měšťany hojné půtky povstávaly, zabit byl Procek od Pušů, měšťanů v Praze a na Horách Kutných, přátely svými velmi mocných, nikoliv vraždou úmyslnou. Ze msty zavraždil *Mikuláš*, syn Prockův, pomocí Oldřicha z Brandýsa a služebníků svých Gerharda a Blahuty v Starém městě Pražském Peregrina Puše, začež vzat byl do vězení králova. Mocní přátelé Mikulášovi, chtíce jej z vězení vybaviti, při rodině a příbuzných Peregrinových pilně toho vyhledávali, aby stalo se smíření mezi stranami na smrt proti sobě zanevřelými. Když Pušovci k tomu povolnými býti se zakazovali, přestaly obě strany r. 1312, 11. dubna na smírčí výpovědi. Podlé té nyní veškerá zášť měla minouti mezi stranami, za spásu duše Peregrinovy měl Mikuláš při kostele Týnském v Praze kaplanství se stálým ročním platem založiti, aby za zemřelého každého dne mše sv. sloužena byla; v 30 klášteřích měl Mikuláš získati bratrství, aby za Peregrina od klášterníků jako za zesnulého bratra klášterního modlitby konány byly; kromě toho mělo v každém z těch klášterů slouženo býti 1000 mší. Mimo to měl Mikuláš ještě téhož roku, až by vyšel z vězení, putovati do Říma k sv. Petru a Pavlu, za spásu duše Peregrinovy dáti 10 hřiven lehkých klášteru sv. Jakuba, z něhož měl se stem osob vyjíti kajícím průvodem k domu Anéžky, vdovy Peregrinovy, kromě toho všeho měl dáti téže vdově a přátelům jejím 1500 hřiven lehkých a Starému městu Pražskému jistou pokutu. Rovněž i pomocníci jeho tak neb onak odsouzeni.

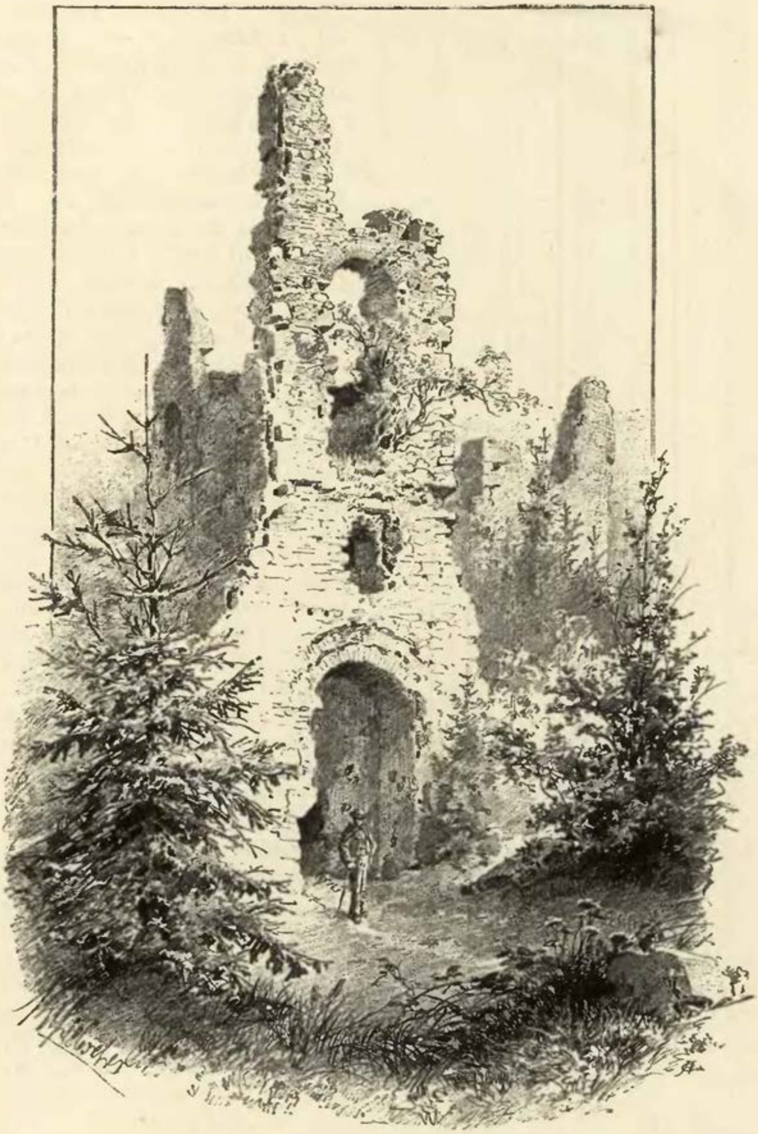
Mikuláše nalézáme potom sem a tam zaměstnaného; roku 1317 nacházel se ve spolku pánů českých proti králi Janovi, r. 1320 byl mezi smírcemi, kteří učinili narovnání mezi Mutinou z Dobrušky a měšťany Dobrušskými. Listinou r. 1323, 25. dubna na hradě Potšteině (in Pothensteyn) danou daroval kostel v Kostelci u Potšteina Sobkovi proboštovi a konventu kláštera Zderazského, konečně r. 1330 na den sv. Matouše Světlíka lazebníka v Kostelci ode všech platův osvobodil. Nepokojný jsa, jak již dříve býval, v dobách tehdejších bouřlivých zapomenul se nade ctí svou a z Potšteina učinil peleš lotrovskou. Spoléhaje na pevnosť svých hradův a tvrzí, jež na spůsob síti mezi oběma Orlicemi rozložené měl, vyjížděl zbojně po okolí, až i do Moravy, loupě a lapaje pocestné, kupce a každého, kdo zbrojné jeho chase nemohl se ubrániti. Markrabě Karel, jenž se byl před tím ve správu země České uvázal, aby v ní pořádek zase zaveden byl, sebral v srpnu r. 1338 vojsko a napřed hradu Chocně dobyl v 8 dnech, potom i jiné tvrze Mikulášovy obléhal. Tuť Mikuláš, byv nenadálou výpravou překvapen, poddal se, ztrativ prozatím zboží Choceňské.[1]) Než brzo Mikuláš zapomněv na slib, česť a víru, neustával v dalších půtkách. I vyslal Karel Václava z Vartemberka a Jaroslava ze Šternberka v měsíci červnu r. 1339 proti Potšteinu, k němuž i sám přiraziv úsilovněji, než předešlého roku, hradu dobývati se jal. Král Jan, táhna proti knížeti Ratiborskému, jenž šlechtu i lid slezský utiskoval, zastavil se v Olomouci, kamž i Karel z ležení Potšteinského zavítal, aby smířil otce s odbojným knížetem. Což když se stalo, Karel pojav něco lidu moravského, z Olomouce před Potštein se vrátil. Pomáhali mu nyní také s lidem moravským Pertolt a Jan z Lipého. Spojeným vojskem sevřen a sklíčen hrad se všech stran, dobyta část po části, až jen zůstala hmotná věž státi co poslední útočiště. Avšak ta byvši vojskem Karlovým podkopána, sesula se a rumy svými i samého pána hradu zasypala. Po tom vítězové meškavše tu prý devět neděl, hrad vytloukli a pustý zůstavili. Panství celé někdy Mikulášovo prozatím pobráno ke komoře královské.

---

[1]) Všechny podrobnosti, které tuto podává Pešina, jsou vylhány. Před Pešinou nikdo o nich nevěděl.

Studna na Potšteině. (Na plánĕ číslo 10.)

Pátá brána na Potšteině. (Na plánĕ číslo 15.)

Po Mikulášovi zůstalo z manželství jeho s Alžbětou (z Lipého?) 5 dětí, *Púta*, *Ješek*, *Čeněk*, *Jindřich*, *Vaněk* a některé dcery. Snad na přímluvu některých pánů (též i proto, že snad Mikuláš půtky ne pro sprostou loupež, nýbrž pro domnělou křivdu sobě učiněnou začal) král dětem svrchupsaným Vamberk, Žamberk a Kostelec s panstvím Potšteinským vrátil. Vyznávát totiž Ješek listem roku 1341, 12. května v Praze daným, že sice zboží otce jeho právem zemským na krále spadla, ponĕvadž však týž král je bratřím vrátil, vyhradiv si toliko „městečko Choceň s příslušenstvím, jak kdysi ke koruně království patřívalo, a vsi slušící k hradu Liticům, též i hrad Potštein sám a hradiště, pokud jest hradbou zavřeno," že se toho svým i bratří svých jménem odříká a znamenitě že přislibuje hrad Potštein nikdy více neobnovovati. Také o věno mateře Elišky (1200 hřiven) stalo se 21. ledna roku 1342 narovnání. Ješek a Čeněk dali Pertoltovi a Čeňkovi bratřím z Lipé a Ješkovi z Vartemberka na Veselí tvrz Boruhrádek se zbožím na jisté výminky, zejména i aby mladší bratří a sestry do let svých u mateře zůstávali. Ostatně

Vývod Žampachův a Makovských z Potšteina.

Půta z Křimic (1259 z Potšteina)

Procek († 1311) — Půta (1289)

Mikuláš 1312 † 1339 ψ Eliška (z Lipého?) 1342—1356 — Půta 1312 (předek Častolovských?)

Půta (1358 děkan Olom., 1371 arcijahen Praž., 1379—1381 biskup) — Ješek 1341—1366, na Krčíně † j. 1371 — Čeněk 1342—1376, na Žampachu † j. 1378 — Jindřich 1356—1374, na Malcové ψ Bona — Vaněk 1356—1378, na Mohelně ψ 1. Eliška 1360, 2. Dorota 1362 — Anna 1371—1378 ψ Beneš z Vartemberka

Jan ze Žampachu 1378—1395 — Mikeš z Potšteina 1395 † j. 1427 ψ Eliška z Lichtemburka † j. 1437 — Václav Krčín (Čert) 1395—1400 — Havel † j. 1390 — Jan † j. 1390 — Anna † j. 1390 — Mikuláš 1387—1395 arcijahen — Vilém 1409—1416

Jan 1427—1469 ψ Markéta ze Šternberka 1447 — Havel z Potšteina a z Makova 1407

Jan 1488—1513 ψ Eliška ze Zástřizl — Jindřich 1477—1480 ψ Anna z Barchova

Jan Makovský z Potšteina 1480—1492

Burjan 1519 † j. 1539 — Zdeněk 1519 † 1562, na Žampachu ψ Alena z Valdšteina — Václav 1519—1546 † j. 1557, na Mladkově a Hluku — Hynek 1519 † j. 1547, na Loutkově — Žofka 1544 ψ Bedřich Č. z Kácova — Dorota 1553

Jan Burjan 1562, na Kyšperce — Vilém 1562—1589, na Žampachu — Hynek 1563 — Karel 1562 † j. 1599, na Žamberce a Přestavlcích ψ Johanka ze Svojkova 1595 — Čeněk 1562 † j. 1599, v Němči

Adam — Zdeněk 1608—1634, na Vsetíně ψ Anna Marie z Kunovic — Adam 1599 — Karel 1599 — Kateřina — Apolena

Jindřich Burjan 1646, na Hodoníně — Karel Zdeněk 1639, na Neuhüblu

i též paní Eliška za své peníze od Mikuláše z Dohalic a Judity choti jeho koupila rychtu Kosteleckou (k níž patřily vsi Synkov, Doudleby, Rybná, Dlouhá Lhota, Malá Lhota, Koryty, Kozodry a Stradyně), jak o tom list r. 1352 svědčí. Co se pak bratří samých dotýče, oddal se Půta stavu duchovnímu a byl r. 1379—1381 biskupem Monastýrským. Ješek získal panství Krčínské a odstěhoval se pak na Moravu, Čeněk pak vládl na hradě Žampachu, jejž mu byl král daroval. Nejmladší dva bratří Jindřich a Vaněk, zůstavše s bratřími v nedílném držení panství Potšteinského, dali r. 1352 (19. list.) list svědčící mateři jich na rychtu Kosteleckou. Ti pak po prodání panství Potšteinského jinde se usadili; Vaněk zejména ujal po bratru Ješkovi Mohelno, Mitrov a Víčkov roku 1353, od kterýchž dob se rod Potšteinský také na Moravě vyskytuje.[1]) Toliko podací kaple svatého Václava po straně kostela farního v Kostelci si rodina podržela.

Od roku 1341 bylo panství Potšteinské rozděleno; vesnice a lesy patřily pánům z Potšteina, kteří, tuším, k obraně jich malý hrad na hoře Velešově postavili; hradiště Potšteina, t. j. celý hrad v dobrém stavu, avšak beze střech, pokroví a prsné brani, patřil králi. Když se stal Karel králem, kázal hrad Potšteinský řádně opraviti, veškerou braní opatřiti a poněvadž shledával, že koruně a království s užitkem býti může, nedal úřadu purkrabského chudému šlechtici, nýbrž členu rodiny panské, *Půtovi z Častolovic.* Roku 1355 dne 11. listopadu dán Půtovi list na purkrabství a zároveň poukázáno mu k udržování hradu a chování čeledi sto kop gr. Pražských z platů komorních měst Vysokého Mýta a Chrudimě.[2]) Uznávaje Karel potřebu a důležitosť hradu, zatoužil konečně i po krásném panství, bez něhož mu hrad nebyl ničím.

Roku 1356 dne 14. dubna sběhla se v Praze smlouva, jíž Jan z Potšteina se svolením ostatních bratří svých prodal „zboží svá Potštein, Velešov, Kostelec, Doudleby, Synkov, Lhotku řečenou Žabokrky (Hodka dictum Saborkik), co měl v Hoděčíně, Stradyni, s poplužími, ves Lhotku menší (Holteka parvum), Koryta, Rybnou Suchou, Hlásnou ves (Hlasnares), Záměly, polovici vsi Brné a vsi Sopotnice a cokoliv měl v Dobřínově, též lesy Kostelecké od městečka se táhnoucí až k řece Zdobnici, nicméně i lesy Zákopanici a Vápný (Vápenný?), konečně i práva, která mu po smrti mateře Elišky náležela,“ dotčenému panovníku za 3400 kop gr. Proti tomu zavázal se císař, že bratřím 1700 kop o sv. Václavě a 1700 kop zase o sv. Jiří vyplatí a položí, kdekoliv by si toho přáli, buď totiž v Boskovicích neb na Žampachu neb v Častolovicích;

[1]) Dsky Brn. 305, rukopisná genealogie prof. M. Koláře, archiv Kostelecký. [2]) Archiv Olešnický (v Slezí pruském). Pal.

kdyby se však tak nestalo a císař dotčených peněz nedal, že má Michal z Vlašimě bratřím hrady Lichtemburk a Svojanov v moc uvésti a k držení postoupiti, dokud by suma trhová zúplna zaplacena nebyla. Stalo se tak nejdříve r. 1357, ale ledva to bylo ukončeno, jednati bylo s *Janem z Vartemberka* a z *Veselí*, jenž měl nějaká nám neznámá práva k panství Potšteinskému. Ale i to jednání přivedeno ke konci r. 1358 dne 1. května. Císař proměnil panství Velišské, jež posud Jan v zápisech držel, ve zboží zpupné a za to obdržel od něho panství Potšteinské, totiž městečko Kostelec, vsi Stradyni, Synkov, Žabokrky, Doudleby, Lhotu Malou, Suchou Rybnou, Hlásné (Hlásku), hradiště, kdež někdy hrad Potštein býval („jež teprve císař, pán můj, z nova postavil"), Bezděkov, Lhotu, Rybnou, Příkazy, Tutleky, Bezděkov, hrad Velešov, městečko Potštein se clem, Záměly, Sopotnici, Brnou, Vlčinec les, Proruby, Bukovinu a Javornici. [1]) Potšteinsko stalo se tedy panstvím královským.

Dne 4. října roku 1359 dal Karel faráři kostela sv. Vavřince v Potšteině 2 lány rolí, aby on i nástupcové jeho v kapli hradu Potšteinského po všecky středy a pátky mše sloužili za duši jeho. R. 1363, 16. ledna vykonal jako pán hradu právo podací při kostele Kosteleckém *Purkart hrabě* a purkrabí na Maidburce, hofmistr dvoru královského, buď jen jménem královým aneb jakožto zástavný držitel panství. Než r. 1366 zase císař panstvím naším vládl, tvrdě Půtovi z Častolovic rychtu Kosteleckou. Po nějakém čase zastavil Potštein, Kostelec a Jaroměř v 8000 kopách *Bolkovi* knížeti Opolskému, jenž roku 1371, 15. prosince kněze ke Kostelci a r. 1376, 2. září do Potšteina podával. [2]) Podlé jiného zápisu měli Potštein *Jan* biskup *Lesiavský*, *Bolek*, *Jindřich*, *Bernart*, *Ladislav* knížata *Opolská* a *Přemek* kníže *Těšínské*. Vácslav IV. chtě statky komorní ze zástavy vybaviti, zavázal se dne 10. června r. 1389 (na hradě Křivoklátě), že bude knížatům spláceti po 1000 kop gr. každého roku o sv. Havle, tak aby dluh v osmi letech řádně splacen byl. Zaručili se za něho Jindřich z Dubé, hofmistr, Ota z Bergova, purkrabě Pražský, Hynáček z Visemburka, Kunrat Kaplíř, purkrabě Karlšteinský a města Pražská, Vratislav, Kladsko a Frankenštein, kterýmž závazkem a rukojemstvím byly Potštein, Kostelec a Jaroměř ze zástavy propuštěny. Ale věc ta ještě potom zvláštní následky vyplodila. Vácslav splácel sice po 1000 kopách grošů každého roku, a dne 10. února r. 1397 byl mu podán list knížete Bolka Opolského, jímž kníže i bratří jeho vyznávali, že jim dluh od krále řádně byl zaplacen, pořádnost prý učinili radové královi Štěpán z Opočna, Jan z Mulheima, Štěpán Poduška z Martinic a Purkart Strnad z Janovic. Než knížata Slezská hlásili se přece o peníze, tak že kvitance králi podaná falešnou býti se ukázala. Vácslav vznesl spor ten na Vladislava krále Polského, který nalezl (roku 1405, 18. června), že města Slezská, která se za krále byla zaručila, mají knížatům Slezským zaplatiti 1428 hřiven stříbra, ostatek pak Vácslav sám. Rozhněval se král Vácslav velice, že kvitancemi falešnými podváděn byl, a podkomoří Sigmund Huler z Orlíka, lakotný původce tohoto falšování, sťat byl na radnici Starého města Pražského dne 23. června roku 1405. Purkrabí na Potšteině byl v letech 1388—1392 Stach Buben z Hrádku, [3]) jenž se sem z Plzeňska přestěhovav stal se praotcem nynějších hrabat z Bubna.

Hned po vybavení Potšteina (snad r. 1389) zastavil král Vácslav *Prokopovi* markrabí *Moravskému* hrady a města Bezdězí, Bělou, Potštein a Albrechtice v 10.000 kopách. Listem r. 1393 v úterý po Všech svatých v Žebráce daným zavázal se markrabě králi Vácslavovi, kdyby měl bez dědiců zemříti, že mají ta zastavená zboží na krále a korunu zase připadnouti, anebo kdyby král chtěl ty hrady míti, aby je mohl každého času 10.000 kopami vyplatiti. [4]) V zástavě té Potštein dlouho nebyl, neboť dne 12. března r. 1395 podával král Vácslav nového faráře do Kostelce „blíže hradu Potšteina." Ale snad ještě téhož roku obdržel Potštein zástavou *Jindřich Lacembok ze Chlumu* a slíbil r. 1396, 6. června českým listem, že králi „tvrze" Potšteina postoupí, kdykoli mu bude rozkázáno.

Za doby Jindřichovy rozlehl se opět třeskot zbraní v okolí Potšteinském. V prvních měsících roku 1399 zjevily se u jednoty panské v Čechách a na Moravě nepokoje, které potáhly za sebou bouři na jihozápadu i na východu České země. Nespokojení s králem páni rádi by se byli zmocnili nějakého pevného sídla králova; lidé markrabí Jošta, který se s pány spojil, pokoušeli se zradou o dobytí Budějovic. Neunavný stranník jednoty Jan biskup Litomyšlský, Boček z Kunštatu a Smil Flaška z Rychemburka přitrhli tehda k hradu Potšteinu, obmýšlejíce jej mocně opanovati, ale nic nepořídili. Nedlouho potom (dne 15. června) zavřeno jest příměří mezi králem a pány až do svátku tří králů nejprve příštího, mezi kterým časem měla se volenými k tomu opravcemi mezi stranami slušná výpověď učiniti. [5]) Jindřich svrchuřečený, jenž se odtud také „z Potšteina" psával, dovolil Kosteleckým roku 1406, 24. dubna, aby si

---

[1]) Rkps. v archivu Roudnickém (VI. F. b. 5) f. 416, Pam. arch. X. 362. [2]) Lib. conf. I. E 6, II. p. 66, III. C 21. [3]) DD. 13 f. 138, Acta Judic. ed. Tingl p. 14, 17. Že byl purkrabí na tomto Potšteině, dokazuje to, že se nazývá také purkrabí v Kostelci. [4]) Archiv für Geschichte 1793 II 589. Totéž Pelzel, ale k r. 1398, kterýžto rok se nám podlé událostí následujících pravdivým býti nezdá. [5]) Viz Palackého děje k r. 1399 (také III. 1 sv. str. 243). Tomkovy děje Prahy III. 400 a archiv Kostelecký.

Zbytky stavby nad pátou branou na Potšteině.

koupili dědinu řečenou Lán v Kosteleckých končinách, a r. 1407, 2. červc. s přivolením krále Václava podával nového kněze do Kostelce.[1]) Naposled držel Potštein r. 1409.

Král Václav vyplativ Potštein, zapsal jej v 3100 kopách asi roku 1410—1411 *králové Žofii*. Purkrabě její na Potšteině Rafael, jinak Rafus, jsa také rychtářem v Hradci Králové a sudí dvoru téže králové, založil r. 1412 nový oltář sv. Doroty v kostele sv. Ducha v Hradci, jemuž zapsal 11 kop a 6 gr. ročního a věčného platu, aby se při témže oltáři jisté služby boží vykonávaly. Králová pak sama r. 1413 dne 10. pros. milosti udělovala Mařanovi lazebníkovi „v městečku Kostelci nad Orlicí“ a 1414, 7. května podlala nového kněze k faře Potšteinské. Okolo Litic a Žampachu plenili krajinu r. 1421 knížata Slezská s některými českými pány. Když pak r. 1425, 26. září králová Žofie zemřela, spadl zase Potštein na krále Sigmunda. Tuť se hlásili k oněm 3100 kop., v nichž panství někdy králové zastaveno bylo, knížata Bavorští, Vilém a Arnošt. Císař nechtěje jim zrovna odříci, smluvil se s nimi, že má býti českými pány rozsouzeno, komu by hrad neb zástava náležela, zdali císaři neb knížatům, a za tou příčinou odevzdal r. 1429, 16. května čtvero zápisů na hrad Potštein k věrným rukám Linhartovi biskupovi Pasovskému. Tehdejší bouřlivé události nedaly vzniknouti srovnání těchto sporů před soudem zemským v Praze, a ještě roku 1454 nacházely se dotčené listiny v archivu Pasovském.[2])

Od roku 1427 byl zápisným držitelem *Půta z Častolovic*, jemuž král Sigmund mimo Potštein knížectví Minsterberské, hrady a města Albrechtice, Kladsko, Landek, Bystřici, Frankenštein, Radek, klášter Kamenec zastavil.[3]) Poněvadž měl Půta na hradě svou posádku, jali se Sirotci roku 1432 devět dní po sv. Jakubu obléhati hrady Potštein, Frydštein a Pecku. Frydštein se poddal brzo na úmluvu, Potštein pak a Pecka bránily se půl léta až do sv. Doroty r. 1433.[4]) Půta, jenž byl potom ještě všelijaká nadání od císaře Sigmunda obdržel, jako na př. aby o zbožích svých zástavních říditi mohl, umřel roku 1435 v Prešpurce, kdež i v kostele byl pochován, syna po sobě nezůstaviv. Po smrti jeho přešly Potštein, Kladsko, Minsterbersko a zboží dědičná na dcery jeho, jichž poručnicí byla bába jejich, kněžna Anna Osvětimská. Na hradě Potšteině bylo pak ještě jiné břémě 1400 kop gr., jež byl Sigmund r. 1437 zapsal manželce své Barboře Cilské. Správce zboží Půtových, řečená již kněžna Anna, Anna z Koldic, vdova po něm zůstalá, Těma z Koldic, jakožto vrchní poručníci, Jan z Tožice (Tositze) a Pavel z Chotětic přidaní jim správcové, prodali veškeré zápisy Půtovy (na Kladsko a Frankenštein 9600 kop, na Čistou a Kalnou

---

[1]) Lib. cf. VI., J. 11. Henricus dictus Lacenbok de Potenstein, possessor bonorum in Kostelecz. [2]) Archiv Mnichovský. Codex Bohmen und Obere Pfalz lit. C. pars III. Mon. Boica XXXI. 2, 219. [3]) Že držel pan Půta Potštein již r. 1427, dokazuje souvěký zápis (Frid. v. Bezold: K. Sigmund und die Reichskriege gegen die Hussiten II. 164). [4]) Viz o tom Palackého Urkundl. Beitr. II. 324, 331: 1432, 10. Oct. die Thaborn vor dem Botsteyn ligen noch; 1432, 10. Dec. dy Weyzen noch ligen vor dem Botsteyn.

800 kop. na Minsterberk 6000 kop, na Albrechtice 4000 kop, na Potštein 3000 kop) *Hynkovi Krušině z Lichtenburka*, manželu p. Anny z Hazemburka, dcery p. Albrechta z Koldic, a nejstarši dcera Anička, když dorostla, smlouvu o to učiněnou potvrdila.

Po Hynkovi Krušině, od něhož mají Kostelečtí list daný na Potšteině roku 1442 (na odúmrť), následoval syn jeho *Vilém Krušina* (sídlem obyčejně na Kumburce), a ten prodal veškerá zboží zápisná neb Půtova roku 1454 dne 16. května *Jiříkovi z Kunštátu* a *z Poděbrad*, správci a hofmistru království Českého, za 23.400 kop gr. Když se stal Jiří králem, zastavil Potštein pověstnému knězi *Bedřichovi ze Strážnice*, jenž držel posud v zástavě panství Kolínské, k jehož vyplacení se králi bezpochyby peněz nedostávalo. Bedřich na hradě v tichosti přebývaje tu r. 1459 dne 22. října zemřel.[1]) Jelikož nějaký čas potom král Jiří Potštein vyplatiti chtě peněz neměl, dal Zdeněk z Postupic, mincmistr, sám peníze poručníkům Bedřichovým za výplatu hradu Potšteina a za vyplacení platu komorního na Poličce, zapsaného Ješkovi z Boskovic; tudíž zapsal král těch 1000 k. témuž Zdeňkovi na panství kláštera Podlažického. Král Jiří stroje se do boje s Matyášem králem Uherským, škůdcem a paličem koruny České, pomezí české bedlivě střehl, hrady své opevňoval a opatřoval potřebami válečnými. Na Potšteině zajisté hradby, kde byly porouchány, opraveny jsou a možná též rozšířeny, aspoň o sousedních Liticích to jistě víme.

Kaple na dolením nádvoří na místě bašty číslo 20.

Po smrti krále Jiřího (dne 22. března roku 1471) synové jeho *Viktorin*, *Jindřich starší*, *Jindřich mladší*, jinak Hynek, knížata Minsterberská a hrabata Kladská, a *Boček z Kunštatu* rozdělili se dne 9. března roku 1472 o rozsáhlé zboží otcovo, při čemž se Bočkovi dostalo panství Litické s Potšteinem, Rychemberk, Častolovice, Jelení, Tyniště, vše tehdaž k Liticům náležející, i s Velišem a Jičínem. Po Bočkovi, ačkoliv teprve r. 1496 bez dětek zemřel, dostaly se ihned některé jeho statky, mezi nimi i Potštein, bratřím jeho; ale napřed kníže Viktorin roku 1472 dne 21. května postoupil práva svého na hradě zbořeném Edelšteině a městečku Cukmantli, také na hradě Potšteině, staršímu Jindřichovi, potom témuž postoupil také roku 1474 dne 27. července práva svého na hradě Potšteině kníže Jindřich mladší. Kníže *Jindřich starší* bezpochyby na nějaký čas odevzdal Potštein (či snad zastavil) mateři své *Johance králové*, což se stalo jen málo let po nabytí jeho od ostatních bratří. Nějaký čas potom opět Johanka „pro pilnú a znamenitú potřebu koruny této a pro obranu jí proti nepřátelóm a zhúbcem, zemi ráda pomocna chtíc býti a nákladův svých, kteréž prve učinila i ještě hotova jsouc učiniti, nelitujíc“ zapsala hrad „Podšteyn“ s Kostelcem městečkem nad Orlicí, s dvory poplužnými, dvory kmecími, s platem, s dědinami, robotami atd. v 1250 kopách *Hynkovi z Valdšteina* a na Hradišťsku, hofmistru dvoru králové, tak aby hrad tím snáze opatrován býti mohl; s tou však při tom výhradou, aby zámku toho žádnému zapsati nemohl bez vůle králové až do její smrti. Zapsání to se stalo kdysi před rokem 1478; roku 1479 byl Hynek ještě držitelem Potšteinska, an tehda odúmrť svou v Kostelci po n. Oldřichovi dal Janě, manželce jeho, a konšelé tamější nazývali jej „pánem svým milostivým.“ Po nějakém čase zase Jindřich Potštein vyplatil a ve své držení uvedl. Listem na Liticích, dne 24. července

[1]) Sommersberg, tom. I. p. 1024, st. letop. str. 172. Viz i Vávrovy děje Kolína na str. 69.

r. 1483 daným, potvrdil rychtu v Kostelci, jiným listem r. 1487 znak městečka svého Týniště rozmnožil, ale hotových peněz nikdy po ruce nemívaje, Potštein brzo po jeho vybavení zase zastavil.

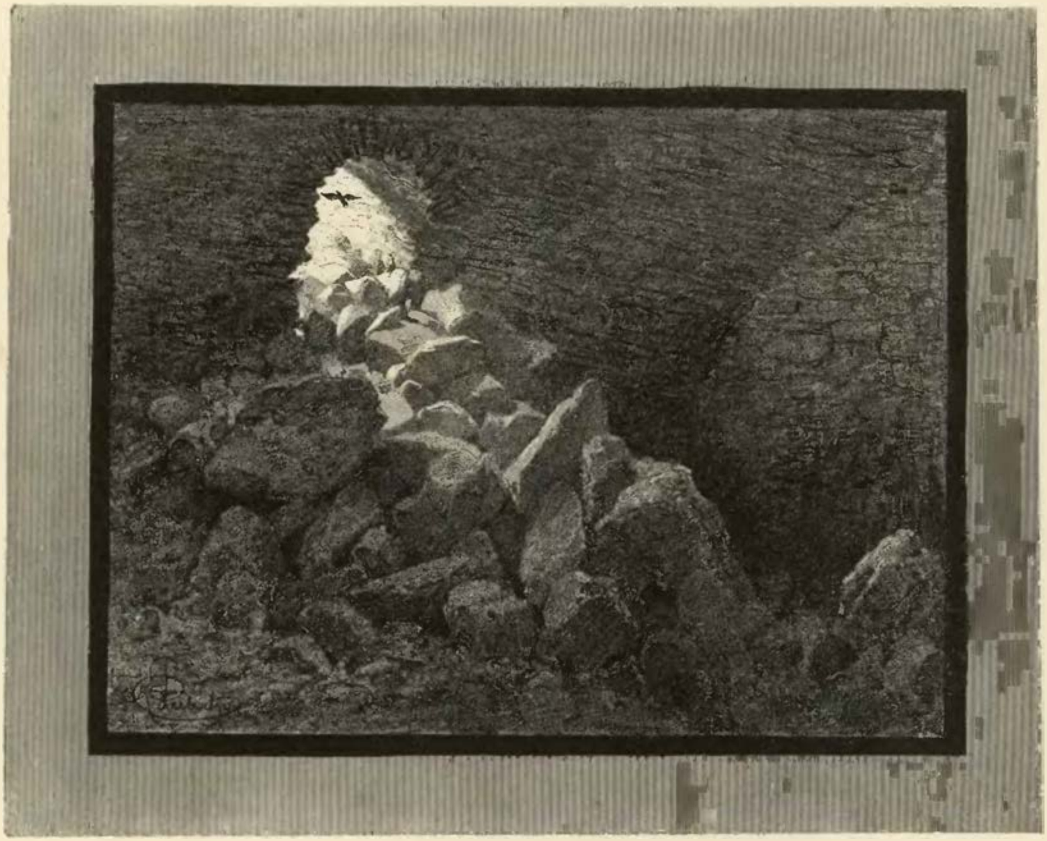
V letech následujících vládl na Potšteině *Mikuláš Hrdý z Klokočna*, šlechtic moravský, jenž obdržel r. 1486 list a nadání krále Matyáše, aby mohl ve znaku svém užívati bůvolovy hlavy, jež v nose kruh má; zároveň (3. září) ujištěno pánům z Pernšteina, že tento erb se nemá srovnávati s erbem jejich (zubří hlavou). O té věci Mikuláš, jenž se mezi tím hejtmanem na Kroměříži stal, zápis týmž pánům učinil, aby se nemyslilo, že on jako osoba stavu vladyckého jim, jsoucím ve stavu panském, erbem svým vyrovnati se chce. Na jeho prosbu král Vladislav r. 1493 dne 19. srpna „městečku Kostelci, pod hradem Potšteinem ležícímu," 2 jarmarky roční odbývati povolil.[1]) Vychází odtud na jevo, že náš Mikuláš držel Potštein zástavou od knížete Jindřicha, jenž zadluživ se nákladnou válkou r. 1488 v Slezí proti Matyáši Uherskému vedenou, od téhož krále zboží svého slezského zbaven byl a od těch časů pro velkou potřebu peněz statky své často zastavoval. Kníže Jindřich po částečném schudnutí svém málem přišel i o panství Poděbradské, jež mu král Uherský dravčí smlouvou z ruky vyrval a potom svého „práva" králi Vladislavovi postoupil. Že ten se pak nespravedlivě v Poděbrady neuvázal, bylo děkovati jedině přímluvám p. Viléma, tak že král knížeti Jindřichovi 1. května r. 1495 dal za Poděbrady knížectví Olešnici a Volov ve Slezsku. Kníže Jindřich dobrodiní páně Vilémova až do smrti († 24. června roku 1498) vděčně sobě připomínaje vyznával, že po Bohu žádný člověk jemu a synům jeho více neprospěl, nežli pan Vilém. Když pak kníže z nutné potřeby panství Litické a Potšteinské prodával a nabízel je králi Vladislavovi, odpověděl král, že by je nejraději viděl v rukou p. Vilémových. A p. Vilém koupil zboží to asi r. 1495. Zároveň se vkladem panství Litického ve dsky zemské napsána jest nepochybně i dobrá vůle na panství Potšteinské, jež se nám však nezachovala; jen to se nachází při vkladu zboží Litického vyminěno, kdyby měl býti Vilém z držení Potšteina kterýmkoliv spůsobem vyveden, že může sáhnouti na jiná zboží knížete, totiž Náchod a Havraň.

Na zboží Potšteinském měl kníže zapsáno 4500 kop, a na Liticích bylo zapsáno věno Voršily kněžny, jež bylo potřeba jinam převésti. O to a o svrchky a nábytky na Liticích a Potšteině byla před vložením trhu ve dsky zemské rozepře mezi oběma stranami, která dne 2. října roku 1495 tak byla narovnána, že měl p. Vilém knížeti dáti za svrchky „třiceti drilinkuov vína" ve třech letech po desíti, a o očištění panství ode všech závad se postarati. Po té smlouvě teprve Mikuláš Hrdý Vilémovi panství Potšteinské postoupil a v moc uvedl. Posud bylo Potšteinsko zbožím královským zápisným, ale král Vladislav Vilémovi pro jeho velké zásluhy a platné služby celé panství k dědictví zpupnému udělil a r. 1497 dne 26. dubna ve dsky zemské vložil. Obsahovalot: Potštein hrad, Kostelec městečko s podacím, vsi Tukleky, Kozodry, Sopotnici, Brnou, Záměly, městečko Potšteinek, vsi Javornici, Prorub, Proroubek, Synkov, Doudleby, Suchou Rybnou, Lhotu, Koryta a dva many v Bukovině. Dokud byl hrad zbožím zápisným, býval jen potud opravován, pokud bylo nutně zapotřebí, aby zase v té spůsobě mohl býti postoupen, v jaké jej kdo v zástavu přijal; když se pak hrad dědičným stal, Vilém a syn jeho *Vojtěch* nejen že hrad důkladně obnovili, než i nákladně a nádherně jej na panské přebývání připravili, rozšířivše jej branami a rozsáhlými hradbami, jež svahy celého hradiště objímaly.

Jako za pánů Kunštatských (Jiříka a Jindřicha) k Liticům větší péče byla obrácena, nežli k Potšteinu, tak za pánů z Pernšteina, jakmile Potštein jim v dědictví se dostal, hrad ten pro příhodné položení učiněn jest správním středištěm zboží Pernšteinského při Divoké Orlici, a Litice v krásném lesním zátiší byly Potšteinu a úředníku jeho ve všem všudy podřízeny. Na Liticích přebývalo jen tolik služebníkův, kolik pro hospodářství a opatrování hradu bylo zapotřebí; panští úřadové byli sídlem na Potšteině. Služby platilo se za panování Vojtěchova všem osobám na Liticích 58 kop 34 gr., na Potšteině 245 kop 24 gr. Pan Vilém, vzorný svého času hospodář, měl r. 1503 úředníkem na Potšteině Matyáše z Kosoře. Učiniv již r. 1507 dne 25. března první své pořízení, rozdělil statky své mezi oba syny Jana a Vojtěcha, že připadly mladšímu zboží Česká: Pardubice, Hora Kunětická, Litice, Potštein, Rychnov, Brandýs nad Orlicí, Lanškroun, Lanšperk, a kdyby tato dvě se jemu dostati neměla, ještě 10.000 kop z dílu Moravského, který připadl staršímu synu Janovi. Ponechav si ostatní panství k svému držení, ještě dvakráte (r. 1515 a 1520) syny své poděloval zbožím, jež zatím byl zase přikupoval.[2]) Zemřel na Pardubicích dne 8. dubna r. 1521 a pochován jest v Doubravnice pod Pernšteinem na Moravě.

Dotčený *Vojtěch z Pernšteina* učinil hejtmanem spojeného panství Potšteinského, Litického a Rychnovského Albrechta Sudličku z Borovnice, jemuž dal psané navedení, jak hrad a panství spravovány býti mají, vzácnou to památku správy hradů panských vůbec a našeho pak hradu zvláště. Ušlechtilá mysl

[1]) Archiv Kostelecký, kniha „Modrý lev," tudíž f. 65, arch. č. VI. 518—520, 586. [2]) Archiv Roudnický P. 13 a 14, rel. tab. II. 473—475, 484

Sklepení pod kaplí na Potšteině.

Vojtěchova a nezištnosť ještě za oněch dob méně řídká, než ve stoletích následujících, na kolika místech se objevuje. Úředníku svému na Potšteině nařizoval, aby pilně k lidem dohlížel, jak při živnostech sedí a jak se jim vede, a jestliže by který v spravedlnosti své potřeboval proti komužkoli opatření, aby mu k právu pomohl beze dlouhých průtahův a bez toho člověka mnohých prací. Starostlivosť o lidi poddané na nejednom místě se ukazuje. Úředníku a purkrabímu nařízeno bylo, aby lidi ve světnici u dolního mostu vyslýchali a lidem brzké konce v jich spravedlnostech činili, aby často od svých živností odcházeti nemusili. Purkrabě k tomu měl přihlížeti a dohlédati, aby sedláci stavení svá v čas opravovali, též lidi k tomu přidržeti, by statku svého nerozmrhávali. Také měli přihlížeti k rychtářům a konšelům, aby strany sporné spravedlivě a pilně rovnali, a jestliže by toho zanedbávali rychtáři, aby je trestali; neb nálezy rychtářů měly býti takové, aby strany na nich přestati mohly, a naopak, jestliže strany na nich přestati nechtěly, vzaty jsou v kázeň. Mnozí páni tomu přáli, aby se krčmy na jich panstvích zakládaly, poněvadž z toho zisk měli, ale Vojtěch takto o tom nařídil: „Co se krčem po všem panství ve vsech dotýče, poněvadž jimi není než záhuba lidem, o tom se takto chovati, aby v žádné vsi více přes jednu krčmu nebylo, leč by ves byla taková, že by úředník znal, že pro lidi druhá krčma býti musí, to ať jest. A kdož by šenkoval piva kromě krčem uložených kde jinde, ten každý pokuty pánu JMti. dej 1 kopu grošů. A rychtář s konšely toho buďte pilni, aby toho šenku nebylo neřádného i jiných neřádův. Pakli toho rychtář s konšely zanedbali by a činil se neřád, nadepsanou sumou povinni budou a trestáni býti mají.“

Na konci navedení tohoto nachází se následující naučení: „Jan Okrouhlický, purkrabě, a i Sudlička oba spolu mezi sebou rozjímejte každou neděli, aby tito artykulové v tomto zřízení sepsaní všickni tak

stáli a držíni byli, to sobě rozvážíce: ‚ty toto učiň, k tomu přihlédni, a já také učiním‘ a v tom se snášeli. Žádný na svém rozumu nezavazuj (t. j. žádný nestůj na svém), než poví-li jeden druhému lepší rozum, toho se držeti a při tom státi. Těchto všech artykulův předepsaných, kteří se v tomto zřízení pokládají, toho všeho úředník plen buď a je tak zachovávej, jakž který artykul ukazuje; neb jestliže by z nich vystupoval, již by známo bylo, že by úředníkovým nedbalstvím to se nalézalo. A také jestliže by tuto co bylo položeno k nemožnému zachování, to oznámiti JMti pánu a to změniti s volí JMti. A jestliže by kdokoliv z toho vystupoval, jakž v artykulích dotčeno, v tom hned úředník žádnému prominuté věci nečiň, než každého, kdo by se čeho dopustil, věží *ne bitím* tresci, a jinak toho neměň ani čiň pod rozhněváním na se pána JMti.“ Nebyl pan Vojtěch pokročilejší než páni dvě stě let po něm žijící?

Vojtěch zemřel r. 1534 dne 17. března a pohřben byl při sídle svém Pardubicích. Jeho bratr a nástupce *Jan z Pernšteina*, pro ohromné bohatství své „Bohatý“ řečený, maje ve svém držení hrabství Kladské, peníze se svým obrazem bíti kázal. Za něho se živnosti městské znamenitě zvelebovaly, ano obce některé i statky pozemské kupovaly. Avšak za syna jeho Jaroslava zastihla mnoho poddaných zlá pohroma, a to pro náboženskou nesnášenlivosť. Vilém a Vojtěch, ač byli katolíci, přece byli nad obyčej snášenliví, Jan přilnul k novotám evangelickým, tak že i poručence svého, knížete Těšínského, u víře evangelické dal vychovati; ale synové Janovi *Jaroslav* a *Vratislav* horlivostí katolickou nad jiné vynikali, nechtíce trpěti na svých panstvích žádné jiné víry, nežli stranu pod jednou a starou pod obojí. Proto se musili bratří čeští r. 1547 vystěhovati z panství Jaroslavova, jemuž byl Jan († 8. září r. 1548) Potšteinska postoupil. Veškeré prosby ubohého souženého obyvatelstva u Jaroslava nic neprospěly.[1]) Vedlé toho byl Jaroslav i muž nešetrný a marnotratný. Když se byl s bratřími svými Vojtěchem a Vratislavem o panství dělil, dostalo se naň více než deset hradů s několika sty vesnic. Dědictví to Jaroslav (JMC. rada a komorník) brzo promrhal; vkl. roku 1556, 16. října prodal „zámek Potštein, zámek Litice, zámek Rychnov, dvory popl. s popl. s jinými hrady a tvrzemi pustými, s městy, městečky, vesnicemi atd.“ *Arnoštovi falckrabí na Rýně, knížeti v Horních a Dol. Bavořích* a hraběti Kladskému za 60.000 kop gr. č.

Kníže tento vzdělaný a bohatý byl již před tím biskupem Pasovským a arcibiskupem Solnohradským (r. 1540). Ačkoli nebyl na kněžství posvěcen, býval na sněmích říšských a na sborech církevních nejhorlivějším obrancem víry katolické proti luteránům, jež i tresty na hrdle stíhati neobmeškával. Avšak přese všecko napomínání papežů nechtě se dáti posvětiti a jsa rozličnými trampotami rozmrzen, odřekl se arcibiskupství a usadil se na Kladště, jež mu byl král Ferdinand zapsal. Zde zemřel dne 7. prosince roku 1560, načež mrtvola jeho do hrobky knížecí do Mnichova byla zavezena. Jak se zachoval kníže na Potšteinsku ve příčině náboženství za čtyřletého svého panování, není známo, ale to se ví, že na panstvích svých na každém poddanosť a poslušnosť vyžadoval. Meškaje r. 1557 dne 28. července na hradě Potšteině Žamberským listů Pernšteinských potvrdil, Kosteleckým pak dal luka ve Stradynách pod plat k držení dědičnému (listem na Rychnově 25. července roku 1558), prodal jim „lesy Kostelecké“ za 650 kop gr. č. (na Kladště dne 30. listopadu) a kdyby chtěli ještě více statků pozemských si koupiti, vyžádal jim na Ferdinandovi I. povolení, aby si statků za 1500 kop mohli nakoupiti a ve dsky vložiti. Panství Potšteinské rychle rozprodal v malých částech, tak že z něho více větších a menších panství povstalo. Zboží Litické prodal Václavovi staršímu Okrouhlickému z Kněnic, Solnici koupil Benjamin z Vlkanova, Černíkovice pak Matěj Dobeš z Olbramic, Častolovice se dostaly Jindřichovi z Regru, a Doudleby přikoupeny (ok. roku 1559) k Liticům. Zbytek ohromného kdysi panství, zámek Potštein, dvůr poplužný s popl., s dědinami atd., s „Panskou loukou“ u Kostelce, městečko Potnšteinek, vsi Sopotnici, Brnou, Záměly, dvůr Mníšek, ves Polom c. t. m., Prorubu, město Kostelec s předměstím, Tutleky, Kozojedy, Koryta, Rybnou Suchou, Lhotu a druhou Lhotu u Kostelce, Chleny, Čeřeny,[2]) Čermnou Velkou, v Plchovicích a Svídnici c. t. m. Horky, Krchleby a v Jelením 2 člověky prodal kníže r. 1558, 14. prosince *Václavovi Hrzánovi* z *Harasova* a na Jenšteině za 13.000 kop gr. č.[3])

O Václavovi víme málo; jen že matka jeho Dorota Vančurova z Řehnic († před r. 1557) provdala se za Jana staršího Zilvára z Pilnikova a že manželkou jeho byla Františka Alžběta Mráčská z Dubé, která skonala r. 1566 dne 6. června a v kostele sv. Jindřicha v Novém městě Pražském pochována byla. Roku 1558 slíbil Přibíkovi Sekerkovi ze Sedčic, že mu pustí jednu krčmu na panství, aby od něho a ne odjinud pivo brali; když však k tomu přijíti mělo, nechtěl Václav nic dáti a soudili se oba. Úředníkem na Potšteině byl tehda Kryštof Saska z Vácovic, člověk urvalý, jenž roku 1560 v Plchovicích v krčmě k sedlákovi Pavlovi Korbelovi žejdlíkem hodil, potom zbraně své dobyv na něj bil a jej probodnouti chtěl. Posledním pořízením, roku 1570 dne 20. února na smrtelné posteli daným, učinil Václav poručníky nad

[1]) Viz o tom Časop. mus. 1849, II. 1—20, Pam. arch. IX. 177, DZ. 12, H 7. [2]) Nyní se tak nazývá několik domků na východním konci Chlen. [3]) DZ. 53, H 22. Vklad toho r. 1559 v pondělí po sv. Scholastice ve formě dlužního listu (DZ. 87, B 13).

ditkami svými Tobiáše Hrzána z Harasova na Housce, Ondřeje z Nebřehovic na Pyšelích, Václava Hrzána na Vrutici a Benjamina Tamchynu z Doubravice na Tošově. O dceři své Dorotě nařídil, kdyby k letům přišla a vdáti se měla, aby jí dáno bylo věna a na výpravu 2500 kop gr. č., řetěz ze 100 fl. uh. a druhý z 50 fl., pláten polovice, šatův ložních, jichž na 40 loží na Potšteině bylo, polovice a sice které by si sama vybrala (než druhá polovice aby při zámku zůstala), též všecky šaty ženské od aksamitu, damašku, kožichů kuních, karmazinu, tykyt, čepců zlatých, náčelníků perlových, krumplovaných, klenotův od perel a od zlata, prsténků, křížkův a j. klenotů po nebožce paní. Než přes to ještě dobrá část klenotů (zejména velké koflíky stříbrné, pozlacené s kroužky a koflíčky) při zámku zůstávala. Více poručil Václav, aby na zámek Potštein a dvůr pod zámkem každý rok 75 kop gr. č. vynaloženo bylo od držitele zámku, a zámek aby se neopouštěl; a jestliže by se kterého roku nenaložilo od držitele a týž zámek zúmysla se spouštěl, tehdy ten držitel aby dal pokuty 100 kop gr. každého roku nápadníku statku. (Nápadníkem, kdyby měl syn bez dětí zemříti, byl Tobiáš Hrzán.) Václav zemřel druhý neb třetí den potom, zůstaviv syna Adama a dceru Dorotu.

Poručníci pořízení toho nehrubě dbali, pročež za jich vlády panství valně pustlo a na ceně klesalo, také úředníci dělali, co chtěli; tak na př. se vypravovalo o Mikuláši úředníkovi, že otci svému každého roku lososy posílal. Na mezivalí hradu (mezi druhou a zevnější ohradou) bylo skorem nebezpečno choditi, poněvadž byly pavlače (zábradla) na zdích již chatrné; poručenoť sice r. 1573 úředníkovi, aby ty zdi opatrovati dal, by se tudy další škoda na zkrácení sirotka nestala, ale ten neudělal nic více, nežli že pavlače okolo zámku zpodpíral podporami a to dosti škodně a nebezpečně. Maštale veliké byly spuštěny a na upadení. Takový stav byl ještě r. 1576, když si Václav Hrzán z Harasova komorníka na spatření těch škod vyžádal, aby mohl před soudem zemským prokázati, jak zle se tu hospodařilo.

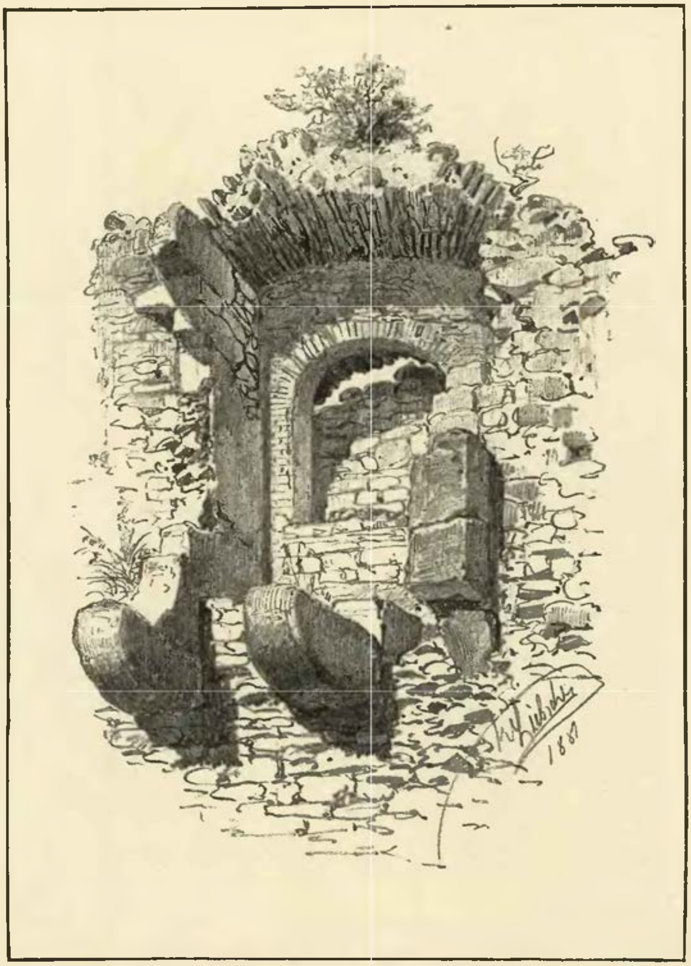
Adam Šťastný z *Harasova*, muž moudrý a zámožný, pojal, když byl let svých došel, za manželku Kateřinu z Klinšteina, jíž vkl. r. 1588, 15. října na „městě Kostelci nad Orlicí" 7750 kop míš. věnoval. Přebývaje na Potšteině, pilně hrad opravoval a ozdoboval, jakž posud zbytky kamenné a paměti písemné svědčí, tak že kolikráte i všem řemeslníkům zaplatiti nemohl. Byltě častěji upomínán od Hradeckých, aby tomu neb onomu řemeslníku, jich sousedu, zaplatil, též od Markéty Chotěšické z Kopidlna, co dluhoval nebožtíku otci jejímu za práci malířskou (r. 1587). Kamenník Burjan Gozzi, Vlach, nemohl se dočkati platu za práci kamennickou, a psali Hradečti dvakráte v té příčině p. Adamovi (r. 1590). Mikuláši Šlichtingsovi, platnéři Hradeckému, dal si p. Adam předělati zbraň a musil býti od Hradeckých napomínán, aby si zbraň vyzdvihl a zaplatil. Pro podobné věci snad byl jiné své statky prodal; r. 1582 Vrutici, r. 1587 Kyje u Prahy. Prosoudil také dosti peněz. R. 1586 měl při s Heřmanem z Bubna, neb dav r. 1585 přivýšiti hráze u rybníka Horního Jelenského, zdržením a zdutím vody obce Heřmanovy, k Hornímu Jelení náležité, jichž Jelenští pastvou užívali, pychem zatopil. [1]) S panstvím Potšteinským spojeno bylo také tehda Závrší. Úředníkem na Potšteině byl Václav Žloutek Kostelecký, písařem Jan Talaš. Někdy bývalo u Adama na Potšteině velmi hlučno, jako o sv. Ondřeji roku 1585, když byl vydán Kosteleckým list na svobody podstatné a důležité. Ale čekali Kostelečtí na ty „majestáty" 15 let (1570—1585), kožešníci pak Kostelečtí 13 let (1580—1593), nežli jim bylo povoleno, aby cech si zřídili, tak že žadatelé někteří mezi tím časem se světa sešli.[2])

Z manželství Adamova pošla jediná dcera *Anna Kateřina*, nad kterouž otec kšaftem (d. 1598 dne 20. ledna) učinil poručníka Adama Hrzána na Lanškrouně, Albrechta Slavatu seděním na Podlažském klášteře, a Sigmunda Karlíka z Nežetic na Slatiňanech, jenž měl k manželství Dorotu, sestru jeho. Řídiv pak dále, aby tělo jeho do nového v Kostelci vystaveného kostela pochováno bylo a by manželka v hrad Potštein se uvázala, zemřel ještě téhož roku. První z poručníkův, Adam, jeden z nejbohatších šlechticů tehdejšího věku, spolu muž vzdělaný, při tom však šetrný (nebo jak mu přezdívali „houževný"), zboží Potšteinské velmi zvelebil, při dvořích v Potšteině, Kostelci, Lhotě a Závrší nově nemálo rolí, luk a pastvišť přidělati a v nich mnoho všelijakých porostlin vyklučiti a kopců rozmetati dal, tak že na těch dědinách množství korcův obilí více než prve se selo. Anna Kateřina r. 1603, ledva dosáhši let svých, sama se v panství uvázala a Závrší tvrz mateři své Kateřině z Klinšteina prodala. Tato Kateřina, jsouc r. 1607 poručnicí nad dcerou svou, soudila se s Janem Jiřím Štosem Borovnickým, neb tento jeda r. 1606 skrze ves Chleny, kázal si Adama sedláka vyvolati; když pak tento ze světnice vyšel, stoje jednou nohou ve dvírkách dvorku svého, Štos s vozu skočil a k němu přistoupiv jemu šelem sakram. nadával a též manželce Adamově, která za ním vyšla, lál. Anna provdavši se za *Jana Burjana Kaplíře ze Sulevic*, roku 1612, 28. září cech kovářský v Kostelci potvrdila a také manžela svého v držení panství na nedíl pojala. Týž se totiž r. 1617 psal pánem „na Potšteině a Kostelci" a jistý dluh na ves Slemeno a mlýn

[1]) DZ. 16, O 18—23, 62, O 6, DZm. 3, L 16, 10, E 11 a 7, kvatern č. 7. [2]) O dvoře Žloutkovském níže.

Jenikovský zapsal. Po smrti Kaplířově (po r. 1620) vdala se po druhé za Jana Arnošta z Ullersdorfu na Novém dvoře, chudého svobodníka, který toliko jediný dvůr držel; bohatšího ženicha nemohla dostati, protože se byla pro velikou nádheru celá zadlužila. Brzy začali na ni věřitelé naléhati a nejen zaplacení dluhů, nýbrž i úrokův a škod zrůstajících vyhledávati. Když nebylo naděje na zaplacení, sáhli konečně věřitelé na její jmění; roku 1625 odhádána část panství, totiž městečko Potšteinek, vsi Záměl, Sopotnice a Brná Elišce Žerotínské z Valdšteina na Lomnici a Tuří.[1]) Několik let potom na veliké naléhání musilo se panství celé prodati a paní schudla tak, že nemohla ani dům v Kostelci koupený zaplatiti. Syn její, Ota Vilém z Ullersdorfu, seděl r. 1660 na dvorci Žloutkovském v Kostelci.

Komisaři od místodržících nařízení prodali r. 1629, 30. srpna zámek Potštein, pod ním dvůr popl., pivovar a všechny vesnice s městečkem, tvrz Kostelec, město se dvory, dvůr Žloutkovský a všechny vesnice *Kašparovi* z *Grambu* na Vamberce, nejv. lejtenantu, za 50.000 kop míšenských. Řečený Kašpar, Nizozemec, věrně byl Ferdinandovi II. sloužil, i zakoupiv se v Čechách, jako mnozí jiní cizozemci, byl r. 1628 přijat za obyvatele království Českého, r. 1629 do svobodného stavu Říše povýšen za služby, jež byl otec jeho po 30 let až do smrti své konal králi Španělskému, jakož i za to, že Kašpar císaři v říši a v dědičných zemích proti nepřátelům jeho pomáhal. Na Potšteině málo kdy býval, jsa stále zaměstnán službami válečnými. Město Vismar v Meklenbursku dlouho proti Švédům bránil a jim statečně odpíral; nemaje pak žádné naděje, by od císařských pomoc míti mohl, posledně to město Švédům vydal, vymíniv si, aby s celým vojskem a také se všemi svými věcmi z města vyjíti a na místo bezpečné dopraven býti mohl. I přihodilo se, když on z města vytáhl, že jednoho z vojákův, jenž od něho k nepříteli sběhl, na cestě zhlídna, zastřeliti dal; po tomto účinku, jako by sám nejprve smlouvu zrušil, od Švédův i se všemi věcmi svými zajat jest, vojsko jeho pak pod pluky švédské podstrčeno.[2]) Půl druhého léta vězněn byl v Pomořanech v Greifsvaldě, kdež dne 1. ledna roku 1633 učinil poslední pořízení, načež téhož roku dne 28. března v Kostelci život svůj dokonal. Jedinému synu svému *Kamilovi Norbertovi Volrafovi* odkázal panství svá Potštein, Kostelec a Vamberk; pakli by syn zemřel, měla děditi Potštein sestra Kamilova Františka, Vamberk druhá sestra

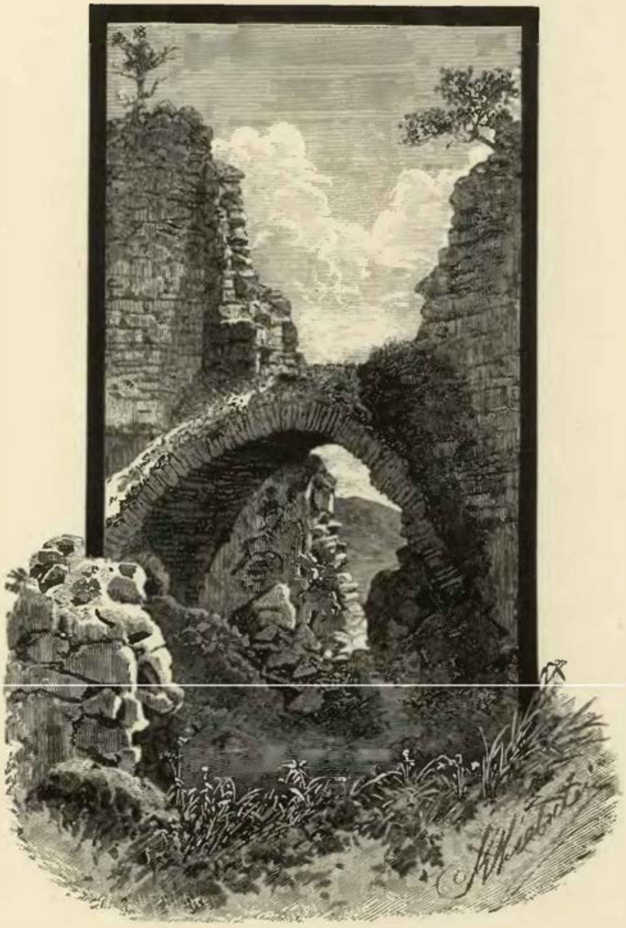

Krákorce na východní straně paláce na Potšteině.

[1]) DZ. 128, G 1, 131, L 15, 91, M 2, 142, E 5—14, DZm. 144, D 14. [2]) DZ. 143, K 24 a 296, M 27. (vklad toho roku 1630 v sobotu po neděli Reminiscere). Beckovského Poselk. II. 3, 164.

Eleonora, Kostelec pak jezovité u sv. Klimenta v Praze; kdyby pak ta neb ona sestra bez dětí umřela, nebo šla do kláštera, mělo dědictví její též jezovitům připadnouti. Dcerám svým Františce a Eleonoře odkázal Kašpar po 10.000 kopách gr. č., sestře své Franceline dvůr na Jedlině, Slemeno a mlýn.

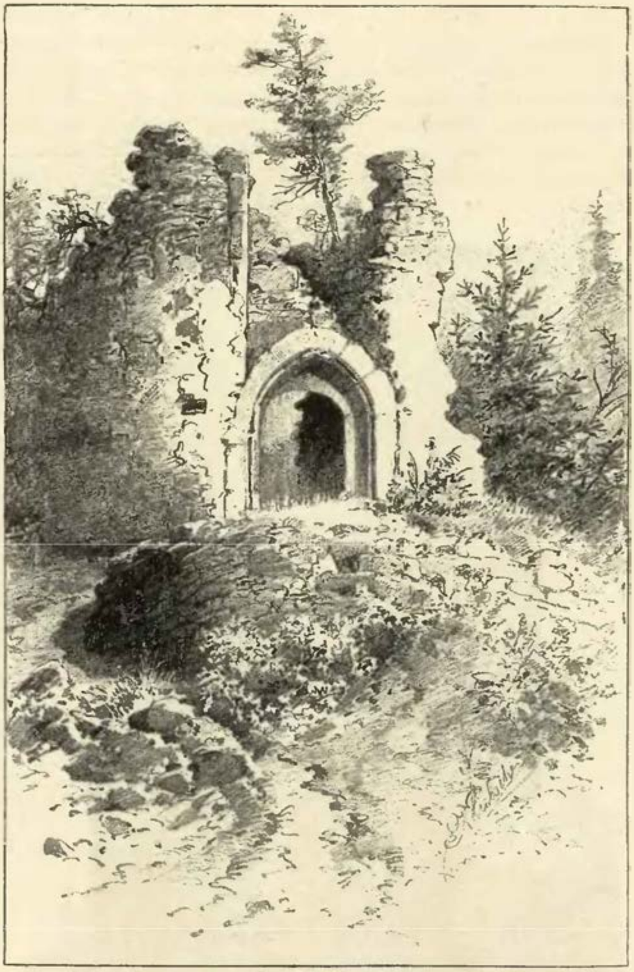
Po smrti manželově vládla veškerým panstvím ovdovělá *Magdaléna Grambová* roz. *Reichlovna z Meldeka* jménem syna nezletilého; zůstávala obyčejně na zámku Kosteleckém, majíc na Potšteině správce či kapitána Jana Vlašťovičku Krumlovského. K její žádosti potvrdil Ferdinand II. roku 1636, 19. ledna povýšení do svobodného stavu říšského někdy Kašparovi udělené i dětem jejím, přijav je taktéž za obyvatele království. Ale Kamil a Eleonora záhy zemřeli let nedosáhše, a jezovité nemeškali se uvázati v panství jim odkázané (r. 1638 v létě). Magdalena vdala se potom po druhé za *Otu Jindřicha Štosa z Kounic*, s nímž, tuším, nejvíce na Vamberce bydlela; dcera její Františka Magdaléna provdala se za *Václava Zárubu z Hustiřan* na Cerekvici, jenž se tudíž stal pánem na Potšteině. Nebyl pánem dobrotivým, neb i v čas velikých utrpení spůsobených válkou Švédskou nemilostně poddané své týral, chtě je uvésti v dokonalé porobenství. O zboží Grambovské byly stálé soudy mezi matkou a dcerou z jedné a jezovity z druhé strany, z čehož veliké nevole a zmatky pocházely; při tom manželé, jak matky tak i dcery, za pány panství se pokládali, a tak mělo panství čtvero pánův, z nichž každý samostatně porouceti chtěl. Matka zajisté i manžel její psávali se r. 1641 až 1644 pány na Potšteině a Vamberce. Zmatky všechny ukončil Záruba, koupiv r. 1666 od jezovitů nároky jich na zboží Grambovské, a učiniv sebe samojediným pánem, potom na zámku Kosteleckém stále se usadil. Od těch dob hrad Potštein hned po smrti Adama Šťastného Hrzána zanedbávaný, pozbyv co pevnosť důležitosti své, nyní i co sídlo panské vzácnosti své zbaven byl. Pešina ve svém předchůdci Moravopisu roku 1663 vydaném takto o něm dí: „od pánů z Pernšteina důkladně a pevně vystaven byl, však času tohoto zase v pustinu přichází" (str. 89). Balbin byl na našem hradě, viděl zde obyvatele a divil se nejvíce hluboké studni hradské. Jako hoch vídal spouštěti do té studně husy a kachny, které po nějakém čase v řece Orlici vypluly.[1])

Partie z Potšteina.

Václav Záruba, „pán ten nábožný, který ve všem zisku svého vyhledával," umřel dne 19. února r. 1675 v Kostelci, kdež byl i pochován. Vdova po něm zůstalá a dědičná paní na Potšteině a Vamberce, když se synové její rozdělili, odstěhovala se k mladšímu synovi Janu Adamovi na Cerekvici a tam dne 22. července r. 1689 zemřela. Na Potšteině vládli nyní páni Kostelečtí; kdysi se říkalo, že leží Kostelec u Potšteina, a nyní mohlo se říkati, že leží Potštein u Kostelce. Následovali po sobě *František Karel* († r. 1714) a syn jeho *Josef Antonín* († r. 1744) *Zárubové z Hustiřan*. Ze tří dcer tohoto posledního zdědila

[1]) Miscell. lib. III. p. 85 et in additamentis. Také Beckovský (Poselkyně II. 3, 482) „zříceniny" Potšteina popisuje.

Brána šestá, palácová, na Potšteině.

Alžběta provdaná za hraběte z *Hautois*, později pak za hraběte *Cavriani*, Kostelec a Potštein. Potštein prodala r. 1746 *Janu Ludvíkovi Harbuvalovi* svob. pánu, potom (od 4. září r. 1751) hraběti z *Chamaré*, začež přikoupila ke Kostelecku Přestavlky. Přijda nový pán na panství shledal, že se tu sídla nenachází a hrad náš k přebývání velmi nepohodlný a hrubě spustlý jest; proto si postavil roku 1749 v městečku nynější zámek, jenž se od těch časů stal sídlem držitelů Potšteinských. Vdova po něm zůstalá, Barbora ze Saneka, vystavěla ve spustlém hradě kostelíček sv. Jana Nep., po němž nyní toliko pusté, nepřikryté stěny zůstávají; od ní také pocházejí kapličky křížové cesty od městečka ke zříceninám jdoucí. Na místě kulaté věže věznice vystavěla kapli, nabízejíc řádu kapucínskému 30.000 fl., aby tu dva kněží a dva bratří kapucíni z těch peněz chováni byli; že pak suma ta kapucínům nestačila, toliko dva nábožní poustevníci se zde usadili. *Jan Antonín Harbuval*, syn předešlého, slýchával od služebníků povídati o velikém pokladě na hradě. Děvečka učitele Sopotnického vypravovala také, že našli na hradě v kuchyni bednu se spisy, a jakýsi zedník zakazoval se prý hraběti, že mu opatří písemnosti, kteréž se pokladu na hradě ukrytého týkaly. Za dob tehdejších se těm a takovým pověstem velice věřilo, a také hrabě Jan dal se touže pověrčivostí svésti. I jal se prokopávati hradiště Potšteinské, čímž sám velikou část hradu pobořil, při tom však také objevil podzemní chodby, jimiž rozličné části hradu spojeny byly. Roku 1762 dal udělati podrobný plán, do něhož nakreslil všechny chodby podzemní, aby potomci jeho, kdyby také pokladů

chtěli dobývati, věděli, kudy se k nim mohou dostati. K tomu vypsal ve dvou dílech zevrubně, čeho kdy a kde se dokopal na Potšteině a na Velešově. Kopáno bylo na Potšteině od r. 1747—1782, a mnoho peněz na to bylo naloženo, ale nalezeny jsou pouze starožitnosti, jež se chovají posud na zámku (totiž klíče, podkovy, ostruhy, dvéře železné, kachle, kladiva, nosatce, třemeny, pečetidlo městečka Potšteina a jiné drobnosti; toliko poustevník našel někde několik starých haléřův). Za to však nám byl opatřen plán hradu, jenž pro svou důkladnosť i při vypisování jiných hradů dobrým vodidlem býti může.[1]) Za dob těch ještě byly schody do sklepův a točité schůdky do hořejších pater. Karel Josef z Bienenberka, hejtman kraje Hradeckého, viděl roku 1778 ještě zbytky, z nichž o původním rozložení hradu soudil;[2]) znamenal ještě, že bylo na hradě šest bran, což se nyní jen tak tak poznává, a konečně viděl i kameny, znaky a nápisy ozdobené, z nichž dva vyobrazeny na straně 8. a jiný níže. Od těch dob hynou valně zříceniny hradu Potšteina a scházejí den co den.

Ze starých popisů zachoval se jeden, a to velice krátký, v dílčích cedulích r. 1635; tam se popisuje Potštein takto: „Hrad zámek Potenštein leží na vysokém vrše nad městečkem Potenšteinem někdy velikým nákladem od kamene vystavený, na díle cihlou a na díle šindelem přikrytý, trojími zdmi kamennými s baštami a blochourmi (sruby) okolo obehnaný. V kterémžto pokojův, světnic, komor, pavlačí, sklepů klenutých, jak nahoře suchých, tak dole pro vína a piva, kuchyně, špižírně s maštalemi, obilnicemi, studnice široká a tesaným kamenem od vrchu až dolů vůkol obezděná a obložená, item druhá studnice, slove vodárna, obě dvě velmi hluboké a v nich vody vrchoviště, i jiných všelijakých potřeb se vším dostatkem jest.“ [3])

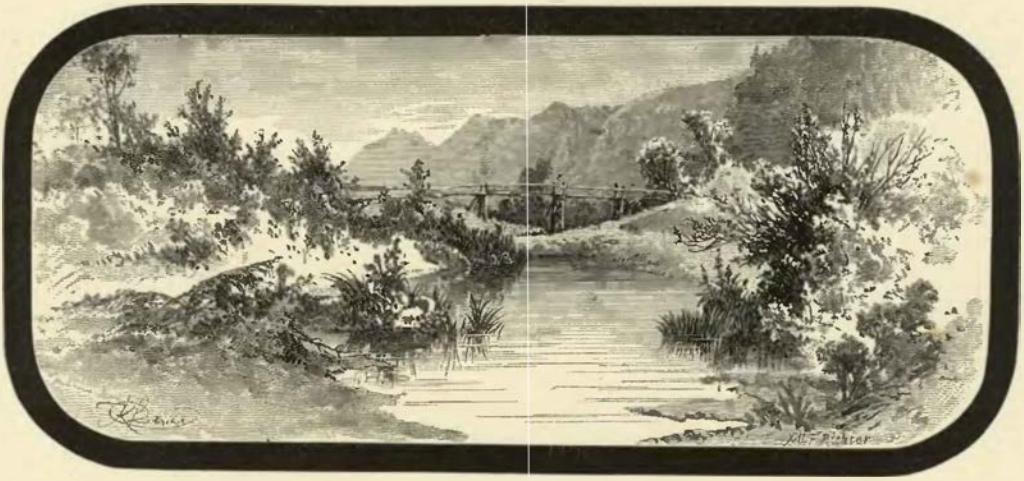
---

[1]) Jan Antonín Harbuval, jehož manželka byla Marie Anna z Dobřenic, zemřel 17. února r. 1808 ve stáří 71 let. Ovdovělá paní byla poručnicí dětí svých až do r. 1825, kdež se děti o zboží otcovské podělily. Umřela 16. prosince r. 1826. Nástupce Jan Antonín (syn předešlého), nar. r. 1804, 6. dubna r. 1829, zasnoubil se s Annou Voračickou z Paběnic. Panoval až do 31. srpna r. 1849. Zboží Potšteinské dědila nejstarší dcera *Alžběta* (nar. r. 1831, 8. dubna), za níž správu panství obstarávali máti její a Jan Ludvík Harbuval, pán na Nových Hradech, jak bylo závětí otcovou ustaveno. Slečna se vdala za svob. p. Prokopa Dobřenského z Dobřenic (nar. r. 1812 † r. 1873).

[2]) Viz Starožitnosti jeho I. díl, str. 131 atd. [3]) Zoubkův spis řečený str. 45

Znak Pernšteinský, vytesaný na podnoží pilíře kaple na Potšteině.

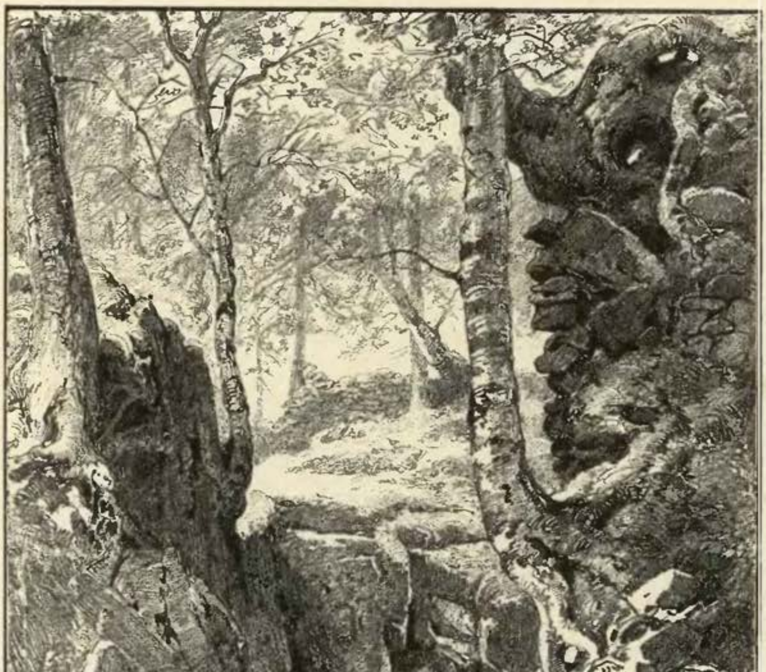
Velešov Hrad.

Severně od hradu Potšteina, v nevelké vzdálenosti od městečka, vypíná se homolovitý, vysoký a veskrze lesem porostlý vrch, který na třech stranách strmě spadá, na čtvrté však toliko úzkým sedlem od vyššího ještě pohoří, které se až ke Kostelci táhne, oddělen jest. Nesnadno jest vylézti na Velešov, leda by se šlo znenáhla po pěšině do Prorub vedoucí a pak stoupalo zpátkem od dotčeného sedla k starému hradu. Tady asi také vedla stará cesta, přes to přece dosti obtížná, poněvadž se od sedla ještě hodně stoupalo. Nahoře na vrchu jest napřed hřbet asi 6 sáhů široký, po němž se kousek cesty jde, pak následuje příkop široký a v pravo a v levo až do boků hory vykopaný. Hora se za ním znenáhla rozšiřuje až do šířky asi 30 sáhů, tvoříc tu rovinu uměle utvořenou, z níž dva pahrbky předhradí a hrad do výšky 3—5 sáhů vyčnívají.

Předhradí jest čtverhran nepravidelný, nahoře rovný s boky velice příkrými; po krajích má nízké zbytky zdí na vápno stavěných a mechem porostlých. Stavení, která tu stála, postavena byla ze dříví a opírala se bezpochyby o ohradu. Na ten čas z bývalého rozdělení této místnosti ničeho znáti není. Zvláštní úkaz u Velešova jest, že jest předhradí značně menší než hrad, což častěji bývalo naopak.

Mezi předhradím a hradem jest příkop asi 3 sáhy hluboký a 10 sáhů (jako se pravidelně nachází) široký, vytesaný v živé skále, se stěnami téměř kolmými. Ve středu jeho jest několik skalisk od zakladatelů neodklizených, na nichž za starodávna dřevěný most spočíval.

Hrad jest prostorou svou dvakráte tak veliký jako předhradí a rovná se skorem obdélníku, jehož jeden roh jest usečen. Část jeho přední, na tu stranu ku předhradí, obsahovala v pravo bránu, již věž čtverhranná, v levém rohu stojící, bránila; bylať jindy hrubá a vysoká, poněvadž se ze ssutin zřícených celý kopec udělal. Za těmito místnostmi jest prázdné prostranství z obou stran hradbami zavřené, na severním konci pak hradu a na nejzazším a nejbezpečnějším místě jeho jsou zříceniny paláce, čili domu páně. Jest to část ještě nejlépe zachovaná, jejížto zdi doposud sáh i dva sáhy nad půdu vynikají. Spatřují

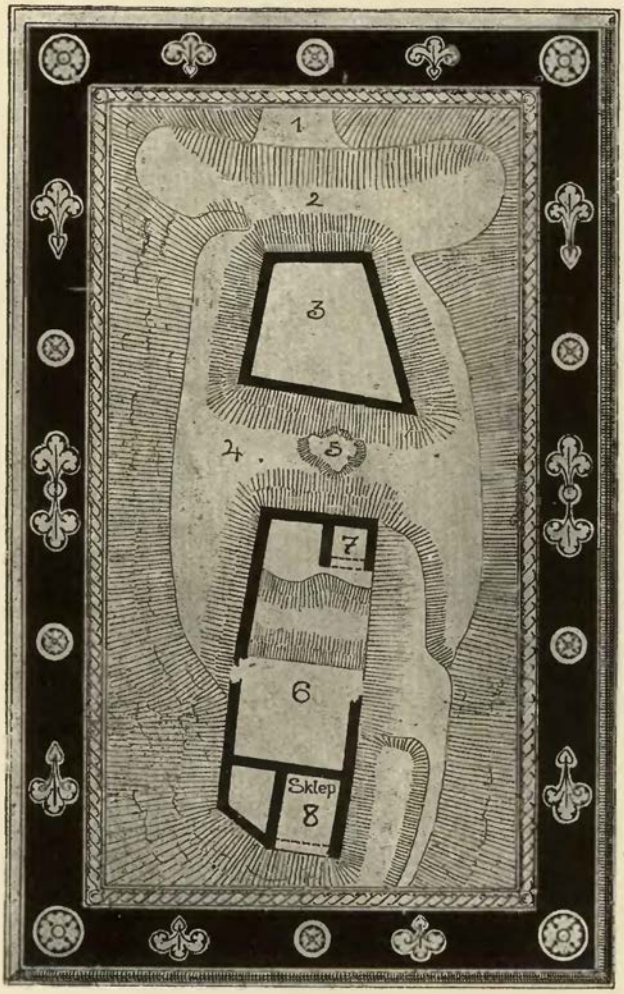

Velešov.

se tu dvě oddělení, oboje čtverhranná, ale nestejné velikosti a podoby. V jednom z nich jest šíje do skály šikmo vytesaná a asi na tři sáhy dosud nezasypaná. Část tato jsouc nejdůležitější a nestojíc na kraji hory, chráněna byla příkopem a náspem za ním se nacházejícím. Na jednom místě spatřovaly se ve zříceninách hlína a kamení do červena vypálené.

Velešov jest na místě temném, neveselém, odkud snad pověsť povstala, že tu klášter stával. Pamětihodné i to jest, že lid některé jámy na Velešově za bývalé sádky pokládá.

Úloha hradu našemu vyměřená byla nepatrná; bylť, pokud vědomo, jen krátký čas sídlem panským. [1]) Jen jednou a to v listu, jímž Jan z Vartemberka roku 1358, 1. května panství Potšteinské králi směnou postupoval, připomíná se hrad Velešov (castrum Welischow) a nikdy více se nám neobjevuje, ani v důkladných navedeních úředníkům Pernšteinským na Potšteině daných zmínky se více nenachází o hradu tomto, jenž se byl již dávno v ssutiny rozsypal. Možno dosti, že byl Velešov založen r. 1340, když si markrabě Karel vymínil, aby Potštein více vystaven nebyl, a to proto, aby rozsáhlé panství mělo aspoň jeden pevný hrádek a sídlo držitelů z rodu Potšteinského; skutečně také se Velešov teprve r. 1356 připomíná, kdežto v listu r. 1341 o něm řeči není. Za vlády královské pokládán jest Velešov (tak smýšlím) za hrádek k obraně užitečný, ale nikoliv potřebný. Opravován sotva kdy byl a když pavlače shnily a spadly a zdi se drobily, zůstaven spoustě. Za doby Pernšteinské bylť již nepřístupný Velešov zříceninou lesem zarostlou.

Plán Velešova. 1. Sedlo, jak souvisí hradiště s ostatní vrchovinou; 2. přední příkop; 3. předhradí; 4. zadní příkop; 5. skalisko; 6. zadní hrad; 7. věže vedlé brány; 8. palác.

[1]) O málo kterém z menších hradů v Čechách tolik domněnek vyjádřeno, jako o Velešově. Již odvozování jména působilo nesnáze (od boha Velesa), což však jest k našim účelům lhostejné, poněvadž se tak místo jmenovalo, než hrad povstal. Bienenberg (I. 130) má za to, že byl Velešov již od prvních obyvatelů českých vystaven (!) a že z jeho zřícenin a lepšího materiálu vystaven jest hrad Potštein, příhodněji položený než Velešov. Také jemu tanula dávná smyšlénka o templářích, jíž on víru přikládal proto, že se prý vrch, na němž Velešov stál, „Tempelberg“ (?) nazývá a templářský Vamberk jen půl míle vzdálen jest. Touž věc opakoval Graf (Gesch. der Tempelherren S. 117—118). To i vše ostatní nespočívá na pravých důvodech a přestati jest na tom, co pronesl Kalousek v Pam. arch. X. 363.

Kostelec nad Orlicí Tvrz.

Od starodávného a velebného Potšteina teče divoká Orlice údolím lučným milého vzezření. Na jižní jeho straně jest onen vysoký hřeben, z něhož vybíhají hradiště Potšteinské a Velešovské a přes nějž namáhavě se jede ku pláni k Chocni spadající; na severní straně boky údolí rozmanitého tvaru jsou, z většího dílu však zvolna se svažují a sklánějí. Jen na jednom místě viděti vrch vysoko se nesoucí a jak na vrcholu tak i svahu k řece obráceném domy a domky jako osutý. Jest to stanoviště veselého *města Kostelce*, jež dávno již na svém starodávném hradišti, ač dosti prostranném, přestati nechtějíc části své až na stráň na druhé straně řeky pošinulo. Avšak původní město a prvotní osada toliko na vrcholu bývala, rovnajíc se docela pevnosti. Stojíc na kraji stráně ze dvou stran chráněné strmými boky a nad to na jedné straně řekou, potřebovalo pouze hlubokého příkopu na třetí a dvou příkopů na čtvrté straně, a pevnosť byla hotova. Tak v skutku bývalo; ale první Kostelečtí jistotu nad možnosť stavíce, stvrdili příkop prvotně ploty, později pevnou zdí. Známky příkopu vidíš podnes na severní straně města; nová silnice a stavba dvoru zámeckého zahladila zbytky jeho na místech ostatních. Do města vedly dvě brány a jedna branka, hlavní cesta šla směrem od východu k západu aneb naopak. Na západní straně zatáčela se silnice do příkrého vrchu úvozem, jenž do vnitř města až do středu náměstí zasahoval. (Viz obr. na str. 27.) Na východní straně šla cesta po rovině, a proto tu bylo silnější opevnění než na stranách ostatních.

Kostelec byl tudíž dobrou pevností a to již za dob starodávných, pohanských. Toto starobylé opevnění udrželo se až do středověku, když již i původní název z paměti lidské byl vymizel, ale důkladného středověkého opevnění, jakož se spatřuje při městech hrazených, z doby Otakarské pocházejících, se Kostelci nedostalo.[1]) Bylotˊ to jen právem královským, hraditi města příkopy a trojí zdí, a kdo podobného práva užiti chtěl, dříve výsady a majestátu královského se doprositi musil.

Jsou toho některé doklady, že pochází Kostelec — jak již řečeno — z doby pohanské;[2]) osada tato živořila až do 14. století, kdež teprve pány Potšteinskými na spůsob měst novověkých postavena

---

[1]) Roku 1316 připomínají letopiscové „quandam munitionem ecclesiae prope Grecz, quae Costel dicitur,“ což by se podlé pouhého znění slov na ohrazený kostel vykládati mohlo. Ale byť kostel ohrazen byl dobrou zdí, na pláni to málo prospělo, jestliže nebyl hrazen celý vrchol. Pak se také dobře vysvětlí, proč Jan z Vartemberka kamenem z praku vyhozeným byl usmrcen, neb kamení se z té a takové hrubé střelby jen na jistou dálku s prospěchem metati mohlo. Opevnění chrámovému (t. j. takovému, v němž chrám stával), říkalo se tehda latině „castellum,“ odkudž naše názvy Kostelec a kostel pocházejí.

[2]) Více o tom hledej ve výborném pojednání A. Bauma „Z pořičí Orlického“ (Pam. arch. VIII. str. 509 atd.). Kromě toho srovnej Zoubkovy děje Kostelce a Potšteina a G. Laška vypsání města Kostelce. O starodávné obchodní cestě, která krajinou Kosteleckou šla, pojednáno mnou v progr. střední školy Táborské r. 1880.

Stará brána (již svedená) na západní straně Kostelce nad Orlicí.

jest. Nejstarší listiny Kostelce se dotýkající (r. 1323 a 1334) ani nám nedí, jakou osadou Kostelec byl,[1]) list jiný z r. 1341 mluví vůbec jen o „zboží náležejícím ke Kostelu;" výslovně se Kostelec teprve r. 1358 městečkem (oppidum) nazývá.[2]) Držitelé hradu Potšteina přebývali sice někdy v Kostelci, jak svědčí listy jimi tam dané, ale tvrze tu dozajista neměli; neb v kolikerých zápisech o panství Potšteinském by tvrz zdejší nebyli pominuli mlčením. Bylť to spůsob panstva, že sice přední své obydlí na hradech mívali, ale začasté také v městech poddaných přebývali. Poprvé se připomíná tvrz Kostelecká r. 1629, a to dokazuje, že založena byla teprve v 17. století, a jak se pravdě podobá, nedlouho před bitvou Bělohorskou.

Tato *tvrz* aneb nejstarší *zámek Kostelecký*, která se asi domům v témže století postaveným podobala, stála na místě nynějšího starého zámku, ale zanikla naprosto při ohni r. 1668. Jak po svém založení i obnovení vypadala, popisují nám dílčí cedule z roku 1635 a 1682, a sice takto: „Tvrz při městě Kostelci nad Orlicí od kamene i ode dřeva na díle, dobře a nákladně vystavená, v nížto pokojův ozdobných, světnic, komor, sklepův klenutých suchých i pro vína a piva, kuchyně, špižírna, pekárna, marštal, jako i stálý tok vody s dostatkem jest. Při kteréžto tvrzi jest také zahrada slove kořenná a druhá pro kuchyni zdmi kamennými vůkol ohrazená, letního času kořením vonným vysázená. Ta tvrz pokládá se v sumě 1000 kop míš."[3]) R. 1777 zámek opět vyhořel a znova obnoven jest v nynější své podobě. Jak se podobá, měl tu postaven býti zámek rozsáhlejší, z čehož potom sešlo. Památného toto stavení, v němž se byty úředníků nacházejí, nic nemá.

Kostelec zůstával až do r. 1746 při panství Potšteinském, ale stal se sídlem jeho již v 17. století, když se pánům na vysokém Potšteině bydleti znechutilo. Pokud víme, přebývali tu první *Kašpar v. Gramb*, který zde r. 1633 zemřel, a vdova po něm *Majdaléna* roz. *Reichlovna* z *Meldeka* jakožto poručnice nezletilého syna svého *Kamilla.* Vedlé pořízení Kašparova měl všechna panství jeho děditi syn Kamill; kdyby však zemřel před časem, měly děditi dvě sestry zemřelého, a toliko Kostelec měli dostati *jezovité* u *sv. Klimenta v Praze.* Když tedy Kamill zemřel, let právních nemaje, neměškali se jezovité zmocniti panství Kosteleckého, odděleného od Potšteina, a to se stalo r. 1638 mezi 22. únorem a 29. listopadem.

Za vlády jezovitův bylo panství zvelebeno regentem Kryštofem Fišerem (nar. r. 1611 † 1680), výborným hospodářem. Jezovité zahradu „kořennou" při tvrzi vysázeli vzácným stromovím, udělali v ní studnici

---

[1]) Roku 1324: „Ecclesia nostri patronatus sitam in Kostelecz prope Pothenstein." O 300 let později říkalo se, že leží Potštein u Kostelce, neb tento jej byl předhonil, avšak ve 14. stol. byl Potštein velikým a Kostelec malým místem. [2]) I později v 15. století: „Hrad náš Podštejn s Kostelcem městečkem nad Orlicí," roku 1497 K. městečko, r. 1558 Kostelec město s předměstím. [3]) Pam. arch. VI. 273 a DZ. 76, B 13—30.

na polévání koření, tesným kamením obloženou a stříškou pokrytou, při ní pak „nákladně a ozdobně od kamene lusthauz vystavený se dvěma pokoji na velmi pěkném a veselém vyhlídnutí.“ Při tvrzi založili též lednici, v níž led do ledu trval. Ostatní hospodářství bylo velmi krásné. Viděti z toho, že se tehda „sídlo panské,“ v rovině vystavené, více na pohodlí a hospodářství zakládalo, nikoli na nějakém opevnění. Když pak roku 1648 vojsko švédské do Hradecka vrazilo, jali a odvedli dva z jezovitů Kosteleckých, z nichž P. Kryštof Fišer od hraběte ze Šternberka 250 tolary byl vykoupen. Kněz tento dostavil r. 1652 residenci jezovitskou v Kostelci. Od jezovitů koupil nároky jich na zboží Grambovské roku 1666 *Václav Záruba z Hustířan* a na tvrzi Kostelecké se stále usadil. Nastoupiv panství potvrdil Václav na zámku svém v Kostelci staré výsady Kosteleckých, začež jim však břemeny mnohými přitížil. R. 1668 vypukl v Kostelci veliký oheň, kterýmž i zámek zkázu utrpěl. Pán ten nábožný, který ve všem hlavně svého zisku vyhledával, zemřel na Kostelci dne 19. února r. 1675. Manželka jeho Františka Magdaléna roz. Grambova vládla vším zbožím jako mocná otcovská poručnice, potvrdila Kosteleckým výsady r. 1675 dne 16. dubna a ukončila panování své rokem 1682. Řečeného roku 2. května rozdělili se synové pozůstalí o statky, které otci jich byly dědičně patřily. *František Karel* obdržel panství Kostelecké a Dohalské, zejména tvrz při městě Kostelci, pivovár, dvůr při tvrzi slove Velký, dvůr Křížovský při městě Kostelci, dům panský v městě Červinkovský a druhý Prošovský, město Kostelec, *dvoreček Žloutkovský*, [1]) dvůr Lhotku Žalmanovu, dvůr Forberk při vsi Lhotě za Kostelcem, vsi Chleny, Krchleby, Čeřeny, Horky, Novou ves, Čermnou, Svídnici, Lhotu, Kozodra, Koryta, Tutleky; [2]) druhý bratr Jan Adam obdržel zboží Cerekvické a Třebovětické.

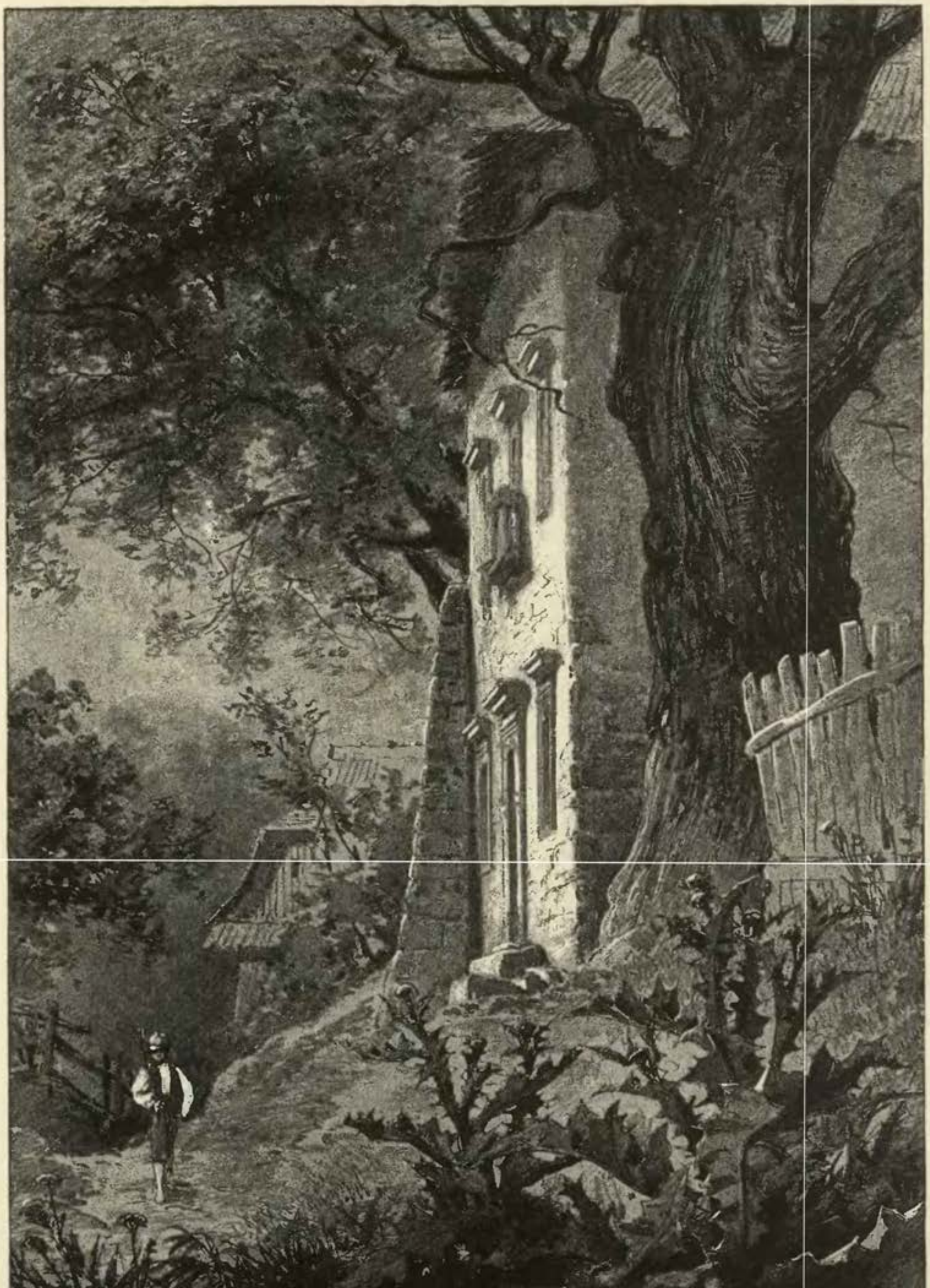
František Karel, jenž byl zasnouben s hraběnkou Marií Maximilianou z Ugartu, byl pán nábožný a velmi rád stavěl. K vyzvání jeho přičinili se duchovní i světští z celého okolí k tomu, aby kaple svaté Anny u Kostelce byla v kostel proměněna (r. 1685—1691), sám vystavěl kryptu (r. 1686), kapli při „kostele velikém sv. Jiří“ (r. 1693—1694) a mnoho soch posud stojících a erbem jeho opatřených. Příkladu jeho následovali i měšťané, tak že byl Kostelec toho času důstojným městem residenčním. Ale nábožný ten pán poddané své velmi tiskl, tak že komise za komisí do Kostelce přijížděla, aby mezi ním a obcí učinila narovnání. Konečně shodli se Kostelečtí proti němu, „jeden za všecky a všickni za jednoho,“ až rozepře jich císařem Leopoldem musila býti rozsouzena (r. 1696), a tu Kostelečtí při svou prohráli, tak že se potom přese všechen lesk svého města ve svých svobodách hůře měli, nežli za jezovitův. Zároveň s bratrem svým Janem Adamem byl František dne 20. června r. 1695 do stavu hraběcího povýšen, jsa také c. k. komořím. Po jeho smrti († r. 1714) obdržel Kostelec, Potštein a Vamberk syn jeho *Josef Antonín*, c. k. komoří, též c. k. a soudu dvorského a komorního rada, ale Vamberk hned odprodal. Týž hrabě, který první na panství němčinu do úřadů svých zaváděl (r. 1736), zemřel r. 1744 jako poslední potomek starožitného rodu svého. [3])

[1]) Tento dvoreček neb „zámeček,“ r. 1610 vystavený, památný jest pro krásnou škrábanou práci v obmítce. Viz o něm Pam. arch. VIII. 514 a Zoubkův Potenštein str. 42. a srov. vyobrazení níže a na str. 31. [2]) DZ. 76, B 13—30.

[3]) Dcery Josefovy byly Eleonora Salmová, Maria Anna Rogendorfová a Alžběta provdaná napřed za Kryštofa hraběte z Hautois, později za hraběte Caviani. Tato dostavši Kostelec s Potšteinem za díl svůj, potvrdila r. 1745 výsady Kosteleckých a odprodavši r. 1746 Potštein, přikoupila za to r. 1762 Přestavlky od Johanky Rousové z Nestajova. Oba manželé umřeli v jednom roce brzy po sobě (r. 1783), zůstavivše syny *Františka Alexandra*, *Jana Antonína* a *Jana Václava*, s nimiž měla obec Kostelecká tuhé spory. Od nich koupil panství Kostelecké r. 1796 dne 19. března kníže *Josef Vchynský ze Vchynic*, jenž ke Kostelci statek Borovnický připojil, ale již po dvou letech (1798, 14. srpna) zemřel. Kostelec patřil odtud k ostatním knížecím panstvím, od nichž oddělen teprve roku 1812, když vykázán jest za díl mladšímu synu knížete Ferdinanda, hraběti *Josefovi*. Za něho byl starý zámek roku 1777 ohněm zkažený, ale od těch dob zase obnovený zůstaven k ubytování úřadův a úředníků hraběcích, a za to vystaven nový zámek na výšinách mezi Kostelcem a Častolovici (r. 1829—1833). Po smrti hraběte Josefa († r. 1862 na zámku Kosteleckém) zdědil panství syn jeho *Bedřich* hrabě *ze Vchynic*.

Skulpturní ozdoba (klenák závěrečný) na portálu zámečku v Kostelci nad Orlicí.

Zámeček v Kostelci nad Orlicí.

TVRZE V OKOLÍ POTŠTEINA.

1. PŘESTAVLKY.

U Přestavlk (j. od Kostelce) stojí zámeček čtverhranný, bývalá to tvrz podlé spůsobu novějšího přeměněná. *Matěj z Přestavlk* byl r. 1440 dne 17. března na sjezdu Čáslavském mezi šlechtou kraje Hradeckého, a *Stošek* odtud přitiskl r. 1442 pečeť svou k listu Kosteleckým nad odúmrť danému. [1]) Pozdějších držitelů neznáme. Roku 1544 postoupil *Matěj Hložek ze Žampachu* tvrze, dvoru a vsi Přestavlk *Otíkovi z Bubna*. Po Otíkově smrti († r. 1552) rozdělili se Mikuláš, Heřman a Jindřich, synové jeho, o dědictví otcovské (r. 1558, 13. ledna); *Mikuláš* († r. 1608) obdržel Přestavlky, Heřman vzal Skašov a Jindřichovi připadla tvrz Březno. [2]) Dotčený Mikuláš byl dobrý a obezřetný hospodář; neb ušetřiv si penize, koupil panství Litické a chtěje si nové statky zaokrouhliti, prodal r. 1574, 13. října tvrz Přestavlky, dvůr popl. s poplužím, se štěpnicemi, zahradami, ves, vsi Rajice, Skrchleby, Svídnici, Chleny, Němčí s příslušenstvím *Karlovi Žampachovi z Potšteina* v 4000 kopách gr. č. a obdržel směnou za to polovici městečka Žamberka. [3]) Nový pán, tuším, dobře nehospodařil, r. 1579 na př. ani berně zaplatiti nemohl a dlužen zůstával. Měl manželku Mandalénu Černčickou z Kácova, s níž splodil syny *Adama* a *Karla*. [4]) Bratří ti majíce z bývalého velikého zboží Žampachův již jediné Přestavlky (mimo dvůr v Němčí, na němž seděl strýc jejich Čeněk), let svých ještě neměli a byli tudíž pod poručenstvím Zdeňka Žampacha z Potšteina na Novém Světlově, strýce svého. Tento vida, že by bylo nesnadno udržeti Přestavlky pro sirotky, prodal je r. 1598 dne 9. srpna (vkl. r. 1599) *Fridrichovi z Oprštorfu, z Dubu a Frydšteina* na Častolovicích za 4000 kop gr. č. [5]) Nástupce tohoto, *Ota*, držel Přestavlky k Častolovicům a věnoval r. 1619 na tvrzi zdejší a veškerém zboží svém manželce své Anně 12500 k. miš. [6]) Když se potom s bratrem svým mladším Fridrichem porovnával o pozůstalosť otcovskou, nechal sobě Častolovice a jemu postoupil Přestavlk a tuším také sumy peněz. Oba bratří vyznačili se přísným smýšlením katolickým a v tehdejší protireformací v kraji Hradeckém jako komisaři císařští mívali nemalé účastenství. Fridrich chtě si koupiti větší panství, pustil Přestavlky r. 1627 *Janovi Otíkovi Bukovskému z Hustiřan* a za to převzal od tohoto hrad Žampach v 24091 k. miš.; z těch si srazil cenu statku Přestavlckého a ostatek zaplatil. [7])

Směnou tou vešel v držení Přestavlk rod, jenž tu po celé století sídlem zůstal. Jan Otík zemřel r. 1663, 26. dubna; synové jeho *Zdeněk* a *Jan Jiří* ujali r. 1666 dědictví po něm. Téhož roku totiž byli let svých dosáhli a roku 1671, 24. února se také o zboží otcovské rozdělili. Při tom dostal mladší bratr Jan Jiří Vladislav za díl svůj Přestavlky s dvorem popl., lesy Osičinu, Vysoký bor, Skalku a Borek, několik rybníkův a vsi Přestavlky a Rajce; Zdeněk obdržel tak zvaný druhý díl Přestavlcký, totiž dvorec ve Skrchlebích, kus role od popluží Přestavlckého se zahradou tudíž, louky, lesy Houští a Borek, vsi Skrchleby s krčmou, Svídnici a Chleny. V obou těchto dílech seděli bratří až do smrti své a následovali potom synové jejich. Bratří se asi dobře spolu srovnávali, bratranci jak se zdá již méně; neb Zdeňkův syn *Jan Ferdinand Bukovský z Hustiřan* prodal raději (r. 1726, 30. listopadu) druhý díl Přestavlcký *Janovi Václavovi*, držiteli prvního dílu, za 12.000 fl. Ale spojenému zboží se Jan Václav dlouho netěšil; již r. 1727, 18. listopadu prodal oboje zboží *Janovi Václavovi Rousovi z Lipna* za 35.000 fl. [1]) Bukovští zbavivše se takto pozemského zboží, zanikli kdesi v zapomenutí. [2])

2. TEŠNOV.

U lese Tešnově severně ode vsi Horek ležícím, blíže myslivny Smetana řečené, nachází se tvrziště nevelíké, posud příkopem jen v suchých letech tak tak vyschlým obehnané. Že tu tvrz nějaká stála, jest jisto, a že se jmenovala jako les, totiž Tešnov, víře velmi podobno; historických zpráv však o té tvrzi naprosto nemáme, any staré dsky zemské shořely a krajina tato již v 15. století k panství Potšteinsko-Litickému náležela.

3. LHOTKA.

Lhotka Kostelecká (mezi Kostelcem a Rychnovem) na rozeznání blízké Lhotky Rychnovské (kdež bývala ves a jednou bratří Čeští schůzi měli) již v 15. století zvána byla *Lhotkou Žalmanovou*, bezpochyby proto, poněvadž tu někdy nějaký Žalman (Salomon) seděl. Tvrz tu povstala teprve za vlády pánův Vamberských. [3]) *Mikuláš Pecingar z Bydžína* na Starém Vamberce koupil v okolí našem několik vesnic, tak že panství Vamberské až skorem k branám Rychnovským pošinul. Tvrz vyzdvihl ve Lhotce

---

[1]) Arch. č. I. 257, kopie na radnici Kostelecké.
[2]) DZ. 83, J 15 a 54 C 4—9.
[3]) DZ. 62, G 10 (vklad r. 1575, 5. prosince v DZ. 18, P 22).
[4]) Paprockého zrcadlo list 149.
[5]) DZ. 129, A 27 a 173, J 12.
[6]) DZ. 139, N 21.
[7]) Bienenberg Alt. I. 183.

[1]) DZ. 478, B 22, 74. Q 21, 499. H 5, 500. E 12.
[2]) Manželkou, tuším, Rousovou byla Johanka Chuchelská z Nestajova, jež porodila syna *Josefa Prokopa*, posledního tohoto starodávného rodu, jenž nemaje stálého zdraví r. 1757 zemřel. Máti přečkavši jej, zdědila také statek Přestavlcký a prodala jej r. 1762, 1. března *Elišce Kavrianové* roz. *Zárubovně z Hustiřan* na Kostelci nad Orlicí za 38.000 fl. a 100 dukátův klíčného (DZ. 594, M 22). Tímto trhem dostaly se k panství Kosteleckému vsi Přestavlky a Skrchleby s dvory popl., ves Rajce a jeden dvůr sedlský ve Chlenech.
[3]) Ve staré době bývala u Lhotky ves. Poslední ze starých vladyk tu sídlivších byla *Dorota Malšovská ze Žalmanovy Lhotky*, kteráž tu bezpochyby věno zapsané měla. Právo její ke Lhotce

teprve *Václav Mikuláš Pecingar* krátce před třicítiletou válkou.[1]) Roku 1617 psal se tento seděním na Starém Vamberce a Lhotce, z čehož viděti, že Lhotka dostoupila hodnosti samostatného statku. V ty časy tedy vystavena jest tvrz zdejší, již ostatně Václav Mikuláš neměl dlouho užiti. Byv r. 1618—1620 na straně stavův evangelických, odsouzen jest roku 1622, 12. listopadu třetiny zboží svého, a místodržitel Karel z Lichtenšteina prodal r. 1623 dne 21. ledna zámek Vamberk a tvrz slove Lhotku s příslušenstvím *Albrechtovi V. E. z Valdšteina.* Od něho nabyla zboží tohoto směnou *Marie Magdaléna Trčkova z Lobkovic* r. 1624 a postoupila potom (vkl. r. 1628) panství Vamberského *Kašparovi z Gramb*, nejv. lejtenantu.[2]) Skutečně se stalo toto postoupení Vamberka i Lhotky již r. 1627, čehož svědectvím jest nápis při bráně dvoru Lhotky: Caspar Von Gramb, Röm. Kay. May. Obrister Leutenant C. V. (znak dvě orlice) 1627.[3])

R. 1628 bydlil na tvrzi této kněz Kamill z řádu sv. Benedikta, bratr Kašpara Gramba, jenž byl prý „knězem mírným, veda život tichý, pobožný a pokojný." Při času masopustním t. r. pozdvihli se sedláci okolo Opočna, Nového města a Smiřic, škody veliké činíce na zboží jak duchovních tak světských. Nějaký díl jich vyrazil se a dokročil až na panství Kostelecké a Častolovské, a přiženouce se ke Lhotce, kněze Kamilla pochytili a utloukli. Brzo po tom měšťané Kostelečtí shloučivše se s Častolovskými, na ně do vsi Lible nenadále v noci udeřili a je na díle zbili, na díle zjímali, ostatek rozehnali.[4]) Příčinou povstání byla jednak Marie Magdaléna Trčkova (zlá Manda), jež poddané své utiskovala, a Kamill také (snad pro přísné provádění katolické reformace a utiskování sedláků) své neštěstí zavinil.[5]) Poněvadž Grambovi také Kostelec od r. 1628 patřil a odtud se Lhotka mnohem výhodněji spravovati mohla nežli z Vamberka, přivtělena jest potom k dílu Kosteleckému (jednomu ze třech dílův, na něž r. 1635 rozděleno jest panství Grambovské). V popisu panství Kosteleckého z r. 1682, 2. května nacházíme také skutečně dvůr Lhotku,[6]) a při něm zůstal až na naše časy. O tvrzi se po r. 1623 zmínky nečiní.

4. BOROVNICE.

Ve dvoře Borovnickém spatřují se posud skrovné zbytky bývalé tvrze, jež v minulém století zanikla. Vladyky *Sudličkové z Borovnice* vládli v 16. stol. kolikerými statky pozemskými v našem okolí.[7]) *Matěj Sudlička z B.*, r. 1488 hejtman na Liticích,[8]) nebyl již v držení kolébky rodu svého, an ji roku 1487 držel *Beneš z Vartemberka* seděním na Borovnici,[9]) jehož jen jediná listina připomíná. Na počátku 16. stol. držela Borovnici *Kateřina z Pernšteina*, manželka Jindřicha staršího ze Švamberka, a ta prodala okolo r. 1530 Borovnici tvrz, dvůr popl., ves celou, Skrovnici, Libchavu, Kladruby, Plchovy vsi, ve Všestarech dvory kmecí osedlé i pusté *Václavovi Okrouhlickému z Kněnic* za 1700 k. gr. č.[1])

V rodině rytířů těchto, kteří pocházeli bez pochyby z Okrouhlic a Kněnic v Čáslavsku a užívali na štítě rohů beraních v poli zlatém, byli tehdáž tři bratří, *Jan*, *Václav* a *Bohuše*, kteří se vším otcovským dědictvím od sebe oddělili a okolo r. 1520 v Chrudimště osedlí byli, kupujíce tu rozličná zboží.[2]) Podlé tituláře r. 1534 vydaného byl Václav pánem na Borovnici; k tomu přikoupil r. 1536 od Anny z Bezděkova díl její po otci Dobšovi na dvoru Bezděkově, vsech Dubí, Tutlecích, Lhotě Malšovské, Jedlině,[3]) od Grizeldy z Říček koupil r. 1545 tvrz Doudleby se zbožím a mimo to držel vsi Jámy a Lupenici, jež však roku 1559 s Bezděkovem prodal, též získal r. 1559 od falckrabě Arnošta ves Lhotu Liparskou s díly Velké a Malé Skrovnice. Konečně ještě přikoupil panství Litické s polovicí Žamberka. Takhle arci nabyl znamenitého bohatství, ale i dluhy na těch statcích byly veliké. Posledním pořízením daným l. 1561 v pátek po přenesení sv. Václava odkázal všechna panství dětem svým, nad nimiž také zřídil poručníky. Statek Borovnický zvláště odkázal manželce své, aby jej držela až do své smrti. Zemřel roku 1562.[4])

Po jeho smrti prodali poručníci panství Litické a Doudlebské, čímž statky Okrouhlických na pouhou Borovnici ztenčeny. *Bjancifora z Pařízku* sedíc na Borovnici, chlebila ve vdovském stavu až do své smrti r. 1587. Peníze své (1000 k. gr. č.) a klenoty odkázala r. 1565 dcerám svým, ves Lhota Lipanská s obojí Skrovnicí dostala se dceři Bohunce Bubnové, po níž ji zdědil syn její, Mikuláš mladší z Bubna.[5]) Sňatkem Kateřiny z Kněnic s *Janem starším Kapounem ze Svojkova* dostala se tomuto rodu Borovnice, a titulář r. 1589 jmenuje Jana seděním na Bartoušově a Borovnici. Ze sňatku svého s Kateřinou splodil ditky *Václava* (mladšího), *Albrechta*, *Jiřího*, *Annu* a *Krystynu*, z druhého manželství s Kateřinou Hamzovou ze Zábědovic pošel syn *Kryštof*. Po smrti Janově († roku 1595) následoval ve správě obou statků syn *Václav mladší Kapoun ze Svojkova* a spravoval je jménem bratří a sester svých. Poněvadž nebylo možno statek bez toho skrovný mezi tolik dědiců rozděliti, uzavřeno raději jej prodati a potom o peníze stržené se rozděliti. R. 1597 dne 23. února prodali komisaři od soudu zemského zřízení tvrz se dvorem popl., ves Borovnici a ves Polom *Janovi Jiřímu Štosovi z Kounic*,[6]) jenž byv před tím pánem na Svrchních Starých Bucích, toho statku byl Mikulášovi Štosov postoupil.[7])

Vývod Okrouhlických ze Kněnic.

N. Okrouhlický.

- Jan 1526 † c. 1529 sed. v Mýtě ψ Anna z Bezděkova
  - Václav ml. 1529—1543
  - Burjan 1529—1543
- Václav 1517 † 1562 ψ Bjancifora z Pařízku † 1587
  - Bohunka ψ Vaněk z Bubna
  - Barbora 1565
  - Aléna 1565
  - Kateřina ψ Jan Kapoun ze Svojkova
- Bohuše 1522—1543 na Hlinné
  - Jan † 1594

Jan Jiří zemřel kdysi před r. 1614, zůstaviv čtyři syny: *Budivoje*, *Jiříka*, *Jana Přecha* a *Adama Mikuláše*, z nichž jen první let svých při smrti otcově měl. Jiřík „přiševši" r. 1614 k letům 20

spadlo po její smrti na krále a dáno jest *Vilémovi z Pernšteina*, jemuž také Johanka ze Lhotky, manželka Víta, měšťěnína Rychnovského a dcera Vavřince Malšovského, práva svého po předcích postoupila (DD. 17. str. 29). Tudíž jest p. Vilém úředníky dvorskými zveden na Žalmanovou Lhotu ves a dvůr s dvojím poplužím v 200 kopách gr. l. 1497 (DZ. 249. C 25). Lhotka zůstala potom při Potšteinsku až na časy Arnošta falckraběte, jenž panství to na kusy rozprodal a (vkl. r. 1558 dne 4. srpna) vsi Lupenice c. t. m., Čižin, Lhoty Žalmanovy a Slemena *Mikuláši Pecingarovi z Bydžina* za 1525 k. gr. č. postoupil (DZ. 87. A 15). R. 1536 slove také Lhotka naše *Lhotou Malšovskou* (DZ. 6. C 12).

[1]) Roku 1612 byl tu pouhý dvůr s ovčínem (DZ. 136, E 6), r. 1617 zapisoval Václav Mikuláš dluh „na dvůr popl. řeč. Lhotka Žalm. a vsi Dubí a Tutleky" (DZ. 95. M 11).

[2]) DZ. 194, D 24. 141. M 14.

[3]) Zoubkův: Potštein str. 43, kdež polož slova „byl v držení zboží Vamberského."

[4]) Pešinův Předchůdce Moravopisu k r. 1628.

[5]) Přirovnej Zoubkův spis na str. 43.

[6]) DZ. 76. B 13—30.

[7]) To, co se o *Sudličkách* vypravuje k r. 1339 po Pešinovi, patří do nesmyslných bajek (viz Bienenberg's Alterthümer II. 78).

[8]) Arch. č. IV. 190. [9]) Tamže V. 536.

[1]) DZ. 4. G 17.

[2]) Viz Pam. arch. IX. 312.

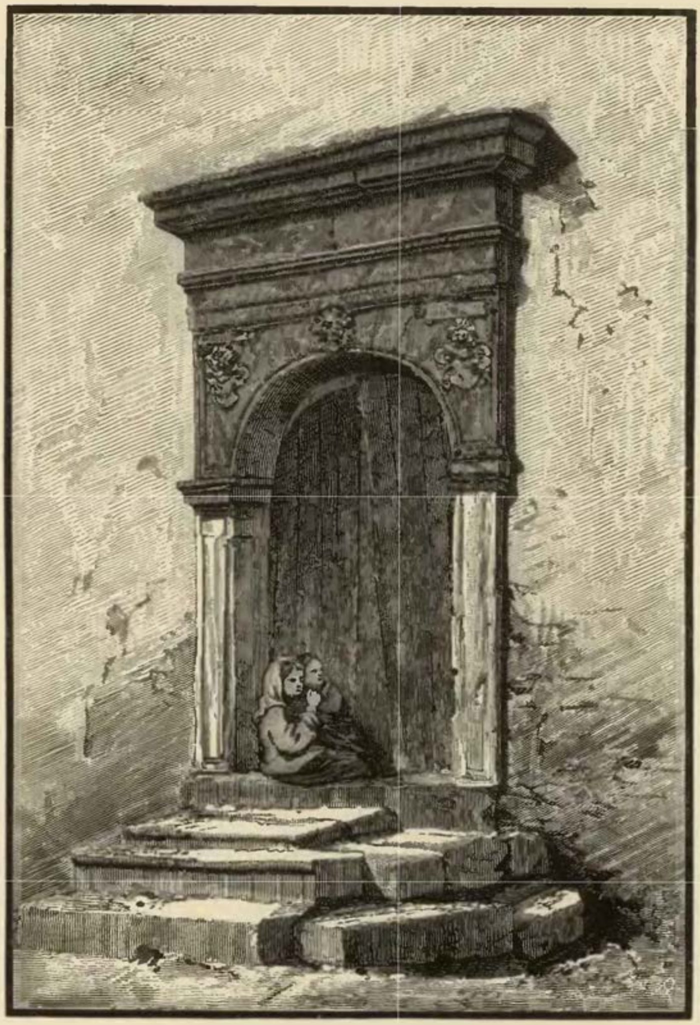
[3]) DZ. 6. C 12.

[4]) DZ. 14. F 10, sq.

[5]) DZ. 24. A 18—21, 131, N 28.

[6]) DZ. 172. F 17. Anna byla tehda vdaná Ojířova; Krystyně, jež se byla za Bohuslava Drahanovského z Penčina na Žadlovicích vdala, na jisté vyhledávání, aby jí byl dán díl po mateři její Kateřině, vyplaceno roku 1597 dne 22. října od bratří 500 kop grošů (tamže F 8).

[7]) Manželkou jeho byla Kateřina Štosova ze Železna, r. 1611 seděním na Borovnici a Lipanské Lhotě. (Viz díl I. str. 133.)

Portál zámečku v Kostelci nad Orlicí.

při Budivojovi toho vyhledával, aby mu díl otcovský z dědictví jich vydal. Budivoj tomu na odpor nebyl, nýbrž se pronesl, poněvadž statečkové jich Borovnický a Bucký skrovní jsou a bez veliké škody na 4 díly k roztržení přijíti nemohou, „že by toho vděčen byl, aby bratr díl na penězích vzal.“ Jiřík to uslyšev, takové podání bratrovo si oblíbil a s přijednáním přátel obou stran a mateře Kateřiny ze Železna udělána r. 1614 dne 28. listopadu smlouva, jíž Jiříkovi jisté peníze vykázány. Něco později shledáno jest Budivojem, že zůstává na statku mnoho dluhů velikých po Janovi Jiřímu, a za tou příčinou vida, že obtížno na tom statku hospodařiti, toho při císaři Rudolfovi vyhledával, aby na místě sirotkův nezletilých jisté komisaře ke prodeji statku nařídil. Smlouvou roku 1617 dne 24. května učiněnou koupil tvrz Borovnici s dvorem, rybníkem Větším a Menším, příkopem okolo tvrze, vsí a ves Polom za 12.500 kop míš. *Jan mladší z Bubna* a na Závrší.[1])

[1]) DZ. 187. A 22, 190, Q 18.

Týž byl roku 1618, 25. května za nejv. generalvachtmistra vojska stavovského nařízen a měl v následujících bězích válečných nemalé účastenství.[1]) Jak se zdá, přešly Borovnice ještě v průběhu této nešťastné války v držení *Rudolfa Zejdlice ze Šenfeldu*, pána Choceňského, jehož stihla pokuta pro súčastnění se povstání. Statek Borovnický jemu vzatý prodala komora česká r. 1623 *Albrechtovi V. E. z Valdšteina*[2]) zároveň s panstvím Choceňským, s nímž potom Borovnice až do r. 1636 spojena zůstávala. Téhož roku (vkl. 14. srpna) prodal *Ferd. Sigmund Kurc* svob. p. *ze Senftenova*, rada dvorské říšské rady a komorník, s chotí svou *Martou Eliškou* roz. *Mušingerovou z Gumpendorfu* statek Borovnický s přivtěleným k němu Závrším *Martě v. Serethein* roz. *Schnetterové* za 28.000 fl. rh. Paní tato však nepodržela statek pro sebe, nýbrž odevzdala jej r. 1637,

[1]) Pavel Skála II. 140. Estera z Bubna roz. z Nemyšle zemřela r. 1618, 9. ledna na Borovnici (v letech 36 a nedělích 24) a pochována v Sudslavi (Pam. kniha tamže).
[2]) DZ. 141, B 3.

12. listopadu synu svému *Matějovi Adamovi z Bloenšteina*, jenž byl zatím plných let svých dosáhl.[1])

Mladý pán pojal k manželství českou šlechtičnu, Lidmilu Maximilianu Lukavskou z Lukavice, s níž několik dětí splodil; nemaje však stálého zdraví zemřel r. 1653, 24. prosince a pohřben jest v kostele Sudslavském. Podlé poslední jeho vůle měla býti dotčená manželka jeho poručnicí statku a sirotkův; oželevši manžela svého za několik let, pojala v druhém loži *Jana Petra Hoberka z Henersdorfu*, s nímž společně starý kostel v Sudslavi znovu vyzdvihla (r. 1664). Zemřela r. 1686, 10. srpna a pohřbena v kostele Sudslavském.[2]) Borovnici zdědil po ní (společně se sirotkem po prvním manželu) manžel její Jan Petr, jenž měl také statek Humburský a mnohé úřady a důstojnosti, jako cís. rady, místodržícího, soudce zemského, podkomořího[3]) zastával. Týž držel r. 1675—1685 statek Velkou Lhotu a prodal r. 1688, 30. dubna statek Borovnický s dvorem tudíž, dvůr Závrší, ves Malé Lhoty se dvorem poplužným, Polom, Skrovnici, Sudslav a Seč *Terezii Eleonoře ovdovělé hraběnce Ugartové roz. ze Žďáru* za 60.000 fl.[4])

Nová držitelka, jež přikoupila r. 1690 Velké Lhoty, zůstavila po sobě mnohou hezkou a posud zachovanou památku. Jejím přičiněním se stalo, že kostel Sudslavský, jenž od dob reformace katolického svého duchovního pastýře postrádal, zase (r. 1690) na kostel farní povýšen byl. Na vrchu Homoli, na onen čas pustém, založila r. 1692 kostelík zasvěcený p. Marii bolestné s 2 kaplemi a dlouhé schody, jež z údolí ke kostelu vedou. Poněvadž pak lid okolní na kolik hodin vzdálený ke kostelu tomuto putovati se jal, začali se pod kopcem i lidé usazovati, a tak povstala osada Podhomolí. Hraběnka zemřevši roku 1705, 30. ledna, pochována jest v tomto novém kostele. Dcera její *Marie Maximiliana* († r. 1711) byla vdána za hraběte *Frant. Karla Zárubu z Hustiřan*, pána na Kostelci, jemuž také statek svůj Borovnický odkázala. Tento zemřel r. 1714 a odkázal Kostelec i Borovnici synu svému *Josefovi Antoninovi*, jenž byl poslední svého rodu, an mimo tři dcery mužských potomků nezůstavil. Při dělení dcer r. 1744 obdržela *Marie Anna* provdaná *Rogendorfová* statek Borovnický a postavivši při kostele Homolském kaplanku, prodala Borovnici roku 1756 knížeti *Frant. Oldřichovi ze Vchynic.*[5])

5. SUDSLAV.

Před kostelem Sudslavským viděti jest posud na srázném kraji vrchu velikého, na němž ves stojí, zbytky tvrze, jež bývala obydlím vladyk Sudslavských.[6]) Nejstarší nám známí držitelé vsi byli páni *ze Žampachu*, a sice linie jich Kyšperská. R. 1349, 25 ledna podávali kněze ke kostelu zdejšímu *Bušek z Kyšperka* a *Jan ze Sudslavě*, snad bratří. Bušek žil ještě r. 1370 a syn jeho byl Jeniš, jenž potom Kyšperk prodal. Jejich snad potomek byl *Petr Kolouch ze Sudslavě*, jinak ze Žampachu, jenž žil r. 1399. Připomíná se ještě r. 1407, jsa tenkráte v příčině nějakého sporu o kostel Skorenský k soudu arcibiskupskému v Praze volán.[1]) Později seděl na Sudslavi *Jindřich z Brandýsa* jinak *z Libchavy*, jenž se vyskytuje v letech 1397—1415 pánem na České Libchavě a r. 1415, 13. března nového faráře ke kostelu Sudslavskému podával. V listě jednom, daném r. 1432 dne 20. srpna, podepsán jest *Jan z Brandýsa* odjinud *ze Sudslavě*, předešlého potomek, jenž nosil na štítě svém dva jelení parohy křížem přeložené. Vdova po něm zůstalá Dorota připomíná se r. 1454 a jí se končí řada držitelů Sudslavě nám známých.[2])

Ke konci tohoto století dostala se Sudslav jako i blízké některé vsi v držení *Lickův z Ryzemburka*, kteří je drželi ke statku svému Borohrádku. Roku 1569 odprodali některé z těchto vesnic k panství Potšteinskému, při němž zůstaly několik let, až přišlo k utvoření statku Závršského, s nímž se Sudslav dostala roku 1603 ke zboží Borovnickému.

6. DŘEL.

Na jednom ze dvou pahrbkův, v něž se děli návrší Chlum řečené, blíže dvoru Závrší, nacházejí se skrovné zbytky tvrze, jejíž jméno se dosud neznalo. Výpisy z desk zemských ukazují nám, že někdejší ves u nynějšího Závrší Dřel slula, z čehož zase poznáváme, že držitelé této vsi sídlili na zdejší tvrzi hned nád bývalou vsí se vypínající. *Vilém z Orle* sedením na Dřele vyskytuje se poprvé roku 1442, provázel Jiříka z Poděbrad, když roku 1448 Prahy dobýval, a žil ještě roku 1451. Vilémovi potomci byli r. 1480 *Michálek z Orle* a *ze Dřela*, a r. 1492 *Kateřina Dřelská* později provdaná *z Janovic*, měštka Starého města Pražského, která r. 1514 posledním pořízením platy své na lidech ve Vlčnově obci Chrudimské odkázala, aby z nich vystavěli špitál pro chudé.

Od sklonku 15. století držen jest Dřel k Borohrádku, ves sice stála, ale tvrz byla tak spustlá, že již křovím zarůstala, pročež jest z toho celého kopce a okolí obora udělána. Okolo roku 1567 patřily v krajině této *Sigmundovi Lickovi z Ryzemburka* dvůr Kozejčky, krčma při něm, mlýn Čertův s cihelnou při něm (nyní mlýn Koldinský), ves Dřel s oborou při téže vsi ležící, ves Cudslav s podacím, vsi Veliká a Malá Skrovnice s loukou pod Bošinem. Větší část zboží tohoto prodal roku 1568, 23. září a podržel si toliko Kozejčky s příslušenstvím a oboru při Dřele. Když potom *Jan Hilebrant Licek* zboží Koldinského dosáhl, přivtělil k němu nejen Kozejčky, nýbrž i vrch Chlum, jenž posud k panství Častolovskému náleží.[3])

7. ZÁVRŠÍ.

Roku 1568, 23. září prodal Sigmund Licek z Ryzemburka ves Dřel kromě obory, vsi celé Cudslav s podacím, Skrovnici Velikou a Skrovničku *Václavovi staršímu Hrzánovi z Harasova* na Potšteině za 2750 kop gr. českých. Od těch dob zůstala ves Dřel skorem 40 let při panství Potšteinském. Po smrti syna Václavova, Adama Šťastného († roku 1598), poroučel na panství Adam starší Hrzán z Harasova, muž nad jiné vzdělaný

[1]) DZ. 145, F 19.

[2]) Pam. kniha farní 231 atd. DZ. 113, K 12.

[3]) Roku 1670 byl hejtmanem kraje Hradeckého, r. 1681 nejvyšším berníkem a hejtmanem hradu Pražského.

[4]) DZ. 399, P 4. Viz také DZ. 252, E 26.

[5]) Vchynšti připojili napřed Borovnici k panství Choceňskému co statek zpupný a dali jej také vyloučiti z kraje Hradeckého a přidati k Chrudimsku. Ale poslední vůlí *Ferdinanda Vchynského* († r. 1812, 3. listop.) dostala se Borovnice synu jeho mladšímu *Josefovi*, jenž ji roku 1830 s panstvím Kosteleckým sloučil, pročež statek ten zase ke kraji Hradeckému přidán byl (Sommer S. 323).

[6]) Roku 1779 bylo tu více a patrnějších zbytků (Bienenberg II. 77). Pešina (Mars Morav. IV. cap. 416) vypravuje, kterak markrabě Karel, táhna k Potšteinu, hrad Mikulášův z Potšteina Ctislavu (alterum castrum Ctislava vulgo Czuczlava) oblehl a dobyv zbořil. Tuto Ctislavu hledali po něm Bienenberg a j. na místě naší Sudslavě, a i svědomitý a opatrný Zoubek pojal událosť tuto do svých dějů Potšteina (str. 8). Jak jméno Ctislavy, tak i obléhání její jsou stvůry Pešiny, nespolehlivého bajkáře, jak již svědčí bez dalších průvodův rytíři „Pavel Hrzáň a Sudlička.“

[1]) Bienenberg I. 178, II 79, acta judiciaria 1407. Rodu stejného v okolí byl r. 1398 *Čeněk ze Skorenic*, jenž měl také trubku ve svém znaku (lib. erect. XII. 195).

[2]) Lib. conf. VII. E 11, archiv musejní, DD. 16, p. 7.

[3]) Archiv Kostelec., čas. mus. 1827 III. 80, arch. č. III. 548, Pam. arch. III. 127, DZ. 88, D 5—6 a 59, C 3.

a hospodárný, jenž zboží v krátkosti zvelebil. Tehda se stalo, že ves Dřel byla skoupena, se zemí srovnána, a grunty její obráceny k nově vystavenému dvoru Závrší, při němž také tvrz nová vznikla. Jediná dcera a dědička Adamova, *Anna Kateřina*, prodala r. 1603 dne 7. ledna „tvrz a dvůr řečený Závrší, kdež někdy ves Dřel sloula a v ní krčma výsadní byla," s příslušenstvím, vsi Velkou a Malou Skrovnicí a Ctidslav *Kateřině z Klinšteina a z Kozlok*, vdově po někdy Adamovi Šťastném, za 2250 k. míš., jak se zdá na odbytí její a ke vdovskému sídlu. Téže paní, zvláště když se podruhé za Vladislava Ostrovce z Královic vdala, nechtělo se na Závrší líbiti, pročež prodala r. 1604 dne 14. září Závrší *Janovi Kapounovi ze Svojkova*. Ale i tomu se tu nelíbilo, pročež prodal Závrší r. 1608 dne 29. srpna za 4500 kop gr. č. *Janovi mladšímu z Bubna*, jenž získav později zboží Borovnické, k němu Závrší připojil. Tvrz zdejší zanikla potom v době krátké a nepřipomíná se ani v zápisech z druhé polovice téhož století. [1])

8. LHOTA VELKÁ.

V Velké Lhotě postavena tvrz teprve v 16. stol. a sice, jak se zdá, na návrší při cestě k Homoli vedoucí. Starší osudy vsi pro množství Lhot v krajině naší se vyskytujících nemohou se vypátrati. Jen tolik vím, že první nám známí držitelé vsi byli *Příbkové z Otoslavic*. R. 1544 vložili si bratří *Jiřík* a *Petr* „ves Lhotu celú řečenú Dobešov" v obnovené dsky zemské. Že se tím nevyrozumívá jiná Lhota, nežli právě naše, viděti jest z jiného zápisu, jímž *Jan* a *Adam* bratří *Příbkové* (r. 1567 dne 1. května) „ves slove Veliká Lhota" *Jetřichovi Lipanskému z Lipan* a na Veselí prodávají.

Synové Jetřichovi *Jetřich a Petr* (viz I. 71) oddělili se tak, že Jetřich držel Veselí v okolí Pardubském, Petr pak dostal Velkou Lhotu. Již tehda, ne-li dříve, byl zřízen ve vsi dvůr popl. a při něm také tvrz k obydlí panskému vystavena. K manželství pojal Elišku Bukovskou z Hustiřan, jíž roku 1607 na Velké Lhotě vsi s dvorem popl. a krčmou 3500 kop míš. věnoval. Jak se zdá, byl vyznáním katolík a proto i Ferdinandovi II. věren zůstávaje po roce 1620 méně příkoří trpěl, nežli sousedé jeho. Za časů válek potom následujících seděla na tvrzi zdejší *Dorota Lipanská rozená Pecingarovna z Bydžína*, jež snad pro dluhy statek svůj „Velké Lhoty tvrz a dvůr popl. se vším stavením" prodala. Koupil jej od ní r. 1634, 19. května *Kryštof Kyran z Bomhaken*, cizinec neznámého původu.

Jeden ze znaků vytesaných na portálu zámečku v Kostelci nad Orlicí.

[1]) DZ. 59, C 3 (16, J 18), 177, G 12 (131, L 15), 178, N 3 (132, L 4), 181, M 18 (134, G 23).

Kyran seděl na Lhotě za největších bouří války třicítileté s chotí svou Annou ze Svitavky, jíž také umíraje odkázal statek Lhotu, ačkoliv měl též jednu dceru, která toliko statek Němče obdržela. Anna, vdavši se potom zase za *Rudolfa Šlechtina ze Sezemic*, odkázala mu před svou smrtí polovici Lhoty, druhou pak polovici dala dceři své Anně, jinak Kateřině, tak že statek Lhotský nějaký čas na dva díly rozdělen byl. Jeden díl, řečený druhý, v nějž se Rudolf r. 1674 uvázal, dostal se po jeho smrti († 1676) *Johance Alžbětě Šlechtinové* rozené *Bukovské z Hustiřan* a po ní později *Jaroslavovi Alexandrovi Náchodskému z Neydorfu* a na dvoře svobodném ve Lhotě Šárovcové; díl přední s tvrzí a dvorem držela *Anna* provdaná *Fabriciova* až do roku 1675, tu jej pak prodala smlouvou toho roku dne 24. června učiněnou *Janovi Petrovi Hubrýkovi z Henersdorfu* na Borovnici a Závrší za 2500 kop míš., od něhož potom jej koupil po 10 letech (r. 1685 dne 25. června) řečený již Náchodský. [1]) Obojí díl spojený „Lhoty Lipanské," totiž tvrz, dvůr, ovčín a ves prodal Jaroslav Alexander (r. 1690, 20. července) *Terezii Eleonoře* ovdovělé *z Ugartu* za 15.600 fl. rh. [2]) a odtud patří k Borovnici. Stará tvrz zmizela úplně.

9. BORUHRÁDEK.

Tvrz Hrádek v městečku Boruhrádku [3]) patří k nejstarším tvrzím Českým. Nebyla-li postavena ke konci 13. století, zajisté povstala na počátku 14. století, jsouc tehda v držení pánů *z Potšteina*. Bezpochyby držel toto zboží již *Mikuláš z Potšteina*, pověstný škůdce zemský, jenž r. 1339 při dobytí Potšteina zahynul. Manželkou nešťastného Mikuláše byla Eliška, která mu přinesla věna 1200 hřiven grošů Pražských. O věno to byly po smrti manželově tuhé

[1]) DZ. 250, F 16, 58, G 27 (88, C 1), 133, L 19, 299, M 14 (146, A 28), 115, E 12, 116, A 1, 397, N 22, P 5. Bienbg. I. 149.

[2]) DZ. 402, B 1. *Lhotou Lipanskou* slula vlastně Malá Lhota. Část její držel v 15. století nějaký *Jan Pešík*, po němž ji zdědila sestra jeho Lidmila ze Lhoty, vdaná za *Mikuláše z Lipan* (r. 1474). Vedlé něho se ještě připomínají *Jindřich* a *Staněk ze Lhoty*. Lhotu tuto prodal r. 1526 *Albrecht Lipanský z Lipan* panu *Vojtěchovi z Pernšteina*. Od těch dob byla při panství Potšteinském až do r. 1559, kdež ji koupil od falckrabě Arnošta *Václav Okrouhlický z Kněnic* ke statku Borovnickému. Po něm držela Lhotu a obojí Skrovnici choť jeho *Bjancifora* a potom dcera její *Bohunka Bubnová z Kněnic*. Po této zděděv vše syn její *Mikuláš mladší z Bubna* (již r. 1589) prodal r. 1593 oboje Skrovnice a r. 1603 dne 30. dubna ves Lhotu Lipanskou celou s dvorem popl., krčmou a mlýnem v nově vystaveným *Kateřině Hrzánové z Klinšteina* za 5100 kop míš. Tím se dostala Lhota tato ke statku Závršskému (DD. 16, f. 49, DZ. 6, C 17, 87, B 31, 171, O 8, 177, K 28.).

[3]) Jméno tvrze i městečka původně Hrádek, později také Bor. Z toho obojího napřed povstal Bor Hrádek (DZ. 54, E 10

spory a různice mezi syny *Ješkem a Čeňkem* a mladšími *Jindřichem* a *Vaňkem* a mezi matkou, na kterých statcích by jí věno to mělo býti pojištěno. Teprve r. 1342, 21. ledna stalo se takovéto umluvení: Ješek a Čeněk z Potšteina postoupili *Pertoltovi* a *Čeňkovi* bratřím *z Lipé* a Ješkovi *z Vartemberka* a na Veselém k rukám matčiným následující zboží: tvrz a městečko Hrádek, vsi Šachov, Božetice, Černé jezero (?), Moravsko, Horky, Chotiv, Zdelov, Čermnu Malou, Čěčovice (nyní Čěčová), Plchovice, Postolov, Újezd, Lhotu (dictam Vgezicowa), Žďár Hořejší a Skrchleby s dvojím poplužím a s jiným příslušenstvím, avšak tak, aby lesy uhlířům nebyly prodávány; kromě toho postoupili bratří 20 hřiven stříbra (po 64 groších) ročního platu z lánů a rolí ve Dlouhé Lhotě a Svidnici, přislíbivše, kdyby z těch dvou vsí tolik platu nebylo, že jej chtí ze sousedních vesnic doplniti. Užitky ty měla paní Eliška bráti, dokud by se neprovdala; kdyby stav svůj proměnila, měli si bratří dotčené zboží za 800 hřiven vyplatiti. Mladší bratří a sestry měli do svých let u matky zůstávati; o věno sester, až by dorostly, měli se bratří vedlé možnosti postarati.[1])

Jak dlouho zůstal Boruhrádek v držení Potšteinských pánův, není nám známo. Po nějakém čase seděl tu *Matěj ze Třence*, jenž r. 1366 kněze ke kostelu Šachovskému podával. Po něm držel zboží to *Půta z Častolovic* v letech 1379 až 1389, a po tom *Matěj House z Hrádku* (de Hradek alias Bor), r. 1411, 27. února patron kostela Šachovského.[2]) Vladyka tento, jenž vlastně z rodu vladyk z Babic pocházel, daroval roku 1412 kostelu v Babicích, jehož patronem býval, 1 kopu grošův a seděl r. 1422 na Újezdci, když již dávno Boruhrádek ve svém držení neměl.[3]) Prodalť zajisté Boruhrádek *Lickovi z Ryzemburka* asi v letech 1411—1415. Ačkoliv se vladyka tento v prvním zápise r. 1415, 24. května, kdež se jako svědek vyskytuje,[4]) Lickem z Hrádku seděním na Boru (in Bor) nazývá, přece nepochybujeme, že on byl praotec potomních pánův Lickův z Ryzemburka, ani tito Boruhrádek více než po jedno století drželi. Někdy na počátku válek husitských zemřel, a vdova po něm zůstalá *Dorota* zastavila r. 1426, 11. prosince Hrádek tvrz se dvorem popl. a městečkem, vsi Šachov, Moravsko, Chotiv a Světlou *Janovi Bechyni z Prahy*, podkomořímu.[1]) Zástava ta žádných změn sebou nepřinesla, a potomci Lickovi přes to v držení Boruhrádku zůstali.

Sgrafita na hlavní façadě zámečku v Kostelci nad Orlicí.

Ke sklonku 15. století žil *Mikuláš Licek z Ryzemburka na Boruhrádku*, jenž držel s Alšem Ryzemburským zboží Mokrovouské. Roku 1480 obdržel od strýce svého Sezemy zápis na manské zboží Krčínské a vládl třetinou téhož zboží; roku 1498 učinil s Vilémem z Pernšteina smlouvu „o meze mezi královstvím (lesy zboží Albrechtického) a Bolehrádkem.“ [2]) Držel také hrad Bradu, kterýž potom prodal, a přijat jest na začátku 16. století do stavu panského. Zemřel asi roku 1504. *Jan Licek z Ryzemburka* zdědil Boruhrádek po smrti otce svého a držel také po matce roku 1520—1529 dvůr ve Vysokém Mýtě. Pokud víme, míval pro svou prchlivosť kolikerá meškání před soudy.

Roku 1544 byl pánem „na Bolehrádku“ vedlé Licka *Otík z Hokova*, tuším, zeť jeho. Maje se Otík ženiti, chtěl přijeti jako sv. Martin na pěkném bělouši, i vypůjčil si od Štěpána Tetoura brůnu připovídaje, že ji po svatbě navrátí. Ale potom nedali se ani Otík ani brůna viděti, a teprve když Tetour zle hrozil, buď koně vrátil aneb zaplatil.[3]) Poněvadž před tím byly dsky zemské shořely, přiznal se Jan Licek (roku 1544, 13. března) u úřadu desk nových, že drží po otci svém od 40 let následující zboží: Boruhrádek tvrz, dvůr popl. s pivovárem, městečko s mlýnem, vsi Božetice, Světlou, Chotiv, Moravsko, Zdelov, Šachov, Díl, Sudslav celé, ve Lhotce Záhorní dvory kmecí, v Kozejčkách c. t. m. s mlýnem a dvorem tudíž, Chlumek tvrz pustou a ves tudíž též pustou, Turov ves pustou, v Němčí plat na lidech s podacími v Boruhrádku, Šachově a Sudslavi.[4]) K tomu koupil roku 1548 městečko Rokytnici a držel také Hoděčín. Roku 1552 byl hejtmanem kraje Hradeckého. Posledním pořízením, daným r. 1552 dne 4. srpna, odkázal statek svůj synům a manželku svou Saloménu z Janovic tak opatřil, že jí zapsal 1000 kop věna, a k tomu aby jí synové koupili dvůr v Hoděčíně v desíti letech a ten dvůr aby penězi svými zaplatili, nad to také aby ji ctně opatrovali. Roku 1553 na podzim zemřel.[5])

Bratří *Sigmund*, *Alexander* a *Adam Lickové z Ryzemburka* zůstali v nedílu jen krátký čas. Alexander držel potom po otci zboží Hoděcké, Sigmund uvázal se v Boruhrádek a Rokytnici. Týž Sigmund daroval r. 1563 obyvatelům městečka Boruhrádku obec Kohoutov nad rybníkem Dražským (za plat roční) a robotu, již předešle na louce Robotířce vykonávali, přeměnil na roční plat

„na Boru Hrádku“) a později Boruhrádek. Lid vesměs v té krajině říká Bolehrádek, kteroužto formu jsme našli i ve starších pamětech (L. 1308 v Beckovského Poselkyni Jaroslav z Bolehrádku, jenž Šváby u Opočna porazil „a vězňův na Bolehrádek s sebou půl třetího sta pojal,“ a roku 1544 „Votík Hokovský z Hokova na Bolehrádku,“ reg. kom. soudu). Viz též děje k roku 1498.

[1]) Zoubkovy děje Potšteina 9—10, Chytil cod. Mor. VII. 279.

[2]) Lib. conf. I. 17. Jan. III. D 16, B 13, VII. C 24.

[3]) Lib. erect. VIII. f. 149, arch. č. III. 494. Matěj podával r. 1391 s bratrem Michlíkem v Babicích (u Chlumce), r. 1404, tuším, slove Matějem ze Zvíkova (srov. děje Boharyně).

[4]) Lib. erect. X. F 2.

[1]) Liber III. Veteris urbis Prag. 74.

[2]) Reliq. tab. I. 148, DD. 5, p. 386, arch. č. VI. 537.

[3]) Pam. arch. IX. 397, reg. 10 F. k. s. A. 16 a 17 F. k. s. B. 8.

[4]) DZ. 250, F 17. Opakováno r. 1583 (DZ. 251, D 24).

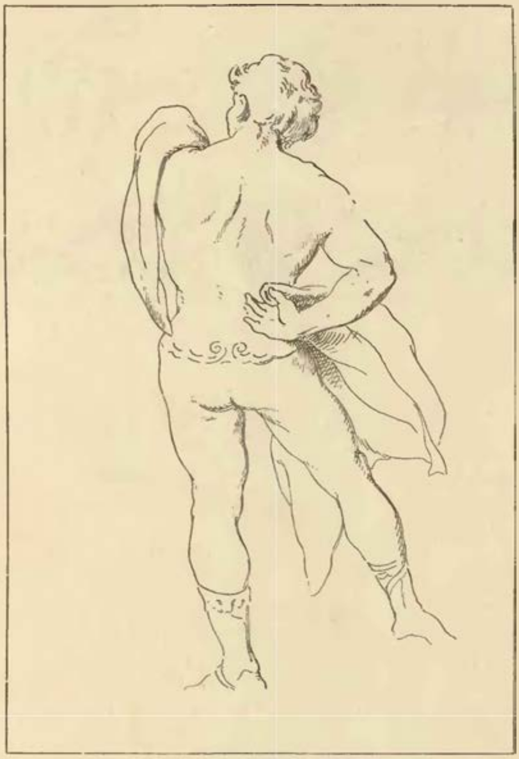
[5]) DZ. 11, D 11. R. 1559 se nachází zápis na „tvrz Boruhrádek a městečko tudíž Hrádek“ (DZ. 87, B 28).

2 gr. bíl.[1]) Za něho moc rodiny vůčihledě scházela. Napřed odprodal Sigmund tvrz Rokytnici za 4000 kop gr. č. a potom odprodal vesnice za Kostelcem ležící k panství Potšteinskému, a tak mu zůstalo jedině zboží Hrádecké ve svém nynějším objemu.

Měl pět synův, kteří po něm Boruhrádek zdědili. Nejstarší z nich, *Jan Hylebrant*, často po známých jezdíval a rád při svádách býval, jsa práč dobrý, jako všichni Lickové toho věku. Roku 1576 některý den na počátku měsíce září svadil se na Postolové s Jindřichem Jachymem z Pařizku; bil jej kordem dobytým, a Jindřich zase dobyv dýky Jana Hylebranta v ruku pobodl a potom jej kordem v hlavu ranil, při čemž mu Baltazar Pecingar dobytým kordem pomáhal.[2]) Zboží bratří mezi tím pustlo a dluhů přibývalo, tak že toto starodávné dědictví Lickovské v rodině se udržeti nemohlo. Soud zemský doplnil bratřím léta, a roku 1582 dne 12. října prodali Boruhrádek *Kryštofovi Betenglovi z Najenperka*, sousedu Starého města Pražského, za 12600 kop. Zboží obsahovalo tvrz Boruhrádek s dvorem při ní a městečkem, dvory Světelský a v Hořejním Žďáře, vsi Zdelov, Šachov, Božetice, Moravsko, Chotiv a Žďáry nižší.[3])

Kryštof Betengel, bohatý kupec Pražský, držel také Rychnov a Boruhrádek odtud spravoval. Roku 1600 dne 1. května potvrdil městečku Boruhrádku 2 kusy lesů s pastvami řečenými Kohoutov a Pěchotov a přeměnění robot lučních na plat roční podlé výsady r. 1563 dané.[1]) Statek Boruhrádecký zůstal od těch dob dlouhý čas při Rychnovu a sdílel s ním své držitele; s ním se také dostal r. 1640 *Albrechtovi Libšteinskému z Kolovrat.*[2])

Pán tento, jenž ještě jiné statky přikoupil, zemřel r. 1648, 2. srpna a synové jeho se o dědictví otcovské rozdělili. František Karel, nejstarší syn, obdržel panství Rychnovské, *Ferdinand Ludvík z Kolovrat* (narozen roku 1621 † 1701) dostal Boruhrádek, Jan Vilém († r. 1668) postupoval v hodnostech církevních a Leopold Oldřich obdržel Zámrsky, jež od dob Mušingerových s Rychnovem spojeny byly. Ferdinand postoupil později Boruhrádku bratru svému *Františkovi Karlovi z Kolovrat*, jenž byl povýšen r. 1658, 20. července do hraběcího stavu Římské říše a vykonav platné služby ve všelijakých důležitých poselstvích, zemřel v Brně 4. května r. 1700, jsa posléze hejtmanem markrabství Moravského. Z Rychnova a Černikovic (r. 1674 přikoupených) s Boruhrádkem zřídil fideikomis pro syna svého *Norberta Leopolda* a jeho potomky, jimž substituováni ostatní Libšteinští a po nich Krakovští a Novohradští. Od těch dob patřil Boruhrádek k svěřenství tomuto, ale jest později zase od něho oddělen a za něj jiná náhrada svěřenství dána. Po posledním z rodu Libšteinských, hraběti *Frant. Antoninovi*, jenž r. 1861 dne 4. dubna zemřel, zdědil Boruhrádek s Vamberkem příbuzný jeho, hrabě *František z Lützova.*[3])

Sgrafita na hlavní façadě zámečku v Kostelci nad Orlicí.

[1]) Kopie v archivu zámku Rychnovského. List dán na den sv. Jakuba.
[2]) Reg. 20, F. k. s. M 15—17.
[3]) DZ. 21, N 29 (vlož. 1583, 22. dubna). Také dědiny v Mýtě prodali bratří toho roku strýci svému Alexandrovi (Fam. arch. IX. 398) a drželi potom rozličná zboží. Srovnej děje Koldína. Jan Hylebrant žil v Mýtě a naposled v Turnově.

[1]) Archiv zámku Rychnovského.
[2]) Viz vypsání dějin Rychnova.
[3]) Hlavní kniha desk zemských B. tom. VI. p. 145. Sestra Františka Antonina *Karolina Marie* (nar. r. 1779) vdána byla za Jeronyma hraběte z Lützova.

Vývod Lickův z Ryzemburka.

Mikuláš Licek z R. na Bradě 1480 † c. 1504. ⚭ Eliška z Valdšteina

Jan L. na Boruhrádku 1504 † 1553 ⚭ Saloména z Janovic

Sigmund 1553—1571 † j. 1582 na Boruhrádku ⚭ Kunka z Kodlovic — Alexander 1553 † j. 1594, na Hoděčíně — Adam 1553

Synové Alexandrovi: Karel † j. 1594 — Sigmund 1585 — Vratislav 1585—1594 — Hanuš 1585—1594 — Adam 1585—1594

Synové Sigmundovi: Jan Helebrant 1576—1623, na Koldíně — Mikuláš Getleb 1576 — Sigmund Vilém 1576 — Vratislav Václav 1576 † c. 1619 na Petrovicích — Matyáš Šťastný 1576 na Domoradicích

Anna Marie † 1641 ⚭ Václav Macák z Otenburka (dcera Vratislava Václava) — Sigmund Vilém † 1623 — Bohuslav Šťastný † 1625 (synové Matyáše Šťastného)

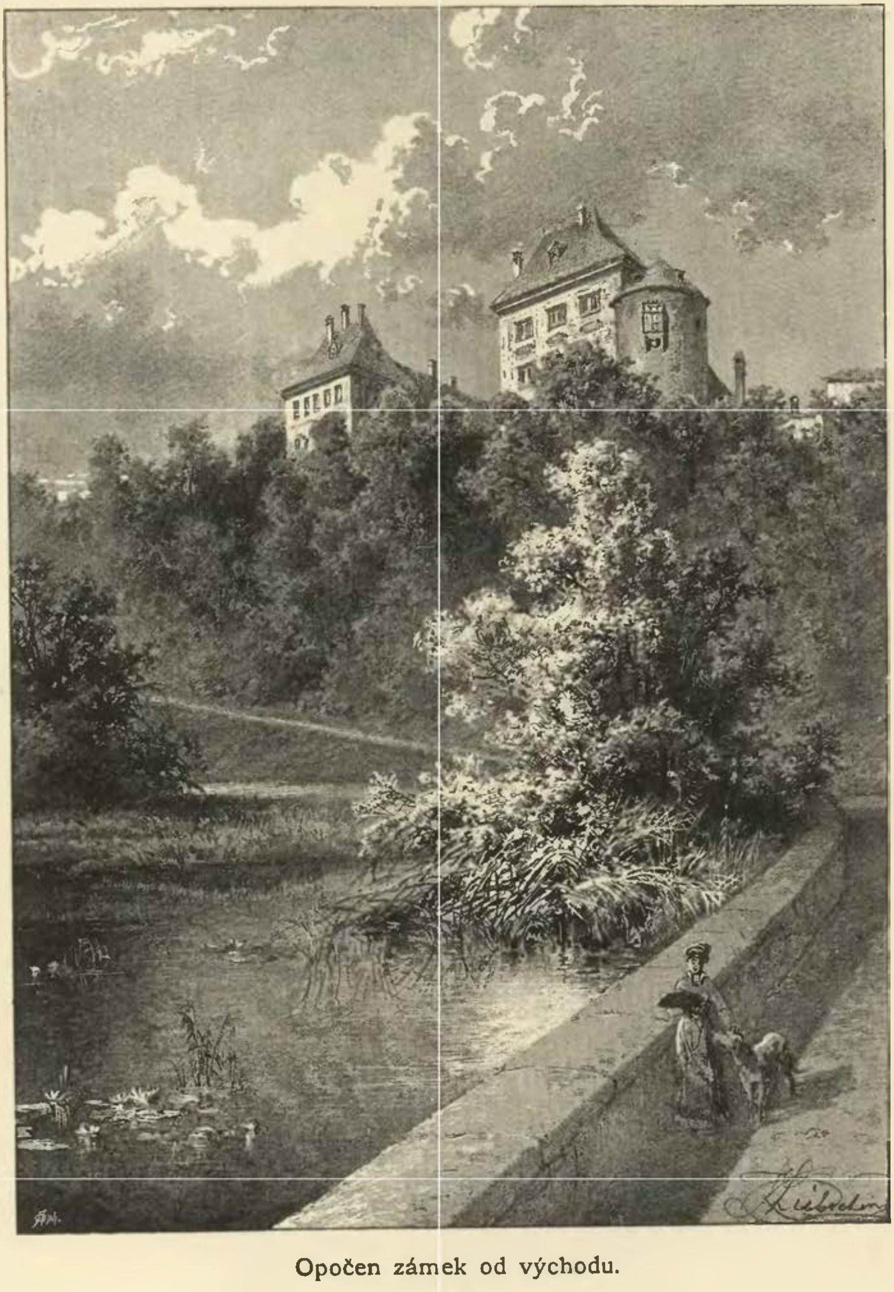
Opočen Hrad.

1. Poloha Opočna, nynější zámek a bývalý hrad. Staročeské propovědi.[1])

Krajina pod horami Orlickými ležící pro nemalou půvabnosť svou neposledního místa mezi krásnými krajinami vlasti naší zasluhuje. Od hřebene hor spadá znenáhla až k údolí řeky Orlice, tu se snižujíc v zelené roviny a doliny, onde zase se povyšujíc v zelené hory, chlumy a pahrbky, tak že ji přirovnati lze k veliké zahradě na tarasích výš a výše nad sebou postupujících rozložené. A zahradou se nazývati může; nebo všude jest utěšeného stromoví, stinných lesův, zelených luk a čistých, jasných vod s dostatek. Na jednom z těch návrší, kteréž od severu vybíhajíc k polední straně srázem se končí, leží *zámek* a *město Opočen*, a panují okolní krajině široko a daleko. Město nemá památností, které by zvědavého poutníka ukojily, za to však jich má zámek tolik, že by se o nich veliká kniha napsati mohla. *Nynější zámecký okršlek* s tím množstvím budov rozmanitých *sám by k městu přirovnán býti mohl*, neb dosti času potřebuješ, než přijdeš od začátku ke konci, neřkuli vše to, co k zámku patří, obejdeš. A přijdeš-li při této obcházce do rozkošné a okolním obyvatelům i dalekým známé *zahrady* zámecké, nebudeš věděti, čemu se spíše dívati, zdali těm zeleným kobercům neb mohutným stromům neb křovinám vzácným aneb konečně překrásným květinám, měnícím se v kolikerých barvách, od nejkrásnější blankytné až do nejvíce rozpálené červenosti. Uprostřed téže zahrady pak viděti *zámeček* úpravně zřízený k pohodlnému a milému přebývání.

Od zámečku tohoto, kde byl dříve roh ohrady vnější, až k zámku vlastnímu jest hezky veliký kousek cesty, neb se tu musí přejíti tak řečeným malým náměstím, uličkou mezi jízdárnou a úředním domem (kdež umístěny jsou úřady zeměpanské), a potom ještě dvorem podlé pivováru. Proti tomuto nacházejí se vrata stavení zámkovního, jehož dvě kratší křídla k severovýchodu a jihozápadu obrácena jsou, kdežto hlavní fronta oboje spojující k severozápadu hledí. Zámek pro vysoké své položení nad celou

[1]) Pomůckou: v. Bienenberg's Alterthümer, II. Stück, a něco materialu od blahé paměti kněze J. K. Rojka. Co se týče popisu, pomáhali mi velice p. farář Roštlapil a p. zámecký správce Frant. Dotřel, jimž z toho upřímně děkuji.

Opočen zámek od východu.

krajinou vyniká, ano jej na kolik hodin cesty daleko viděti jest. Nynější svou hlavní podobu obdržel za vlády Trčkovské v 16. století a strany jeho ke dvoru vnitřnímu obrácené ozdobeny byly trojími chodbami nad sebou, jež pěkně sklenuty jsouce, o štíhlé sloupy se opírají, tak že milé na ně podívání. V dolních patrech je po 20, v nejhořejším poschodí 41 sloupův. Za oněch dob byly zdi venkovské bezpochyby rustikou zdobeny, později dostal celý zámek červenavou barvu, pro niž se říkalo Červený Opočen; nyní má od dlouhých let obmítku bílou, jež prý zase červené ustoupí.

Ve *vnitřním zámku* nachází se pamětností všelijakých, zejména obrazův mnoho. V jedné z dolních místností (jídelně) spatřuje se obraz pěkné práce staročeské, který svým provedením pobavuje. Jest to *epitafium*, jež Jetřich ze Žerotína synu svému zemřelému na hrob jeho v kostele zámeckém (nynějším farním) zavěsiti dal.[1]) Na obraze spatřuje se kostel zámecký, jak býval v 16. století; starožitnou klenbu gotickou dobře na něm viděti, ale porušena jest již přímėsky, které ono století milovalo. V pravo od svatyně jest kříž, v levo v širokém a bohatě ozdobeném rámci obraz, naše totiž vyobrazení v malém. Po stěnách se čtou mnohé nápisy latinské, dílem z evangelií, dílem z epištol vybrané; pod obrazem pak se čte nápis: Toto epitaphium dal jest udělati urozený pán pan Jetřich starší synovi svému. Ve vnitřku kostela uvidíme v pěti skupeních menších i větších vše to vyobrazeno, proč do kostela přicházíme: křest, zpověd, přijímání, kázání a sňatek. Ve skupeních opakují se kolikrát tytéž osoby, nikde však neschází farář zámecký, pán malé ale zavalité postavy s obličejem zarostlým. V popředí v levo (od pozorovatele) na místě povýšeném stojí Jetřich v kroji tehdáž obvyklém a nevěsta jeho, paní Barbora z Bibršteina, ovdovělá Trčková, za nimi pak přátelé z obou stran dožádaní, mužští na jedné, ženské na druhé straně. Nevěsta oděna jsouc oblekem vdovským, nápadně se liší od svých družek pestře a po světácku oděných. Druhé skupení od pozorovatele k pravé ruce ukazuje křest dítěte novorozeného, tak že otce a kmotra na jedné straně a několik šlechtičen na druhé straně viděti jest. Před nimi stojí kostelník, v jedné ruce svazek klíčů, v druhé jakousi nádobu drže. Za tím dále viděti paní klečící, ana se faráři zpovídá, k levé pak faráře na kazatelně kážícího, jehož pán a paní na vysokých seslích sedíce poslouchají. Více než je dojímá kázání toto šaška, který pod kazatelnou sedě, veliké modré srdce k prsům tlačí. Při oltáři konečně pán a paní klečíce pod obojí přijímají, o čemž kalich na oltáři postavený a konévka vedlé něho k nalévání vína stojící svědčí.

Horní světnice upraveny jsou velmi vkusně, nikoliv tak jako ve mnohých zámcích viděti, že množství předmětů stěny zakrývá a tmavé záclony s temným nábytkem a jinou úpravou místnosť neveselou činí; nýbrž *vše jest veselé* a *příjemné*, tak že světlo v celé plnosti okny vstupovati může. Místy jest rovná řada pokojů s dveřmi za sebou následujícími, tak že jich řadu dlouhou sotva sečísti lze. Jak v prvním tak i ve druhém poschodí viděti jest hojnosť obrazů. Předně tu jsou zdařilé práce slavných mistrů, zejména: Narození Krista pána od Rafaele Mengsa, kterýžto obraz koupen byl v Miláně za 18 000 fl. *Podobizen* jest tu veliké množství; značný počet jich ukazuje panovníky z rodu Habsburského, jak z Trčkovské tak i Kolloredovské doby. Trčkovských obrazů tu jest málo, nejznamenitější jest podobizna Adama Erdmana v kroji vojenském, jež visí v písárně knížecí; na témž obraze poznamenány jsou také všechny statky, které držel. Sotva asi byly podobizny Trčkovské mezi oněmi 60 obrazy, které před nějakým časem do Vídně zavezeny byly. Nejbohatěji jest zastoupena knížecí rodina od prvního Kolloreda, kterýž obdržel Opočen po Trčkovi, až do nynějších pánův; také viděti jest na jednom velikém obrazu vývod rodinný s vyobrazením všech bývalých sídel. Stahremberských podobizen nacházejí se tu dva starší kusy z roku 1569 a 1583. Obraz soudu zemského, jak držán byl v Praze roku 1593, pochází z doby Trčkovské a srovnává se s podobnými tohoto druhu obrazy, které se sem a tam na zámcích nacházejí. Podobný popis těch jakož i jiných obrazů příliš mnoho místa by zabral, neb jen pouhé a ať díme kvapné podívání na ně stojí několik hodin.

Ve vnitřku měl zámek všude krásnou a lesklou bílou omítku, na kteréž páni a jich přátelé a hosté v 16. století rudkou všelijaké *průpovídky* napsali. Když se v měsíci červnu r. 1863 v zámku bílilo, oškrabávána jest omítka po schodech z prvního ponebí do druhého vedoucích a tu nalezl P. J. Roštlapil, farář Opočenský, mnoho těchto nápisův a také větší část jich opsal. Jsouť to tyto:

„Ustup obyčeje a dej místa pravdě."
„Když si ve štěstí, pomni na neštěstí:
neb v štěstí potřebuješ úzdy a v neštěstí potěšení" 1585.
„Na lidi zlé a domnění jich nedbáme,
když při tom své dobré svědomí máme."

„Omnia si perdar, tamen servavi honorem,
(hunc si perdideris), postea nullus erit."
„Víno a muzika obveseluje srdce lidská,
ale nad to milejší jest zákon."

---

[1]) Popsán a vyobrazen od rytíře z Bienenberka (Alterth. II. 189 atd.).

V pravo ode dveří naproti schodům do prvního ponebí poznati bylo pouze zlomek:

„Ustavičné klopoty k tomu kloní člověka
— — — — — — — — kola — —
Vytrhl by mne — — — — — — —

Visel by na městským Jiřík
— — — — — — — Jeníček.“

V oblouku u okna napsal kdosi r. 1576:

„Kdo se slovy a ne srdcem dělá komu přítelem,
sluší ho odbyti podobným fortelem.“

„Všem se v světě nezachovám,
nechť se dobře neb zle chovám.“

Jinde psáno:

„Na vojně ne vždycky hojně,
při dvoře dvorně,
doma výborně.

Praví svatý Tomáš,
aby(s) jedl doma, co máš.“

Nad oknem bylo napsáno: „Milostivý Jezu Kriste, smiluj se nad námi.“ Kromě toho sem a tam napsány krátké průpovědi, jako: „Pater Mens est,“ „Veritas odium parit,“ „Pán Bůh jest moudrey.“ Jinde se čte: „V nouzi přítele poznáš.“

„Co jest těžko přítele znáti!
Muož se každý cizím neštěstím káti.“

Po schodech v pravo:

„Věc Bohem souzená člověka nemine,
co komu má přijíti, to mu se dostane.“
1583 — Sit Laus Deo.

„Pro Sion nebudu mlčeti,
a pro Jeruzalem neuspokojím se.“
(Izaiáš 62. 1.)

„Nedělám proti komu zlýho:
nepůjčím, neslíbím, nedám za to svýho.
Kdo se tak zachová, škodě i hanbě odolá.“

Něco dále bylo psáno:

„Kdo miluje nevěda,
mohl by radči flákati nedvěda.“ [1])

„O fors fortuna cur non sis omnibus bona!
Si essem omnibus bona, ergo non (vocer?) fortuna.“
Joannes Milzozný 158.

Na galeriích či chodbách klenutých bývaly krátké i dlouhé nápisy, jako na př. „Verbum Dei manet,“ „Nosce te ipsum,“ „Das ist mein Reichthum,“ „1588 Johannes Richnoviensis“

1592.

„Co jest družka voka přívětivého,
když neumírní srdce upřímného?“

„Upřímnosť jest čistá ctnosť
a ta zůstavá ti na věčnosť.
A blaženť, kdo ji ztratí smrtí
vědouc, že jim ji již Bůh zase nenavrátí.“

„Eine Kaze und ein Maus,
zween Han in einem Haus,
ein junger Mann und ein aldes Weib
die leben niemal ohne Streit.“

Nyní jsou nápisy tyto dočista zničeny, protože omítka na spůsob mramoru po vnitřních stěnách celého zámku se vyhlazovala, by napotom nějakou barvou natřena byla. [2])

V *druhém ponebí* nacházejí se dvéře řemeslně pracované ve slohu vlaském a nad nimi letopočet 1565. Také jest v zámku kaple s úpravou, jak ji 17. století sebou přinášelo, ale s pěkným obrazem od Brandla, představujícím zavraždění sv. Václava. Nejstarší tedy věci, kteréž se v zámku a na něm nacházejí, pocházejí ze 16. století a ze středověku zbyly bezpochyby jen některé zdi, kterých se mohlo při posledním upravování zámku užiti. Ze starého hradu zbyla však *věž okrouhlá*, do strāně povydaná, nyní arci se stavením zámeckým chodbou spojená; ale za dob starodávných sama o sobě stála a přicházelo se k ní teprva ve výšce, po mostě dřevěném. Také bývala vyšší nežli jest nyní, aby se obě strany vedlé ní v pravo i v levo přehlédnouti mohly. Zvenčí viděti jest kamenné krákorce, na kterýchž spočívá zděný výstupek k lepší obraně této strany. Dole ve věži bývalo klenutí a pod ním vězení, do něhož vězně po provaze na kladce položeném spouštěli. Ačkoliv dolní vězení již zasypáno bylo, jest přece dosti hluboké, ale viděti tam nelze, poněvadž jest horní otvor osmihranný zazděn. Nahoře jest důchodenská kancelář. Věž tuto popisuje starý urbář z r. 1598 takto: „Z kteréhožto zámku jdouce, jest věže vokrouhlá a na ní pokoj a komora pěkně spravené, v kterémžto pokoji úředník bývá; a pod tím pokojem jest také sklep sirotčí a pod ním vězení.“

Před zámkem jsou *konírny*, *jízdárna* a *pivovár*; tak asi to bývalo již v 16. století. Jak to totiž tehda vyhlíželo, popisuje nám urbář dotčený takto: Zámek Opočen od kamene dosti pěkně se sklepy

---

[1]) Ze staročeské písničky (Čas. mus. 1838, 461), která však zněla takto:

Kdo miluje nevěda,
raději miluj nedvěda;

a kdo miluje v naději,
bývej doma raději.

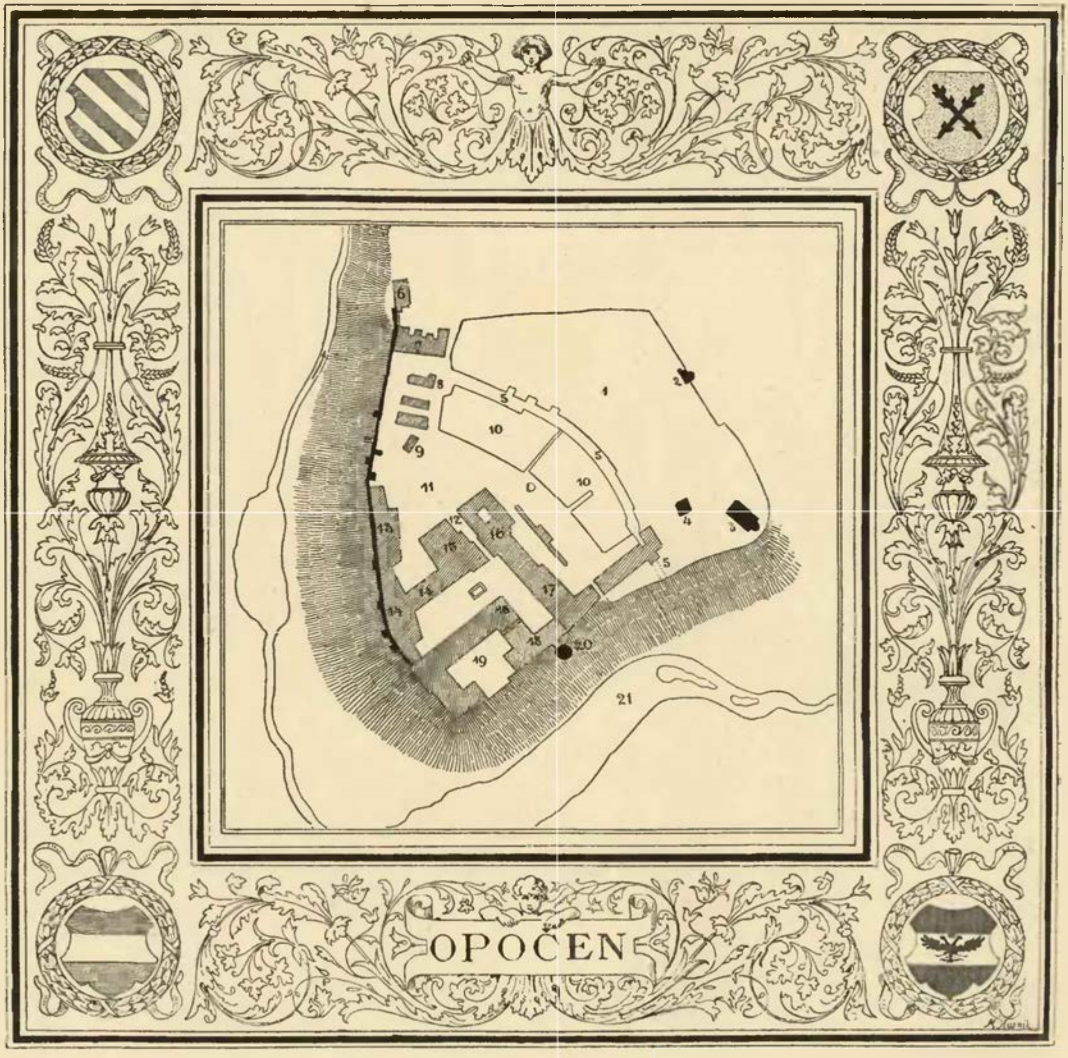
[2]) Jeden nápis byl příliš řízný:

Kdo psal, ten . . . .,
kdo bude čísti, ten bude jísti.

doleními pro víno i pivo i jinými vrchními pro všeliké potřeby chování, kuchyní, špižírnou, světnicemi, komorami se vším dostatkem pokojův i kašnou, kteráž v prostřed zámku jest a voda se do ní po trubách žene, vystavený. Z kteréhožto zámku jdouce, jest věž vokrouhlá . . . Při též věži jest pivovár a sladovně, humno a spilky dobře vystavené a se vším dostatkem k tomu potřeb náležitých spravené a opatřené, a při něm pekárna a na vrchu veliká podlaha k sypání pšenice a sladův atd. V témž předhradí jsou také veliké maštale pro koně jízdné, kočovské a vozníky, a k tomu také světnice pro čeládku (tuším na místě mezi kostelem a špejcharem) a za ním kovárně (někde u špejcharu); prostřed pak předhradí dvě kašny ke hnaní vody do pivováru a do města Opočna udělané (jedna posud jest). Nad maštalemi nalézá se veliká obilnice k sypání všelijakého obilí vzdělaná a při obilnicích těch (t. j. mezi jízdárnou a c. k. úřady) jest brána, nad kterouž jest veliká světnice a dva sklepy i komory nemalé písařům k bytnosti přihotovené a dobře a bezpečně spravené (tuším c. k. úřady).

Na místě starodávné *kaple* hradské, sv. Ondřeji zasvěcené, stojí nyní *kostel farní* a *zámecký*, teprve r. 1567 prodloužením staré kaple postavený. V něm se nacházejí dva mohutné kameny náhrobní Viléma Trčky z Lípy († r. 1569) a potomka jeho Jaroslava († r. 1588). V předešlém století kameny ty vylámali a na ulici pohodili, kdež po delší čas ležely. Když však prý Jeronym hrabě Kolloredo, gubernátor Milánský, pro ně mnohé nepokojné sny a úzkosti zkoušel a u úřadu Opočenského se dotazoval, zdali dva náhrobky na ulici ležíce zneuctěny bývají a čí by byly, tu prý na zprávu sobě podanou rozkázal, aby na slušném místě v kostele postaveny byly. Na straně, kde se čtou evangelia, bývala *hrobka* Trčkovská zároveň s kostelem založená, v níž se 15 cínových rakví nacházelo. R. 1741 dal tehdejší generální vikář Jan Josef Sax u přítomnosti hejtmana panství Frant. Valprechta a faráře Jiří Mertena hrobku tuto otevříti, jsa té naděje, že tu najde poklad, kterého by se mohlo k dobrému kostela užiti. Ale pro strach z Prusův, kteří tehda do okolí Náchodského vnikli, jen kvapně rakve prohlédli a sklípek zazdili. Zacházelo se při tom s rakvemi spůsobem vandalským, jak ukázalo roku 1778 druhé ohledání tohoto sklípku. Tehda totiž rytíř z Bienenberka, dychtiv jsa tu hrobku viděti a popsati, sobě od konsistoře Hradecké povolení vyžádal a u přítomnosti hejtmanově a farářově do zdi otvor vylámati dal, skrze nějž se dotčení tři páni do hrobky dostali. Zde shledali tři veliké rakve s nohami a kruhy, které bývaly zaletovány, ale na ten čas již nasekány byly, aby se do nich hleděti mohlo. V nich byla těla Viléma Trčky, Barbory z Bibršteina a Jaroslava Trčky, na vrchu pak nápisy a znaky. Kromě těchto rakví velikých byly tu rakvička s tělem Karla († r. 1588), nejmladšího syna Jaroslavova, ještě docela neporušená, pak jiná cínová rakev na spůsob obyčejné skříně nahoře rovné, na kteréž se také nápis nacházel, ale kromě čísla 1596 již se přečísti nemohl, poněvadž jej vlhkosť svrchních dřevěných rakví strávila. V něm bylo, tuším, tělo nešťastného Viléma Trčky, který toho roku v Uhřích zemřel. Kromě těchto 5 cínových rakví byly tu ještě 4 veliké a jedna menší rakev, vše jen dřevěné a v největším nepořádku na sebe naházené; více ještě shnilá prkna a kosti asi dvou rakví. Poněvadž byly dělány ze dříví borového a nápisů při nich nebylo, domníval se rytíř z Bienenberka, že byly také vsazeny do cínových truhlí, ale cín že z nich vzat a jinak upotřebován byl. Jak se zdá, pravdu uhodl.

Po tomto popsání nejdůležitějších částí okrsku zámeckého bude možno povrchně naznačiti, *jak hrad* ve 14. a 15. *století vyhlížel.* Zámecký okršlek leží totiž na opyši návrší toho, na kterém se rozkládá nynější Opočen. Na jih a na západ příkře se sklání ke břehům řeky Dědiny a rybníka, kterým teče, na sever byly hranicemi *staré původní osady*, nynější zámecká zahrada, veliký rynk a zeď hřbitovní tak, že onyno dva již za ohradou ležely. Stavení tudíž na velikém rynku a v severních a východních ulicích jsou původu pozdějšího a vznikaly zněnáhla, tuším v 17. a 18. století, když byl na Opočně hlučnější život a také lepší živnosti, nežli v předešlých stoletích. Jakou prostoru zabíralo starodávné městečko, ještě posud lze poznati. Kostel Matky boží se hřbitovem, těsně při stráni stojící, býval farním kostelem této osady; postaven byl velmi výhodně, jak pro sousedy, tak i pro společnosť hradskou, neb z hradu sem daleko nebylo, jestliže se vyšlo brankou a překročil příkop, jenž se západně od hřbitova nacházel. Kraj jižní a východní hřbitova byl zároveň hradbou; prodloužení jeho k severu říká se posud na baště a něco dále jest v skutku bývalá bašta, jíž se říká na umbuli. (Tak se posud nazývá v některých krajinách prapor na spůsob zvonu, nahoře úzký, dole širší a v prostřed vypouklý.) Další prodloužení tohoto směru vede k ulici, jíž se z velkého rynku k zámku chodí. Domy v ní, jako jsou k levé ruce, stojí předkem svým na starých hradbách. Zatočíme-li se pak k jihu, k malému rynku jdouce, uvidíme příkop posud zachovaný, vyzděný, ale také od těch dávných věkův zanesený. Příkop tento dělí město bývalé od hradu, dobíhaje stráně při hřbitově, jak již bylo řečeno. V této příkopem vymezené prostoře bydlelo ještě r. 1598 pouze 27 sousedův a tři domové byli panští. Městečko bylo od hradu odděleno příkopem, avšak na ostatních třech stranách buď zdí ohrazeno aneb plaňky obehnáno.

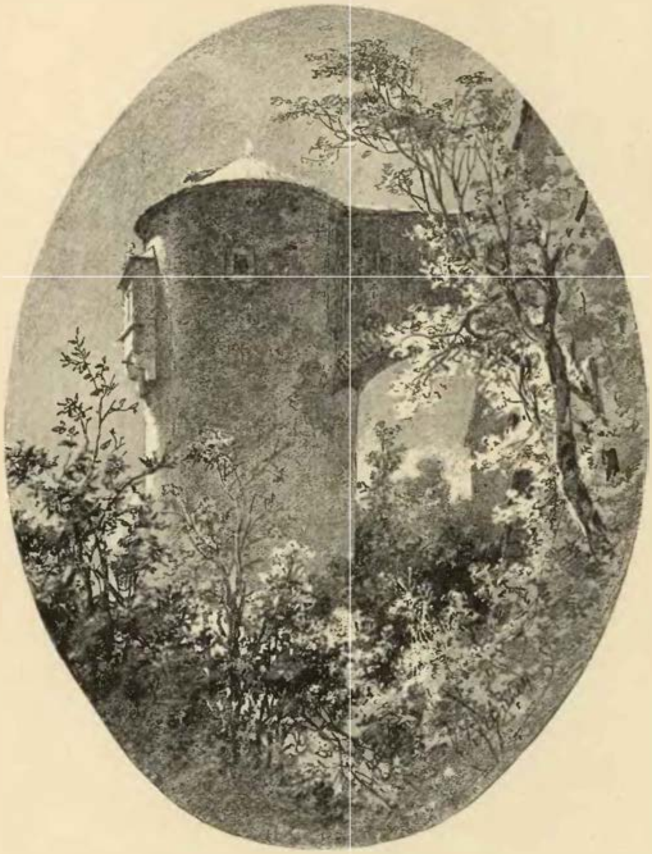
Plán Opočna: 1. Pochradí a původní město hrazené; 2. bašta umbule; 3. prvotní farní kostel; 4. věže zvonice na hřbitově; 5. příkop mezi podhradím a předhradím; 6. zámeček v zahradě; 7. špejchar (míčovna); 8. bývalá brána do předhradí; 9. bývalá strážnice; 10. místa městskými domy zastavená; 11. malý rynk; 12. bývalá brána; 13. zámecký a nyní farní kostel; 14. konírny; 15. jízdárna; 16. c. k. úřady; 17. pivovár; 18. bývalý příkop mezi hradem a předhradím; 19. nádvoří nynějšího zámku; 20. stará věž; 21. rybník, jímž protéká Dědina. Měřítko 1 cm. = 41·4 m.

Znaky: I. pánův z Častolovic. II. Krušinů z Lichtemburka. III. Trčkovský. IV. Colloredo Mansfeld.

Hrad měl podobu trojhrannou, maje na jedné straně příkop městský (1361 fossatum civitatis), na ostatních obou stranách stráně a strážné hradby. Jihovýchodní stranu bránila zejména věže již popsaná, na západní straně od nynějšího zámku až ke špejcharu běžela pevná hradba s 6 čtverhrannými baštami, což vše se posud zachovalo s tím toliko rozdílem, že sem přidělána chodba od zámku do kostela a potom dále, až k zámečku v zahradě vedoucí. Hrad býval rozdělen na *zadní menší ohradu* na samém opyši a *předhradí* velice rozsáhlé, které prostoru malého rynku, kostela, jízdárny, pivováru a domův městských až po příkop zaujímalo. Kdo se nyní na prostoru tu podívá, diví se velice, k čemu potřebno bylo tak velikého a rozsáhlého místa, a přece tomu tak bylo. Kde totiž hrad na kopci strmém stál, přispěla k pevnosti

jeho dlouhá cesta, buď že šla po dlouhém ale úzkém předhradí, aneb že se klikatě do kopce točila; rovným směrem se nikdy do hradu nepřicházelo, a kde rovné cesty jsou, prolámány byly teprve v dobách pozdějších. Na Opočně máme skorem rovinu, totiž velmi mírný svah od zámku až ke příkopu a k tomu velmi širokou prostoru na tu nejslabší stranu, totiž k městu, obrácenou. Musilo se tedy předhradí ustrojiti tak, aby se cesta ke hradu asi dvakráte zatočila, a z této nutnosti, některých zpráv a nynějšího stavu věcí lze o bývalém stavu hradu Opočna souditi, jak následuje:

Při bráně, která byla hned nad příkopem, nacházela se vrátnice a malá zbrojnice, aby se čeleď hned ozbrojiti mohla, kdyby potřeba kázala; něco opodál byla světnice holomčí (na malém rynku proti rohu hostince u Bašů), kdež obyčejně čeládka bývala — jestliže jí jinak nepotřebovali, — aby se mohla v rychlosti k obraně vnější ohrady zavolati. Cesta šla od brány rovnoběžně s příkopem, tak že mezi oběma dlouhé dvořiště zůstávalo a nad ní tam, kde jest kraj domů k malému rynku obrácených, byla hradba dobře opatřená, kteréž nepřítel do hradu vnikající ukazovati musil pravou stranu svou štítem nepřikrytou, neb ten v levé ruce držel. Potom se cesta zatočila a šla rovnoběžně mezi nynějším pivovárem a úřady z jedné a dotčeným krajem domů z druhé strany; tou se přišlo na nejširší prostoru nynějšího malého rynku, jež byla obsáhlým rejdištěm, kdež se všelijaké hry rytířské odbývati mohly. Odtud se cesta zase zatočila a vedla branou, kterou urbář r. 1598 popisuje, před hrad, kdež byl ještě jeden příkop. Před ním se snad cesta tato spojovala se stezkou, která vedla vedlé okrouhlé věže nejkratším směrem k rybníku, aby se odtud spěšně voda donášeti mohla. Příkop zachoval se ještě do r. 1560, tu však „předek zámku půl bořeno, a staven větší o příkopy.“ Trčkové totiž povydavše zámek o příkop dále, příkop sklenuli a nyní z toho jsou sklepy pivovarské. Na této straně tedy víme, kam až hrad sahal; kam až šel na druhé, severozápadní straně, nelze již poznati, poněvadž při postavení nynějšího zámku příkopy úplně zarovnali. Na nádvoří, mezi zámkem a konírnami nachází se všude navážka. *Palác* čili *dům velký* stával ovšem na místě nynějšího zámku a pravdě nejpodobněji v jihozápadním jeho křídle, kdež byla rozkošná vyhlídka na lesnaté stráně na oné straně řeky. Blíže něho pod první baštou čtverhrannou vycházela ve skále chodba (nyní zazděná) do údolí a spojovala bezpochyby také hrad s odlehlými částmi předhradí. Veliká tato zadní ohrada nebyla, nebo kromě paláce a nevyhnutelně potřebné věže nic více tu nebylo;[1]) ostatní stavení všechna byla v předhradí asi tak rozložena, jak je urbář starý vypisuje. Všelijaká dřevěná stavení ke hradbám a zděm přistavená nepřečkala první polovice 16. století, když celý okršlek zámecký novou renaissanční tvářnost obdržel.

Věž na Opočně. Jediný zbytek starého hradu.

---

[1]) Při poslední stavbě našlo se na dvoře zámeckém velmi mnoho kostí velikých i malých lidí; kam kopli, všude byly kosti.

2. Chování zvěře na Opočensku.

Kromě války nejhlučněji bylo na hradě, když byly *veliké honby*. Lesy na jižní straně zámku jakož i úrodná rovina za městem měly mnoho zvěře, kteráž jedině pánu náležela. V ten čas, kdy dnové se valně zkracovali, vrchové stromův a větví poslední listy své byli setřásli a zima se do jíní oblékala, obcházel biřic městečko, hlasem hřmotným jménem purkrabě hradského všem hospodářům nakazuje, aby se nazejtří k veliké honbě na jisto dostavili. Zároveň běhali poslové po vsích, touže novinu rychtářům zvěstujíce. A když nazejtří ráno slunce jaksi váhavě tmy noční pudilo, stálo 30 honců městských a ještě více honců vesnických na předhradí, jedni zívajíce, druzí nevídané a neslýchané příběhy z poslední minulosti si vypravujíce. Jeden vypravoval kdesi, že „spadl na sníh déšť krvavý a na ten déšť připadl sníh v noci, z toho byla trojí barva, vezpod bílá, uprostřed krvavá a svrchu bílá;“ jiný opět, že „viděn jest kříž červený prostřed nebe v tu míru, jako by slunce na poledne stálo;“ jiný opět vypravoval, že služebník pana Skuhrovského měl v létě v Solnici svatbu „a v rathouze dělali svatebníkům jísti a tancovali na rynku i zbouřilo se povětří veliké s kroupami a obořilo štít v rathouze.“ Oblečeni byli všelijak, někteří měli toliko kabáty, jiní přes to ještě malé pláště, někteří měli nad to kukly, to jest šat krátký, jehož svrchní část se přes hlavu stáhnouti mohla. Kteří z nich zimouřiví byli, z nohy na nohu poskakovali, rukama tleskajíce, aby si je zahřáli.

Na hradě bylo již také živo. Holomci či čeleď hradská byli ze staré komory vytáhli tenata a sítě dobře stvrzené (spravené) i s bidly k nim patřícími, kteréž odevzdali honcům. Jeden z holomkův otevřel psinec, z něhož vyskočili obyvatelé jeho rychlonozí, chrt Jiskra, chrtice Spěšná, Mošna a jiní chrti, ohaři a vyželci, s radostí buď se k člověku lísajíce, buď hryzením se mezi sebou pokoušejíce. Ty všechny holomek smekl za svoru nebo řemen a měl co držeti, nebo se mu spínali jako bujní koně. Potom zarachotil most před hradem, přes nějž pán vyjel na koni a jiní lovci s ním; honci naložili si na vozy bidla a tenata i brali se branou a městečkem ven a všechno jich následovalo za hlasitého štěkotu psův, aby celý den po lesích a nivách běhajíce, vedli sobě kratochvilně a vesele.

Od nejstarších dob již milovali páni Opočenští myslivost. V starších dobách honili jeleny na koních jezdíce, zajíce a ptáky chytali sokoly, rarohy, krahulíky a jestřáby, a chtěli-li míti větší počet zvěři, vyšli na ně se sítěmi a tenaty, při čemž veliký počet poddaných nadháněl. Záhy zakládány obory (hortus ferarum), to jest veliké lesy zahrazené, v nichž se chovala zvěř vysoká a černá. Že se v těch oborách myslivost toliko pánem samým provozovati mohla, rozumí se samo sebou, ale i v lesích nezahájených a po nivách byla honba toliko svobodným majitelům a držitelům vyhrazena. O tom pojat také zvláštní článek do zřízení zemského, a sice: „Sedláci žádné myslivosti vésti a užívati nemají na gruntech svých a cizích s ručnicemi, kušemi, tenaty, jamami ani jinými obyčeji, než páni a rytířstvo i města každý svého gruntu užívej, jak umí. Pakli by kdo kterého měštěnína neb sedláka na jaké myslivosti zastihl a nalezl na gruntech svých nebo cizích, poběře jemu všecko, což u něho najde s myslivostí a k tomu jeho týden ve věži drž, a kopu grošův (6—7 fl.) ať dá tomu, kdož jej nalezl. Než na ptáky se sítkami, se sklony a se lpem tu myslivost vésti mohou s volí pánův těch, číž jsou grunty. Pakli by kdo z panského aneb z rytířského řádu bez povolení po čím gruntu střílel, buď ptactvo nebo zvěř, a ten jej zastihl neb usvědčil, číž gruntové jsou, tehdy tomu má pokuty 3 kopy gr. č. dáti a z toho má jej pohnati z 10 kop gr. č. před úřad menší (t. j. komorní, dvorský neb menší soud zemský).“ A na ten článek zřízení zemského spoléhajíce, slídili zhusta mnozí chuďasové po gruntech, aby na někom pokuty 10 k. za myslivost nedovolenou mohli sobě vysouditi.

V 16. a 17. století zakládali páni zhusta *obory* veliké, kupujíce grunty poddaných svých; avšak nebylo nad oboru Netolickou, která bez mála dvě míle v okolku držela a plotem dřevěným ohrazena byla. Pro ni bylo 5 celých vesnic a 3 z části svedeny. Pod zámkem Opočenským byla také obora veliká lesy ohrazena a tato ohrada šindelem kryta. Obsahovala pěkné lesy dubové a kromě toho také louky, aby se tu zvěř pásti a napájeti mohla. Nebyla tu však jen zvěř, nýbrž i volové a koně se tam přechovávali. V oboře byl stroj, kterým se na zámek voda hnala, a nad týmž strojem rybníček. Oborou šla silnice a při ní z každé strany v plotech hrazených byla chalupa, ve kteréž vrátní bydleli; neb chtěl-li tu někdo jeti aneb jíti, zavolal na vrátného, aby mu otevřel. To však také zadarmo nebylo, neb jel-li vozka aneb člověk, který voly hnal, zaplatil z koně neb vola po 1 denáru, tak že se do roka při nejmenším přes 8 kop scházelo. Uprostřed 16. století rovnala se tato kopa asi nynějšímu dukátu.

Páni větších panství zvěř velice šetřili. Na jiném místě uvodíme výpis z posledního pořízení Mikuláše z Bubna a z Litic († r. 1608), kdež zavazuje dědice své, aby nade zvěří vysokou a svinskou „ruku drželi.“ Všude se k tomu přihlíželo s pečlivostí až příliš úzkostlivou, aby neměli sedláci velikých psů, a když je již měli, aby je měli jako vězníky, t. j. v boudě na řetězu. Když Jan Rudolf Trčka z Lípy r. 1602 huť sklennou na Deštném osvobodil, vyminil si, aby psi tudy chovaní s jednou uťatou nohou na řetězích držáni byli. I Petr Vok z Rožemberka tak dělal tři léta před svou smrtí, o čemž paměť stará takto vypravuje: R. 1609 dne 10. Augusti v pondělí sv. Vávra psům zlé hody spůsobil. Ze všeho panství Třeboňského je do Třeboně přivésti, nésti musili a nohy pravé kus jim zutínáno od kata na dlouhém mostě; zcepenělo jich moc. Jiní než by katu dali krejcar, nechali mu do kopy psů; a tak jimi porasovali zemi, až ošklivo; někteří leckams zalezše, zcepeněli. Kat že v tom nezachoval se podlé poručení, nebo jen pazourek jeden nejvyšší dlátkem měl jim odnímati, proto do kačenky (vězení) dán. Té tragédie psů původ a příčina byl Hrbek z obůrky, který bažantů hlídá.[1])

V 16. věku, když byly na horách Opočenských veliké lesy, byla tu pravá „zvůle“ při honbách a lovech. R. 1527 zastřelil Jan Vanovský v lesích pod horou Sedmihradskou (nyní Deštnou) tři jeleny za půl dne a dovezl je na Opočen. R. 1535 zastřelil Jíra Brožků z Dlouhého medvěda velmi velikého, kteréhož nohy přední s týmž Brožkem lidé měřili, a tak tlusté měl, jako člověk v půli (?). Dodali jej na Opočen. Jan Trčka z Lípy sedával blízko Marušina Kamene (jižně od hory Sedmihradské) na kameně a tu na zvěř čekal a lidé jeho mu nahnali zvěře dosti a sami při tom si také zvíře (jelena) zastřelili. Také stříleli rysy, nadělali v lese mnoho číhadel a v lomích sněhem zavátých kun dobývali.[2])

3. Držitelé hradu.

Kdy hrad Opočenský vystaven byl, není nám známo, ale tolik asi lze hádati, že počátek jeho se nesmí klásti do starší doby, než jest 14. století, ačkoliv jest město Opočen mnohem starší.[3]) Když byl hrad zakládán, užito tu rohu jednoho bývalé osady Opočenské a odděleno od ostatku příkopem, při tom zřízeno předhradí a přihrazena k němu posavadní osada novými kamennými hradbami.

Změny ty se sotva staly před stoletím 14., poněvadž se v pamětech starších nikdy nepřipomíná rod, který by se byl po Opočnu psával a jmenoval; zdá se, že byl Opočen zbožím královským, čemuž by arci nasvědčovaly nejen podezřelá listina Vyšehradská r. 1130, nýbrž i poloha místa blíže pomezného lesa. První nám známí držitelé Opočna jsou páni rodu Drslavcův, kteří se v kraji Hradeckém jako pilní vzdělavatelé země lesem zarostlé vyskytují. Předkové pánův Opočenských jsou Sezema z Kostomlat r. 1223—1265 a syn jeho Mutina odtudž, po prvé roku 1284 připomenutý, kteří seděli na Kostomlatech blíže Nymburka. Mutinův erb k listu roku 1284 dne 24. května danému přivěšený podobá se docela erbu potomka jeho Sezemy roku 1364, jejž dobře viděti lze na pečeti privileje Dobrušského. Mutina tento, mezi předními pány českými uvedený, přestěhoval se do Hradecka, ačkoliv nepřestával míti Kostomlaty, a držel tuším i Skuhrov a některá zboží na bývalém panství Pardubském; vypravujeť kronika Boleslavská o Mutyni Skuhrovskému, jenž u Albrechtic rotám Otika Braniborského statečně odpíral. Tím se také vysvětlí, proč mají posud Sezemice erb pánův Opočenských a proč se tento erb tak často na svornicích kostela klášterského v Sezemicích spatřuje. Bylť asi Mutina (nebo snad otec jeho) zakladatelem kláštera tohoto nám málo známého, skrze Skuhrov pak přišel ve spojení s horami Opočenskými. Zde totiž vystavěno jest nějaké sídlo (hrad?) řečené Dobruška, po němž se páni tito psali; místo jeho hledáme u vsi Dobřan. V ty časy asi nacházíme také v držení pánů těchto ves Léštno s okolím, kteroužto přetvořivše v město, ohradili

---

[1]) Paměti Opočenské, Pam. arch. VIII. 345, Březanův Petr Vok str. 238. [2]) DZ. 67. K 28.

[3]) Osada Opočenská, od opoky či skály jméno své berouci, nejen stářím přesahuje 11. století, ale byla tehdáž již místem na spůsob starých slovanských hradův opevněným; obsahovala prostoru nynějšího zámku a města původního, jak je objímal příkop. K r. 1067 připomíná se o těch, kteří chtěli míti Jaromíra za biskupa, že se položili táborem v městečku Opočně a kolem něho. Podezřelá listina Vyšehradská (Erben p. 93) připomíná Opočen mezi znamenitějšími místy v Čechách, z nichž bral kostel Vyšehradský některé důchody, ale nelze jí v podrobnostech věřiti. (Srovnej Palackého děje I. 2. díl str. 408 a Pam. arch. II. 272.) *Piš vždy Opočen, dobří spisové češtì a lid náš jiného jména nezná.* Znaky pánův z Potšteina, Dobrušky a Častolovic viz na str. 1. nahoře uprostřed

zdí tvrdou a Dobruškou přezvali; ta pak byla nějaký čas hlavním sídlem rodu tohoto.[1]) Na počátku 14. století žili z toho rodu *Čeněk*, *Sezima*, *Jan* a *Mutina z Dobrušky*, tuším vše bratří a synové Mutinovi. První dva připomínají se jen zřídka.[2]) Jan se zaručil r. 1312 za strýce svého Mikuláše z Potšteina, vraha Peregrina Puše, že všem výpovědem vrchních opravcův dosti učiní; toho roku 1317 na jaře nacházíme jej mezi těmi pány, kteří se protivili králi Janovi. Ostatek života svého tráviv v tichosti, zemřel r. 1332 dne 16. srpna. Pan Petr z Rožemberka, sestřenec jeho, želel jeho smrti velice a na spásu duše jeho učinil znamenité dary klášteru ve Vyšším Brodě.

Nejmladší tušim z bratří, Mutina, jediný měl potomky. V zimě roku 1317 nacházíme jej mezi protivníky krále Janovými; nedlouho potom svářil se s měšťany svými v Dobrušce, ukládaje na ně nová a nebývalá břemena. Obě strany podaly se na rozsudek několika pánův, kteří vypověděli r. 1320, aby Mutina na měšťanech kromě platů z domů a rolí žádných robot nežádal pod pokutou 1000 hřiven stříbra.[3]) Mutina jest první nám známý držitel Opočna, kdež roku 1359 dne 20. července, jsa již stařec, nového faráře podával. Kromě toho držel také Skalici Německou a Čibuz, kdež také r. 1359 faráře podával. Nedlouho před smrtí svou (roku 1361) učinil kostelům na panství svém štědrá nadání, jichž také syn jeho *Sezema z Dobrušky* byl účasten. Kostel Opočenský (to jest nynější kostel hřbitovní) byli sice dříve obdařili, ale poněvadž zápis o tom sepsaný dosti jasný nebyl, obdařili jej znovu (3. července) rolemi u vsi Příčna a jinými důchody. List na to dán na hradě Opočně, kdež potom páni stále přebývali.

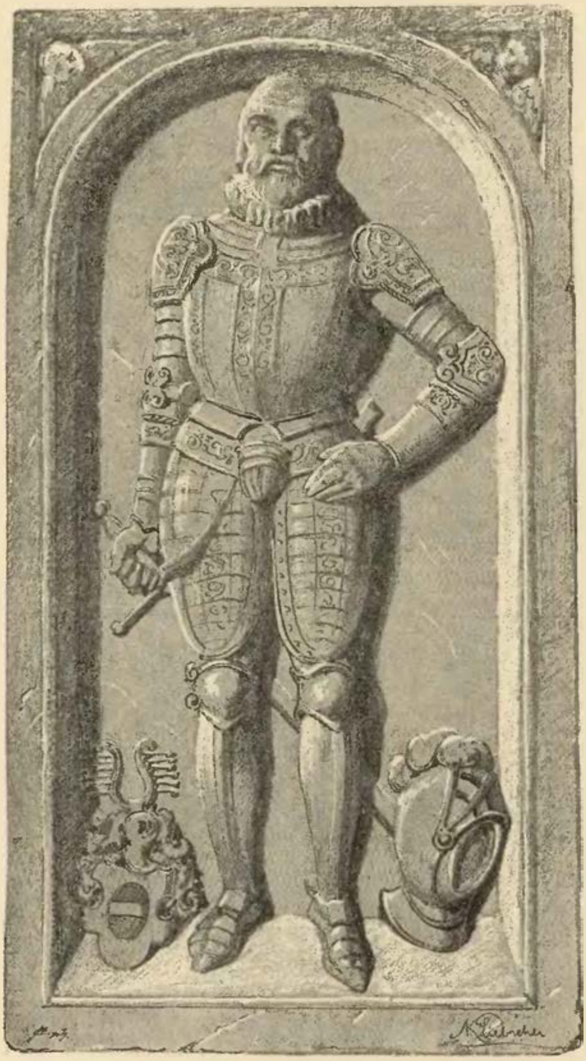
Náhrobek Viléma Trčky v kostele Opočenském.

Štědřejší bylo nadání kostela v Dobrušce (18. října); obdržel totiž les Zahradnici v končinách mezi Bohuslavici a Běstvinou, porostliny nějaké u Křovic s lesy, jinými dědinami, údolí u vesnice Val a kus potoka Libčí, ústícího se v říčku Dědinu, dvoje městiště v Dobrušce se zahradami a rolemi při cestě vedoucí ke vsi Valům; kromě toho potvrzeny všechny platy, důchody, role a j., jež byl kostel od předkův Mutinových obdržel. Z hojných těchto prostředkův uloženo arci faráři chovati 3 kněze a chudé žáky podporovati rozdáváním chleba. Téhož dne obdržel kostel Opočenský k vydržování druhého kněze střídníka plat s rolí při vsi Příčně, roli u Zálunova, zahradu v Opočně a potok Lipský mezi Příčnem a Vranovem. Vykonav zbožná ta nadání, zemřel Mutina na podzim téhož roku.[4])

---

[1]) V městě *Dobrušce* hrad staroslovanský stával. Na předměstí Opočenském jest prostrannosť podlé potoka počínající chalupou, kteráž slove bašta, potom jsou zahrady, v nichž mnoho popela bylo přerýváno, a konec toho jest mlýn „v Hradčanech.“ V listu daném Dobrušce r. 1320 čte se „ante circuitum muri villa Lesstna Dobrusska dicebatur.“ [2]) Bienenberg 168, Pam. arch. VIII. 87 Palackého dějiny. [3]) Palacký II. a. str. 411, 425, 429, Pangerl Urk. v Hoh. p. 384, archiv v Dobrušce. Viz též Zoubkovy děje Potšteina str. 56. [4]) Borový lib. erect. I. p. 29—32, lib. II. též lib. conf. I. B. 5—8.

Sezema z Dobrušky byl, jako většinou Hradečtí Drslavíci, muž povahy násilnické, milovník svárův a bojův. Se svým strýcem a sousedem Janem z Potšteina nemohl se dobře shodnouti, vině jej z několika zločinův, až přišlo k tomu, že jej Sezema k souboji vyzval. V tom souboji však podlehl [1]) a měl ještě dosti hanby u svých sousedův a přátel. Při tom však ke kostelům a poddaným štědře se choval. Poněvadž všichni ti páni v Dobrušce svůj pohřeb měli a Sezema sobě přál, aby zádušní mše za ně sloužené se vší okázalostí slaveny byly, rozmnožil důchody kostela zdejšího (roku 1361 dne 11. listopadu) platy ve vsích Příčně a Čibuzi jinak Skalici. Kostelu Opočenskému daroval r. 1367, 28. ledna drahnou část lesa na hoře Křivině, aby měl farář dostatek polání a stavebního dříví. Obci města Dobrušky listem roku 1364 dne 26. května na Opočně daným potvrdil užívání práv Magdeburských neb Hradeckých. [2]) Kromě rozsáhlého zboží Opočenského držel Sezema roku 1371 ves Bohuslavice, podávaje sem dvakráte faráře. [3]) Poslední o něm zmínku našli jsme k roku 1372 ke dni 5. ledna, kdež k jeho podání ustanoven jest nový farář při kostele v Dobrušce. Ve dvou létech potom zemřel, zůstaviv vdovu Elišku ze Smiřic, kteráž držela ke své výživě ves Skalici německou, zde r. 1380 práva panská vykonávala a ještě r. 1384 žila, davši tehda nějaké peníze Jankovi, faráři v Opočně, aby sloužil zádušní mše za Sezemu, paní Jitku (?) a paní Kunku (?). [4])

Náhrobek Jaroslava Trčky v kostele Opočenském.

Po Sezemovi zůstali synové *Štěpán* a *Jan z Opočna* jinak z *Dobrušky*; zdali byl synem jeho také *Jaroslav z Opočna*, jenž se objevuje r. 1407 pánem na Heřmanově Městci, nelze na jisto postaviti. Štěpán jako starší sám podával r. 1374 dne 26. ledna nového kněze ke kostelu v Dobrušce, toho roku byl také patronem kostela v Zákraví, z čehož lze seznati, že se nacházel též v držení hradu Frymburka se zbožím k němu příslušným. Společně nacházíme oba bratří r. 1376, ani vykonávají na zboží otcovském práva panská, ale v ten asi čas se na vždy od se oddělili. Jak viděti jest z pozdějšího stavu věcí, obdržel Štěpán za svůj díl hrad Opočen se všemi zbožími k západu ležícími, Jan pak dostal Frymburk s vesnicemi, k tomu starodávné zboží rodu Dobřanské a konečně město Dobrušku s nějakým příslušenstvím, tak že Dobruška na nějaký čas pod panstvím pánů Frymburských zůstávala. Na Frymburce

[1]) „Czezema permissione divina in corporali duello succubuerit" (Glafey I. 135), z čehož nenásleduje, že zemřel. [2]) Borový lib. erect. I. p. 32, 61, archiv v Dobrušce. [3]) 11. srpna a 6. října (lib. conf. II. E 4, E 6). [4]) Lib. conf. II. F 3, III. D 30, acta consist. a. 1384—1387 f. 8. Teprve r. 1395 spadlo zboží n. Sezemovo ve Skalici (plat 12 kop) na krále, jenž kázal v ně uvésti Jíchu z Klecan, Jakoubka z Božejovic a Lipolda z Polska (DD 14 f. 1).

udržel se rod tento déle, kdežto Opočen záhy z držení jeho vyšel; nesnadno nám určiti, jak dlouho jej ještě Štěpán držel; nebo když r. 1397 na hradě Karlšteině násilnou smrtí sešel, dávno již Opočen jiným pánům patřil.

Vývod pánů z Dobrušky a z Opočna.

Sezema z Kostomlat 1223—1265

Mutina (ze Skuhrova? 1279) 1284—1290

Čeněk z Dobrušky 1312	Sezima z D. 1317	Jan z D. 1312 † 1332, 16. Aug.	Mutina z D. 1317 † 1361	Eliška † 1310 ψ Jindřich z Rožemberka

Sezema z Dobrušky 1359 † 1373 ψ Eliška ze Smiřic 1380

Štěpán z Opočna 1372 † 1397, na Žlebích, Lichtemburce a Chlumci ψ Kačna z Bergova	Jan ze Frymburka 1376—1417 † j. 1430	? Jaroslav z Opočna, na Žlebích a Městci 1398—1407

Jan Městecký z Opočna 1400 † 1431, na Hradišti; Landšperce a Chlumci.

Opočen koupil bohatý pán *Půta z Častolovic* a to před rokem 1390, nebo tehda již byl pánem na Tyništi, starém zboží rodinném pánův Opočenských, jež přivtělil potom k panství svému Častolovskému. Týž pán roku 1393 (okolo 3. března) plat ze vsi Příčna, který platíval Štěpán Záviši faráři v Dobrušce, přenesl na ves Pulice. Podobného spůsobu jednání měl r. 1394 dne 22. srpna „v domě holomčím, na hradě Opočně,“ když tu stařičký farář Opočenský Janek sstoupil platy své a dluhy všelijaké v několika okolních vesnicích panně Žofce ze vsi Vrchovnic s tou výminkou, aby po její smrti spadly ke kostelu do Opočna a Žofka tam svůj pohřeb měla. Jednání tomu byl také syn páně, Půta, přítomen. Zdá se podlé toho, že se Půta rád zdržoval v Opočně, jakož i syn jeho Půta, jenž po smrti otcově († r. 1397) všechna jeho panství přejal, neb i list d. r. 1400 dne 15. února, jímž prodal druhý Půta své popluží ve Voděradech faráři tudíž, jest dán a psán na Opočně.[1]) Nějaký čas po tom prodal Půta panství Opočenské.

Novým pánem se stal *Jan Krušina z Lichtenburka*, nejvyšší purkrabě, jenž se potom také z Opočna psal. Pán tento králi Václavovi věrně oddaný vyskytuje se ve svém úřadě naposled r. 1407 a zdá se, že téhož roku zemřel. Zůstala po něm vdova Jitka a tři synové *Hynek*, *Alexander*, *Janek* a dvě dcery, Barbora potom vdaná za Borše z Oseka a Anéžka, jež byla pannou v klášteře sv. Jiří v Hradci Králové. Hynek jsa z bratří nejstarší a vládu panství ujav, založil po smrti otcově dvoje kaplanství na hradě Opočenském v kostelíčku sv. Ondřeje (nynějším kostele farním); k vydržení kaplanů koupil Hynek s mateří a bratřími svými plat roční 20 kop na vsi Meziříčí a bedlivě ustanovil všechny ty povinnosti, jež kaplanům vykonati bylo. Naproti tomu zapsal Hynek hrady své Opočen a Kumburk, jakožto záruku, že plat od pánů svědomitě dáván bude;[2]) k podání jeho a bratří dosazeni jsou r. 1409 dne 1. března oba kaplanové a sice Jan Meziřický a Jakub Broumovský; když pak toho roku 2. října po Jakubovi kaplan Ondřej Opočenský následoval, jmenuje se již Janek sám patronem téhož kaplanství. Nacházíme potom r. 1411 oba pány Hynka i Jana na soudu zemském a výslovné pak svědectví, kdy drželi naposled Opočen, k r. 1413; tehda totiž dotčený kaplan Hynkův na hradě Opočně zapsal plat jedné kopy, aby za to věčné světlo v kostele Miletínském hořelo. Později nacházíme Jana v držení Hostinného a Hynka v držení Kumburka; tento zvláště vynikl jakožto vůdce bratří Třebechovských, jinak Orebských (r. 1419), s nimiž táhl ke Hradišti Mnichovu a odtud ku Praze; od těch dob jsa napřed učiněn hejtmanem města Pražského, vynikal mezi předními vůdci strany kališnické.[3]) Události pozdější ukazují patrně, že byl pánem na Opočně po Krušinách nějaký katolík a nepřítel kalicha, ač jménem neznámý.

Nacházíme hned k r. 1421, že spálil Žižka několik vsí okolo Opočna.[4]) Roku 1422 přitrhl kníže Sigmund Korybut s vojskem husitským ke hradu Opočnu a učiniv tu na den sv. Vavřince (dne 10. srpna) zákopy, chtěl jej opanovati. Povídalo se tehda, že zamýšlí se hnouti odtud proti knížatům Slezským a pánům Moravským, a pošel z toho strach katolíkům i v krajích vzdálených.[5]) Nepořídiv nic, odtáhl odtud s lidem svým a podal se ku Karlšteinu, aby Pražanům jej obléhajícím pomohl. Opočenský pán byl od těch dob tím zuřivějším protivníkem kalicha. R. 1423 dne 24. listopadu psali Žižkovi konšelé Hradečtí, že jali jednoho Opočenských strany vězně znamenitého, který je za jisté zpravil, že již jeden jest se Žižkou

---

[1]) Lib. conf. III. B 25, V. Q 15, lib. erect. IV. f. 77, VI. f. 126, XII. f. 85. [2]) Rel. tab. II. 28, lib. erect. IX. C 6. Rok 1404 jest chybný a má býti tušim 1408, 8. října. [3]) Viz Pam. arch. IV. 2 odd. str. 145 lib. conf. VI. Q 5—16, erect. X. B 4, arch. č. II. 376—377. [4]) Staří letopisové str. 48. Že Jan Městecký z Opočna hrad Opočen za peníze v Opatovicích naloupené koupil, vymyslil si Hájek. [5]) Palacký, urkundl. Beiträge I. 221, chronicon vet. colleg. Prag. Stař. letop. str. 54.

ve vojště, který jej má zavražditi a za to 30 kop vzíti. Vypravili také k němu schvalného posla, který vraha znal, aby byl v čas vystříhán. Ke konečné pomstě sebrali se bratří Orebští r. 1425; dobyvše něco tvrzí v okolí Hradeckém, opanovali také hrad Landšperk, města Litomyšl, Mýto i Radek v Kladsku, po dlouhém pak dobývání zmocnivše se hradu Opočna, obořili jej. Také blízký hrad Frymburk upadl v jich moc.[1]) Frymburk a Landšperk dány potom Janovi Městeckému z Opočna; komu se Opočen dostal, není nikde doloženo.

V ty časy se dostal v držení Opočna *Mikuláš Suchan z Libouně*, vladyka nám docela neznámý, o jehož panování zmiňují se zápisy pozdější. Měl manželku Dorotu z Vlkova, jíž zapsal věno na zboží Opočenském. Zboží toto samo obsahovalo hrad Opočen s městečkem, podacím a mány, v Pohoří a Pulicích dvory kmecí, několik domů v Dobrušce, dvory kmecí v Kamenici a ves celou Hradiště. Některá zboží byla od Opočenska prodána a zastavena, zejména v Pohoří, Příčně, Pulicích a Milčanech a dvůr poplužný Srub, jinak Zmrhalovice nad Milčany ležící, jehož držitelé službu manskou k Opočnu konali, konečně i lesy řečené Drnovy. Zboží to nebylo tudíž veliké a mnohem menší rozsáhlosti, než r. 1393, kdež od něho mnohé části odtrženy a k Častolovsku připojeny. Nikoliv právem, nýbrž násilím opanoval potom Opočen *Svojše ze Zahrádky*, nepokojný vladyka, při tom jeden z hejtmanů Táborských a až do r. 1445 držitel hradu Vildšteina, jejž byl také jen násilím opanoval. Jsa ještě r. 1441 ve kraji Prachenském, obrátil se potom do Hradecka pomáhat příteli svému, sobě mnoho podobnému Janovi Koldovi z Náchoda, „jenžto byl hlavou všech zlostí." Tomuto, když bouře jím vyvolaná ze všech stran na jeho hlavu se stahovala, Svojše byl připověděl pomoci (r. 1441, 16. května). Dříve však, nežli mohl Svojše Koldovi vydatně pomocí přispěti, dobyto několik tvrzí Koldových a smírná potom jednání na krátký čas půtky ve krajinách zdejších přetrhla. Když pak války opět roku 1449 začaly, Svojše na Opočně se usadil a odtud s Koldou vesnice pálil a chudé lidi hubil (r. 1450). Však již se pomsta blížila. Téhož roku přede žněmi vytáhla hotovost kraje Hradeckého; dobyvše pak Skalice a Bolehoště, položili se polem v Dobrušce. Stísněným oběma loupežníkům pomohly tenkráte jen smlouvy Vildšteinské, ve kteréž pojat jest také Svojše. Opočen opanoval potom *Jiřík z Poděbrad*, a aby mu v držení jeho překáženo nebylo, vyprosil si na králi Ladislavovi r. 1455 v létě všechen nápad královský po Suchanovi neb komkoliv jiném.[2]) Odpírala sice tomu Dorota z Vlkova, hájíc věno své, rovněž i Jan z Bergova, dokládaje se nějakého listu (snad dlužního), vidouce však, že jim panem Jiříkem ve spravedlnosti jejich překáženo nebude, odpor svůj propustili. Jiřík postoupil roku 1455 dne 29. července hradu Opočna *Vaňkovi z Valečova*.[3]) Vladyka tento dovedl teprve při u soudu dvorského na vrch práva a zveden jest na Opočen r. 1455 dne 4. srpna, právo pak královské odhádáno mu v 1500 kopách. Vácslav připojil zase Dobrušku k panství Opočenskému a soudil se r. 1462 s Janem Smiřickým ze Smiřic o panství nad rolemi, z nichž vycházel plat ke kaplanství v Dobrušce; vyhrál aspoň tolik, že se plat ten pořádně odváděl. Také král Jiří Vácslavovi (roku 1467 dne 28. dubna) rychtu svobodnou v Jasenném či Rosperku koupenou od bratří Bavora, Ališe a Mikuláše z Bošína potvrdil. Byv několik let podkomoří královských měst, mnohonásobně se věcmi náboženskými zanášel a roku 1472 dne 23. února zemřel. Syn jeho *Viktoryn z Valečova a Opočna* měl tuhou při o hrad Opočen s Haškem z Lužan; tento se k němu táhl bezpochyby dědictvím po někdy Suchanovi, ale poněvadž k rokům soudním po kolikráte nestál, odsouzen jest r. 1477 dne 26. února vší své spravedlnosti.[4]) Jelikož Viktoryn dětí neměl a záhy zemřel, dostaly se Opočen a Valečov *Samuelovi z Hrádku a z Valečova*, jenž byl s někdy Vaňkem ve spolek sstoupil, tak aby oba po sobě dědili. Nový pán (r. 1469—1485 podkomoří) potvrdil roku 1481 dne 8. srpna výsady města Dobrušky a také právo Magdeburské a Hradecké, ale ještě před smrtí svou († r. 1488) panství Opočenské prodal[5]) *Janovi z Janovic a z Petršpurka*, nejv. purkrabí a hejtmanu kr. Č., jenž byl v držení jeho již r. 1490[6]) a r. 1493 dne 21. června cechu řeznickému v Dobrušce nová pravidla vyměřil. Po častém střídání se pánův dostal se konečně Opočen rodu, jenž tu více než 100 let seděl. Asi r. 1495 totiž prodal Jan hrad Opočen se dvorem popl. městečkem, Pohoř c. t. m., Pulici a Semechnici vsi celé, Dobrušku městečko, Křovici, Kamenici, Milčany, Příčno, Radliště a Trnov vsi celé v Domašíně c. t. m. *Mikuláši mladšímu Trčkovi z Lipy* za 20.000 fl. uh.

Trčka vyprosil Dobrušským trhy výroční od krále Vladislava (1495), potvrdil r. 1501, 26. července výsadu někdy Samuela z Hrádku, vyměřil r. 1502 dne 29. března řezníkům v Třebechovicích táž pravidla, jichž užívali řezníci v Dobrušce; konečně r. 1512 dne 29. září na Opočně dvůr jeden, jenž Dobrušským k bytu a obývání dal, vysadil za špitál, osvobodil jej ode všech platův a daroval týž špitál platy jistými, konečně i slíbil ke špitálu ročně 2 provazce dřev z lesa Chlumu vydávati. Velice Trčka přispěl

---

[1]) Arch. č. III. 303. Palacký III. b. 232, Chron. vet. colleg. Prag. Staří letop. 65. [2]) St. letop. 157—158, DD. 16 f. 22, 23, E 14, arch. č. II. 277, III 561. [3]) Viz o něm Jirečkovu Rukověť II. 308 a děje Valečova. [4]) DD. 23. E 14, rel. tab. II. 317, archiv Sv. Mářský, arch. č. IV. 281—282. [5]) Že po Samuelovi přímo Jan následoval, dokazují DZ. VII. L 2. [6]) Archiv Mnichov. Böhmen u. ob. Pfalz codex H. pars VIII. archiv Dobrušský.

Opočen.

k rozšíření panství, přikoupiv mnoho statků menších v okolí. Tak koupil r. 1495 dvůr v Pohoří a zboží Šestajovské s polovicí zboží Veselického, roku 1496 zboží Třebechovské s kolika vesnicemi blíž Orlice ležícími, r. 1497 díly vsí Jesenice, Slavětína, Hlohova, Městce, Rohynic a Rychnova, r. 1498 ostatek vsi Rychnova, r. 1499 části vsí Lazec a Přepych a jeden dvůr kmecí ve Stěnkově, r. 1500 několik vsí od Petra Adršpacha z Dubé a konečně vsi Meziříčí (1511) a Dobříkovec od zboží Bolehošťského.[1]) Od krále Vladislava obdržel potvrzení některých vsí, jež v zápisech držel, zejména obdržel r. 1499 dne 29. srpna povolení, aby se strýcem svým klášter Svaté pole vyplatiti mohl. Tím spůsobem vešel v držení kolika vesnic u Třebechovic a ještě jiných vesnic, zejména Dobrého a Deštného na úpatí hor Orlických. R. 1514 dne 27. ledna potvrdil mu týž král klášter Svaté pole, vsi Čanku a Mokrý a drahně jiných vsí zápisných ve východních Čechách ležících. Kromě toho měl Trčka tolik zboží zemských, že patřil k nejbohatším svého času mužům, a poněvadž ve stavu rytířském zůstával, byl skutečně nejbohatším v tomto stavu a takořka prvním rytířem. Vynikaje také osvíceností, platné konal služby ve všelijakých jednáních veřejných; u krále sice byl u veliké přízni, ale v tím větší nenávisti u stavu městského, jehož živnosti zkracovati pomáhal. Při tom při všem však nebyl šťasten; manželku svou, Kateřinu z Kosti, že mu nebyla věrna, kázal zazditi, milce jejího, zemana jakéhosi Šanovce, který u něho sloužil, stíti a bábu, která je spolu sváděla, za živa zahrabati.[2])

Nemaje potom ani manželky ani dětí, odkázal posledním svým pořízením (r. 1510 dne 12. března hrad Opočen, tvrze Smiřice, Třebechovice a Kněžice, město Chotěboř, hrady zápisné Lichtenburk a Oheb se mnohým příslušenstvím *Johance z Březovic*, vdově po Mikuláši starším Trčkovi z Lípy, a zemřel r. 1516 dne 2. dubna v Mladé Boleslavi. Když potom Johanka v držení panství těch nastoupila, byla i ona zdraví tak chatrného, že na poslední pořízení o statcích svých pomyslila; učinila tedy r. 1516, 7. května zápis dlužní na 1000 kop synům svým *Zdeňkovi*, *Janovi*, *Jindřichovi*, *Vilémovi* a *Mikuláši Trčkům* z *Lípy* na Vlašimi, kterýmž jim všech svých práv ke zbožím nově nabytým postoupila. Zemřela ještě toho roku dne 14. července na Vlašimi.[3]) Z bratří dotčených zemřeli záhy Jan a Vilém, tak že hojná zboží jen ostatním dvěma a bratranci jich k rozdělení zůstávala.[4]) R. 1533 dne 25. října stalo se konečně rozdělení všech panství Trčkovských na 3 díly; při tom se dostaly *Janovi mladšímu* Trčkovi z *Lípy*, synu jednoho z bratří záhy zemřelých, hrad Opočen se vší ohradou, s městečkem k němu přizděným, se dvorem popl. pod ním ležícím, městečkem Dobruškou, vsi Semechnice, Trnov, Třebešov, Dobřínov, Lično, Pohoř, Pulice, Křovice, Val, Domašín, Kamenice, Mělčany, Podlazice, Přepychy, Dobříkovec, Čanka, Mokrý, Meziříčí, Hradiště, Rohenice, Králova Lhota, Slavětín, Hlohov, Domkov, Městec, Jesenice, Roztoky, Šestajovice, Veselice, Rychnov, Zvole, Ples, Újezdec, Bukovina, dvůr pustý Úliště, tvrz Třebechovice s městečkem, vsi Stěnkov,

[1]) Arch. č. V. 555, DZ. 6, E 24—28, 7, L 2, reliq. tab. II. 475, 476, 492, 498, 507, 509, 528, archiv v Dobrušce. [2]) Staří letop. str. 284, arch. č. VI. 578, DZ. 6, H 18—19. [3]) DZ. 6, T 26, 84, A 16, Veleslav. Kalend. hist. [4]) Za správy společné byli r. 1517 Heřman z Rokytníka a r. 1528 (?) Jan Straka z Nedabylic úředníky na Opočně.

Krňovice, Nepasice, Blešno, Jenikovice, Librantice, Výprava, Holíšovice, Bělušovice, Lozice, Skupice, Janovice a Chrbokov; kromě toho zboží Vildšteinské se Sečí, zboží Pelhřimovské s mnohými vesnicemi, Kumburk, Městec Králové, Oheb a klášter Vilémovský s jich příslušenstvím. Zdeněk obdržel panství Vlašimské se mnohými menšími statky v okolí, zboží Kněžické a hrad Lichtenburk se zbožím Heřmanova Městce; Mikuláš konečně obdržel panství Velišské, Smiřické, Svojanovské, zboží kláštera Svatého pole a j. v.

Jan mladší, jenž Lichtenburk přikoupený za své vlastní sídlo pokládal, rozhojnil panství přikoupením několika statkův; r. 1538 koupil vsi Ledce, Polánku a díl Přepych a r. 1538 polovici hradu Frymburka s příslušenstvím, jehož jedna polovice mu již dříve náležela, za to odprodal něco od panství k Novému městu. Roku 1540 měl spory s Janem Lickem z Ryzemburka o nějaké lesy mezi Hradištěm a Domašínem, jež příslušenstvím hradu Opočna býti pokládal. S týmže měl také jiné pře, pokládaje zboží jeho Skalku za manství Opočenské a vině jej, že od něho jakožto pána vrchního manství nepřijal. Obci města Dobrušky daroval r. 1540 dne 16. října les slove Drnov s Doubravou, aby tudíž obyvatelé dobytek pásti mohli, a poněvadž jim nadání n. Mikulášovo k vydržování špitálu postačiti nemohlo, daroval jim r. 1542, 1. listopadu plat dědičný na jistých lidech ve Křovicích. Toho roku dne 11. listopadu potvrdil jim stará nadání a povolil jim, aby bezdětní obyvatelé mohli o statcích svých říditi, a kdyby přece byli odumřelí statkové, aby obci připadli; list na to vydán na hradě Opočně. Roku 1544 dne 12. května povolil jim, aby se mohli jinam volně stěhovati, však s tou výminkou, aby té svobody všichni předešle osedlí užívati nemohli, a konečně roku 1547 dne 17. května řezníkům stará obdarování potvrdil. Sám dětí nemaje zapsal r. 1544 panství Opočenské v dluhu 1000 k. gr. *Vilémovi Trčkovi z Lípy* (synu Mikulášovu), učinil jej potom také poručníkem svého veškerého jmění a zemřel asi roku 1549.

Vývod Trčkův z Lípy.

Mikuláš Trčka z Lípy a na Lipnici † 1453

Burjan na Lipnici † 1468 — Zdeněk 1453 1463 — Mikuláš starší na Vlašimi † 1509, ⚭ Johanka ze Březovic † 1516, 14. Jul.

Mikuláš (mladší) † 1516, 2. Apr., ⚭ Kateřina z Kosti † 1507 — Melchysedech — Jiří † j. 1480 — Burjan na Lipnici † 1522, 30. Maj., ⚭ Kateřina † 1530 — Zdeněk na Vlašimi † 1543, 3. Oct. — Jan † 1521, 26. Maj. — Jindřich — Vilém † 1521, 23. Nov. — Mikuláš na Veliši † 1540

Jan starší na Lipnici † 1540, 15. Aug., ⚭ Markéta ze Šelmberka — Zdeněk † 1532, 27. Sept. — Mikuláš 1523 — Dorota 1532, ⚭ Bohuchval z Léskovce — Jan mladší na Lichtmb. a Opočně † c. 1549, ⚭ Markéta z Nestajova — Veronika † 1567, 11. Febr., ⚭ Karel ze Žerotína vd. 1550 — Vilém na Opočně a Veliši † 1569, 22. Oct., ⚭ Barbora z Bibršteina † 1585

Jindřich * 1525 † j. 1547 — Burjan na Lipnici a Světlé † 1591, 15. Maj., ⚭ 1. Kateřina z Gutšteina, 2. Marie V. z Řehnic — Ferdinand na Novém Želivě † 1577, 6. Apr., ⚭ 1. Libuše z Boskovic, 2. Eliška z Lobkovic — Jaroslav na Opočně a Ledči † 1588, 13. Jun., ⚭ 1. Markéta Meziřická z Lomnice, 2. Johanka ze Žerotína — Zdeněk na Humpolci a Heralci 1544—1572 — Mikuláš na Jeníkově a Veliši † 1595 — Mandaléna ⚭ Jindřich z Valdšteina

Jan Rudolf na Opočně atd. † 1634, 29. Sept., ⚭ Majdaléna z Lobkovic † 1633 — Markéta ⚭ 1. Václav Berka z D., 2. Ferd. z Donína, 3. Jiří z Talmberka — Maximilian na Novém Želivě † 1597 — Burjan Mikuláš 1591 — Veronika ⚭ Jan starší z Valdšteina — Jindřich † 1605 — Vilém † 1596 — Kryštof Jaroslav na Opočně † 1601 — Jan Karel † 1588, 10. Aug.

Adam Erdman na Náchodě atd. † 1634, 25. Febr., ⚭ Maximiliana z Harachu — Vilém † c. 1632 — Eliška ⚭ 1. Vilém ze Vchynic † 1634, 25. Febr., 2. Jan Ig. Kropáček z Krymlova — Johanka † 1651, 5. Octb., ⚭ Jan Vilém ze Švamberka † 1651, 6. Jun.

Marie Isabella ⚭ Sigmund Fridrich hrabě Götzen † 1662

Vilém měl ve zdejší krajině po otci svém Bolehošť před r. 1540 koupený, zboží kláštera Svatého pole a některé vsi, což vše k Opočensku připojil; kromě toho měl také r. 1549 Vranov již Janem kupovaný. Na hradě a v městě značné proměny spůsobil. Roku 1560 předek zámku půl vybořen, stavěn větší o příkopy a dostaven roku 1567, t. j. zvětšen, jak posud na stavbě viděti lze, téměř o polovici, tak že příkopy hradní zmizely. [1]) Co stavěl na předhradí, není nám známo, jisto však jest, že všechny stavby zdejší, jako pivovár, konírny, obilnice, obydlí úřednická a čelední v dobrém stavu se nacházely. Také prodloužil r. 1567 starou kapli hradskou a již kostel farní sv. Trojice a opatřil jej novým oltářem, na němž kázal upevniti svůj a choti své znak. Pro bohatství jeho jako i platné služby předky konané přijat jest r. 1562 do stavu panského. Řezníkům v Dobrušce potvrdil roku 1558 dne 27 července stará obdarování. [2])

Vilém žil sice štastně s chotí svou Barborou z Biberšteina (dcerou Jeronyma pana Frydlantského), kterou byl r. 1555 dne 14. února za manželku pojal, ale jsa zdraví nedostatečného z manželství toho dětí neměl; za tou příčinou zřídil r. 1563 jisté poručenství, zapsav každému ze služebníků svých jeden zámek, s nařízením, komu by postoupen býti měl. [3]) Potom učinil r. 1566 dne 30. listopadu poslední své pořízení. Jím odkázal choti své Barboře nad věno její tvrz Smiřice s příslušenstvím, všechny klenoty, řetězy, prsteny a j., kteréž jí byl již dříve daroval, jakož i řetězy zlaté, koflíky, mísy, talíře, stříbrné lžíce a mísy a jiné svrchky, které se na zámku Opočně nacházely. Sestře své *Veronice z Lipy*, vdově po Karlovi ze Žerotína, a dětem jich odkázal zámek Opočen, zámek Frymburk s městem Dobruškou, Třebechovice a tvrz pustou Bolehošť, než toho měla míti Veronika jen polovici a druhá polovice měla se dostati dětem jejím, kdyby let plných dosáhly. Při tom i to vyminěno, aby dědictví dětí zemřelých na živé připadlo, a synové kdyby se v panství uvázali, aby sestrám svým věna a na výpravu 1500 kop vydali. Zboží Městecké odkázal svému věrnému služebníku, Matějovi Dobešovi z Olbramic, panství pak Velišské a Kumburské strýcům svým z větve Lipnické. Zemřel r. 1569 dne 22. října, jsa teprve 37 let stár, a pohřben na Opočně v hrobce rodinné, již byl znova zříditi dal. [4])

Veronika zemřela r. 1567, tedy ještě dříve nežli Vilém, a proto odkazu dotčeného užiti nemohla. Vdova Barbora tedy kromě toho, co jí náleželo, co možná dosti klenotův a svrchkův ustraniti hleděla. Sešla do sklípku, v němž zlaté uherské, koruny a tolary uschovány byly, sebrala to vše s jinými klenoty a dala z Opočna odvézti. Také vzala z Opočna lázničku železnou se dvěma měděnými vanami, v nichž se n. Vilém koupával, veliký svícen mosazný, jeden nový vůz kočí, a dvě nosidla, na kterýchž se Vilém mezi koňmi nosívati dal (jedna byla aksamitem potažena, druhá kožemi černými), a to vše na místě bezpečném ukryla. K panství Opočenskému a všem panstvím Vilémovým (kromě Smiřic) táhli se nyní strýcové zemřelého *Burjan*, *Ferdinand*, *Jaroslav*, *Zdeněk a Mikuláš*, odpírajíce pořízení Vilémovu ve všech kusích a zejména toho dovozujíce, poněvadž se Veronika tohoto odkazu nedočkala, že díl její na ně bratří spravedlivě připadl. Dotčení bratří podali císaři supplikaci čili list prosební, ve kterémž si velice stěžili na ten „spis, který po smrti Viléma Trčky nalezl se jest.“ Doptali prý se, že ten spis nepořádně jest učiněn, neb Matyáš Dobeš, kterému více než jim, vlastním strýcům Vilémovým, odkázáno bylo, pečeť Vilémovu u sebe měl, s ní kšaft pečetil a ji snad posud za sebou má; ti „dobří lidé, kteří požádáni ke spečetění listu, na to se pamatovati nechtějí, řkouce, že nikdy žádáni nebyli.“ Prosili tudíž Trčkové, kteří tím o znamenitý nápad přišli, za poručení císařské, aby úředníci desk zemských Dobšovi, kdyby toho hledal, uvázati se ve statek odkázaný nepovolili. Po dlouhý čas trvaly soudy, ale konečně se vše po dobrém srovnalo. *Jaroslav* totiž pojav po smrti první choti své Johanku ze Žerotína, dceru dotčené Veroniky, od ní a spoludědicův Opočen na sebe převedl a později i Smiřic a Městce dosáhl.

O správu panství a poddané své Jaroslav pečoval dosti. Roku 1581 dne 12. září ustanovil na zámku Ledeckém nový řád řemeslům kovářův, kotlářův, bednářův, zámečníkův, hrnčířův, truhlářův a mečířů v Třebechovicích. Příštího roku nacházíme jej na Opočně; zde potvrdil t. r. dne 13. prosince staré výsady městečka Dobrušky a nad to dovolil obyvatelům tudíž, aby mohli slady dělati, piva vařiti a šenkovati, vína skládati a vyprodávati a sůl prodávati, arci proti jistému vrchnosti povinnému platu.[5]) Roku 1585, 11. září potvrdil také stará práva řezníků Třebechovských. Od r. 1583 měl soudy se Solnickými, kteří dříví za Deštným nad potokem Psincem a mezi horou Sedmihradskou a Doupnitou posekali. [6])

Kromě dcery Veroniky splodil syny *Jindřicha*, *Viléma*, *Kryštofa Jaroslava* a *Jana Karla*, z nichž nejmladší záhy zemřel. Nejstaršího syna svého Jindřicha z prvního manželství od sebe za svého živobytí

[1]) Gruntovní kniha města Dobrušky V. f. 122. [2]) Archiv v Dobrušce, DZ. 42. G. 24, rel. tab. I. 299, 302. Viz i děje Lichtemburka. [3]) DZm. 108, D 78. Opočen zapsán tehda Jiříkovi Podvinskému z Lerojidl. [4]) DZ. 16. N 13—16. Za něho byli úředníky na panství r. 1555 Čeněk Bořek z Poličan, r. 1563 Sigmund Pátek z Veleně, r. 1564—1583 Podvinský z Lerojid. [5]) Archiv v Dobrušce, DZm. 25 A 49, 124 K 25. Viz i 22 F k. s. P 18. [6]) DZm. 47, H 13.

oddělil, dav mu za díl, co jim oběma Marie Magdaléna z Lomnice dskami postoupila, později jej také ve svém posledním pořízení hotovými penězi obmyslil. Týmž pořízením (d. r. na zámku Opočně r. 1586 dne 15. června) učinil poručníky dětí svých nezletilých Viléma z Rožemberka, Johanku choť svou, Mikuláše Trčku a některé pány. Manželce své vykázal byt na Ledči, kdež také dcera při ní do vdaní svého bydleti měla; konečně i to ustanovil, kdyby synové strýce své Burjana a Mikuláše přečkali a před léty bez dědiců sešli, aby Ledeč na manželku a dceru spadla a ostatek statku (Opočen) aby přišel na Viléma z Rožemberka. [1]) Pořídiv takto, zemřel r. 1588 dne 13. června; tělo jeho pohřbeno ve hrobce na Opočně.

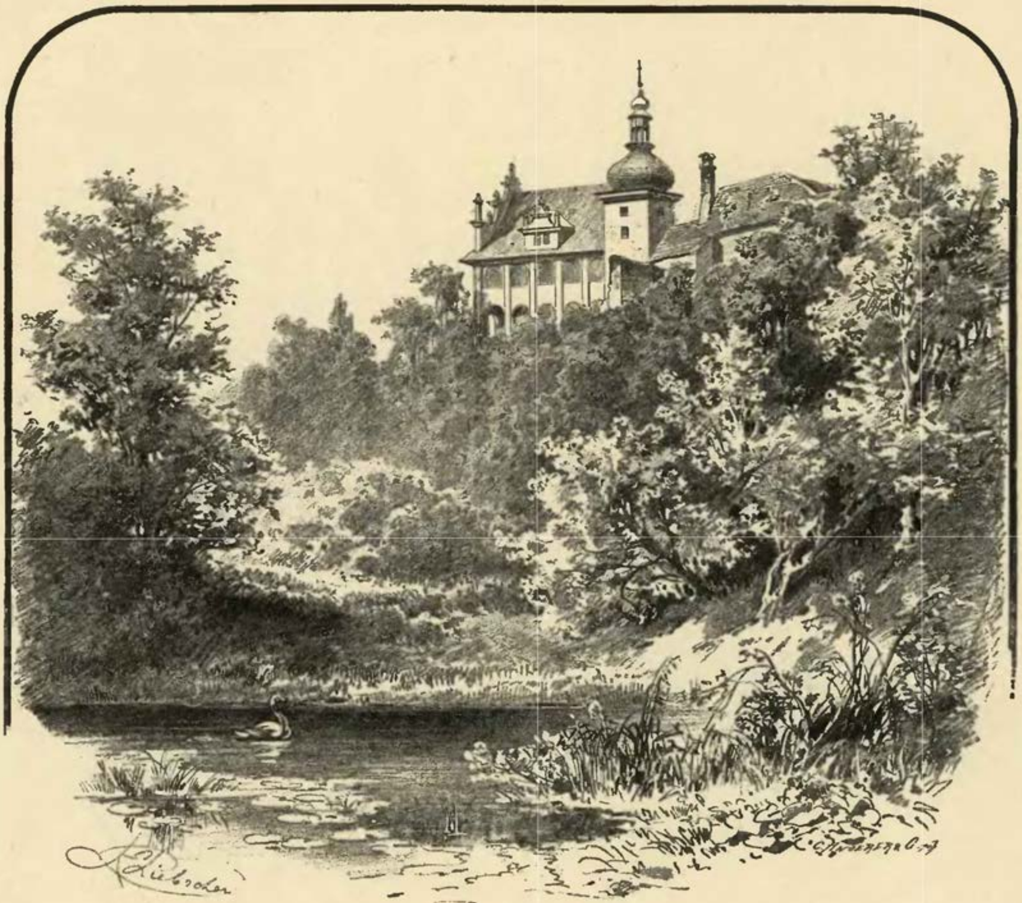
Jindřich Trčka nechtěl přestati na vůli otcovské a jal se proti ní odpor ve dsky klásti, nazývaje tu mladší své bratry od sebe nedílnými. [2]) Ale i mimo ten odpor nesnadno bylo zachovati vše, o čem byl n. Jaroslav řídil. tak na př. Ledeč poručníci r. 1590 prodali, ale i jiných statků několik, tuším pro dluhy, potom prodali. Bratří Vilém a Kryštof Jaroslav došedše let svých Dobrušským dvůr Bestvín prodali a r. 1596 dne 19. dubna na zámku Opočně jim nejen list otce svého (1582) potvrdili a počet vsí, do nichž pivo vystavovali, rozmnožili, nýbrž i na příští časy dovolili, aby člověčenství a poddanosť neslibovali, dokud obdarování jich potvrzena nebudou. Vilém odtáhl roku 1596 s 1000 muži větším dílem od něho vyzbrojenými do Uher, odkudž se nevrátil. Vyznamenav se tam totiž při rozličných válečných bězích, zejména při dobytí pevnosti Hátvaně, na jejíž zdi on první vylezl, vyslán jest s lidem k hájení Jagru od Turkův obleženého. Tam se dostav umínil si, že zámek sobě svěřený žádnou měrou nepoddá, proto také když sultán namlouval posádku, pohrůžky jí čině, aby z města odstoupili, Vilém nejen o tom rokovati zapověděl, nýbrž i šibenici v prostřed zámku postavil, aby hned byl oběšen, kterýž by koli o poddání zmínku učinil. Než když Turci zvěděli, že se přibližuje vojsko křesťanské, aby Jager vybavilo, s velikou mocí opanovali starý zámek a pokoušeli se potom o zámek nový, aby i ten dobyt byl. Vojáci začali vrtkavou mysl již naklonovati ku poddání pevnosti. Oba nejvyšší hejtmané, Pavel Ňáry a Vilém Trčka, napomínali nyní všech, aby pamatovali na přísahu učiněnou, ano i padajíce na kolena svá před nimi prosili je, aby se nepoddávali, ano Trčka je žádal, aby ho nejprve zabili, aby aspoň očima svýma na jich nevěrnosť nepatřil. Ale nic neprospěla ani jeho prosba; davše se v rokování s Turky jim Pavla Ňara, Viléma Trčku a jiné dva (dne 13. října) vydali, po čemž ti sultánovi za vězně odevzdáni. Zdá se, že Vilém hned potom na ránu před tím obdrženou zemřel. [3])

Bratr jeho Kryštof Jaroslav potvrdil potom (r. 1598, 11. listopadu) na Opočně nadání obce Dobrušské, slevil jim platy dávané ze vsi Křovic a rozmnožil důchody špitálu Také rozšířil panství, koupiv r. 1597 Tošov od Maruše Ostrovské z Doubravice. Jako bratr jeho, zemřel i on svoboden na podzim r. 1601. Jaroslav byl již několik let před svou smrtí pořízení učinil, jež však jiným pořízením r. 1601 dne 25. srpna daným zrušil. Maje ještě před smrtí svou naději, že by se mohl oženiti a syny míti, tak tomu chtěl, aby se statek dostal synům jeho, kdyby však on, Jaroslav, bez manželky zemřel, aby statek na *Jana Rudolfa Trčku z Lípy*, strýce jeho nedílného spadl. Když roku 1601 dobyt byl lidem křesťanským Bělehrad Královský a Turci poraženi, zahynul Jaroslav a potom mrtvý domů do Čech přivezen. Pohřben na zámku Opočně r. 1602 dne 24. února. [4]) Nový pán t. r. dne 24. prosince obci města Dobrušky staré výsady potvrdil, ale potom nejen je, nýbrž i jiné poddané na panství (jsa pán dobrotivý) hojně milostmi obdařil. Opočenským vyprosil r. 1608 (dne 29. listopadu) na císaři Rudolfovi obdarování na 2 trhy výroční, trhy téhodní a koňské, a r. 1610, 9. května potvrdil jim na Opočně důchody z trhův, váhy a soli a dal jim dovolení, aby o statcích svých říditi mohli. Poslední toto také r. 1613, 26. června všem obyvatelům městeček a vsí na panství Opočenském povolil, r. 1616 pak (dne 30. srpna na Světlé) zavázal poddané své na Opočensku, Frymburku a Černíkovsku, aby obilí na trhy do Dobrušky vozili, obci pak Dobrušské dal tu výsadu, že vrchnosť nesmí v Dobrušce ani stavěti ani kupovati domy k šenku a jiné. Téhož také dne vyměřil Dobrušským nový řád náboženský, jenž lepostí slohu i krásou myšlének v něm obsažených vyniká a to učinil proto, že jsa sám pod obojí vyznání tomu na panstvích svých přál a jemu všemožně pomáhal. Že pán tento i průmysl na panství podporoval, dokazuje hamfešt jím (1602) Jiříkovi Kellerovi udělený, jímž osvobozena jest huť sklenná s dvěma dvory sedlskými a mlýnem tak, aby Keller řemeslníky beze vší roboty panské chovati mohl. Za to si vyminil pán jisté povinosti, zejména „sklenic pivných z pěkného skla, na jaký mustr se jemu poručí, 3 kopy, vinných 3 kopy, erbovních buď

[1]) DZ. 24, E 7—16. Za něho byl Jan Vitinský (r. 1581—1587) úředníkem na Opočně. [2]) Věc ta odporuje dílnosti od otce.

[3]) Paprocký o válce Uherské str. 112—113, Beckovský k t. r. Ještě tehda nebyly pře o pořízení Vilémovo ukončeny. R. 1597 pohnala Barbora ze Žerotína (dcera n. Veroniky z Lipy) do soudu zemského Kryštofa Jaroslava a Jana Rudolfa Trčky, pokládajíc si právo k 9000 kopám gr. č., „neb nechtíc ona s nimi jako ujci krevnými o takový odkaz v nějaké zaneprázdnění vcházeti, toho jest při nich jak osobně, tak i skrze přátely vyhledávala, aby jí ten odkaz dali, ale oni toho neučinili, kromě toho, že se uvolili jí z pouhé lásky ujcovské 600 k. m. dáti, ale potom i tomuto podvolení nechtěli dosti učiniti (32 F k. s. Z 12.).

[4]) DZ. 130, M 14—21, reg. 33 F k. s. P 12. Za předešlých dob byli úředníky na Opočně Václav Fraismut ze Železné r. 1588—1590, Kašpar Zvolský ze Zvole r. 1590 † 1595, Vilém Ostrovský ze Skalky r. 1595—1600.

Lovecký zámeček v Opočně.

flaší, aneb co se mu poručí, i kopu, mimo to sklenic, koleče a všelikých věcí, co k ruce panské potřebovati se bude, aby byl povinen za slušnější koupi než jinému dodávati a vždy na hotově míti.“ [1])

Když vznikly známé nepokoje, přidal se Trčka ke stavům evangelickým, ale tak, že se mu žádná velká vina (kromě podpor poskytovaných) přičítati nemohla. Holdoval sice také králi Fridrichovi, ale když se věci po bitvě Bělohorské obrátily, neopomenul Trčka hned (1620, 28. listopadu) nejvyššímu kancléři Zdeňkovi z Lobkovic se poručena učiniti a svou radost nad tím projevovati, že císař zvítězil „nad falckrabím a lidem jeho“ a jej (Trčku) „z toho přetěžkého Babylonského vězení“ vysvobodil. Neopomenul on jakož i jeho choť Marie Mandaléna z Lobkovic „pana strýce“ za přímluvu u císaře žádati, ano r. 1621 dne 16. května poslal mu omluvení, že proti Ferdinandu II. nikdy nic zúmyslně nepodnikal, nýbrž vše jenom z přinucení činil, nyní však „od všeho světa jsa opuštěn“ velice za přímluvu prosí. Přímluva Zdeňkova skutečně pomohla, nebo ačkoliv bylo poručeno císařem (r. 1621 dne 6. února), aby byl Trčka vězením opatřen, přece mu brzo potom odpuštěno, tak že v žádné soudy potahován nebyl; arci že přestoupil ke katolictví. Následující potom konfiskace využitkoval Trčka, že kupoval statky za laciný peníz; ještě více jich nahromadila manželka jeho, tak že manželé a syn jich Adam Erdman k nejbohatším toho času šlechticům náleželi. [2])

[1]) Urbář r. 1598, archiv v Dobrušce.

[2]) Dvorský Pam. žen str. 226—229. Panství Opočenské spravoval za těch dob 1600—1628 Andreáš Neyman z Ryglic, vedlé něho byli regenty 1624 Samuel z Nejepína a 1625—1629 Jindřich mladší Kustoš ze Zubří. V letech 1628—1629 byli na panství dva správcové, Václav Kaňka Náchodský a Mikuláš Jeremiáš Třebechovský, hejtmanem pak 1630—1650 Jan Petr Rašín z Ryzemburka, jenž r. 1651 zemřel. Tento jako hejtman panství dal r. 1631 dne 1. dubna vyměření všem řezníkům na panství, aby se jen cechy Dobrušským neb Třebechovským spravovali. Jindřich Straka z Nedabylic byl 1630—1634 vrchním regentem.

Kopie starého obrazu na Opočně.

Trčka byl na své poddané laskav a mnohdy se jich ujímal, aby jim cizí nekřivdili. Přes to poddaní s ním spokojeni nebyli, což bylo hlavně vinou manželky jeho Marie Mandalény, která lid, již válkami zubožený, do krve týrala. Z počátku se jí mstili sedláci jen žerty. Jednou přijelo do zámku Opočenského několik vozů s naloženými na nč vruby, a když se jich udivený pán ptal, co by to bylo, odpověděno mu: „Milý pane Trčko, ta Vaše Manda od nás vždycky žádá počty, tak my Vám je tuto skládati chceme.“ Trčka se tomu usmál a kázal všecky vruby spáliti. Rostoucí nátisky popudily sedláky ke vzpouře; r. 1628 srotivše se na Opočensku, Novoměstsku a Smiřicku, mocně dobyli Nového Města Hradiště a i odtud Náchodu zahrozili. Povstání to udušeno sice lidem vojenským, ale panství utrpěvši sedláky jen malou škodu, trpělo ještě více nezbednou soldateskou; v Dobrušce a Křovicích pobrali ve 2 dnech dobytka hovězího, ovčího a koňského několik set kusův a na šatstvu, nábytku a dobytku do 3377 kop škod nadělali. [5])

[5]) Ludvík, Paměti Náchoda str. 174—175, Beckovského poselkyně II., 3, 61. Reg. 45 F k. s M 1.

Pozoruhodné při tomto povstání bylo, že sedláci nespokojení nejen po ulevení břemen, nýbrž i po svobodě náboženské a podílu jakéhos takéhos ve správě zemské toužili, pokládajíce sebe za čtvrtý stav království. K doložení toho klade se tuto jedno jich psaní:

„Slovutný pane purkmistře a páni v městě Kostelci nad Orlicí i všecka obec!

Na vědomí vám dáváme tímto listem, že nás došla zpráva, že jste připověděli všickni katolíky býti. Pokudž to učiníte, tuplované šelmy budete. Byli jste někdy naši dobří tovaryši; ale pokudž to učiníte, tedy všecko tovaryšstvo vám vypovídáme a vás jakožto zrádce církve svaté křesťanské vybijeme a vydrancujeme a město vaše v prach položíme. Pakli by vám ti holomci bludařští pokoje nedali, po nejmenším jak zvíme, povstaneme a . . . . . Protož o tom vědouce hleďte se toho zlého varovati a s námi v té lásce Krystově do skonání životů vašich setrvati a s námi se srovnávajíce, pána Boha prositi, by nám začaté věci šťastně dokonati pomocníkem býti ráčil. Amen. Dáno na pospěch v neděli po sv. Dorotě léta 1628 (6. února).

My čtvrtý stav v majestátu na horách Kumštátských."

Za povstání sedláci krutě byli potrestáni. Asi 500 jich zhynulo v boji a ti ještě byli nejšťastnější; mnozí zajati byvše, přivedeni do Prahy, někteří kolem lámáni a do kola vpleteni, jiní na koly vstrčeni, některým nosy a uši uřezány a na zádech cejchové vypáleni byli.

Průchody vojenskými panství tehda nemálo zkoušelo, v letech 1632—1634 leželo vojsko císařské téměř bez přerušení na panstvích Trčkovských, jež obyvatelstvo všemi potřebami na svůj groš vychovávati musilo. Dne 18. října r. 1632 přitáhl regiment Galasovský na panství, po něm se rozložil a od obcí oves, maso a chléb vybíral. Dne 16. února r. 1633 přitáhlo 6 setnin rejtharů pluku Burnyvalského do Dobrušky, na jichž vychování vycházelo denně 12 věder piva, 3 cent. masa, 600 lib. chleba a 85 korcův ovsa. Téhož roku také na Třebechovicích rytmistr Václav z Běšin ležel. Jakož pak to nezůstalo při jediné takové návštěvě, každý snadno vyrozumí, v jakém zbědovaném způsobu tyto krajiny zůstaveny byly, a že souvěcí vojáky vhodně s morem, kobylkami a p. porovnávali. Náhradou za to byla Trčkovi přízeň císařova; neb r. 1629 dne 9. července byl povýšen na hrabě říše Římské, kteréžto povýšení dne 6. července 1630 rozšířeno jest na země České, také byl cís. komorníkem, jakož i ještě r. 1633 soudcem zemským a místodržícím v Čechách. Ale přes to neváhali on, choť i syn jeho ve srozumění vejíti s knížetem Frydlantským a jednati o složení císaře Ferdinanda II. z trůnu českého. Než po vyzrazení spolku tohoto a zavraždění Adama Erdmana zastihla i pokuta starého Trčku. Byv asi v květnu r. 1634 do Prahy povolán, vyslýchán jest komissaři k tomu zřízenými; z vyšetřování nacházelo se, že přese sliby své po r. 1620 učiněné se starým hrabětem z Thurnu a jinými rebelly si dopisoval, některé penězi podporoval, straně k věrným rukám statky kupoval a konečně o všech úkladech knížete Frydlantského vědomosť míval, neméně i na světlo vyšlo, že si osobil statky, klenoty a peníze, jež vlastně císaři náležely. Zdá se, že se Trčka pro stáří a chorobu ani dostatečně hájiti nemohl, neb nežli ještě vyšetřování ukončeno, tím méně výpověď vyhlášena jest, vidělo se starému Trčkovi, jenž se již na Opočen nevrátil, než v domě svém na Hradčanech zůstal, učiniti pořízení o statcích svých (dne 2. června 1634). Tím odkázal statky své v Hradečtě: Opočen, Smiřice, Adršpach a Žacléř *Alžbětě* hrabince *Vchynské*, nejstarší dceři své, *Johance Švamberkové*, druhé dceři a *Marii Isabelle Trčkovně* z *Lípy*, vnučce své, na 3 díly a zřídil jim také spolehlivé poručníky. Černíkovice k Opočnu přiležící odkázal *Maximiliáně Trčkové* z *Harachu*, vdově po Adamovi Erdmanovi, synu svému, jiné pak statky v Litoměřicku a Čáslavsku některým svým známým pánům poručil. Zemřel pod večerem 29. září t. r. v Německém Brodě, jsa toho slavného rodu poslední, a pohřben v kostele ve Světlé nad Sázavou dne 16. října. Tam také choť jeho Marie Mandaléna († 1633) odpočívala. [1])

Podlé vůle zemřelého uvázali se poručníci Adam z Valdšteina, Petr Vok Švihovský z Ryžemberka, Ladislav Burjan z Valdšteina, Jindřich Straka z Nedabylic, Jan Jezberovský z Kolivé hory a Ferdinand Robmhap ze Suché v panství Opočenské jako i ve statky, pokud zemřelým odkázány byly, a dne 13. října městům a městečkům na panství výsady potvrzovali, dokud by v katolictví zůstávali. U Dobrušských pouze to vyminili, že do panských vesnic pivo vystavovati nesmějí. Zatím postupoval „Trčkovský kriminalní process“ zvolnými kroky. O tom sice, že dědici Trčkovští věc svou prohrají, vědělo se již v létě r. 1635, také se inspektoři císařští Mikuláš Talacko z Ještětic a Linhart Kůrka z Korkyně ve statky uvázali a císař Ferdinand r. 1635 dne 24. října Dobrušským výsady potvrdil; ale konečný nález stal se v kanceláři dvorské teprve r. 1636 dne 10. května. Tu bylo vyneseno, že manželé Trčkovi česť a statky své propadli. [2])

[1]) DZ. 144, M 8—16, Beckovského poselkyně II. 3, 227. Světozor r. 1873 str. 219. [2]) Archiv v Dobrušce, pam. kn. Třebechovská 178. Arnold Freih. v. Weyhe-Eimke, Die Familie Trčka v. Lipa auf Schloss Nachod.

Následkem toho také vedlé relace císařské kšaft Trčkův z desk zemských dne 9. června vymazán jest. Již dříve před tím jal se císař s panstvími Trčkovskými po vůli své nakládati. Roku 1635 dne 28. prosince zapsal svým komorníkům *Rudolfovi z Colloredo* hraběti ve *Walsee* na Dobré a Flaganě, general. polnímu maršalku, polního maršalství lejtenantu, nařízenému nejvyššímu a řádu Maltezského rytíři a *Jeronymovi*, bratru jeho 300.000 fl. na panství Opočenském a r. 1636 dne 30 srpna jim je k dědičnému jmění daroval s tou však výminkou, aby Maximilianu prve Trčkovou a již Saftenbergerovou věnem jejím (30.000 kop) spokojili. Panství to obsahovalo zámek Opočen, zámek Frymburk, města Dobrušku, Třebechovice a Opočen, městečka Městec, Hrádek, Kounov a Olešnici, vsi Křovici, Újezd, Jilovice, Klášter, Ocelice, Podolí, Přepychy, Zádolí, Křivici, Ostašovice, Vyhnanice, Novou Ves, Bolehošť, Lhotu za Bolehoštěm, Újezdec, Ledce, Staré Polanky, Šarovcovské Polanky, Stránku, Stěnkov, Krňovice, Nepasice, Blešno, Jenkovice, Královou Lhotu, Tošov, Skeřice, Rohenice, Mezříč, Čanku, Mokrý, Dobříkovec, Pohoř, Pulici, Mělčany, Semechnice, Val, Provoz, Bestviny, Březiny, Kršovku, Brtvu, Bačetín, Sudín, Domašín, Myškov, Ohnišov, Rzi, Novou Ves (tuším Trčkov), Bohdašín, Vanůvku, Slavoňov, Sněžný, Bystrý, Janov, Tis, Polomy, Plasnici, Šediviny, Sedloňov, Kamenici, Spáleniště, Netřebu, Rozkoš, Nedvězí, Dobřany, Houdkovice, Trnov, Slavětín a Hlohov. Od Opočenska odloučena jest Doubravice, jež se však zase koupením k panství dostala (r. 1639) a některé vesnice horské (Dobrý, Deštný), jež přivtěleny jsou navždy ke zboží Černíkovskému.

Noví páni zkoušeli na svém panství mnoho nesnází od vojska nepřátelského. Švédové totiž r. 1639 opanovali Smiřice, Opočen a Nové město a také o Náchod se pokoušeli, v tom jim však statečně bráněno. Po druhé do krajiny naší přišedše (r. 1645), opět Opočen a Nové Město opanovali a okolní kraj nemilosrdně vydírali a plenili. Mezitím zdržoval se Rudolf ponejvíce mimo Opočen. Byl totiž od r. 1637 velkým převorem Strakonickým a r. 1647 velícím generalem v Čechách. Když byli Švédové vedeni Otovaldským v červenci r. 1648 Malou stranu přepadli, podařilo se Rudolfovi bydlícímu v domu převorském na lodce přeplaviti se na Staré město a v rychlosti Staroměstské vystříhati, a cís. dekretem dne 30. července obdržel spolu s hrabětem z Puchheima rozkaz, aby města Pražská hájili. Podporován jsa statečným študentstvem a obětovnými měšťany Pražskými, úkol ten slavně provedl. Z panství Opočenského se statkem Doubravicí (jež po smrti bratrově sám držel), též Počernic a domů dskami se řídících na Malé straně Pražské se zahradami a vinicemi zřídil svěřenství pro rod svůj a zemřel r. 1657 dne 24. ledna. Dědicem tohoto svěřenství stal se strýc jeho *Ludvík* hrabě *Colloredo*, krále Uherského a Českého komorník, jenž se v ně v únoru t. r. uvázal. Týž ponechal v úřadě hejtmanském Enocha Klimenta Vratislavského (od r. 1650), jenž se po r. 1659 „ze Zvole“ psal a r. 1680 zemřel. Dotčený hrabě r. 1657 dne 8. dubna Dobrušským výsady jich potvrdil a kromě toho i novou přidal, aby nebyli nuceni z důchodů panských bráti sýry, máslo, ryby, víno, obilí atd., aniž pak roboty konati. Téhož dne také potvrdil Opočenským obdarování na trhy a snížil jim platy z vína. V letech 1673—1674 založil na Opočně klášter kapucinský, jehož kostel tehdejší biskup Hradecký Jan Kryštof z Talmberka r. 1678 posvětil. Po jeho smrti († r. 1694) následoval *Jeronym* hrabě *Colloredo*, jenž hejtmana Jana Karla Filipi (od r. 1680) v úřadě jeho až do r. 1702 ponechal. Listem r. 1694 dne 5. října v Praze daným potvrdil výsady města Dobrušky, r. 1708 pak dne 20. října potvrdil výsady Opočenským. Na Opočně kázal kostel zámecký (r. 1716) rozšířiti a opraviti a toho dovedl, že byl kostel ten (byv před tím filialním k Přepychám) na farní povýšen (r. 1725). Roku 1708 stal se nejv. sudím dvorským, sedal potom na sněmích v Praze, konečně se stal cís. skutečným tajným radou a komorníkem, zemským hejtmanem na Moravě a potom Mediolanských státův gubernatorem a generalním hejtmanem.

Pro ty a takové úřady zdržoval se obyčejně v některém hlavním městě a jen někdy na Opočen přicházel. Když se tuto r. 1721 dne 24. dubna zdržoval, použili Dobrušští této příležitosti a vyprosili si na něm za to, že vrchnosti postoupili výstavy piva ve vsích, jiné výsady, totiž že osvobodil várníky od ročního platu z várek a postoupil jim 2 rybníky. Hrabě ten zemřel r. 1726 v Milaně. Před tím a potom byl vrchním regentem všech jeho panství Karel Maximilian Klanner v. Engelshofen. Nejstarší Jeronymův syn *Rudolf* potvrdil r. 1726 dne 29. října na zámku Opočně výsady města Dobrušky a podal potřebné k nim vysvětlení, dva dni potom (31. října) potvrdil také výsady Opočenských o držení mlýna o jednom složení, jejž si byli pod zahradou kapucinskou postavili;[1]) v ten čas také obyvatele městečka Olešnice ode všech robot osvobodil a v Bystrém nový kostel a faru založil; k panství přikoupil r. 1739 dvůr svobodný v Přepychách od Jana Václava Rousa z Lipna. Zastávav ve mládí svém rozličné úřady, stal se konečně konferenčním ministrem a místokancléřem říšským; jako takový vyjednal a podepsal r. 1745 smlouvu Füssenskou; t. r. byl poslán k císařské volbě do Frankfurtu, kdež odevzdával hlas český pro Františka I., od něhož potom (1763) povýšen do stavu knížecího. Roku 1750 navštívil jej císař s mnohými

[1]) Archivy v Opočně a Dobrušce, DZ. 147, N 1—3, 113, L 14.

knížaty a hrabaty na zámku Opočně a tu maje v honbě svou kratochvíli, od 8.—13. září přebýval. Za něho udušeno na Opočensku poslední pohnutí lidu „husitského." Asi r. 1736 vznesli sedláci z Vysokého Újezda na vrchnosť žádosť svou, aby si na Starém klášteře kazatele na své útraty dáti mohli. Za odpověď posláni na panství jezovité s 3 kumpaniemi vojska, kteří vesnice prohlédávajíce, mnoho knih luteránských pobrali a spálili. Skrze to mnozí z panství do Slezska a jinam mezi luterány odešli, zanechavše prázdné domy a pole. Vymlouvali se na veliké roboty a daně. Jiní protivili se vrchnosti, nechtíce robotovati; i byli vojáky schytáni, na Opočen sváženi, tak že jich bylo plné město a zámek, a tu vyslýcháni a trestáni. Když vtrhli Prušané do Slezska (r. 1740), chtělo se 900 nespokojených poddaných k nim přidati, zpívajíce si při dělání dřev veřejně tuto píseň: „Brandenburku! podej ruku, my pak tobě více, játra, srdce, plíce. Brandenburku! podej ruku." [1])

Kníže Rudolf zemřel 1. listopadu r. 1788 zůstaviv 18 dítek. Nejstarší jeho syn *František Gundakar* ujav r. 1792 panství, pojal k manželství Marii Annu Isabellu, dceru Jindřicha Pavla hraběte z Mansfelda, po níž obdržel nejen panství Dobříšské, nýbrž i název „z Mansfelda," kterýž si potomci jeho posud přikládají; i on zastávaje všelijaké čestné úřady a maje mnoho hodností, byl také konferenčním ministrem a říšským místokancléřem. Zemřel r. 1807 dne 27. října, a v držení Opočna následoval syn jeho nejstarší *Rudolf Josef*, jenž maje též mnoho důstojností, [2]) obzvláště o vykrášlení okolí zámku pečoval. Od něho pocházejí krásné sady v údolí pod zámkem (Rudolfsthal), zahradu pak zámeckou uvedl (r. 1816 a sl.) na takový stupeň krásy a dokonalosti, že jest obdivem všem navštěvovatelům. Na zámku zdejším uhostil r. 1813 vzácné hosti, totiž caře Alexandra a ministra jeho hrabě z Nesselrode, dále rakouské ministry kníže z Metternichu a hrabě ze Stadionu a konečně ministra pruského svob. p. v. Humboldt. Od těch dob následovali v držení panství knížata z téhož rodu *František* (1845) a *Josef* (od r. 1868).

4. Kratochvilné příběhy z Opočenska.

Od dávných dob býval zvyk v Čechách, že dávali zemané synky své k nějakému pánu, aby jej obsluhujíce tu se způsobům a zvykům rytířským přiučili. Takovému říkalo se pachole. Také dcerky dávány k paním a jsouce u nich pannami čili komornými tvořily družstvo panino, jemuž se říkalo fraucimor. Pacholata dorostlá čili panoše zůstali u svých pánů ve službách a provázejíce je do války štíty za nimi nosili. Ale i ti, kteří se nad panoše stavěli, totiž vladyky jinak rytíři, rádi sloužívali mocným pánům, poněvadž se jim naskytala dobrá příležitosť žíti ze služby své a důchody statku svého ušetřiti pro děti. Neméně i to je vábilo, že mohli poroučeti velikému počtu poddaných, na zvěř s pány svými choditi a rozličným kratochvílím panským obcovati. Bývali purkrabími na hradech, neb hejtmany, jinak úředníky na statcích a panstvích. Veliká práce nastávala takovým zřízencům v letech 1420—1478, když války náboženské trvaly; neb musili lid poddaný chrániti proti nátiskům cizích hejtmanův aneb vojákův. V 16. věku, kdež válek v zemi nebylo a jen „knechti" za peníze proti Turkům se najímali, zbývalo úředníkům druhdy tolik času, že mohli navštěvovati přátely a známé, s nimi při kvasích sedati, ovšem při tom i leckterous výtržnosť provésti aneb jazykem zlolajným jiné pokoušeti.

Takovým byl *Jiřík Podvinský* z *Lerojid*, úředník na Opočně. Pocházeje ze schudlého rodu zemanského přišel do Opočna na dobré bydlo a brzo vyrovnal se předním průčům tehdejší doby. Nicméně panství dlouho spravoval, poněvadž byl k ruce svému pánu a dobrý hospodář. Často býval ve světě a nejednou pro své soudy do Prahy jezdil. Již r. 1557 předpovídal o něm Prokop Otmar z Holohlav, „že na to svýma očima bude hleděti, že z něho Jiříka Podvinského kat hlavu setne." To se sice nestalo, ale leckdys přišel „do kázně" a mnohdykráte jí jen odprošením ušel. Roku 1573 napsal psaní příteli svému, ve kterémž dvakráte zmínku učinil o Janovi Rodovském z Hustířan, „všeckno v hrdlo lhal" a „věřím pánu Bohu, že já chlupa z sebe ssadím a před jeho pesským a jidášským jazykem sobě pokoj učiním." Jindy (r. 1574) o něm na mnoha místech

[1]) Světeckého Paměti III. 104—106 v archivu Třeboň. [2]) Viz o tom a předešlém obšírněji v Schönfeldově Schematismu I. str. 7. atd. O novějších držitelích panství, roku 1844 na 2,163.074 fl. vyceněného, hlav. kn. DZ. lit. O tom. IV. p. 141.

vypravoval, že ukradl koně. Již pro tu věc měl čtvery soudy. Nemálo na něho zanevřela Kateřina Volfová jinak Martinková, měštka v Hradci, poněvadž čest její neobaleným jazykem svým snižoval. Roku 1573 prý mluvil o ní na Světlé, pojmenovav ji napřed nehezkým jménem, že jezdívala „paní Káča" na Náchod za panem Albrechtem Smiřickým, „a musili sme jí jako paní sloužiti a zdaliž o tom všickni nevědí? a toho se odepříti nemůže." „Paní Káča" vehnala jej u soudu zemského tak do úzkých, že „před dobrými lidmi" vyjádřil, že ji má za dobrou a ctnou paní a nepamatuje se, aby co hanlivého byl mluvil. Soudní útraty také zaplatil. [1]) Roku 1575, jsa na tvrzi Tošově, pohádal se s Jindřichem ze Šárova na Jenikovicích, vytrhl hned ručnici z holstry (pouzdra) a kohoutek přiloživ chtěl naň vystřeliti, v čemž mu jen od jiných zabráněno. Podobně i roku 1579 (11.—12. září), jsa v městě Rychnově, na Václava Švába z Vlčnova kordu dobyl a jej sekati chtěl. [2]) Roku 1576 byl na nějaké hostině u Kateřiny Martinkové, s níž se byl udobřil, a tu promluvil v opilství k Alexandrovi Lickovi z Ryzemburka na Hoděčíně, „že on Licek nemá na svých gruntech žádného poddaného dobrého, nežli zrádce a zloděje a něco (katem) zmučených." Licek se ho dotazoval potom, zná-li se k tomu, ale když odpovědi nedal, pohnal jej na místě poddaných v Hoděčíně, Ježkovicích a Dobřínově do soudu zemského, aby se tu spravil, proč je na cti nařekl. Ostatně si Alexandra i jiní nehrubě vážili; schudlý zeman Jan Dobeš z Bezděkova na př. pravil roku 1577 před mnohými pány ke Zdeňkovi z Valdšteina: „Pane z Valdšteina! já sem Vás za to nikdá neprosil, abyste mne mířiti ráčili s Alexandrem Lickem, neb sem všudy tak dobrý (urozený) jako on" (Licek byl stavu panského). [3])

Dotekše se tuto věcí Lickovských, povíme i některé příběhy z kroniky rodu tohoto. *Jan Licek z Ryzemburka*, seděním na Boruhrádku, byl člověk prchlivý a měl proto nejednou soudy. R. 1539 zapleten jest do pře s Abrahamem Kaprem, sousedem Chrudimským. Licek zajav lotra jakéhosi jménem Tobka, dal jej v Boruhrádku zmučiti a potom katem na hrdle ztrestati. Při tom mučení pověděno bylo něco na Kapra, pročež jej obeslal Licek k vývodu (očistění se) před radou Chrudimskou, po čemž Kapr vzat jest do vězení a tu držán nějaký čas, třebas i naň právo útrpné nepuštěno, jak Licek žádal. Kapr obeslal potom (r. 1539) Licka před soud komorní, odpíraje tomu, aby v Boruhrádku pořádné popravy (t. j. práva hrdelního) měl, a poněvadž Licek soud zameškal, vyhrál na něm škody soudní.

Architektura façady nádvoří na Opočně.

Alexander Licek, seděním na Hoděčíně, již v mládí od násilníků tomu učen, co později jiným sám dělal. Jsa v šesti letech, obdržel jednou, když v okně ve výstupku nad schody (na Ledské) stál, od Václava Tamchyny z Doubravice takový políček, že se schodů na hlavu dolů spadl a od toho pádu a bití ohluchl. Když se Tamchyna dozvěděl, že Alexander neslyší, dal o sobě slyšeti, že to pacholátko ryby jídá a tím že je nezdravo. Na soudě komorním (roku 1548) dokázal Alexandrův otec Jan, že synu jeho při pádu tom mnoho krve ušlo a že od toho času stůně na hlavu; protož uloženo Václavovi, aby se s ním smluvil, a pakli by se do příštího roku soudního nesmluvili, aby zase strany před soudem stály a tu „več jemu Václavovi JJM. tu věc dále obrátiti ráčí, tím se bude věděti jak spraviti." Avšak Alexander nebyl v pozdějších letech lepší. Roku 1569, když v Praze v jednom domě hospodou byl, měštku jistou sklenicí mezi oči udeřil a zranil. [4]) Co o něm soudili a drželi sousedé jeho, již shora vypravováno.

Paní *Anna Licková z Kralovic* neublížila sice nikomu na těle a na zdraví, ale co slyšela a věděla, u sebe nezdržela a rovným sobě družkám povídajíc, okolí na několik mil pěknými novinami zásobovala. Pěkně se poslouchaly ty noviny od lidí zahálčivých, ale osoby, jichž se dotýkaly, trpělivě jich nenesly. K Dorotě Dobříkovské z Újezdce mluvila jednou, že Kateřina z Újezdce, strýně její a

[1]) DZm. 45, D 25, D 52, E 38, reg. 17 F k. s. M 17. [2]) Reg. 20 F k. s. K 4. [3]) DZm. 71, A 15, 18. [4]) Reg. 10 F k. A 16 a 20, F k. C 8, 13 J. f. 93, Pam. arch. VIII. 414.

manželka Mikuláše Absolona z Ledské, když se vdávala, košile neměla. Jakmile přijela Dorota na Uřiněvice, hned věc tu za tepla povídajíc Kateřinu nemálo zarmoutila. Neboť ač byla košile ve 12. a snad i 14. věku vzácností takovou, jako vidličky a nože, přece v 16. věku ani vesnický člověk bez košile nechodil. Přišlo k nevolím. Dorota jedouc r. 1561 v masopustě zase Boruhrádkem, zastavila se tu a žádala na Anně, aby se pamatovala, co k ní dříve mluvila. Odpověděla Anna, že se v tom nepamatuje, doloživši, která jest to koli Kateřině pravila, že jí nemá za dobrou. Pro ta slova měla Anna druhý soud s Dorotou, již prý slovy těmito zhaněla. R. 1570 v létě přijel na Boruhrádek, když tu více „dobrých lidí" pospolu bylo, Martin z Černína a vypravoval veřejně a také nějakou paměť svou rukou psanou Zikmundovi Lickovi ukazoval, co byl slyšel od Markéty Rodovské z Černína. Tato prý jemu povídala, „že by panna Saloména z Černína, která u ní Anny toho času za pannu (komornou) ve službě byla, ji Annu svozovati měla." Po té poslala Anna ihned s cedulí řezanou k Markétě dotazujíc, zná-li se k této řeči; když však tato odepřela, zůstal v tom Martin sám a žádáno na něm, aby provedl či dokázal slova svá před soudem zemským. [1])

Poněvadž byla svrchu řeč o Václavovi Tamchyně a jeho pádné ruce, stůjtež zde ještě některé doklady o bujnosti této rodiny. Jan starší Tamchyna z Doubravice a v Přepyších zlobil se na konšely Hradecké, poněvadž mu nechtěli býti povolnými nástroji. Křičel jednou na ulici v Hradci: „Páni Hradečtí, kteří nyní na radě sedají, jsou všecko zvyj. hudláři, troupi a umfloti, bohdej je hrom zabil!" S Jindřichem Tamchynou měl kříž Jaroslav Trčka z Lípy. Tamchyna byl „seděním v Přepyších," t. j. koupil si tam dvorec sedlský, na němž hospodařil. Ale pán to nerad viděl, poněvadž Tamchyna špatně platil a roboty také ze dvora se nekonaly. A poněvadž Tamchyna maje sobě listem věděti dáno, aby ten dvůr člověkem robotným hodným osadil, tak učiniti nechtěl, nutil jej k tomu Jaroslav způsobem právním. [2])

Nepokojná mysl spatřuje se i při *Janovi Donatovi* z *Těchlovic*, jenž velmi rád psaníčka úštěpná a potupná psával. Nemaje již tolik, aby si koupil statek pozemský, seděl na dvorci sedlském. Když i Jaroslava Trčku z Lípy „lehkomyslným psaním" zaneprázdňoval, napsal mu pán na místě odpovědi napomenutí (r. 1582), aby se z Opočenska vyprodal, dokládaje, že jest „takových statečných mužův, jako Jan Donat jest, mnoho dal zvěšeti." Neméně se naň hněval Jan Šárovec ze Šárova. Neb r. 1583 učinil Donat k Jindřichovi, synu Janovu, psaní, v němž mezi jinými slovy také bylo o Janovi doloženo: „Ale můž tě již každý poznati, že jsi vlastní syn Jana Šárovce z Jenikovic, který umí lháti o lidech nejvíce." V tom psaní stálo také, „že jest se líp máti jeho chovala, nežli on Jan, a on Jan že jest od lepšího chování otce splozen, nežli Jindřich syn jeho." Nejhezčí potom bylo, že Petr Rodovský z Hustířan, obydlem v Dobrušce, dostav přípis toho psaní, je po domích šenkovních i jinde roznášel a u přítomnosti lidí „dobrých" čítal i přípisy tohoto „neslušného psaní" dávati se uvoloval. [3])

Co se týče rvaní a násilných skutků, nebylo nad *Šárovce*. Václav starší ze Šárova překážel již r. 1529 Marjaně z Tamfeldu, dávaje jí sekati lesy a louky přes obeslání úředníků v Praze. Jsa r. 1542 v domě Bohuslava Bánského ze Dřenic, začal svádu s Janem Domovským; i jsa napomenut Bohuslavem, aby se pokojně choval, učinil sice přiřčení, že v domě jeho ničeho nepočne, a přes takové připovědění, když se Bohuslav nadál, že se tak zachová, jej schromil a Kateřinu kuchařku jeho schromil a zranil. [4]) Heřman Straka z Nedabylic pobídl roku 1600 dne 8. dubna v Třebechovicích Jana Václava ze Šárova a v Jenikovicích k bitvě a dobyl kordu. Když na sebe sekati počali, vypadla Šárovci zbraň z rukou a nemaje ničeho, napomínal Straku, je-li dobrý, poctivý a vida, že ničeho v rukou nemá, aby stál; ale Straka na to nedbaje, přece jej kordem ve břicho uhodil a naskrze probodl. Šárovec měl výbornou konstituci tělesnou, neb vyhojil se z té rány a ještě r. 1604 se Strakou se o ní smluvil. [5])

Veliké věci povídaly se o *Mandaléně Šárovcové*. Pravilo se o ní, že když se dostala za Jindřicha Šárovce, tu prý o mateři Jiřího Straky z Nedabylic zjevně mluvila, že by manžela svého otráviti chtěla, potom tu řeč na Annu Malinku z městečka Skalice počítala, že ona jí to pravila, ale Malinka jí světle odepřela, že ona Mandaléna v hrdlo lže jako šelma a že jí nemá než za lhářku a za tu, kteráž jest ve všem světě nejhorší, potud, pokud na ní toho neukáže. O Markétě Choustnické mluvila Mandaléna, že Václava Nejedlého (druhého jejího manžela) s nevěstkami svozovala (roku 1599), čemuž ovšem Markéta odepřela, pravíc, že Mandaléna v hrdlo lže a že ji má za ničemnou, dokudž řeči své nedokáže. Saloména Štonová z Těchlovic mluvila o Mandaléně, že po smrti Zikmunda Šenfelda, bratra jejího polovičního, přišla k ní Saloméně na Ledce a tu všech věcí, kteréž náležely Anně, se ujímala, je pečetila, ačkoliv žádnou poručnicí nebyla. Potom zase odpečeťovala, od svršků, co se jí líbilo, brala, pryč vozila a potom, když byla pobrala, co chtěla, zase zapečetila. Tolikéž svou lahodnou řečí namluvila Salomenu, aby jí klenoty k věrné ruce

[1]) Reg. 18 F k. s. J 3, DZm. 124, B 6. [2]) Reg. 22 F k. s. R 15—17, DZm. 47, K 11. [3]) Reg. 27 F k. s. ſ. 46, DZm. 160. [4]) Reg. 5 F hejtm. II A 15, 12 F k. s. B 12, C 2. [5]) 33 F k. s. M 17.

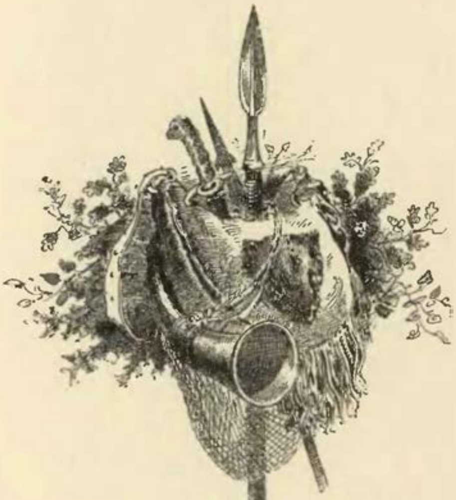
schovati dala, že to u ní bezpečněji bude nežli na Ledcích. Ta jí psací stůl a truhlici s klenoty schovati dala, ale Mandaléna nevěrně jí činíc, ty klenoty pobrala a jí prázdnou truhlici navrátila.

Mikuláš Lorenc Šárovec, syn Mandalénin, mluvil prý o ní, že dsky podvedla, a když ho o to Jan Šton a Vilém Jakub Šárovec trestali (slovy kárali), aby toho o ní nemluvil, že jest to veliká věc, tu on dal za odpověď: „Ký vás hrom zabije, když ji zastáváte, a ona vám nebo paní manželce vaší klenoty, které jí paní Sálka k věrné ruce schovati dala, pobrala a potom je zastavila a vaším vlastním vám Ledce zaplatila.“ Také mluvil o ní věci, kterýchž tu ani položiti nelze, a které kdyby pravdivými byly, by se hovadskými nazvati mohly. Roku 1603 prý Mandaléna, přijedši do Trnova k Adamovi Bořkovi z Dohalic, tu jemu v nebytí jeho sklep vyloupala čekanem a kolem a odtud pobrala, co chtěla. Když byla zatčena (t. j. když pro dluh právo na její statek vedeno) od téhož Bořka pro sumu přisouzenou při úřadu purkrabství kraje Hradeckého (400 kop), tu byla ctí a věrou zavázána od písaře při témž úřadě rukou dáním, že z místa jí od úřadu vyměřeného vycházeti ani vyjížděti nebude, leč by propuštěna byla. Ale toho ona pominula a od úřadu propuštěna nejsouc ujela, a když od některých napomínána byla, aby na svou poctivosť a slib pamatovala a tak od práva neucházela, dala za odpověď: „Když mne ten hrom Placel nechce propustiti, ale já pojedu přece, však vás prosím, bude-li se kdo na mne ptáti, že řeknete, že sem u paní Radecké u oběda, že mě zvala.“

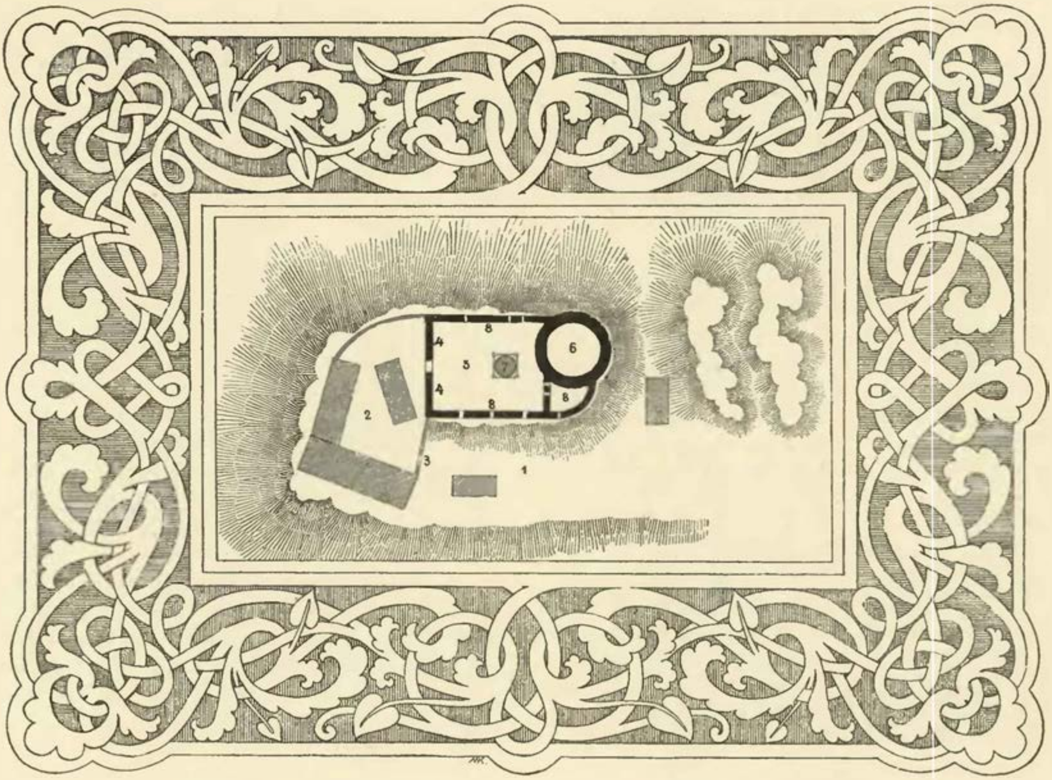
Věci o ní povídané vyšly na jevo, když se nepohodl s ní Jiřík Straka z Nedabylic, jenž byl mezi věřiteli syna jejího Mikuláše Lorence. Když se r. 1605 o dluzích tohoto a jejích při soudě zemském jednalo, vyžádal si Straka odklad a sice tak, „bude-li jí Mandaléně povinen odpovídati.“ Načež soud odklad dal a jemu uložil, aby jí v šesti nedělích cedulí řezanou, proč by jí odpovídati povinen nebyl, ve známosť uvedl, tak aby ona s odvodem svým (důkazem očisťovacím) proti němu se zhotoviti mohla. Tu jí poslal Straka ceduli v osmi článcích, že ona po dlouhá léta se nevyvedla z toho, čím nařekla mateř jeho a Markétu Choustnickou, též že od sebe neodvedla, co o ní Saloména Štonova a syn její pravili, a co vyvedla v Hradci u soudu purkrabského. Markéta pohnala jej za to k soudu zemskému, že ji články křivými a nepravými na cti nevinně nařekl, ale Jiřík chovaje se důsledně k prvnímu svému rčení, že jí odpovídati povinen není, na soudě nestál. Ta věc se protáhla do r. 1612, kdež jej Mandaléna obeslala, aby jí nápravu učinil a odprosil. [1])

Co pak se dotýče Straků, dodáváme ještě toto: Pavel Straka z Nedabylic jeda r. 1625 z Vesce, potkal se s Janem Fleglem, poddaným Trčkovým; i bil jej pistolí přes hlavu, vzal mu zbraň jeho poboční a s ní jej sekal, až mu lebku do mozku rozrazil. Flegl jsa na zem poražen byl od polu mrtev a na místě ležeti zůstal, nemoha se pohnouti. [2])

[1]) DZm. 118, M. 25. [2]) Reg. 45 F k. s. M 1.

8*

Plán Frymburka: 1. cesta ke hradu, 2. nádvoří na předhradí, 3. most přední, 4. sklepy obou pánů roku 1537, 5. nádvoří horního hradu, 6. věž veliká, 7. studnice, 8. místa, kde bývaly pokoje.

Frymburk Hrad.

1. Popis hradu. O některých zábavách středověkých.

Na kopci dosti vysokém, jehož paty na třech stranách potok mlýnský ovlažuje, severně od městečka Hrádku, spatřiti lze značné ještě zříceniny starého hradu Frymburka. Boky hory jsou na tu stranu k potoku příkré a skalnaté, na čtvrtou stranu jest však svah volnější, posázen jsa stromovím a z části na role obrácen. Posud vede na horu starodávná cesta, kudy se od městečka Hrádku jezdívalo. První znamenitosť na této cestě, přímo před hradem, jest příkop starodávný ve skále vytesaný, který skalnatý ostroh na této straně protínal a od východních výšin odlučoval. Proto tu býval v dobách starých most zdvihutý, přes nějž se přicházelo k přední bráně a skrze ni na *předhradí.* Zde byla v staré době všechna stavení, kromě samého obydlí panského a zásobáren, poněvadž v horní ohradě mnoho místa nezbývalo, zejména se tu připomínají konírny a při nich dvě komory dřevěné, hořejší a dolejší. Nyní je tu myslivna pěkná, jediný obydlený zbytek starého hradu, arci valně již změněný a docela přestavovaný. Starožitnou branou přichází se z myslivny do *horního hradu,* arci cestou pohodlnou, ale ondy tak nebylo. Musiloť se tu opět přejíti přes druhý most, kterémuž jako i bráně „zadní“ říkali. Staré dílčí cedule roku 1537

Frymburk od jihu.

Nádvoří Frymburka.

popisují okolí brány zevrubně. Když se totiž do hradu vcházelo, byly sklepy po pravé a levé ruce a nad nimi byly ještě dva sklepy tak, že se skrze jeden do druhého chodilo. Nad mostem (při bráně) bývala světnice sklepová (klenutá) a při ní komora, pak ještě jiná světnice nahoře s některými pokoji.

Horní hrad měl podobu obdélnou, zavřen jsa hradbou asi 30 stop vysokou a z lomeného kamení postavenou. Z veliké části se zeď tato zachovala. Z oken malých tu i tam se vyskytujících souditi lze, že bývaly k ní přistavěny příbytky, také místy ještě zbytky obmítky shledati lze. Na východní straně přistavěna jest hradba k veliké hmotné *věži*, pravému to obru, zdí velice hrubých, jejíž vršek se však sesul. Bylať ona přední pevností a hlavní částí hradu, neb co kromě jí na hradě se nacházelo, bylo méně pevné a málo prostranné. Frymburk totiž s hrubou svou věží a prostou složitostí (palác a dům čelední tu scházejí) ukazuje nám nejstarší způsob hradův. V Německu stavěny takové hrady již před koncem 12. století, měly totiž jen věž, hradbu a prostý příbytek, avšak věže bývaly častěji čtyrrohé. Přístavky všelijaké, příhrádky, mezivalí, věžky a ozdoby počaly tu teprve v 11. a 12. století, když se totiž křižáci na východě poohlédli a pestrosť slohu byzantského a arabského poznali. Naše věž neměla vchodu při zemi, nýbrž (jak to obyčejný způsob byl) v některém z horních ponebí, a chodilo se tudíž do ní z nějakého blízkého stavení, snad ze dřeva sroubeného. Nejdůležitější část její byla hořejší, pobita jsouc pokrovím ode zdí povydaným, aby se strana východní (neb tu věž na kraji stála) dobře brániti mohla. Vedlé věže připomíná se jakási světnička nepřikrytá s vyhlídkou na příkop; také se připomíná kuchyně zámecká, ale nedokládá se, kde stála. Nádvoří na hradě nebo-li „plac,“ jak staří rádi říkali, obsahuje nyní množství rumu, který se zdí spadl, a co největší památnosť starou čtverhrannou, ve skále tesanou studni, kteráž jest asi 30 sáhů hluboká a velmi dobrou vodu dává.

Mnoho prostory na hradě nebylo, o pohodlí také nebylo postaráno, neb hlavnímu účelu svému, býti bezpečným sídlem, hrad úplně vyhověl. Za to bylo panství obšírné, dávajíc prostředků dosti k panskému, ba i nádhernému živobytí. Dlouhou chvíli zkracovali si buď honbou, buď dohlédáním k hospodářství aneb všelikými *zábavami* a *hrami* zvláště tenkráte, jestliže milí hosté přibyli. K zábavám přičísti lze *tanec*, kterýžto bychom my vlastně jen procházkou nazývali. Nejpodobnější asi byl čtverylce naší, neb pán pojav jednu neb dvě paní za ruku, chodil s nimi po síni, zvolna střevícemi neb škorněmi po zemi šoupaje, takt k tomu se dával buď hudebními nástroji, však nikoliv hřmotnými (na př. jedním hudcem a jedním pištcem), neb zvláštní písní skočnou, kterouž ovšem první z tancujících neb celá společnosť zapěli.

Taková asi písnička byla tato:

Když my k tanci půjdem,
tu, kdes jsou veselí,
přesrdečné smění
vidouc od té paní:
zdaliť by česť učinila,
hlavičky poklonila.
Řkouc: toť můj milý jest.
Což vy tu stojíte?
Učiňtež k tomu spíše
nemeškajíc déle.

Lépe než tato naznačuje způsob tance tehdejšího naše písnička:

Takhle v Rokycanech,
takhle v Rokycanech
pomalounku tancujou,
takhle v Rokycanech,
takhle v Rokycanech
pomalounku jdou.

Náš lid venkovský zavedl si nedávno podobný tanec, jemuž říká „špacírka.“ Zpívajíce si „kam pak, kam pak, kam pak jdete? (dvakráte) Na špacírku! Pojďte s námi! pojďte s námi!“ vykračují si a dozpěvujíce slova: „Nepůjdem! nepůjdem! až se hodně napijem“ (dvakráte), poskočí si. [1])

Jiným způsobem zábavy byly *reje*, které se však obyčejně na dvoře prováděly, tu se také k hudbě neb zpěvu tančilo, t. j. daleko aneb vysoko skákalo. Vždy však byla zábava ta nevinna a v mezích slušnosti; rozmluvy při tom sice byly jadrné, ale nikdy sprosté aneb dokonce necudné. V západních zemích ovšedněl tanec ve 14. století, u nás, tuším, později. Na vesnicích veselili se při hudbě pištců neb dudáků zajisté již ve 14. století, ne-li dříve. Když se veský lid roku 1310 na den sv. Jakuba ve vsi Heřmanicích u Litomyšle tancem bavil, tu velká voda tanec i s pištcem vzala.

K tanci patřila *hudba*, a o tu v Čechách nikdy zle nebylo, a také na Frymbursku hudebníci zajisté bývali. Není to jen náhodou, že se nachází ve vsi Valech blíže Dobrušky dobře vycvičený sbor, jehož hudba se na kolik mil v okolí za nejlepší pokládá. Ale třebas i takových lidí na panství nebylo, přicházeli odjinud hudebníci, vědouce, že na hradech, městech a vesnicích pro obveselení mysli rádi vídáni budou. Umělci ovšem byli ti, kteří dovedli „pískati na floitnu“ a rádi vídáni byli i za hranicemi království; kromě nich toulali se po zemi trubači, pištci, hudci, hudlaři a začasté s nimi též kejklíři. Společnosť ta a taková radostně uvítána od sedláků, kteří se s ženami a dětmi svými obveseliti chtěli, zejména když přicházeli o posvíceních. Hrávali v krčmách vesnických, pod lipami, někdy i při svatebním veselí v městech, ano i na radních domech u přítomnosti veškerého sousedstva. Kromě hudby prováděli před diváky rozličné tance, frašky, hry s loutkami; kejklíři ukazujíce umění své kejklířské předváděli nezřídka opice, psy, kozly a ptáky cvičené a spůsobili jimi divákům svým nemalou kratochvíli. Také pozpěvovali písničky s příběhy žertovnými, jako na př.:

Když jsem šel dnes týden do Drahoslavic,
potkal jsem na cestě sedmnáct babic,
„hej, vy babice! staré krabice!
povězte, kde leží Drahoslavice.“

Mnohé našich žertovných písní národních vyšly asi z úst některého vtipného kejklíře a zobecněly odtud v lidu.

Cháska *kejklířů* vždy veselá, vždy žíznivá, ale při tom lehkovážná, kočovala ustavičně, jsouc přioděna oděvem strakatým, na němž třepetaly se coky dlouhé, a kdekoliv veselí nějaké bylo v městech, na hradech aneb vesnicích, padla na to místo jako krkavci hladoví. Chodili však kromě těchto sprostých i lepší hudebníci, začasté toulaví žáci neb zběhlí klerikové, kteří na houslích, loutnách, flétnách, píšťalách, harfách, trubkách, varhánkách a j. hrávali. Mnozí z nich přišedše na hrad, kde umění milovný pán seděl, po léta v jeho službě zůstávali. Konečně byl na každém hradě a v každém městě pověžný (hlásný), který nejvýš ze všech přebývaje buď blížícího nepřítele aneb příchozího hostě zvukem trouby ohlašoval, aneb z komůrky své dobré jitro vytruboval. Poněvadž prázdného času s dostatek zbývalo, naučil se mnohý písničkám, jež po tom k obveselení páně, jeho rodiny a jiných obyvatelů hradských dovedně hrával.

[1]) Ambros, Gesch. der Musik a j. Viz i Čas mus. r. 1834, str. 268.

2. Držitelé hradu.

Není pochybnosti, že se hrad náš původně, a to až do prostředku 14. století, *Friedenburg* nazýval a že povstal nejpozději asi na počátku 14. století. Bohužel se nám z okolí jeho tak málo starých listin zachovalo, že nemůžeme se ani domysliti, kdo jej postavil a kteří byli jeho první držitelé. Ze všech držitelů se vyskytuje poprvé *Matouš ze Frymburka* neznámého rodu, jenž r. 1354 dne 11. června nového kněze ke kostelu Olešnickému podával. Nějaký čas potom vešel v držení hradu *Čeněk z Lipého*, jenž byl od r. 1349—1360 nejvyšším maršálkem. Nacházíme jej r. 1362 dne 30. května jako patrona kostela v Zákraví čili kosteliště pod Bystrým a toho roku dne 18. července kostela v Hrádku.[1]) Nedržev dlouho Frymburk, prodal jej *Janovi* řečenému *Jira*, kastellanu *Krakovskému*, jenž roku 1363, 6. července nového kněze do Zákraví podával.[2]) Týž zemřel ještě téhož roku, a vdova po něm zůstalá *Eliška z Lipého* vyskytuje se r. 1364 dne 26. února jako patronka kostela v Hrádku. Ale ještě téhož roku uvázal se ve Frymburk způsobem nám neznámým *Jindřich z Lipého*, nejv. maršálek, což viděti odtud, že toho roku dne 31. srpna k jeho podání nový farář v Hrádku potvrzen jest. Několik neděl potom prodal Jindřich panství Frymburské *Janovi z Lichtemburka*.

Nový pán také dlouho nevládl na Frymburce, poněvadž se mu bezpochyby krajina okolní pro drsné své podnebí nelíbila. Nacházíme jej poprvé na panství r. 1365, 17. prosince a naposled roku 1366 dne 17. prosince jako patrona na Zákraví; koupil jej totiž od něho roku 1367 pan *Hynek z Dubé* jinak z *Náchoda*, jenž 31. srpna nového kněze ke kostelu v Hrádku podal.[3]) Hynek držel potom hrad Frymburk společně s bratrem svým Ješkem, jenž byl také pánem na hradě Levíně; oba bratří spolčili se se strýci svými na Visemburce a Třebechovicích (r. 1368, 8. října), aby všechna jich panství ve spolku zůstávala a rod po rodu děditi mohl;[4]) ale přese spolek tento přece se vidělo pánům Dubským Frymburk prodati. Zdali držel Frymburk již Sezema z Opočna, jenž roku 1373 zemřel, není nám známo; jisté však to jest o *Štěpánovi* a *Janovi z Opočna*, synech jeho, kteří roku 1376 dne 16. června společně faráře do Hrádku podávali. Ostatně se vyskytuje Štěpán jako patron v Zákraví již r. 1374 a Jan zase tamže roku 1377.[5]) Asi v ten čas se bratří od sebe oddělili, onen byl potom pánem na Opočně a Chlumci, tento pak na Frymburce, k němuž také město Dobrušku držel.

Jana nacházíme často jako patrona kostelů na panství Frymburském, tak r. 1379 na Dobrušce, r. 1391—1401 na Dobřanech, r. 1413 na Olešnici a r. 1417 na Slavoňově; od r. 1402—1410 sedal na soudě zemském. Obydlí na hradě Frymburce, ačkoliv bylo dosti těsné, tak si zamiloval, že tu ponejvíce přebýval a skorem výhradně ze Frymburka se psával. Dobrušku držel s ním společně r. 1411 Jan mladší z Opočna (syn Štěpánův), k jichž obou podání potvrzen jest, tudíž 31. srpna nový farář.[6]) Jan umřel před r. 1430[7]) a všechna zboží po něm zdědil bratrovec jeho *Jan Městecký z Opočna*, nerozdílný od svrchuřečeného Jana mladšího. Málo bylo lidí tehda tak vrtkavých, jako Jan. Před husitskými válkami proslul jen co loupežník, r. 1415 na den Všech Svatých zlezl klášter Opatovský a opata umučil do smrti, zároveň opanoval také hrad Hradiště, jejž bez vědomí pravého jeho pána prodal. Ačkoliv se byl od r. 1415 ke straně Husově hlásil, přece stál při vypuknutí válek r. 1420 pevně po straně královně, odpíraje vší silou a lstí Pražanům a Žižkovi, ačkoliv prý slíbil s nimi býti, a byl proti nim velmi ukrutný; pročež korouhev jeho (žebříky)[8]) visela v Starém městě Pražském na pranéři vedlé korouhve pána z Plavna zpronevěřilého. Jsa hejtmanem královským šeredně se zachoval na jaře roku 1421, an dobyv Chotěboře přese všechny sliby a ujištění Tábory tam posádkou jsoucí vraždil. Smluvil je dolů z města a slíbil jim svou víru i čest, že jich životům nic nebude, když pak sešli dolů, zbili jich Horníci výše jednoho tisíce, žáka Petra Hromádka z Jistebnice

---

[1]) Tingl lib. conf. I. 21, ib. I. E 1, Pam. arch. II. 213. [2]) Lib. conf. E 8. Týž se vyskytuje r. 1360 dne 7. února jako svědek v listu Krčína (viz to) se týkajícím. [3]) Lib. conf. I. F 7, G 1, 8, H 1—2, H 6. [4]) Reliq. tab. I. 435 „Friburg castro.“ [5]) Lib. conf. III. C 6, 20, 30 [6]) Lib. conf. III. D 16, V. E 4, O 8, VII. A 23, C 11, J 4, arch. č. II. 359—373. [7]) Arch. č. III. 503. Staří letop. str. 80. [8]) Tyto „žebříky“ vysvětlují se pečetí Janovou k listu roku 1427, 13. března (archiv musejní) přivěšenou; spatřuje se tu štít šikmým břevnem rozdělený a v každém poli jeden žebřík. Žebříky ty jsou dědictvím po p. z Choustníka.

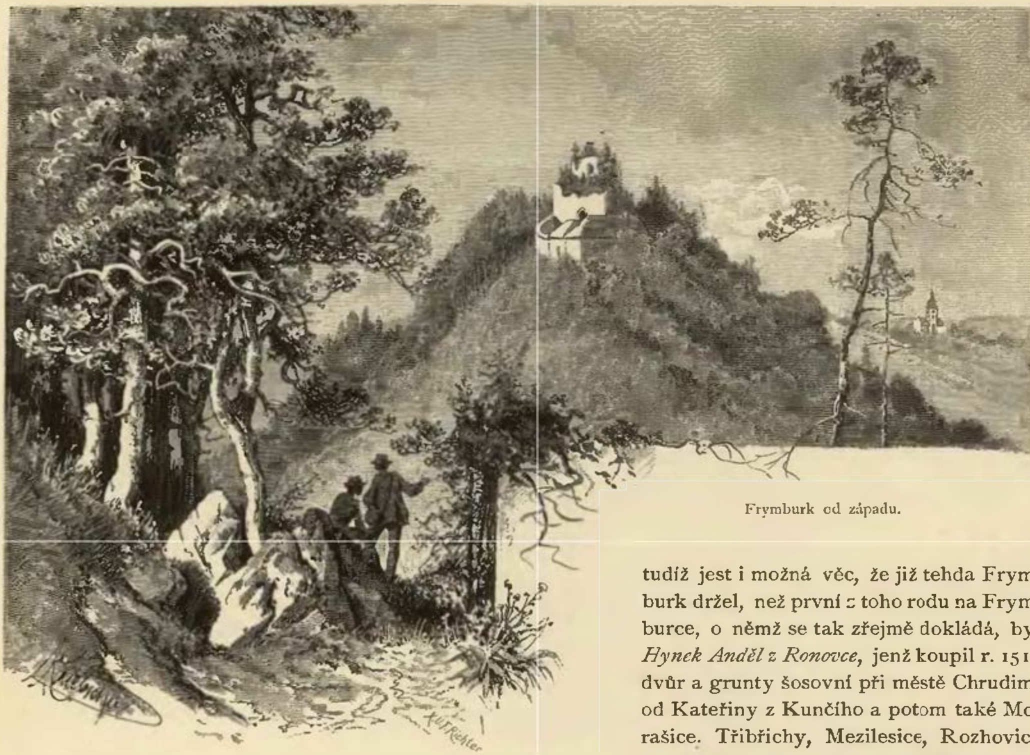
Frymburk od východu.

samého třetího dal potom v Chrudimi uprostřed náměstí upáliti. Brzy však zastihla jej pokora nemalá; neb když Pražané r. 1421 Chrudim oblehli, vešel s nimi v mír a „pokořil se Bohu před nejsvětější svátostí těla Páně,“ prose pokorně, aby jemu odpustili, že byl odpůrcem pravdy. Od těch dob držel nějaký čas s Pražany, než r. 1423 spojiv se s některými pány kraje Hradeckého, chtěl podstoupiti Žižku blíže Hořic, ale utrpěl tu znamenitou porážku. Ze zlosti vskočil brzo potom do předměstí u Hradce; i vypálili jednu ulici a kněze jednoho zabili. V ty časy již rozhodně podporoval stranu krále Sigmunda a nepřestával straně kališnické v Hradecku škoditi. První odplata za to stihla jej r. 1424 u Skalice, kdež mnoho lidu jeho zbito a zjímáno. Ještě hůře se mu mstili Hradečtí roku 1425, neboť jemu spolu se Sirotky dobývali hradu Landšperka, asi v ten čas také dobyli Hrádku (tuším jen městečka) a brzo potom i Opočen vybořili. Roku 1427 měl Jan dosti hradů pevných, z nichž nepřátelům svým odpírati mohl, zejména Lichtemburk, Žampach, Landšperk a Frymburk.[1]) O první z těchto hradů přišel r. 1429, ani jej Sirotci oblehli a ke vzdání přinutili; v ty časy také padl druhý jeho hrad Landšperk. Těmi pohromami byv Jan sklíčen, zase se k Sirotkům přidal. Od těch dob jeho na bojišti nenacházíme, an se více o to vynasnažoval, aby pokoj zemi navrácen byl; příštího pak roku 1431 zemřel v Hostinném.[2])

Po Janovi nacházíme v držení Frymburka a Dobrušky *Jiříka z Dubé* seděním na Visemburce, ačkoliv on zboží to právem nedržel, jak níže doloženo bude. Na Frymburce tvrdém za těch dob bouřlivých často přebýval, zde také spečetil r. 1432 dne 12. prosince list daný obci města Dobrušky, jímž jí potvrdil práva Magdeburská a Hradecká a při tom tu výsadu zejména, aby o statcích svých svobodně říditi mohli.[3]) Jak již řečeno, neměl Jiří sám práva ke Frymburku, neb i Aleš ze Šternberka se k tomuto zboží táhl vedlé nějakého nám neznámého zápisu, dskami zemskými učiněného, a když r. 1436 po válkách husitských práva v zemi obnovena jsou, žaloval Aleš na Jiříka u soudu zemského, že se mu „uvázal a drží zboží jeho hrad Frymburk.“ Pře ta měla býti rozsouzena o suchých dnech postních r. 1437, a do toho času měl Jiřík dokázati, jaké má právo ke hradu; že pak těchto dokladů po ruce nemaje pro ně někam posýlal a potom jich nedosáhl, uloženo mu soudem zemským dne 28. února, aby spravedlnosť svou o suchých dnech letničných pokázal, a pakli by tak nemohl učiniti, že se dává Alšovi za právo.[4]) Jak konečně pře ta vypadla, není nám známo, poněvadž se nám o době potom následující zpráv o Frymburce naprosto nedostává. O panu Jiříkovi dodáváme jen, že zemřel r. 1450 dne 17. února, a že veškeré statky po něm pan Ješek z Dubé zdědil.

Na počátku 16. století nacházíme Frymburk v držení *Andělův z Ronovce.* Z rodu jich byl Sigmund již r. 1440 osedlý v kraji Hradeckém a přidán na sjezdu Čáslavském k radě hejtmana kraje Hradeckého,

[1]) Friedr. v. Bezold K. Sigmund und die Reichskriege II. pag. 465. [2]) Pam. arch. IV. odd. 2, str. 150—153. Úmrtí ve Starých letop. str. 80 položeno na rok 1430, avšak my hledíce k Rel. tab. II. 272 a arch. č. III. 503, klademe na r. 1431. [3]) Arch. č. VI. 488. [4]) Rel. tab. II. 155.

Frymburk od západu.

tudíž jest i možná věc, že již tehda Frymburk držel, než první z toho rodu na Frymburce, o němž se tak zřejmě dokládá, byl *Hynek Anděl z Ronovce*, jenž koupil r. 1519 dvůr a grunty šosovní při městě Chrudimi od Kateřiny z Kunčího a potom také Morašice, Třibřichy, Mezilesice, Rozhovice a j. držel. Později držel hrad náš *Achylles Anděl z Ronovce*, syn předešlého. Týž prodal kdysi před rokem 1534 Frymburk zámek s dvorem popl. městečka Hrádek, Olešnici a Kounov, ves Běstviny s dvorem popl., v Dlouhé, Sněžném, Tisu, Bystrém, Janově, Nedvězí, Dobřanech,[1]) Ohnišově, Vanůvce, Bydle, Slavonově, Bohdašíně, Rozkoši, Rovném, Provoze, Domašíně, Myškově, Nové vsi, Horách, Lhotě c. t. m. *Janovi Trčkovi* z *Lípy* a na Lipnici za 2750 kop gr. č.[2])

S Janem Trčkou, tuším, peníze na koupení hradu naložil strýc jeho *Zdeněk mladší*, pán Vlašimský, neb nacházíme, že se oba páni roku 1537 dne 8. července o panství Frymburské rozdělili. Věže veliká, kuchyně, hradby, brány, mosty, schody, cesty, dvory v hradě a předhradí, stráně, konírny na předhradí zůstaly oběma k držení společnému, toliko komory, sklepy a světnice rozděleny na dva díly. Společnými zůstaly také pivovár před zámkem, sklípek při něm, dvůr pod zámkem (kromě přístodolku ležícího blíž od cesty v stodole, kterýž jest položen s polovicí stodoly k jednomu dílu, než druhý přístodolek hořejší též s polovicí stodoly k druhému dílu), více byl společným hamr a rudy železné, co by se jich našlo. Ke každému dílu připadly mimo to půl městeček Hrádku a Olešnice, a díly vsí řečených: Dlouhý, Sněžný, Tis, Bystrý, Janov, Nedvězí, Dobřany, Ohnišov, Vanůvka, Bydlo, Slavoňov, Bohdašín, městečko Kounov, Rovný, Provoz, Domašín, Myškov, ves nová v Horách, Lhota. K jednomu dílu kladeny svršky: jeden stůl, rožeň, rošť, 3 hákovnice, kůň při zámku s potřebou naň a půl vozem, krávy ve dvoře Běstvinském 4,

[1]) Blíže *Dobřan* pod samou vsí v lese nacházejí se zříceniny neznámého nějakého hradu, kteréž lid posud „Hrad" nazývá; hradiště jest mnohem rozsáhlejší než zříceniny hradu Frymburka, a poukazuje k tomu, že tu nestávala jen obyčejná tvrz, nýbrž dosti rozsáhlý tvrdý hrad. Blahé paměti kněz J. Rojek domníval se (Pam. arch. II. 213—215), že tu kdysi stával hrad Richmvald, po němž se jmenoval Jindřich z Lipého jinak z Richmvaldu, v privileji města Dobrušky roku 1320 uvedený, připomínaje si, že páni z Lipého od roku 1362 Frymburk s okolím a také Dobřany drželi, a že tudíž tento Richmvald na panství Frymburském hledati sluší. Poněvadž mu však na onen čas všechny prameny známy nebyly, ušlo mu, že Dobřany původně k panství Frymburskému nepatřily, nýbrž se při něm teprve r. 1391 připomínají (lib. conf. V. E 4). Kromě toho i to připomenouti jest, že se nacházel hrad Rychvald (Reichenwald) na Moravě severozápadně od Lisic, a že páni z Lipého od r. 1319 na Moravě hojné statky měli, vyměnivše si je za okres Žitavský. Jmenoval se tedy Jindřich řečený (syn slavného Jindřicha † r. 1329) po tomto Rychvaldě Moravském. Ves Dobřany patřila ode dávna pánům z Dobrušky a od r. 1358, kdež tu dne 14. června „nobilis Dobrustinus" právo podací vykonával (Tingl. lib. conf. I. 30), až do r. 1401 vyskytují se kolikráte jako pánové zdejšího kostela. I nelze se ubrániti domněnce, že tu stál onen nám neznámý *hrad Dobruška*, po němž se mocná jedna větev Drslaviců nazývala. Neboť jest jisto, že se název Dobruška s názvem Dobřany srovnává a že nynější město Dobruška tak se nenazývalo, nýbrž ještě vsí jsouc, Léštno slulo. Možná tudíž dosti, že tu páni z Dobrušky, nežli ještě měli Opočen, dosti rozsáhlým újezdem, třebas i se vsí Léštnem vládli, což se i proto pravdě podobá, že ještě uprostřed 14. století zboží Dobřanské s Opočenskem přímo nesouviselo, nýbrž statky kláštera Svatého pole a Frymburka hradu odděleno bylo. Vypravuje se, že byla ve vsi *Hlucích* u Kounova věž a že bývala hlídkou hradu Dobřanského.

[2]) DZ. 5, C 11, vklad obnoven r. 1544.

jalovice 1, svinského pohlaví čtvero (slepic, husí, kačic, což v Běstvině před rukama jest, toho se mělo společně užívati), klisny 2 s půl vozem, tenata zaječí. Skla na zámku a což hřebem přibito bylo, se nedělilo.

Na horách Frymburských, v nichž se také hora Vrchomezí připomíná, bydleli popeláři popel pálíce, z čehož platili pánům po 12 gr. Co se lidí na panství nově se usazujících dotýče, bylo obyčejem, že jednomu každému k stavení a osazení jest lhůta dána do času určitého. Lidé v městečkách a ve vsích zůstaveni byli společně při užívání obcí a pastev a všeho, co byli dříve užívali. Při dvoře Běstvinském byla kromě jiného hospodářství zahrada, ve kteréž se sívaly „drobné" věci, totiž cibule, mrkev; šafářka tu mívala 5 záhonů konopě. Co se týče rolí, hospodařeno zde tehda tak, že část jich na úhor nechávána, ale přidělávali také rolí z porostlin a pustých míst. Když se bratří Trčkové dělili, bylo na dvoře tomto 15 sýrův a hrnec másla, o kteréž se nedělili, nýbrž každý z toho bral, co se mu líbilo. U hradu Frymburka bylo drahně zahrad a pasek, kteréž pod plat najímány lidem, aby si tu mohli obilí seti a trávu sekati.[1])

Hned roku příštího (r. 1538 dne 24. května) prodal Jan starší polovici svou Frymburka *Janovi mladšímu Trčkovi z Lípy*, synu Zdeňka r. 1543 zemřelého, a tak spojeny jsou zase oba díly.[2]) Takovým způsobem se dostal Frymburk k panství Opočenskému, jež tehda také Janovi mladšímu patřilo. Týž Jan usadiv se na Lichtemburce, zapsal r. 1544 *Vilémovi*, synu Mikuláše Trčky z Lípy na Veliši († r. 1540), hrad Opočen s dvorem popl. a městem, tvrz pustou Třebechovice, městečko Říčany s hradem pustým, Frymburk hrad s dvorem popl. pod plat vysazeným, dvůr popl. Běstviny a městečko Hrádek, vše v dluhu 1000 kop.[3]) Podlé toho zápisu se také stalo, a Vilém se od smrti Janovy († r. 1550) pánem Opočenským vyskytuje.

Název „panství Frymburské" udržel se až do konce tohoto století;[4]) neb ještě r. 1592 Johanka Trčková ze Žerotína, Mikuláš Trčka z Lípy a Jiří hrabě z Gutšteina, poručníci dětí n. Jaroslava Trčky, dluh 12.000 k. g. č. Vilémovi Oprštorfovi z Dubu na panství Frymburském, zámku, městečkách a vesnicích zapisovali.[5]) Ale třebas zámek ještě stál, přece doba jeho působnosti již byla zanikla a on sám zůstaven milosti času vše ničícího. Proto o něm urbář panství Opočenského, roku 1598 sepsaný, takto dí: „Zámek Frymburk prostředně vystavený, na kterémž žádný na ten čas nebydlí; však kdyby se spravil a jej pokoji opatřili, mohli by poctivě páni na něm času morního — neb jest na něm zdravé povětří — bydleti."

Jak se hradu užívalo na počátku 17. století, není známo, bezpochyby však tu nějaký úředník aneb jiný zřízenec panský bydlel. Když vzniklo veliké povstání selské na panství Opočenském (r. 1626), ztekli prý sedláci hrad Frymburský a vytloukli jej dokonce. Také prý nepřátelé, zejména Švédové, když do země vnikli, starému hradu mnoho uškodili, a co tu ještě zbylo, spálili. Nicméně části některé nuzně přikrývány, a v tom stavu udržel se až do druhé polovice předešlého století. Tehdejší „osvícená" doba nevážila si nic starých památek, a proto vrchnosť nechtěla na další udržování střech nakládati; za několik let vzaly střechy za své, stropy se probořily a deště a mrazy zdi potrhaly a rozežraly. Toliko ten kus předhradí, kde bydlel polesný, opravován a tak (arci v podobě novější) udržen až na naše časy.[6])

[1]) DZ 42, I. 15. [2]) DZ. 45, B 8. Po shoření desk obnovili trh tento synové Jana staršího († r. 1540) Jindřich, Burjan, Ferdinand i na místě bratří mladších (DZ. 5, C 24). [3]) DZ. 83, J 23. [4]) Ještě r. 1568 byl Vít Letecký úředníkem panství Frymburského, ale r. 1588 byl úředníkem na obojích panstvích, Opočenském i Frymburském, Václav Fraismut ze Železné. [5]) DZ. 91, F 28. [6]) Heber's Burgen III. 115.

Tvrze na Opočensku.

1. TŘEBECHOVICE.

Jak název český ukazuje, byla na místě městečka Třebechovic na pravém břehu Dědiny, kde nyní Staré město stojí, ves již od dávných časů, ve které čeleď Třebechova obývala; později rozšířena osada ta také na levém břehu, kdež stojí Nové město. Němci v 13. století počali osadě této od vysokého a krytého mostu, jenž obě části spojoval, Hohenbruck říkati, a název ten také městečku zůstal. Při cestě do Jeníkovic, na levém břehu Dědiny, vystavena záhy tvrz, na niž nejen název místa toho „tvrz" posud užívaný, ale i zbytky základních zdí upomínají.[1]) Kdo byli první držitelé Třebechovic, z nedostatku pramenů nelze uhodnouti; teprve od prostředku 14. století vyskytuje se tu větev pánů z Dubé erbu ostrve, kteří se až do svého vymření po Třebechovicích psali a nazývali. *Hynek Hlaváč z Dubé*, syn Půtův z Frydlantu, nazýval se ještě roku 1336 po Skalici,[2]) ale později vešed v držení Třebechovic, na nich seděl až do smrti své. Zůstavil vdovu Markétu ze Strakonic a syny dva, *Hynka Hlaváče* (II.) a *Václava*. Onano za nezletilosti synů r. 1358 dne 11. dubna, tito v letech 1359—1362 s mateří svou nové faráře do Třebechovic a Krněvic sázeli.[3]) Václav se po roku 1362 již nepřipomíná, poněvadž tuším zemřel, Hynek pak, jenž byl odtud samotným pánem na Třebechovicích, vešel r. 1368 dne 8. října ve spolek se strýci svými, tak že zboží jeho Třebechovice městečko s tvrzí a jeho strýců hrady Frymburk, Levín a Visemburk měly býti nedílným jměním rodinným.[4]) Kromě toho se vyskytuje Hynek jen ještě r. 1371 dne 22. srpna[5]) a zemřel ještě téhož roku, poněvadž již v říjnu toho roku Třebechovicům poručníci vládli. Zemřelť tedy Hynek v mladém věku, zůstaviv vdovu velmi mladou Jitku z Meziříčí, jíž byl věno zapsal na vesnicích svých Lhotě Králové a Meziříčí,[6]) a tři děti nezletilé, *Hynka Hlaváče* (III.), *Jindřicha* a *Anežku*.

Blízké příbuzenství bratří Hynka a Ješka z Náchoda bylo příčinou toho, že ujali poručenství nad dědici osiřelými a tím se ve správu Třebechovic uvázali. Nacházíme Hynka zprvu s bratrem, potom samotného v letech 1371 (od 31. října) až 1376 do konce roku jako pána na Třebechovicích,[7]) ale poručnická vláda trvala ještě déle, zejména pak (z neznámých nám příčin) nebyl potvrzen r. 1385, 6. října farář Třebechovský, jehož podával mladý Hynek Hlaváč s poručníkem svým Hynkem Náchodským, nýbrž kněz Valentin, jehož podával Hynáček z Visemburka.[8]) Plnoletým byl Hlaváč teprve roku 1389, když často řečené právo při kostele zdejším (dne 31. května) vykonával.[1]) Kromě toho nacházíme jej později ve mnohých jednáních soukromých, pak od r. 1398—1404 mezi soudcemi zemskými.[2]) R. 1395 založila sestra jeho Anežka z Roudnice, tehda již vdova po Smilovi ze Šternberka, oltář Všech svatých, sv. Mikuláše a sv. Kateřiny při kostele zdejším, věnujíc při tom oltářníku budoucímu plat 6 kop ve vsi Roudnici, aby při oltáři třikráte za týden mši sv. sloužil. Hynek obdržel po ní právo podací při témž oltáři, a aby rovněž jako ona štědrosti k církevním ústavům vynikl, daroval r. 1396 dne 14. července za přítomnosti Hertvína kaplana a Diviše z Chotče, purkrabí svého, kostelu zdejšímu půl lánu rolí, obdržev za to dvory kmecí kostelu témuž v Nepasicích náležející, čímž vedlé tehdejších předpisů jen kostel získati mohl.[3]) R. 1397 koupil polovici zboží Choceňského, ale jak se zdá jen k věrné ruce, za to však prodal r. 1400 dne 18. prosince zboží Roudnické, jež byl po sestře své zdědil.[4]) Rozumělo se, že na zboží tomto prodaném plat k oltáři Třebechovskému zapsaný nechati nemohl, pročež jej přenesl r. 1406 na ves svou Stěnkov.[5]) Ke sklonku života svého učinil s bratrem svým Jindřichem r. 1413 dne 25. srpna ještě štědré nadání kostelu Náchodskému a k oltáři v Třebechovicích; onomu daroval 2 kopy platu na vsích Výrově a Stěnkově, tomuto 1 kopu a 9 gr. platu, a to proto, aby tudíž mše za duši n. Jetřicha z Janovic slouženy byly. Zemřel nedlouho potom.

Poručníkem sirotků po něm zůstalých nebyl bratr jeho Jindřich, nýbrž panoše Předbor z Dobřenic, jenž se také vladařem Třebechovského zboží psával. Předbor a Jindřich také provedli poslední vůli Jetřicha z Janovic, kterouž vlastně neb. Hynek vykonati měl, založivše r. 1415 dne 18. října nový oltář v kostele Náchodském, při němž potom dva oltářníci chováni byli, a nadavše jej dostatečnými platy. Pokud víme, trvala poručnická vláda Předborova ještě roku 1416 a potvrzen dne 27. září k jeho podání nový farář Třebechovský;[6]) mladý dědic zboží *Hynek Hlaváč* (IV.) stal se tudíž zletilým teprve na počátku husitských bouří. Jak se choval mladý Hynek k tehdejšímu hnutí náboženskému, není nám známo, zdá se však, že mu přál, jinak bychom se snad o nepřátelství Třebechovských proti němu byli dočetli. R. 1419 zajisté scházeli se okolní Husité na přívrší řečeném Oreb ve hromadu či tábor, a již příštího roku vyskytuje se lid tento jako mocná strana bratří Orebských s hejtmany nadanými a znamenitou silou válečnou.[7]) I tvrz zdejší sloužila straně této; neb když se v postu r. 1422 měšťané Hradečtí proti konšelům svým, kteří prý peníze obecní za sebou nechali, zbouřili, zjímal je kníže Sigmund Litevský a odvezeni jsou jatí na Třebechovice, kdež

---

[1]) Pamětní kniha Třebechovská str. 4; Sommer Top. str. 373.
[2]) Lib. erect. VIII. 138.
[3]) Lib. conf. ed. Tingl p. 30, I. B 3, E 2, arch. Maltan.
[4]) Rel. tab. I. 435. Spolek ten r. 1410 zrušen.
[5]) Lib. conf. II. E 4.
[6]) Jitka se vyskytuje ještě r. 1407, jsouc provdána v druhém loži za Erharta z Kunštatu, po němž byla r. 1418 vdovou, jsouc již ve starším věku postavena (arch. č. II. 50—53).
[7]) Lib. conf. III. E 9, C 19, 22.
[8]) Ibidem IV. A 28.

[1]) Ibidem B 13. Nachází se jakožto patron v Třebechovicích a Krňovicích až do r. 1407 (lib. conf. VI. B 6, H 19).
[2]) Arch. č. II. 358, 363.
[3]) Lib. erect. IV. f. 92, 119
[4]) DD 15, f. 32, rel. tab. I. 589.
[5]) Lib. erect. VIII. f. 70. V tu dobu byl purkrabí na Třebechovicích Pešík z Bohuslavic, r. 1405 dne 26. ledna jako svědek podepsaný (ib. V. f. 87).
[6]) Lib. erect. IX. Q 6, X. H 3, conf. VII. F 10, G 16, DD 15, f. 28.
[7]) Palackého děje III. a. 323, 367.

v jedné věži ve vězení drženi.[1]) Při tom zůstal Hynek pánem zboží Třebechovského a nepřestával se psáti pánem z Dubé seděním na Třebechovicích, jako na př. r. 1432 dne 12. prosince, když přitiskl pečeť svou k výsadě dané obci města Dobrušky.[2]) Týž pak Hynek spolu s *Janem z Dubé* a *z Třebechovic* (snad bratrem?) obdržel od Jiříka Visemburského několik zápisů na zboží královská,[3]) nejsa již tehda (jak se zdá) pánem na Třebechovicích.

Roku 1450 byl pánem našeho zboží *Přibík Kroměšín z Březovic*, jenž získal toho roku ves Holišovice na Chrudimsku a r. 1451 plat v Ložicích přikoupil.[4]) Jak dlouho žil, není ve starých pamětech doloženo, jisto jest toliko, že měl jedinou dceru *Johanku z Březovic*, kteráž držela po otci oboje zboží jeho v Hradečtě i Chrudimště. Táž vdavši se za Mikuláše staršího Trčku z Lípy († r. 1509), prodala r. 1496 Třebechovice tvrz, dvory popl. se štěpnicemi a městečko, vsi Nepasice, Blešno, Librantice, Jenikovice, Krňovice, Čenkov, Lično, Petrovičky, Výravu, Holišovice, Lozice, Bělušovice strýci manželovu *Mikuláši mladš. Trčkovi z Lípy* za 5000 kop grošů č. Nový pán udělil r. 1502, 29. března výsady řezníkům Třebechovským a zemřel r. 1516, dědiců po sobě nezůstaviv. Zboží jeho Opočenské s připojeným k němu zbožím Třebechovským dostalo se vedlé jeho poslední vůle zase *Johance z Březovic* tehda již ovdovělé, po její smrti pak přešla zboží ta jako i jiná její hojná zboží na syny její.[5]) Tvrz zdejší jsouc potom příslušenstvím panství Opočenského, připomíná se naposled v zápisech téhož panství r. 1544 a zanikla potom docela.

Hoření patro „hlásky" na Liticích.

2. SKALKA.

Zámeček Skalka u vsi Podbřeží stojící býval před svým připojením k Opočensku sídlem malého statku, ale před dávnými lety býval tento statek mnohem větší a patřil v letech 1360—1361 bratřím *Ješkovi* a *Pútě ze Skalky*, kteří se také co kollatorové kostela v Bílém Újezdě vyskytují.[6]) Jan měl r. 1362 při témže kostele toliko jeden hlas podací a nazýval se tehda Hroškou ze Skalky, poněvadž se, tuším, do vsi Hrošky přestěhoval.[7]) S ním současně se nazývá kollatorem téhož kostela *Jan ze Skuhrova*, a vyskytující se po něm posloupnosť kollatorů vede k tomu, že se dostal Újezd se Skalkou a ostatním příslušenstvím k panství Skuhrovskému.[1]) Zdali však držitelé tito Skalku ve svém přímém držení měli, není známo; nacházejíť se totiž v dobách pozdějších na Skalce šlechtici, kteří byli povinni službou manskou k panství Skuhrovskému; tuť pak nelze doložiti, kdy se takové služby počínaly.

Po Skalce nazývala se potom rodina, jejíž členové dvě ryby na štítě nosili a po tvrzi Ostrově obyčejně *Ostrovskými ze Skalky* jmenováni byli. Předek jejich byl *Jan ze Skalky*, jenž byl r. 1440 dne 17. března v Čáslavi, když se 4 kraje východní k ustanovení zemského míru sjely. R. 1487 seděl na Skalce *Prokop* odtudž, a Ostrov držel Tobiáš ze Skalky.[2]) O Prokopovi dí Jindřich kníže Minstrberský, prodávaje r. 1495 panství Litické se Skuhrovem, že jej z manských služeb propustil, ale příštího roku (vkl. r. 1496, 3. října) prodal týž kníže „dědictví své manské," tvrz Skalku se dvorem popl. a dvory km., dvůr Újezdec (Bílý) s částí vsi, a dvory kmecí ve Lhotce, Podbřezi a Kamenici, „to vše, co tu Prokop ze Skalky měl," *Mikulášovi mladšímu Trčkovi z Lípy* za 100 kop gr.[3]) Vychází odtud arci na jevo, že byl Prokop jen ve příčině služeb k Liticům propuštěn, ale novou službou ke hradu Opočnu zavázán. Po něm se připomínají k roku 1501 *Jan*, *Jiřík* a *Albrecht* bratří *ze Skalky*.[4])

Jan dotčený prodal Skalku před r. 1517 *Burjanovi Radkovskému z Nové vsi*; r. 1532—1534 uvodí se *Jiřík Bucký z Varnsdorfu* seděním na Skalce;[5]) týž tu seděl ještě nějaký rok potom a následoval po něm později *Jan Licek z Ryzemburka*. S tím se dědičná vrchnosť Skalecká, totiž *Mikuláš ze Skalky na Ostrově*, nijak srovnati nemohla. Držitelé totiž Skalky a Ostrova drželi společně rybník Ostrovský, oba jej nasazujíce a lovíce. Roku 1536 Licek maje tolik plodu vsaditi jako Mikuláš, tak neučinil, tak že se potom při lovení mnohem méně ryb nalovilo, nežli mělo býti; r. 1538 zase Licek týž rybník nasadil plodem svým, kdežto ho měl Mikuláš sám svým plodem nasaditi a toho lovení užiti. Pro ty věci se oba r. 1539 před soudem zemským soudili. Nedlouho potom zakročil proti Lickovi také Jan Trčka, pán Opočenský, protože Licek nepřijav léna od něho jakožto od pána vrchního, ačkoliv byl napomenut, chtěl sobě Skalku dědicky osobiti. R. 1540 měla tato pře přijíti před soud zemský,[6]) ale Licek mohl se snadno vymluviti, maje Skalku jen v nájmu.

Jak dlouho Licek Skalku držel, není nikde zaznamenáno; bezpochyby se dostala po vyplacení buď Mikuláši svrchu dotčenému

[1]) Bienenberg, Gesch. v. Königgrätz I. 279. Staří letop. str. 54.
[2]) Arch. č. VI. 488. Připomíná se tím také hned roku 1425 Ludvík str. 35) a r. 1431 (arch. č. III. 504).
[3]) Arch. č. II. 177.
[4]) Arch. č. III. 547, 548.
[5]) DZ. 6, F 26, G 5, arch. č. V. 559, pam. kniha 15. Viz děje Opočna.
[6]) Lib. conf. I. C 4, D 7.
[7]) Ibidem E 3. Petr a Diviš „z Rozky" jsou snad jeho potomci (lib. erect. XIII. a. 209).

[1]) Lib. conf. III. C 13, V. E 1, R 7, VI. D 19, Q 5, VII. A 20, K 7.
[2]) Arch. č. I. 257, V. 536.
[3]) Rel. tab. II. 473, 481.
[4]) Kniha p. Viléma z Pernšteina (museum).
[5]) Reg. 3 J. kom. s. E 2, E 14 a 5 F str. D 7, titulář.
[6]) Rel. tab. I. 302, 331.

aneb synům jeho *Jiříkovi*, *Václavovi* a *Albrechtovi*. Bratři ti se porovnali o své dědictví r. 1567, po čemž Jiřík tvrz Ostrov prodal. Teprve r. 1584 se nazývá seděním na Skalce, jež odtud nebývala manstvím, nýbrž statkem zpupným a dědičným. Žil ještě r. 1589. V držení Skalky následovali po něm synové (?) jeho *Vilém*, *Mikuláš* a *Bořek* bratří *Ostrovští ze Skalky*. Ti prodali roku 1597 vsi své Kamenici, Spáleniště a Netřeby Jaroslavovi Trčkovi z Lípy a rozdělili se potom o dědictví otcovské. Nejmladší Bořek (zemřel r. 1615) obdržel na svůj díl peníze a měl při smrti své 2150 kop míš. jmění. Mikuláš, tuším, také dostal peníze. Skalka zůstala tedy Vilémovi, jenž byl ženat s Markétou jinak Maruší z Doubravice a na Tošově. Oba manželé dali udělati lavici s nebesy, jež se nachází v kostele Újezdském a znaky a jmény jich opatřena jest. Po smrti první manželky pojal Vilém Julianu Hlaváčovnu z Běhušic, jíž (vkl. r. 1610, 27. listopadu) na tvrzi Skalce s dvory popl. a vsí, a na vsích Podbřezí, Lhotě, Chabořích, Netřebě a Mastech 5000 kop míš. věnoval. [1]) Zemřel roku 1619. Po jeho smrti povstaly ústrky mezi Julianou a synem Vilémovým z prvního manželství *Jiříkem starším*, jenž jsa tehda již ženat měl tři syny; oba se nemohli shodnouti o vyplacení věna Julianina poměrně velikého. Po obapolné nevoli přišlo k smlouvě (roku 1619 dne 2. prosince), tak že Juliana od věna svého upustila; Jiřík jí dal ihned jistotu na 1500 kop míš., a slíbil 500 kop z toho v hotově při sv. Jiří odvésti a z ostatních peněz úroky dávati až do smrti. A poněvadž se nemohly strany shodnouti o 300 dukátů na hotově, které se po n. Vilémovi našly, upustily obě od toho a daly je *Janovi*, *Vilémovi Šťastnému* a *Jiříkovi mladšímu*, synům Jiříkovým, každému po 100 dukátech na řetěz, aby také památku po svém dědu měli. Kromě peněz dostala Juliana ještě 6 klisen s vozem novým komorním a na ně obroky, pokudž by na Skalce zůstávala. [2])

Litice od jihu.

Po bitvě Bělohorské rod Ostrovských nebyl vůbec žádnou pohromou postižen, poněvadž povstání nikterak účastni nebyli. Náš Jiřík starší koupil roku 1628 dvůr v Ještěticích, který však roku 1642 zase prodal. [1]) Po jeho smrti (zemřel roku 1646) zdědil Skalku *Jiřík mladší*, tento však žádného zdraví neměl a roku 1650 svoboden zemřel, poručiv statek mateři *Kateřině z Vlkanova* a sestře *Anně Kateřině*. Tato uvázala se ihned ve statek, oznamujíc k úřadu desk zemských, že již jiných bližších přátel ani příbuzných není. [2])

Dotčená Anna Kateřina byla manželkou *Jana Mladoty ze Solopisk*, jenž se vyskytuje roku 1657 jako svědek v privileji města Dobrušky. Po smrti obou manželů spadl jak mateřský statek tak i dvůr otců ve Vtelně Jizerním na syny jich *Jana Jiřího*, *Viléma Antonína*, *Václ. Šťastného*, *Frant. Jindřicha*. Nejstarší z nich, jsa zároveň poručníkem dvou nejmladších, rozdělil veškerý statek roku 1670 na 4 díly; první díl, totiž „tvrz Skalku dílem od kamene a dílem od dřeva vystavěnou“ s dvorem dřevěným a ves Podbřezí, dostal Jan Jiří sám, druhý díl byl dvůr dolejší se dvorečkem Šubartovským, ke třetímu patřil dvůr Lhotka, a čtvrtý díl Václava Šťastného byl svobodný dvůr ve Vtelně. [3]) Poněvadž z bratří Frant. Jindřich záhy zemřel dědiců přirozených nemaje, rozdělen jest statek po něm zůstalý zase na 3 díly; Jan Jiří jeden díl takový maje, ještě jiný díl bratra Václava Šťastného r. 1680 dne 30. března přikoupil. Seděl na Skalce ještě roku 1722 a rod jeho až do konce téhož století. [4]) *Vojtěch Mladota ze Solopisk* na Maštově a Vilémově prodal smlou-

[1]) DZ. 67, 1084, S 11, 127, O 14, 135, F 9, 137, G 24.
[2]) DZ. 192, F 18.

[1]) Pam. arch. V. 363, DZ. 143. J 1.
[2]) DZ. 478, A 2. Od koho pocházejí Ostrovští ze Skalky posud v království Pruském žijící, není nám známo.
[3]) DZ. 75, L 12—28. Díl Lhotecký dostal snad Vilém Antonín, jenž asi r. 1694 svoboden zemřel, druhý díl dostal se bezpochyby Frant. Jindřichovi.
[4]) DZ. 403, H 29. Ze tří synů Jana Jiříka ujal Skalku nejstarší syn *Anton Josef*, jenž byl hejtmanem kraje Hradeckého a okolo r. 1749 zemřel; statek Skalku odkázal manželce své *Barboře Fran-*

vami r. 1800 dne 18. a 23. března ve Vídni a v Praze učiněnými statek Skalku *Františku Gundakarovi* knížeti z *Kolloreda* a z *Mansfelda* za 70000 fl. a 400 fl. klíčného. [1]) Zámek posud stojí.

Vývod Ostrovských ze Skalky.

Prokop

Jan 1501—1518 · Jiřík 1501 · Albrecht 1501 · Kunka ψ Arnošt Bronec
Mikuláš na Ostrově 1534—1546

Jiřík 1559—1589 na Skalce a Ostrově · Vácslav · Albrecht · ? Markéta 1537—1559 ψ Jan Horšín ze Spyty
?

Vilém 1597 † 1619 na Skalce ψ 1. Maruše z Doubravice 2. Juliana z Běhušic 1610 · Mikuláš 1597 · Bořek 1597 † 1615

Jiřík starší 1619 † 1646 ψ Kateřina z Vlkanova · Adam 1629 na Č. Olešné na Moravě · Jiřík · Vilém · Ctibor

Jan 1619 · Vilém Šťastný 1619 · Jiřík ml. 1619 † 1650 · Anna Kateřina † j. 1670 ψ Jan Mladota ze Solopisk

3. BOLEHOŠŤ.

O Bolehošti máme první zprávy teprve z počátku 15. století. První nám známí držitelé byli téhož rodu jako páni ze Žampachu erbu trubky; žili tehda dva bratří, *Buzek z Přepych* odjinud *z Bolehoště* a *Jan Želenec z Bolehoště*, z nichž onen r. 1404 dne 1. srpna jednu kopu platu na své dědině knězi Bohuslavovi, faráři a kostelu v Černíkovicích prodal. List na to vydán v Černíkovicích, a kromě Želence ručil za vykonání prodeje také Černíkovský pán, Kolda ze Žampachu. R. 1416 připomíná se *Jan* řečený *Hložek z Bolehoště*, syn Buzkův a předek těch, kteří se psali potom Hložky ze Žampachu a ještě v 17. století zámožností více prosluli, nežli ve století patnáctém. Jan psával se také jen prostě „ze Žampachu" a prodal roku 1428 dne 16. ledna dvůr s dědinami v Přepyších panoši Petrovi v Přepyších. [2])

Nástupce jeho a tušim syn *Mikeš Hložek ze Žampachu* připomíná se poprvé r. 1437, an koupil tehda (27. května) platy v Meziříčí, a r. 1442 byl služebníkem strýce svého, loupeživého pána na Náchodě, Jana Koldy. [3]) Jakožto služebník propůjčil se pánu svému také s tvrzí svou, odkudž pak mohl Kolda pleny své do kraje rozšiřovati. Když tudíž r. 1450 dne 5. června učinil veliký zájem po vesnicích okolo Jaroměře, Smiřic a Holohlav, tuť páni Jetřich a Soběslav z Miletínka s hotovostí kraje Hradeckého vytrhli polem a dobyvše Skalice a Bolehoště, položili se potom v Dobrušce proti Koldovi. Výprava tato udála se přede žněmi, asi v měsíci červnu; zároveň však držen byl na hradě Vildšteině sjezd strany Strakonické a Koldovy se stranou Poděbradskou, kdež ustanoveno příměří (dne 11. června) až do sv. Jiří r. 1451, a o Koldovi mimo to i doloženo, aby on dne 17. června v příměří vstoupil. V tvrze Skalici a Bolehošť měl se uvázati vedlé usnesení opravců mocných k tomu volených pan Zdeněk z Postupic, aby je vydal v moc týchž opravcův, až by se rozsoudilo, komu se mají postoupiti; poněvadž však Hložek i po dobytí tvrze na ní zůstával, maje ji jen k věrné ruce postoupenou, zavázal jej Zdeněk slibem, aby jí, kdykoliv bude napomenut, postoupil. V příčině té věci vypověděli mocní opravce roku 1451 dne 6. ledna v Praze shromáždění, aby týž Hložek toho slibu prázden a při té tvrzi se zbožím k ní příslušným zase jako dříve zůstaven byl. [1]) V letech potomních zůstával ve službě pánů Náchodských, jsa v letech 1460—1474 hejtmanem a úředníkem, roku pak 1470 palatinem na hradě Náchodě u krále Jiříka a syna jeho knížete Jindřicha. [2]) Nicméně připomíná se ještě roku 1488 jako pán Bolehošťský, a nemá-li se tuto vyrozuměti jiná osoba, než Mikeš svrchupsaný, dočkalť se asi pěkného stáří. Syn jeho, tušim, byl *Matěj Hložek*, jenž seděl na Bolehošti r. 1491 a držel také nějaké zboží, z něhož konal služby manské ke hradu Liticům. Kníže Jindřich prodávaje Litice, propustil jej z manství, pročež potom povstaly různice s novým pánem Litickým Vilémem z Pernšteina, jenž žaloval knížeti, „že by něco Hložkové od Litic drželi přes to výše, než jim dsky svědčí od kn. Jindřicha" (1498). Kníže Jindřich se z toho vytáhl a Vilémovi na vůli nechal, aby se svého práva s Hložky dosoudil. [3]) Nástupce Matějův *Jan Hložek* (roku 1501) prodal s bratrem svým Mikulášem r. 1511 dědictví své v Meziříčí; v ten čas asi, jak se pravdě podobá, prodali také rodnou svou tvrz *Trystramovi Dašickému z Barchova*.

Již r. 1512 držel Trystram Bolehošťské zboží a toho roku od něho ves Dobříkovec Mikuláši Trčkovi mladšímu z Lípy odprodal; [4]) kdysi okolo roku 1534 prodal ostatek, totiž Bolehošť tvrz se dvorem popl. a ves celou, vsi Lhotku (Bolehošťskou), Křivice a Újezdec celé, v Přepyších, Vyhnanicích a Ježkovicích c. t. m., s podacím v Křivicích celým a polovici podací v Přepyších za 3250 kop *Mikulášovi Trčkovi z Lípy* na Veliši, [5]) jenž r. 1540 zemřel. Syn jeho *Vilém* zdědil po otci Bolehošť, po strýci svém Janovi panství Opočenské, a oboje v jedno sloučil. Ani on, ani jeho úředníci, ani kdo jiný na tvrzi nebydleli, tak že za dvacetiletého panování Vilémova spustla; neb již ve kšaftu Vilémově (r. 1566) připomíná se tvrz pustá Bolehošť. [6]) Posud viděti jest tvrziště na rovině zahrady ke statku č. 23 náležející, jež jest otočeno příkopem a obrovským valem; v čas potřeby mohl se příkop ten potůčkem nadouti, a že se tak v dobách minulých stávalo, dokazují močály, jež se v příkopu udržely, jakož i rákosí posud v něm bujně rostoucí. [7]) To jest, tušim, tvrz starší 14. století, jež byla podoby okrouhlé a dosti prostranství zabírala. Později postavena jest tvrz u dvora, jejíž mohutné rozvaliny nyní k jedné selské živnosti patří.

4. TOŠOV.

Někdy na počátku 15. století zemřel *Diviš z Tošova*. Vdova po něm pozůstalá nemíníc věna svého tu na Tošově zapsaného od svých dětí jinam obrátiti ani komu jinému zavaditi, chlebila s nimi až do své smrti a nikam se od nich neodbírala, jsouc plnou a mocnou hospodyní na témže zboží. Když tedy po smrti Bětčině si někteří (r. 1416) věno to na králi

tišce Golčovně do života na tu výminku, aby po její smrti spadl na strýce toho z rodu Mladotovského, kteréhož ona k tomu vyvolí. Vedlé toho odporučila vdova jeho († r. 1755) Skalku *Janovi Nep. Mladotě ze Solopisk*, jenž byl zveden na statek dne 17. dubna; týž dosáhl povýšení do stavu panského. Statek Skalku, nemaje mužských potomkův, odkázal *Vojtěchovi*, vnuku bratra svého, a zemřel okolo r. 1798. (Sl. Nauč.) V dopisech neb. kněze Rojka nacházím tuto „anekdotu pravdivou:" Ve Skalce přebývá velmi mnoho židův a nějaký pan Mladota na Skalce pomoci jich někdy potřeboval. Když jednou žid dotěrně pána upomínal, tento se rozhorliv zvolal: „Chlape, že tě dám oknem vyhodit!" Žid chladně odpověděl: „To upadnu hned na jiné panství."

[1]) DZ. hlav. kniha lit. S tom. XI. p. 221.
[2]) Lib. erect. IV. 72, arch. č. I. 403, DZ. 250, M 9.
[3]) Reliq. tab. II. 166, arch. č. III. 516, Ludvík, paměti Náchoda 74.

[1]) Staří letop. str. 157, arch. č. II. 289, III. 546, arch. Třeboň.
[2]) Srovnej Časop. mus. r. 1834 str. 85, a Ludvíkovy paměti Náchoda str. 330.
[3]) Arch. č. IV. 190, VI. 526, 537.
[4]) DZ. 6, F 12.
[5]) DZ. I. D 21. Vklad ten obnoven roku 1542 dne 28. září syny Trystramovými, Mikulášem a Čeňkem, Vilémovi Trčkovi. Podlé tituláře r. 1534 držel Trystram tehda Bolehošť.
[6]) DZ. 16, N 13—16.
[7]) Pam. arch. X. 184.

Václslavovi vyprosili, mohl *Petřík z Tošova* jménem sirotků Bětčiných *Jana* a *Jitky* dobře provésti u soudu dvorského, že spolu nedílní byli, a proto také při svou vyhrál. Dotčený Petřík přichází potom v letech 1433—1443 jako svědek v některých zápisech a byl r. 1440 dne 17. března v Čislavi, když se 4 kraje východní k obecnému míru zapsaly. Naposled se připomíná r. 1454, sedě tehda v okolí Jičína.[1]) Ke sklonku téhož století žila rodina *Tošovských z Žernového*. Král Jiří totiž zapsal dvůr v Tošově a ves Skršice *Jiříkovi* a *Bartošovi bratřím ze Žernového* do jich živnosti, a král Vladislav toho potvrdil roku 1476 Alšovi a Janovi Vlkům z Konecchlumí. Jan Tošovský se r. 1502 a 1507 připomíná. Po něm drželi Tošov *Jan, Václslav, Hynek a Jindřich* bratří *Tamchynové z Doubravice*, kteří dělíce se, tvrz Tošov se dvorem a vsí celou Janovi za 400 kop pustili.[2]) Dotčený Jan (r. 1520) byl roku 1529 až 1533 hejtmanem všech statků Vojtěcha z Pernšteina a dvakráte ženat; druhé choti své, Johance z Talmberka, postoupil r. 1539 domu svého v Novém Městě a dvoru v Krčně. Zemřel r. 1555.

Janovi synové *Věněk, Vojtěch* a *Benjamin* rozdělili se r. 1555 dne 2. září. Nejmladší, Benjamin, obdržel tvrz Tošov s příkopem vodním, haltéři, pivovárem, dvorem a ves, Skršice ves zápisnou a díly vsí Meziříčí a Rohenic, Věňkovi se dostal dvůr poplužný v Přepyších a ves Dřízno;[3]) Vojtěchovi konečně z dílu Benjaminova, an byl největší, vykázány hotové peníze, za něž si roku 1558 Dubany koupil.[4]) Benjamin oženil se teprve několik let potom se Žofkou z Bibru, jíž r. 1568 (vkl. dne 12. listopadu) na Tošově 750. kop gr. č. věna ukázal; přiznání o tom učinil v městě Nymburce na Labi, kamž se byli úředníci desk zemských před morem utekli. Po smrti bratra Vojtěcha roku 1562 spolu s bratrem Věňkem byl přijal poručenství sirotků nezletilých, potom ujav statek jich, Věňkovi spolu statku spravovati nedal přes kolika napomenuti, a soudil se ještě r. 1578 s Janem, synem Vojtěchovým, nechtě mu dědictví jeho otcovské vydati. V pozdějších letech oženil se po druhé se Sobinou Vachtlovnou z Poutnova, jíž r. 1585 (vkl. dne 18. května) na tvrzi Tošově 2500 kop gr. č. věnoval. Ještě r. 1596 žil Benjamin, ale toho neb příštího roku zemřel. Dcera jeho *Markéta* jinak *Maruše z Doubravice*, provdaná *Ostrovská ze Skalky*, postoupila tvrze Tošova roku 1597 (vkl. dne 30. října) *Kryštofovi Jaroslavovi Trčkovi z Lípy* na Opočně,[5]) který také téhož roku věno vdově Sobině zaplatil.[6]) Tvrz potom zanikla, ale dvůr posud zůstává.

5. VRANOV.

Nejstarší nám známý držitel této vsi *Čáslav z Vranova* připomíná se r. 1363 mezi patrony kostela Zaluňovského. Nástupce jeho *Mikuláš z Vranova* vyskytuje se od roku 1413 několikráte až do roku 1433; ještě v starším věku pomáhal straně Poděbradské a byl r. 1448 ve vojště Jiříka z Poděbrad, když Prahy dobýval.[7]) Od něho koupil Vranov *Martin ze Žampachu*, syn Evana Hronovského, jenž nabyl r. 1437 nějakého platu v Lovčicích. Potom drželi Vranov vladyky odtud řečení *Vranovští z Doubravice*; jeden z jejich kmene, Jan Jiří, jenž r. 1508 zemřel, pochován jest na Vysokém Újezdě. *Jiřík Vranovský z Doubravice* (r. 1520) prodal Hoděčín a zemřel roku 1535. Synové jeho *Dobec* (nikoliv Dobeš), *Heřman, Petr, Jan, Bohuše* a *Bedřich* zdědili po něm Vranov tvrz, dvůr popl. a dvory kmecí s platem, vsi Břekeš (nyní mlýn u Městce), Lhotu a Výrov celé a dvůr kmecí v Rohenicích, což vše si r. 1544 dne 11. června ve dsky zemské vložili. Nejstarší z nich, Dobec, byl již před r. 1541 let svých dosáhl a k manželství pojal Konstancii z Pilinkova, jejížto věno i s obvěněním (dohromady 500 kop) na dílu svém zboží Vranovského, jak se mu dostati měl, zapsal. Avšak nedlouho potom prodali bratří řečení zboží Vranovské *Janovi Trčkovi z Lípy* za 4700 kop gr. č., než vklad jeho vykonali teprve r. 1549 dne 4. října *Vilémovi Trčkovi*, strýci a nápadníku Janovu.[1]) O Vranově, jenž byl odtud části Opočenska, poznamenáno jest v urbáři roku 1598 toto: „Při též vsi jest tvrz a při ní dvůr dobře vystavený," a více: „Nad Vranovskou tvrzí počínají se řeky od Meziříčí a přibíhají skrze Vranov k řekám Městeckým, a ty se k domácí potřebě užívají. V týchž lukách jest i okolo tvrze dostatek bažantův."[2])

6. LEDCE.

Ve vsi Ledcích, v zahradě u dvoru panského posud jest viděti malý pahorek, poslední to zbytek bývalé tvrze Ledecké. Po ní se psal *Oldřich z Ledec*, jenž s Pavlem ze Zaluňova a j. Jiříkovi z Poděbrad sloužil a r. 1450, 30. května z pole u Mýta městečka jednotě Strakonické odpověděl. Když pak za příčinou loupeží Koldových hotovosť kraje Hradeckého v červnu toho roku do zdejší krajiny přitáhla, osadil Jetřich z Miletínka, vůdce její, tvrz Ledce, která některému z přívrženců Koldových náležela, až pak konečně od vrchních opravců ke smíření stran válčících zvolených vypověděno bylo, aby tvrz Ledce, jestli jest osazena Jetřichem, zase byla zbořena.[3])

Vývod Šárovcův z Šárova.

Daniel z Šárova v Ledcích 1482

Petr 1528 † c. 1537, na Srubu ♆ Marjana z Tamfeldu — Jan † j. 1528 ♆ Eliška z Barchova

(synové Janovi:) Václslav 1528—1538 na Ledcích — Čeněk 1528—1572 — Zdeněk 1528—1538

(synové Petrovi:) Václslav 1542 na Libnikovicích — Jan 1547—1579 na Jenikovicích ♆ Johanka z Pašiněvsi — Daniel 1547 na Srubu

(synové Janovi:) Jindřich na Srubu 1579 † 1599, 17. Apr. ♆ Mandaléna z Chodův — Vilém Jakub na Jenikovicích 1589—1615

(synové Jindřichovi:) Mikuláš Rolenc † j. 1606 — Jan Václslav 1606—1623 na Jenikovicích a Srubích ♆ Žofie Ryzenská

(syn Jana Václslava:) Rudolf Sigmund

Roku 1482 seděl na Ledcích *Daniel ze Šárova*, jenž se ke straně kališnické přiznával.[4]) Synové, tuším, jeho byli *Petr* a *Jan Šárovci*, kteří také tvrz Srub drželi. Po brzké smrti Janově rozdělil se Petr se syny Janovými *Václslavem, Čeňkem* a *Zdeňkem* o dědictví to (r. 1528, 30. ledna), dav jim za díl tvrz Ledce s dvorem poplužným

---

[1]) Arch. č. I. 257, 403, II. 69, III. 506, DD. 15 f. 25, 16 f. 10.

[2]) R. 27 F. k. f. 78 a svěd. 1507, DZ. 1 K. 5.

[3]) Týž bydlel v Přepyších; vdova po něm (r. 1581) Aléna z Hustiřan upsala dvůr ten druhému manželu Jindřichovi Tamchynovi (DZ. 21, B 23).

[4]) DZ. 51, J 16, J 23.

[5]) DZ. 22. P 25, 16, H 16, 1084. S 30, DZm. 65, B 12, archiv v Dobrušce.

[6]) Pozoruhodno jest, že na náhrobku bývalém v Meziříčí psáno bylo „Jan Tamchyna z Doubravice na Tošově † 1623 a choť jeho Alžběta † 1619." Náhrobky ty zničeny při stavbě nového kostela.

[7]) V dopisech Rojkových uveden jest také k r. 1454 Bohuněk z Vranova.

[1]) Kromě toho připomíná se Bohuněk ze Zámrsku na Vranově r. 1548, jenž měl snad jen díl vsi; půjčoval peníze pánům z Pernšteina (Pam. arch VI. 116). Zboží jeho držel po něm r. 1558 Václslav ze Zámrsku, jenž toho roku zavraždil Jindřicha ze Sendražic (DZm. 10, F 13).

[2]) V. Dopisy Rojkovy, lib. conf. I. E 9, rel. tab. II. 96, arch. č. I. 403, III. 519, Čas. mus. 1827 III. 80, R. půh. k. s. 1535, B 12, H 11, DZ. 250, G 13, 4, H 3, 9, B 23.

[3]) Arch. Třeboň. Přirovnej děje Náchoda, Opočna a Boleboště. Z krátkých dokladův o téže věci nesnadno příběhy ty zevrubně vypravovati.

[4]) Arch. č. V. 409.

Pohled na Litice od severozápadu.

a vsí celou, ves celou Polánky horní, v Přepyších c. t. m. s podacím a mlýnem Hlohovským. [1]) Téhož roku prodali bratři Šárovci zboží Ledecké v témž objemu, jako svrchu psáno, *Janovi Trčkovi z Lipy na Lichtemburce* za 1725 kop gr. č. a tak se dostalo k panství Opočenskému. Tvrz spustla ještě v témže století. [2])

7. SRUB NAD LEDCI.

Nesnadno jest ustanoviti stáří tvrze této, poněvadž se v zápisech starších, nežli jsou desky zemské, nikde nepřipomíná; ale právě proto jest dovoleno souditi, že povstala teprve na počátku 16. stol. Snad ji postavil Daniel Šárovec aneb Petr ze Šárova. Tento odděliv od sebe strýce své, jimž vykázal Ledce za díl, sám sobě zůstavil Srub tvrz s příslušenstvím, totiž Polanky Dolní, Ledečky na Stránce, Libnikovice, plat ve Výrově, plat v Třebechovicích na 1 člověku, dvůr Jenikovský poplužný s poplužím a mlýn Mitrovský. Zemřel asi r. 1537 a pohřben v kostele Ledeckém, kdež se v síni posud jeho náhrobek spatřuje. [3])

Petrovi synové *Václav*, *Jan* a *Daniel* při smrti otcově let svých neměli, ano Václavovi, nejstaršímu z nich, soud zemský r. 1542 léta doplnil, aby mohl mateři své zapsáni věna obnoviti. Když mladší dva bratři let svých dosáhli, dali Václavovi za díl jeho Libnikovice, ami se pak rozdělili r. 1547 dne 30. května tak, že obdržel Jan dvůr popl. při vsi Jenikovicích s mlýnem Mitrovským a 1 člověkem v Polankách Dolních, Daniel pak tvrz Srub v ohrazení svém se dvěma dvory od sedláků koupenými, vsi Stránku a Polanky Dolní. Není nám známo, jaké osudy potom Daniel měl a jak dlouho žil, avšak poněvadž se Srub potom v držení synů Janových *Jindřicha* a *Viléma Jakuba* vyskytuje, dlužno souditi, že Daniel dětí neměl, a zboží jeho tudíž se buď odkazem, buď nápadem strýcům jeho dostalo.

Po opětném spojení Srubu a Jenikovic v jeden statek následovalo brzy opětné jich roztržení, poněvadž si *Jindřich* Srub za své obydlí obral. Oba bratří zapsali r. 1587 (vkl. dne 17. ledna) tvrz Srub se dvorem poplužným, s dědinami a vším příslušenstvím a části vsi Ledec *Mandaléně Šárovcové z Chodův*, manželce Jindřichově; přes to se Jindřich nepřestával psáti pánem na Srubu. Po tomto následovalo teprve řádné rozdělení statku otcovského, při čemž dostal Vilém Jakub statek Jenikovský, Jindřich pak některé dědiny, zejména i lesy Kamýk a Hradiště [1]) blíže obory Opočenské, což oboje prodal roku 1588 (vkl. 5. května) Jaroslavovi Trčkovi z Lípy na Opočně za 500 kop grošů č. [2]) Mandaléna se připomíná ještě

[1]) DZm. 124, N 5. Viz i reg. 4 J. k. s. E 5.

[2]) Arch. č. V. 409, DZ. 1, J 18, DZm. 124 N 5. Nějaký statek v Ledcích držela r. 1591 Lidmila Donátová z Hustiřan.

[3]) DZm. 124, N 5, DZ. 45, D 16 a 1 E 8. Poprvé se připomíná Srub tvrz ve věnném zápise paní Marjany (r. 1542) na 250 kop.

[1]) Les Hradiště „vedlé Kamýka“ připomíná se již v dílčích cedulích r. 1528 a po druhé r. 1547, při čemž se dokládá, že leží nad Přepychy. Zdali v něm skutečně nějaké hradiště je, není nám známo.

[2]) DZ. 24, C 9, 48 F 22—23, 68 M 32, DZm. 234, Q 10, 235, S 1.

r. 1597 jakožto paní Srubu. Syn její *Jan Václav* držel napřed Srub, později i Jenikovice, jež oboje prodal Trčkům k panství Opočenskému. [1])

8. JENIKOVICE.

Až do r. 1547 byla ves Jenikovice příslušenstvím zboží Ledeckého a Srubského; když pak se tehda bratří Šárovci o dědictví otcovské rozdělili, utvořeny dva díly, Srubský a Jenikovský. Na tomto posledním sídla nebylo, a tudíž tu vystavěna jest nová tvrz (jak se pravdě podobá) *Janem Šárovcem ze Šárova*, jenž se až do smrti své seděním na Jenikovicích psal. [2]) Jak se zdá, zemřel brzo potom, zůstaviv syny *Jindřicha* a *Viléma Jakuba*, kteří se také v držení Srubu nacházeli. [3]) Postoupivše roku 1587 zboží Srubského Mandaléně Šárovcové, rozdělil se potom, při čemž dostal Vilém za díl svůj Jenikovice. Týž je prodal roku 1589 dne 15. dubna bratru *Jindřichovi* a manželce jeho *Mandaléně Šárovcové z Chodův*, odstěhoval se do města Solnice, kdež žil ještě r. 1606, a ještě r. 1615 vkládal zápis ve dsky, že se od bratra svého oddělil.

Jindřich Šárovec zemřel roku 1599 dne 17. dubna a pohřben v kostele Ledeckém, kdež se nachází náhrobek jeho na straně epištolní zazděný. [4]) Synové jeho *Mikuláš Rolenc* a *Jan Václav* dělili se brzo po smrti otcově o jeho pozůstalosť; onen dostal Jenikovice, tento Srub. Po brzké smrti Mikulášově prodali komisaři od soudu zemského nařízení r. 1606 dne 11. května tvrz Jenikovice se dvorem poplužným, rybníky, lesy a vším příslušenstvím *Janovi Václavovi ze Šárova* na Srubích za 5100 kop miš. Tento dočkav se povstání r. 1618, přijal od stavův odbojných službu, stav se radou při soudě nejvyššího purkrabství, pročež odsouzen jest r. 1623 dne 23. května, aby všechen statek svůj v manství uvedl; ale toto nešlo, poněvadž již statku dědičného neměl, na který by mohl léno přijíti. Z toho arci vysvítá, že Jan Václav všechen svůj statek prodal; ale náhodou vklad toho ve dsky nepřišel. Z pozdějších zápisův na jevo vychází, že se dostaly Jenikovice k panství Opočenskému za Jana Rudolfa Trčky z Lípy, jenž s nimi bez pochyby také statku Srubského nabyl. Tvrz od těch dob zmizela, avšak dvůr ještě stojí. [5])

9. MEZIŘÍČÍ.

Česlé jméno této vsi poskytla poloha její, ana leží v nízké široké planině mezi vodami přečasto z břehu vystupujícími a celou pláň s nemalou obyvatelů škodou zaplavujícími. Ve starých dobách měla ves tato také název německý, „Kunigswald," protože na místě jejím stával les původně ke jmění královu patřící. Za oněch dob byl kostel zdejší s částí vsi jedním zbožím, [6]) a tvrz s některou jinou částí vsi také zvláštním statkem, kromě toho byl ještě ostatek rozdělen.

[1]) Poloha bývalé tvrze Srubu není známa, ale k určení jejímu služiž, že již vedlé názvu samého ležela nad Ledci, že se r. 1547 „les Zbytek pod Srubem" připomíná (DZ. 48, F 22) a že se dí k roku 1558, že byl Jindřich ze Sendražic zavražděn „na silnici mezi tvrzí Srubem a pustým klášterem před krčmou" (DZm. 10, F 13). Podlé toho se musí hledati tvrziště někde nad Stránkou.

[2]) Arch. Třeboň. DZm. 160.

[3]) Arch. Třeb., DZm. 78, K 5, 10, 234, Q 10. Johanka (jak se zdá) byla druhou manželkou Janovou. Roku 1585 obývajíc při městě Hradci přišla na Jenikovice a tu promluvila k Vilémovi: „Buď vám to svědomo, že mi moci mou jalovici berou" (DZm. 160, Q 9).

[4]) O Mandaléně více na str. 58. R. 1605 v neděli Devítník vdala se za Václava Nejedlého z Vysoké na Libčanech (DZm. 712, E 2).

[5]) Archiv v Dobrušce, DZ. 137, H 25, 179, O 14.

[6]) Díl tento držel r. 1356 *Hynek z Dubé* sám; r. 1372 pak s ním bratr jeho *Jan z Leviva* a bratří *Hynek* a *Hynáček z Visemburka*

Na tvrzi snad seděl *Pešík z Meziříčí*, rodu tuším Plesův ze Sloupna erbu plechovnice, jenž se připomíná roku 1396 mezi patrony kostela Semonického. O držitelích pozdějších není nic známo. Když desky zemské shořely a zápisy staré přepisovány, začal také jeden úředník zápis psáti, jímž Jan Tošovský z Žernového v Meziříčí tvrz, 2 dvory popl. a ves prodává, než zápis nedopsal, tak že nevíme ani, kdy se to stalo. O Janovi se mluvilo na str. 71. [1]) Ves na konci tohoto století mnoho rozkouskovaná dostala se zponenáhla k panství Opočenskému. [2]) Roku 1582 bylo ve vsi 35 osedlých sedlákův a tři baráčníci.

10. OČELICE.

Ve vsi Očelicích, jihovýchodně od Opočna, nachází se uprotřed vsi tvrziště okrouhlé, jehož příkop se kdysi vodou nadýmati mohl. Poněvadž ves Očelice od nepamětných dob klášteru Svatopolskému náležela, lze se domnívati, že bydleli na této tvrzi ti mniši, kteří dvůr a hospodářství klášterní spravovali. Znám jest z nich jediný bratr Martin k r. 1390. [3]) Po válkách husitských rozebráno jest panství klášterské a dostalo se později k panství Opočenskému. Mezi tím tvrz zdejší zanikla. [4])

11. ŠESTAJOVICE.

Ve vsi Šestajovicích bývala také tvrz, o jejíž starších osudech nic známo není; než zdá se, že patřila vladykám z *Veselice*. Poddaní držitelů byli povinni na popluží zdejším žíti a mandelovati, konopí 15 záhonů vytrhati, prosa 7 záhonů vypleti, řepy 15 záhonů vykopati, chmel trhati, trávu sekati a což ssekou, obrátiti, kolikrát potřebí bylo, a všecko shrabati. *Zbyněk Buchovec z Buchova* prodal r. 1495 (vkl. 8. prosince) polovici zboží Veselického s kolika vesnicemi, v Šestajovicích tvrz, dvůr popl., dvory kmecí s mlýnem za 2200 kop gr. č. *Mikulášovi mladšímu Trčkovi z Lípy*, jenž to vše k panství Opočenskému připojil. [5])

(lib. conf. ed. Tingl. I. 21, II. F 7). R. 1397 byl tu pánem *Hynek Hlaváč z Třebechovic* (ib. V. Q 11), a máti jeho Jitka z Meziříčí držela tu věno své, 500 hřiven stříbra na Meziříčí a Lhotě Královéě zapsaných. Když pak koupil Meziříčí *Hynek starší z Náchoda a Adršpachu*, vzešla o to věno rozepře mezi Jitkou a Náchodským (r. 1407), která trvala až do sv. Václava r. 1414; tuť jí bylo právo přisouzeno a ona v dědiny své v Meziříčí a ve Lhotě skrze komorníka desk zemských uvedena plným právem. Jitka vdavši se potom za *Heralta z Kunštatu*, zapsala r. 1418 Prokopovi z Talmberka na Meziříčí a Lhotě 500 kop, které teprve po její smrti dostati měl. Nápad po Jitce i Prokopovi vyprosil si r. 1456 Vratislav z Mitrovic. Ačkoliv Vratislav napřed při svou před soudem dvorským vedl, přece později od toho ustal a s odporníky se domluvil (DD. 16, f. 27). Jinou část Meziříčí, totiž 6 dvorů kmecích s platem, prodal r. 1437 Hynek Krušina z Lichtenburka Mikšovi Hložkovi z Bolehoště (Rel. tab. II. 166). Část tato patřila k Bolehošti až k r. 1511.

V dotčené *Lhotě Králové* stála prý na místě největšího statku sedlského čís. 4. tvrz (Fr. Petera v Pam. arch. III. 309), o čemž se v listinách zmínky nenachází; snad to jest pouhý domysl spisovatelův. Spíše to byla rychta. (Viz rel. tab. II. 528.)

O jiné *Lhotě* čili *Lhotce* u Mokrého poznamenal Schaller (S. 174): „Nicht ferne von dannen (od Lhotky) sind noch wenige Merkmale des verfallenen Schlosses Stary Lhotcze anzutreffen." Sommer o tom nic neví (S. 370). Snad to byly jen zbytky staré vsi, jíž se říkalo „na Staré Lhotce." Odtud pocházel *Vicemil ze Lhotky* r. 1363 a *Oldřich ze Lhotky* r. 1416—1428. Jiný Oldřich připomíná se r. 1528. V 16. století patřil již dvůr k Opočnu a poznamenáno o něm v urbáři r. 1598: „Dvůr Lhotecký a při něm kus hájku jest Její Mti. paní a z toho se žádného platu neplatí" (Rojkovy dopisy, lib. conf. I. E 9, arch. č. I. 403, DZ. 250, M 9, Pam. arch. III. 304).

[1]) DZ. 6, F 24, lib. conf. V. P 4. Kniha svědomí kom. soudu r. 1507—1509.

[2]) Roku 1524 uvodí se Jan Tamchyna z Doubravice na Meziříčí. (Zbytky arch. v Hradci Králové.)

[3]) Tingl, Acta judiciaria p. 99.

[4]) O osudech kláštera a jeho zboží jinde promluvíme.

[5]) Reliq. tab. II. 476—478, arch. č. V. 555.

12. DOUBRAVICE NAD ÚPOU.

Ve vsi Doubravici tvrze nebylo, než povstala teprve v 16. století,[1]) když byl Doubravici *Jiřík Chvalkovský z Hustiřan* (před r. 1556) od bratří svých za svůj díl z panství Chvalkovského obdržel.[2]) Nějaký čas byla sídlem samostatného, ač zápisného statku, ale připojena jest zase ke Chvalkovicům, když byl Jiřík (zemřel roku 1572) tyto získal. Manželka jeho Judyta z Dohalic držela ve vsi dvorec. Jiříkovi synové *Václav*, *Jiřík* a *Jindřich* prodali roku 1584 dědictví své otcovské i mateřské, totiž tvrz Doubravici s oběma dvory, *Těminovi z Těmic* za 1825 kop gr. č.[3]) Tento zemřel r. 1599 dne 27. srpna a pohřben v Malém Třebešově.[4]) Se statkem Doubravským zdědili synové jeho *Jiřík Karel*, *Albrecht Mikuláš* a *Jan Bohuslav* dlouhé pře, kteréž měl se Chvalkovskými.[5]) Jan Bohuslav ujav Doubravici, uhodil (r. 1613, 9. května) o prodej statku toho s Petrem Plesem Heřmanským ze Sloupna, ale rozmysliv se jinak, prodal jej dne 20. května *Janovi Bunsonovi z Bunsonu*, hofrychtéři měst věnných a ingrosatoru desk zemských větších, a sice tvrz, dvůr a ves Doubravici s mlýnem, mostem a kovárnou a díl vsí Podveselice a Jesenice. Bunson zemřel ještě téhož roku a manželka jeho *Marjana z Milhauzu* prodala Doubravici (roku 1614 dne 10. června) *Anně Škopkové z Dubu.*[1]) Dědicem po této paní stal se manžel (?) její *Adam Škopek z Bílých Otradovic*, který špatně hospodařil a na statek velmi mnoho dluhů zavalil. Z těch příčin odhádán statek a přiřčen (r. 1624) první věřitelkyni *Marii Mandaléně Trčkové z Lobkovic* v 1041 k. míš.[2])

Po náhlém a nešťastném pádu rodu Trčkovského daroval císař Ferdinand (ve Vídni r. 1638, 19. května) vsi Šestajovice, Roztoky, Rychnůvek a Zvoli, tvrz, dvůr a ves Doubravici nad Úpou, 5 poddaných ve vsi Jesenici a jednoho v Šonově i s dílem Veselice, též statek Nový Studenec *Jindřichovi mladšímu Kustošovi ze Zubřího a z Lípy* (viz I. 166), poněvadž mu Trčkové peníze dlužni byli a on spravedlnosť svou u dvorské kanceláře dokázal. Jindřich prodal statek dotčený *Rudolfovi Koloredovi* hraběti *z Wallsee* na Opočně za 28.763 fl. a vložil mu jej ve dsky zemské r. 1639 dne 15. března.[3])

Při samotě *Chábory* řečené jest pahrbek holý blíže silnice se vypínající, na němž se ještě na počátku našeho století zbytky zdí nějaké tvrze spatřovaly. Jisto jest, že tu ve 14. neb 15. věku tvrz stávala, ale jak se jmenovala a kdo ji držel, zůstane snad na věky hádankou. D. p. děkan Rojek probíraje se v knihách gruntovních 16. věku, uhodil toliko na rčení „niva u hradiště,“ „pod hradištěm.“ Tamní poloha i s lesem náleží městu Dobrušce i s tou novou kolonií v Cháborech, ale v obdarováních městských ani zmínky o zdejší krajině se nenajde. Starší ves Chábory patřila r. 1598 k Opočnu a ke Skalce.[4])

Ve vsi *Bohuslavicích* nachází se v rybníce okrouhlé tvrziště, o němž též nic známo není. O dějinách vsi srovnej děje Opočna, Černčic a Nového Města.

[1]) Ves Doubravice patřila ve 14. století Rubínovi, synu Tasovu (z Ryzemburka), který ji prodal asi roku 1368 *klášteru Jaroměřskému* (Paprocký o st. pan. 358, Codex Talmberg. p. 323). R. 1404 klášter role dvou dvorů poplužných v Třebešově a Doubravici pod plat vysadil (lib. erect. VI. 407). Císař Sigmund zastavil roku 1436 dne 21. září zboží některá téhož kláštera, zejména i ves Doubravici, *Jiříkovi z Chvalkovic* (arch. Jaroměřský a arch. č. I. 533). Spolu s Třebešovem zůstalo potom to zboží v držení *Chvalkovských z Hustiřan* (viz děje Chvalkovic a Třebešova). Část vsi byla statkem dědičným, odkudž pošli vladyky erbu jelena, totiž *Tamchynové*, *Vranovští* a *Slanští z Doubravice*, z nichž se r. 1418—1422 Dobeš z Doubravice seděním ve Slaném uvodí (Liber privileg. Antiq. civ. p. 122, arch. č. III. 494). R. 1440 byl Výšek z Veselice seděním v Doubravici (arch. č. I. 257). Předkové Tamchynů psali se z Aderšpachu. Možno dosti, že nepocházeli z této Doubravice.

[2]) Viz reg. 17 F. k. G 20. Výslovně se připomíná tvrz poprvé r. 1571 (DZ. 17, O 11).

[3]) DZ. 66, M 15. Viz dějiny Jesenice na Novoměstsku, též DZ. 167, B 14 a 172, C 29.

[4]) Bienenberg II. 215.

[5]) DZ. 174, B 5, G 27, 178, G 14.

[1]) DZ. 186, G 21, 190. K 3, Reg. 44, F. k. P 18 a W 13.

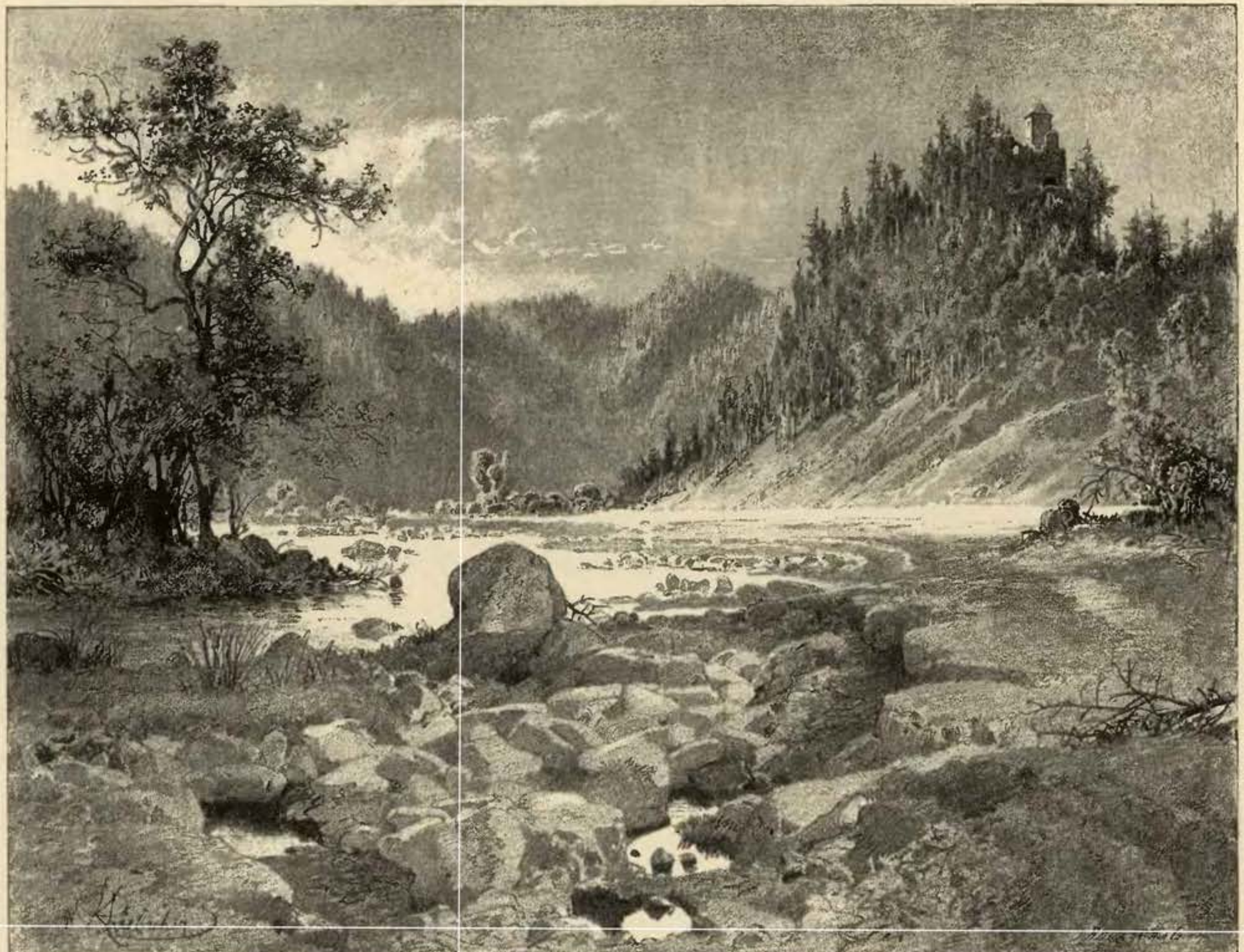
[2]) DZ. 141, N 2—4.

[3]) DZ. 146, H 29—30, M 22.

[4]) Sommer K. 362—363, Rojkovy dopisy.

Vchod do hradu Frymburka.

Litice.

Litice

1. Krajina Litická, hrad a části jeho.

Několik jedlí vysokého lesa odlučuje příchozího, jde-li pěšinou od městečka Potšteina, od údolí a krajinky, která k nejkrásnějším v naší vlasti náleží. Kdo byl dychtiv viděti krásné zříceniny hradu Litického, užašne nad půvabem krajiny, která se očím jeho naskytuje, když byl vyšel z lesa na kraj vysoké stráně a pohlíží s rozkoší brzo na zelené výšiny, brzo na zarudlé trosky starého hradu, cíle pouti své. Kamkoliv se zrakem svým obrátí, všude les a svěží zeleň, střídajíc světlé s tmavým, jen část hradiště obrostlá jest černým lesem a proto smutnějšího vzezření nežli stráně kolem něho. Hluboko pod námi šumí a hučí Orlice Vysoká (tak se jí po staročesku říkalo), otáčejíc se u velikém oblouku kolem hradiště; chalupy při ní a zelené palouky dovršují konečně obraz rozkošného a veselého údolí.

Nacházíme se na starodávné cestě, která z lesa k Liticům vedla. Sestoupivše s příkré stráně, přejdeme přes řeku a projdeme táhlou *vesnicí*, kteráž bývala někdy městečkem, t. j. jako nyní osadou chalupníkův a řemeslníků s městskými právy, ale výdělky tu bývaly lepší, dokud vrchnosť na hradě bydlela. Prošedše více než polovici bývalého městečka, zatočíme se na staré cestě na horu ke kopci. Při cestě ukazuje nám dědeček, náš průvodčí, místo, kde stávalo někdy stavení pivovární, pouze ze dřev

sroubené; minouce potom pěknou villu na boku hradiště postavenou, přijdeme konečně k první bráně, která se též ještě na boku hradiště nachází.

Položení hradu Litického bylo velmi výhodné a příčinou jeho veliké pevnosti a tvrdosti. Stanovištěm jeho jest ostrožna (asi 95 m. vysoká) od vysoké stráně vybíhající a zvláštní podoby; neb tam, kde se stráni spojena jest, nalézá se hřeben tak úzký a neschůdný, že tu jednotlivý člověk jen velmi nesnadno přejde; za tím se zdvihá a rozšiřuje ostroh k veliké výši, spadá pak zase strmě a vybíhá konečně na způsob roviny až k řece, která jej na třech stranách ovlažuje. Na čtvrté straně jest sluje pracně do skály vtesaná, kudy se mohla řeka pouštěti, tak že nemusila téci kolem hradiště. Stane-li se silné nadutí vody, obyčejně tu také cestu svou volívá. Sluji tu prý udělali podlé pověsti jezovité, aby přílišná voda tuto sbíhajíc, podhradí netopila. Beckovskému zase vypravováno, že ji zajatí Turci (r. 1680—1699) pracně prolámali. Nejméně příkré jest hradiště na té straně k městečku, odkud naň cesta vedena, a tu vykopán a místy do skály vtesán hluboký příkop, tak že odnikud ke hradu přístupu nebylo, leč jen pracným lezením, a tomu dovedli i na hoře snadno překážeti.

Památní deska na Litické bráně.

Před branou stojí v příkopě dvě mostnice či sloupy kamenné, na nichž se nacházel dřevěný most vedoucí až k druhému pilíři; dále se nemohlo choditi a bylo potřeba z protější brány most zvoditý spustiti. *Brána* sama, z níž jen spodní část stojí, bývala velikou hmotnou věží s podsebitím na ni vraženým. To, co se z ní zachovalo, svědčí o tom posud, že patřila k nejkrásnějším hradským stavbám. Zvenku pozorujeme na ní dvojí vchod, jeden větší, jeden menší (branku, fortnu); oboje jsou ve slohu gotickém, tesným kamenem obloženy a viděti jest na nich ještě otvory s kladkami, po nichž se natahovaly řetězy obou mostův. Přišel-li jezdec neb vůz, spouštěl se veliký most, přišel-li pěší, pustili jej po můstku do branky. Nad touto nalézá se zajímavá deska kamenná určující, kdy a za koho tato brána postavena byla. Nejvrchněji jest nápis latinský:

Regnanti a. d. m. cccc. sex. viij regi Georgio (panujícímu léta páně 1468 králi Jiřímu).

Písmo toto jest na dvě části roztrženo přílbicí vytesanou, nad níž se spatřuje chochol ozdobený znakem zemským a Kunštatským. Přílbice tu je proto, aby korunovala čtyři štíty pod ní vytesané; na nich spatřuje se v pravo nahoře český lev, vedlé něho orlice moravská; pod znakem zemským jest štít s cimbuřím, z něhož český lev vyniká; jest to, tuším, erb lužický, vedlé něho v levo dole spatřuje se erb rodu Kunštatského, totiž tři břevna ve svrchní části štítu. Mezi těmi znaky nacházejí se rozličné ozdoby a nejspodněji písmena *ii*, jejichž význam neznáme. Pod štíty čte se nápis: Tato věže dělána za najjasnějšieho krále Jiřího, Českého kr(ále), markrabí Moravského. Písmenka tato byla kdysi zlatem vykládaná, ale lakotný poustevník, který ke konci předešlého století v bráně bydlel, zlato vyloupal a písmenky červenou barvou pomazal.

Nad touto deskou v pravo zasazen jest čtverhranný kámen s erbem Tuněchodských z Poběžovic, t. j. tak zvaným železným kloboukem na štítě a přilbou s fafrnochy neb pokryvadly. Nahoře býval nápis, který se již před 100 lety přečísti nemohl. Ctihodný Bienenberg, který první ze všech Litice

zevrubně popsal, přečetl první písmena a domýšlel se, že znamenají Gothard. [1]) Vedlé veliké brány vsazeny jsou do zdi tři kameny nad sebou. Na tom nejhořejším, který je nyní břízou zastřen, spatřuje se podlé popisu Beckovského a Bienenberga osoba sedící, ana kladivem kámen tepe. Litičtí ji mají za kováře, a tomu věřil také Bienenberg, poněvadž za zdí skutečně kovárna bývala, jak dokazovaly škváry na témž místě nalezené. Ale dobře se táže Bienenberg, proč by byli staří zvenku obrazem značili, že je vnitř kovárna, když se to samo sebou u každého hradu rozumělo. Nicméně se nám i nepravdivým býti zdá domysl téhož spisovatele, že se tu na jevo dává nepříteli, že se musí dobře okovati, chce-li pevný hrad zmoci. Smýšlíme, že to obraz stavitelův. Pod tímto obrazem nachází se obraz muže sedícího a řásnatým šatem oděného, přes pravé jeho rameno splývá dlouhá stuha. Bienenberg domníval se, že tu viděti mudrce, hvězdáře aneb kouzelníka, muže, který bádal v tajných vědách, že se tu nalézá narážka na průlom v hoře jako čarovnou mocí provedený, ale ten výklad také se pravdě nepodobá. Beckovský, který dobře obrazy tyto, nyní již opršelé, viděti mohl, praví, že tam „sedí kamenná mužská osoba a drží v ruce nápis.“ Pod tím konečně jest hlava bradáčova, v jejíž výklad se pouštěti nechceme, poněvadž se podobných hlav na kostelích a stavbách dosti zhusta nachází. Nicméně odkazujeme k tomu, co bylo napsáno při popisu hradu Rychemburka. Na téže straně najdeme na bráně pěkně vyzděné okno, aby si vrátný příchozího dobře prohlédnouti mohl, než by most spustil; něco dále od toho okénka viděti jest dva krátké krákorce, kteréž nesly kdysi námětek kamenný či tak řečenou maškuli; nebo poněvadž se pod tímto místem z příkopu nejsnáze ke zdi přikročiti mohlo, bylo potřeba tu zeď na jednom místě povydati, aby se nepříteli shůry a tím důrazněji škoditi mohlo.

Kamenné obrazy u Litické brány.

Prošedše branou litujeme spoustu v ní se objevující. Stavba tato znamenitá tak velice hyne, že bude zkažena za krátký čas, jestli jí nějakým způsobem pomoženo nebude. Bylo by jí věru škoda, neb málokterý hrad vůbec a v Čechách ni jeden se tak ozdobnou branou honositi může, jako jest naše Litická, a řekneme zkrátka, že tu viděti dílo vskutku královské. Z brány vycházíme do *dolní ohrady*, nyní zeleného palouku a kdysi prostory prázdné ke svolání posádky ve válce a prohánění koní a j. v. v míru. Ve východní její části jsou ještě zbytky studně. Před sebou vidíme na kopci horní hrad, k němuž se v levo a v pravo od brány hradby táhnou, tak že jest mezi nimi a horním hradem dvojí příhrádek. Jedním z nich rovným směrem vede stará cesta z počátku zvolna, potom příkřeji k hornímu hradu. Několik kroků za první branou nacházela se *druhá prostá brána*, od níž v pravo viděti jest zříceniny nějakého stavení, v jehož podzemí ještě shledati lze známky, kudy šlo klenutí. Povídá se, že tu byly konírny, čemuž se může dobře věřiti, ana i poloha tohoto stavení tomu nasvědčuje. Vychází-li se z druhé brány, zůstanou konírny na pravo a horní hrad jest na levo, několik pak kroků dále jest *třetí brána*. Sesula se již před časy, tak že se o jejím bývalém položení jen souditi může, ale díra v levo ve zdi, do které se zastrkovala silná dřevěná závora, svědčí o bráně patrně. Za touto branou nalézá se v pravo otvor ve zdi, byla to *branka*, kudy se na nepřítele vypadati mohlo; také vedla tudy cesta k řečenému úzkému hřebenu. Z veliké chtivosti lidé pěkné tesné kameny z ní vylámali, a spousta takto začatá rozežrala zeď na tom místě tak, že tu povstal otvor jako vrata veliký, kde bývala dříve jen malá branka. Cesta se odtud silně otáčí v levo a vede přímo k bráně horního hradu.

Znak z Litické brány.

Horní hrad má podobu obdélníku tak, že se při kratších stranách stavení nacházejí a střední část prázdnou zůstává; obě arci byly hradbami spojeny. Tím rozdělena jest horní část na tři oddělení: *palác* či přední stavení, *nádvoří* a *stavení zadní*. Oboje stavení byla o třech patrech vyzdvižena a hlavní jejich zdi zachovaly se místy skorem až do výšky střechy. Kdo hledí na tyto části od příhrádku, na první pohled spozoruje, že nikde oken není, a shledá arci potom, že všechna okna šla do nádvoří a to proto, aby se od nepřítele, kdyby vnikl do dolní ohrady, skrze okna nic škodlivého házeti nemohlo. Palác sám

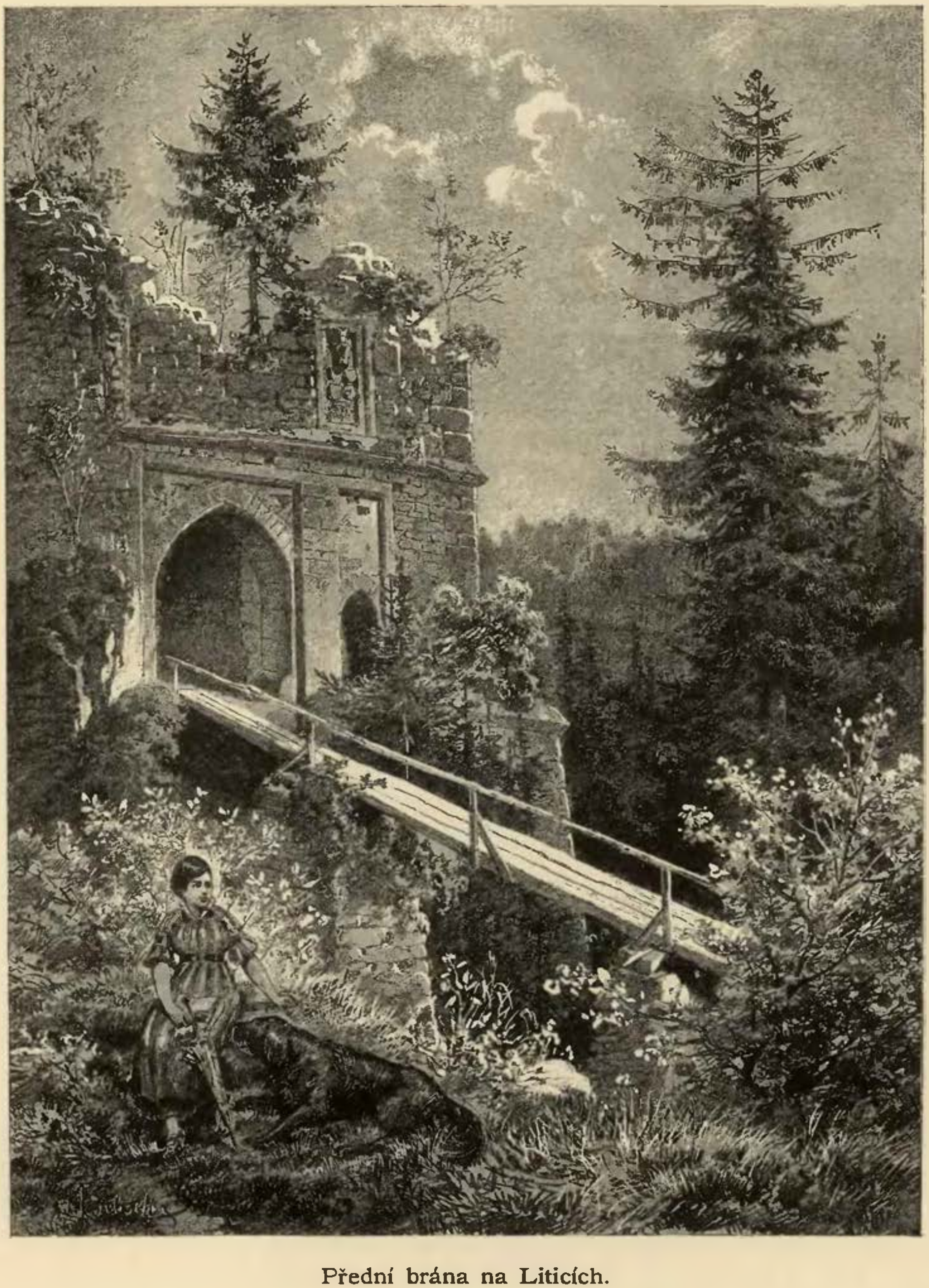
[1]) Mář také ještě jinou domněnku, totiž že kámen vsazen na památku Jana z Rokycan; ale klame se, míní-li, že železný klobouk znamená klobouk kardinalský nebo biskupský.

má tři oddělení V prostředním nachází se brána tesným kamenem obložená; podoba její okrouhlá ukazuje již na pozdější časy. Když se jí vejde do vnitřku, jest v pravo od vrat díra neb vyhlídka pro vrátného, a hned za ní jiný otvor k zastrčení závory. Nad sebou v druhém poschodí uvidíme starý komín neb krb, v pravo nahoře dvéře ozdobně vytesané, něco dále na zdi zbytky žeber, které držely klenutí. Z přízemí tohoto oddělení vede do *nádvoří* zase brána, která se také zavírala, jak svědčí otvor pro závoru, a tak mělo stavení tyto dvě brány, v přízemí pak nižádné dvéře, kudy by se vcházelo do oddělení vedlejších, všechno to dobré opatření, kdyby měl nepřítel na dvůr vniknouti; potom mu bylo překonati ještě jednu překážku. Do stavení v levo od brány se nacházejícího jdou ze dvora dvoje vrata nahoře okrouhlá a tesným kamenem obložená. Celý jejich sloh ukazuje, že jsou vylámány později a že tu dříve otvorů nebylo. Dříve se chodilo do paláce dvojíma dveřma v prvním patře se nalézajícími; jedny z nich mají celou přípravu jako nějaká brána, totiž otvory na kladky, a viděti posud místo, až kam sahal most zvoditý, když byl zpodjat neb vytažen. Kdo chtěl tedy do paláce přijíti, vstoupil po schodech do malého dřevěného stavení na dvoře se nacházejícího, a po mostě na mostnici spuštěném teprva do vnitřku kráčeti mohl. V čas nebezpečenství mohla se dřevěná stavení na rychlo zbořiti, a pán byl v paláci úplně osamocen. Ve vnitřku tohoto oddělení nacházejí se arci ve výšce kolikeré dvéře, které komnaty a pokoje spojovaly; v druhém poschodí spatřuje se také krb neb komín hrubší práce nežli svrchuřečený, neb tento krb je pouhá zeď na dvou krákorcích spočívající, an komín nad branou pěkným tesným kamenem obložen jest.

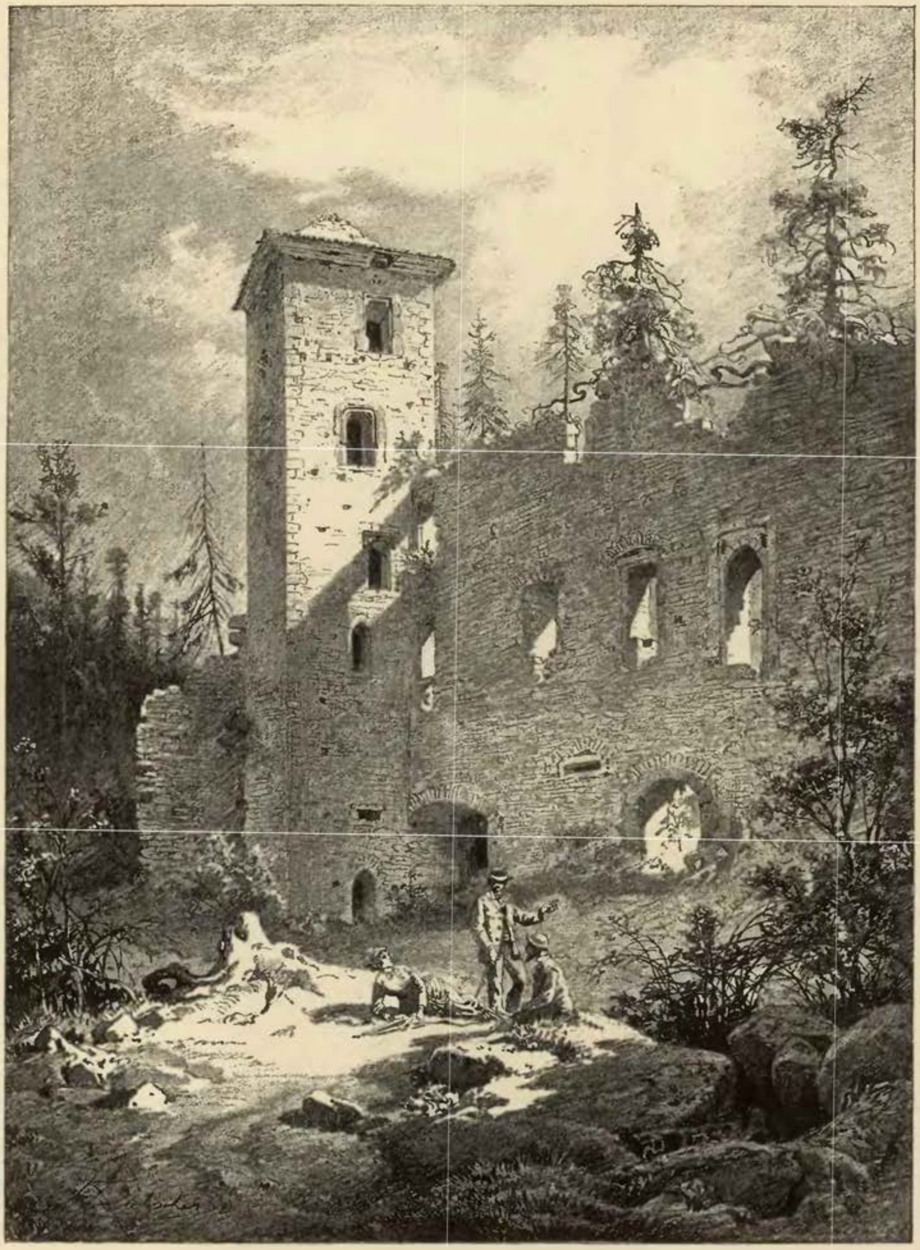
Nejznamenitější částí paláce jest *čtverhranná věž* k pravému jeho rohu, když se branou vychází, přistavěná; bohužel, že se již rozstupuje. Jest pokryta nízkou střechou a má komnaty ve stavu velmi dobrém, jen že se k nim přijíti nemůže; příčina toho je, že se šlo do vnitřku věže z horních pobebí paláce. Posud viděti jest dvéře pěkně goticky sklenuté v prvním, druhém, třetím a čtvrtém poschodí věže; k těm dvěma nižším obráceny jsou zase dvoje dvéře z paláce, tak že se šlo z jedněch do druhých po mostech stálých a pevných, do dvou hořejších dveří pak po schodech. Naše věž však má tu zvláštnost, že se v ní nalézají také dvéře při zemi, což se u jiných věží nenaskytuje; dveřmi těmito přichází se do sklepu, který se zdál býti některým badatelům vězením; nám se však spíše podobá, že tu byla komora k uschování některých důležitějších věcí; neb ve středověku vězně vždycky jen spouštěli shora dolů a nikdy nezavírali za dvéře. Vězení se tedy někde jinde nacházelo. Nad tímto sklepem spatřují se čtvery sklepy nad sebou, k nimž se nemůže přijíti, ale vidí se do nich ze dvora skrze dvéře. Všechny jsou světlé a vzezření veselého, tak že by se snadno upraviti mohly pro navštěvovatele, kdyby se v nich postavilo něco nábytku slohu starodávného a udělaly v paláci schody, kudy by se mohlo přicházeti do horních ponebí. Rovněž by se mohly zbytky první brány pokryti a získal by se obojím nejlepší pomník pro Jiříka Poděbradského. Průvodčí na hrad, dědeček, vypravuje, že tu věž asi před 60 léty pokryli.

Nádvoří jest kromě místa, kudy se vstoupalo k mostu zvoditému v paláci, rovné a prostranné. Za věží v něm jest viděti prohlubeň či místo, kudy se chodívalo ke sklepům. Na druhém konci spatřuje se zadní dům asi tak veliký jako palác; v něm bývaly bezpochyby za starých dob byty úředníků hospodářských a porybných, hostince, zbrojnice, všelijaké komory a j. v. Přední zeď tohoto stavení jest tak rozmetána, že není ani vchodu viděti, teprve po bedlivějším ohledání najde se svrchní část vrat mezi rumem. Nyní se musí přelézati přes rum až na zeď a odtud se shlíží do hloubky, neb tu byly podzemní sklepy, jichž klenutí se s hladinou nádvoří srovnávalo. Nad zemí stojí hlavní zdi místy až do druhého patra, také viděti sem a tam dvéře kamenné, kudy se z místností do místností přecházelo, než úprava, pokud poznati lze, nebyla tak nádherná, jako u paláce. Dědeček, který mě na hradě prováděl, pamatoval, že v tom stavení ještě před 40 lety okna byla a že byl dům v takovém stavu, že jej snadno opraviti a udržovati mohli. Litice strašně hynou; před 100 lety stály ještě všechny 4 brány, z nichž jen 2 zbyly, také trámy, podlahy, schody, vše tu bylo a mohlo se z komnat do komnat choditi; nyní některé části jsou již naprosto nepřístupné. Škoda veliká bude, až po dlouhém zápase ty skalopevné zdi se rozpadnou v rum a prach a po sobě jen hromady kamení zůstaví; neb Litice jsou krásné, patří pro úpravu svou a položení malebné k nejpůvabnějším zříceninám, a jsouce výtvarem čistě národního, českého slohu, mají nám býti věčnou pěknou upomínkou na skvělé doby historie České.

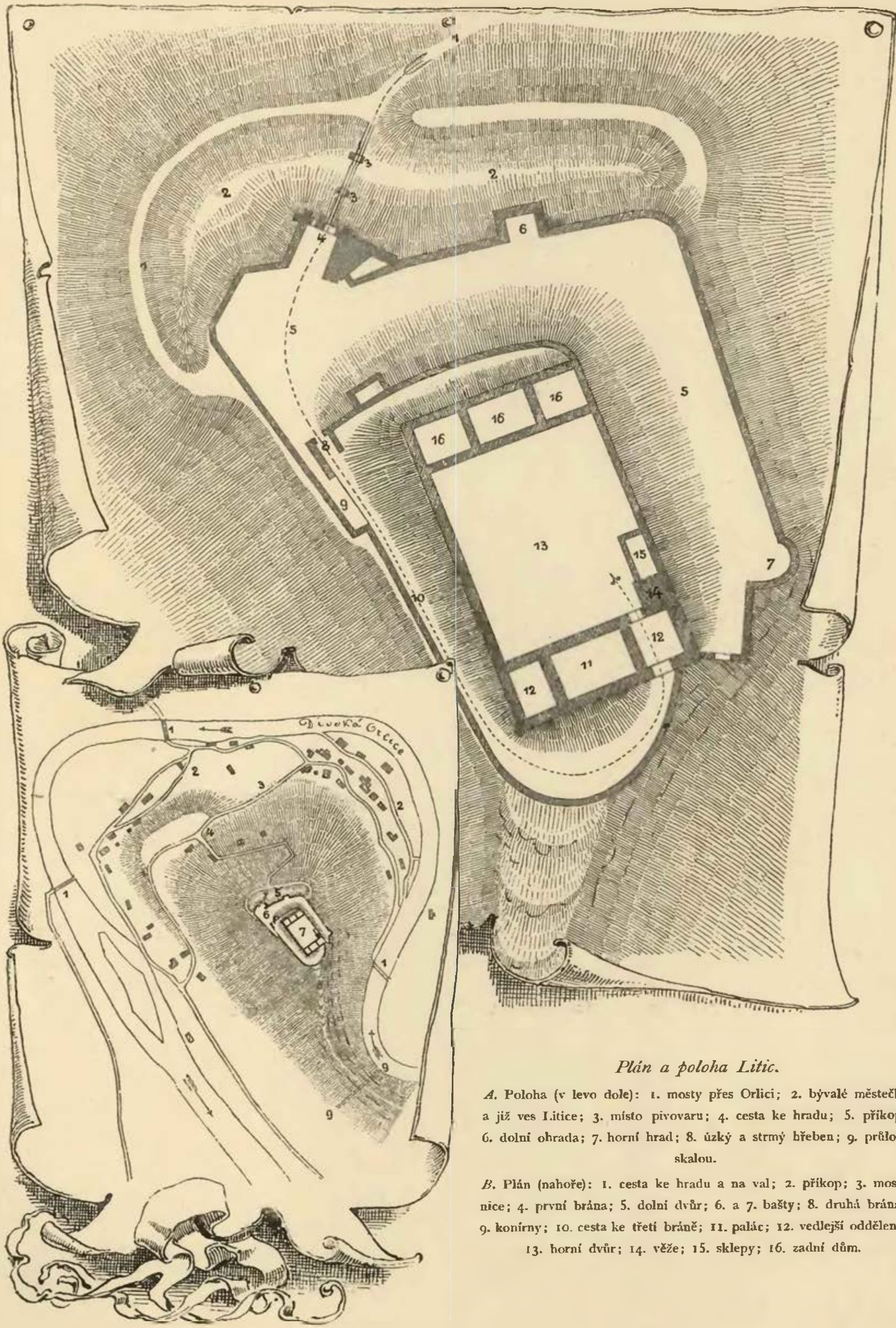
Staří lidé rádi švitoří, a proto i náš dědeček vypravoval dosti, když jsme se byli pod palácem posadili: „Nějaký Divíšek zkusil tu jednou hodně strachu. Jak je viděti ten horní smrk proti nám, tam bývaly dříve třešně. Jednou běželi chlapci nahoru na hrad a říkali si na cestě, že půjdou na třešně. Divíšek byl mezi nimi a aby hodně třešní dostal, běžel napřed, vylezl na strom a začal trhati. Když se ohlídl na zeď, stál na ní veliký člověk, měl ruce založené, kabát šedivavý dlouhý, klobouk na tři facky se stříbrnými kvastlemi v předu i v zadu a přes prsa měl veliký kord. Divíšek se chvilku na něj díval, pak jej však obešla hrůza, skočil s třešně dolů a sám potom nevěděl, kudy sběhl. Druzí hoši přišli potom,

Přední brána na Liticích.

Velká věž a palác na Liticích.

Plán a poloha Litic.

A. Poloha (v levo dole): 1. mosty přes Orlici; 2. bývalé městečko a již ves Litice; 3. místo pivovaru; 4. cesta ke hradu; 5. příkop; 6. dolní ohrada; 7. horní hrad; 8. úzký a strmý břeben; 9. průlom skalou.

B. Plán (nahoře): 1. cesta ke hradu a na val; 2. příkop; 3. mostnice; 4. první brána; 5. dolní dvůr; 6. a 7. bašty; 8. druhá brána; 9. konírny; 10. cesta ke třetí bráně; 11. palác; 12. vedlejší oddělení; 13. horní dvůr; 14. věže; 15. sklepy; 16. zadní dům.

natrhali si třešní, ale nic při tom neviděli.“ Ptám se, jak pak tomu již dlouho. „Divíšek zemřel před několika lety a při smrti mu bylo 60 let, ne-li více.“ Řku ke svému průvodčímu, že se dá věc tato dobře vysvětliti, že staří lidé toho času skutečně tak chodili, jak popisoval, že někdo na zeď přišel, tam nepohnutě stál a hoch že se ho ulekl a utíkal. Dědeček tomu věřil a aby dokázal, že se mnohé strašidlo velmi snadno vysvětlí, vypravoval takto: „Před sto lety bydlel na Liticích poustevník. Nebylo mu zle, lidé mu nosili vejce, máslo, chléb atd., tak že měl pořád něco k jídlu. Když vejce snědl, házel skořápky za kamna, až jich tam bylo hodně. Jednou tam vběhla kočka, začala šramotiti a toho se poustevník ulekl tak, že vyběhl za bránu a jak utíkal horem pádem s kopce, křičel: ‚Lidí! spaste duši! ono tam straší‘.“ Týž švitořivý průvodce vypravoval také o založení hradu. Zakladatel prý nechtěl, aby řemeslníci věděli, jakým nákladem hrad zřídil, pročež je všechny do krčmy sezval a ji zapálil, tak že všichni uhořeli. Naproti hradu jest Sokolovský les a vrch. Tam prý jednou dělali dřeva. Po poledni viděl jeden člověk kámen s kruhem zadělaným i šel pro ostatní, aby se na tuto zde posud nevídanou věc podívali; nežli však přišli, bylo vše zarostlé jako dříve. Staří předkové, majíce stáří okolo 90 let, věděli prý ještě o králi Jiříkovi; odjel prý z Litic do Prahy a tam byv „šlakem“ poražen, zemřel.

2. Osudy a spuštění Litic.

Krajinu při obou Orlicích pokrývaly ještě širé lesy, když stavěli na skále při břehu divoké Orlice nový hrad Litický.[1]) Kdo jeho zakladatelé byli, o tom nás může poučiti jen název sám. Ku konci 12. a na začátku 13. století vládla jedna větev Drslavcův krajině u vsi Litic na řece Radbuze a u Žinkov na řece Uslavě. Někteří z nich vytáhli v 13. století do Hradecka, postavili tam nové hrady Potštein a Litice i založili mnoho osad stejného jména s Plzeňskými a Klatovskými osadami, jež jim patřívaly, počtem 20. Již na počátku 14. stol. nacházíme Drslavce rozložené v poříčí divoké a tiché Orlice, ano i nad řekou Dědinou; nejznamenitější osady v těchto krajinách jim patřily. Bezpochyby některý z těch Drslavcův, kteří na Liticích seděli, hrad nový Litice založil a jej na památku kolébky rodu svého v Plzeňsku pojmenoval. Nesnadněji jest ovšem čas určiti, kdy se to stalo; ale berouce za pravdu, že všechny osady Drslavcův najednou nepovstávaly a že horský ostroh hradu Potšteina přirozeným způsobem k obraně příhodný zajisté nejdříve osazen byl, můžeme domněnku vysloviti, že Litice jsou mladší Potšteina a že povstaly na konci 13. aneb na počátku 14. století.

Záhy staly se Litice panstvím královským. Snad se to zběhlo, když si král Václav (r. 1304, 22. září) polovici hradu Litického od *Půty* z *Potšteina* za zboží Borské v kraji Prachenském ležící vyměnil. Má-li se tato zpráva k našim Liticům vztahovati, pak by bylo arci pravdě podobno, že pan Půta rád vzdálený statek opustil a jiný, k panství jeho Žinkovskému bližší, přijal.

Z některých pamětí vychází, že držel Litice r. 1316 *Jindřich mladší* z *Lipého*, maje je v zápisu od krále Jana. Stalo se totiž, že král Jan jatého pána Jindřicha staršího z Lipého z vězení vyručil (12. března), tak aby se v moc královu zase o příštích letnicích postavil; potom měla býti pře jeho s králem volenými opravcemi rozeznána. Mimo rukojmě při takových bězích obyčejné zaručili se páni Albert ze Žeberka, Albert z Dubé, Půta z Dubé, Vilém z Landšteina a Jindřich mladší z Lipého, z nichž někteří též rukojměmi byli, že postoupí hradů svých Landšteina, Krumlova Moravského, Vranova, Bíliny, Ojvína, Bezděze, Veliše, Litic (Luthitz) a Lipnice opravcům aneb jich zástupcům, a kdyby se Jindřich v roce uloženém zase nepostavil, že se může král v řečené hrady uvázati a jimi po vůli své nakládati.[2]) Jak dlouho Jindřich v držení Litic zůstal, není známo, než nachází se, že králevič Karel navrátiv se r. 1333 z Italie do Čech a tu ani jediného hradu svobodného neshledávaje, s pomocí zemskou a s velikými náklady některé hrady vyplatil. Mezi nimi se také nacházely Litice.[3])

---

[1]) O Liticích psáno jest od Bienenberga (Alterthümer I. 97—122), v Illustr. Chronik II. 474—479 (Burg Lititz in Böhmen). Srovnej u Balbína Miscell. III. l. VIII. §. 11. p. 93 a Pam. arch. VIII 85—86. [2]) Brandl cod. diplom. VII. 804. Emlerova regesta. [3]) Život Karla IV. (Výbor staroč. lit. I. 529). Litice v Plzeňsku se tu sotva vyrozumívají, poněvadž je drželi před tím a potom páni z Litic.

Tiché okolí Litic bylo svědkem bouřlivých událostí, když nepokojný jich soused Mikuláš z Potšteina králi a zemi se protivil a život svůj ztratil (r. 1338—1339). Markrabě Karel nechtě, aby tak vzácná rodina, jako byli Drslavci Potšteinští, v chudobu a opovržení klesla, a považiv u sebe nevinu dětí Mikulášových, vrátil jim sice některé statky, ale vyhradil si městečko Choceň, jež dříve ke komoře královské patřívalo, vsi náležející ke hradu Litickému (villis spectantibus in castrum Luticz) a vrch, na němž stál Potštein, pokud hradbami ohrazen byl. Listina v příčině tohoto r. 1341 vydaná mluví neurčitě o hradě Litickém, nenazývaje jich ani hradem královským. Litice se dostaly potom pánům z *Lichtemburka*, a poněvadž hrad jejich rodný Lichtemburk asi v ty časy se octl v držení královském, stalo se to asi směnou nějakou, při kteréž příležitosti se také Choceň dostala v držení těchže pánův. *Jindřich* jinak *Hynek* z *Lichtemburka* propustil statky manské „a k jeho hradu řeč. Litice právem manským patřící“ ve vsi Chlenech, jež byli posud Diviš a Zbyněk, synové někdy Donikovi ze Chlen, drželi, ze všech služeb manských, což také k žádosti Hynkově r. 1353, 8. srpna králem Karlem potvrzeno. R. 1361 byl pánem na Liticích *Jan* z *Lichtemburka*, jenž toho roku 25 ledna nového faráře do kostela Žamberského podával. Tento Jan nazýval se ještě r. 1386 Ješkem Pyknou z Litic, tehda na soudu dvorském sedaje,[1]) a držel také zboží Choceňské a Nový hrad.

V druhé polovici téhož století dostaly se Litice pánům z Kunštatu a z Poděbrad a zůstaly jim po celé století. *Boček* z *Kunštatu* vyskytuje se v letech 1371—1396 jako patron kostela Sopotnického a tudíž jako pán vsi této k hradu Liticům patřící;[2]) na Žamberce byl patronem od r. 1377 až do své smrti. Před r. 1389 přikoupil Boček k panství Litickému ves Kunvald „ležící blíže hradu Litic“ od Ješka Kdulince, měl však proto brzo všelijaké nechuti a kyselosti se židy Pražskými. Neboť po prodání této vsi objevily se všelijaké dluhy, jimiž byl Ješek dotčeným židům zavázán, tak že tito „služebníci komory královské“ toho dovedli, že bylo zboží Kunvaldské králem osazeno a podrženo až do konečného vyřízení, jež se stalo r. 1389 dne 15. března. Král Václav učiniv zajisté narovnání mezi stranami spornými, rozkázal, aby byl Kunvald Bočkovi navrácen a on v pokojném jeho držení zůstaven.[3]) Boček byl mezi předními pány jednoty panské proti Václavovi IV. a z těch příčin také v častých půtkách s králem. Asi r. 1399 přitrhl k němu biskup Litomyšlský a Smil Flaška z Rychemburka, a ti všichni oblehli potom hrad Potštein; nemohouce však nic pořiditi, opět odtáhli.

Ze synů Bočkových držel první, *Hynek*, hrad Poděbrady s panstvím, *Viktorin* hrad Litice, ostatní dva bratři, *Boček* a *Heralt*, drželi panství na Moravě. Viktorin, jenž měl také Pardubice, přilnul ke straně pod obojí hned od jejího počátku, byl důvěrným přítelem Žižkovým a proslul jako vůdce vojsk husitských. Viktorin se nazývá výslovně pánem Litickým roku 1421. Nějaký rok potom držel Litice v nájmu neb jakýmkoli jiným způsobem *Vítek* z *Kunštatu* „seděním na Liticích.“ Týž se totiž s takovým přídavkem připomíná roku 1423, 25. listopadu, jsa rukojmě za Viléma z Chlumu, an zapisoval věno manželce své Markétě.[4]) Ostatně se Viktorin jako pán Litický zase r. 1426 připomíná. Strastí válečných zakusil Viktorin dosti, též i hrad sám a jeho okolí. L. 1421 okolo sv. Havla (16. října) knížata slezští s množstvím lidu přešedše pomezí české, vesnice a městečka okolo hradu Litic a Žampachu plenili a pálili. K nim se přidali také z Čechů Půta z Častolovic, soused Litický, Janek Svídnický (z Chotěmic) a vrtkavý Jan Městecký. Pálivše a znamenitějšího sídla nedobyvše, vrátili se zase do své vlasti.[5]) Viktorin zemřel r. 1427, 1. ledna a zůstavil všechna panství svá synu *Jiříkovi* z *Poděbrad*, slavnému potom králi českému. Zdá se, že pán tento na nějaký čas panství Litické zastavil strýci svému *Prockovi* z *Kunštatu* (synu Bočka Opatovského), jenž později také rodinnou kolébku Kunštat obdržel. Procek držel věrně se stranou Poděbradskou až do smlouvy Vildšteinské (r. 1450, 11. června), ve kterouž byl také pojat hrady svými Třebovou, Liticemi, Boskovicemi a Bílkovem.[6]) Vláda jeho na Liticích asi dlouho rok tento nepřetrvala.

Za Jiříka z Poděbrad, dokud byl správcem zemským, i když potom kraloval, patřily Litice ku předním pevnostem zemským a záštitám rodu Kunštatského. Když Táborští netoliko sami setrvali v odporu proti Jiříkovi jako správci volenému, ale i s Oldřichem z Rožmberka se spolčili, vypravil se Jiřík r. 1452 do pole proti Táboru, kamž se byli jako do místa nedobytného přední kněží sekty Táborské sebrali. Když však Jiřík přilehl k městu, klesla naděje i odvaha měšťanstva k odporu, a nezkrocení někdy Táboři podvolili se k smlouvě, která učinila náhlý a nenadálý konec veškeré jich zvláštnosti a samostatnosti (1. září). Vedlé smlouvy té měli se také přední kněží Táborských na den sv. Václava v Praze postaviti u M. Jana z Rokycan, kdež o různice své se stranou mírnější smluveni býti měli. Oba starcové, Mikuláš z Pelhřimova biskup a Václav Koranda, první a poslední náčelníci sekty Táborské, stáli v určitý čas

[1]) Archiv Olešnický a diplomatář mus. Lib. conf. I. D 2, DD. 13 f. 120. [2]) Lib. erect. I. P 6, conf. III. B 29, C 10, V. R 5. [3]) Lib. conf. III. C 29, B 17, V. H 2, J 4, Q 5, VI, F 14. VII. E 14. Sommersberg I. 965. [4]) Dvorský, Pam. žen str. 18. Vítka Kunštatu nikde nenacházím. Není snad tuto jméno Vítek jen zkrácené Viktorin? [5]) Vavřinec z Březové, Palackého děje III. a. 243, arch. č. I. 199, DD. 4, 85. [6]) Arch. č. II. 227. To však se tu vyhraditi musí, že by se zpráva tato též k Lisicům na Moravě vztahovati mohla aneb snad měla.

i s jinými kněžími svými v Praze a vězněni dlouho na radnici Staroměstské, až konečně slíbili poslušenství Janovi z Rokycan. Potom odvezeni jsou na hrady Jiříkovy, Mikuláš sám třetí na Poděbrady, Koranda na Litice, a tam smrti dochováni. Kterého roku skonal život svůj kněz Koranda, jenž dal heslo k bojům husitským (na Křížkách r. 1419), zapomněli staří Čechové napsati.

Když nedlouho po zavezení kněží Táborských na hrady řečené nová protivenství přicházela na kněze Jana z Rokycan, a tento ve své nad tím hořkosti proti „zavedení lidu křesťanského" kázati počal, přivinuli se k němu úzko Řehoř, syn sestry jeho, a soudruhové přísnosti mravní si hledící. Když pak po smrti Ladislavově r. 1457 Rokycana od svých přátel posavadních, ani v šlépěje jeho vstupovati nechtěli, oddělovati se počal, nastalo ochlazení mezi ujcem a sestřencem, jež rostouc dospělo úplné roztržky. Rokycana, aby se zbavil nemilých svědků bývalé své rozkvašenosti proti Římu, zjednal jim na králi místo v soukromí na panství Litickém ve vsi Kunvaldě. Ještě roku 1457 přestěhovali se tam Řehoř se soudruhy svými, založivše tam jednotu, jež později jako jednota bratrská nabyla známosti světové. V okolí Litickém a Litomyšlském jednota tato zvláště silně utkvěla.

Král Jiří stroje se do boje s Matyášem králem uherským, paličem zemí Českých, pomezí České bedlivě ostříhal a hrady své opevňoval a opatřoval potřebami válečnými. Na Liticích, jež více nepřístupností místa nežli umělým opevněním bráněny byly, postavil Jiří dolejší bránu, věž, kteráž posud stojí, a ohradu, jakž posud latinský a český nápis v levo nad brankou vedlé hlavního vjezdu dosvědčují. Stalo se to r. 1468. Obava králova nebyla nepodstatna. Roku 1469 král Matyáš vtrhna u Litomyšle do země skrze Mýtsko a Chrudimsko, přitáhl k Vilémovu, kdež mu jen velikomyslnost králova uspořila velikou porážku a záhubu. Minul však náš hrad tentokráte, jakož i na lupičské své výpravě roku 1470, kdež vypálil 1400 městeček a vesnic a kraj Chrudimský a Čáslavský v zoufalství přivedl, po čemž sám jako postřelen od Čáslavi k Jihlavě uháněl. Že by Jiří v ty doby poklady zemské na Liticích hradu pomezném byl uložil, jak nekritický a pravdy málo milovný Pešina vypravuje, a že by byl Matyáš marně Litic dobýval, náleží k mnohým Pešinovým smyšlenkám, které se jen u něho a nikoliv v jiných pramenech vyskytují. Lépe by se byl hodil zajisté k takovému uschování pevnější hrad některý u vnitř země.

Krb na Liticích.

Píše však Beckovský,[1]) že toho roku Jindřich, syn králův, ve Slezsku „zle hospodařil," zvláště okolo Vratislavě a Nisy, a že vedlé svědectví Michala probošta v Kladsku, v Náchodě, v Hradci, v Kladsku a v Liticích i v jiných okolních místech a hradech mnoho od Jindřicha zajatých Slezáků se nacházelo, tak že se jich do 1000 v samém Kladsku městě a hradu počítalo. Asi v ten čas byly Litice králem nějakému šlechtici zastaveny.

Po smrti nepřemoženého krále (22. března r. 1471) zůstali synové jeho *Viktorin, Jindřich starší, Jindřich mladší,* jinak *Hynek,* knížata *Minstrberská* a *Boček z Kunštatu,* který s bratřími svými (r. 1463) na kníže nebyl povýšen, jen krátký čas v nedílnosti. Rozdělili se dne 9. března r. 1472 o rozsáhlá zboží otcovská, při kterémžto dělení se dostaly Bočkovi hrad Litice se zbožími k němu příslušnými, totiž Rychemberským, Častolovským, Černíkovským, Jelenským a Tynišťským, Veliš, Most, Postoloprty a jisté peníze od ostatních dílův. A poněvadž král Vladislav bratřím se zapsal vyplatiti jim v říjnu toho roku 14.882 fl., aby tím zboží n. králem Jiřím k potřebám zemským zastavená zase vyplacena býti mohla,

[1]) Palacký IV. a 269, Jirečkova Rukověť II. 164, Bienenberg I. 103, 104, Zoubkovy děje Potšteina 16 a 59, Poselkyně str. 930.

dostalo se z toho Bočkovi 5708 fl., jež měl naložiti na výplatu hradu Litic a jiných zboží, kterýchž se mu na díl bylo dostalo. Jak velice sobě bratří pevného hradu Litického vážili, viděti také z jednoho odstavce smlouvy, jejž byli při dělení do ní položili. Co se totiž dotýkalo zápisů papežských, císařských, královských i jiných listův, které všem bratřím společně příslušely na svobody, zboží neb dluhy, o tom se tak smluvili, aby ti listové skladeni byli do jedné truhly o 4 zámcích, aby každý z bratří od té truhly jeden klíč měl, a ta truhla s těmi listy aby byla chována na hradě Liticích ke všech ruce a potřebě, a žádný z bratří aby bez druhého vůle té truhly neodmykal ani kam odtud z Litic hýbal. Než co se dotýkalo listů svědčících na zboží jednotlivá, ty sobě měl jeden každý, jenž ta zboží na díl obdržel, u sebe uschovávati. Boček († r. 1497) ještě za živobytí svého postoupil Litic bratru svému *Jindřichovi staršímu.* Týž kníže někdy na Liticích zůstávaje, vydal zde roku 1483 dne 24. července list na rychtu Kostelineckou a učinil hejtmanem hradu a panství Matěje Sudličku z Borovnice, jenž se v téže důstojnosti v letech 1488—1491 připomíná.[1]) Konečně i to připomeneme, že kníže Jindřich choti své Voršile kněžně Braniborské na panství Litickém věno ukázal.

Krb na Liticích.

Kníže zadluživ se nákladnou a krvavou válkou, již r. 1488 v Slezí vedl s Matyášem Uherským, statky své rozprodávati musil. Přišla řada i na Litice, jak již vypravováno v dějích Potšteina. Pan *Vilém z Pernšteina* koupiv zboží Litické, přijal r. 1495, 2. října vklad ve dsky zemské. K panství Litickému patřily Litice hrad se dvorem popl., v Žamberce půl městečka, vsi Kunvald, Helvikovice, Kameničná, Něm. Rybná, Záchlumí, Česká Rybná, půl městečka Chocně, v Sopotnici, Brné, Svídnici c. t. m., ve Spolini dvory kmecí, Choceněk a Březnice vsi celé, v Borku a Seči c. t. m., v Němčí dva dvory, Kunšova Lhota, Skorenice, Běstovice, Chleny vsi celé, zboží Rychemberské, Častolovské, Tynišťské, Černíkovské, Jelenské a Novohradské. Kromě toho náleželi k Liticům a zbožím k nim patřícím od starodávna manové někteří, z nichž Matěje Hložka ze Žampachu, Jana Vrabce z Říček, Prokopa ze Skalky, Václava z Přepych a Hlaváče kníže Jindřich z manství propustil. Panství to za 25.000 kop gr. hned zaplacených prodané slíbil kníže spraviti jiným zbožím svým. Neb na zboží Litickém bylo dskami zapsáno 46.000 fl. rh. věna kněžny Voršily, o čemž se obě strany smluvily, že kdyby Voršila manžela svého přebyla a na věno své se táhla, má je pan Vilém vyplatiti a za to v hrabství Kladské, v Náchod a v Havraň se uvázati, dokud by mu ta suma nebyla navrácena i se škodami a náklady z toho vzešlými. O svrchky a nábytky na Liticích a Potšteině byla před vložením trhu ve dsky zemské rozepře mezi stranami, která smlouvou dne 2. října r. 1494 ve dsky vloženou byla narovnána. Dluhy, které pan Vilém za kníže zaplatiti měl, byly počítány na zlaté po 33 gr. č. V příčině věna kněžnina učinil kníže (vkl. r. 1496 dne 9. července) tu změnu, že polovici věna z panství Litického přenesl na Olešnici a Volov.

Vilém nacházel se v držení Litic mnohem dříve, nežli vklad ve dsky zemské učiněný dokazuje, neb r. 1492 listem na Pardubicích daným poddaným svým Žamberským některé milosti udělil. V příčině panství Litického měl ještě r. 1498 nějaké rozepře s knížetem Jiřím, synem Jindřichovým. Kníže Jindřich

[1]) Arch. č. I. 302, 303, 305, IV. 190, kopiář Pernštein. 37.

propustiv Hložky ze služeb manských, v listu na to vydaném určitě a světle nevymezil, co se tím od panství Litického odděluje; Vilém pak stěžoval si později, „že by něco Hložkové od Litic drželi přes to výše, než jim dsky svědčí od kn. Jindřicha." O tom smluveni jsou oba dne 15. června tak, aby se Vilém s Hložky sám soudil. [1]) Roku 1507 rozdělil Vilém statky své mezi oba syny *Jana* a *Vojtěcha*, tak že mladšímu Vojtěchovi všechna zboží česká připadla, a zemřel na Pardubicích r. 1521.

Jako za pánů Kunštatských k Liticům větší péče byla obrácena nežli k Potšteinu, tak za pánů Pernšteinských, jakmile jim Potštein, před tím královský zápisný, v dědictví dán byl, hrad ten středištěm všech statků Pernšteinských při Divoké Orlici se stal a Litice v krásném lesním zátiší úředníku Potšteinskému ve všem všudy podřízeny. Na Liticích přebývalo jenom tolik služebníkův, kolik pro hospodářství a opatrování hradu bylo zapotřebí; panští úředlové byli sídlem na Potšteině. Služby platilo se všem osobám na Liticích 58 kop 34 gr., na Potšteině 245 kop 24 gr. Místo purkrabí spravoval hrad Litický Zicha, maje služného 7 kop, jako na Potšteině písař porybný. Ostatní služebnictvo záleželo ze čtyř holomků, z nichž jeden byl nádvorníkem a jeden šafářem; kuchmistr vydával a rozděloval potravy, jež kuchař připravoval. Na jízdy byl vozka a povozný. Opatrování hradu měli na starosti toliko hlásný, pozedný a dolní vrátný, který kromě toho pomáhal kovati u výhně. Práce a služby hospodářské konaly šafářka, dívka, pastvice a sviňače. Řeka Orlice velmi pilně hlídána byla, zvláště pod Liticemi. Bylo nařízeno: „Což se řeky dotýče pod Litici, tu úředník Potšteinský dobře opatruj, aby v ní žádných krádeží nebylo, ani žádného lovení od žádného, ani od Litické čeledi. [2]) Což se pstruhův, lipenův, střevlí dotýče, těmi hned nehýbati, než jelce ty honiti sobě může úředník Litický, však tak, vznesa to na úředníka Potšteinského, ale jiných žádných ryb nebrati." O tom o všem, jakož i o jiných věcech správy se týkajících, dal Vojtěch důkladné navedení Albrechtovi z Borovnice, hejtmanu na Potšteině (r. 1525).

Po smrti Vojtěchově († roku 1534) dědil po něm všechna panství bratr jeho *Jan z Pernšteina*, jenž po příkladu otcově a bratrově s poddanými svými šetrně nakládal. Jinak však bylo za *Jaroslava z Pernšteina*, jemuž byl otec jeho Jan († r. 1548, 8. září) panství Potšteinského postoupil. Ten roku 1547 všechny bratří české ze svých panství vypověděl, ačkoli tím jednoty na Liticku založené nepodvrátil. Za to hýřil penězi a konečně panství po panství prodával. Ohromné panství Potšteinské koupil r. 1556 *Arnošt falckrabě na Rýně* a *hrabě Kladský*, ale jen proto, aby si nějakou část jeho ponechal a z rozprodání ostatku vytěžil. Udělil r. 1557 milosti některé Žamberským. Panství Litické v nových mezech, totiž zámek Litice, městečko pod ním, polovici městečka Žamberka, vsi Helvikovice, Pěčín, Kunvald, Kameničnou, Záchlumí, Německou Rybnou, Českou Rybnou a Slatinu prodal *Vácslavovi Okrouhlickému staršímu z Kněnic* na Borovnici za 6625 kop gr. č. a r. 1558 dne 12 července smlouvu trhovou na to s ním zdělal.

Nový držitel koupil mimo to část Doudleb s vesnicemi Policí, Vyhnánovem, Příkazy, Vrbicemi, Chlínky a dvorem Mnichovství od falckrabě Arnošta a vedlé toho držel také zboží Borovnické, dohromady dosti statkův, jimiž by se i bohatším vladykám byl vyrovnával: jak se však zdá, bylo také drahně dluhů na těchto statcích, na jichž zaplacení zase Vácslav vesnice své u Vamberka prodával. Dav roku 1559 dne 15. června poddaným svým Žamberským list nový na výsady, zapletl se asi v ty časy ve spory a soudy s knížetem Arnoštem o dluh zapsaný na Liticích. Dluhoval Vácslav 2125 kop gr. č., o nichž bylo smluveno, nedá-li knížeti jistiny i s úroky o sv. Havle r. 1558, že bude moci kníže v panství Litické se uvázati na tak dlouho, dokud by mu Okrouhlický nezaplatil. Věda to kníže, mohl zachovati se podlé výminek ve smlouvě položených a nemusilo býti stání před soudem komorním (25. listopadu roku 1560). Čtrnácte dní po tom zemřel falckrabě (7. prosince) na hradě Kladském. Vácslav Okrouhlický přečkav ho ne celá dvě léta, zemřel r. 1562. Posledním pořízením, roku 1561 dne 7. března zdělaným, odkázal statek Borovnický manželce své Biancifoře z Pařízku, ostatek poručil dětem svým.

Při smrti otcově neměli sirotci let zákonitých, pročež statky jejich páni Diviš Slavata z Chlumu, Sigmund ze Šelmberka na Vrchovině, Biancifora ovdovělá, Mikuláš Absolon z Ledské na Úřiňovicích, Jan Okrouhlický ze Kněnic a Jan Čeněk ze Čbánova spravovali. Přesvědčili se však záhy poručníci, že pro mnohé závady panství toho udržeti nelze; pročež uhodivše o sumu trhovou s *Mikulášem z Bubna na Přestavlcích*, r. 1562, 26. října s ním smlouvu trhovou spečetili a r. 1563 dne 17. června jemu zámek Litice a tvrz Doudleby s příslušenstvím nahoře psaným ve dsky vložili. [3]) Mikuláši a dědicům jeho nejen se zalíbilo sídlo na Liticích, tak že zde stále sídlili, nýbrž i přídomek z Litic do svého názvu přijali. Může

---

[1]) Arch. č. V. 550—552, VI. 537, Zoubkův Potštein 16—18, rel. tab. II. 480, Bienenberg.

[2]) Toto starodávné zavírání řek platilo ještě v předešlém století, o čemž rytíř z Bienenberga (Alterth. I. 119) toto vypravuje: „Císař Ferdinand byv u hraběte Jindřicha Jana z Bubna chutnými rybami vyčastován, nařídil, aby potok Rokytenka, v němž ty ryby lapány byly, hned byl zavřen a nikdo k němu nepřipuštěn, leč by klíče k tomu měl, a kdyby někdo svévolně tohoto zákazu neušetřil, aby mu byla hlava sťata. Proto dal hrabě r. 1650 klíč takový shotoviti a odevzdal jej porybnému, kterýžto vždycky, kdykoliv se lovilo, klíčem napřed řeku takořka otevřel a po ukončení lovu zase zavřel. Klíč nosival na řetízku pověšeném na hrdle.

[3]) Bienenberg I. 113—114, DZ. 53, M 6, 14 F 10, 56, A 14, 87, H 25.

se tedy hrad Litický pokládati za druhou kolébku rodu Bubnovského. [1]) Hned první držitel z rodu tohoto zaokrouhlil panství Litické, přikoupiv k němu roku 1575, 13. října polovici druhou městečka Žamberka s Trundorfem a vsi Lišnici, Pastviny, Klášterec s podacím a Bartošovice s podacím, začež místo části sumy trhové postoupil tvrze Přestavlk s příslušenstvím. Tak se dostalo pod vládu pánů z Bubna po mnohaletém rozdělení celé městečko Žamberk, jehož jedné polovici byl Mikuláš již r. 1565 dne 9 října výsady udělil. R. 1580 koupil také pan Mikuláš ves Bláto a po smrti strýce svého Heřmana z Bubna, známého milovníka lvů, ujal statek jeho Jelenský, odbyv řádně dědičku jeho.

Vývod pánův z Bubna.

Stach Buben z Hrádku 1388—1392

Otík z Bubna 1398—1406 (ψ Anna z Jevišovic) ψ Kačka

Heřman z Bubna (ze Hřiště) 1442 (? ψ Anna z Ryzemburka)

Mikuláš z Bubna (? ψ Sara ze Střimelic, znaku cimbuří)

Mikuláš na Libchavě 1532—1551 ψ Eliška z Baště — Otík na Březně a Přestavlcích 1532 † 1552 ψ Ofka ze Žampachu

Jan — Otík 1567 v Litomyšli (na domě č. 450) ψ Anna 1581 — Vaněk ψ Bobunka ze Kněnic — Mikuláš 1558 † 1608 na Liticích ψ Eliška z Ronova ⊙ 1565 — Heřman 1558 † 1602 na Jelení ψ Salomena z Bydžína

Jiřík † j. 1596 ψ Maruše z Újezdce — Albrecht na Hoř. Libchavě 1588—1616 ψ Salomena z Chodče — Václav 1588—91 — Jan 1588—1622 — Mikuláš starší 1588 — Mikuláš ml. 1589—1622 — Jan mladší 1608 † 1636 ψ Anna z Dohalic

Jindřich 1558 † 1596 na Březně (bratr Mikulášův a Heřmanův a otec Mik. Vratislava) ψ 1. Johanka z Krajku 1568 2. Salomena z Ústí

Jindřich 1608—1653 ψ Salomena z Rokytníka (potomci) — Mikuláš 1608 — Otík 1608 — Jaroslav 1608—1633 ψ Johanka z Ještětic — Mikul. Vaněk 1616 — Anna 1637 ψ Mikuláš Talacko z Ještětic

Jaroslav 1586 — Jiřík Otík 1602 — dcery: Aléna, Ofka, Anýžka, Maruška, Sobina, Marjana

Mikuláš Vratislav 1602 † j. 1617 ψ Barbora z Budova 1607—1628

Jindřich Jan 1617 † 1653 ψ Kateřina z Valdšteina — Heřman Šťastný 1617 † 1660 ψ Lidmila ze Šlovic — Kunata Jaroslav 1617 † 1684 (třikráte ženat) (potomci) — Václav 1617 — Johanka 1617 — Barbora 1617

František Adam * 1644 † 1711, 2. Jan. ψ 1. Anna Marie hrab. Lamboy 2. Angelina z Věžník

Antonín Ignác * 1679 † 1725, 8. Mart. ψ 1. z Kokořova 2. Anna Maxmil. Kap. ze Svojkova † 1725 — Dorota Aléna — Marie

Antonín Vít * 1717 † 1787 ψ 1. Anna Karolina z Kolovrat ⊙ 1740 2. Terezie Kord. ze Sloupna — Marie * 1720 — Kazimír — Eugen — Leopold 1764 — Innocent Mikuláš ψ Anna Josefa z Bubna

Ferdinand Antonín † 1825, 6. Jun. ψ Vilémina z Arnfeldu

Anna Josefa * 1748 ψ Innocent Mik. z Bubna — Ignác † 1785 — František Adam † 1809 — tři synové a tři dcery

František Adam † 1863 (potomci) — Jan František † 1813 — Ferdinand Josef † 1861 (potomci) — Edvard

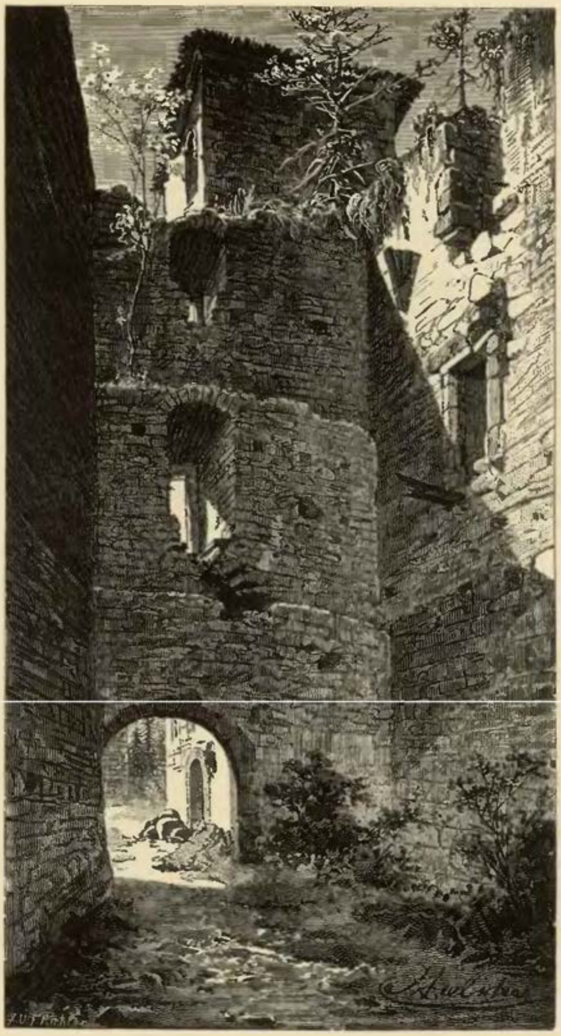
O všech těchto statcích: Liticích, Žamberce, Doudlebích, Jelení a Blátě učinil Mikuláš pořízení poslední v Žamberce r. 1608, 2. května, jmenovav poručníky téhož pořízení Jana staršího z Bubna a Vladislava Bukovského z Hustiřan na Žampachu, a nápady na těch zbožích, an s chotí svou Eliškou Křineckou z Ronova dětí neměl, takovým způsobem ustanovil, aby statky ty připadly *Jindřichovi Janovi*, synu nejstaršímu Mikuláše Vratislava z Bubna na Březně; kdyby však ten neb potomci jeho bez dědiců zemřeli, tehdy se měl nápad ten dostati druhému bratrovi Heřmanovi Šťastnému, a tak po smrti každého na nejstaršího ze synů Mikuláše Vratislava aneb dětí ze synů jeho mužského pohlaví až do posledního rodu jeho, pak na linii Jana staršího na Libchavě podobným pořádkem nápady přicházeti měly, po té linii na syna Jana mladšího z Bubna, po nich na syna Albrechta z Bubna na Libchavě statky ty přejíti měly. Poslední konečně substituován Václav Varlých z Bubna a na Zvíkovci s potomky svými. Dne 4. května potom o 9. hodině z rána zemřel Mikuláš. Tělesné ostatky jeho a manželky jeho odpočívají ve farním kostele Žamberském. [2])

Po smrti Mikulášově uvázali se ihned ve všechny statky svrchu dotčené poručníci n. Mikulášem nařízení, obmýšlejíce poslední jeho vůli v plném znění jejím provésti. Tomu odpíral Mikuláš Vratislav

[1]) Srovnej při následujícím V. Kodouska monografii Doudleb II. 77 atd., též DZ. 62, G 10, Bienenberg I. 115. [2]) DZ. 134, F 2—25, Registra purkrechtní v Žamberce str. 10. Pořízení vloženo ve dsky dne 25. srpna.

ještě téhož roku, dávaje od sebe psáti, že tehda, když se toho kšaftu datum nachází i před tím, on Mikuláš pro nemoc a sešlost věku (byl 71 let stár) rozumu a paměti neměl a kšaft tudíž bez jeho vůle spisován. Odpory ty stále se opakovaly až do smrti Vratislavovy. Mrzelo Vratislava nejvíce, že sám nebyl učiněn prvním dědicem i nápadníkem a že se spokojiti musil toliko poručenstvím nad synem svým, kterýžto narodiv se r. 1596, ještě plných let svých neměl. Jakožto poručník přijal r. 1608 slib a člověčenství (poddanost) lidí na všech panstvích sirotčích a udělil roku 1613 dne 18. května výsadu Žamberským, aby mohli mýto z mostu vybírati. Přikoupil zboží Skašovské ke svému statku Březenskému a zemřel roku 1617 dne 26. května mezi druhou a třetí hodinou. Následkem smrti jeho pominuly odpory proti kšaftu n. Mikulášovu a také ve dskách přetrženy.

V poručenství nad syny Mikulášovými *Jindřichem Janem*, *Heřmanem Šťastným*, *Kunatou Jaroslavem* a *Václavem* uvázala se vedlé poslední vůle zemřelého manželka jeho Barbora z Budova; to však platilo jen pro dědictví jich zpupné. Ve svěřenství rodinné uvázal se Jan starší z Bubna na Libchavách jako nejbližší strýc zemřelého roku 1617 dne 1. června a spravoval panství ještě r. 1627. Roku příštího dosáhl let svých dědic svěřenství Jindřich Jan a poděkovav mateři (vdané již Mladotové) a strýci z poručenství, připověděl se ihned ke všemu statku. Potom strojil se odjeti na zkušenou do Francie, a proto se uvázala ve správu Litic teta jeho Sobina Františka Haugvicova, ale jen podlé jména, neb poněvadž i ona tu nechtěla zůstati, lidé na panství Jindřichovi Kustošovi ze Zubří jako vrchnímu regentovi poddanost slibovali.[1])

Průjezd čtvrté brány Litické (na pláně č. 12.).

Všichni páni z Bubna linie Březenské byli v čas povstání Ferdinandovi II. věrnost zachovávali, pročež bratří Jindřich, Heřman, Kunata a též sestra Johanka r. 1629 listem královským do stavu panského koruny české jsou povýšeni; roku 1644, 18. července dosáhl také Jindřich s bratrem svým Kunatou povýšení do stavu hraběcího Stal se potom cís. tajným radou a komořím a zemřel r. 1653, 11. března jako zemský hejtman hrabství Kladského. Soud zemský nařídil nyní sekvestratorem nad statky zůstalými Jindřicha nejstaršího Kapouna ze Svojkova, aby v čas nezletilosti sirotků statky spravoval a dluhů co možná umořil; v srpnu toho roku zvedl jej komorník od desk zemských na Žamberk, Doudleby, Jelení a „Černé Bláto.“ Ale již příštího roku se stala změna v poručenství, an je soud zemský udělil tentokráte dvěma pánům, Václavovi Zárubovi z Hustířan na Cerekvici a Janovi Gerštorfovi z Gerštorfu, purkrabí kraje Hradeckého. Teprve

[1]) Reg. purkrechtní str. 16 a jinde, DZ. 142, Q 21.

roku 1668 dosáhl *František Adam*, syn n. Jindřichův, let plných, a uvázav se toho roku v září ve svěřenství, dal si potom dne 1. října od obyvatelů na panství poddanosť a pravé člověčenství slibovati. [1]) Ze zboží zpupného, které po n. dědu jeho zůstalo, dostal potom za díl statek Skašovský. František Adam potvrdil r. 1669 výsady městečka svého Žamberka. Roku 1692 dne 12. srpna prodal novou papírnu u Žamberka Janovi Baudišovi papírníkovi, aby mohl vyráběti všechny sorty papíru a právo měl, hadry na panství Litickém bez poplatků sbírati. [2]) Byv potom cís. skutečným tajným radou a komorníkem, zemřel r. 1711 dne 2. ledna na zámku Doudlebském a pochován v kryptě Žamberské. Panství zdědil po něm syn Antonín Ignác a zůstalo potom v držení potomků jeho až do r. 1809. [3])

Ani František Adam ani otec jeho na Liticích více nebydleli, také pominul od těch dob název panství Litického a zváno potom panstvím Žamberským. Ke spoustě hradu Litického přispěla, tuším, nejvíce odlehlosť jeho v krajině lesnaté; hrabatům z Bubna totiž nevidělo se náklady činiti na stavení, v němž nepřebývali a přebývati nechtěli, citu pak míti pro ctihodné památky předků svých, nebylo tehda věcí ani obvyklou ani „slušnou.“ Z těch příčin se stalo, že byl hrad již r. 1681 úplnou zříceninou, kterouž také učený jezovita Bohuslav Balbin navštívil a naskrze prolezl. Nicméně pustý hrad přece na konci 17. století aspoň novými střechami pokryli. Také Beckovský navštívil zříceninu a našel tam tyto zvláštní věci: předně „prampouch neb bránu tryumfalní na způsob římského díla velmi nákladně z kamene udělanou, na které se spatřovala slova zlatem psaná krále Jiřího nad svými nepřátely vítěze slavného vypisující. Druhé spatřoval se velikou a dlouho trvající prací i nákladem nemalým prokopaný vrch, na kterém hrad stojí;“ skrze ten prokopaný vrch mezi dvěma skalnatými břehy teče řeka Orlice, pro které nikam na stranu voda vylévati se nemůže. Z toho hradu byly prý štoly neb tajné průchody pod zemí k vodě udělány tak příhodně, že beze vší těžkosti voda se na hrad dostávala. [4]) Hrabě Antonín Vít z Bubna dal hrad něco poopraviti, totiž kde toho nutná potřeba byla, prkna a trámy položiti a tak jakýsi kryt shotoviti, čímž někdejší rodinné sídlo před dokonalým sesutím ještě nějaký čas uchráněno. Za to však řádil poustevník, který tu v dobách těch bydlel, právě po vandálsku. Týž také roku 1774 ze starodávné studně hradské veliký okov s řetězem, mnoho koulí kamenných, něco od odění a všelijaké dřevěné věci na světlo vynesl. Naše osvícená doba také neučinila nic pro zachování aspoň některých částí, a tak hyne den co den slavné někdy sídlo rodu Kunštatského.

3. Příběhy Bubnovské.

Nejednou uveřejnili jsme příběhy z dějin jednotlivých rodů z té příčiny, aby se jimi laskaví čtenáři pobavili. Sloužiť čtení tato zajisté k poznání života bývalého ve východních Čechách, ještě pak více k dolíčení charakteristiky jednotlivých rodův. Neb ačkoliv bylo vychování rytířské u všech a všichni více neb méně „rytířskými ctnostmi“ prosluli, přece se v tom, jak, kdy a kde se ty ctnosti projevovaly, znamenitý rozdíl nacházel. U jedněch se spatřovala uhlazenosť, dvornosť, prostá a nevinná veselosť a nanejvýše překypovala veselá mysl nějakým jadrným vtipem aneb přezdívkou žertovnou; statečnosť a mužnosť ponechávali si tam, kde jí potřeba bylo. Jiní, třeba i v poli mužní, spůsobili šarvátky po krčmách, bujná krev jejich podněcovala sílu jejich ruky, aneb vyrážela jim z hrdel neslušné, ba i sprosté a nestoudné nadávky. Běda tomu, kdo někoho z nich na kvas pozval; neb byv v pití nemírný, byl takovým potom v řeči i ve skutcích.

Jen převzal Mikuláš z Bubna Litice a již měl soudy se svými sousedy. Jakýsi Jan Náchodský, poddaný jeho ze Žamberka, koupil roku 1563 od Pavla Poláčka ze vsi Bohusové, poddaného bratří Žampachův, dříví a zaplatil je. Po té šel Náchodský do lesa, dříví své sebral a při tom také odvezl něco

---

[1]) DZ. 113 K 3—11, 114, M 9, Kodousek, hist. Doudleb II. 82. [2]) Registra purkrechtní str. 137. Z listu tohoto také vychází, že tehdáž vrchnosť na Žamberce bydlívala. Panství řídil roku 1658 až 1667 Václav Ferdinand Hauk hejtman, r. 1673 Jan Hoffmann regent (tamže 72, 439).

[3]) Po smrti hraběte Antonína Ignáce († r. 1725 dne 8. března) náleželo panství synu jeho *Antonínovi Vítovi* (naroz. r. 1717), ale poněvadž tento ještě let svých neměl, nastoupila vláda poručnická; teprve roku 1739 dne 24. července přijel mladý hrabě do Žamberka a panství přijímal; byv od městské rady přivítán, jel zrovna do farního chrámu, obcoval zpívané mši svaté a odjel pak do ciziny, kdež 2 léta ztrávil. Zemřel r. 1787. Z četných jeho dítek ujal svěřenství *František Adam*, jenž byl poslední pán Žamberský z toho rodu, neb po smrti jeho (r. 1809) zrušeno jest svěřenství soudem zemským a panství potom prodáno *Veriandovi* hraběti *Windischgrätzovi* za 600.000 fl. R. 1815 dne 12. srpna koupil panství *John Parish* svobodný pán *ze Žamberka* za jeden milion zlatých a po tomto následoval roku 1859 *Jiří Parish.* (Hlavní kniha desk zemských S. tom. X. str. 81.)

[4]) Miscell. III. 85. Poselkyně I. str. 930—931. V II. díle (sv. 3., str. 482) popisuje ještě jednou Litice.

dříví panského z hájemství Bohusovského. Dříví to složeno na louku mlynáře Helkovského, ale Jan Burjan Žampach z Potšteina, uslyšev o tom dříví, pobrati a odvézti je dal. Z toho se oba páni z pychu vinili a do soudu zemského poháněli. Jan Burjan kromě toho měl i jinou stížnosť do Mikuláše, poněvadž poddaní jeho ze Žamberka a Helkovic, přišedše na louky záduší u Žamberka, tu trávu, kterou si poddaní bratří Žampachův společně posekali, pychem shrabali, na vozy nakladli a pryč odvezli. Byly to grunty sporné, k nimž se obě strany táhly, ale jedni druhým z nich užitku dopříti nechtěli. Jan Burjan z toho měl veliké záští na Mikuláše a když mu roku 1564 po jednom šlechtici psaní o Jana syna neb. Jiříka Hladkého z městečka Žamberka psal, doložil slova, „že jej za tak dobrého a zachovalého má, jako jej Mikuláše z Bubna," pro kterýž demokratický výrok se Mikuláš nemálo zlobil řka, „to že nemůže býti, aby týž Jan (Hladký) jemu v dobrotě a zachování rovný, býti mohl, a ať Jan Burjan před soudem ta slova svá práva učiní." Z toho pocházely nové a nové kyselosti. V Žamberce městě, jež Mikuláš společně s Janem Burjanem a bratřími jeho držel, měli všichni řezníci a poddaní obou dílů společné krámy, ve kterých dobytek poráželi, masa prodávali, držitelům ročně plat (z jednoho krámu 3 kameny loje přepouštěného při vánocích) dávajíce. Aby se Mikuláš Žampachům za dosavadní ústrky pomstil, zapověděl řezníkům svého dílu v těch krámech masných prodávati, nýbrž jim jinde kutlof čili jatky postaviv, tu jim dobytek bíti a maso prodávati rozkázal. Z toho arci následovalo, že Žampachům plat přestal choditi, ale vznikly z toho také nové soudy. Mezi tím však Mikuláš nepřestával na Žampachy dotírati. Jakýsi Vaňák byl před časy do špitálu Žamberského 50 kop odkázal, o čež se r. 1561 mezi pány obou dílů jisté usnesení stalo. Žampachové převzavše jistinu, měli potom ročně 2 kopy na špitál platiti, ale po šest let nic nedali. Pře ta podána na soud zemský, a poněvadž Mikuláš vždy po chvíli s někým co činiti měl, přivykl si těm ustavičným jízdám k soudům.

Mikuláš byl pán veselý, který myslivosť nade všechno miloval; na hradě bylo tudíž hejno psův a v podhradí také kat, který pytláky sumárně trestal. Ale to vše měl Mikuláš za věc náležitou, a zlobil se velice, když slyšel, co o něm řekl Natanael Domousický z Harasova. Ten totiž při jedné hostině v Kostelci (r. 1572, 4. prosince) mluvil, „že on Mikuláš toho hoden není, aby kdo dobrý k němu jezdil, než aby u něho psi bývali, a ne dobří lidé; že sobě on Mikuláš rasa a kata chová, kdyby k němu dobrý přijel, aby mu kůň ukradli a odřeli." Přes to mnozí k Mikulášovi začasté dojížděli, zvláště páni a zemané okolní, a s jeho panošemi neb služebníky se ve kvasy a hody dávali. Tu se stalo jednou (r. 1575 dne 6. února), když jich více v panském domě v Žamberce pospolu bylo, že Jiřík Sedlonovský z Lovčic na Jana Dobše z Bezděkova (sed. v Horní Lukavici) braně své dobyl a jej v hlavu a v ruku posekal. Přátelům jich dosti práce dalo, aby je usmířili. [1])

Z okolních pánů nadělal Mikulášovi nejvíce starostí *Kryštof Manšvic z Armenruh*, pán Rokytnický. Léta 1595 dne 6. června přijel Václav Straka, úředník Žamberský, na koni k potoku řečenému Rokytenka, který dělil grunty Rokytnické a Litické, a tu maje při sobě nemalý počet poddaných panství Litického v témž potoce při břehu Rokytnickém ryby do saku loviti a lapati dal. Manšvic věc tu za pych pokládaje, poslal Mikuláši z Bubna ceduli řezanou, z vůle-li a poručení jeho čili sám o své újmě Straka ty ryby lovil; jestliže jest to z vůle jeho učinil, aby týž pych on Mikuláš sám od sebe k nápravě přivedl a pokutu zřízením zemským vyměřenou (10 kop) dal, pakli jest to sám o své újmě učinil, aby se jím Mikuláš předně ujistil, a ujistiv se Kryštofovi k pokutě vyměřené dopomohl, a nemohl-li by Kryštof s ni býti, aby Mikuláš jako pán jeho zaplatil. Na tu ceduli dávaje Mikuláš odpověď, tomu odepřel, aby Straka z vůle jeho pychu se dopustiti měl, než jestli jest toho dne ryby lapati dal, že jest to v potoce v gruntech jeho Mikulášových činil a dobře činiti mohl. Poněvadž tomu Manšvic místa dáti nechtěl, aby pravý břeh Rokytenky k Liticům náležel, přišlo k soudu. Tu vyhrál Manšvic, jelikož svědky provedl, že jemu jeden břeh Rokytenky náleží, a tak pokutu vyměřenou obdržel. Kromě této pře měli také jinou. R. 1595 v úterý před sv. Medardem přišli někteří sedláci z Kunvaldu se zástupem lidí ozbrojeným na palouk při řece Rokytence, kdež právě hospodyně trávy břemeno nažavši, odtud do příbytku svého nesla. Tu lidé ti ženské trávu vzali a na grunty Litické, kdež se jim dobře vidělo a zdálo, odnesli. K této při, před soudem zemským líčené, musili se poddaní Mikulášovi postaviti a prohravše svou věc 5 kop pokuty zaplatili. [2])

Jaké povahy byl Kryštof Manšvic, toho doklady následují v těchto příbězích: Stalo se r. 1591, že Adam z Blíživa a na Petrovicích služebníka Kryštofova, když byl u něho na Petrovicích, upral a služebník pánu oznámil, že jej Blížívský beze vší příčiny zbil. I řekl Kryštof: „Jsi-li jemu křiv, tehdy já tě proto strestati chci." I odpověděl služebník: „Jestliže jemu křiv jsem, má pán tu moc, mě strestati." Pán šel

---

[1]) Reg. 20, F. kom. s. J 11, DZm. 5 r. 1567 k soudu letničnému. 43 D 29, M 16, M 18, 124 Q 5—6. [2]) DZm. 26, B 16 a 122, F 2.

nahoru a ptal se Blíživského, zdali mu služebník jeho co učinil, a jestliže jest mu křiv, tehdy že jej chce nohama vyšlapati. Blíživský řekl: „Počkej, počkej, já tobě brzy odpověď dám.“ Potom učinil křik mezi „fraucimorem“ a vzal kord. Vidouc to jeho matka, ptala se ho, kam chce jíti, a on odpověděl, že jde spat. I řekla: „Není tvůj obyčej, abys kord sebou brával.“ Potom šel Kryštof k němu nahoru a pravil: „Můj milý Blíživský, já nejsem proto zde, abych se s tebou rval; jestliže jest tobě mé pachole co ublížilo a tobě křivo, toliko mi oznam, já je chci nohama šlapati.“ „Ej, chceš ty toho šelmu zastávati? Já jsem jej upral, já jej ještě uperu.“ I dí Manšvic: „Ty jej bíti nemáš.“ Blíživský se své sestře a matce vytrhl, Manšvice popadl a Manšvic porazil jej na zemi a řekl k němu: „Nemáš podruhé dobré lidi k sobě zváti a tak chovati; ty jsi mého služebníka zbil a chceš mne také bíti, nepůjdeť tobě to.“ Řekl Blíživský: „Pusť mne, ať vstanu.“ Řekl Manšvic: „Ano, já tě pustím, aby vstal; čiň, co ty chceš, čiň toliko věrně.“ I šel Manšvic do maršťale, zavolal služebníka, aby osedlal, že odjede. V tom Adam dolů přišel s dlouhou ručnicí. „Kde jest ta šelma, já jej zastřelím jako psa.“ Kryštof k němu řekl: „Jsi-li ty poctivý tovaryš, nestřílej; braň se sice, jak na poctivého tovaryše náleží, já se tobě brániti chci.“ Když pak Blíživský přece s ručnicí k Manšvicovi přistupoval, tu Manšvic podskočil jemu ručnici a rapírem, jejž v ruce držel, udeřil jej přes rameno řka: „Tu máš znamení.“ A v tu chvíli, když Blíživský vyběhl, volaje na sedláky, aby přišli a Manšvice zabili jako psa, Manšvic vsedl na kleprlíka a odjel.

Následkem této půtky stali se z bývalých přátel nepřátelé. Adam Blíživský poslal Kryštofovi hned po příběhu tom list otevřený, na němž nápisu nebylo, na půl archu, v němž mezi jinými i slova psána byla: „Také chci toho bohdá nenechati, než ten zrádcovský kus, kterýs mi v domě mém učinil, na tebe provésti, také jiné lotrovské kusy, které jsi s katovkami provozoval, že toho chci nejedním, ale mnohými na tebe provésti.“ Ty věci daly příčiny k soudům, ale jak se zdá, udobřili se Kryštof a Adam brzo; v rovnání těch a takových rozepří, jimž se pěkným slovem „nevole a kyselosti“ říkalo, byli předkové naši mistři. Kdyby k tomu nebylo přicházelo, tu by zemský soud nebyl mohl sedati jen o suchých dnech, nýbrž byl by potřeboval pro jeden soudní rok celý měsíc.

Roku 1602 dne prvního září byl Kryštof Manšvic u pana Jiříka Doníka ze Ždánic na Šleglu a tu téhož dne několikráte do Nydrštejna k Melicharovi Doníkovi poslal a jeho prositi dal, aby k němu do Šleglu přijel. Nazejtří jel Kryštof ještě s jinými ke snídaní k panu Melicharovi. Když přijeli, Melichar ráno drobet odjeti musil, a protož ty hosti prosil, aby mu za zlé neměli, že brzy zase u nich bude, a mezi tím bratra svého Absolona, aby hosti ctil, za hospodáře nařídil. Mezi tím přijeli i jiní hosté. Melichar přijel domů po nedlouhém čase, po snídaní pak z kratochvíle se do hry dali. Když chvíli hráli, vzal Kryštof svůj tulich i s pošvou, který obvázán byl, a beze vší příčiny bodl před Mik. Rejmnicem a Samuelem Solia tulichem do stolu několikráte, s čímž Rejmnic velmi zle spokojen byl, však na žádosť Melicharovu nic nenáležitého proti Manšvicovi před sebe nevzal. Manšvic na tom dosti nemaje, svýma křivolakýma nohama přede všemi poctivými hostmi na stole sem a tam pral a mnoho pěkných Benátských sklenic rozbil, též i ten stůl, kterýž z pěkného dříví fládrového udělán byl, tulichem všudy zbodal. Potom začal svádu s Kašparem Šilinkem a chtěl se s ním rváti, ale jiní páni to přetrhli. Ti hosté se potom všichni ke stolu posadili, a Manšvic se též k nim posadil a hned se všemi po pořádku nevoli začínal a zase tulichem okolo po stole bodl. Mezi tím byla večeře hotova, a tu poručil Melichar na stůl v jiném pokoji přistrojiti, což se ihned stalo. V tom šel Melichar s hostmi k večeři do druhého pokoje a nechali jeho Manšvice v první světnici samého; ale on brzy za nimi přišel; posadil se také ke stolu, sáhl rukama svýma do mísy, ve kteréž černé vařené jídlo bylo, vzal kus za kusem z téže mísy a udeřil před jedním každým to na talíř, že jim některým ta jícha v tvář a na šaty stříkala; také svýma nohama tak okolo sebe pral, že jídlo se stolu padalo. Na takové jeho nenáležité předsevzetí žádal Absolon Doník ty hosti, aby s ním do jeho pokoje šli, že chce dáti zavříti, tak aby mohli pokoje užiti. A tak před Manšvicem do třetího pokoje ustoupili. Manšvic pak nedlouho tu zůstal a přišel za nimi, zatloukl na dvéře, a když mu otevříti nechtěli, pral on rukama svýma před pokojem do skel, a když ho ruce bolely, vzal tulich a vytloukl okna do konce. Potom vzal pana Melichara bubny vlaské, které na mázhauze stály, a chtěl je z těch vytlučených oken vyhoditi. I poručil Absolon jednomu, aby mu je vzal. I ten tak učinil a ty bubny opatřil. Když Manšvic svou vůli na těch oknech provedl, přišel zase před pokoj a zatloukl. I dal mu Absolon otevříti; i všel on do pokoje, posadil se ke stolu a řekl beze vší příčiny sobě dané: „Melichare Doníku, ty z k. synu, ty k. fendrychu,“ a co těch ničemných řečí více bylo. Tu poručil Absolon pacholky nahoru povolati a poručil jim, aby jeho Manšvice dolů do dvora vedli. Což se také stalo. Když jej ti pacholci do dvora vpravili, nechali jej tu státi a šli všichni pryč. Tu dobyl Manšvic svého rapíru, sekal jím po dvoře sem a tam a křičel častokráte: „Melichare Doníku, ty šelmo! ty k.!“ Hosté Melicharovi dolů jíti nedali, nýbrž jej namluvili, že se položil. Nazejtří ráno, když Manšvic dal zapřáhnouti, poslal

pro panoše, kteří s ním byli přijeli, ale když přišli, jednoho v hlavu uhodil, až mu klobouk před nohy upadl, a dobyv rapíru hnal jej nahoru, potom se posadil na vůz a odejel. Ti, kteří s ním přijeli, musili domů pěšky jíti. [1])

Jak již dotčeno, byl pan Mikuláš velikým přítelem honby, na niž nezapomněl i při poslední hodince své. Nařídil v pořízení svém, aby se nade zvěří vysokou a svinskou „ruka držela," a přes míru a náležitost se bíti nedala a nedopouštěla. O dobromyslnosti páně svědčí jiné ustanovení v témže pořízení: „Všickni lidé poddaní moji, ke všem statkům náležití, aby na památku mou za toho půl léta, ve kterémž mně koli pán Bůh z tohoto světa povolati ráčí, platů stálých peněžitých z domů neboližto gruntův, rolí, luk a z jiných věcí nedali a dávati povinni nebyli."

Mikuláš Vratislav z Bubna byl pán veselé rozmluvy milovný, anobrž, jak říkáme, jovialní, což mu druhdy i nevole spůsobilo, poněvadž slov svých úzkostlivě neměřil. R. 1609 jsa na hodech u Elišky Hrzánky z Dubé v domě jejím na Starém městě Pražském, oblíbil si pachole (viz str. 56.), mladého Jana Sezimu z Ústí, jenž přišed s pánem svým, s Janem Zdeňkem Kavkou z Říčan, vesele se mezi hostmi točil a jim uctivě přisluhoval. Když se pachole k Mikuláši přiblížilo, on pojav je za ruku, řekl k němu „dobrou měrou" (t. j. nic zlého tím nemysle): „Ty pane šelmo, musíš u mne také rok posloužiti, jako jsem já tvému panu otci sloužil." Pro ta slova rozhněval se Kavka a u přítomnosti všech „nemálo poctivých hostí" pokřikl na Mikuláše: „Kdo by chtěl mé pachole neb čeládku mou za šelmu a lotra láti, musil by sám šelmou a lotrem býti." Pro tato slova se potom oba páni soudili. [2])

Heřman z Bubna, známý nám všem hrdina, jenž se lvy v poušti se potýkal, práva sice hájil, ale dopustil se také násilí, zejména tehda, když přebral. R. 1571 některý den před sv. Mikulášem přijel k Benjaminovi na Tošov ještě s některými pány a přáteli, a byv laskavě uvítán, požil pohodlí přátelského, něco jídla a též „trunku," který při všem býval. Potom hospodář provodil jej „v čas příležitý" do pokoje k odpočinutí, a když si byli oba dobrou noc dali, odešel do svého pokoje, aby si lehl. Alle brzo byl z prvního spánku vystrašen. Heřman z Bubna s Albrechtem Sakem z Bohuňovic a s Albrechtem Pecingarem z Bydžína počavše svádu se synem Benjaminovým Jiříkem, s pokřikem do té světnice, kde pán a paní spali, přiběhli honíce Dobše staršího Slánského z Doubravice, strýce Benjaminova, a dohonivše jej zranili, zsekali a za umrlého odešli. Tomuto Benjamin, jako hospodář domu svého, chtě překaziti a obávaje se, by něco horšího se nestalo, Heřmana napomínal; avšak tento hned k němu přikročil, za rameno chytil a kord, braň svou dobytou maje, na život v bok jeho Benjamina nastavil. Ale na tom dosti nemaje, Heřman syna Benjaminova Jiříka, který otce svého bránil, zbil a zsekal. Povstalo z toho kolikero kyselostí, a až k soudům přijíti mělo, naposled se však všechno smírem skončilo.

Přes to byl Heřman, byl-li střízliv, dobrotiv a důvěry jeho mnohý zneužil, jak i učinil jednou jeden krejčí z Nového města Pražského, jenž byl v domě Heřmanově hospodářem. Heřman sám o tom psal takto:

„Slovutní a opatrní páni starší cechmistři řemesla krejčovského, přátelé moji milí! Od pána Boha zdraví i jiného všeho dobrého Vám věrně rád přeji. Oznamuji Vám, kterak jest Daniel Doubrava řemesla Vašeho u mne v domě mém za hospodáře jsa, nechoval se tak, jakž jest mi připověděl, a to v tom, svěřivši já jemu předně dům a což v domě od svršků bylo, šaty ložní, manželka jeho ty jest mi z nich peří odsypala, cejchy z polštářů svláčela a je vzala i dokonce jednu podušku zmrhala; čím se šaty ložní přikrývaly, plachty, dvě taky vzala. D. v Praze na Novém městě Pražském v outerý po neděli křížové léta 1596." [3])

Heřmanovy kosti odpočívají na Jelení. Není zvláštní městečko to Horní Jelení, a zdálo by se mnohému, že nestojí za to, aby se na ně podíval; ale jakož má mnohá nepatrná osada přece nějakou památnost, tak je to i s Jelením. Nebo když jda k městečku, z borků vystoupíš a po pláni znenáhla se zdvihající se ubíráš, poučen budeš, že „je všude země páně, a na Jelení a Bolehrádku písek." A dáš-li se s někým do řeči, poví ti hádanku: „Kdy uvidí farář Jelenský svou celou osadu?" Neuhodneš zajisté; musíš se poddati a zvíš pak odpověď takovou: „Bude soudný den, až se sejdou všichni Jelenští domů." Neb lidé tito pilní nemohouce z písku chleba nadělati, živí se poctivě a pracně v cizině a jen ob čas domů přicházejí. V kostele Jelenském spatříš krásnou památku sochařské práce, náhrobek Heřmanův. Býval kdysi před hlavním oltářem, ale nyní jest stranou ode dveří. Když byl při opravě kostela (r. 1789) ze starého místa vyzdvižen, našly se v hrobě slavného pána vyzděném popel a kosti rubášem obalené, a tam, kde hlava spočívala, kus lví hřívy. Na kamenném náhrobku (zvýší 1½ lokte) spatřuje se Heřman sám v životní velikosti, jsa oděn brněním a hlavou položen na lvu. V pravici drží hůlku vůdcovskou; levice má na palci a prvním prstu prsteny. Pod zády postavy jsou paličky, jako se s nimi bubnuje,

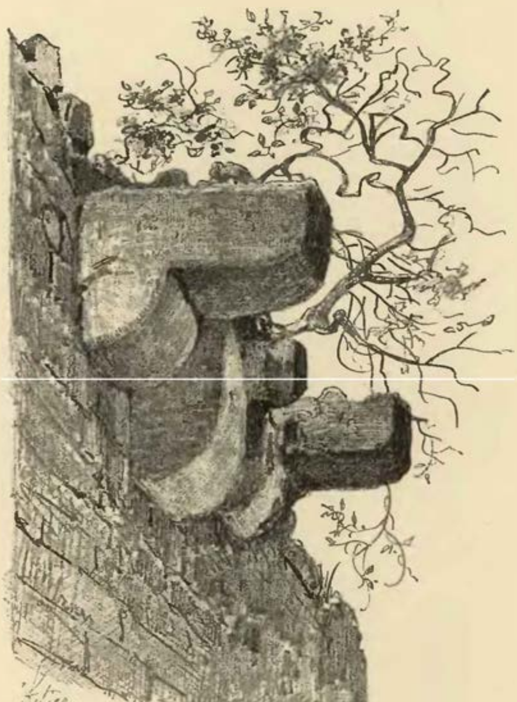
---

[1]) Reg. svěd. německá 1586—1618, DZ. 122, C 11. [2]) DZm. 99 k soudu letnič. 1609. [3]) Reg. 20 F. k. s. F 1, F 8, DZm. 190.

u pravé nohy znak rodinný (na červeném štítě buben, nad tím helma a jako klenot zase buben); na tom položeny jsou rukavice (plechovnice) a nad nima přílbice otevřená a pštrosími péry okrášlená. Paměti hodné to jest, že tvář této sochy se obrazu Heřmanovu v zámku Doudlebském velice podobá. Jest pověsť, že pod jeho hrobem veliký poklad ukryt jest, kterýž potomci jeho najdou, až schudnou. R. 1789 pracně kopali na tom místě, ale nic nenašli.[1])

S Jindřichem z Bubna, jenž měl dvorec při městě Kostelci nad Orlicí, svářil se Ota z Oprštorfu. Když totiž r. 1629 na paláci či veliké síni hradu Pražského množství panstva shromážděno bylo, promluvil Ota „mezi jinou zbytečnou a daremnou řečí“ o Jindřichovi, že není hoden, aby ho země nosila. Kromě toho prý Ota toho roku některého dne měsíce dubna o jednom pánu z Bubna „ceduli velmi nařklivou, ke zrádné se srovnávající“ na zámku Častolovském čísti a zpívati a nepochybně i spisovati dal „na zlehčení řádu, cti a dobrého jména pánů z Bubna.“ Jindřich shledávaje bezpochyby, že on jediné tím pánem z Bubna se míní, dotazoval se Oty jakožto „jeden z týchž rodu starožitného z Bubna,“ zdaliž se ta píseň na něho vztahuje. Ale právě pro tento dotaz žaloval naň Ota u soudu zemského, neb Jindřich byl napsal ve svém dotazu o Otovi, že „ceduli nařklivou, ke zrádné se rovnající“ složil, čímž prý jej, jako by s věcmi zrádnými zacházeti měl, nevinně nařkl. A tak ti dva spolu toho roku tři soudy měli.[2])

[1]) Srov. pamětní knihu fary Jelenské a posavadní pověsti. [2]) DZm. 152, C 16, D 27—30.

Krákorce z Litic.

Sídla v okolí Litic.

1. ŽAMBERK ZÁMEK.[1]

Žamberk (původně Senftenberg, Zenftenberg)[2] od nejstarších časů byl městečkem, založeným asi ke konci 13. století na statku Drslavcův.[3] Původně patřilo městečko ke hradu Litickému, ve století 16. bylo rozděleno na polovice, z nichž jedna patřila k Liticům, druhá k Žampachu. Tvrze však čili zámku v těchto starých dobách tu nebylo. Z té polovice, která k Žampachu patřívala, utvořen statek samostatný teprve roku 1568, když bylo panství mezi čtyři bratří rozděleno. Jeden z těch bratří, *Karel Žampach z Potenšteina*, prodal smlouvou r. 1575, 13. října učiněnou díl svůj po otci Zdeňkovi, totiž polovici městečka Žamberka i s Trundorfem vsí,[4] vsi Lišnici, Pastviny, Klášterec, Bartošovice, vsi celé s podacím v Klášterci a Bartošovicích *Mikulášovi z Bubna* a *z Litic*, držiteli druhé polovice, za 8204 kop 11 ½ groše českého a přejal od něho směnou za to v 4000 kopách tvrz Přestavlky s vesnicemi příslušnými a přídavek na penězích. Tak se dostal Žamberk po dlouhé přestávce zase cele pánům Litickým. Tito (páni z Bubna), buď nedlouho před tím, aneb spíše po nabytí celého města, zde postavili zámek k svému přebývání. O tom zámku se vůbec jen jednou zmínka činí, a sice r. 1600 ve zprávě ohledání komorníčího začaté, avšak nedopsané takto: „Nejprve jel jsem na koni ze zámku a města Žamberka — —“[5]) Zámek tento jest prý pobořen Švédy v třicetileté válce, avšak ještě na počátku nynějšího století viděti tu bylo staré zdi, sklepy a šíje, zvláště na tom místě, kde podlé podání vysoká hlídka stávala. Hrabě Veriand Windischgrätz, na onen čas držitel Žamberka, kázal v letech 1810—1814 zdi tuto se nacházející pobořiti, valy a sklepy zasypati a stavení, kůlny a ohrady mezi tím se nacházející odkliditi: prostora okolo nynějšího zámku jest potom srovnána a v krásný park přetvořena. Ze starého zámku zbyla potom jediné jižní čtverhranná a zaokrouhlená věž, kteréž se již od 150 let co vodnice užívalo. Kdysi byla o patro vyšší a krásně zvenči ozdobena, nyní však také s povrchu zemského zmizela, a zachovala se jen upominka, ve kterých asi místech stávala.

[1]) Viz Heber's Burgen etc. III. 221 a děje Litic a Žampachu.

[2]) Jméno od středoněm. (r. 1150—1500) senfte, nyní sanft, tedy protiva strmé neb homolovité hory (Mittheil. VII. Jahrg. 3).

[3]) Co Heber o založení zámku povídá, že by slul Karlovem a r. 1356 Karlem IV. založen byl, když obléhal sousední Žampach, listinám odporuje.

[4]) Ves *Trundorf* stála blíže Žamberka na místě nynějšího dvoru poplužného. R. 1534 buď zde nějaký svobodný dvůr držel, buď zde správcem byl jakýsi Albrecht Trundorfar z Trundorfu, jehož náhrobek se nachází v kostele Žamberském. V třicetileté válce vypálena ves a od lidí opuštěna, načež vrchnosť všechny grunty na sebe potáhla. Poněvadž se však zde stopy stavení nacházely, povstala pověsť, že tu tvrz stávala; ale ačkoliv Trundorf kolikráte se ve vkladech desk zemských připomíná, nikde se tu o nějaké tvrzi nemluví. (Viz Heber's Burgen III. 220.)

[5]) DZ. 18. P 21, 62, G 10, 175, G 20.

2. ROKYTNICE TVRZ.

Městečko Rokytnice, jehož dávnověkosť až do počátku 14. století stopovati lze, nemělo před 16. stoletím tvrze a bylo částí panství Rychnovského.[1]) Samostatné zboží Rokytnické povstalo teprve ke sklonku 15. století, oddělivši se od Rychnova. *Johanka z Rychnova* (tuším dcera Jindřichova) vdala se za *Kunatu Vlka z Kvítkova* a dětem svým s ním splozeným r. 1519 500 kop na Hořiněvsi a Rokytnici zapsala. Po smrti téhož manžela († po r. 1534) pojala v druhém loži *Kunše Hokovského z Hokova*, jenž za ni dluhy zaplatil, a r. 1545 přiznala se u úřadu desk zemských, že drží po otci a předcích Rokytnici městečko a ves tudíž s dědinami, lukami lesy atd. a podacím. Kdy zemřela, není nám známo.[2]) Podlé svrchu řečeného zápisu r. 1519 zdědili Rokytnici děti její *Jiří* a *Jindřich Vlkové z Kvítkova* a sestry jich *Alena* a *Mandaléna*, a ti prodali Rokytnici r. 1548 *Janovi Lickovi z Ryzemburka*.

Za vlády Lickův vystavena jest v Rokytnici tvrz tam, kde nyní zámek stojí. Jan Licek, jenž snad byl zakladatelem tvrze

[1]) Městečko Rokytnice povstalo na místě též Rokytnice řečeném, na stinném svahu hor Orlických, na počátku 13. století hustě lesy porostlém. Páni z *Rychnova* pokáceli lesy zdejší a založili tři osady, Rokytnici, Pěčín a Slatinu asi r. 1260. Roku 1318 držel dědiny v Pěčíně a Rokytnici *Hroznata kanovník Pražský*, podlé jména svého bezpochyby člen rodu Kouniců znaku lekna, tudíž i příbuzný pánů Rychnovských (tab. vetust. 119). Pány podací kostelního v Rokytnici byli v 14. století vždy pánové Rychnovští; v 15. století přiděleny jsou všechny tři horské vesnice k dílu Dubenskému. Tehda byla Rokytnice ještě vsí, zejména se tak uvádí v panství, jež r. 1456 *Janovi z Rychnova* odhádáno úředníky dvorskými (DD. 23, F 14). Rokytnice se potom dostala *Jindřichovi z Rychnova*, jenž r. 1482 vládl na Hořiněvsi (ac. V. 408) a s bratrem svým Heřmanem dolejší stranu Rychnova města držel (DZ. 6, F 17).

[2]) DZ. 84, C 26, 43, J 5, 250, J 1. Srov. 7, F 6.

zemřel roku 1553, zůstaviv tři syny, *Sigmunda*, *Alexandra* a *Adama*, z nichž nejstarši Sigmund držel potom Boruhrádek i Rokytnici. Tento Sigmund však prodal r. 1567, 23. května (vkl. 3. listopadu) tvrz Rokytnici, městečko, ves novou nad městečkem celou, ves Vrchní Vorlici s podacím v městečku a 2 dvory poplužnými *Jáchymovi Manšvicovi z Armenruh* za 4000 kop gr. č. [1]) Posloupnosť dalších držitelů jest pro chudosť pramenů nejasna. Jáchym zemřel r. 1585 dne 28. března a pohřben jest ve zdejším farním kostele. Z tituláře r. 1589 vydaného víme, že potom držel Rokytnici *Kryštof Manšvic z Armenruh*, že předělal tvrz r. 1600 na nynější zámek a že r. 1615 ještě odváděl z Rokytnice sbírky a berně zemské. Však při početi třicetileté války seděl zde *Jáchym Cigler z Kliphauzu*, jenž r. 1623, 20. května manželce své Marii z Reihenberka na Rokytnici tvrzi 25.000 fl. rh. věnoval a 3000 fl. přidal; [2]) však roku 1627, 1. července prodal *Janovi Mikulášovi z Nostic* a na Hořejším Kunevaldu, J. M. C. radě nad appellacími na hradě Pražském „tvrz Rokytník“ (Hauss Rockittnicz) s 3 dvory poplužnými, Rokytnickým (Rokittnitzer Schloss oder Hofsforwerck), Starým Forberkem a Dolním Forberkem, městečko s 21 osedlými, Střední Rokytnici (Mitteldorf), Dolejší a Hořejší, ves Schönewalde a hořejší část velkého lesa neb hor. Směnou za to postoupil Nostic Jáchymovi statku svého Kunvaldského (das Obergut Kunenwald und das Mittelforwerk). [3])

Ota z Nostic, starší syn Janův, jenž Rokytnici zdědil, stal se praotcem linie Rokytnické této rodiny. Zaměstnán byl nejvíce ve Slezsku, jsa roku 1637 kancléřem u vrchního úřadu slezského, r. 1642 zemským hejtmanem Vratislavským a r. 1651 plnomocným hejtmanem Svídnicka a Javorska. Jeho kázáním založena jest r. 1663 nová ves Herrnfeld. Syn jeho *Kryštof Václav* (z mateře Barbory Kateřiny Vachtlovny z Poutnova), nejprve rada při vrchním úřadě slezském, potom hejtman Hlohovska a Javorska, kteréhož úřadu se vzdal, povýšen jest r. 1675, 27. července do hraběcího stavu v království Českém a roku 1692, 27. listopadu přijat jest mezi hrabata říšská. Byl zvláště přítelem a podpůrcem věd a krásných umění, založil na panství nové vesnice (r. 1674 Wenzelshau, r. 1680 Julienthal, r. 1683 Ottendorf) a zemřel v únoru r. 1712. [4])

3. MLADKOV SRUB.

Městečko Mladkov nemělo před 16. stoletím ani tvrze ani nějakého bytu panského, patříc jako část k panství hradu Žampachu. [5]) Na počátku 16. století povstal při městě srub, t. j. jakési stavení na způsob tvrze s parkány okolo něho a hospodářskými staveními. Čas, kdy se to stalo, dá se asi takto určiti. *Jan z Potšteina*, jenž se byl velice zadlužil, zastavil r. 1513 hrad Žampach s polovicí vsí téhož panství na západní straně Janovi Burjanovi Trčkovi z Lipy, aby na dědictví to rukojmě sáhnouti nemohli, a sám nemaje obydlí, vystavěl si bezpochyby u Mladkova již řečený srub a na něm tu nějaký čas bydlel. Než i tohoto zboží nedovedl před rukojměmi uchrániti. Za dluhy jeho ručilo 18 rukojmí, kterýmž Jan, nemoha jich z rukojemství vyvoditi, r. 1516 Mladkova a Kyšperka postoupil. *Mikuláš* a *Otík* bratří z *Bubna* vyvodili ostatních rukojmí z jich závazkův a sami ve zboží Mladkovské a Kyšperské se uvázali. [1]) Z bratří obou seděl potom Mikuláš v Lukavici, Otík pak na Mladkovském srubě, kteréhož nic neopravoval, tak že brzo spustl. Později se Mikuláš v držení Mladkova uvázal.

Zdeněk Žampach z Potšteina, syn Janův, jemuž byli bratří jeho Václav a Hynek práva výplaty postoupili, vyplatil hrad Žampach, v nějž r. 1539 uveden byl, a pohnal r. 1539, 9. května do soudu zemského svrchuřečeného Mikuláše z Bubna, že prý mu nechce postoupiti Mladkova. Na soudu zemském nalezeno jest, aby původ pohnanému zaplatil 2002 kop 8 gr. 5½ peníze a pak zboží zpět obdržel. [2]) Než nález ten, jak se zdá, k ničemu nevedl, pročež Zdeněk podruhé roku 1543 Mikuláše do soudu zemského pohnal, aby od něho peníze přijal, že si zboží to vyplatí, čemuž Mikuláš se bránil, nechtěje dáti za malou sumu panství, které za několik tisíc kop stálo. Ale Zdeněk spletl si žalobu a nic neprovedl; než později se zboží toho dosoudil, tak že několik let při Žampachu zůstalo.

Když Zdeněk opět přejal Mladkov, pozoroval, že mu vše nebylo odevzdáno jak slušelo, zvláště na srubě a v pivováře panovala spousta buď zúmyslně, buď z lehké mysli způsobená. Vyžádal si tedy roku 1548 u úřadu desk zemských komorníka k ohledání škod, a dán mu komorník Matěj z Šonova, jenž věci ty tak nalezl, jakož vypravováno. Bezpochyby se s Mikulášem o to Zdeněk soudů milovný několik let soudil. Po vyplacení zůstával ve dvoře v Mladkově ještě nějaký čas Václav, maje při sobě sestru Dorotu. Když s bratrem svým Hynkem právo své k výplatě Žampachu Zdeňkovi odevzdával, vymínil si (roku 1534), že na témž zboží do 500 k. může dávati neb zapisovati, a podlé toho pojistil sestře Dorotě 300 tolarův, jež mu byla půjčila, na vsech Těchonině a Vlčkovicích. Po smrti Václavově ujela Dorota, nepohodši se se Zdeňkem, na Moravu a teprve před soudy Zdeňka k zaplacení své spravedlnosti donutila.

K dokončení dějin spustlého srubu připomeneme ještě, jak Mladkov odtržen jest od Žampachu a rodu Potšteinského. Synové Zdeňkovi († r. 1562) rozdělili se o dědictví otcovské, při čemž obdržel *Jan Burjan* (r. 1568) město Králiky s Mladkovem. Pán tento se velice zadlužil, tak že po jeho smrti rukojmě na jeho zboží sáhli. Rukojmě tito prodali r. 1577 (vkl. 23. října) město Krulich s podacím, vsi Hejdiš, Levku Dolejší, Prostřední a Hoření, Heřmanice, Moravu, Červený potok (vystavenou po r. 1568), Bořikovice, Lichkov, Petrovice Německé, městečko Mladkov s podacím, s lesy, horami, mýty, palouky atd., mlýn a pilu v Mladkově se clem *Zdeňkovi z Valdšteina* za 9500 kop gr. č. [3]) Srub Mladkovský popisuje se v ohledání komorničím r. 1548 takto: „potom veden jsem pod městečko Mladkov a bylo mi ukázáno městiště a zprávu mi dávali lidé, že jest tu byl srub a okolo něho parkán, na kterémž srubě p. Jan Žampach, otec těchto pánů Žampachů, bytem byl a toho v celosti rukojmím postoupil, a po tom postoupení pan Votík z Bubna na tom srubě bytem byl; a ten jest zkažen do gruntu a zpuštěn. Při tom mi ukázáno městiště, kde jest byla kuchyně

---

[1]) DZ. 58, N 2.

[2]) DZ. 141, E 6, Schaller 203.

[3]) DZ. 296, H 19 a 143, J 21, vklad 1629 dne 5. prosince.

[4]) Po něm držel Rokytnici a některé slezské statky syn *Jan Karel Kryštof*, jenž rozšířil r. 1734 zdejší zámek († r. 1740), a následoval po něm nejstarši syn *Josef Vilém* († r. 1787). Jediný tohoto syn, *Jan Josef*, vstoupiv do vojenské služby ve Francii, postoupil Rokytnice a ostatních statků svých synovi *Josefovi* a zemřel v Praze roku 1808. Po Josefovi († r. 1849) dědil Rokytnici *Jan Václav*, jenž Planou s Kocovem přikoupil a při smrti své († r. 1851) všechny statky své jedinému synu *Josefovi* zanechal. (Šíře viz v Naučném Slovniku V 884.)

[5]) Městečko Mladkov (jehožto německé jméno Witkenstat, Wigstadtl na zakladatele Vitka upomíná) připomíná se poprvé r. 1357 (DZ. 2, J 28—29). Pán jeho byl r. 1354—1369 Bušek ze Žampachu seděním na Kyšperce (lib. cf. I., ed. Tingl., p. 22, I. C 3, II. B 4). Později se s Kyšperkem dostaly k panství hradu Žampachu, a *Mikeš z Potšteina* podával sem roku 1416, 22. září nového kněze (ib. VII. G 16).

[1]) Rel. tab. I. 370, Zoubkovy děje Potšteina 36.

[2]) Mladkov se měl dostati za díl Václavovi, bratru Zdeňkovu, který se psal seděním na Mladkově (Reg. 10, F. k. s. B 19).

[3]) DZ. 19, N 23.

a pivovár, sladovna, a také jest mi praveno, že jest stavení bylo světnice, jistba, komory, síně, pivnice, stodola ode dvou mlatech, a všecko bylo stavení dobré atd.“ (dále se mluví o pivováru). [1])

[1]) DZ. 47, F 27.

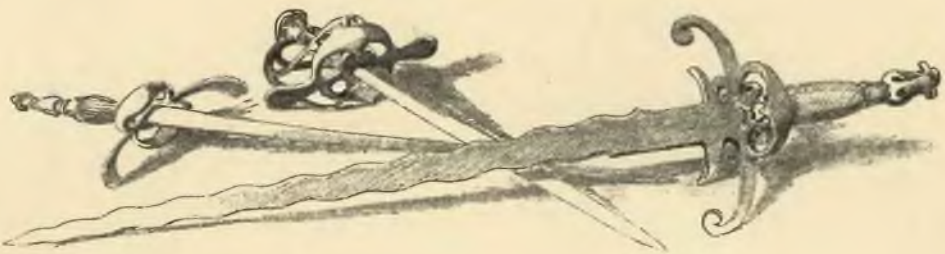
Osudy pozdější zboží Králického, ku kterému Mladkov počítán byl, jsou následující: Zdeněk *z Valdšteina* r. 1579, 30. března manželku svou Annu z Rederu s věnem jejím 4000 kop převedl z tvrze Sobčic na „město Krulich“ (DZ. 20, J 23). Paní tato po smrti Zdeňkově pojavši v druhém manželství *Bohuslava Jáchyma Hasišteinského z Lobkovic*, zemřela ve stáří 44 let r. 1588, 28. srpna a pohřbena jest v Chomutově (Mittheilungen VII. Jahrg. 27). Bohuslav Jáchym po smrti manželky své oženil se s *Evou z Valdšteina*, jíž r. 1605 krátce před smrtí svou panství svá Boleslav, Kosmonosy a Králiky odkázal (DZ. 132, R 21—26). Eva ovdovělá provdala se potom po druhé za *Jiřího Fridricha Hohenlohe*, jemuž sice r. 1607 panství svá zapsala (přirovnej děje Boleslavě a Kosmonos), ale propustivši zápis ten z desk, prodala r. 1628 dne 30. května „město Krulich a městečko Mladkov“ *Gotfridovi Jindřichovi* hraběti *z Pappenheimu*, proslulému válečníku v třicetileté válce, za 60.000 k. miš. (DZ. 143, B 10). Pappenheim zemřel r. 1634, 7. listopadu na rány, jež obdržel v bitvě u Lützenu. Syn jeho *Volfgang Adam* padl v souboji r. 1647 nezůstaviv potomkův. Vdova po něm zůstalá, *Kateřina z Trautmansdorfu* (po druhé provdaná *Althanová*), učinila r. 1650, 3. října smlouvu s dědičkou Pappenheimských statků Marií Esterou Huischinovou, roz. z Géry, podlé kteréž jí Kateřině Králiky ponechány k dědictví, poněvadž na nich věno své zapsané měla (DZ. 396, G 18). Ze statku toho učinil *Michal Ferdinand* hrabě *z Althanu* r. 1657 svěřenství, kteréž rodině posud náleží.

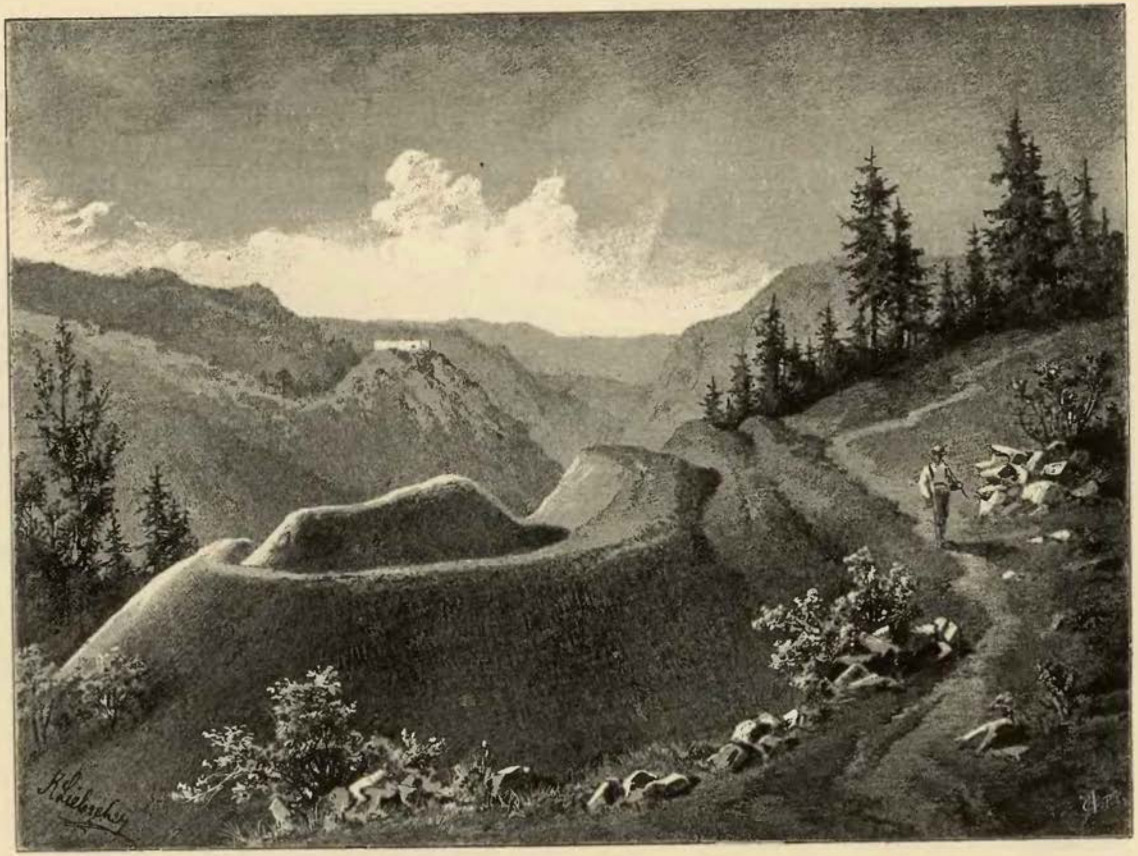
Nade vsí *Zaječínem* v lese stávala prý také tvrz, o níž se nám dokladu nedostává; neb i to, co o ní posud vypravováno, není pravda. [1])

V lese *Suché* u Rokytnice jest chlum řečený Hradisko, na němž prý někdy hrad stával. Historického o tomto hradě, který snad byl předvěkou osadou, není nic známo. Les Suchá (dass holcz die Suchey genandt) připomíná se teprve r. 1627. [2])

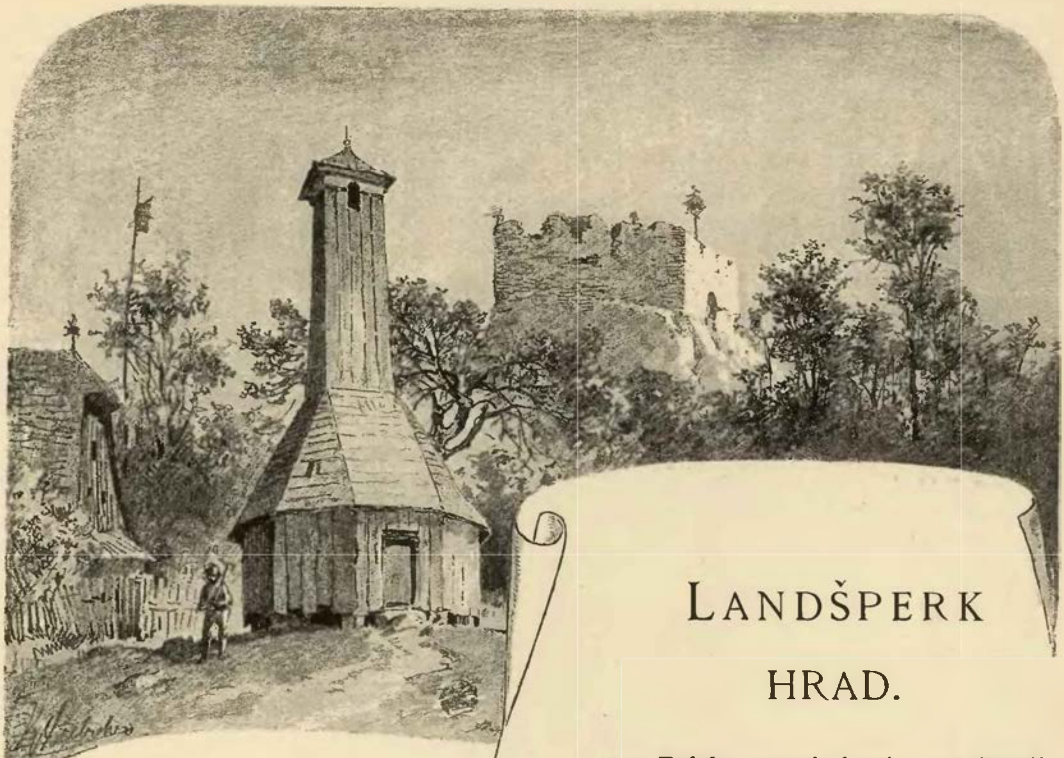
[1]) Heber's Burgen.

[2]) Sommer K. K. 281, DZ. 296, H 19.

Landšperk z hradiska Kyšperského.

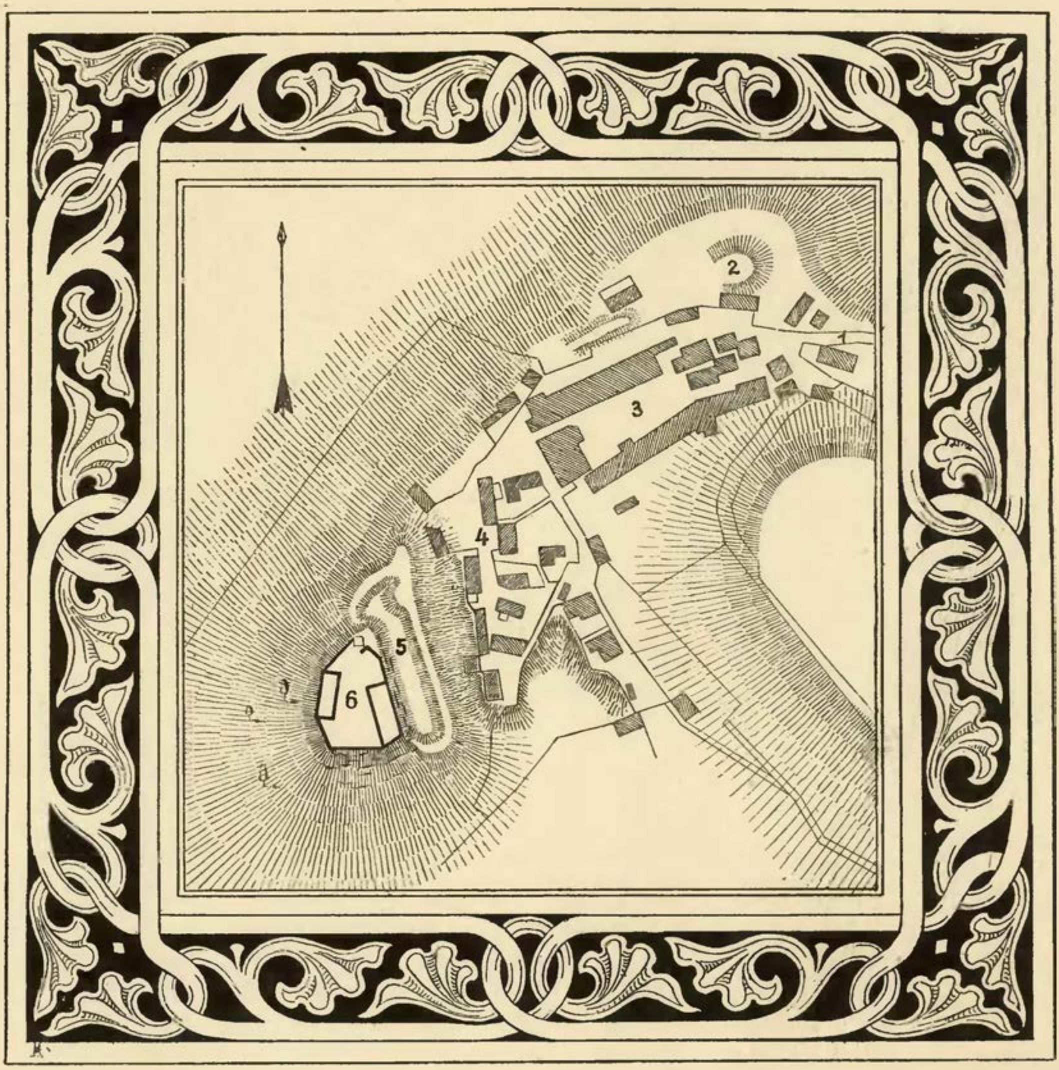

Landšperk hrad.

1. Poloha a popis hradu a podhradí.

Údolí Orlice tiché počítáme tak k půvabnějším částem vlasti své, jako údolí sestry její vysoké neb divoké. Tu a tam se zůžujíc, zavřeno jest vysokými lesnými stráněmi a skalisky s kamením na sebe naházeným, jako by se každou chvíli na řeku sřítiti chtělo; na jiných místech přestávají dlouhopusté lesy a na místě strmých strání viděti jest laziska s městy a vesnicemi v zeleni rozloženými, rolemi podlé sebe se táhnoucími a palouky živé zeleností. Okolí Ústí podobá se v té příčině mapě jakési, jestli naň s jižní stráně shlížíme. Ze zdálí viděti jest zříceniny hradu Landšperka, k němuž někdy Ústí patřívalo; toto čím dále tím více roste a bělavými pěknými domy se okrašluje, an jest Landšperk již pust od 300 let a den co den hyne. Jede se k němu od Ústí po železné dráze krajinou pěknou, která za každou zatáčkou něco nového a půvabného ukazuje. Údolí řeky jest tu velmi pěkné; jest to jedna louka zelená, skrze niž se dráha k městu Kyšperku vine; na obou stranách jsou stráně, ale vyšší na jihovýchodní u Landšperka, odkudž, z nejvyššího totiž místa nad údolím, přehlédnouti lze celou krajinu.

Návrší, na kterém Landšperk stojí, jest vysoký ostroh od východu k západu povydaný; svahy jeho, dosti příkré, vzdělány jsou od pilných obyvatelů na role, hřeben jeho nejvyšší porostlý jest černým lesem. Točitou cestou kráčí se vzhůru hezky dlouho až k prvním stavením *vesnice Landšperka,* která jest přistavěna těsně ke zříceninám a jméno své po hradě zdědila; neb dříve slula Budy a pokrývala celé prostranné předhradí. Proto také uzříti lze na jejím počátku první památku bývalého opevnění, hmotnou příkrou baštu ze země nasypanou, podoby takové, jako všechny okrouhlé bašty toho způsobu. Obrácena jest na východ a korunována byla kdysi plotem nebo srubem, aby bránila vchod, jenž se pod ní nacházel. Dobrou oporou jí byla skála, k níž byla přisypána, ale lámáním ustavičným již mnoho té skále ubylo. Zbytků ohrazení již není, a proto souditi lze, že byla nynější vesnice nebo bývalé *předhradí* oplaňkováno. Stavení vesská jsou roztroušena nepravidelně, beze všeho pořádku při těsných uličkách, odkudž kromě skrovnosti a chudoby nic památného spatřiti nelze. Předkové těchto „molů v panském kožichu“ dělili se s pány svými o místnosti v předhradí, neb poněvadž v hradě jen málo příležitosti bylo, vydány konirny,

Plán Landšperka. Měřítko: 1" = 40° aneb 1 : 2880. — 1. Stará vozová cesta vede na začátku předhradí pod baštou (2) do bývalého dvora (3), nyní na množství chalup rozděleného; za ním jsou (4) chalupy Bud. Tyto odděleny jsou od hradu příkopem (mezi 4. a 5.). Za úzkým mezivalím aneb širokým splasklým valem jest druhý příkop (5) a hrad (6).

hospodářská a jiná potřebná stavení ven před hrad, a zbylo ještě dosti místa pro 8 domků, které se tu v 16. století nacházely. Stavení dvoru poplužného ještě velmi dobře poznáš.

Na konci vesnice viděti jest zbytky bývalého příkopu, jehož zemi při zakládání hradu na stranu západní vysypali, tak že ta strana k hradu o něco větší výšku má než strana u vsi; to z části i tím spůsobeno, že vesničané příkop prstí na jejich straně se nacházející zasypali. Přelezše příkop, octneme se na *mezivalí* neb malé ohradě, městišti úzkém, ale dlouhém tak, jako jest dlouhý hrad nad ním na strmé skále stojící. Zde nic více není kromě nepatrných zbytků zdí na jihovýchodní straně. Brána k mezivalí byla někde na severu, aby byl nucen vnikající nepřítel ubírati se mezi hradem a tou hradbou, která šla po kraji příkopu; hrad byl proto na této straně opatřen pokrovím čili podsebitím, odkudž se na nezvané hosti kamení házeti a střely metati mohly. Náhodou upravení, jak jsme povídali, se zásadami středověkého opevňování nesouhlasilo; nebo cesta pod hlavním stavením měla býti vedena tak, aby se

nemohl nepřítel chrániti štítem, kterýž nosil na levé ruce; ale na Landšperce tak nebylo. Příčina toho jest ta, že brána tam, kde by potřeba bývala, pro vysoké skály bez velikého nákladu umístniti se nemohla, a že chyba ta napravila se znamenitou výškou hradu, odkudž pak nikoliv na boky, nýbrž na hlavu se mířilo. Do *veliké (hlavní) brány*, kteráž byla v jižním rohu, vedla cesta příkře nahoru a potom vjezdem klenutým, a tuším dvěma branami hned za sebou následujícími do dvora. Místo toto jest rumem docela zasypáno, a jest tu takořka kopec kamení a malty, na nějž se pracně vylézti musí. Jiného přístupu hrad na třech stranách na kraji strmého kopce stojící a na čtvrté vysokou zdí ohrazený neměl.

Kdo lezením se unaviv do vnitřku hradu vkročí, zle se klame; neb vyjda uvidět pustý hrad, nespatří tu nic více, nežli jednu holou zeď, skrovné zbytky základních zdí drnem porostlé, jámy kolikeré a konečně něco sesutého kamení. Hrad se podobal nepravidelnému čtverhranu, tak že nejdelší strana k východu obrácena byla a s jižní stranou v pravém úhlu se stýkala. Od rohu tohoto až ke bráně a pak skorem po celé jižní straně byla stavení rozličná, z větší části ze dřeva, opírajíce se o vysokou zeď venkovskou, kteráž se posud ve značné výšce zachovala; toliko u brány bývalo nějaké stavení kamenné k její ochraně. Nejvyšší zdi jsou na severní straně, ale oken také nemají, poněvadž se tyto u venkovských zdí jen ve značné výšce nacházely. Z těch příčin právě se zdi tyto zachovaly a ještě dlouho zkáze odpírati budou, jestli v to práce ruky lidské nevkročí.

Palác neb *hlavní příbytek* nacházel se na straně východní, kdež se též vchod zasypaný ke sklepům nalézá. Byl rozsahu nevelikého, za to však velmi vysoký, odkudž také pochází pověsť mezi lidem zdejším, že na místě tomto věž stávala. Palác tento dávno již zmizel, zůstaviv toliko rozvaliny nízké, drnem porostlé. Kamení jeho se dostalo na kolik stran; něco padlo dolů do údolí, a ostatek rozvezli sedláci Landšperští. Tito, tuším, bouráním zdí nejvíce zříceninám ublížili. Připomeneme-li ještě, že bývala v prostřed hradu studeň, jindy velmi hluboká, kterou řítící se shora kamení a rum zasypaly a na místě jen nízkou prohlubeň zanechaly, vyčerpali jsme i to nejmenší, co se ještě na Landšperce spatřuje.

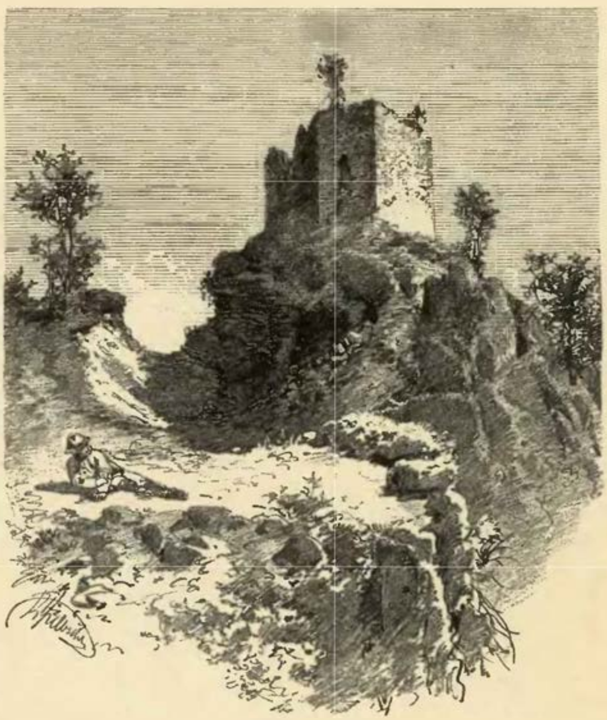
2. Kterak Landšperk a jiní hradové bráněni a obléháni býti mohli.

Když založen byl Landšperk, nehledělo se na pohodlí a prostrannosť, nýbrž na tvrdosť a nepřístupnosť a co možná nejmenší výlohy při stavbě. Při hradech tohoto způsobu nenalézaly se zvláštní hradby, stavení na všech stranách objímající, scházejí parkány, a jest toliko dvůr několika domy zavřený; nebo poněvadž bylo potřeba na malé prostoře mnoho příležitostí udělati, pošinuty domy hradu až na kraj stráně a hradby dány jen tam, kde domy spolu nesouvisely. U hradů velkých, zvláště těch, které pozdě stavěny byly, bývalo pravidlem, že páni, purkrabě a čeleď ve zvláštních, od sebe odloučených staveních bydleli, jež chránila společná hradba; kde hradeb nebylo, srazila se všechna stavení v jedno; venkovská spodní část stavení nahrazovala hradby, byla proto hrubší než jiná stavení a mívala také někdy střílny, okna byla teprve v jisté výšce, a nahoru mezi stavením a střechami vražena byla zábradla tak, jako jinde na hradbách.

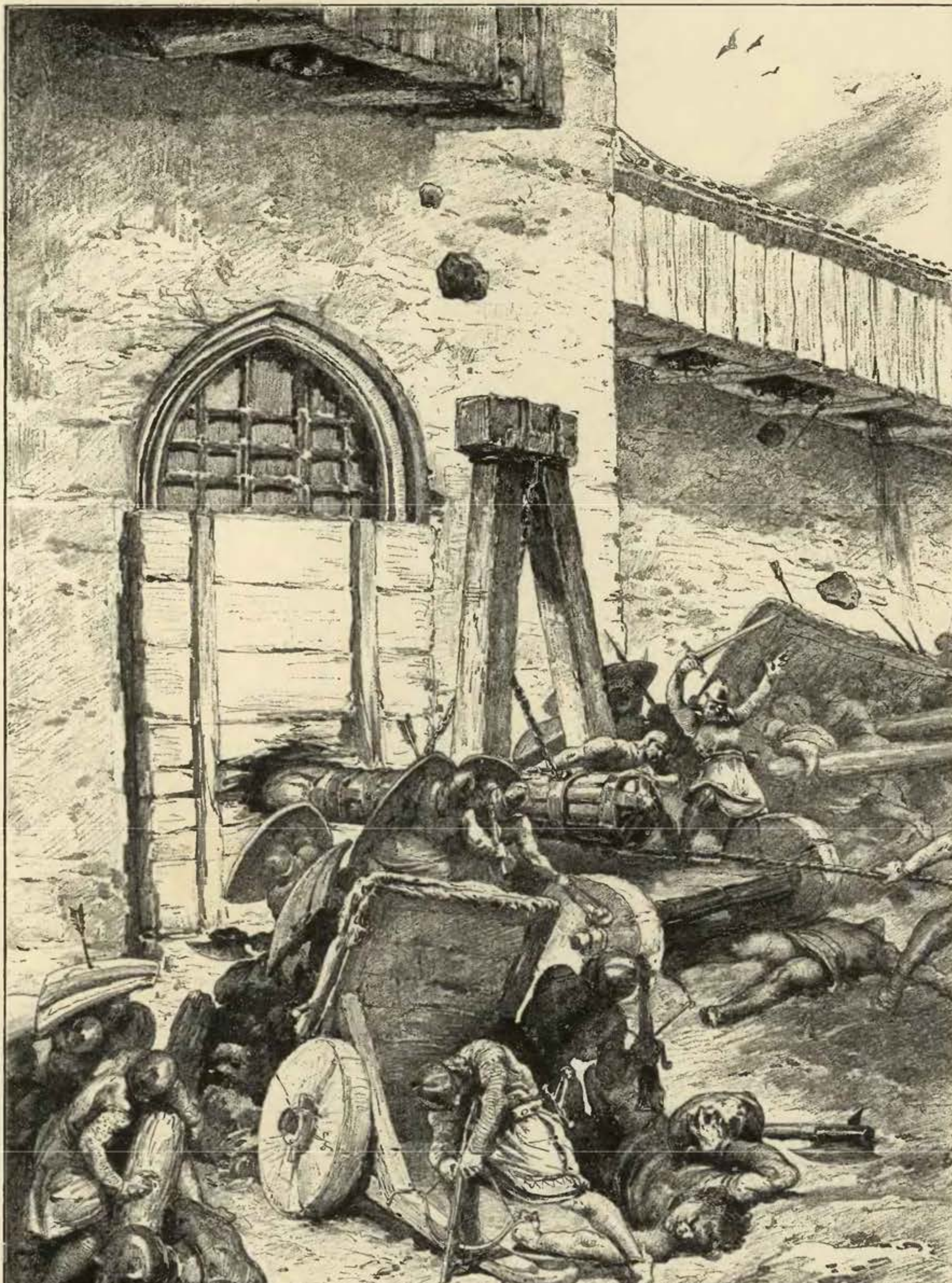
Postaven byv Landšperk k obraně okolní krajiny, neměl ve zdech svých nikdy nádherný dvůr mocného pána, nýbrž obyčejně jen úředníka a purkrabí, který obstarával věci nejen hradu, nýbrž i celého panství se týkající; a bydlel-li tu nějaký držitel, náležel obyčejně ke stavu rytířskému, a pak se také spokojil s místem obmezeným, kteréž bylo vždy ještě pohodlnější a prostrannější, než rodná jeho tvrz. Bývalý život tedy na našem hradě byl rázu více vojenského a proto obyčejně jednotvárný; jen tehda, když nepřítel před hradem ležel, nastal život čilejší. V čas míru bývalo nahoře jen několik pacholků, kteří kromě stráže povinné k hospodářství přihlíželi; i nebylo jich ani třeba, kdyby nebylo o to šlo, hrad proti nenadálému přepadení ubezpečiti. V čas obléhání bylo čeledi tím horlivěji a úsilovněji pracovati. Z velikých praků házeli kamení veliké, aby stroje obléhajících zmařili, aneb metali s hradu hořící břevna, sudy naplněné třískami, smolou aneb lojem zapálenými, aby přípravy nepřátel ohněm zkazili, se zábradel házeli nepřátelům kamení na hlavu neb je polévali vodou buď vařicí buď smrdutou. Kolikráte sestoupili s hradu za tmavé noci a zapálili přístroje nepřátelské. A jestliže všechna naděje minula, vykradli se tiše v noci, zanechavše nepřátelům hrad prázdný, neb na poddání bylo ještě času, když nevěděli, jak uniknouti.

Obléhajícím překonati bylo nemalé obtíže, ani mohli hradu dobyti jen způsobem dvojím, buď *vyležením* aneb *ztečením*. Vyležeti hrad mohli s menším vojskem tak, že se nikdo ani ke hradu, ani z něho nepouštěl, ale obyčejně to velmi dlouho trvalo; útok na hrad mohl dokonán býti v kratší době, ale byl

mnohem pracnější a mohl býti jen těmi podnikán, kteří měli velikou brannou družinu a dosti peněz na zřízení obléhacích strojův. První práce obléhajících byla, že založivše *praky* a *tolachy* či *hrubé samostřely* (katapulty), z nich kamenné koule, žernovy a balvany tak těžké, že je 4 muži k prakům nesli, ke hradu metali; kromě toho vystřelovali střely veliké jako trámy, aneb šípy ovinuté mastným a smolným plátnem a kromě toho sirou napuštěné, jež před vystřelením zapalovali, aby na hradě oheň vznikl. Dostala-li se obléhajícím do ruky kočka nebo pták, který byl na hradě chován, přivázali mu na záda všelijaké věci zápalné, a k tomu přidána byla dlouhá hubka. Nežli zvíře pustili, zapálili hubku, vědouce dobře, že ustrašená kočka do sena zaleze a senník a tím také celé stavení zapálí. Jestliže běželi obléhaní na tu stranu, aby hasili, házelo se tím více kamení ke hradu. Mnohdykráte dnem i nocí a bez přestání kameny ke hradu házeny a tak zábradla, střechy a jiná dřevěná braň rozbity. Tu a tam padl do hradu mrtvý osel, více pro potupu než z potřeby, také metány soudky naplněné věcmi smrdutými, které padše na střechu po rozbití sudu se po stavení rozlily, a zápach ošklivý a často takové nemoci spůsobily, že se obležení poddali.

Landšperk od východu.

Potom obyčejně přikročeno k *útoku*, a jestli obleženým posud mysl neklesla a útok se nevydařil, počali hrad podkopávati aneb zlézati. Každým způsobem bylo však přistoupiti ke zdem s velikými obtížemi. Příkop suchý a mělký zasypáván trámy, kmeny, roštím a jiným; příkop hluboký zlezen, tak že vojáci slezli po řebřících dolů a s druhé strany zase nahoru lezli; byl-li příkop vodou opuštěn, pomáháno prámy, lodmi, sudy a mosty. Jestliže se chtěli obléhající ke zdi přiblížiti, nasypavše napřed hromadu země, zemi pořád před sebe nahazovali, až se ke zdem přiblížili; v té práci podporováni byli střelci a pračaty (prakovníky), kteří se za koši skrývali. Byla-li zeď nízká, zlezl ji nepřítel po řebříku, to jest trámu neb kmenu, skrze nějž suky provlečeny byly. Říkalo se mu *ostrev* neb *ostrva* a byl i znamením erbovním. Byl to řebřík jednolišťový, jakého podnes tesaři na zvonicích užívají; udělali si jej blízko hradu z některých stromů skácených, neb dřevo syrové uznáno za lepší, protože bylo houževnatější a pro tíhu lezoucího bytelnější. Kladeno ke zdem více řebříků podlé sebe najednou, aby nepřítel času neměl je skáceti, a ihned hnali vojínové útokem, lezouce na řebříky a chytajíce se jich levou rukou, aby se pravou brániti mohli. V Čechách mívali (r. 1409) také řebříky z provazův. Byla-li zeď vysoká, nebylo jiné pomoci, než podkopati ji aneb probourati. Dálo se to takto: Sestrojili tak zvanou kočku, t. j. boudu ze silných břeven, jejíž střecha houžvemi aneb jakkoliv jinak spletena byla, a to tak, aby nahoře vybíhala v ostrou hranu; neb jestliže na střechu se hradu kamení házeli, toto snáze po takové střeše sjelo. Pokrývali střechu také kožemi, mokrými hadry, zemí aneb drnem, aby jí nemohli obležení zapáliti. Kočka ta buď bývala na kolečkách, aneb se mohla ke zdem šoupati, aneb ji mohli hned při zdi postaviti. Pod kočku dán beran, t. j. těžká kláda s velikou koulí železnou na konci na provazech pověšená, kterou na zeď mocně naráželi. Kde pro příkrosť vrchu beran státi nemohl, tam hradby kopáči neb podkopy podbírali aneb probourávali. Jestliže kus zdi podbořili, podepřeli ji dřevy a pracovali dále; byla-li díra ve zdi dosti veliká, nanesli do ní dříví a roští, jež pak zapálili; podpory shořely, čásť podkopaná se svalila a skrze rozvaliny mohli obléhající do hradu vniknouti. Začasté sestrojili

Dobývání hradu.

celé věže na kolečkách se pohybující, aby s nejhořejšího patra po můstku na hradby se dostati mohli. Práce vypsaná kolikráte se opakovala, bylo-li více ohrad anebo bran ke hradu vedoucích.

Obléhání stálo velmi mnoho peněz; tu bylo potřeba množství vozův, aby dovažely částky k udělání strojů potřebné; dnem i nocí vozili veliké kameny, jimiž bez přestání hrad obsypávali; při tom zaměstnáni kameníci, kteří z kamenů koule přitesávali. Bylo-li potřeba cesty ke hradu dělati anebo hráze nasypávati, zaměstnáno tu několik set lidí; třebas ku práci byli nuceni, jísti se jim přece dávalo, a to stálo zase jen peníze.

Byl-li hrad dobyt a neměl-li býti ponechán ve své způsobě, byl *pobořen* neb *rozmetán* (nikoliv zbořen, což by bylo velmi mnoho peněz stálo). To se stalo tak, že zábradla, pavlače, podsebití a vše, co bylo dřevěné, spálili, pokud již při obléhání neshořelo, vrata vybrali a nejdůležitější části hradeb, zejména na obou stranách bran, rozvalili, příkopy konečně zaházeli. Stavení ponechána, jak byla po vypálení, toliko velká věž (franc. donjon, něm. bergfrid) pobořena, a to takto: Podlahy všechny a svrchní kryt vybrali, aby tu vzduch volně procházeti mohl, okna a vyhlídky ucpali a potom do věže, co jen mohli, roští, ohořelých dřev, smůly a j. naházeli. Na to prolámali u paty věže díru jen takovou, že mohli skrze ni roští zapáliti. Velikým horkem, které požár vnitřní spůsobil, vzduchu nabývalo a zdi věže se rozstouply a roztrhaly. Jestliže neměly zdi dostatečné hrubosti, také se rozvalily.

Vzácného svědectví o tom, jak hrady bořili, poskytuje nížepsaný dopis Jiříka ze Steina Mikuláši Varchanterovi poslaný (r. 1476) s naučením, jak mají Talkenštein hrad zkaziti. Píše takto (německy): „Milý Nykolaji! Vašemu psaní mně nedávno poslanému jsem vyrozuměl a poroučím Vám, abyste z Levenberka a Hyršperka všechny zedníky a tesaře obeslal, potom zdi podkopal do 2 loket zvýší; potom dejte nařezati dříví z velkých jedlí a smrkův a vrážeti do těch děr, aby byl kus od kusu zšíří dlaně daleko. Když tak podložíte celou čtvrtinu, dejte také oba rohy vybourati a potom výstupky (arkéře) na obou stranách do dvou loket sraziti; pak dobře podpírejte břevny a nasypte vnitř i zvenčí prachu a zapalte. A bořte tu zeď, která stojí na kraji stráně, aby snáze dolů se rozvalila" atd. [1])

3. Landšperk jako královský, kněžský a panský hrad.

Počátek hradu Landšperka (pův. Landesberg) jest velmi starý, ač ne takový, jak o něm Hájek nemotorným způsobem báji. Rovněž chybně o původu jeho soudil Dobner, řka: „Prastarý hrad Landsberg, jenž z počátku slovanské jméno měl, nyní již neznámé, počal tak německy pojmenován býti, když slovutná šlechtická rodina z Braniborska v Čechách se usídlila. I město Lanškroun obdrželo německé jméno; neb bohatá rodina, pošlá ze staré německé šlechty, nazvaná z Landskronu a usedlá dříve v Lužici, do Čech se odstěhovala a jméno slovanské města toho zrušivši, podlé jména rodiny své Landskronem je nazvala." [2]) To svedlo i Schallera, že přibytí těchto domnělých pánů Lanškrounských na počátek 12. věku položil. Že však toto smyšlená a nepodstatná věc jest, ukáží řádky následující.

Lesnatou krajinou poříčí Orlického až k nynějšímu Ústí vládli v 10. stol. Slavnikovci či knížata Libická, jichž pomezními hrady byly Kladsko a Litomyšl a hranicí čára mezi těmito oběma místy tažená. Po nich drželi prý Vršovci krajiny Orlické (996—1108), později Hrabišici a konečně páni ze Švábenic. Za Přemysla II. (r. 1253—1278) byla krajina Orlická, zvláště pak i ta, kteráž ležela na východ od nynějšího Ústí, na mnohých místech vymýtěna a novými osadami po způsobu německém zalidněna. Tuť se nám vidí obzvláště připomenouti, že i týž král mnohé hrady nové zakládal, a ne bez důvodu nalézáme v něm neznámého zakladatele hradu Landšperka, jenž jistě již za Vácslava II. stál, jak listiny tomu nasvědčují. Podobnosť jména hradu s názvem Landeswart (u Mostu) v severních Čechách, kdež Přemysl hrad založil, nasvědčuje mínění našemu a vysvětluje též název města Lanškrouna. Celá ta krajina či nynější panství Lanškrounské patřila k pomeznímu lesu, jmění to zemskému, a po jeho vymýtění byla zbožím královským. Vedlé svědectví pozdější listiny drželi krajinu tuto dva čeští páni, jimž se jen zástavou královskou dostati mohla (neb po nich zboží to zase jest královské), a sice *Oldřich z Drnholce* († r. 1276) a *Heřman z Ústí* (roku 1258—1267). [3])

---

[1]) Viz Cori, Burgenbau, Spanner's Ill. Arch. Wörterbuch, Pam. arch. VIII. 600—601, Ruinen, Wien 1834, IV. 169. Poprav. kniha 21, Dalimil kap. 38. [2]) Prodromus annal. Hajec. Ve Zhořelsku byl totiž hrad Landescrone řečený.

[3]) „Quas olim tenuerunt et habuerunt in ipsa provincia quondam Ulricus de Durrenholcz et Hermannus de Osteh" (list. r. 1255, 23. října). List tento, ač latinsky psaný, má ducha německého, a názvy vedlé tehdejšího způsobu jsou poněmčeny (Trebl, Phreymperch), pročež považujeme Osteh (místo Oste) za poněměné Ústí, kteréž tehda vsí slovanskou jsouc, znova se v osadu s německým právem vysazovalo.

Pánové tito pocházeli z kmene Kouniců̊v, a sice z té větve, která původně seděla na Moravě. Vilém z Drnholce, známý z r. 1249, jest první známý zápisný držitel krajiny naší. Na něj upomíná starý německý název Wilhemswerde (nyní Wildenschwert), jakž přezval Ústí, když je po způsobu německém v městečko byl proměnil. Synové jeho byli Oldřich a Heřman svrchupsaní. Oldřich, jenž byl svědkem listu Otakarova na založení města nového, jež Kunrat z Levendorfu roku 1265 z rozkazu králova „na poličkách“ vyměřil a vysadil, stal se později hejtmanem zemským v Korutanech.[1]) Najednou zmizí oba ze zdejšího okolí; král jim bezpochyby daroval okolí nynějšího Rychnova, vzav si Landšpersko, a Heřman postaviv si na novém panství město Rychnov, psal se po něm a založil rod pánů Rychnovských. Zbývá nám jen doložiti, že založení hradu Landšperka a města Lanškrouna stalo se snad týmiž bratry na poručení královo.

Král Vácslav daroval r. 1285 dne 23. října město komorní Poličku a hrad Landšperk s městem Lanškrounem *Záviši z Falkenšteina* a synu jeho *Ješkovi*, kteří drželi také hrad Svojanov.[2]) Zápis tento, svědectvím všech předních pánů českých stvrzený, byl také poslední milostí, kterouž král Vácslav mocnému pánu a otčimovi svému prokázal. Jen tři léta pokojně Landšperk držel; za ten nedlouhý čas shrnulo a sesulo se neštěstí na jeho hlavu, připravivši jej konečně o statky všechny i o hrdlo (r. 1290). O statcích jemu odňatých řídil král Vácslav ještě dříve, nežli se v ně byl uvázal. Učinilť smlouvu (r. 1289, 6. února) s Bedřichem Malým, markrabí Míšenským, jížto mu slíbil dáti Landšperk a jiné statky okolní, vezma za to směnou zemi Míšeňskou. Odevzdání statkův obojích mělo dokonati se do veliké noci nejprve příští (10. dubna); nemohl-li by však král některých statků do té doby odevzdati, protože nacházely se ještě v moci cizí, měla města Hradec a Chrudim zastavena býti markrabí, až by směna ona v úplném svém znění dokonati se mohla.[3]) Poznámka tato nebyla nikoliv zbytečná. Záviše nebyl ani jednoho hradu vydal, všude měl věrné posádky, jichž bojovnost bratří jeho podněcovali. Pro tuto a ještě jiné překážky nedokonána dotčená smlouva v plném svém znění, a když pak z toho králi nesnáze nemalé vznikaly, že žádného z hradů Závišových opanovati nemohl, dal na radu prý císaře Rudolfa Záviši spoutaného voditi před hrady ještě nedobyté a hroziti jeho popravou posádce, která by se zdráhala vzdáti se. Takovým ve středověku nikoliv neobyčejným prostředkem opanoval král všechny hrady Závišovy ve východních Čechách. O postoupení jich markrabí Bedřichovi nebylo potom ani řeči.

Pro ukojení svědomí svého založil prý král Vácslav klášter ve Zbraslavi a uveda tam řeholníky Cistercienské, nadal je hojným dědictvím. Mimo jiné statky daroval jim r. 1304, 21. května hrad Landšperk a města Ústí, Třebovou, Lanškroun a Jablonné, jakož i mnoho vsí ležících tehda v kraji Ústském a Lanškrounském.[4]) Dlouho opat Zbraslavský panství toho pokojně nedržel. Neboť když byl král Vácslav III. r. 1306 v Olomouci šeredně zavražděn a tudíž v Čechách zmatky vznikly, *Haiman z Dubé*, pán v řeči mocný a v úkladech lstivý, panství Landšperka se zmocnil. Přiraziv řečeného roku z Olomouce do zdejšího okolí, město Lanškroun a panství kolem něho ležící obsadil a po dvě léta příjmy statků těchto vybíral. Opat tím mocným vkročením v největší nedostatek upadl a s konventem svým mnohé strasti snášel. Třetího pak roku klášter jemu 1000 hřiven dobrých dáti musil, neb u krále Jindřicha Korutanského práva obdržeti nemohl.

Větší strasti zkusilo panství a s ním klášter roku 1308, když je byli od Haimana vyplatili. Petr Zbraslavský vinu toho dává králi Jindřichovi a naříká takto: „Jaké strasti sklíčený Zbraslav tehda okolo Lanškrouna, Ústí i Třebové a v okolních městech a dědinách zkoušel! Neb že se před očima krále Korutanského od králových lidí takové nátisky dály, zajisté dědiny ty sklíčeny byly takovými strastmi, že se nemohou ani vyčísti. Neboť všichni sousedé dědin Zbraslavských je plenili a nátisky jim činili, každodenně nepravosti páchajíce. Slyšel jsem tam nářek chudých, panny a ženy ze šatů svlečené a plačící běhati jsem viděl. Nad těmito zlými věcmi zkormouceny byly vnitřnosti moje a duše má stýskala si velice.“ Je-li nářek tento spravedlivý aneb přemrštěný, již dovoditi nelze, ale jest při tom přece věcí zvláštní, že si opat u zemského soudu práva nehleděl. Nicméně to jest jisto, že okolní páni opatovi všeliké nátisky (nám však z rhetorického nářku jeho neznámé) činili. Aby se té bídy sprostil, obětoval opat celý

[1]) Viz Zoubkovo vypsání Potšteina 1—3 a popis Ústí od E. K. Zeinera str. 37. [2]) Emler Reg. 586. Srovnej děje Svojanova na str. 121—122.

[3]) Emler Reg. 630, Palackého děje II. a. 249—258. Jména v listině německým písařem psaná činí obtíže. Místa jdou po pořádku, totiž Svojanov, Polička, Lanškroun, Landšperk, pak „Orthe,“ jež vykládáme na Ústí (Osthe), Mýto, Zebín (srov. Kron. Bolesl. kap. 93) a konečně Skuteč. „Wyschonis“ vidí se nám býti zkomolenina českého slova „Vysoké,“ jež slyšev písař Němec jmenovati u Mýta, pokládal za zvláštní osadu.

[4]) Emler Reg. 866 a Vacek místopis městyse Jablonného str. 106—111. Hrad Landšperk se přímo v seznamu míst neuvádí, ale z pozdějšího se seznává, že jest spolu zahrnut. K seznamu osad těch dodáváme jen, že Krátkou Třebovou se vyrozumívá Třebovice, Ullersdorf jsou Oldřichovice, Gerhartsdorf Kerhartice, Hermansdorf je dvojí (Vrchní a Dolní), Valtersdorf také dvojí (Valteřice a Bystré). Neznáme Malína, Reinprechtsdorfu, Perchtoltsdorfu, Ludmirsdorfu a Voitsdorfu, avšak v seznamu nepřicházejí Černý Vír, Jamné, Hylváty, Vlčkov, Lhotka a Orlička. Srov. Pam. arch. I. 77.

užitek panství toho, jež tenkráte 300 hřiven úroku vynášelo, rozděliv je mezi lakotné pány Ješka ze Šildperka, Jeniše z Kyšperka, Oldřicha z Brandýsa, Jana řečeného Vušub (?), Petra ze Žampachu, Bohumila ze Šumberka a Vítka Heřmanského ze Švabenic. Šildperskému dáno jedině 180 hřiven, aby aspoň rok panství ušetřil. Nátisky tyto přetrženy konečně r. 1316 jen tím, že klášter panství celé „skorem zadarmo“ panu *Hynáčkovi* jinak *Hajmanovi* z *Dubé* k opatrování svěřil a poručil.

O králi Janovi vypravuje týž opat, že r. 1319 některým klášterům veliká příkoří činil, odňav jim bez práva statky, jež mezi své věrné rozděloval. Věc tato o králi tomto dobrodružném a marnotratném vypravovaná docela jest pravdiva. Král Jan připraviv se špatným hospodářstvím o důchody komorní, jež všechny pozastavoval, sáhl na jmění duchovní, jakožto důchod své komory. Pročež odňal i klášteru Zbraslavskému panství Landšperské, jehož důchodů po šest let požíval; arci že tím právo dědičné kláštera nepominulo, než právo to nic neneslo. Klášter připraven byv o největší část svých důchodů, počal trpěti nouzi. Odebral se tedy opat Petr, jenž byl u králové Alžběty dvorským kaplanem, zpovědníkem a almužníkem, ke dvoru (r. 1325) a tu 14. dubna krále za navrácení statkův odňatých prosil. Král dosti ochotně přání tomu vyhověl a vrátil klášteru hrad Landšperk s okolním zbožím. I odebrav se opat 23. května se dvěma mnichy toužebně na hrad Landšperský, shledal, že celé skorem dědictví jest vypleněno a spuštěno.[1])

Petr opat panství potom ještě několik let užíval, dosadiv sem za správce panství bratra *Jetřicha* („nostrum filium fratrem Theodericum, tunc praepositum nostrum in Landisperch). Roku 1332 udělil opat rychtářství dědičné v Lanškrouně jakémusi Tyčkovi ze Žamberka.[2]) Purkrabí byl tu v letech následujících *Rupert* z *Onšova*, jemuž jako i Petrovi zedníkovi, měštěnínu Mýtskému, se zavázal roku 1336, 23. srpna Jindřich opat Litomyšlský s celým konventem 40 kop zaplatiti.[3])

Klášter Zbraslavský zůstávaje tehda v pokojném držení svých panství, přece takovou nouzi trpěl, že zastavil r. 1338 hrad Landšperk s panstvím *markrabí Karlovi*, od něhož si byl peníze vypůjčil.[4]) V držení Karlově zůstaly pak statky ty až do roku 1341, a potom klášteru hrad Landšperk s městem Lanškrounem opět jest navrácen.[5]) Málo klášteru panství tato vynášela a za příčinu toho se udávalo, že pro velikou vzdálenosť od kláštera a jiné obtíže užitek skrovný vyplývá. Proto postoupil opat Jan se svým konventem r. 1343, 15. června hradu Landšperka s celým panstvím *Janovi biskupovi Olomouckému*, obdržev od něho důchod 200 kop a zápis na nějaké ještě důchody.[6]) Purkrabí hradu ustanoven jest Věnek (Venzussius) z Borov. Biskup Olomoucký chtěl zboží ta trvale a stále připojiti ku svému biskupství. pročež si toho roku (1343, 15. srpna) vymohl u markrabí Karla milosť, aby lidé poddaní hradu a panství Landšperského týchž práv požívali, jako všichni ostatní poddaní kostela Olomouckého.[7]) Nicméně opat Zbraslavský, maje dostávati stále důchody z toho panství, sobě k němu práva pokládal, jako by ještě klášterské bylo. V následujících letech opat Zbraslavský se zbožím tímto jako svým vlastním nakládá a dědičně postupuje.

Jan II. biskup Litomyšlský dostav tehda zprávu, že by klášter Zbraslavský panství Landšperské, jež s biskupským panstvím mezovalo, za jiné bližší a klášteru příležitější změniti obmýšlel, uhodil r. 1356 s opatem Janem o prodání, t. j. vyměnění tohoto panství. Opat byl volen tak učiniti, ponechav si jediné Džbánov a Stradouň; a poněvadž Landšpersko ostatní 240 kop vynášelo, měl mu biskup Hrušovou ves (s užitkem 40 kop) hned dáti a statku s užitkem 200 kop někde u kláštera koupiti. Kromě toho daroval biskup klášteru 1200 kop ze své líbezné vůle, začež mu opat úrodu na poli, dobytek ve dvořích, dědiny sporné a úroky za lidmi ponechané zanechati připověděl. Jednání to protáhlo se po dvě léta, poněvadž k němu papež teprve po bedlivém prozkoumání svolil. A tak konečně zdělány (r. 1358, 26. ledna) trhové smlouvy a biskupovi hradu Landšperka s městy hrazenými i nehrazenými, Lanškrounem, Ústím, Třebovou, Jablonným a všemi vesnicemi postoupeno. Biskup koupiv ves Zvoli u Prahy, kteráž 100 kop vynášela, odevzdal ji klášteru; ostatní úrok (100 kop) zapsal klášteru na vesnicích svých u Litomyšle, Osíku a Újezdě. Dříve než lhůta vyměřená došla, koupil dědiny u Zbraslavě a r. 1364 je klášteru odevzdal, tudíž své vsi zastavené vyvodil.[8]) První purkrabí biskupův na hradě našem byl Smil z Brandýsa r. 1360. Biskup sám někdy na hrad přicházeje, tu v bezpečném obytu přebýval, jako na př. roku 1364 o vánocích, když rychtáři v Žichlinku starou výsadu na rychtu obnovil.[9])

Petr Jelito, pátý biskup Litomyšlský (r. 1368—1372), založil roku 1371 v městě Lanškrouně blíže otčiny své (Dol. Třešňovce) klášter pro kanovníky sv. Augustina Lateranské a jej také dostatečně nadal. Biskup *Jan IV.* umínil si r. 1398 všechny statky kostela Litomyšlského mezi sebe a kapitolu rozděliti.

[1]) Chronicon Aulae Regiae 172, 253, 349, 372, 398. [2]) Chytil, cod. diplom. 337. R. 1328 dal výsadní list na rychtu v Horní Dobrouči. [3]) Cod. MS. capit. Prag H 8 folio ultimo „purchravius in Lanczberc.“ [4]) Palacký Formelb. I. 244. [5]) Tamže 243. [6]) Orig. bibl. univ. Prag. [7]) Chytil, cod. dipl. 365. [8]) Jelínek, hist. Lit. I. 144—147, Palacký Formelbücher I. 242, libri erect. ed. Borový I., 10 Listy orig. jsou v arch. dvor. [9]) Lib. conf. I. p. 140. 168, Pam. arch. X., 735.

Rozdělením tím (r. 1400, 19. února arcibiskupem potvrzeným) připadlo panství naše biskupovi. Kapitule se dostaly jisté vsi, jak se v dějinách Litomyšle vypravuje. Biskup Jan odpustil roku 1407 České Třebové a poddaným odúmrť a roku 1412 zbavil totéž město s Horním a Dolním Parníkem, Ostrov, Kunžvald, Helvikov, Skuhrov, Rybník, Zhoř a Třebovou Dlouhou robot, jež od starodávna obce ty konaly ke hradu Landšperku, proti odvádění z každého lánu 20 gr. platu ročního. [1])

Válkami husitskými se poměry hradu a okolí jeho valně změnily. Litomyšl, sídlo biskupství, upadlo již roku 1421 v moc Táborův. O Landšperku nemáme sice určitých zpráv před rokem 1425, ale z pozdějších dokladů můžeme se něčeho domysliti. Z obou panství, Litomyšlského i Landšperského, skrovný užitek vycházel, neb r. 1393 a později tak náramně panství ta od svévolníků hubena byla, že biskup *Jan V.*, aby je zkázy větší uchránil, části jich okolním vladykám k opatrování poručil. Tak na př. r. 1409 byl od panství zastavil městečko Jablonné, vsi Výprachtice, Jamnou, Horní a Dolní Heřmanice a pusté vsi Čenkovice a Orličku Janovi ze Strýčkova. Biskup Aleš byl si r. 1420 od *Janka ze Smilkova* seděním na Kostelci 4000 kop vypůjčil, aby mohl vyplatiti zastavené hrady biskupství Olomouckého, pročež Jankovi i císař Sigmund peníze ty r. 1420 dne 27. března na zbožích kostela Litomyšlského pojistil. [2]) Od téhož Jana přešlo právo to dobrou volí na *Václava z Dubé*. Ti, tuším, drželi v zástavě hrad Landšperk s okolím. Jisto jest, že později zápis ten přešel na Jana Opočenského a že od císaře Sigmunda na panství Landšperském znovu pojištěn byl. [3])

Václav stál na straně katolické, byl tedy protivníkem všech sousedních husitův. Proto vytáhli Sirotci r. 1425 do krajin našich a opanovali hrad Landšperk, města Litomyšl, Mýto Vysoké i Radek ve Kladsku. Landšperské panství odevzdali pak *Janovi Městeckému z Opočna*, hejtmanu vojska svého, a ten dovedl toho, že naň přešel zápis na těch 4000 kop Janovi ze Smilkova daný. [4])

Jan Městecký byl pán povahy ošemetné a velmi vrtkavé, slouže tomu právě, kdo měl větší a jistější moc. Byv horlivým přívržencem krále Sigmundovým hned od roku 1419, přidal se na stranu husitskou roku 1421, když mu hrozila; brzo však stranu tu opustiv zase ke straně katolické přistoupil. R. 1427 držel hrady Lichtenburk, Žampach, Landšperk a Frymburk ve své moci a z nich straně katolické sloužil. Sirotci proto také proti němu válku počali. R. 1428 obležen hrad jeho Lichtenburk a dobýván po celý rok. Potom r. 1429, okolo hodu sv. Jana Křtitele, obehnal Jan Kroměšín, hejtman Táborský, hrad Landšperk a čtyřmi praky menšími, dvěma většími a několika hrubými kusy k němu střílel. Okolo hodu sv. Lamperta hradu dobyl, posádku zajetí sprostiv s hradu propustil a jim povolení dal, aby věci s sebou vzali, co by unesli. [5]) Držitelem hradu stal se vítězný hejtman *Jan Kroměšín (z Březovic)*. Potom opět se přidal Jan z Opočna na stranu Táborskou, pomáhaje Prokopovi Holému, ano r. 1430 okolo sv. Bartoloměje s týmže Prokopem a Kroměšínem do Slezska vrazili a tam hrad Otmachov biskupství Vratislavského střelbou přemohše, osadili a okolí poplenili. [6]) Naposled se Jan jmenuje r. 1431, 7. srpna mezi pány, kteří Prokopovi proti křižákům pomoci své neposkytli, a obyčejně se rok ten za rok úmrtí jeho pokládal; žil však ještě r. 1432, kteréhož roku 24. června postupoval dobrou volí hradu Landšperka *Janovi z Jenšteina seděním na Skále*. [7])

Jan sídlel obyčejně na Hrubé Skále, kdež ho listiny ještě k r. 1437 připomínají, [8]) a zůstavil pět synův: Jana, Jindřicha, Pavla, Čeňka a Václava. *Pavel z Jenšteina* zdědil po otci hrad Landšperk se zápisem na 4000 kop a postoupil opět zápisu toho dobrou volí *Bohuslavovi z Košině*. [9]) Za těchto zápisných držitelů byl hejtmanem na hradě s plnou mocí, jako nějaký skutečný držitel, *Jan Šárovec*, jenž s Otíkem z Lozy a jinými r. 1432 podnikl výpravu do Slezska, [10]) po čemž stavům slezským pevná místa tam osazená prodali. Sedě ještě r. 1443 jakožto hejtman na Landšperce, povolil toho roku, aby se sousedé Třebovičtí od obce Třebové odtrhnouti mohli. [11])

Bohuslav z Košině postoupil zápisu svého na 4000 kop i s hradem Landšperkem *Zdeňkovi Kostkovi z Postupic* roku 1451, 14. dubna, a tak rodina tato tehda velmi mocná a v držení sousedního velikého panství Litomyšlského se nacházející celé „biskupství" opanovala. K tomu ujal Zdeněk r. 1453, 16. srpna městečko Jablonné s vesnicemi k němu patřícími od Markéty ze Zásady, manželky *Václava Pregera, hejtmana na Landšperce*, která na statcích těch 400 kop zapsáno a do výplaty peněz těch statky užívati právo měla, opět je k panství Landšperskému připojil, [12]) a potom před pány k tomu zvláště nařízenými práva svá na Landšperk listy a zápisy prováděl. [13]) Týž pán, který moc a slávu rodu svého

[1]) Pam. arch. IX. 310, arch. c. k. dvorský. [2]) Archiv český II. 470, Jelínek II. 22. [3]) Jelínek tamže. MS. Vídeňský a kodex Strahovský uvádějí k r. 1437, 21. září zápis Sigmundův „na Lantšperk a Launstein" (sic), ale zápisného držitele nejmenují. [4]) Že skutečně však dobré vůle na ty dědiny neměl, než mocí je opanoval, dokazuje arch. č. II. 470 č. 622. [5]) Bartoš z Drahynic str. 160. [6]) Ibidem 166. [7]) Tak Jelínek II. 23 z bezpečného pramene. (Lit. ex collect. Gelasii Dobner MS.) [8]) Viz dějiny Dubé nad Sázavou. [9]) Archiv český II. 470, Jelínek l. c. [10]) Palacký, Urkundl. Beiträge II. 314. [11]) Pam. arch. IX. 310, 832. V tom shledáváme rozdíl držitelův; Jenšteinští snad jen brali úroky do 400 kop. [12]) Jelínek II. 42—43. [13]) Archiv český II. 470.

Landšperk od západu.

velice povznesl a věrností ku králi Jiřímu nad jiné předčil, vyžádal si na témže králi té milosti, že r. 1463, 9. ledna městu Lanškrounu výroční trh na den sv. Urbana a vybírání mýta na týž den povolil, sám pak téže obci, poněvadž na jejích gruntech rybník učinil, zase postoupením jistých luk a rolí odměnu učinil.[1]) V boji proti Matyáši králi Uherskému na Moravě mezi městem Zábřehem a Šternberkem blíže vesnice Zvole těžce poraněn byv (r. 1468), odtud do Zábřehu odvezen jest a nazejtří potom skonal.

Po smrti jeho stal se pánem na Litomyšli a Landšperce bratr jeho mladší *Jan Kostka z Postupic*, před tím pán na Brandýse, na něhož též král Vladislav zápis předkům jeho svědčící na panství Litomyšlské a Landšperské v 9400 kopách a 12000 fl. uherských přenesl. Na Landšperce měl hejtmana *Bernarta z Petrkova*, jenž r. 1484 Třebovským louku jistou ke špitálu jich koupiti povolil.[2]) Zemřel r. 1486, a všechna panství jeho připadla synům jeho *Bohuši* a *Janovi* k nedílnému užívání. Oba, jakož i všichni Kostkové, podlé víry bratří čeští byli a bratřím velmi příznivi. Město Ústí nad Orlicí obdrželo od obou bratří r. 1499 v pátek po Božím křtění obnovení práva, by dva pivováry míti a držeti mohlo, kteréžto právo vyhořením pivovárů bylo přestalo.[3])

Roku 1505 dne 29. ledna Bohuše zemřel. Po něm vládl bratr jeho *Jan* samostatně na Litomyšli, avšak panství Landšperské mělo připadnouti po smrti Janově dcerám Bohušovým *Anně* a *Markétě Kostkovnám z Postupic* ještě nezletilým. Nad nimi byl poručníkem slavný český pán Vilém z Pernšteina. Těm Jan Kostka dal r. 1506 věna po 2000 kop gr. č., však s takovou výminkou, že jich tím od Landšperka neodděluje, než aby ony téhož hradu po jeho smrti dědičky zůstaly. Potom jim jej zapsal a nad to ještě list jistoty vydal (v pondělí před sv. Žofií), že se mohou v panství uvázati, kdyby jim hradu ode dne smrti jeho ve 4 nedělích postoupeno nebylo. Pan Vilém pak téhož dne Janovi slíbil, že bude majestaty a dobré vůle na Landšperk chovati, a kdyby řečené slečny dříve Jana zemřely, všechny ty zápisy Janovi neb jeho dědicům vydá, tak aby Landšperk a Lanškroun potom Janovi zůstávaly. Tak to i vyhradil pan Vilém v prvním svém pořízení, jež r. 1507 dne 25. března napsati dal.[4]) Z dcer dotčených Anna za *Jana* a Markéta za *Vojtěcha*, syny téhož svého poručníka, se provdaly.

---

[1]) Téhož roku hrom jej „obrazil" na Horách Kutných, ale proto nezemřel, jak Vacek (str. 43) chybně dí. [2]) Jelínek II. 59, Zeiner, str. 46. [3]) Vacek, místopis Jablonného 45. Zeiner, str. 46. [4]) Jelínek II. 72—73, DZ. 45, B 12.

Jan Kostka zemřel nedlouho po dotčených jednáních, a tak se dostal Landšperk bratřím z Pernšteina, kteří se oň tak porovnali, že připadl *Vojtěchovi.* [1]) Tento dal r. 1518 Lanškrounským výsadu na slevení platů šosovních, r. 1523 povolil obyvatelům městečka Jablonného, aby mohli pivováru beze všech úroků pánu povinných užívati, podobně udělil i r. 1526 Třebovským právo, aby mohli v pivováře obecném pivo vařiti. V listině Jablonským vydané nazývá se „pánem a držitelem zámku Landšperského." Poněvadž se o zlepšení panství staral, učinil mu král Ferdinand r. 1533 dne 22. července tu milost, aby mu při výplatě tohoto zboží o 2000 kop gr. č. více zaplaceno bylo. [2]) Po smrti Vojtěchově (r. 1534), jenž dětí po sobě nezůstavil, zdědil všechna panství Pernšteinská *Jan,* bratr jeho odtud Bohatý zvaný, jehož manželka Anna z Postupic byla dávno před tím (r. 1526) zemřela. [3]) Nový pán potvrdil Lanškrounským městské lesy, v nichž měli míti také zvůli tak, aby mohli dvakráte do roka zvěř honiti, a daroval jim jisté grunty, konečně daroval také jistý plat špitálu Třebovskému (r. 1543). Roku 1543 držel Landšperk v zástavě *Bohuněk Zámrský ze Zámrsku.* [4]) Jan jej od něho vyplativ, prodal r. 1544 dne 14. března *Petrovi Bohdaneckému* z *Hodkova* zboží své zápisné „zámek svuoj řečený Lanšperk" a dvůr popl. pod týmž zámkem s dědinami, lukami, štěpnicemi, se vším příslušenstvím, s předhradím, kteréž slove Budy, vsi Černý, Ostrov, Kunžvald, Helvikov, Vrchní a Dolní Heřmanice, Výprachtice, Čenkovice, Jamné, městečko Jablonné, vsi Jakubovice, Čermnou, Dobrouč Vrchní a Dolní, Houžovec Další a Bližší, Knapovec, Hylváty, Kerhartice, Oldřichovice, městečko Ústí, ves Malou a Velkou Řetovou, Dlouhou Třebovou, Rybník, Skuhrov, Vlčkov c. t. m., Zhoř, Lhotku, Parník, městečko Třebovou s příslušenstvím za 8000 kop gr. č. [5])

Na Petra upomíná štít starého domu radního v České Třebové, kdež se znak jeho a nápis jména s rokem 1545 spatřuje. Dlouho panstvím nevládl, nýbrž již roku 1549 zemřel. Ve svém pořízení (r. 1548 dne 4. září daném) odkázal manželce své Kateřině ze Sloupna mimo věno její (1000 kop) ještě jiných 1000 kop, všechny peníze hotové, které budou nalezeny po jeho smrti, svršky, nábytky a klenoty; statek „Landtšperk" dal synům svým na rovný díl a každé dceři odkázal 500 kop věna. [6]) Tělo jeho pohřbeno v České Třebové ve starém farním kostele a postaven mu náhrobek tamže vedlé hlavních dveří. Po jeho smrti vládli tedy veškerému panství synové jeho *Jindřich, Kryštof, Albrecht, Šrank* a *Oldřich;* tito však byli ještě nezletilí, pročež panství nejstarší bratr Jindřich, léta svá mající, spravoval. Bratry tyto poháněl roku 1561 královský prokurator Albrecht Bryknar z Brukšteina do soudu komorního o výplatu „zámku Landšperka" se vším příslušenstvím, [7]) ale k vyplacení tentokráte nedošlo. Jindřich pojal k manželství Elišku z Ronova, kteráž koupila roku 1560 dvůr Sakovský ve Vysokém Mýtě; i později zde oba manželé rozličné usedlosti kupovali až do r. 1563, ve kterém p. Jindřich zemřel, zůstaviv sirotky Šťastného a Důbru, po čemž se Eliška po druhé (r. 1567) za Mikuláše z Bubna provdala. Statek sirotčí Landšperský po smrti Jindřichově nemohl býti udržen a prodán tedy r. 1564, 24. ledna Eliškou, jakožto soudem zemským zřízenou poručnicí, a Heřmanem Bohdaneckým, jakožto od Šranka a Oldřicha zmocněným, *Vratislavovi* z *Pernšteina* na Tovačově, c. k. podkonímu, za 8750 kop gr. č. [8])

Pán tento zastával vysoké a čestné úřady v Čechách, že však přeskvostného života milovníkem byl, mrhačstvím panství svá nemálo ztenčil. R. 1567, 12. března daroval jako „držitel panství Landšperského" městečku Jablonnému a mnohým vesnicím okolo něho ležícím právo odúmrtní, jež posud vrchnosti náleželo, dovolil Jablonským míti pivovár a slíbil, že na panství Landšperském žádného pivováru, leč ku své vlastní domácí potřebě (a nikoliv na výstav) nepostaví. [9]) Také Lanškrounským výsady potvrdil a jim právo honební v lesích obecných pustil. Obyvatelům předměstí tudíž slevil r. 1567 roboty mimo toliko čištění náhonů mlýnských a zasévání polí při dvoře Lanškrounském. Roku 1568 měšťanům tudíž dal právo pivo vařiti, tak aby se pivo v městě, na předměstích a 14 vesnicích odbíralo, vyhradiv si při tom svobodu, aby mohl při zámku Lanškrouně nebo kdekoliv jinde pivovár zříditi. Později týmž měšťanům dal obchod se solí a prodej její na celém panství, aby si mohli radnici novou vystavěti. Ústským byl již r. 1567 dal právo pivo vařiti a k odbírání jeho jim okolní vesnice vykázal.

Za časů těchto žila na hradě našem *Johanka Černohorská* z *Boskovic,* vdova po někdy Janovi Žehušickém z Nestajova a na Bystrém, kteráž měla dvůr Landšperský s hradem a panstvím v nájem od pana Vratislava z Pernšteina. Táž paní nebývala v dobrém srozumění se sousedy svými na Žampachu. R. 1576, když jí len na gruntech dvora Landšperského již dozrával, dala paní Bukovská ten len trhati a na vozích odvážeti, nic o tom neoznámivši. Když o tom paní zvěděla, poslala k ní pacholka svého, aby aspoň polovici toho lnu nazpět obdržela, avšak čeledínové paní Bukovské nejen se s ním nemálo

[1]) To se stalo v souhlasu s pořízením pana Viléma, vedlé něhož měly k dílu českému, Vojtěchovi náležitému, Landšperk a Lanškroun připadnouti, a jen tehda, kdyby dcery Bohušovy dříve zemřely než Jan Kostka, a Landšperk se rodu Pernšteinskému nedostal, měl díl moravský schodek ten dílu českému nahraditi. [2]) Collect. Zlobick. Životopis Vojtěchův jest v Jirečkově Rukověti II. 100. [3]) Jelínek II. 72—73. Pochována jest v Doubravnice pod Pernšteinem. [4]) Reg. 12 F. k. s. F 18. [5]) DZ. 44, F 24. [6]) DZ. IX. C 3. [7]) Obeslané výplaty 1550—1628 (mus.) C 13. [8]) Vacek 50 a DZ. 56, J 4. [9]) Vacek 113, kdež jest listina celá otištěna.

hádali, ale i kordy na něho potrhovali, tak že jim ledva uvázl. Když nemohlo jináče býti, poslala k paní Bukovské své panny, prosíc ji, aby k ní sama nahoru na hrad přišla a nějak se srovnala. Tu pak, když na hrad přišla, paní Bukovská uvolila se sice polovici toho lnu dáti, ale Adam Bukovský, manžel její, přijeda na pole s nemalým davem lidí se zbraněmi a ručnicemi, ten len pobrati a k Žampachu odvézti dal, zanechav jen několik otepí.[1])

Roku 1577, 17. dubna zapsala Johanka Alžbětě z Ejcinku, vnučce své (dceři po někdy Anně z Nestajova), všechna svá práva v 250 kopách.[2]) V letech následujících opět se vyskytuje jako pán panství, vyplativ je, Vratislav předřečený; týž získal Jablonským r. 1580 nadání královské na téhodní trh a vybírání cla v městečku.[3]) Zemřel r. 1582 a pochován jest ve hlavním kostele Pražském. Po něm panství drželi synové jeho *Jan* a *Maxmilian*, a máti jich Marie Manriquez de Lara měla na panství věno své zapsané. Panství bylo tehda velmi zadlužené, pročež se bratří umluvili je prodati. Dříve však, nežli k prodeji přišlo, žádali u krále Rudolfa, aby jim toto zboží zápisné doprodáno a ve dsky jako zpupné dědictví vloženo bylo. Na tu jich prosbu postoupeno jim od krále oboje panství, Lanškrounské i Landšperské.[4]) Podlé vkladu učiněného a register k trhu vydaných patřilo k zámku a městu Lanškrounu třinácte vesnic, v nichž se nacházelo 886 osedlých. K Landšperku se počítaly: město Ústí nad Orlicí, město Třebová Česká, městečko Jablonné, vsi Budy, Helvikov, Kunžvald, Skuhrov, Rybník, Zhoř, Vlčkov, Parník, Lhotka, Dlouhá Třebová, Velká a Malá Řetová, Kerhartice, Hylváty, Oldřichovice, Knapovec, Houževec Bližší a Další, Černovýr, Dobrouč Dolní a Horní, Jamná, Výprachtice, Čenkovice, Heřmanice Dolní a Horní, Čermná, Jakubovice a Orlička.[5]) V prosinci r. 1588 prodali oba bratří panství svrchu popsané *Adamovi Hrzánovi* z *Harasova* a na *Skalce* za 45.300 kop gr. č.[6])

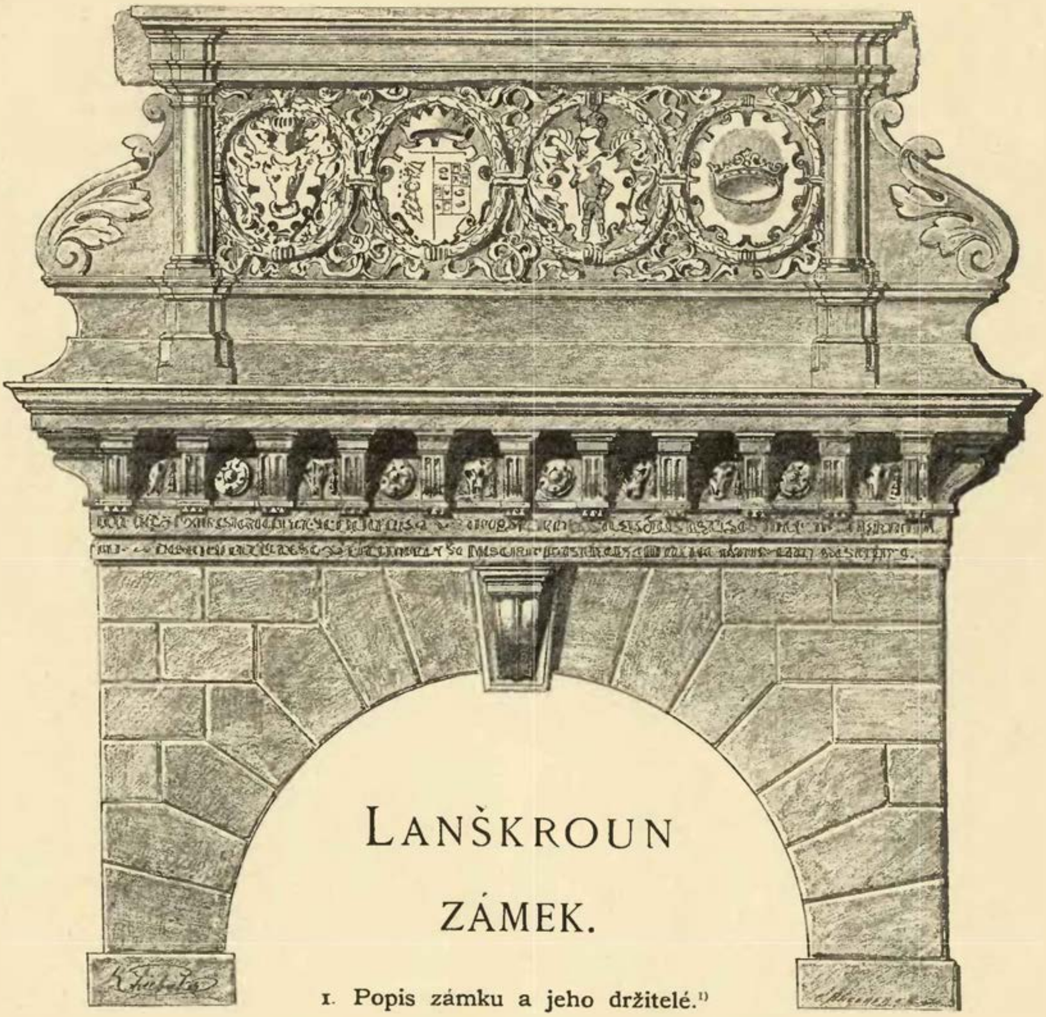
Adam jsa velikým boháčem, držel kromě Landšperka Lanškroun, též panství Červený Hrádek, Skalku a Blatno, a hotových peněz měl s hodný počet. Po Adamovi zdědili panství Landšperské synové jeho *Zdeslav*, *Vilím* a *Jan*, držíce je nedílně. Ti, jakmile vládu panství nastoupili, potvrdili městečku svému Jablonné staré jeho výsady a měšťanům udělili právo kořalku páliti, městu Ústí pak dali právo vína šenkovati a kořalku páliti (r. 1619). Když se byli r. 1622 od sebe oddělili, obdržel *Zdeslav* svůj díl a po bratru dědil Landšperk; mimo to držel Stolinky a Ronov. Týž pak prodal roku 1622 dne 7. července panství (nyní již Lanškrounské zvané) a zámek Landšperk pustý *Karlovi* z *Lichtenšteina.*[7])

Starý hrad již ke sklonku 16. století býval chatrný. Registra panství roku 1588 k trhu vydaná popisují jej takto: Landšperk zámek, jest na něm pokojů nemálo, které by se na malý náklad zase spraviti mohly, a při tom zámku jest 8 domkův. S dvorem zámeckým cenil se ještě na 700 kop.[8]) Příčina toho zanedbání byla ta, že páni jeho bydlívali na jiných svých nádhernějších a pohodlněji položených sídlech, neméně i to, že vznikl na panství v 15. století zámek Lanškrounský, jenž leže při městě v místě veselejším, pánům poskytoval sídla rozkošnějšího a spanilejšího než Landšperk. Když jej pak Hrzánové dostali, ani toho „malého nákladu“ na jeho opravu neobětovali; přicházejíce sem do krajiny, jen v Lanškrouně zůstávali, a tak hrad docela zanikl.[9])

[1]) Přirovnej psaní její z r. 1576, 16. srpna, kterýmžto si stěžuje u pana Vratislava do Adama Bukovského. Prosí ho též o dovolení, aby čeládka její v „řece tu pod zámkem někdy buď ryb anebo raků nalapati mohla.“ (Dvorský, Pam. žen a dcer českých, str. 122—124.) Srovnej k ostatnímu Sommerovou topografii. [2]) DZ. 89, C 10. [3]) Vacek l. c. 119. [4]) DZ. 24, J 10—11. Vklad jest pozdější, totiž r. 1589 v pondělí po třech králích. [5]) MS. v museu 24, H 10. [6]) DZ. 24, J 11; Vacek str. 125. Vklad se stal r. 1589, v úterý po třech králích. [7]) DZ. 140, L 29. [8]) MS. mus. 24, H. 10.

[9]) Konečně přidáváme sem posloupnosť hejtmanův (Schlosshauptleute) panství Landšperského a Lanškrounského, jak nám je starý, chybně opisovaný seznam německý zachoval: r. 1490 Kržcze z Bojičan, r. 1497—1500 Martin Liška, r. 1515—1519 Jiřík z Pašiněvsi, r. 1533—1537 Martin Kaňka z Ječkovic, r. 1545 Petr Hostinský ze Sanova, r. 1551—1557 Vojtěch Orelský (ze San), r. 1564 Jonatán Cetrvan z Gostic, r. 1567—1575 Adam Bukovský z Hustiřan, r. 1580 Jan Absolon z Ledské, r. 1586 Jakub Makle, r. 1593 Jiřík Zigle, r. 1594 (—1614) Jiří Podhorský z Ústí, r. 1596 Mikuláš Kotulínský z Kotulína. (Diplomatář musejní k r. 1367, Pam. arch. I. 312 a IX. 310.)

Lanškroun zámek.

1. Popis zámku a jeho držitelé.[1]

Příklad dobrý a vhodný, že se opatská berla zamění mečem, a na místo hodinek a modliteb přicházelo řinčení zbraně a šustění šatů hedvábných, poskytuje nám *zámek Lanškrounský, bývalý to klášter a od více než 300 let obydlí panské.* Z rozsáhlého kdysi prostranství, které zámek se staveními, dvory a zahradami zabíral, zbyla již jen asi polovice, neb některé části docela sbořeny, jiné pak k účelům obecním a školským obráceny. Klášter neb pozdější zámek ležel při horní bráně městské, a sice tak, že se opíral severně a západně o hradby městské, chráněn byv širokými a hlubokými příkopy pod hradbami a maje kromě toho svou vlastní ohradu, hradu nemálo podoben byl. Z náměstí šlo se k němu ulicí, kteráž vede k nynějšímu školnímu plácku, jenž kdysi celý do zámecké ohrady pojat byl. Nynější škola bývala dříve prvním panským domem a obydlím úředníků knížecích, ale r. 1856 daroval kníže stavení to obci, aby tudíž školy umístniti mohla. Při jižním konci tohoto stavení byla *brána* a při ní vrátnice, což oboje již rozmetáno a se zemí srovnáno jest. Řečenou branou přicházelo se do *prvního dvora* zámeckého (nyní části plácku školního), který byl na třech stranách staveními zavřen a na jih se zahradou (nyní též ke školnímu plácku potaženou) mezoval. Na západ totiž byly již dotčené úřednické byty, na sever nynější obecní kancelář, jedno patro vysoká, a kostel zámecký, na východ jedno křídlo zámeckého stavení, v němž se *druhá brána* nacházela. Prostranství doposud vypsané podobalo se předhradí, jak se obyčejně u starých

[1]) Ke zpracování tohoto článku vděčně užito příspěvků pp. inspektora Bittmanna a inženýra Švertáska, které mi se vzácnou ochotností poskytnuty skrze pp. pr. J. Kazilka a Dr. Edv. Čermáka.

hradů nacházelo. Bylať tu asi kolikera stavení hospodářská, mezi nimi také některá dřevěná, kteráž byla přistavena ke zdem bývalou zahradu (tehda asi rovněž část prvního dvora) zavírajícím.

Jdouce k druhé (nyní ovšem již jediné) bráně zámecké, uzříme první starožitnosť. Nad branou viděti jest *dva znaky* s letopočtem 1601, oba v kruhovitých věncích; nápisy nad nimi nám ukazují, že erb v pravo náležel Adamovi Hrzánovi z Harasova a v levo choti jeho Anně Hrzánové ze Sulevic. Vytesány jsou slohem tehda vůbec obvyklým či renaissančním. Branou se vchází do druhého neb *zadního dvora* čtverhranného, jenž má k jihu a západu vlastní zámek, k severu presbyterium kostelní a byty služebnictva a k severovýchodu dlouhé stavení, v němž se chlévy nacházejí. Jedině památnými tu částmi jsou stavení zámecké a kostel. Jak již z předešlého seznati jest, má *zámecké stavení* dvě křídla, jichž roh k jihozápadu obrácen jest. Oboje majíce společnou střechu, od roku 1854 břidlicí pokrytou, přece stejné výšky nejsou, ano jest jedno (západní) jednopatrové, druhé dvojpatrové. K tomuto druhému přistaveno jest stavení jedno patro vysoké a taškami pokryté, kteréž z doby novější pochází. Staré stavení, jež přiléhá ke kostelu, jest zbytkem kláštera jediným, čehož dovoditi lze hrubými jeho zdmi a starým sklepem (nyní kanceláři důchodní), jehož klenutí na sloupě uprostřed stojícím spočívá. Všechny ostatní světnice obnoveny jsou ve slohu moderním a nemají nic pamětihodného. Druhým zbytkem kláštera jest *presbyterium bývalého kostela klášterského* (neb nyní zámeckého), které zachovalo původní své gothické klenutí i s opěracími pilíři venku se nacházejícími. Loď k tomuto presbyteři přistavená i s tou kaplí po straně se nalézající zbudována jest teprve r. 1653.

Podlé rejster trhových, r. 1588 sepsaných, byl zámek zdejší „na díle od kamene a na díle ode dřeva podlé starodávního způsobu vystavěn" a v něm nemálo pokojů bylo, a při něm na příkopě byla štěpnice; blíže zámku byl dvůr s rolemi a dědinami, a zámek sám i se dvorem pokládal se v 2000 k. gr. č. Z tohoto krátkého, neurčitého popisu aspoň tolik seznati lze, že větší část stavení zámeckých buď z r. 1601 aneb z pozdějších dob pochází, a že r. 1601 měl zámek zcela jinou tvářnosť nežli měl ještě před 30 lety.

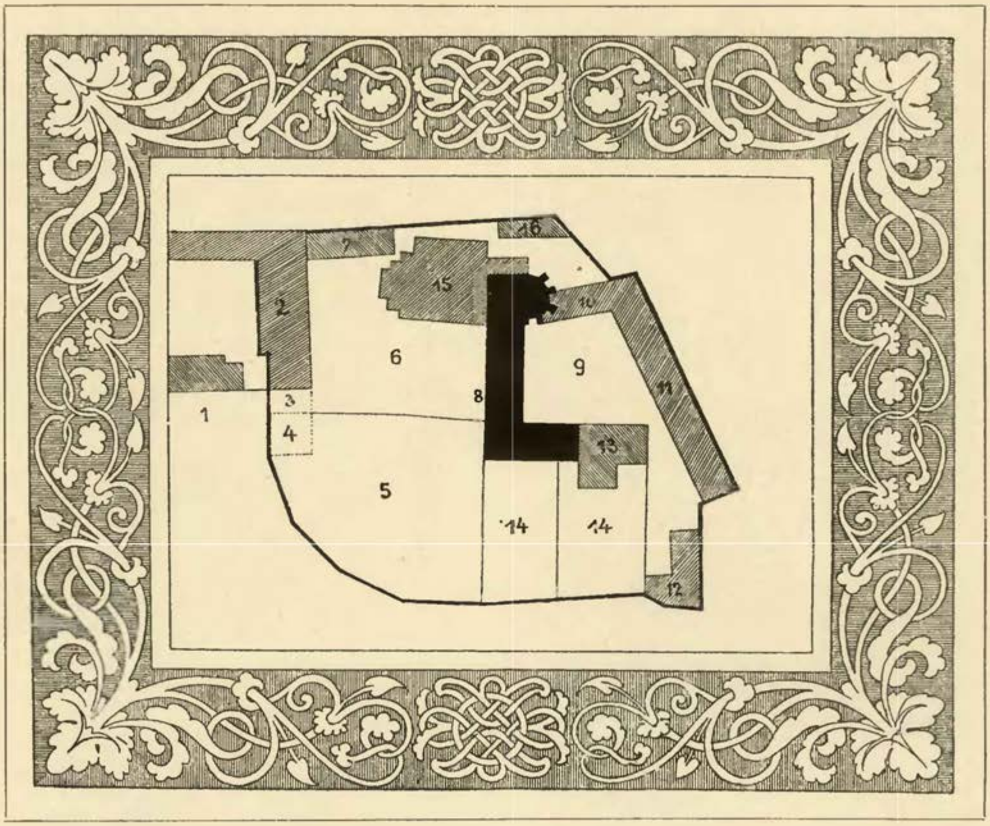
Od nepamětných dob patříval Lanškroun k panství Landšperskému, jsa městem poddaným a beze zvláštního sídla panského.[1]) Litomyšlský biskup *Petr Jelito*, jenž se vedlé pověsti ve vsi Třešňovci (podlé jiných v Lanškrouně) narodil, založil v Lanškrouně roku 1371 klášter pro kanovníky zákona sv. Augustina Lateranské a postavil při něm kostel ke cti p. Marie, sv. Mikuláše a sv. Kateřiny. Opatřiv kostel monstrancí skvostnou, kalichy i jinými klenoty kostelními a nadav klášter hojnými platy, uvedl sem 12 řeholních bratří pod převorem Jindřichem z kláštera Roudnického. Klášterníkům se za dob následujících velmi dobře vedlo, tak že drahně zboží pozemských a platů přikoupiti mohli. Avšak jen krátké bylo trvání kláštera tohoto, jehož obyvatelé v rozmařilosť upadše, pro světské věci na duchovní své povolání zapomínali. Lekajíce se smutného osudu, kterým stíženy byly kláštery r. 1421, buď roku tohoto aneb snad později klášter zdejší opustivše, do Olomouce uprchli, kdež si nový klášter postavili.[2])

Panství Landšperské i se statky klášterskými uchváceno jest držiteli světskými, jichž řada a osudy nahoře vypsány byly. Stavení klášterské, které bezpochyby kolik let pustým zůstávalo (ač-li kališníky pobořeno nebylo), upraveno jest v druhé polovici 15. století tak, aby tu vrchnosť několik dní a úředníci dvůr spravující stále přebývati mohli. Zámek tento připomíná se poprvé roku 1507 v prvním pořízení Viléma z Pernšteina a stal se později středem jedné polovice panství, k níž se kromě města vsi Třebovice, Damíkov, Luková, Horní Třešňovec, Albrechtice, Sázava, Žichlinek, Dolní Třešňovec, Bystrce, Herbortice, Cignfous a Trpík s 886 osedlými počítaly. Roku 1548 držel Lanškroun v zástavě *Václav z Boskovic*, a nástupce jeho *Albrecht Černohorský z Boskovic* povolil r. 1561 rychtáři v Žichlinku, aby si mohl nový mlýn postaviti.[3])

Držitelé obou dílů byli arci vždy společní (mimo dobu r. 1544—1561), s tím však rozdílem, že až k r. 1588 staven byl hrad Landšperk v popředí, od téhož roku však již náš zámek, o čemž dokladů více v dějinách Landšperka se nachází. Zakladatelem druhým zámku našeho byl *Adam Hrzán z Harasova*, jenž jej r. 1601 opravil a svým znakem opatřil. Tento Adam byl sice hospodář dobrý, ale při tom pán nad míru houževný, jenž z pokladů svých ušetřených nic ke sbírkám zemským propůjčovati, aniž povinných sbírek ochotně odvozovati nechtěl; za tou příčinou direktoři zemští (r. 1618) na zámcích jeho Lanškrouně, Skalce a Červeném Hrádku peníze tam složené pobrali a do Prahy odvezli. Z veliké lakomosti byl také nelaskav na poddané. Měšťanům Ústským, kteří měli pivováry, a krčmářům na panství ukládal větší dávky, úředníci pak jeho, aby se pánu zalíbili, nutili měšťany poddané, aby máslo, lůj, vlnu, dobytek,

---

[1]) V listu r. 1289 d. (viz děje Landšperka) počítá se Lanškroun mezi „castra et munitones" (hrady a hrazená města), což by k domněnce vésti mohlo, že tu hrad býval. Jestliže tomu tak bylo, stál zase jen na místě kláštera a přestavěn jest na klášter. [2]) Jelínkova historie Litomyšle I. 178—183. Náhrobní nápis biskupa Petra († r. 1387) v Lanškrouně pochovaného pochází teprve ze 17. století. [3]) DZm. 128, E 9, Pam. arch. X. 735, XII. 27.

Plán Lanškrouna zámku: 1. Ulice z rynku k zámku vedoucí; 2. škola; 3. přední brána s vrátnicí (4.); 5. bývalá zahrada; 6. přední dvur (3.—6 nyní školní plácek); 7. obecní kancelář; 8. druhá brána; 9. zadní dvůr; 10. byty služebníkův; 11. stáje; 12. kůlna; 13. přístavek (ze 17. st.?); 14. zahrady; 15. kostel; 16. kůlna. Nejstarší části (kus kvadratury a kaple) hradby městské jakož i zámecká ohrada naznačeny jsou tmavším zastíněním. (Severní strana nahoře.)

ryby a jiné věci „s hůry“ brávali a dráže než jinde platili. S lidem vesnickým nelítostně nakládáno; kdo svůj statek prodal, musil pánu ode sta deset dáti, a když sirotek zemřel, vzal si jeho dědictví. Vzav poddaným paseky, nedal jim za to nic a nutil je, aby ovce kupovali a jemu je po 12 bílých nechávali. V Žichlinku vzal jednomu sedlákovi statek a dal mu zaň, co chtěl. Také vybíral větší lučné a nutil podruhy, aby mu každý jedno látro dříví nasekal. Obilí úročního nepřijímal, žádaje na sedlácích, aby mu za ně peníze dávali. Nespokojenosť mezi lidem venkovským rostla a také Lanškrounští se protivovali. Avšak Adam přijev poprvé na zámek, poslal druhého dne pro purkmistra, konšely a starší, a když byli na zámku, zdvihli za nimi most, dali je do vězení a ty čtyři starší do kabátu (těsný sklípek, v němž se vězeň volně pohybovati nemohl). Ti starší tu byli nějaký čas, dokud útrapu tu snésti mohli, a pak dáni do vězení ke konšelům. Jiní starší a měšťané pána prosili, aby vězně pustil, ale on toho učiniti nechtěl. Janštorfští byli proto také chytřejší. Když je všechny před sebe povolati dal, aby je strestal, a jim kázáno bylo, aby po dvou na zámek šli, nechtěli tak učiniti, řkouce, že oni všichni do zámku vjíti chtějí. Dlouho hledal purkrabě jakéhosi Jiříka, nebo bylo pánu oznámeno, že peníze ode vší krajiny vzal, aby pána zastřelil. I byv konečně Jiřík na zámek dostaven, oznámil purkrabí, že to pravda není, a uvolil se, že se v Praze před pánem postaví. Mezi tím časem, co na pána čekal, dávali mu úředníci peníze, aby některého sedláka jmenoval, ale nedovedli nic. Když se jitření vzmáhalo, vzaty jsou radě klíče ode všech bran a hrozeno, že přijde veliké cizí vojsko do 500, nad čímž se všichni báli a třásli. Lanškrounští za to (r. 1593) střehli příkopy a hradby k městu obrácené, tak že panští jen zadní brankou choditi mohli.[1]) Nastaly

[1]) Reg. svěd. něm. 1586—1618.

Zbytky Nového zámku u Lanškrouna (od severu).

z toho soudy, ale pokoje nezjednáno: krátce před smrtí Adamovou se ještě sedláci proti němu bouřili Ani u svých synů, jak se níže sezná, soucitu nenašel, a někteří z nich se radovali, když dne 11. ledna roku 1619 zemřel. [1])

Po jeho smrti synové *Zdeslav, Vilém* a *Jan* panstvími otcovskými z počátku nedílně vládli. Když se v panství uvázali, tuť Úststí spisem pamětným jim předkládali, kterak prý jsou nařčeni nevinně, jako by se do vzpoury proti n. Adamovi byli pouštěli, avšak „že nikdy nemyslili ani mysliti neumějí, aniž jim to na srdce nepřišlo, aby co takého před se bráti měli.“ Hrzánové přijavše dotčenou omluvu, jim k prosbě jich výsad městských potvrdili. Pustili jim prodej vína a přimlouvali jim, by město hodnými a dobrými řemeslníky osazovali, „tak aby svůj vzrůst míti a pánu Bohu, vrchnosti své i obci se hoditi mohlo.“ Potom následovalo rozdělení, a panství Lanškrounské dostalo se *Vilémovi*; tento však ještě v roce zemřel, a tak následoval v držení panství bratr jeho *Zdeslav*.

Proti tomuto zdvihli se lidé poddaní, nechtějíce mu poddanosť a člověčenství slibovati. Zdeslav žádal proto u vlády královské, aby poddaní mocně v poslušenství uvedeni byli. I vydalo se na cestu dvanácte komisařů králem nařízených, aby strany obě v Chrudimi před sebe sročili. Poddaní vidouce, že by s nimi zle bylo, dali se do prosa a zařekli se, „co jest je nyní potkati mělo, to aby je budoucně potkalo,“ a aby na hrdle trestáni byli, kdyby se zase bouřili. Naproti tomu však komisaři provedli, že lidu utýranému na jeho břemenech znamenitě ulehčeno bylo, zejména jim něco na platech a nové vymyšlené roboty sleveny (r. 1620).

Rozmrzev se Zdeslav nad těmito věcmi a zadluživ se také, prodal roku 1622 dne 7. července panství Lanškrounské a Landšperské *Karlovi* vladaři *domu Lichtenšteinského*, knížeti Opavskému a Krňovskému a kr. místodržícímu v Čechách, za 183.000 kop míš. [2]) Od té doby náleží panství knížecímu rodu Lichtenšteinskému ve staré své rozsáhlosti; neb zvětšeno pouze přikoupením statku Libchavského.

---

[1]) Reg. 48, F. k. s. F 7, Pam. arch. XII. 27—28.

[2]) K panství patřily zámek Lanškroun s podacím, dvorem popl., dvůr popl. slove na Kořeně, město s předměstími, Třebovice s podacím, Damníkovy s podacím, Luková a Rudoltice s podacími, Horní a Dolní Třešňovec, Albrechtice, Sázava, Žichlínek s dvorem popl., zámek Landšperk pustý, pod tím dvůr popl., ves Boudy, města Ústí nad Orlicí a Třebová Česká s podacími, městečko Jablonné s podacím, vsi Helvíkov, Kunsvald s podacím, Skuhrov, Rybník, Zhoř, Vlčkov, Parník s dvorem popl., Lhotka, Dlouhá Třebová s dvorem popl., Velká a Malá Řetová, Kerhartice, Hylváty, dvůr popl. Oldřichov, vsi Knapovec s podacím, Bližší a Další Houžoves, Černovýr, Dolní Dobrouč s dvorem popl. Šejvským a podacím, Horní Dobrouč s podacím, Jamná, Výprachtice s dvorem popl. a podacím, Čeníkovice s podacím, Dolní a Horní Heřmanice s podacím, Čermná s podacím, Jakubovice, Ostrov s podacím, Orlička (DZ. 193 K 21, vlož. 1. prosince v DZ. 140, L 29).

Když nabyl kníže panství, domnívali se poddaní, že všech živností městských, jako prve, budou užívati, ale sklamali se. R. 1624 odňaty jim vaření piva a prodej vína. Lanškrounským pánev z pivováru vzata a na zámek odnesena; prve jim však regent Jindřich ml. Kustoš ze Zubřího oznámil, „že J. kn. M. uznávati ráčí, poněvadž nyní léta obtížná, obilí drahá a všeliké náklady na pivováry pracné jsou, že by jim z piva vaření malý užitek pocházel, pročež aby J. k. Mi. pivováry své postoupili a od nich upustili.“ Když Lanškrounští a Ústečtí za potvrzení výsad svých starobylých a králi stvrzených prosili, dána jim odpověď: „Když se v náboženství se svou křesťanskou a milostivou vrchností srovnají a k víře katolické všeobecně přistoupí, že jim všechny jich živnosti a svobody ke stvrzení přijíti mají.“ Ústečtí se tak hned nepodvolili; v Lanškrouně se stala většina katolickou, a kteří se nechtěli podložiti, vypuzeni jsou z města. A tak Lanškrounští přece r. 1626 potvrzení svých výsad dosáhli. Vedlé těchto těžkostí činěny poddaným nátisky od úředníků, kteří se knížeti zalíbiti chtěli. Vrchní regent Vácslav Sak z Bohuněvic nutil měšťany, aby kupovali vína pouze ze sklepů Valtických a Lednických; když Lanškrounským 60 desítivěderních beček vnucoval, prosili tito knížete „pro Boha a odplatu jeho věčnou,“ aby je toliko při 40 bečkách zůstavil, nevědouce, kam by 60 beček dali a čím by je zaplatili.

Po smrti knížete Karla († r. 1627, 12. února) následoval syn jeho nejstarší *Karel Eusebius.* Na tomto žádali Ústečtí, Třebovští a Jablonští, aby jim navrátil práva, která jim n. Karel odňal, ukazujíce, že již víru katolickou přijavše, výminku jim někdy uloženou vyplnili; však mnoho nepořídili. Roku 1628 potvrdil kníže výsady Třebovských a též Lanškrounských; těmto stvrdil obchod se solí a spojil v jedno předměstí s městem, avšak nařídil, aby věrni zůstali katolické církvi, nekatolíků do města nepřijímajíce, a jmění po českých bratřích zůstalé aby ke kostelu farnímu obrátili. [1]) Vůbec nařídil r. 1635 tištěnými plakáty všem poddaným svým, aby v čas velikonoční ke zpovědi a k sv. přijímání u svého faráře a nikde jinde chodili pod pokutou 10 kop; ti pak, kteří by ke katolictví přestoupiti nechtěli, aby byli na životech a statcích trestáni. [2])

Za dob těch přicházely na zámek a panství veliké svízele, způsobené častými přechody a ubytováním lidu vojenského. Psaliť zajisté Ústští roku 1638 ve svém listu ke knížeti, „že jsme již na nejvýše schudli a od lidu vojenského po všech jiných mnohých vystálých těžkostech vyruinirováni a vyrabováni, tak že z nás mnozí jak o dobytek svůj, tak i o oděv a jiné všecko jsme přišli a již do prázdných koutů hleděti musíme.“ Ale přišlo ještě hůře. Roku 1639 Švédové město Lanškroun obléhali a několik domů spálili, však odraženi jsou velitelem císařským; [3]) r. 1643 Švédové dobyvše Lanškrouna, pevnosť z něho učinili, odkudž vyjíždějíce veškeré okolí sužovali a drancovali. K tomu ještě r. 1645, 9. července zámek s dvorem a mnohými domy a kostel farní sv. Vácslava s umělými hodinami shořely. Karel Euseb, vystaviv r. 1678 kostel v Žichlinku, zemřel r. 1684, 3. února. Syn jeho *Jan Adam Ondřej* hospodařiv velmi dobře, zaplatil za krátký čas znamenité dluhy otcovy, a ještě jmění své valně rozmnožil

Srozuměv se o to s arcibiskupem Pražským, povolení dal, aby probošt u Všech Svatých v Olomouci faru Lanškrounskou obdržel (r. 1686), a také od těch dob vždy ten způsob zachováván, že každý nově zvolený probošt sobě na knížeti vyžádal, aby jej v držení fary potvrdil. Sám tu však žádný z proboštů nepřebýval, nýbrž sebe zastávati dával jedním z bratří řeholníků, který správu duchovní v Lanškrouně obstarával. R. 1697 dne 5. května přišli sem první řeholníci z Olomouce, a poněvadž se pro ně nové farní stavení stavělo, ubytovali se prozatím v zámku, kdež do r. 1705 zůstávali. Asi v ten čas postavil kníže novou faru (nynější děkanství), kamž potom řeholníci se přestěhovali. Již před tím byl se kníže, který velmi rád stavěl, [4]) o to staral, aby měl sídlo nové prostrannější. R. 1698 dne 24. června dán jest rozkaz, aby na hoře půl hodiny od Lanškrouna vzdálené blíže vsi Rudoltic nový zámek postaven byl. Se stavbou započato r. 1699 dne 8. června a dodělána roku 1712, 25. června pod řízením stavitele Gabrielly z Rudy (Eisenberg); kromě toho pracovali o nové stavbě Antonio Salla, mistr zednický v Lanškrouně, Vavřinec Kaplan, mistr tesařský tudíž, a Vácslav Roeder, kamenník z Olomouce. Nový zámek podobal se liteře H, měl 5 pater a v každém 14 velikých světnic na způsob nějakých sálův. Kromě úpravy nádherné poskytoval pěkného rozhledu po okolní krajině, an na znamenité výšině stál, a pěkných procházek v lesu, jímž hora porostlá byla. [5]) Dokonání stavby v hrubém se kníže Jan Adam sice dočkal.

[1]) Sommer 152. Zeinerovy děje Ústi str. 50—53, Pam. arch. IX. 841. [2]) Pam. arch. IX. 842. Ústským konečně roku 1641 privilegia potvrzena. [3]) Sommer 152, Zeiner str. 54 atd. Vacek str. 78. Šíř o tom v Pam. arch. XII. 29—38. Z hejtmanů panství Lanškrounského, od toho času, co spustl hrad Landšperk, známi jsou r. 1623 Jan Jindřich V chovský z Vlachovic, r. 1625 Vácslav Sak z Bohuněvic, r. 1631—1635 Hynek Veverský z Kuličkova, r. 1649—1661 Vavřinec Šebastian Todtenwolf (diplomatář musejni k r. 1367 a Pam. arch. IX. 842). [4]) Od něho pochází knížecí palác ve Vídeňském předměstí Rossau, jakož i mnoho zámkův a budov na knížecích panstvích, kteréž buď opraviti a obnoviti, neb v nově postaviti dal.

[5]) Za úpravu v hrubém zaplaceno 54.569 fl. Pískovec, tesný a drobný kámen a vše, co k stavbě potřeba bylo, přivezli robotní lidé ze knížecích panství Lanškrouna, Rudy, Zábřeha a Moravské Třebové. Ze zámku tohoto zbyla jen malá částť pravého křídla na způsob nějaké věže, ve kterémž roku 1801 šenkovna zřízena. Velikolepé sklepy posud se zachovaly a užívá se jich jako skladu pro Lanškrounský knížecí pivovár. Les, který byl okolo zámku, dal r. 1848 tehdejší pojezdný Kratochvila poraziti. Od r. 1871 se kopec opět stromovím posazoval.

ale zámku v úplné jeho úpravě již neviděl. Zemřel r. 1712 dne 16. června ve Vídni, přečkav oba své syny, a poněvadž jiných synů po něm nezůstalo, dostaly se jeho statky z větší části (zpupné dědily dcery jeho) druhé linii rodu Lichtenšteinského.

Podlé zřízení knížetem Karlem Eusebiem učiněného dostal se majorat Lichtenšteinský Antonínovi Florianovi z Lichtenšteina, avšak panství Lanškrounské s Landšperkem, Rossau a dům v Brně spadly vedlé poslední vůle knížetem zemřelým zdělané na *Jana Antonína*, nejmladšího syna Filipa Erazima a rytíře řádu Maltézského. Nový pán nedržel sice Lanškrouna dlouho, avšak dosti při tom nehod zakusil. R. 1714 dne 14. dubna pracovali na Novém zámku řemeslníci: tesaři opravovali střechu a kotláři okapy. Byla tehda veliká zima, a proto si udělali v pátém patře oheň, aby se trochu ohřáli. Když odcházeli, oheň uhasili, ale přece neopatrně; nějaký uhlíček tu zůstal a zachvátiv třísky zhusta po podlaze ležící, brzo se dostal do pokojův, a rozdmychován jsa silným větrem, napřed střechu zapálil a potom vše v zámku až do těch zdí strávil. Opraviv kníže zámek r. 1719, zemřel již r. 1724 dne 24. března. Jeho, jakož i bratra Emanuela, přečkal nejstarší bratr kníže *Josef Vácslav*, jenž se stal pánem na Lanškrouně. Za něho stalo se nové opatření v příčině osazování fary zdejší. Probošt Olomoucký Hájek nejen o to usiloval, aby fara zdejší řádu na věčné časy vzdána byla, ale již napřed byl také obnovil starodávný název probošta Lanškrounského. Za tou příčinou smluvil se kníže (r. 1754) s arcibiskupem Pražským, aby fara zase duchovními světskými osazována byla. Klášter Olomoucký u Všech Svatých velice se o to bral, aby mu fara Lanškrounská s kostely v Damikově, Rudolticích a Lukové zůstaly, dožadoval se také pomoci císařové Marie Terezie, která kláštera se ujímajíc skutečně jistý v té příčině rozkaz vydala, ale kníže stoje na svém, nijak se nedal pohnouti a také při nejvyšším soudě za právo obdržel. Za něho pobořen jest také Nový Zámek. Neb r. 1756 dne 7. června vydal rozkaz, „aby zámek tento, poněvadž k žádnému užitku není, ale oprav zbytečných potřebuje, pobořen a počátek s levým křídlem učiněn byl.“ Rozkaz tento ihned potom vyplněn. Kamení a dříví dílem prodány, dílem jich užito k vystavení nových staveb knížecích.

Kníže Josef Vácslav proslavil se činy válečnými za panování císařové Marie Terezie a zdědiv r. 1748 po knížeti Janovi tak řečený větší majorat (Kostelec Černý atd.), zemřel r. 1772 dne 10. února jako vdovec bezdětný. Jím byla r. 1765 fara v Dolním Dobrouči založena.[1])

2. Listy poselací Zdeslava Hrzána z Harasova.

Povaha panstva a rytířstva minulých dob, co cítili, po čem a nač toužili a co mysl jich u veselé rozechvění přivádělo, to se v dopisech jich mezi sebou jako v nějakém zrcadle shledává. Tento dějepisný pramen, čistý a nezkalený žádnými domněnkami, ukazující nám, co šlo od srdce k srdci, psán jest mluvou lahodnou, tak že jest i strany obsahu i strany formy své čtením zábavným, ušlechtilým a poučným. V některých ukazuje se jemná, jinde bohatýrská mysl, v některých konečně i lehkomyslnosť světská, kteráž se jeví zejména v 17. století, když mnozí vydavše se na cesty, do tenat zlovolného tovaryšstva upadli. Téhož asi rázu jsou i následující dopisy Zdeslava Hrzána z Harasova s jeho služebníky a náhončími, kteréž se nám šťastnou náhodou dochovaly.

Již roku 1608 byl Adam Hrzán vznesl na soud zemský, oznamuje, kterak Zdeslav, syn jeho, „bez vůle, vědomí a povolení jeho v znamenité, veliké a hned nenabyté a k zaplacení jemu nemožné dluhy uveden jest, tak že do své smrti těch dluhů zaplatiti nemůže.“ Žádal při soudu o nařízení, aby věřitelé ty dluhy, že jsou spravedlivé, provozovati povinni byli. Věc ta se protáhla několik let. Tu se lakotný otec nezdárného syna svého odřekl, a tento stihán byv zatykači ujel ze země a jezdil po Bavořích a Sasích. Z této doby pocházejí naše listy. Dokládáme ještě, že lehkomyslný světák dvakráte náboženství své měnil. Byv katolíkem, přestoupil r. 1618 k víře evangelické a držel se stavy evangelickými; když však vojsko císařské zvítězilo, tak dovedně se tvářil, jako horlivý, avšak od svých protivníků násilně svedený katolík, tak že již r. 1622 pardonu dosáhl a užil. Odpuštění mu udělil kníže z Lichtenšteina o své újmě několik

[1]) Od r. 1748 zůstával Lanškroun při větším majoratu až na naše časy. Po Josefovi Vácslavovi, jehož syn již v mládí byl zemřel, následoval bratrovec jeho (syn Emanuelův) *František Josef*, a po smrti tohoto († r. 1781, 18. srpna) nejstarší syn jeho *Alois Josef*, jenž r. 1795, 10. srpna Ústské z člověčenství a robot propustil a za to a jistou náhradu od nich pivovár obdržel, a r. 1802 kostel v Dolní Libchavě znovu vyzdvihl. Po jeho smrti († r. 1805, 24. března) následoval v držení majoratu nejstarší po něm bratr *Jan Josef*, jenž se proslavil ve válkách Napoleonských († 20. dubna r. 1836). Po něm následoval syn *Alois Josef* (nar. r. 1796 † 1858) a tohoto syn *Jan Maria Frant. Placidus* (nar. r. 1840).

neděl po zakoupení panství Lanškrounského. Dědiv po tom po bratřích svých, dočekal se ještě pohodlného a spokojeného živobytí. [1])

I.

„Slovutnému Jakubovi Bertholtovi jinak Burmanovi, služebníku mýmu, k vlastnímu dodání a odevzdání. Cito, citissime, citissime do Prahy.

Jakube! že si zdráv, přeji tobě toho rád. Dnes o voběddích sem tvé psaní dostal a všemu vyrozuměl, i nerad uslyšel, že se tak zle daří. Protož medle se přičiň o to a se paní Finkovou mluv, aby tou věcí déleji se nezdržovalo, nebo já zde svou velikou škodou zůstávám. Ty klínoty a deku, ten karmazín krumplovaný nenavracuj žádným způsobem a prav, že já to všecko mám; a paní Finkovú i její dceru pozdrav služebně a žádej, aby té věci konec býti mohlo, a to v veliké tejnosti, aby se toho žádný člověk nedověděl; nebo tobě oznamuji v pravdě, že paní Joška a pan Karel, jak sem té hodiny přijel, mně pravili, že jim pan Babka to pravil, že bych se s panem Finkem o to smluviti a znovu pojistiti měl. Protož to tak opatř, aby v tejnosti zůstalo. Já zde paní Jošku již z toho vyvedl a ty také, když by co naslech, pannu Marušku vyvozuj a ode mne ji velice pozdrav a poručena, co nejlépe umíš, čiň. Jakož

Znaky nad vraty zámku v Lanškrouně (str. 107.).

mi píšeš, abych nejel dříve, než až ty mi napíšeš, věř, že bych rád, aby ani potřeba nebyla; nežli ti oznamuji, že pan Karel a paní Joška musejí v Praze býti tento pátek konečně; a já kdebych zatím zůstal, jestliže by tak veliká nebezpečnosť byla! Napiš mi ještě po tom Křidlovi aneb po poslu z Stolinek; již bych musel hleděti, jak se zde pozdržeti. A poruč hospodáři v domě, jak který posel přijde, aby tobě znáti dali, a pakli přijedu, bych mohl, tehdy proti mně v pátek příští na míli vyjeď na tom kleprlíku novým konečně tou silnicí, jak se od Kácova jede a od Vislavky (zeptej se hospodáře, kudy se jede), a to asi ve dvamecítma hodin vyjeti a toho kleprlíka aby pilně a dobře hlídali, aby pěkný byl, též uši jemu vyholili a růh mazali. A jestliže bys přijeti nemohl, pošli mi jej sem, který posel nejprve půjde. Též jestli žádný kleprlík posel z Drážďan nepřivede, vyptej mi druhého pěkného, dobrého, silného, též aby starý nebyl, neb já tři koně míti musím. Jak mi píšeš, že se tomu divíš, že všickni vědí, kde se hnu a ještě víc, musí někdo mým zrádcem býti, jen aby Andres nebyl; nebo jim čert nepovídá.

[1]) Reg. 43, F. k. s. X 20, DZm. 54, D 27, rkps. kláštera Tepelského. K lepšímu vyrozumění věcí rodinných klade se tuto tabulka rodopisná:

Adam Hrzán z Harasova.
† 1619, 11. Jan.
⚭ Anna ze Sulevic † j. 1626

Mikuláš	Zdeslav	Jan	Vilém Jiří	Johanka	Eliška 1611—1619
1611 † j. 1617	1608 † 1642	1611—1628	1611 † c. 1622	⊙ 1610	† j. 1625
⚭ Veronika Čejkovna z Olbramovic	⚭ Eliška z Biskupic † 1638			⚭ Karel Čejka z Olbramovic a na Kácově † j. 1627	⚭ Václav Otakar z Perglasu

Nebudeš-li mezi pátkem nic psáti, tehdy já v pátek konečně přijedu, na to se bezpeč. Že ten Křídlo nejede, nemohu se nadiviti, co to býti musí. Když přijde a ten kožich přinese, dej do něho udělati kapse z plátna, a okolo aby nebyly přišity, jen po jednej straně. A to po(šívání) jak okolo kapsy, tak na rukávích, kde otevřeny jsou, též na dýl a po stranách, kde otevřený jest, tlustě. Čapraky s knoflíčkami udělati dej, než aby nebyly s třapečkami a hotový aby byl, nežli přijedu; nežli futra nekupuj, až přijedu, a ty modrací dej dělati z bavlny nebo z vlny a cvilinkem mochovaným potažený, však na jednu osobu, nežli předce aby širší, nežli ouzký byly. Vem s svou Krystýnkou radu a pozdrav ji a o tu . . . . . rokuj a jednej co nejlépe umíš a času nemrhej, ty klenůty ani nic nezastavuj, až přijedu, nežli tak to zamluveno pohotově měj všechno. Též tlumok dobrý, který by neprošla voda, k těm modracím dělati dej, též tu čepici a co sem tobě dál poručil; a po poslu mi sem pošli tři kopy a tytul pána z Papenhajma; též tobě odesílám pět listů, jeden odešli co nejdříve do Drážďan po Hans Klauzovi a pozdrav jeho, druhý čtyry, komu náležejí, dodej a to co nejdříve. Jednoho každého pozdrav co nejlépe a odpověď žádej; prav, že bych se byl rád s nima shledal, že nesmím pro zatykače a právě že sem byl na Kácově, nežli že zase jedu k Drážďanům, že máš za mnou s odpovědmi jeti; a zvláště hleď pana Černhouza, neb mně na něm záleží a on mi se zakazoval o příčinách, že ty nevěříš. Též Chynský a pan Vratislav, tolikéž pana Koloniče služebně pozdrav na stokráte, a že mám s ním mnoho dobrého mluviti, aby jen málo strpení měl, a pověz mu v důvěrnosti, však aby žádnému nepovídal, nežli odjedu, že se chci a musím shledati, a voptej se, jak jest s jeho p. bratrem, bude li více. Pána z Dojna též služebně a velice pozdrav a mne poručena čiň, též že bych se s ním rád shledal, nežli že se bojím zatykače a nebezpečenství, a prav, že jsem na Skalce, a pros, aby žádnému nepovídal a že se jemu poručena činím a jeho stálý do smrti ve vší upřímnosti že zůstávám. Strany věřitelů všech medle pilně jednej, též u pana Častolara, jak si mi pravil, a času nemrhej. A poněvadž ti se již ve všem důvěřuji, věřím a nepochybuji, že všechno dobře spravíš, co k mému nejlepšímu dobrému je nebo býti může, a medle o všechno se dostatečně přičiň co nejlépe a co nejdříve, aby všemu konec byl. Zase všechny sumou všechny ode mne velice pozdrav a nastokráte. S tím pán Bůh s námi. Dán spěšně v neděli po sv. Matouši léta 1614 (28. Sept.). *Zdeslav Hrzán.*

Radnice v Lanškrouně.

Já ve všech listech kladu datum na Kácově, tak hleď, aby tebe v klamu nepopadli, můžeš říci, že když sem jel, tebe ku Praze že sem vypravil a ode všech odpověď i oč píši, jednej. Pana hofmistra (mých množství poslušných a povolných služeb oznam) nastokráte pozdrav a že se JM. pánu ve všem poručena činím a služebně prosím, oč sem s JM. pánem ve Drážďanech mluvil a pána prosil, aby tak mnoho milosti prokázati ráčil a se panem otcem mým při tomto soudu o všecko co nejlépe jednal a dostatečně rozmluviti ráčil, že zase do smrti ve všech pomyšleních J. M. pána a pánův synův jeho k odsloužení zůstávám věrný sluha. Též komorníka jeho velice pozdrav ode mne a o ještě jeden kleprlík pilně jednati a se po něm ptáti nezapomínej, nežli aby dobrý, pěkný a zavázalý byl a ne starý, nežli jaký koliv srsti, a dobře-li jde tento koupený, oznam. O ty peníze též piš, co nejlépe, a že je v krátkých dnech míti budou připověz, i s ourokem umluvna učiň."

II.

„Samueli! oznamuji Vám, že panna Maruška přijela jednu hodinu na noc teprva od paní kanclířky a praví, jak její paní o všem pravila, že paní Alžběta měla u paní kanclířovy býti, jí o všem povídati,

že jí Krystýnce dáváte na mým místě každý tejden pět kop . . . . všechno všudy vědí i jména těch mnichů a že sou se na tom snesli, že dnes paní pošle pro provinciala, nebo že mezi duchovní má obeslán býti, a tu aby se přiznal a jestli by tak bylo, tehdy že mají mne zase s ní rozloučiti, obzvláštně poněvadž se prokázati může, že pan z Lipýho hrozný věci o ní mluvil . . . . . . a že to svou čeládkou prokáže. Tu že ji chtí do vězení vzíti a outrpným právem tázati, jaký čáry mně činiti musila. Že se to ode mne stalo, to že paní kanclířova chce spůsobiti, mne aby pan otec ve svou moc vzal a všechen rod aby se mne odepsal; a na některém zámku aby mne choval zavřeného do smrti. Mniši ti že budou v duchovním žaláři trestáni pro příklad jiných, a Pečkovic i jinde že sou to předzvěděli, kteří při těch vodavcích byli; a to že má dokoncováno býti mezi dneškem a pondělkem.

A pro milosrdenství boží spěšně pro Boha řekněte jí, ať jde, a neodkládejte ani čtvrt hodiny prositi P. provinciala i druhého mnicha, ať Krystýnka klekne před nimi a pro Boha ať ho prosí, aby se nepřiznával, a to ať zatají, kdyby se kdekoliv ptal, pro milosrdenství Boží. Tety tvé ať prosí, ať mi toho hrozného neštěstí i hanby nepřeje a ať nyničko jazyk za zuby má a ku paní kanclířové ať nechodí a mě a ji v těžkosť neuvozuje. A druhé i paní mateři své sestry, Pleskovic pannu i p. Jana v tejnosti ať pro Boha prosí, aby se k tomu nepřiznávali, nebo hrozné věci by z toho povstaly, kdyby se dověděli, a ať mi se oznámí, chodila-li je paní Alžběta na horu, a pro Boha ať toho neučiní. Co myslí? Ty mnichy pro milosrdenství Boží tak sobě zavažte, aby to pro mě učinili, co tuto žádám, aby zatajili, a napište mu zase ovšem, na čem jistým s nimi zůstanete a měl-li bych se na jich slova bezpečiti, a všech vašich pro Boha proste, ať nyničko mlčí nebo to tejně velice vedou. A paní kanclířova u papežského posla toho chce spůsobiti a tak nás chtějí zase rozvésti; pak pro Boha pomyslete, co by z toho jen pošlo! Protož ani čtvrť hodinky neodkládejte. To když dovedete, budete příčinou mého i vašeho velikého vysvobození. Pakli se to propukne, tu příčinu vemou mne skaziti a do smrti mně z vězení pomoženo nebude.“ [1])

III.

„Jakube! bys zdráv byl a dobře se měl, přál bych tobě toho rád. Psaní tvé sem minulý pátek dostal a z něho vyrozuměl, že si ještě z Prahy nevyjel, čehož nerad slyším, jedno že se zbytečně zdržuješ a peníze utratíš, potom nač jeti míti nebudeš, nebo to jest tvé lauter kepství, se nyničko zdržovati a něco jednati chtíti, co nyničko spůsobiti moci bezpečně nebudeš. Protož tobě radím, aby co nejdřívěji jel a se víceji nikde nezdržoval, své věci aby vyřídil a ke mně zase co nejdříve aby hleděl přijeti. Dále mi píšeš, že ke mně naschválného posla pošleš; i nevím proč, a daremně neposílej, nebo já poslům nemám čím platiti. Nežli máš-li co pilného psáti, piš po ordinarii; nebude potřebí platiti, a také dřívěji zase odpověď dostaneš. Ty peníze do Augšpurku náležející sestře její, paní poštmistrové v Regenšpurku, bez meškání odveď, též ty mý věci až do Prahy Hans Klauzovi odešli ihned, též i ty vrcáby. A mně piš, kde se obrátíš a kde tobě list mám odsílati tak, abych věděl kde psáti, nebo často psávati budu . . . . . Též jak píšeš tomu kupci, i oznamuji ti, že je znamenitá šelma i ten Müldnar, nebo jak pan Mikuláš umřel, křik zde byl, že starý pán umřel, po všech Drážďanech; kupec Heřmannův Petr za mnou na Hrádek, na Skalku do Prahy jezdili, na všechno se vyptávali a vyptali, až potomě na Stolinkách mne našli a nyničko ten šelma ani na smutek mne svěřiti nechtěl ani nic dáti nechce, leda jemu bratří za rukojmě dáni, nebo praví, že jsem se odepsal a nic že mám. Müldnar taková šelma je, že bychom se spolu bezmála servali. Když sem po Andresovi kupci ten list od tebe poslal, přečetl jej, slyším, nežli ani čerte ani dáble neřekl a jej na lavici hodil; dělá dílo zde Müldnar o tobě, přál bych, aby poslechl někde.

A ty píšeš, abych ti poslal 100 širokých tolarů, já nevím o 100 krejcařích; Boha se dokládám, nebo chtěl-li sem míti smutek, musel sem těch 100 kop, které ze Skalky poslali, vzíti, a k tomu plášť, deku, sedlo, šaty, kožich, kde sem co měl, zastaviti. Protož se nyničko ani na kopu nebezpeč, nebo mi hned v světě možné není; než když mi možné bude, se bezpeč, já tebe neopustím. Sleinštein by rád učinil, nemá, vidím; medle se přičiň, kdy by v Regenšpurku pro mne příležitosť byla, rozmluv s poštmistrovou, jen stravu a vem radu, tehdy já bych odsud hned jel; nebo tím způsobem co bych zde dělal? Nebo vidím, že sou šelmy oba, kdyby kde mohli vošiditi, k tomu by byli. A tak nevím, co počnu, nebo hůřeji nemůž býti. Strany toho maršálka dluhu nechce ani krejcaru kepec dáti; praví, že nemá, že je nic tobě nepřipovídal ani mně. A o tu pannu Kutnerovu hned nevím, jak činiti, již medle prosím tebe, pokoj ji, jak nejlépe umíš . . . . . A medle se přičiň, aby mohl zase brzo u mne býti. V Řezně ode mne všechny velice pozdrav, a když pán Bůh jen spomůže, bezpeč se, že tebe v ničemž neopustím. Datum. S tím pánu Bohu tebe poroučím. Datum spěšně v Drážďanech, 1. Aprilis 1617. *Zdeslav Hrzán.*

---

[1]) Laskavý čtenář zajisté poznal, že se tu naráží na šibalství, jehož se dopustil mnich jeden, oddávaje Krystynku se Zdeslavem jen na oko.

IV.

„Jakube! bys zdráv byl a dobře se měl atd. Pro Boha již jednou podlé nejednoho zakázání s ní dokonej, aby víceji zlého z toho nepošlo, a oznam mi na konec, bude-li do svat. Ducha odpravena, tak abych se bezpečně k svatému Václavu oženiti mohl. O starém pánu, kterak je s ním, pilně na Jiříčkovi převěz, a pokudž mu dodáno jest, mně ovšem napiš, též jak dlouho ještě živ zůstati může, se dostatečně vyptej. Já silnou naději mám, že se brzo proměna stane, a že ho nebo pán Bůh, nebo sám čert veme. Jak se to vykoná, budeme se dobře míti, jináč kdyby — čehož Bůh uchovej — se státi mělo, věčně zle by bylo a hůře by býti nemohlo, a já bych sebou hodiny bezpečen nebyl. Kurfiřt s ouředníky zemskými zle spokojen jest, nebo purkrabě poslal k pánům Šumburkům, aby se s kurfiřtem nic nespravovali. Bude ten purkrabě tak spravovati, že celé království zavede. Ostatní ouředníci zemští nejsou než kujebové z Mejta. O tom panně pověz. 4. Juni 1618."

V.

„Jakube etc. Pana Maštěrovskýho sveď, aby nyničko sem ke mně nejel, nebo by se jen rozkřičelo a klevety nový by byly. A medle opatř to, aby v tejnosti všecko zůstalo a mně něco zlého z toho nepošlo a před mladejma aby zatajeno bylo, nebo tobě řkouc, p. z Felzu a p. Gerštorf mně zde připověděli, že mě chtějí bezpečně všichni opatřiti strany zatykačův, abych jen přijel a jim o těch penězích oznámil. Mám znamenitou nyničko příležitosť a spravím sobě skrze to, že bratřím svým fík ukáži a oni mně musejí do rukou hleděti, ne já jim. Panny Marušky pros, aby starýho těšila, že nebude se potřebí obávati žádného nebezpečí; to když spůsobíme, budeme se do smrti dobře míti. O tu opici se přičiň, aby mně spomoženo bylo, i jiné věci tobě povědomé sprav a času nemrhej, nebo nyničko máš dobrou příležitosť. Dat. 25. Septembris 16 . . ."

VI.

„Jakube! toho posla naschvále k tobě stěží vypravuji. Předně, co se dotejče tý k., pro Boha s ní již dokonej a smluv, aby mi víceji a horší z toho nepošlo, a již se bezpečím, že to zpravíš, tak aby mi další nebezpečnosť z toho nepošla, a tak se na tebe bezpečím, že to vše dobře zpravíš. Též neprodleně ten sud s těmi kšíry a též ty všechny peníze s sebou přivez tak, aby nejdéle zde bejti mohl v konečnosti a zajisto od dneška, v týmdni, ve čtvrtek veselí míti mám. Protož pro pána Boha jinak nečiň, nebo nevěděl bych, co počíti, na čem nevěstu vésti a čím jí chovati bych neměl. Též všechny kvitance, jistoty a jakékoliv listy máš, všechny s sebou přivez, není-li jináč možné. Ale nemeškaje ten sud s tím nádobím a to čapátkové peří vypůjč jakoukoliv praktykou, prav, že zde se smluvím a zaplatím. To mi nemeškaje pošli dnem nocí tak, abych zde to míti mohl nejdéle od dneška v týmdni, a s penězi za mnou asi v týmdni přijeď, nemůže-li dříve možná bejti. A mezi tím o tu k. též zprav; též o ty stříbra se přičiň, aby je dostati a mně je odeslati mohl nebo s sebou přivézti. Panu Vilímovi tento list dodej a u něho dobře zprav, není-li v Praze, dej je hospodáři, aby je svému pánu odeslal. Když poselství míti bude u pana z Roupova a u pana Frubejna, mne poručena čiň, a že těch peněz nedostali, že tomu nerad sem; nebo že tam konečně jsou. Však když ke mně přijdeš, že o to radu vemem, jak by ještě k nim přijíti mohly. A tak se již budeš věděti ve všem jak spraviti, a všechny věci dobře spravuj a co nejlépe, tak aby na všechny strany mohlo dobře býti. Sumou všechny ode mne pozdrav a s tím se dobře měj. Dán spěšně v Drážďanech v outerej po svatém Martinu; léta 1618 (13. Novb.). *Zdeslav Hrzán* mp.

U pana Sekerky o tisíc kop jednej, též o tolik u hejtmana Müldnara; a to proto, abychom kurfirštovi mohli zaplatiti, nebo jemu o tom také píši."

VII.

„Slovutný Jakube! Tvé psaní včerejšího dne jest mi dodáno, z kteréhožto porozumívám, že vedlé spravedlnosti jsou ti Němci nálezem odsouzeni toho Muldnera dluhu, i poněvadž se v tom i jiným věrně a náležitě a upřímně sloužiti a zachovati zakazuješ, zase se bezpečiti moci můžeš, že já tebe zase neopustím, a tak tobě poctivěji bude, když skrze věrné služby nač a od čeho se živiti moci budeš i také lepší požehnání ve své živnosti míti budeš, nežli kdyby nevěrně šizením nabýval. Neb to přísloví jest, že peníz zle dobytý nedědí, protož jen dobře čiň, litovati nebudeš, a se přičin neodkládaje, aby mi brzo spomoženo bylo . . . . . Posílám ti membranu, aby ty poddaný mohl dáti vzíti. Medle přičiň se a dej je vésti na Skalku, stávají za haldami na Široké ulici za Novou branou slove u Červených kohoutův. P. purkrabímu a p. Frubenovi oboum mé služby povolné oznam, velice pozdrav, a že jim sám děkovati oustně budu; již věřím, že všechno sobě, jak na věrného služebníka náleží, co nejlépeji poručeno míti budeš. S tím milosť Boží s námi se všemi býti rač. Dán spěšně na Landškrouně 13. Maji léta 1620. *Z. Hrzán* mp." [1]

---

[1] DZm. 54. Sixt Platejs z Platnšteina pohnal roku 1624 k soudu o letnicích Zdeslava Hrzána z Harasova, aby listy ty položil proti sobě ku při od soudu nejvyššího purkrabství Pražského před soudce zemské na soud podané ke svědomí.

Tvrze na panství Lanškrounském.

1. DLOUHÁ TŘEBOVÁ.

Uprostřed vsi Dlouhé Třebové jest na povýšeném místě knížecí dvůr, v němž se již od 30 let nehospodaří a nyní hajný bydlí. Ode dvora asi 200 kroků k severozápadu jest homolovitý ostroh, ze stráně vybíhající, jenž na jedné straně s pláni souvisí, na ostatních však stranách příkře se sklání. Téměř jeho zdobí 4 staré mohutné lípy, o něco pak níže stojí stará zvonice, panujíc ze svého vysokého stanoviska celé dědině. Lid říká ostrohu tomu „na starém zámku“ a vypravuje si o něm všelijaké pověsti. Že tento název jest pravdivý, dosvědčují nejen propadliny na povrchu, nýbrž i val, který kolem koruny homole běží a do dvou třetin obvodu zřetelně se zachoval. Již kolikráte tu kopáno. Jednou odkryta stará kamenná obruba ode dveří, nejednou vybíráno odtud kamení mnohé, z něhož snad i dvůr postaven jest. Jak viděti z dějin Landšperka, patřila k němu Dlouhá Třebová od dávných dob, i lze odtud za pravdu míti, že postavil tvrz zdejší klášter Zbraslavský nebo biskup Litomyšlský, aby byla k ochraně okolí od Landšperka vzdáleného. Jiná možnosť i to jest, že tu bydlíval nápravník neb man biskupův. [1])

2. LIBCHAVA NĚMECKÁ (DOLNÍ).

Němečtí osadníci okolo Ústí nad Orlicí přebývající osadili grunty blíže Libchavy České ležící a tu zakládajíce nové dvory, vznik dali osadě Německé Libchavě. První nám známý držitel *Smil z Brandýsa* byl purkrabí na hradě Landšperce; r. 1360 měl jeden hlas podací v České Libchavě a v letech 1362—1363 samotný hlas v Libchavě Německé.[2]) Po něm se tu vyskytují dva bratří *Jindřich* a *Jetřich*, a jakýsi *Jan*, kteří všichni roku 1392, 2. května kněze ke kostelu zdejšímu podávali.[3]) Jindřich jest, tuším, onen, jenž byl od r. 1397—1415 pánem na České Libchavě, potom také na Sudslavi.[1]) Syn jeho *Mikuláš* (r. 1407 farář v České Libchavě a r. 1415 farář v Sudslavi)[2]), v letech 1407—1408 měl také jeden hlas podací v Německé Libchavě.[3]) Svrchu řečený *Jan* (r.1394) vyskytá se potom s příjmím *Cagl* (Cagil a Cakl), r. 1405, 16. prosince podával zde kněze s jakýmsi *Petrem Slépkou;* k těmto dvěma druží se r. 1407—1408 Mikuláš, jenž potom asi oběma podíly své prodal. Roku 1414 ještě panovali oba, Petr i Jan, vedlé sebe, než r. 1418 již Jan sám.[4]) Přidáme-li k tomu ještě, že později žili *Mikeš* a *Smil z Libchavy*, kteří byli r. 1440 na sjezdu Čáslavském, o nichž však se neudává, z které Libchavy pocházeli,[5]) máme tu vše, co jest z dějin Libchavy starších známo.

Asi ke konci tohoto století uvázali se v Libchavu vladyky *z Bubna*, osedlí v této krajině již od konce 14. století. První nám známý držitel byl *Vaněk z Bubna* na Libchavě, jenž r. 1502, 28. list. svědčil, když Anna ze Šárova darovala dům svůj v Litomyšli jednotě bratrské, aby si z něho sbor zřídila.[6]) Nacházíme jej také mezi rukojměmi, jimž Jan z Potšteina zadlužený statky své Mladkov a Kyšperk postoupil. Právo toto jakož i všechny statky Vaňkovy dostaly se potom strýcům jeho *Mikuláši* a *Otíkovi*.[7]) Ti prodali záhy statek svůj Sedlištky u Litomyšle ležící, začež jim jinde statkův přibývalo. Neb Otík vešel sice v držení statků Přestavlk a Března, zůstávaje však, dokud tesť jeho žil, pořád na Libchavě, kterouž byl r. 1532 od bratra za díl přijal.[8]) Teprve potom, když nabyl úplně statkův manželčiných, postoupil Libchavy bratru svému Mikulášovi a zemřel na svých statcích roku 1552. Mikuláš přikoupil od Jana z Pernšteina několik dvorů kmecích v Německé Libchavě[9]) a měl dlouhotrvalé a urputné spory se Zdeňkem z Potšteina, od něhož Mladkov v zástavě a jeden dvůr v Lišnici pod hamfeštem držel. Vešed Mikuláš v plné držení zboží Libchavského r. 1551, manželce své Elišce z Baště 250 k. gr. „na tvrzi Lipchavě Německé“ věnoval.[10])

Potomci Mikulášovi hojně se rozvětvili;[11]) on sám měl tři syny, od nichž pošly dvě větve rodu. (Viz na str. 85.) Mikulášův syn Jan

[1]) Zpráva o tomto tvrzišti dána p. Jos. Hubálkem v České Třebové v listě duchem i slohem českém.
[2]) Lib. conf. I. D 9, E 10. Dcera jeho Kačka dána byla za Henzlina Fribergera a měla věno své na Lhotě pod Kniřovem, což po její smrti (asi r. 1385) spadlo na krále. (DD. 13 f. 5.)
[3]) Ibidem V. K 6.

[1]) Z toho, že se také z Brandýsa psal, soudíme, že byl Smilovým synem. Vsi své Trpíkov a Kozinohu prodal r. 1405 klášteru v Lanškrouně (Jelínek, hist. Litomyšle I. 182).
[2]) Lib. conf. VI. H 19 VII. E 12.
[3]) Ibidem VI. O 19, P 14.
[4]) Ibidem VI. G 12, VII. D 14, K 5.
[5]) Arch. č. I., 255. Platy v Libchavě držel v ty časy Jíra z Jeheřdi, po němž spadly r. 1453 na krále; přes odpory Jindřichovy z Chocně; vyprosil si je Zdeněk z Postupic. (DD. 16. f. 5)
[6]) Knihy veliké pergam. města Litomyšle 61—62.
[7]) Více v dějích Března.
[8]) DZm. 45 D 1.
[9]) DZ. 8 Q 14. [10]) DZ. 10 A 3.
[11]) Vývod jich po kolikerém pokusu sestavili jsme, nalezše šťastně nejlepších dokladů v DZm. 51 a 127, D 12 a DZ. 139 F 14 a 171. N 28.

měl pět synův. Ti se r. 1588 o dědictví svá rozdělili, při čemž dostali někteří dědiny, jiní opět peníze. Nejstarší Jiřík nechav peníze své za bratrem Janem pod úrok, odebral se na Moravu, kdež bydlel napřed v Prostějově a potom v Bludově; Albrecht dostal Horní a Jan Dolní Libchavu, Vácslav dostal ves Řičky, kterouž prodal r. 1591 dne 5. března Heřmanovi z Bubna na Jelení.[1]) Z bratří dotčených zemřel první Jiřík, dětí po sobě nezůstaviv. Na dědictví po něm táhli se Jan a Albrecht. Ti učinili r. 1598 na tvrzi „Dolní Lipchavě“ smlouvu, aby díl jeho zůstal při Janovi, a Albrecht aby za své nároky dostal jistou částku peněz.[2])

Následkem zakoupení horní tvrze r. 1611 spojeny jsou obě Libchavy zase v jeden statek, jak bývalo před rozdělením obou bratří.[3]) Roku 1615 ještě se Jan nazýval starším, ale později, tuším, nejstarším, na rozdíl Jana mladšího, jenž nyní slul starším, a Jindřicha Jana, jenž byl nejmladším. Rebellie r. 1618—1620 činně se sice nesúčastnil, ale přece ji všelikým způsobem podporoval, pročež pokutován r. 1622, 29. listopadu ztrátou třetiny statku. Komora česká prodala r. 1623, dne 21. ledna tvrz Libchavu s vesnicemi *Albrechtovi Vácslavovi E. z Valdšteina* za 10.842 fl. rh. a 20 kr.[4]) Z toho spokojeni jsou věřitelové Janovi, třetina zbytku vyplacena jest do komory královské a dvě třetiny zbývající dány jsou Janovi.[5]) Již roku 1624, 29. ledna postoupil Albrecht, jemuž byla Libchava od jeho větších statků příliš vzdálena, téže Libchavy s jinými ještě statky *Marii Magdaleně Trčkové z Lobkovic* a obdržel směnou jiné statky.[6]) Jak se nám zdá, dostaly se Libchavy brzo potom k panství Lanškrounskému.

3. LIBCHAVA HORNÍ.

Zboží Německé Libchavy bylo sice vždy sjednoceno, ale přece jedno dvacítiletí rozděleno. Když se totiž roku 1588 bratří *Jiřík, Albrecht, Vácslav, Jan* a *Mikuláš z Bubna* o zboží to dělili, dostala se horní část vesnice Albrechtovi za díl. Tento si zde vyzdvihl novou tvrz se dvorem poplužným, tak že se od těch dob tvrze v Libchavě Horní a Dolní rozeznávaly. Kromě toho držel Albrecht dvůr nad Horní Lukavicí. Přel se s bratrem svým Janem starším kolikráte. Když bratr jich Jiřík zemřel, přál si míti Albrecht díl po něm; po některých nechutích smluven jest s bratrem r. 1598 a obdržel nějaké peníze. Potom se přel s týmž Janem o dům Otíkovský v Litomyšli, pokládaje si právo k němu; vyhrav při a obdržev polovici bratrovu, prodal r. 1607 řečený dům Saloméně z Chodče na Hořejší Libchavě (tedy manželce své?) za 550 k. m. Kromě toho míval i jiné soudy pro své skutky násilné. R. 1595 jsa v městečku Boudách pod Žampachem, začal svádu s Jaroslavem z Nejepina, nadávaje mu: zvyj. chlape, v hrdlo lžeš! Po té se hnal za ním po návsi a kordem dobytým mu svrchní pysk rozsekl. Později (vkl. r. 1611, 12. října) prodal tvrz, dvůr popl. a ves Horní Libchavu s druhým dvorem poplužným, řečeným Flamlovským, i s mlýnem

[1]) DZ. 171 O 7.

[2]) DZ. 174 E 14.

[3]) Příbuzný Janův, *Jan mladší z Bubna*, vešel r. 1608 v drženi statku Závrší a později také získal Borovnici; nežli je měl, psal se na Libchavě. Týž měl manželku Annu z Dohalic, vdovu po Sylvestrovi Mlazovském z Těšnice, která držela statky v Kolíně. (Pam. arch. X. 558.) Vynikl činně v povstání českém, pročež hned po bitvě Bělohorské z Čech utéci musil. Jako Jan starši připomíná se později generalmajorem nad kavallerií pod hrab. z Mansfelda (Pam. IX. 555). Statky v Kolíně držela po mateři Anně dcera Anna z Bubna, vdaná za Mikuláše Talacko z Ještětic, až do r. 1637. Jana mladšího bratr slul Mikuláš a byl od něho dílen. (DZ. 135 L 18.)

[4]) DZ. 194 E 28. Vloženo 1623, 2. Mart. (DZ. 141 C 5.)

[5]) Kniha Opočenská.

[6]) DZ. 292 M 23.

atd. *Janovi staršímu*, bratru svému, za 1700 kop míš., tak že se nyní obě Libchavy zase jednomu pánu dostaly. Co se potom s tvrzí dálo, není nám známo.[1])

4. PETROVICE.

Asi 2¹/₄ hodiny na severozápad od města Lanškrouna leží ves Petrovice s dvorem poplužným, při němž také tvrz bývala. Držitelé její byli jména tak neslavného, že o nich v době starší pranic nevíme. Poslední starého rodu, kteří tu sídlili, *Vácslav* a *Jan* bratří *Petrovští z Petrovic*, prodali kdysi před r. 1540 tvrz Petrovice s dvorem popl. a vsí celou za 375 kop *Janovi Strachotovi z Králövic*. Poněvadž tento také tvrz Orlici blíže Kyšperka držel, zůstaly Petrovice při statku tomto několik let; až potom synové Janovi všechny statky otcovské rozprodali. Roku 1558 (vkl. 11. prosince) prodal *Burjan Strachota* s bratrem svým mladším *Hynkem* zboží Petrovské s tvrzí *Hynkovi Bližívskému z Blíživa* za 425 kop. Nový držitel bydlev na tvrzi u venkovské prostotě kolik let, zemřel r. 1585 a pohřben jest v kostele v blízké Černmé.[2])

O *Adamovi*, synu Hynkovu, vypravováno již nahoře (str. 87). Po smrti Adamově († r. 1597) uvázal se ve statek jeho *Vratislav Vácslav Licek z Ryzemburka*, ačkoliv měl lepší právo k němu Jan z Blíživa a v Řesanicích. Pro dluhy *Adama* a *Ladislava* Lickův prodány Petrovice (r. 1624 dne 10. října) kommissaři k tomu zřízeným *Karlovi vladaři domu Lichtenšteinského* za 5430 kop míš.[3])

5. BYSTŘEC.

Ve vsi Bystrci (něm. Waltersdorf, 2¹/₂ hodiny cesty severně od Lanškrouna) nachází se tvrziště velmi zajímavé. Leží nedaleko fary v úvale uprostřed vesnice a obklíčeno jest příkopem čtverhranným, kterýž byl vodou z potůčku do příkopu vnikajícího napuštěn. V zavření vnitřním nachází se násep kolem tvrziště jdoucí, a v něm městiště, kdež věž neb dům stály. To celé drží něco více míry, než tvrziště Přívratské. Historického o tvrzi zdejší není nic známo. Ves bývala již ve 14. století částí panství Landšperského. Ve starší době držel Bystrce a Choceň *Kojata Hrabišic*, který obě ty osady roku 1227 bratřím Sezemě a Milotě odkázal. Buď tedy stála tvrz ta před 14. stoletím, nežli ještě ves patřila k Landšperku, aneb povstala v 15. století, když se duchovní statky zdejšího okolí držitelům světským v zástavu dostaly. Roku 1437 zapsána jest Janovi z Vyhnanic „ves Bystřec mnichóv Landškrúnských“ ve 100 kopách.[4])

6. KROTENFUL.

V jižním konci obce Žichlinské v lučinách na pravém břehu říčky Sázavy, asi 200 kroků jižně od místa, kde železniční trať přes dotčenou říčku vede, býval jindy dosti prostranný, příkopy a náspy obehnaný a okrouhlý pahrbek, na němž se spatřovaly skrovné zbytky nějaké tvrze. Lid tomu místu říkával „das alte haus im Krotenfol.“ Tvrz tato, již v nejstarších pamětech Krotenful zvaná, stávala již

[1]) DZ. 135, N 22, 167 C 7, kn. grunt. v Litomyšli. Reg. 32 F. k. s. J 4 a 32 F. k. s. D 3.

[2]) DZ. 5 K 30, 13 E 7, Sommer S 161.

[3]) DZm. 72 D 40, DZ. 142, B 22, 293, C 5.

[4]) Zpráva p. Dr. Edv. Čermáka v Litomyšli, Erben reg. 333, rkps. Vídeňský a Strahovský.

ve 14. století a patřila držitelům panství Landšperského. Když r. 1371 biskup Litomyšlský Petr v městě Lanškrouně klášter řeholníků zákona sv. Augustina založil, daroval mnichům ku snadnějšímu jich vydržování ves Střítež u Poličky, tvrz a dvůr Krotenful s mlýnem a poplužím u Vojměřovic a Třešňovce. K tomu mniši po kolik let vesnice skupovavše, pohodlně ve svém klášteře život svůj trávili, až je konečně bouře husitské do blízké Moravy zapudily. Co se s jměním klášterním potom dálo, není známo, některé vesnice císař Sigmund zapsal, jiné šlechtici okolní snad samovolně uchvátili. K takovému uchvacování ukazuje pamětní kniha Lanškrounská, vypravujíc, kterak tvrz Krotenfulská byla sídlem loupežníků, kteří r. 1438 dne 12. dubna přepadli a zavraždili fratera Šimona z kláštera Marienkronu na Moravě, a že teprve Zdeněk Kostka z Postupic porazil tu rotu v šarvátce mezi Moravskou Třebovou a Lanškrounem; jatého vůdce loupežníků Trnavku odvedli prý na hrad Potštein, kdež umřel. Král Jiří potvrdil sice mnichům Lanškrounským, kteří se tehdáž v Olomouci zdržovali, statky jich veškeré, totiž v Čechách Radimil, Krotenful, Damikov, Třebovici, Trpík, Kozí nohu, Bystřici a Střítež se dvorem v Osíce, v Moravě polovici Dědic, Nezamyslice, Budetín a poplužní v Laškově, ale pochybnosť jest velice, zdali je mniši ve svém přímém držení měli. Co se s českými statky potom dálo, není známo, leč tolik se ví, že se dostaly k panství Landšperskému a Lanškrounskému, [1]) k němuž byly připojeny na věčné časy. Když pak roku 1845 dráhu Olomouckou stavěli, zmizely poslední zbytky tvrze dávno zaniklé; kámen všechen odvezli a náspův upotřebili z většího dílu k navezení železničné hráze, tak že jen nepatrná část tvrziště zůstala.

[1]) Zdeněk z Postupic držel zboží kláštera Lanškrounského již roku 1464 (viz Jelinkovu historii II. 47 pozn. I., kdež se Krotenful Krumvaldem nazývá, a podrobný popis v Pam. arch. X. 736—738).

Žampach a Chudoba.

1. Popsání, jak nyní i minule vyhlížely.

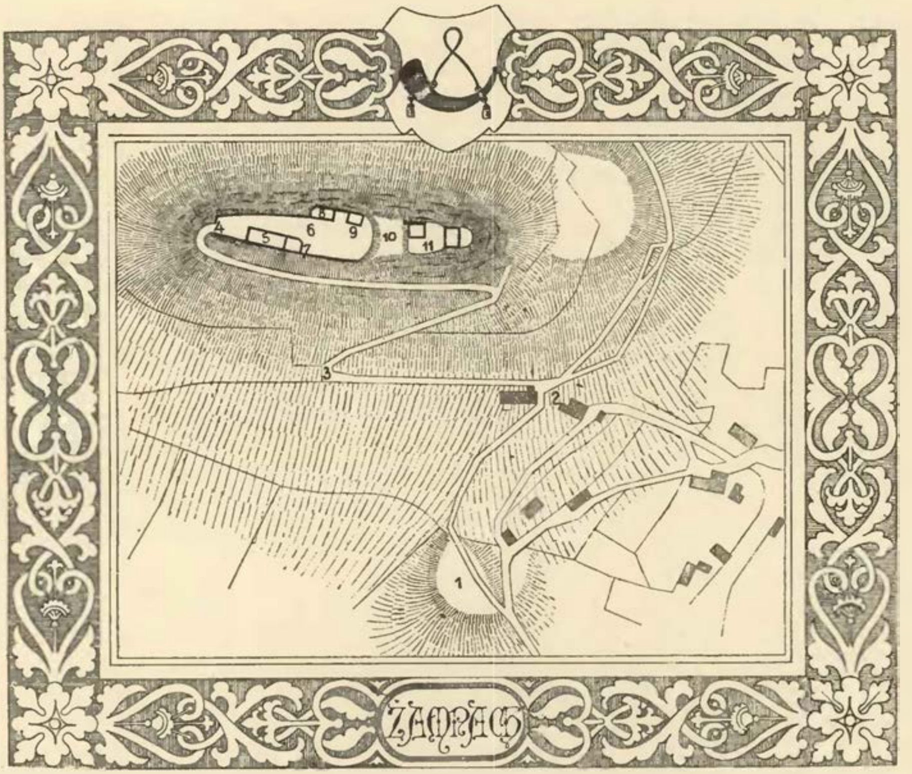
Mezi Kyšperkem a Potšteinem jest krajina pahorkatá, lesnatá, beze všech vnad přírodou tvořených; jen u vsi Žampachu tvoříc pláň malou, poskytuje něco rozhledu na jižní stranu. Ale více než to upoutá zrak příchozího hmotná homole skalnatá, která znamenité výše dostupujíc na úzkém hřbetě svém kdysi hrad přepevný nesla. Pozorovateli zdá se, jako by měla hora tato dvojí témě, než to není od přírody utvořeno, nýbrž při založení hradu lidskou rukou vyrobeno, aby hrad a předhradí od sebe děleny byly. Kráčíme-li starodávnou cestou, jíž se k hradu chodívalo a kterouž posud až na horu stopovati lze, octneme se brzo na chlumku, který z jižního, nejméně strmého boku hradu vyniká. Stojí tu nyní chalupa a pod ní ještě několik jiných chalup. Jinde bychom si toho nepovšimli, ale majíce v paměti starodávný obraz Žampachu v nynější zámecké kapli umístněný, seznáme snadno, že tu stával *hrádek*, a staré listiny nás poučí, že se mu říkalo *Chudoba*. Nyní jméno to obyvatelům vsi Žampachu (kteráž před časy Budy slula) docela neznámo jest, a marno by bylo ptáti se, kde Chudoba stávala, poněvadž jí ani Beckovský již (r. 1700) najíti nemohl. Romantikové si arci s místností touto, kterouž na dotčeném obraze vymalovanou viděli, pomohli; jim byla noclehem pro oděnce hradské a cestující rytíře, kteří se do hradu nevešli, sem prý se scházeli obyvatelé okolní, aby se při poháru (piva nebo vína?) pobavili a někdy i poprali. Pověsť totiž dí, že na místě chalupy této, která má posud dobrý klenutý sklep, krčma bývala. Na štěstí můžeme

dokázati, že tu nebylo krčmy, nýbrž že tu stával malý hrad, kterýž arci také držitelům Žampachu patříval. R. 1540 totiž *popsány jsou všechny škody na tomto hradě*, držiteli nájemnými učiněné, Vácslavem ze Šonova, komorníkem od desk zemských vyslaným, a sice takto: „Tu sem viděl na tom zámku na svrchních pokojích všecken spuštěný, ve světnici veliké ani dveří ani kamen ani skla žádného není, před světnicí též síň spustlá, krovové a vazby v krovích též spuštěni, zetlelí a shnilí. *Věže veliká*, kteráž sloula Skraňčí (skranczy), též zbořena na větším díle a ještě znáti, že sou byly na hoře v té věži troje pokoje, jedny na druhých, a ty se zbořily, a některými místy skrze krovy teče, když prší, a táhnou se vody skrze klenutí do dolejších sklepův; a na zdech parkánu — ty jsou spustly a místy zbořeny; nad mostnicí všecko pusté a jedno zdí stojí, i mostnice všecka shnilá, po kteréž jsme nemohli jíti. A tak u všech sklepův, co jich jest na tom zámku Chudobě, neviděl jsem než troje dvéře, a hákův žádných sem neviděl, na kterýchž se dvéře zavěšují, a v některých pokojích a sklepích znáti, kde jsou mříže byly, ale již vybrány byly prve. Item sklep lehací veliký před světničkou klenutou, tu sem viděl velikú truhlu a zámek v ní vysekaný a v ní nic nebylo, a postel v tom sklepě prázdná, a v jednom křížovým vokně ještě něco skel zuostalo a v jiných dvú žádného skla není. Item světnička klenutá též spuštěna, ani lavic, ani skel ani kamen v ní není, a dynch (omítka) v těch klenutích místy pouští, že skrze to klenutí teče. Item v jednom dolním sklepě, kterýž byl zavřený malým zámečkem, v tom se našlo drahně hospodářských věcí, *knihy* některé latinské pargaménové a papírové, jakožto v jedné skříni našly se gradual i antifonář pargaménový i monstrancí měděná, i puška (schránka), ve kteréž tělo boží bývá; almara jedna, v níž byla rejistra, listy na pargaméně, někteří s pečetmi a někteří jsou se strhanými pečetmi, a tak jiných drobných věcí hospodářství drahně. Item našla se nějaká truhlička, v níž měli nějaké listy pilné pánů Žampachův býti podlé zprávy, ale já jsem v ní nic neviděl, nežli nějaké listy bez pečetí a jako škarty, kromě jediné latinské s pečetmi; a ta truhlička byla též vyloupána." Na dotčeném obraze viděti jest na tomto místě jen několik starých zdí, z čeho lze souditi, že hrádek tento dříve spustl nežli hrad Žampach.

Od městiště, kde Chudoba stála, zatáčí se cesta starodávná třikráte, a sice ponejprv na západ, potom na severovýchod a konečně zase na severozápad. Na doby tehdejší byla velmi pohodlně upravena a vedla přímo ke bráně *předhradí;* všichni ti, kteří v posledních letech kopec navštívili, při poslední zatáčce cestu minuli a lezli přímo do kopce, kdež se dostali do hradu, a poněvadž se tu staré klenutí nachází, mněli, že vcházejí branou do zřícenin. V skutku však byla *první brána* na západním konci, neb tu i nyní jest jediný pohodlný přístup. Místo bývalé brány pozná jen oko cvičené na onom úzkém místě hřbetu, odkudž vybíhají na obě strany náspy, které sesutím zdí povstaly. Tu bývala *soutka* neb úzký průjezd mezi hradbami; kousek pak zatím již se hřbet rozšiřuje a poskytoval dosti místa k postavení skrovných stavení. Spousta, kterou zde na předhradí lesem porostlém nacházíme, jest dokonalá; kromě jednoho kousku hradby spatřiti lze pouze základy zdí rumem zasypané a travou a mechem obrostlé. Vyjdeme-li ze soutky, zůstane od cesty k levé ruce hradba, na pravo uvidíme základy dlouhého čtverhranného stavení o dvou odděleních; zde býval *pivovár* (bez sladovny, neboť ta byla pod hradem u Bud), konírny, v podzemí chlebnice a pivnice, v horním ponebí veliká čeledni světnice a několik komor. K obraně tohoto stavení jakož i hradu byly nahoře pavlače či zábradla tak umístněné, že se s nich jak na cestu k hradu vedoucí, tak i na cestu v předhradí kamení házeti mohlo. Kde přestává toto stavení, tam začíná k levé ruce jiné stavení, tak že tu cesta opět zúžena byla, pročež se nám vidí, že tu zase *brána druhá* jednoduchá a jen vraty zavřená stála, jíž se přicházelo do dlouhého nádvoří posud jako stůl rovného, ale arci jako palouk zeleného. Na něm stály v levo *mlýn samotížný* a při něm nějaké jiné hospodářské stavení, nyní nic více než obdélné základy o dvou odděleních. Něco dále stála při hradbě čtverhranná věž, jejíž základy také viděti jest. Říkávalo se jí *věž bílá* od pěkného jejího obílení, a sloužila hlavně k tomu, aby překážela nepříteli, kdyby se až na toto nádvoří dostal. Naproti mlýnu samotížnému stávala *kaple*, jež mívala 3 oltáře, křtitelnici kamennou a v ní kotel měděný pro potřebu křtu. Ta jediná se zachovala z předhradí až do předešlého století; když pak ji zbořili, přišli na hrobku pokrytou velikým kamenem náhrobním, na kterém se spatřuje obrněná postava jednoho z Bukovských z Hustířan, předešlých to držitelův. Za dob jezovitské vlády byla kaple tato chatrná, pročež zbourali r. 1672 nějakou část hradu a kamenem takto nabytým kapli přestavěli a svatému Kříži posvětili. O té kapli dí Beckovský, že nad jejími starými kamennými veřejemi kříž z kamene vytesaný byl; po pravé jeho straně byl kamenný erb čtyřmi čarami přetažen a nad ním čepice jako z peří spůsobená a opasadlem svázaná. Po levé straně kříže byl týž erb, ale v něm také o jednom poli pět jetelů vytesaných (snad růží?) a nad tím opět čepice, avšak jinak přepásaná, se spatřovala. Před r. 1778, když ještě kaple tato stála, navštívil Žampach zpytatel starožitností Karel z Bienenberka a shledal na kapli starodávné kameny, které byly za dob jezovitských někde z hradu vylámali a k stavení kaple upotřebili. Jeden z nich obsahoval jakýsi náhrobní kámen, na němž

Žampach.

Vysvětlení plánu (sever nahoře): 1. pahrbek, na němž nějaké stavení stálo (podlé pověsti hrad a na místě č. 2. krčma); 2. městiště Chudoby; 3. cesta ke hradu Žampachu; 4. první brána k předhradí; 5. stavení, v němž byly pivovár, konírny, chlebnice, pivnice a čeledni světnice; 6. druhá brána do dvoru předhradí (4—6 parkán, 6—9 nádvoří v předhradí); 7. místo kaple; 8. mlýn samotížný; 9. věž bílá; 10. příkop; 11. hrad s věží nad branou a palácem věžovatým. (Nad plánem spatřuje se erb vladyk ze Žampachu.)

Bienenberk zprávu o Pancířovi (viz níže dějiny) shledával, nepomněv při tom, že má před sebou toliko zlomek, neb ostatek toho před tím jakýsi jezovitský prokurator byl dal zamazati a zabiliti. Četl totiž na nápisu: „vmor když Pancíř dětmi umřela“ a tento hotový nesmysl také na německo převedl. Nám se však zdá, že to má býti památka na založení hrobky nějaké, učiněné „v mor, když paní . . . i s dětmi umřela.“ Na druhé straně kaple býval jiný kámen zazděn, jenž byl vzat z nějakého stavení a nápisem svým oznamoval, kdy stavení toto postaveno bylo; na onen čas na něm jen písmena „počalo se dielo“ znáti bylo. Nade dveřmi kaple této byly všelijaké ozdobné kameny, které též ze zřícenin hradu vylámány byly; mezi nimi spatřovaly se dva znaky, jeden pánů z Dobrušky a Potšteina (3 šikmé čáry) a druhý Žampachův z Potšteina. Všechen ten kámen bohužel při rozbourání kaple na konci předešlého století rozvezen a zničen jest.

Na konci předhradí jest hluboký a široký *příkop*, jenž byl rukou lidskou vykopán a vyházen; za ním pak byl *hrad zadní*, k němuž se po mostnici dřevěné a mostě zvoditém chodívalo. Hrad byl sice obvodu malého, asi podoby vejčité neb čtverhranné, za to však přepevný jak položením svým, tak i stavením hořejším. Tam, kde jest na počátku hradu nad příkopem kopec rumu, byla *brána věžovatá*, s níž se most zvoditý na mostnici spouštěl; stojíce na ní jsme již v bývalém horním ponebí, pod sebou totiž máme klenutý průjezd, jímž se do hradu jezdívalo. Také tento byl zasypán, ale před nějakým časem jej odkryli. Patřila k tomuto stavení také prohlubeň hned za ním se nacházející. Stavení toto zabíralo tolik místa, že tu na hradě ani trochu rozsáhlého dvoru nebylo, než jen dva dvorky malé a úzké, jeden na jih a jeden na východ. Za tímto posledním již na východním konci hradiště býval *palác*, z něhož stál před stoletím ještě roh jihovýchodní znamenitě vysoký. Na zdi tohoto zbytku četl Bienenberk léta a. d. m. c. c. c. c. l. x. i. x., t. j. léta páně 1469, pod tímto nápisem bývalo čtvero znaků, z nichž Bienenberk toliko dva poznal, totiž Potšteinský a Kunštatský; blíže jich ohledati nemohl, jednak pro vysoké jich umístnění, jednak pro příkrost hory na této straně. Zeď tuto později pobořili docela, při čemž jeden z dělníkův o život přišel. Následkem toho a takového v skutku vandalského hospodářství na hradě zbyly jen některé zdi v přízemí, ale i ty svědčí

ještě o bývalé úpravnosti tohoto paláce, neb jsou vystaveny ze samého štukoví. Bývalé přízemí jest nyní na oko podzemním klenutím, poněvadž jest rumem zasypáno, to jest také ona brána, kterouž se podlé udání našich starších místopisců do hradu vcházelo, při čemž nikdo nepomyslil, že se nyní ještě skorem po čtyřech nahoru lézti musí, a že v starších dobách, kdež před stavením stromy býti nesměly, ještě hůře bývalo.

Žampach byl hrad polohou svou velice tvrdý a bezpečný. Na severu hradiště jest sráz hory příkrý, že se téměř stěně přirovnati může, také na východ a na západ chránily hrad strmé boky. Jižní strana jest něco volnější, ale bylo toho také potřeba, poněvadž se tudy cesta na hrad vedla; za to chránila tuto stranu Chudoba, mohouc býti výdatně podporována z hradeb, které se táhly na jižním kraji hřbetu hořejšího. I o bývalém rozdělení Žampachu zachovala se nám zajímavá zpráva v dotčeném popisu komorním, a sice tato: „Item potom jsem vyveden do Žampachu zámku a viděl jsem věži, kteráž slove bílá též spuštěnú, než viděti jest, že pokojové, kteří jsou tam byli, že jsú spuštěni, a krov, kterýž jest ještě na ní, ten doluov visí aneb nachýlil se a na upadení jest, a díl ho obořeného. A na tu věži nemohli jsme jíti, že schodů nebylo v ní, než co jsem z důlu hleděl, viděl jsem. Item v Žampachu zámku po pravý ruce do něho jdouc pivovár, maštale, chlebnice, pivnice, na hoře nad tím veliká čelední světnice, komory, pavláče, parkány to všecko spustlo a místem ještě něco pustého a zbořeného stojí. Item kapla v témž zámku, v níž 3 oltáře jsou, též spuštěna, v některých okních málo skel jest a na oltáři tabule polámány a téměř všecky pokaženy. Item naproti té kaple mlýn samotížný, ještě znáti, že se dvěma žernovy mlelo, zkažený a polámaný jest, a svrchu též podlahy a střechy zlé. Item v té kapli okázali mi křtitelnici kamennú, dávajíce mi zprávu, že by v ní kotel měděný byl pro potřebu křtu, ale já sem neviděl v ní toho kotle, nežli samú kamennú křtitelnici. Item když do zámku vjíždějí, též na té věži krov spustlý a jest na upadení a jiné pokroví, a sumou že všecken zámek poustkou."

Sestupujíce s hradiště Žampachu, navrátíme se zase do vsi Bud. Zde měli držitelé hradu nějaký dům na způsob sídla, kterýž stával na místě hospody; jezovité pak si postavili novou residenci, t. j. nynější zámek, stavení rázu obyčejného, beze všech zvláštních známek stavitelských. V kapli u něho nachází se starý obraz, jenž byl roku 1846 také pro pamětní knihu farní v Písečné obkreslen; na něm spatřují se nejvýše zřícenina hradu Žampachu, v prostřed trosky Chudoby a nejníže residencí nová (str. 126); že by tu věrně zobrazeny byly zříceniny, jak na onen čas vyhlížely, víře se nepodobá.

Kdo navštíví Žampach, neopomeň prohlédnouti si ves Písečnou, zejména faru a kostel zdejší, neb tu shledáš kolikerou maličkost starožitnou. Hned na konci Bud blízko zvoničky, jako zvoní poledne, spatřuje se pranýř kamenný z r. 1693, dobře zachovaný, i s tím železným kruhem, k němuž vinník přivázán býval. Na faře Písecké viděti jest obraz starodávný, který se vydává za podobiznu Pancířovu, čemuž Bienenberk dobře uvěřiti nechtěl, domnívaje se, že jej Jezovité namalovati dali. V skutku jest obraz starší, ačkoliv Pancíře nepředstavuje. Viděti na něm poprsí pána staršího s šedivou bradou a přívětivou tváří, v kroji, jaký se nachází na konci 16. století, a vedlé toho nápis „Aetatis suae 62." Nepochybujeme, že ukazuje některého z Bukovských, kteří hrad tehda drželi, a že byv napřed na hradě Žampachu, po jeho spuštění přenesen jest do residence a odtud na faru.

2. Pivovarství u panstva a mlýny na hradech.

rady sloužily hlavně k obraně pána a uhájení jeho jmění, pohodlí při obývání bylo věcí vedlejší. Přihlíželo se arci k tomu, aby byla voda, zásobárny dosti prostranné a místností pro čeleď tolik, aby se tak tak směstnati mohla. U Žampachu však máme ještě více než potřeba byla, byl tu totiž kromě *mlýna* vždy velmi potřebného také *pivovár*. Co se pivováru dotýče, ten tu bezpochyby nebýval ve starších dobách. Pokud jest známo, nevařilo se pivo ode dávna v pivovárech panských, nýbrž vaření jeho bývalo živností čistě městskou, proto také dostávala města královská

zvláštní výsady na tak řečenou míli, t. j. aby na míli daleko od města pivováru a krčem nebylo; ale i za tou mílí málo kde pivováru bývalo, leč zase v blízkém městě. Páni a rytíři zakládajíce na svých panstvích města poddaná, přičiňovali se k tomu, aby jim podobné svobody živností městských získali, jako měla města královská. Tehda ještě hleděli zisku svých poddaných a zároveň zisku svého, poněvadž jim z pivovárů poddaných varné čili platy z várek vycházely; později však ujali se pivovarství sami, zřizovali si pivováry při hradech a tvrzích a nutili poddané své, aby pivo z panského pivováru odbírali. Proto stěžovala si města za doby slabého krále Vladislava, že mají velikou závadu v požitcích, ano páni a rytířstvo sami pivo vaří, prodávají a svým poddaným z měst pivo bráti nedávají, aniž dopouštějí svým sedlákům prodávati obilí do měst, leč se prve pánům opovědí. Více než třicet let svářila se potom šlechta a města o právo piva vaření, neb šlechta osobovala si právo zřizovati pivováry mimo míli, a města pokládala pivovarství za živnosť výhradně městskou. Konečně města podlehla, a od těch dob vznikala pivovárů hojnosť taková, že jen u málokterých zámků scházely. Zajisté již před počátkem dotčené pře (r. 1484) povstal také pivovár na Žampachu, a poněvadž hrad r. 1469 přestavován byl, jest na snadě domněnka, že si tehda páni na místě bývalých „holomčích světnic“ pivovár postavili. Jaké pivo se tu vařilo, arci již se neví, zajisté však nebylo tak dobré, jako Pražské pivo „popeněžní,“ neb Žatecký „samec,“ který byv do jiného piva přilit způsobil, že se pěnilo a šumělo, ač třeba nebylo zase takové, jako pivo Litoměřické, o němž se říkalo v 15. století, že „vždy smrdí bahnem a dýmem.“ Vařívalo se tehda dvoje pivo, bílé ze sladu pšeničného, a ječné čili hořké ze sladu ječného; pro čeládku se vařilo pivo řídké čiředina (asi jako naše patoky). Od těch dob, co se šlechta uchytila pivovarství, zakládány pilně chmelnice, tak že jich po celých Čechách i v krajinách chladnějších dosti bylo.

V 16. století bylo pivovárství předním důchodem na panstvích a statcích pozemských, jak shledati lze z rozmlouvání zemana s pánem o hospodářství, r. 1554 vytištěného. Praví v něm pán, že když se svými písaři na počtu seděl a pilně všechny své důchody vyhledával, že nad dvory, popluží, koně, dobytky, rybníky, mlýny i jiné všecky věci pivovarství nejlepší užitek vynášelo, a sice takto: Poddaní všichni pšenice jinam vézti nesměli, než k pánu, a piva od žádného bráti nesměli, než od pána; jestliže kdo pšenici do města vezl a pivo tam bral, hned musil jednu kopu grošů pokuty dáti. A při tom od nich pšenici bral, zač stála, po 16—17 groších českých nejdráže, a pivo jim vystavoval po 35 groších obyčejně. Drva pivovarská i hvozdová nestála jej mnoho, neb je poddaní v lesích udělali a potomně robotou k pivováru odvezli. Vařil třikráte do téhodne a vystavoval z každé várky po 30 věrtelích, i shledal, že ani jeden pivovár nepostačí a že musí druhý udělati, pak prý teprve užitek znamenitý pozná, lépe nežli z půl, bez mála ze všeho svého panství. A jestliže se přihodilo, že bylo pivo smrduté, podpuštěné, zkažené, pán si z toho nic nedělal; „musí chlapi píti všecko na pořád, zdař se neb nezdař, a zouplna zaplatiti, jako za nejlepší.“

Jaké škody přílišné rozšíření této živnosti zplodilo a jak se lid venkovský kazil tím, také z dotčeného rozmlouvání poznáváme. Tam mluví chudý, ale spravedlivý zeman takto: „Dokavadž stav V. Mti. (panský) i také náš (vladycký) ve svém starobylém způsobu a pořádku stál, ode všech v znamenité vážnosti byl držán: pán pánem, rytíř rytířem, měšťan měšťanem atd. byl a každý svého povolání, jakž na koho náleželo, užíval. Ale jakž jsme se ze svého povolání vytrhli a tak z gleichu vystoupili, lakomství, pýše se rozmoci dali a mlátníků ze sebe nadělali: tak jsme hned všecku svobodu ku hřešení tomu selskému lidu beze všeho přetržení propustili, jediné aby což piva navařiti a vystaviti dáme, čistě odbývati a vypiti pomáhali. Tak hned mezi sebou na všecky strany hyneme a chudneme: tolikéž poddaní všickni zepseli a velmi zlí hospodáři se udělali, nechce se jim orati ani síti, nebo mnozí pro věčné truňky o koně přicházejí, a tak gruntové hynou, opouštějí se a vesnice scházejí: a čím dál (jak ona bába řekla) vždy hůře. Neb dokudž jsme my se v ta piva vaření nedali a z měst poddaným svým piva vystavovali, tehdy jsme jim pod velikou pokutou všedního dne pití i též nočního sedání nedopouštěli, dotud naši poddaní o takovém ožralství nevěděli, a krčem tak zhusta, jako již nyní, nebývalo. Ano já pamatuji a nejsem velmi starý, že krčma od krčmy nikde v míli, půl druhé i víc vzdálí bývala, a sedlák z té vsi, kdež krčmy nebylo, než by míli neb půl druhé do krčmy šel, raději s čeládkou svou doma poseděl a piva domácího řídkého neb pečeného aneb z planých hrušek a jablek vína nadělaného, ba i vody se napil a tak se truňky nepřeplnil. A nazejtří ráno i s čeládkou svou spůsobný byl k dílu i ke všemu jinému. Měl-li který groš, nepropil, neprohrál, sám sebe i s čeládkou svou v dobrém způsobu zachoval. A tak vstana ráno, živnosti své hleděl, oral, rozséval a užitek bral, nám poplatek bez prodlévání zúplna vycházel. Ale již nyní kde ves, tu krčma anebo dvě, a kde dva sedláci, hned krčma třetí. A tak jest propuštěna a propůjčena jim přílišná svoboda, ožralství, hry, z toho sváda, bitvy a divné, neslýchané, nedím lidské, ale přepeské nepravosti od nich nastávají, ježto člověku dobrému, pobožnému jest nad čím lítosť míti

i zaplakati (t. j. naříkati). Jindy jsme jim krčmy zapovídali a je ven z nich vyháněli, ale již nyní nehoníme, než aby čistě pili, k tomu je skoro nutíme. Nu co potom z toho přijde, když nám od nich gruntové spustnou, statky utratí, a když oni nic míti nebudou, kde my peníze bráti budeme?"

Na počátku téhož století bylo mnoho osvícených pánů, jako na př. Vojtěch z Pernšteina, kteří dobré svých poddaných nad svůj vlastní zisk a prospěch stavěli. Později tak nebylo. Anna z Rozemberka psala choti svému Jáchymovi z Hradce dne 12. května r. 1556 mezi jinými zprávami: „O hospodářství našem mi poroučeti ráčíte, aby V. Mti. oznámila, kterak zdej v Žirovnici stojí. I račte věděti, že děkuje pánu Bohu dobře; *chyba, že sedláci neníčko nechtí mnoho píti*, a tak se jen jednou do téhodne vaří." Staré půhony a žaloby zemského, komorního a jiných soudů potvrzují toho, co zeman mluvil k pánu; z přílišného pití povstávaly nezřídka svády, při nichž až konvicemi po sobě házeli a na nože se seprali. Ještě hůře bylo s venkovským lidem, když na konci 17. století vinopalny zakládali, a každý, byť nejchudší, držitel statku pozemského ke zvýšení důchodu svého sobě kořalnu pořídil; tuť se teprve proroctví zemanovo v plné míře na lidu venkovském vyplnilo; zdivočel napřed, potom zblběl a konečně schudl, a k tomu mu pomohli „pálené víno" a ten, který je pálil.

Mlýn samotížný čili žerna bylť asi na Žampachu od dob starodávných, také to bývala veliká výhoda, jestliže se žito nebo pšenice bez dlouhého vození a jiných průtahův, obzvláště pak za doby války, rychle semleti mohly. Nejstarší mlýnové hradští měli upravení velmi jednoduché, totiž spodní žernov a běhouna, kterýž se pomocí stroje jednoduchého otáčel. Takový mlýn mohl státi i v kuchyni. Paní hradu sama docházela do mlýna a dohlížela, panny neb děvečky otáčely svrchní žernov a kdykoliv umdlévaly, pomáhal jim některý z holomků čili čeledínů, jestliže právě jiné práce neměl. Mouka byla arci hrubá a chléb z ní tak těžký, že jej dobře strávili jen lidé takoví, jako byli v minulých stoletích, omál sedíce, za to však mnoho tělem a údy hýbajíce.

3. Držitelové hradu Žampachu.

Za Přemysla Otakara byla krajina Orlická, před tím širými lesy zarostlá, již vymýtěna na některých místech a novými osadami zalidněna. Z těch nebo z dob brzo potom následujících pochází také mnoho osad posud jméno německé majících, jako na př. Žamberk, Kyšperk, Brandýs a bezpochyby také náš hrad, jehožto původní název Sandbach nic jiného není, nežli překlad českého jména Písečná, jež posud má osada pod hradem ležící. Je-li však skorem zjištěno, kdy asi náš hrad povstal, zase jen domněnkou se vysvětluje, kdo jej postavil. Zdá se, že ti, kteří drželi hrad na počátku 14. stol., také byli zakladateli jeho, držíce mimo Žampach i Kyšperk, Sudslav a jiná zboží okolní. Byla to rodina, jež až do předešlého století hrad Žampach kolébkou rodu svého býti pokládajíc, již ve 14. stol. hojně se rozvětvila a na štítě svém trubku loveckou nosila. Poněvadž si jedna jejich větev křestné jméno Rubín oblíbila, podobá se pravdě, že byl praotcem jejich onen *Ruben*, jenž se v listě krále Přemysla (roku 1225) vyskytuje. První nám známé zboží rodu tohoto nebylo v okolí Žampachu, nýbrž při pramenech řeky Medhuje a v sousedství újezdu Polického. Starý rukopis kláštera Broumovského udává hranice zboží téhož kláštera a připomíná při tom dvou pánů našeho rozrodu. Zboží to hraničilo totiž s panem *Petrem*, synem *Sezemovým*, a s panem *Rubínem;* Rubín měl zboží pozdější hradu Střemene a Verniřovské. [1])

Ve smutných dobách poručníkování Otíka Braniborského proslavil se jeden z rodu tohoto, řečený *Petraň*, t. j. Petr, tuším ne jiný, než svrchuřečený syn Sezimův. Vedlé sousedů svých Tasa Visemburského a Mutiny Vřešťovského zápasil udatně s braniborskými rotami, v Čechách časté na ně jízdy čině. Skladatel kroniky Boleslavské jej nazývá Petraněm *s trúbú Zebínským*, a spisovatel krátkého sebrání k výstraze věrných Čechů nazývá jej Petranem, „kterýž jest na sčitě trubici nesl, Zebínským," klada jej následkem pomatení zpráv ovšem do doby pozdější. Kdož by v Petraňovi neshledával pravého praotce pozdějších

[1]) Důvody toho najdou se v dalším rozrodu. Petrův potomek *Bohuše*, seděním na Starkově, připomíná se r. 1321 jako soused kláštera Polického.

Žampachův, vždy plných nepokojné krve a bojechtivosti! Jak se zdá, přestěhoval se Petr do poříčí Orlického, snad i Žampach založil. Klášter Zbraslavský zkoušel na svých statcích Landšperských veliká příkoří od sousedů svých, mezi nimiž se nazývá také *Jeniš z Kyšperka* a *Petr „de Santbach.“* Tomuto a jeho přátelům dali mniši (r. 1308) 60 hřiven stříbra, jen aby se jich zbavili.[1]) Ve známé půtce mezi Pušovci a přátely pánů z Potšteina činí se též zmínka o *Křezislavovi ze Žampachu.* Týž postaviv se na stranu sousedů svých Potšteinských, zajal Kunrata Bernartova, Petra syna Klaricova a Mikuláše ze Kšel, ježto na závazek propustil. Ty musil potom Mikuláš z Potšteina vedlé výpovědi smírčí (r. 1312, 11. dubna) vyvoditi ze slibu. Více zpráv o členech rodiny této, kteří hrad Žampach drželi, se nedostává; ve druhé polovici téhož století drželi více statkův okolních, jsouce na kolik větví rozvětveni.[2])

Hrad Žampach octl se záhy v držení komory královské, arci způsobem nám již neznámým. Král Jan udělil hrad „Samboch“ *Jindřichovi mladšímu z Lipého,* jenž vydal r. 1324, 23. března zápis, že drží hrad onen jakožto léno královské.[3]) Tento pán, syn slavného Jindřicha z Lipého, byl nejv. maršálkem království a měl sám syna, také Jindřicha řečeného, jenž po smrti otcově asi roku 1337 držel se strýci svými ve spolku rozsáhlé a výnosné statky v Čechách a na Moravě. R. 1340, 1. června udělil markrabě Karel Pertoltovi, Čeňkovi bratřím a dotčenému Jindřichovi z Lipého tu milosť, aby mohli na zbožích svých Šumberském, Koldšteinském a Žampašském zavésti totéž horní právo, jímž se Německý Brod spravoval. R. 1346, 13. ledna stalo se rozdělení statkův, při čemž dostal Jindřich, syn Jindřicha mladšího,ponejvíce statky při údolí řeky Doubravy. Panství Lipnické, Žampach, Polná, Německý Brod a ještě některé statky byly položeny na díl třetí, jenž však zůstal i na dále ve spolku s prvním a čtvrtým dílem, tak že nyní Žampach svrchu řečeným dvěma bratřím Pertoltovi a Čeňkovi a strýci jich Jindřichovi proboštu Vyšehradskému společně náležel.[4]) Nedlouho však byv v jejich držení, dostal se potom rodu jinému. Nacházímeť zajisté v rodinných jednáních týchž pánů r. 1347, že hrady jich Rataje a Žampach ve 2000 kop gr. zastaveny byly.

Nepokoje, které pobouřily l. 1338 a 1339 poříčí Orlické, opakovaly se také, když se dostal v držení Žampachu *Jan ze Smojna.* S hradu vybíhaje veliké působil lidu pokojnému zádavy, netoliko kupecká zboží, ale i lidi zajímaje a výkupné na nich vydíraje. Poněvadž chodil stále obrněný, slul u lidu obyčejně jen „Pancíř;“ pro udatnosť neobyčejnou byl dříve od Karla IV. na rytířství pasován i poctěn zlatým řetězem. Nyní, když císař sám vydal se proti němu do pole (r. 1355), podařilo se netoliko přemoci rotu jeho, ale i jeho samého zajíti a uvězniti Když pak ho přivedli před Karla, hodil mu tento oprátku, jíž oběšen býti měl, okolo, krku pravě, že nemívá vždy zlatých řetízků na rozdávání. Přísloví české „brní jak Pancéřová košile,“ užívané ještě v 17. století o lidech bojechtivých a k boji se chystajících, dávalo svědectví o hlubokém dojmu, jejž pozůstavil příklad a pád bojovníka toho příliš bujarého v lidu našem.[5]) Statky jeho jako odpovědníka zemského spadly na krále.

Na přímluvu Čeňkovu z Lipého, nejv. maršálka, a Benešovu z Vartemberka daroval císař Karel roku 1367, 28. srpna hrad Žampach se vším příslušenstvím, zejména i se clem v Mladkově a horami Kralickými, panu *Čeňkovi z Potšteina,*[6]) jenž podržev z velikého zboží otcovského jen zboží Vamberské se vsí Rybnou (kdež již r. 1354 nového kněze podával), zboží ta s panstvím Žampašským sloučil. On se stal praotcem pánů *Žampachů z Potšteina,* tak jako bratr jeho Jindřich předkem *Makovských z Potšteina.* Čeněk vyskytuje se v letech 1354—1376 kolikráte jako patron kostelů na svém panství.[7]) Po svém bratru Janovi ujal zboží Krčínské, kdežto také roku 1374, 7. března kněze podával. Rok 1376 jest vůbec poslední, ve

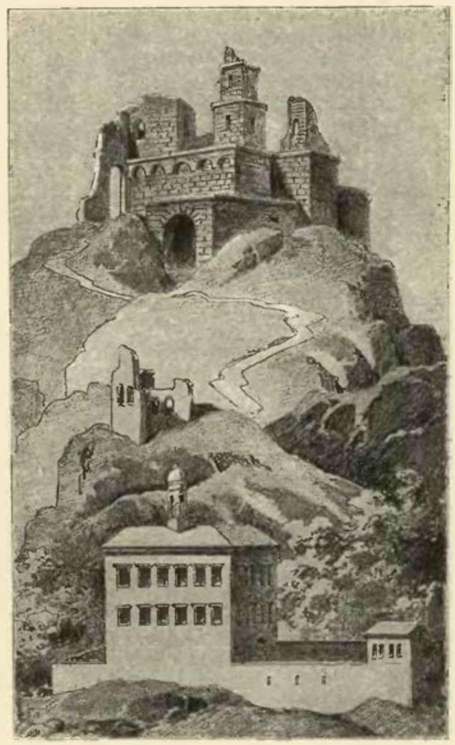
---

[1]) Erben, reg. 323, Pam. arch. II. 206, Dalemil, Chronicon Aulae regiae.

[2]) Zoubkovy děje Potšteina 7. Na Kunvaldě připomíná se r. 1368— 1369 *Jan Svár ze Žampachu* (lib. conf. I. J 9, B 4), jenž žil ještě r. 1388, svěřiv zboží své Kunvaldské k věrné ruce Janovi biskupu Litomyšlskému (Schriften der mähr. hist. statist. Sektion 1851 S. 77); v Uhřínově držel podací kostelní *Jan Ovčíř ze Žampachu* 1354—1369 (Tingl lib. conf. I. p. 22, II. B 9). *Bušek z Kyšperka* jinak *ze Žampachu* byl patronem r. 1349 v Sudslavi, r. 1354—1369 na Mladkově, r. 1354—1358 na Lukavicích a měl r. 1370 již zrostlého syna *Jeniše* (lib. conf. II. C 8). Potomek toho je, tuším, *Petr Kolúch ze Sudslavě* (r. 1399) a jiní Žampachové, kteří se odtud psali. Erbem svým patří sem také *Čeněk ze Skorenic* r. 1398 (lib. erect. XII. 195) Z linie Černíkovské připomíná se poprvé roku 1376 *Kolda ze Žampachu* (lib. conf. III. C. 23), jenž by mohl dobře býti synem Ovčířovým, ač není-li syn Koldy jakéhosi, jenž byl r. 1358 na Moravě (Dsky Brn. str. 32). Na Moravě se připomíná také *Petr ze Žampachu* r. 1368 sed. na Libosváře (Dsky Olom. str. 36). *Rubínovi ze Žampachu* dovolil Karel IV. r 1360, aby mohl zříditi krčmy nové ve vsích Provodově a Lochynicích (Glafey I. 144). Týž držel také starodávné zboží rodu svého a podával kněze r. 1367—1370 do Starkova (lib. conf. I. H 7, II C. 10) a r. 1371 do Vernířovic (II. E 4). Jeho asi potomek je *Vaněk z Ratibořic,* jinak *ze Žampachu,* jenž pečetil r. 1388 při nadání kostela Skalického (lib. erect. XII. E 5. in sigillo: tuba). *Markvart ze Žampachu* obdržel od krále (r. 1418) odpuštění za svá provinění (Liber privil. Antiq. civit., Palackého děje III. a. 280 s chybou). R. 1433 připomíná se *Vaněk Kokomen ze Žampachu* (arch. č III. 509), jenž měl r. 1439 syna *Jana.* S Kokomenem žil současně *Evan ze Žampachu* a *z Hronova,* jehož syn byl r. 1439 *Martin;* týž byl r. 1454 na Vranově Zajímavo jest, že Martina a Jana přijal na spolek jisté odúmrti Jan Kolda ze Žampachu (arch. č. III. 519). Od kterého z těchto předků pocházeli *Hložkové ze Žampachu,* z nichž byli první r. 1404 na Bolehošti, ještě na jisto nelze postaviti. Kromě Hložkův připomínají se r. 1496 *Čeněk ze Ž.* a *Jan Hlaváč ze Ž.* (orig v museum).

[3]) Jacobi cod. ep., p. 93. Dostatečných zpráv o životě a rozrodu pánů Lipských podává Codex diplom. Moraviae. Srovnej ostatně děje Lipnice. [4]) Chytil Cod. Mor. VII. 197, 462, 528. Dotyčné místo jest čísti: Item castrum Lypnicz cum civitate, Santhpach, Polnam cum opido etc. [5]) Palackého děje II. b. 142—143. Ostatně není zjištěno, jestli Jan Pancíř z rodu vladyk ze Smojna pocházel. Hrad se tu nazývá Zantpach. [6]) DZ. 2. J 28—29, DD. 67 fol. 18. Reliq. tab. II. 430, Huber Reg. 4548. Snad stalo se to darování dříve, nežli byl list darovací napsán, neb r. 1356 dáno pánům z Potšteina na vůli, chtějí-li peníze za panství Potšteinské na Žampachu neb jinde přijíti. Na jisto držel Čeněk panství to již r. 1361. [7]) Sestaveno ze knih konfirm.

kterém se vyskytuje. Syny měl tři: *Jana ze Žampachu*, *Mikše z Jaroslavic* a *Václava z Krčína*, jenž se později (r. 1400) Čertem nazýval. Poslední z nich ujal po otci zboží Krčínské, a Jan obdržel Žampach, po němž se i psával; co se dostalo Mikšovi, není na ten čas známo. Jan se vyskytuje poprvé r. 1378, podávaje nového kněze ke kostelu Vamberskému, potom arci častokrate jako pán podací četných svých kostelův. Na soudu zemském sedal v letech 1388—1392.[1]) Zemřel r. 1395.[2]) Po smrti jeho došla zpráva o tom do Prahy, že zemřel, dědiců přirozených po sobě nezanechav, i provolán jest hrad Žampach v městě Mýtě Vysokém za odúmrť královskou. Ale ve lhůtě řádem ustanovené neodpíral nikdo provolání tomu a výprosník se, tuším, také nehlásil. Dědicem totiž Janovým se stal bratr jeho *Mikeš* buď vedlé poslední vůle Janovy nebo pro nedílnosť s ním učiněnou. První starostí nového pána bylo vše to plniti, což bylo posledním přáním zemřelého. Týž byl totiž si umínil dáti almužnu do kláštera Orlíka (jinak Orličky, nyní Klášterce) 14 gr. na každý týden z mlýna Choceňského, a to věčně. Chtěje Mikuláš vůli jeho vyplniti, spečetil r. 1395, 11. listopadu list, jímž se zavázal plat zmíněný vydávati na takovou výminku, aby mniši šestkrát do roka slavné mše sloužili.[3]) Mikeš držel také k hradu Žampachu půl městečka Chocně, Kyšperk a jiná zboží k němu příslušná a před tím ještě pánům ze Žampachu erbu trubky náležitá. Roku 1410 až 1415 seděl Mikuláš na soudě zemském, 16. září r. 1410 přimlouval se listem zvláštním zároveň s králem, královou, s Pražany a některými pány českými u papeže Jana XXIII., aby zrušil rozkaz, by knihy Viklefovy spáleny byly, zároveň pak aby dovolil, aby slovo boží svobodně kázáno býti mohlo v kapli Betlemské i na jiných místech, a roku 1415 přivěsil pečeť svou k známému stížnému listu do Kostnice poslanému. R. 1421 súčastnil se také sněmu Čáslavského, a to jest také poslední o něm známá zpráva. Příchylnosť Mikulášova k husitství učinila mu arci mnoho nepřátel v druhém táboře. Tak r. 1421 Slezané a někteří sousední páni čeští nelítostně plenili krajinu okolo Litic a Žampachu. R. 1427 byl již Mikeš mrtev. Choť jeho byla Eliška z Lichtenburka, jejíž věno na Chocni zapsané r. 1437 na krále spadlo.[4])

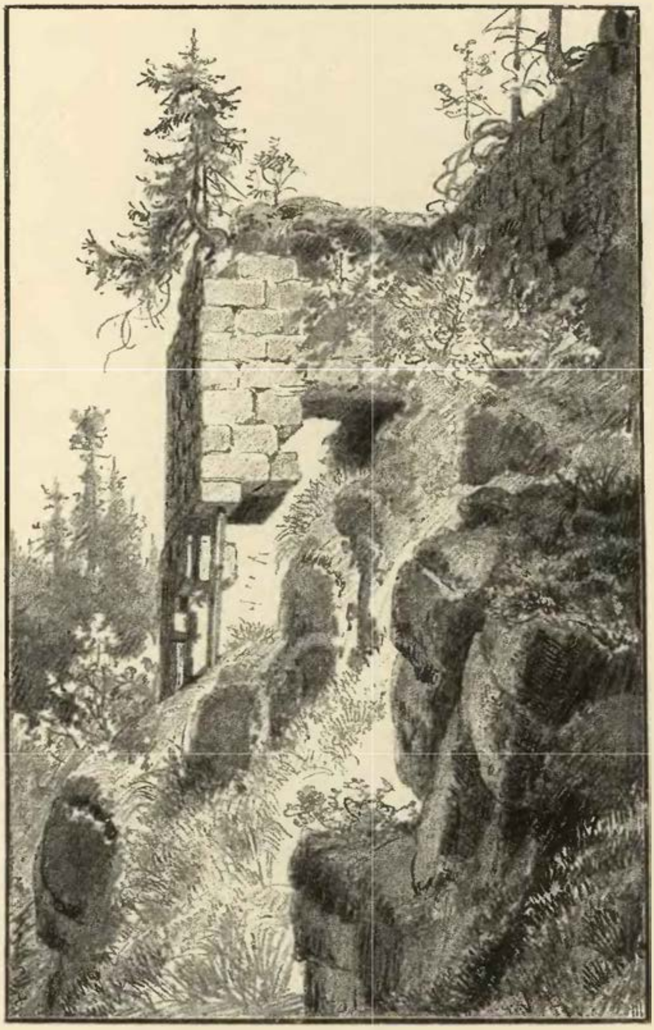
Kopie starého obrazu Žampachu, hrádku Chudoby a Nového zámku pod nimi.

Kde zemřel Mikeš, není známo, ano zdá se, že se to ani na Žampachu nestalo. Dobrodružný a vrtkavý pán *Jan Městecký z Opočna* mocně opanovav Žampach, opatřil jej z části svými lidmi, z části také lidem, který dříve Žampachům sloužil. Roku 1427 v něm shledávali protivníci kališníků silnou podporu, libujíce si, že drží čtyři hrady tvrdé: Lichtemburk, Žampach, Landšperk a Frymburk.[5]) Na Žampachu trvala vláda Janova až do roku 1429, kdež jej divná bouře o týž hrad připravila. Srotila se totiž čeleď na Žampachu jedna proti druhé (jak se zdá totiž bývalí poddaní Žampachovi proti tovaryšům Městeckého), a jedna čeleď chtěla postoupiti hradu panu Žampachovi,[6]) druhá pánu svému, tak že Hradečané o tom s radostí uslyševše, poslali ihned lid svůj, aby stranu Žampachovu „retovali“ a postoupili hradu Žampachu pravému pánu svému. Tento pravý pán byl *Jan Žampach z Potšteina* (snad syn Mikšův), který se připomíná r. 1427 jako přívrženec strany pod obojí,[7]) při níž setrval do své smrti, ale i mezi prvními, kteří stvrdili Žižkovo zřízení válečné. Roku 1433 nalézáme zase Jana v Praze a i v letech potomních nedalo mu zaháleti doma na statcích; r. 1448 byl s Čeňkem ze Žampachu ve

[1]) Lib. conf. III. B 28, D 6, arch. č. II. 348—354. [2]) R. 1395, 9. února na podání jeho a bratří jeho dosazen jest nový kněz ke kapli sv. Václava v Kostelci (lib. conf. V. M 2). [3]) DD. 14, 7; lib. erect. IV. p. v. 105. Viz také Krškovy děje Chocně str. 8 a Paprockého o st. pan. 345. [4]) Choceň od Kršky 17, arch. č. II. 375 atd. III. 178, 227. [5]) Zettel der houbtleut, stette und slosse zu Beheim (Friedrich v. Bezold K. Sigmund und die Reichskriege gegen die Hussiten II. p. 165). [6]) Tak čti zkrátka Zpachovi (na místě „Zpuchovi.“ St. letop. str. 76). [7]) Arch. č. III. 265. Janova manželka Markéta ze Šternberka držela r. 1447 vsi Bílkov, Ryšice, Dobrohošt, Chlumec atd. na Moravě (Dsky Brn. p. 383)

vojště Poděbradském, když Prahu náhle a hřmotně opanovali. Památek po něm ještě před stoletím dosti bylo. Zajímavý jest kámen, kterýž dal postaviti ve Klášterci či Orličce (r. 1452). Spatřují se na něm znak jeho, manželky jeho Markéty (hvězda), mateře Elišky (ostrve) a konečně znak rodu Kunštatského.

Pozdějších zpráv o Janovi nemáme, jakož jest vůbec genealogie Žampachův ve druhé polovici téhož století proto nezjištěna, že se až do r. 1514 v držení hradu sami Janové vyskytují. Z doby panování krále Jiřího víme jen to o Žampachu, že r. 1469 hrad obnoven a zejména opatřen novým palácem, na jehož rohu se spatřoval ještě před stoletím letopočet 1469 a čtvero znaků. Když r. 1483 Jan Kostka z Postupic privilegia uděloval Brandýským, přitiskl pečeť svou *Jan z Potšteina na Žampachu.* [1]) Syn (?) jeho *Jan mladší* a manželka jeho Eliška ze Zastřízl (r. 1490—1519) prodali (r. 1488, 25. března) na hradě Žampachu zboží své Bystřické s hradem Hlubokým pánům z Pernšteina a dali namalovati obraz svaté Trojice votivní, kterýž býval v kapličce u kostela v Klášterci. R. 1508 dne 25. listopadu dal Jan Žamberským list, aby vody z kašny a z trub na vaření piva mohli užívati, a za to z várky vrchnosti dvě kopy platili. Jiným listem d. na Žampachu l. 1513, 3. dubna potvrdil starodávná práva fojtství Žamberského, aby se jich páni druhé polovice nemohli dotýkati. Tehda bydlil v Žamberce Jiřík Landšperský z Libchavy, šlechtic schudlý. Přišli na něj jednou Janovi lidé z Lukavice Horní a jej přinutili, aby jim napravil škody, které oni pro něho brali, a nedá-li, že musí jíti do vězení. On těmi pohrůžkami jsa přinucen dal jim peníze, ale potom pohnal Jana, aby postavil ty lidi na soudě komorním. Poddaní se tu bránili (r. 1510), že Jiřík nucen nebyl, než jsa sousedem a pod právem městečka Žamberka, týmž právem k tomu odsouzen byl, aby zaplatil, i dáno pohnaným za právo.

Zbytky hradeb na Žampachu.

Dluhy veliké přinutily Jana, že některé části panství svého zastavoval, a začal se Žampachem. R. 1513 dne 10. října [2]) postoupil hradu Žampachu s dvorem popl. a dvory kmecími, Žamberka městečka polovici, vsí Dluhoňovic, Bohusova, Henic, Hnátnice, Hlavňova celých a částí Jedliny, Slemena, Chlének, v Chloumku vsi, v Březnici dvorů km., Trundorfu vsi celé, ve Skrovnici dvou nápravníkův a práva svého

[1]) Čas. mus. II. 79—82, Bienenberg I. 81, 173, 179, arch. č. VI. 520, DD. 41 p. 40. [2]) Vklad se stal r. 1514 dne 1. února (DZ. II. B 25, J 30).

k Libchavskému zboží *Burjanovi Trčkovi z Lípy* a na Lipnici za 3288 kop gr. Pr., však na ten způsob, kdyby on Jan neb jeho dědici Žampach vyplatili, aby jim vrácen byl i se svršky a nábytky v celosti a bez umenšení, a kdyby zatím na zboží tom škoda nějaká se stala, aby od držitelů zápisných byla nahrazena. Podržel tedy Jan Žampach jen vsi Lukavici, Léštnici, Klášterec, Lhotku, Pastviny, Nekoř, Vlčkovice, Těchonín, Sulkovice, Lubník, díl Mistrovic, městečka Mladkov a Kyšperk a vsi Rotnek a Jankovice. Burjan postoupil (vkl. r. 1519 dne 10. října) práva svého k Žampachu *Haimanovi Krušinovi z Lichtenburka*, a tento (vkl. roku 1521 dne 28. května) v dluhu 3288 kop *Vojtěchovi z Pernšteina* a na Pardubicích. Vojtěch potom dále již Žampachu nepostupoval. Za vlády těchto pánů, kteří nikdy na Žampachu nesídlili, na opravení zboží tak málo bylo obětováno, že se 30 let po zastavení ve stavu nejsmutnějším nacházelo; hrad byl spuštěn, v polovici Chocně bylo drahně domů spálených, spuštěných a zkažených, a jiné grunty též zkázu vzaly a opustly.

Roku 1539 dne 12. ledna, dávno již po smrti Janově, učinili smlouvu mezi sebou synové jeho *Zdeněk*, *Václav* a *Hynek*, porovnajíce se o dědictví otcovské. Ostatní dva bratří pustili Zdeňkovi výplatu na zámku Žampachu k jeho pravému dědictví, proti tomu dal on Hynkovi 3000 kop míš. na jeho díl a Václavovi za díl vydal městečko Mladkov s příslušenstvím do jeho živnosti, tak aby po jeho smrti zase na Zdeňka připadlo, a Hynek za svůj nápad na Mladkově nějaký plat obdržel. Zdeněk potom zase Žampach vyplatil, ale zboží to v tak špatném stavu nalezl, že si k ohledání škod komorníka od desk (Václava ze Šonova) vyžádal. Ten roku 1540 dne 13. ledna veden byl na hrad Chudobu a shledav tu škody, odebral se do Žampachu zámku a odtud na všechny grunty, kdež se škody nacházely. [1])

Pro tu i jiné věci hned přišlo k soudům. Zdeněk vznesl na soud zemský, že Jan z Pernšteina postoupil Žampachu s mnohým umenšením a zkažením, pokládaje si tu škodu na 4000 kop. Jan, který byl Žampach po bratru svém Vojtěchovi († r. 1534) přijal, sváděl vinu spuštění na Trčky, pravě, že Zdeněk k nim o tu škodu hleděti má. Kromě toho stížil si Jan jakožto pán Litický do Zdeňka, že člověku jeho v Žamberce zahrady užívati zbraňuje, ačkoliv ji pod plat držel, a dvěma jiným tutíž že louky na Poříčí odňal. [2]) Brzo přišly k těmto nové soudy. Pernšteinští lidé někteří ze Záměli, Sopotnice a České Rybné byli vzati Zdeňkem do vězeni, protože dluhů neplatili. Když mu psali hejtmané kraje Hradeckého, aby lidí těch z vězení propustil, odpověděl Zdeněk, že jich ve svém vězení nemá, než že jsou od lidí Zdeňkových pro dluhy na právě ve vsi Bohusově, jako prý lidé Zdeňkovi pro dluhy byli obstaveni v Rychnově. Hejtmané chtěli věc tu slyšeti, ale Zdeněk vyměřoval si právo sám, jako by hejtmané jeho měli poslouchati, ne on jich. Když pak hejtmané o tom nejv. hofmistru zprávu učinili, pohnal je Zdeněk k soudu komornímu, že neměli tak učiniti, dokládaje se tím, že lidé jeho také v Rychnově na právě drženi byli. Načež mluvili hejtmané před soudem: „Byli li Zdeňkovi lidé v Rychnově stavováni, i jest tu pořádné právo; ale v Bohusově práva ani konšela není, než toliko jest rychtář. A tak jedna osoba aby měla soud dělati, není za pořád, aneb s pánem svým se raditi, ježto tudy by pán musil býti žalobníkem i radou.“ Zatím se pře o škody na Žampachu učiněné protáhla až do roku 1547, kdež již léta právní byla prošla, pročež i Zdeněk propadl. V těch dobách však byl Zdeněk již kolik pří prodělal, jezdě ustavičně k soudům, a nevíme, byl-li v okolí Žampachu šlechtic, s kterým se nesoudil. Sotva vyplatil Žampach, už se soudil s Mikulášem z Bubna o několik dvořáků, jimž prý Mikuláš zbraňoval, aby služeb povinných k Žampachu činili (r. 1541). Mikuláš držel dvůr Švikovský v Lišnici, který prý od někdy Jana Žampacha a syna jeho Václava za dvůr manský vysazen byl a z něhož prý služby manské k Žampachu činěny býti měly. Vzpomněv si na to Zdeněk, dával v psaních svých Mikuláši titul „věrný milý,“ jako manu a služebníku. Mikuláš jsa takovým titulem, jakožto svobodná osoba stavu rytířského, velmi uražen, pojmenoval Zdeňka v listu svém také „věrným milým,“ dokládaje, že jest tak dobrý, jako on Zdeněk. Nemoha snésti takového dotýkání cti, tehdáž velmi důtklivého, pohnal Zdeněk (r. 1542) Mikuláše do soudu zemského, kdež po dlouhém všelijakých psaní ukazování soudcové nalezli (r. 1546), „že ta psaní mezi nimi zběhlá k žádné ujmě a lehkosti jich obojí strany nejsou a býti nemají, nyní i časy budoucí.“ Neméně se soudil s Mikulášem a bratrem jeho Otíkem o Mladkov a Kyšperk, ježto měli v zástavě od věřitelů někdy Jana Žampacha, jakž na svém místě se vypravuje.

Na své poddané byl Zdeněk laskavější. Choceňským dal r. 1547 dne 15. října tři kusy rolí v užívání zákupné, ale příštího roku polovice své městečka Chocně se vsí Chloumkem Jaroslavovi, Vojtěchovi a Vratislavovi bratřím z Pernšteina postoupil. [3]) Z té příčiny také Zdeněk věno manželky své Alény z Valdšteina, 2000 kop, na Chocni zapsané převedl (vkl. r. 1551) na Žampach zámek a tvrz

---

[1]) DZ. 43 A 10, 45 A 4, 84 C 4—6. [2]) Reg. 10 F. k s. G 19, H 12. [3]) DZ. 45 C 2. Roku 1544 dal si hrad Žampach, ačkoliv manstvím nebyl (leč jen r. 1324—1357), z desk dvorských vymazati, dokázav, že jest Žampach zpupným zbožím listem císaře Karla (DD. 62 str. 525 a 67 fol. 18).

Libchavu Českou, půl městečka Žamberka a městečko Kyšperk s příslušenstvím.[1]) Žamberské zbavil všelikých robot listem daným r. 1550 dne 30. dubna.

S Janem Strachotou z Kralovic na Orlici měl Zdeněk časté soudy. Jednou (r. 1553) soudil se s ním o jednoho člověka a po druhé toho roku o vesnice Mistrovice a Lubník s poplužím Vernířovským, které měl Strachota v zástavě od zboží Mladkovského. Po chvíli přišlo ještě hůře. Jiřík Kovářík, poddaný Zdeňkův, vyprodav se z Pastvin, chtěl se usaditi na Orlicku. Zdeněk, který jej nerad a to teprve po nálezu soudním propustil, pobral mu ze zlosti v domě jeho v Pastvinách 104 kopy. Po něm přišli tam (r. 1554) Jan Hladký, písař Zdeňkův, s poddanými z Kyšperka a z Pastvin a pobrali Kováříkovi všechno, co ještě v Pastvinách měl, peřiny, šaty, vozy, dobytek, slepice a j. v. Strachotové ihned věc tu na Zdeňka vznesli, ale on jim světlé odpovědi nedal. Nežli věc ta soudem rozeznána byla, začaly Zdeňkovi pře s nepokojným sousedem Achylem Andělem z Ronovce. Přišla, jak říkáme, kosa na kámen.

Lidé Zdeňkovi jednou (r. 1554? 1555?) Achylovi v řece jeho, která ke dvoru Farářovskému v Léštnici náležela, jezek pobořili a potom (r. 1555, 20. května) na obcích Lišnických, kterých Zdeněk a Achyles společně užívali, 16 ovec, berana starého, některé skopce, jehnice a kozu zajali. Achyles sice pro tu věc na Zdeňka žaloval, ale zlobil jej také jinak, jak mohl. Příčin dosti našel, poněvadž některé grunty mezi nima sporné byly. Každou chvíli obdržel Zdeněk zprávu nějakou k omrzení. Tu mu oznámeno, že Achyles ryby v jeho řece lapal, potom že při lese Sekeřím na rolích poddaných myslivosť provozoval (r. 1556). I zapověděl mu Zdeněk grunty své; ale nic platno, neb právě po té zápovědi (v prosinci r. 1556) jednoho dne uštval Achyles zajíce u Léštnice, čtvrtého dne potom honil zase na zajíce, a později dva zajíce uštval. Tak i léta 1557—1558 uplynula, a Achyles a syn jeho Jan tolikerých pychů se dočinili, že nebyli s to pokuty zřízením zemským vyměřené (za jeden pych 50 kop) zaplatiti. Ale náhoda jim pomohla.

Když r. 1562 dne 15. května pře ty slyšány býti měly, oznámil prokurator Achylův, že mezi lidmi řeč jest, že by pan Zdeněk Žampach umřel.[2]) Tu Havel Samša z Kosmačova, Zdeňkův prokurator, stížně se najednou domlouval, aby pře ty slyšány byly, že dle zpráv Hradeckých pan Zdeněk jest živ a lépe se má. A tak byly pře ty vyslyšeny. Anděl zůstal práv a dal památné (taxu), jež pak soudem na Samšovi vymáhati se snažil, protože jen pro jeho „nezbednosť“ pře ty po smrti Zdeňkově slyšány byly.

Po Zdeňkovi zůstali synové *Jan Burjan, Vilém, Hynek* (tento již v 6 letech po smrti otcově zemřel), *Karel* a *Čeněk*, z nichž jen nejstarší léta svá měl a ostatní ještě nezletilí byli. Ač se Jan Burjan, který nyní otcovské zboží spravoval, seděním na Žampachu psal, přece někdy i na Kyšperce bydlil, a r. 1562, 3. března listem zde daným od sebe i od bratří Janovi Dobešovi z Bezděkova dvůr popl. při vsi Horní Libchavě (který mu někdy Zdeněk dal) ode všech služeb a platův osvobodil. R. 1568 přikročili bratří ještě na živu zůstávající (tedy mimo Hynka) k dělení zboží otcovského, jež rozdělili na 4 stejné díly, a dne 26. ledna dílčí cedule podepsali.[3]) Nejstarší ze synů, Jan Burjan, obdržel díl, který se nacházel „na ceduli dílčí čtvrtého dílu,“ totiž město Králiky, vsi Hejdiš, Levku Dolejší, Prostřední a Hořejší, Heřmanice, Moravu, Bořikovice, Lichkov, Petrovice Německé a městečko Mladkov s příslušenstvím, na němž vystavena jest v l. 1568—1577 nová ves řečená Červený potok. Vilém dostal na svůj díl „hrad Žampach“ s dvorem popl. „pod zámkem,“ Budy se clem, Hnátnici, Písečnou s pivovárem, Dluhoňovice, Bohusovou, Henice, Hlavnou, Skrovnici c. t. m., ves Libchavu Českou s tvrzí a dvorem popl. a vším příslušenstvím. Ti bratří již léta svá měli, ale i pro ostatní dva nezletilé určeny díly, jež se jim později dostati měly. Karlovi se dostaly polovice městečka Žamberka a vsi Trundorf, Lišnice, Pastviny, Klášterec a Bartošovice celé. Čeňkovi zbyl díl Kyšperský, totiž městečko Kyšperk se dvorem, vsi Lukavice Dolejší s dvorem, Lukavice Hořejší, Rotnek, Jankovice, Nekoř celé, Šedivec s dvorem popl. c. t. m.[4])

Vilém Žampach, člověk vzrostu velikého „alter Cocles,“ vydržel na Žampachu jen 3 léta a prodal díl svůj r. 1569 dne 8. října ostatním bratřím svým za 10.000 kop gr. č., po čemž se usadil asi roku 1577 v Pastvinách ve vesnické samotě, ale pojav k manželství Annu z Kralovic, dostal se ve spoludržení statku Čeradického.[5]) Poněvadž při koupení Žampachu byli bratří Karel a Čeněk ještě nezletilí, spravoval Jan Burjan panství to sám, ale špatným hospodářstvím nejen díl svůj, nýbrž i díl bratra svého Čeňka zadlužil; Karlovi se tak nestalo, protože dosáhnuv dříve let svých, díl svůj sám se spravovati jal. Když Jan Burjan brzo po koupení Žampachu zemřel, shledali mladší bratří Karel a Čeněk, že musejí starodávné zboží rodu svého prodati, což také r. 1574, 14. ledna vložením ve dsky zemské učinili. Nedlouho potom uchvátili četní věřitelové, mezi nimiž sám Karel byl Janovi Burjanovi 641 kop uvěřil, panství Kralické a Mladkovské, a uvázavše se v ně, prodali je r. 1577 Zdeňkovi z Valdšteina. Tak po 200letém držení

---

[1]) DZ. 10, D 8. Obeslané výplaty r. 1550—1628 B 1 (rkps. mus.). [2]) Pravda to byla, neb již 3. března byl Zdeněk mrtev. [3]) Bienenberg I. 180, DZ. 19 N 23, 23 G 6. Dílčí cedule se nám nezachovaly, pročež se jen jednotlivé díly podlé zápisů pozdějších popsati mohou. [4]) DZ. 17 D 15, G 21, 18 P 1, 19 N 23, 62 G 10, H 25. Jan Burjan a Čeněk drželi potom svoje díly společně. [5]) DZ. 60 D 20 (17 G 21) a 23 H 26.

přišla rodina Žampachův o zboží své kdysi tak rozsáhlé a trávila potom čas na malých statečkách, ba skorem na sedlských dvorcích. [1])

Žampach koupili roku 1574 *Jan starší ze Žerotína* na Náměšti a *Adam Bukovský* z *Hustířan* za 10.350 kop gr. č., a sice „zámek Žampach s hradem při něm Chudobou, s dvorem popl. s poplužím pod zámkem Žampachem,“ tvrz a ves Českou Libchavu s dvorem, městečko Boudy pod zámkem Žampachem. vsi Písečnou „s podacím, kdež pohřeb pánů z Potšteina jest,“ Hnátnici, Hlavno, Skrovnici, Hejnice, Dlouhoňovice, Bousovou s podacími v Libchavě a Hnátnici. Adam pustiv Janovi Libchavu a jiné vesnice, stal se potom samotným držitelem Žampachu. Byl, jak se zdá, člověk násilný a svářivý. R. 1576 pobrala manželka jeho mnoho lnu Johance z Boskovic, která měla v nájmu dvůr Landšperský, potom přišel na to pole Adam s nemalým houfem lidí, zbraněmi a ručnicemi, a pobrav co tu lnu zbylo, všecko k Žampachu odvézti dal, nechav na místě jen několik otepí. Z dosti dlouhé vlády jeho není nám nic paměti hodného známo. R. 1591 byl již Adam mrtev, zůstaviv syny *Otíka*, *Vladislava* a *Mikuláše*, z nichž Otík jakožto nejstarší spravování panství otcovského převzal. Než již řečeného roku zachtělo se Mikuláši, ač ještě let neměl, samostatně hospodařiti, a požádav tudíž dílu svého po otci a mateři, obdržel r. 1591 dne 29. května na penězích 1750 kop, hřebce, 3 klisny, 3 krávy, 60 ovec, šatů ložních se 3 lůže, kdyby jich potřeboval. Za peníze dotčené koupil si Mikuláš r. 1608 Hoděčín a oba bratří jeho drželi Žampach společně.

Vývod Bukovských z Hustířan v krajině Orlické usedlých.

Adam Bukovský z Hustířan na Žampachu 1570 † j. 1591 ⚭ Johanka z Bubna † j. 1591.

Otík 1591 † j. 1602 na Žampachu — Vladislav 1591—1615 ⚭ Dorota z Újezdce — Mikuláš 1591—1620 na Hoděčíně ⚭ Anna z Malejova

Otíkovi: Adam Bohuslav 1613 — Jan Otík 1614 † 1663, 26. Apr. — Anna Marie 1612 ⚭ Albrecht Sudlička

Adam Bohuslav: Zdeněk 1663 na Skrchlebích — Jan Ferdinand 1726

Jan Otík: Jan Jiří 1663 na Přestavlcích — Jan Vácslav 1726

Mikulášovi: Johanka 1620—1642 — Vilém Karel † 1682, 27. Aug. ⚭ 1. Anna Sidonie † 1662, 27. Maj. 2. Marie Barbora Hubrykovna † 1665, 5. Jun.

Vilém Karel: Mikuláš Bedřich na Hoděčíně † 1701 ⚭ Lukrecie z Dobřenic

Otík se sice dočkal počátku 17. století, ale zemřel hned v prvních letech téhož věku, zůstaviv syny *Adama Bohuslava, Jana Otíka* a jednu dceru Annu Marii. Nyní ujal panství ve správu bratr zemřelého nedílný Vladislav, spolu se staraje o vychování a vyživení sirotků nezletilých. Za jeho vlády (r. 1609) obnovili a vymalovali znovu kůr a strop kostela v Písečné, k čemuž někteří páni z měšce svého přispívali; mezi nimi čte se Vladislav náš, choť jeho Dorota, Mikuláš Bukovský a choť jeho Anna a Jan Majnuš Bukovský. [2]) Když dorostly děti n. bratrovy, postaral se Vladislav o jich slušné zaopatření. Annu Marii vdal do Lhotky za Albrechta Sudličku z Borovnice a dal jí roku 1612 dne 18. října za všecku její spravedlnosť otcovskou i mateřskou 4800 kop míš. Aby pak v samostatném držení Žampachu zůstati mohl, odbyl také penězi strýce své; Adamovi Bohuslavovi dal roku 1613 dne 18. října za spravedlnosť jeho ke statku Žampašskému 5000 kop míš. a Janovi Otíkovi r. 1614 dne 7. října tolikéž. Vladislav uvodí se potom ještě r. 1615 jako pán na Žampachu, přiznávaje se ke sbírkám a berním z 80 poddaných osedlých, a bezpochyby ještě nějaký rok potom žil. Jak lze souditi z následujícího průběhu dějin, nezůstavil po sobě dědicův. Nástupce jeho *Jan Otík Bukovský* z *Hustířan*, jenž se r. 1620 pánem hradu vyskytuje, [3]) nepřidržel se stavů vzbouřených, jako ostatní jeho strýcové, a zůstal proto v držení zboží svého; nicméně prodal zboží to sám r. 1626 dne 25. ledna *Fridrichovi staršímu* z *Oprštorfu*, *Dubu* a *Frydšteina na Přestavlcích* za 24.091 kop 35 gr. 5 pen. míš., a sice: zámek Žampach s hradem při něm Chudobou, se dvorem pod týmž zámkem, městečko Budy, vsi Hnátnici, Hlavnou, Hejnice, Dluhoňovice a Písečnou. [4]) Na srážku summy trhové postoupil Oprštorf Janovi Otíkovi statek svůj Přestavlcký.

Frydrych byl císařským v kraji Hradeckém nad reformací nařízeným kommissařem, přísným katolíkem a při tom přítelem jezovitův. Koupiv panství, ještě téhož roku daroval dvůr Lovošín ve vsi Hnátnici Vácslavovi Jelínkovi z Lovoše a na Vysokém Veselí, bezpochyby odměnou za věrné služby. Dětí nemaje zamýšlel celé jmění jezovitům odkázati a zvláštní kolej téhož tovaryšstva v Hradci Králové zříditi. V ten rozum také sepsal kšaft svůj roku 1629, 16. října. Chutně odkázal všechno zboží své *řádu*

[1]) Čeněk, jak již řečeno, bydlel na dvoře svobodném v Němčí, jenž se později dostal strýcům jeho. Po Karlovi, jenž držel Přestavlky (Sr. DZm. 172 A 22), zůstali dva synové, Adam a Karel (r. 1599), kteří to zboží prodali. Roku 1615 již nikoho z té rodiny osedlého v Čechách nebylo. Jana Burjana synové byli *Adam*, pak *Zdeněk Žampach z Potšteina* na Hodonině, komoří Ferdinanda II., „zpronevěřilý a odběhlý syn vlasti,“ o němž ani Karel ze Žerotína ani Skála nic dobrého nemohli napsati (r. 1608—1634). Týž měl dva syny, jimiž, tuším, rod tento vymřel. (Genealogie pr. M. Koláře.)

[2]) Bienenberg Alt. I. 181—182, DZ. 18 D 13—15, 196 A 9, 26 J 24, 177 F 22, Dvorského Památky žen 123. [3]) DZ. 95 O 17, 188 K 3—4, rozvržení sbírek. [4]) DZ. 294 E 24. Vklad se stal r. 1627, 27. listopadu (DZ. 142 P 16). Jan Otík seděl na Přestavlcích do své smrti († r. 1663, 26. dubna) a potomci jeho až do r. 1727.

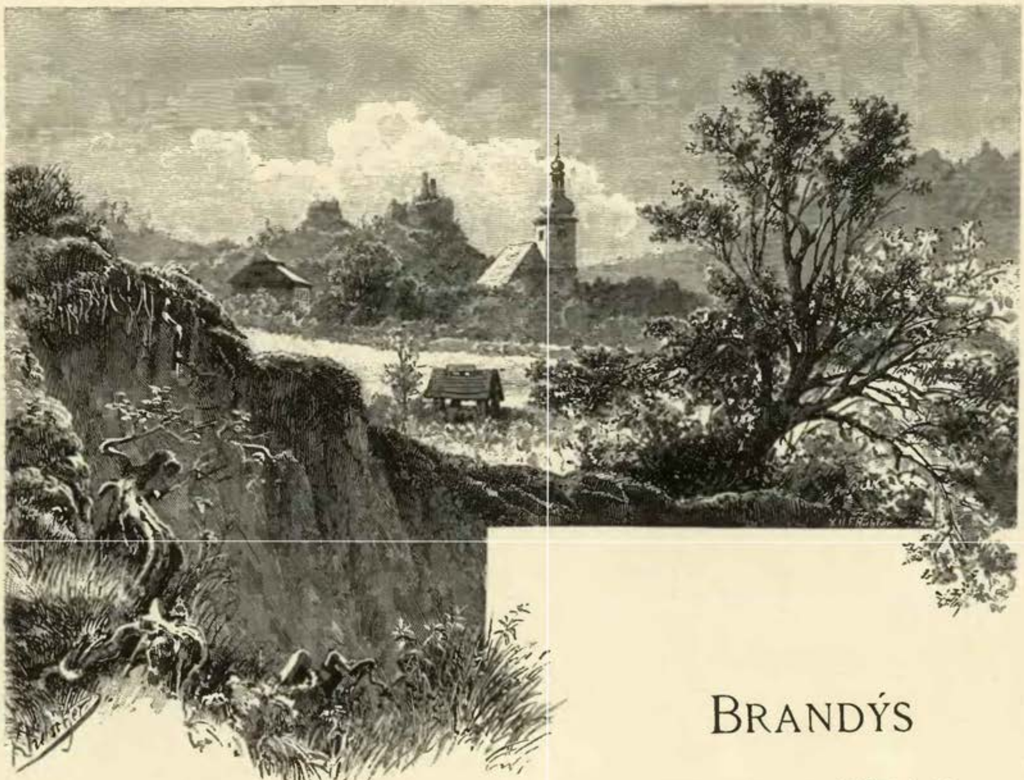
tovaryšstva Ježíšova, an se byl bratr jeho Ota, pán na Častolovicích a spolu i reformační kommissař v Hradecku, všech nápadův odřekl. Statek odkázaný určil pro kolej Novoměstskou Pražskou, však na tu výminku, kdyby ta kolej hodnou fundací opatřena byla, aby statek ten připadl koleji v Hradci Králové, pokud by se tam založila; jestli by však tu koleje nebylo, tedy statek vůbec řádu zůstati má. Umřel nedlouho potom, a sice ještě r. 1630, [1]) a pochován napřed v Kladsku, odkudž ostatky jeho přeneseny r. 1667 do Hradce. Kolej Hradecká, k jejíž zřízení byl Fridrich 5 domů koupil, zřízena byla skutečně a uvázavši se r. 1633 v Žampach, zůstala v držení jeho až do svého zrušení.

Hned při začátku jezovitské vlády zkusil statek Žampašský mnoho svízelův. Roku 1634 přišli do Žampachu po poledni vojáci z Kladska, pálili na statku, 5 osob ranili a za mrtvé nechali a 12 pokojů rozrazili. Vzali co našli, stříbro, perle, plátno, šaty, máslo, sůl, maso, ubrusy, servíty, 15 kobyl a 2 hříbata a vše odtud odvezli. Škody si počítali tehda na 1021 kop míš. R. 1639 přišli sem Švédové opět a loupeže na mnoha vozích odvezli. R. 1648 císařští dvůr zdejší dvakráte vydrancovali a nábytek, obilí a plátno odtud odnesli. Při takovém stavu věcí lze mysliti, že také starý hrad na hoře úplně vydrancován byl. Byv po celé 16. století na stavení chatrný, zanedbán jest od Jezovitů nejhůře, a to zvláště od těch dob, co si novou residenci v Budech postavili. Učený jezovita Balbin, který hrad častěji navštívil, nalezl tu toliko holé zříceniny (merae ruinae); také Beckovský (r. 1700) připomíná Žampach jen co pustý zámek.[2]) Pouze o starou kapli se jezovité ještě trochu starali. Roku 1672 dal ji Hradecký rektor Tobiáš Reichel opraviti a k tomu cíli mnoho kamení ze starých stavení vylámati. Když pak řád jezovitský zrušen a důchody jeho k fondu náboženskému obráceny byly, prodána jest kaple r. 1787 dne 29. října Vácslavovi Knéžkovi, písaři v Žampachu, za 15 fl., po čemž kaple tato rozbořena byla. Kříž, který v ní byl, daroval Knéžek kostelu v Písečné, kde se posud nachází. Před sto lety stály na Žampachu ještě vysoké zdi, kteréž Karel z Bienenberka popsal, později i tyto poslední zbytky s takovou zuřivostí bourali, že jeden z dělníků při tom o život přišel.[3])

[1]) DZ. 144 B 5. Roku 1630 vložen již kšaft jeho ve dsky zemské, chybně udáno tedy v pamětní knize farní, že zemřel r. 1632, a u jiných, že zemřel r. 1633, než den úmrtí 18. května a stáří při smrti (44 let) pravdivy jsou. [2]) Pam. kniha na faře v Písečné, Miscell. III. 87, Poselkyně I. 1034.

[3]) Po zrušení řádu potažen jest Žampach ke statkům státním a prodán potom *Frant. Wünschovi*, jehožto dědici, manželé *Arnošt* a *Anna Wünschovi*, jej r. 1822 *Vácsl. Novákovi* prodali. Po něm následoval r. 1823 vnuk jeho *Jan Novák* (Sommer S. 296). Roku 1841 dne 13. února koupil statek ten valně zadlužený *Jan David v. Stark*, po němž byl statek mezi dědice jeho na dvě třetiny a 6 osmnáctin rozdělen. Díly ty převedli na sebe dva z dědicův, od nichž koupil Žampach r. 1859 dne 16. června kníže *Alfons Chimay* za 120.000 fl. Od jeho dědiců jej koupil r. 1869 *Jiří Parish*, držitel Žamberka, ale pak následovali rychle po sobě r. 1870 Jindřich Küstner, r. 1871 Heliodor Heidl, r. 1871 Frant. Chleborád, r. 1872 Dr. Edvard Eiselt a r. 1872 Frant. rytíř v. Hopfen. (Žampach popsal, ač nedostatečně, Heber II. 181.)

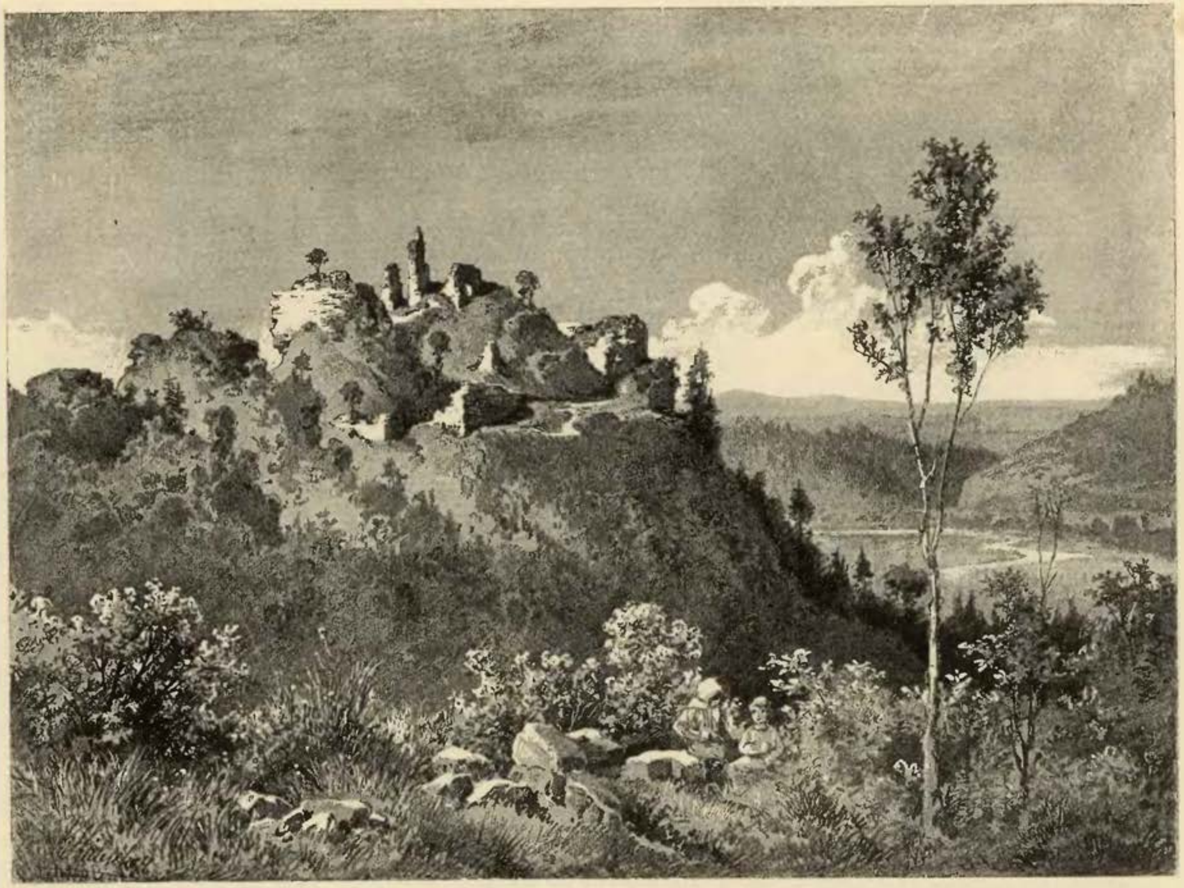
BRANDÝS HRAD A SÍDLO.

1. Popis starého hradu a klášteříčka či nynějšího zámku.[1])

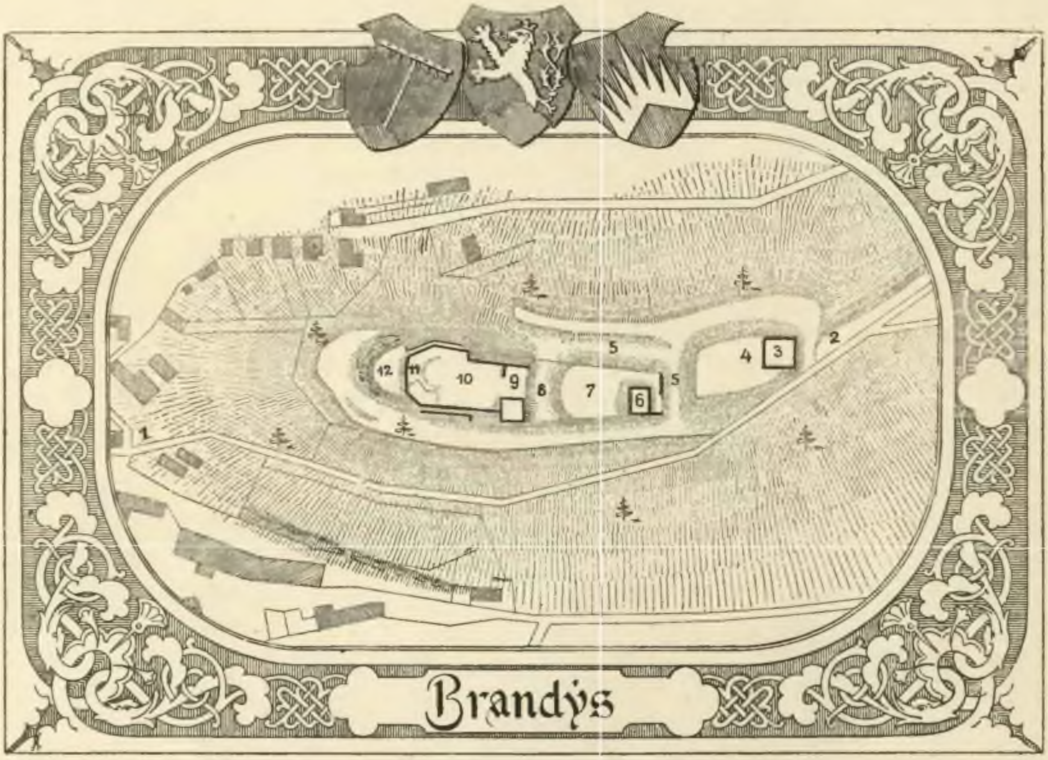
V poříčí tiché Orlice najde se jen malý počet takových půvabných krajin, jako je ta, v níž položeno jest *městečko Brandýs*, Pražanům dobře známé. Čisté domky mezi zeleným stromovím a tučné louky vyplňují údolí, jež protéká řeka Orlice; na jižní jeho straně vystupují strmé hory řečené Klopoty, a pod černými jedlinami bělá se pomník ctihodnému J. A. Komenskému postavený. Na druhé straně viděti jest vysoké zelené porostliny, za nimiž černé lesy k ještě větší výšce vystupují. Jedna z těchto výšin, vybíhajíc na způsob úzké ostrožny, končí se zrovna nad městečkem. Již z daleka viděti na ní, že jest několikráte příkopy prorvána, a již odtud shledaly by se tu zbytky lidské práce, kdyby o tom lépe nesvědčily zubaté zříceniny, které se na západním konci hradiště nacházejí.

Od radnice na levo stoupá se mezi chalupami a stinnými zahradami starodávnou cestou hradskou, na kteréž se dříve vozy nejezdilo, nýbrž toliko koňmo, výš a výše až k temeni hradiska a k tomu místu, kdež souvisí ostrožna se severní hornatinou. Cestovatel stane tu před příkopem širokým a 4° hlubokým, přes nějž vedl dříve most zvoditý; nyní není ani stopy po mostnicích, tím méně po mostě; není již třeba volati na vrátného, aby most spustil, poněvadž přeběhne každý příkop velmi snadno a do *předhradí* vkročí. Prostora tohoto je nyní prázdna, obsahujíc místo čtverhranné, nerovné, ve středu prohloubené a na ostatních dvou stranách vyvýšené. Ale právě proto lze si utvořiti obraz, jak to zde jindy vypadalo. Předhradí bylo totiž na všech stranách ohrazeno, mělo napřed i v zadu čtverhranné stavby, jichž ssutiny zemí zasypané a travou porostlé posud se spatřují. V prvním stavení se vším příslušenstvím tak spůsobeném, jak toho čas a potřeba žádaly, nacházela se brána, tuším, jen tak veliká, co by jezdec projeti mohl, pak se jelo průjezdem do dvora, odtud pak zase druhým průjezdem až na konec předhradí.

[1]) Pomůcky: Bienenberg's Alterthümer II. 26, A. V. Šembery, páni z Boskovic 1870, Časop. musej. r. 1878 str. 413—451.

Brandýs nad Orlicí od východu.

Vysvětlení plánu: 1. Stará cesta vedoucí na 2. vrch hory, odkud se šlo 3. branou na 4. předhradí; 5. druhý příkop; 6. věž; 7. městiště předního hradu; 8. třetí příkop; 9. býv. brána; 10. městiště na zadním hradlě; 11. sklepy; 12. místo k založení praku a střelby. Sever nahoře. Nad plánem erby býv. držitelů: Kostkův, Žerotínský a Boskovský.

Asi touž cestou se i nyní kráčí, ale kdo sem přijde, div závrať nedostane, shlížeje do hlubokého příkopu místy ve skále vytesaného (5° hlub., 4° širokého). Sleze se stráně a hledí se na hrad dostati, jak se mu chce a jak může. V dřevnějších dobách to bylo jinačí. V levém rohu předhradí se vstupovalo na mostnice, spuštěn byl most a vcházelo se do *druhé brány*, jež se nacházela ve hradbě opatřené pokrovím aneb zábradly. Příchozí se musil tudy otočiti k severu a bráti se úzkou cestou, maje k levé ruce mohutnou věž a k pravé již řečenou hradbu. Nedostal se však touto cestou hned ke příbytkům panským, nýbrž byl teprve v *předním hradě*, který byl sice se zadním hradem ve stejné výšce a byl také na všechny strany hrazen, ale kromě již řečené věže branné jiných staveb kamenných v sobě nezavíral. *Věž* tato *veliká* čtverhranná stála na skále a zůstavila nám kromě několika zdí 2° hrubých hodný kopec rumu, arci již dávno porostlého. Na nádvoří předního hradu je prázdno a pusto, nic tu neupomíná na bývalé živobytí, a zakrsalé křoviny svědčí, že jediná příroda jako taková nehyne. Jak již řečeno, obcházela cesta stará věži, zahnula se až k severní hradbě a vedla odtud ke *třetímu příkopu* méně (3°) hlubokému, ale vždy ještě tak spůsobilému, aby mohl překážeti nepříteli, který až sem pronikl. Cestami uměním lidským připravenými schází se do něho a vstoupá se odtud do zadního hradu, který neobsahoval nic více, než jediný palác.

Podoba *hradu zadního* byla podkovitá a zrovna taková, jak ukazuje palác Potšteinský, oba hrady byly tedy založeny na rozhraní 13. a 14. století, jak také z památek psaných souditi lze. Mohutné zdi tu posud vynikají takovým způsobem, že prostranství jimi zavřené mnohém výše leží, nežli základy jejich; kromě dvou velikých oken není nikde otvorů jiných, poněvadž neměl palác hradeb venkovských, tudíž jest souditi, že svrchní části paláce, které okna měly, již dávno se sesuly. K obraně byla také *veliká věž* v levém rohu hradu, která z čáry rovné vystupovala, tak že se odtud na tři strany stříleti mohlo. Na jižní straně byly pokoje panské, na severní byty čeládky; mezi nimi snad dvůr nevelíký

s košatým stromem. Pokud ukazují zbytky, byl palác výstavnosti prosté, beze všech ozdob architektonických, a kdo vylezl na příkré a vysoké hradiště domnívaje se, že ve vnitřku něco uzří, velice se sklamal, neb jen oko cvičené shledá na místech těchto věci, kterých jiný lhostejně pomine. Shlížejíce s paláce, vidíme pod ním trojhranné místo ještě v ohradě zevnější ležící, docela prázdné, na němž stával prak neb totach, který měl prudkou střelbou nepřítele odvraceti. Odtud pracným lezením se dostaneme pod jižní zeď paláce, kdež se posud dva dobře sklenuté a veliké sklepy nacházejí.

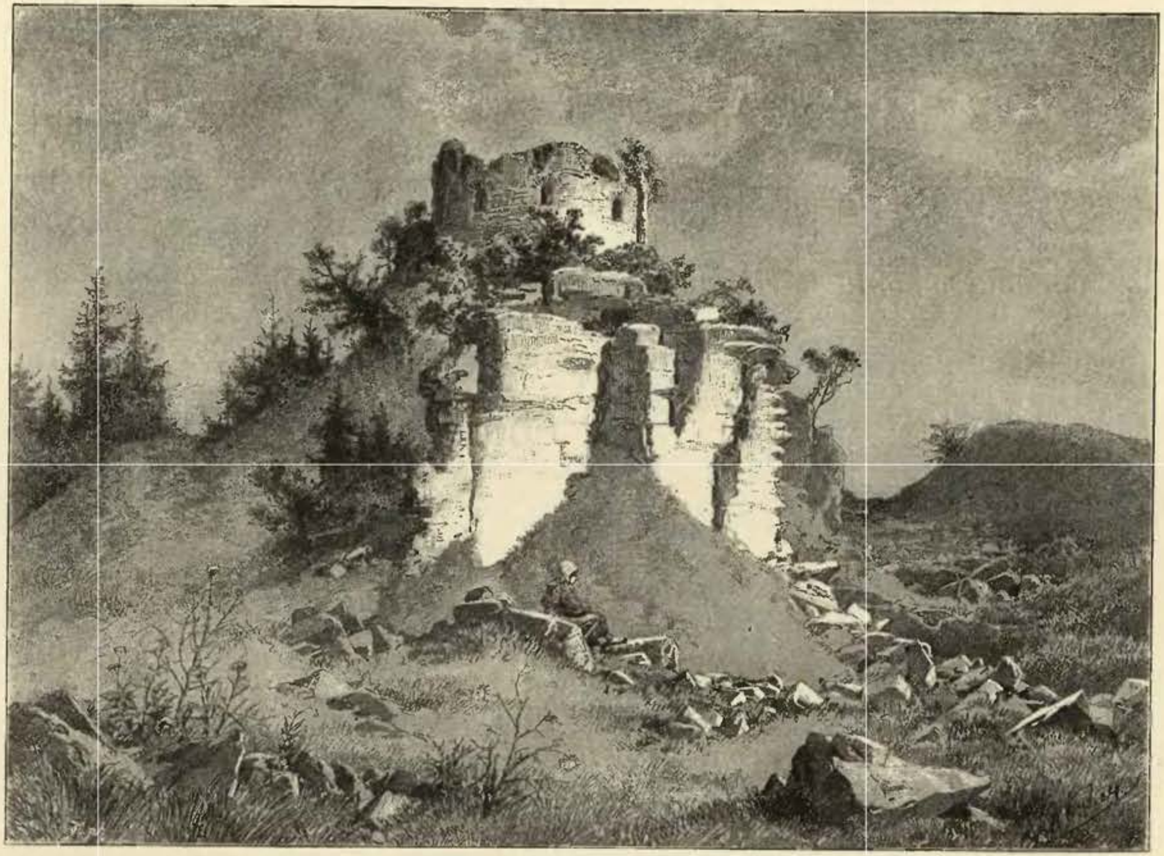
Opakujeme-li zkrátka, co posud o hradě Brandýském pověděno bylo, shledáme, že měl 4 části: předmostí, předhradí, přední a zadní hrad. To vše leželo v jedné čáře za sebou, a tato byla zase příčinou, proč veškerá stavba tak a ne jinak spořádána byla. Neb poněvadž všechno za sebou na úzkém hradisku leželo, odpadal zamilovaný způsob opevnění středověkého, totiž cestu otáčeti v příhrádcích, kolem vnitřního stavení aneb před ním; zbýval tedy jen ten způsob, jak jej spatřujeme, totiž nastavěti dosti překážek nepříteli, který se do zadního hradu dostati chtěl. Proto ty troje příkopy a kolikeré věže za sebou. K větší bezpečnosti zavřeny byly poslední dvě části příkopem a náspem; u předhradí nic takového nebylo, ačkoliv boky jeho jsou tak strmé a srázné jako u hradu.

Brandýs nad Orlicí (partie z hradu, na plánĕ čís. 5.).

Přebývání na hradě bylo na nejvýš obtížné. Kromě jediného citu bezpečnosti před nepřítelem a živobytí panského nebylo tu žádného pohodlí, ale za to nepohodlí dosti. Přístup k hradu obtížný, na voze skorem nemožný a proto v jisté míře odloučenosť od světa, v létě vedro, v zimě chladno nesnesitelné trápily obyvatele ustavičně. Pozdější držitelé nechtěli proto na zdejším hradě přebývati a bydleli dole v městě. Posledně býval sídlem jejich nynější zámek, prosté stavení čtverhranné s chodbou k jižní straně otevřenou. Starodávná vrata téhož stavení jsou vroubena tesaným kamenem asi na ten způsob, jako se spatřuje na mnohých domech Pražských, nyní však jsou zazděna. Za tímto stavením jest pěkná zahrada, něco dále lučiny, táhnoucí se podlé řeky Orlice, až se končí pod dotčenými již Klopoty, jichž ponavštívení laskavým čtenářům velice odporoučíme.

Roku 1558 nazývá se jisté stavení v městečku domem svobodným „v nově vystaveným;" r. 1652 uvodí se zámek, vedlé něhož se ještě jeden panský dům připomíná. Béře-li se k vysvětlení těchto dvou vzpomínek to, co si posud Brandýšští vypravují, totiž že se Karel ze Žerotína v jednom domě na rynku (na jižní straně) narodil, a v novém zámku že se to nijakým způsobem nestalo, bude výsledek tento: *Dům na rynku byl v 16. a 17. věku domem panským* a *zámek nynější upraven jest teprve v 17. stol.* Co na jeho místě dříve bývalo, o tom zprávu dává vikář Chrudimský ve své relací r. 1635. Když přišel toho roku do městečka, aby vyšetřil věci sporné mezi pánem a farářem Choceňským, uzřel pod hradem příbytek dosti prostranný na způsob malého *klášteříčka* pro kněze bratrské zřízený, skládající se z několika stavení do čtverhranu spojených. U větších vrat byl dům dosti vysoký s krásnými pokoji, vnitř i vně pěknými nápisy a písmy ozdobený, v němž bydlíval před r. 1623 biskup se svou čeledí, ale na ten čas hejtman obyt svůj míval. Něco dále byl jiný dům menší, v němž mládež bratrská vyučována byla. Na třetí straně byl *kostelíček* dřevěný s malou věží od Karla ze Žerotína po způsobu bratrském v nově postavený; v něm na místě povýšeném stály stolice a před nimi stolek čtyřrohý a sedadla pro obecný lid. Na čtvrté straně byly četné komůrky, v nichž jáhnové zůstávali. Mezi těmito stavbami bylo městiště dosti prostranné, na němž byla kuchyňská zahrádka, kašna a nádržka pro ryby. Za staveními těmi byla krásná štěpnice. Až

Sklepy hradu Brandýsa n. O.

dotud zpráva o konventu bratrském, jejž jinde umístniti nelze, než právě na místě nynějšího zámku. Neb veliké toto prostranství po utlačení víry bratrské i se dvorem Orlíkem, k vyživení kněží vykázaným, zase na vrchnost spadlo a od ní na nynější zámek přeměněno bylo.

O známém hřbitově bratrském při ulici městečka, jež od starodávna Loukotí slove a kdysi vesnicí bývala, také dotčená zpráva obšírně vypravuje. Byla tu prostranná zahrada dobrou zdí zavřená, v níž byly blíže ke vchodu hroby rozličné s kameny náhrobními; některé kameny ještě stály, jiné již byly v zemi zapadly a travou obrostly. Něco dále byly hroby šlechticů jednoty bratrské v okolí bydlících, jak se soudilo ze znaků na náhrobcích vytesaných. Uprostřed této zahrady býval znamenitý, veliký a široký kostel, jejž byl postavil Karel ze Žerotína a ozdobil pěknými oblouky; avšak když zaslechl o reformaci katolické (r. 1623), dal ihned oblouky snésti, ozdobné cihly uprostřed krásné podlahy složiti, kameny tesané a hlazené vedlé cihel srovnati, zdi až po 6 loket od země pobořiti a potom ostatek střechou přikryti, aby na cihly a kameny tak složené nepršelo. Vedlé tohoto velikého kostela k půlnoci byl kostelík čtverhranný 12 loket zvýší, prostě krytý, s věžičkou na střechu nasazenou. Byla to hrobka pánů Žerotínských, kterouž si postavili v šestnáctém věku. Jak hřbitov tento zanikl a kterak později s mrtvými těly pánů jednoty bratrské nakládáno bylo, a jak víra bratrská v Brandýse utuchla a zanikla, níže se shledá. Nyní vidíme na tom místě sad obyčejný, a na místě hrobky Žerotínské sloup s nápisem českým: „Z kostí předků kliditi bude pilný květ otčiny rozkošné ovoce.“

2. Dějiny starého hradu.

V 13. století, když se počalo údolí řeky Orlice zalidňovati, oblíbil sobě nějaký vladyka hradiště Brandýské a postavil tu tvrdý hrad, jemuž dal podlé zvyku tehda panovavšího název německý.[1]) Vyložiti název na ten čas arci nemůžeme, ale že jest německý, pozná se na první pohled. Naproti tomu jest nedůvodné, název Brandýsa z jazyka českého odvozovati, jako to činil Hájek, shledávaje v něm totéž, co v českém Branný hrad. *Jindřich z Brandýsa* byl r. 1289 v průvodu královĕ v Olomouci a r. 1297 v Trutnově. Za panování Jindřicha Korutanského nebylo v krajině zdejší nikde bezpečí a pokoje, zejména plenil zboží opatství Zbraslavského *Oldřich z Brandýsa*, sám čtvrtý. Mniši Zbraslavští chtějíce, aby zboží to aspoň na jeden rok prázdno bylo loupeží a násilnictví, škůdcům znamenité dary na stříbře dávali (roku 1308); tak dostal na př. Oldřich sám 30 hřiven stříbra. Avšak přese všechny prosby a dary nedali se Žampachu a Brandýsa tiché krajině žádného pokoje, tak že řeholníci Zbraslavští panství své Lanškrounské a Landšperské poručili Hynáčkovi z Dubé, aby je spravoval a ochraňoval.[2]) Náš Oldřich byl snad s pány Potšteinskými krevním přátelstvím spolčen, an se s nimi nejednou v důvěrném spojení nachází. Když totiž Procek z Potšteina od Pušův zavražděn byl, Mikuláš, syn Procků, jal se tohoto mužobojstva mstíti na Peregrinovi Pušovi, jehož zabil pomocí Oldřicha z Brandýsa a služebníků svých Gerharta a Blahuty ve Starém městě Pražském. Pro tento násilný skutek odsouzen jest Oldřich, když r. 1312, 11. dubna nález smírčí mezi Pušovci a Potšteinskými vynesen jest, k pouti kajicné, aby putoval k sv. Jakubu Kompostelskému do Španěl. Ještě roku 1323 svědčil Oldřich v listě, jímž daroval Mikuláš z Potšteina klášteru Zderazskému podací kostelní v Kostelci nad Orlicí.[3]) O jeho potomcích a nástupcích na Brandýse zpráv nemáme; nějací vladyky z Brandýsa seděli potom v okolí až do husitských

---

[1]) Víska již roku 1227 pod hradem byla, a sice nynější Loukotí; po založeni hradu splynula s nynějším městečkem. Kojata Hrabišic držel ve zdejší krajině Skrchleby, Choceň, Bystrce, Lhotu, les Libchavu, Mostek, Loukotí, Olešnou, jež odkázal služebníkům svým. (Erb. reg. 332—333.) [2]) Emler reg. 639, 761, Chronicon Aulae regiae p. 254. [3]) Zoubkovy Děje Potšteina str. 7 a 55. Pečeť Oldřichova se na listině r. 1323 nezachovala.

válek, ačkoliv již Brandýsa nedrželi; tak Smil z Brandýsa, jenž byl roku 1360 purkrabím na Landšperce a (r. 1360—1371) držitelem Libchavy, a potomek jeho Jindřich, jižto seděl na Libchavě a Sudslavi. [1])

Uprostřed 14. století dostal se Brandýs pánům z *Boskovic*, jižto jej skorem po celé století drželi. *Jan z Boskovic* (podával poprvé r. 1360, 17. srpna nového kněze ke kostelu Brandýskému) měl mnohem větší statky na Moravě, jako Boskovice, Zubrštein, Trmačov a jiné menší, an jsa moudrým hospodářem, zboží svá hojně rozmnožil. Pro zámožnosť svou a vznešenosť rodu svého požíval nemalé vážnosti jak u krále, tak i u stavů moravských. Zemřel 16. ledna r. 1363 a pochován jest v kryptě rodinné v kostele minoritském v Brně. (Viz vývod v I. díle na str. 123.) *Tas z Brandýsa* jinak z *Boskovic* byl ženat s Machnou, vdovou po Jarošovi ze Šternberka, jež mu r. 1365 přinesla věna 600 kop gr. zapsaných na některých zbožích moravských. Jako pána podací kostelního v Brandýse nalézáme jej roku 1390, 2. listopadu, a tu ukazuje náklonnosť svou k Moravě, podávaje sem kněze moravského. Několik let potom zřídil v kostele zdejším nový oltář ke cti sv. Jakuba, jejž nadal rolemi, lukami, domem a platy v Seči, Běstovicích, Rajcích a Skrovnici. Kromě toho zřídil r. 1399 dne 9. prosince v témže kostele oltář na česť sv. Maří Magdalény a nadal jej platy ve Rvišti a Seči, při čemž mimo syny jeho Jana a Beneše, též Jindřich z Libchavy ze starého rodu Brandýského a Petr Kolouch ze Sudslavě svědčili.[2]) R. 1402 byl přítomen valnému sněmu v Praze držanému za předsedání uherského krále Sigmunda, kdež 18. února rokováno, jaká opatření pro zachování míru mají se učiniti na čas nepřítomnosti krále Vácslava IV., jenž v průvodu Sigmundově zamýšlel před se vzíti válečnou výpravu do Vlach. Posléz uvádí se v listě Oldřicha z Boskovic, faráře Chlumeckého (v Hradecku r. 1405, 3. října), jenž jemu a svrchu psaným dvěma synům 300 kop na Chlumci daroval. Sešel smrtí téhož neb příštího roku, zůstaviv 5 synův: *Oldřicha*, *Jaroslava*, *Jana*, *Jindřicha* a *Beneše*.

Jan z Boskovic a *z Brandýsa* hned po nastoupení svém daroval dvůr ve Lhotě s městištěm a mlýn Pelín Pavlovi Řipkovi, jenž byl otci jeho Tasovi věrně sloužil.[3]) V Brandýse podával r. 1410, 22. září k oltáři sv. Jakuba, roku 1413, 10. dubna k farnímu kostelu a volil kněze ze zdejšího okolí. Manželku měl Elišku z Kunštatu, s níž obdržel některé statky moravské (Sebranice atd.) roku 1408. Na Moravě účastnil se pilně v jednáních sněmovních tehda velmi důležitých (r. 1412—1416) a v Brně zahájených. Panství Brandýské rozšířil dvorem manským ve Šňakově. V tehdejších rozmíškách náboženských stál odhodlaně při straně katolické a osvědčil své smýšlení zjevně jako spoluzápisník listu, daného 24. dubna roku 1420 protivníky husitství, v kterémž s bratry svými Oldřichem, Jaroslavem a Benešem proti Pražanům a náčelníku jich Hynkovi Krušině z Lichtenburka se prohlásil. Jako velitel posádky na královském Vyšehradě držel dlouho hrad ten proti obléhajícím Pražanům, až již posádka hladem zmořená na hradě trvati nemohla (r. 1420, 31. října). Rok po této bitvě byl Jan přítomen valnému sněmu v Brně, kdež shromáždění stavové moravští králi Sigmundovi slibovali, že se odřeknou všeho učení husitského. Není pochyby, že se potom častěji v průvodě Sigmundově nacházel a při jeho straně věrně držel, a připomíná se výslovně r. 1422, 4. listopadu na straně královĕ, naposled pak vůbec r. 1423. Zemřel brzy potom, zůstaviv jedinou dceru Veroniku, provdanou za Jaroslava ze Šelmberka (r. 1447). Statek jeho Sebranice blíž Letovic dostal se strýcům jeho Vaňkovi a Benešovi z Boskovic; z toho, že na ně také Brandýs nespadl, soudíme, že jej ještě před smrtí svou prodal, ač neučinila-li tak dcera jeho Veronika.

Znaky Žerotínské v Brandýse nad Orlicí.

[1]) Doklady se najdou v dějinách Libchav. I na Moravě byla rodina vladyk z Brandýsa, kteří byli příbuznými Oldřichovými. O *Frydušovi* a *Vintířovi* z Brandýsa mluví Palacký ve svých dějinách k r. 1312 (II. a, 408). *Milota z Brandýsa* vzdal r. 1349 bratru svému Benešovi Hustopeč, jíž pak tento r. 1359 prodal (Dsky Olomoucké I. č. 100 a 622). Roku 1391 připomíná se *Alšík z Brandýsa* v listě, kterýž dal klášteru ve Fulnece. Měl od pánů z Kravař v manství půl vsi Drnu, pročež je pány svými nazývá (Oesterr. Archiv 1833, Urkundenblatt. N. 5. u. 6) *Jan z Brandýsa odjinud ze Sudslavě* (r. 1432) má na pečeti své 2 parohy jelení křížem přeložené, kterého erbu také slavný válečník *Jan Jiskra z Brandýsa* užíval. [2]) Lib. erect. VI. f. 115—116, lib. conf. I. D 7, V. B 6, VI. A 9, VII. A 7, C 5. [3]) Diplom. Litomyšlský. Pavel Řipka prodal dvůr ten roku 1407 kmetům Vácslavovi a Janovi. (Listina bývalá v archivu Choceňském se ztratila.)

V listinách z r. 1429—1431 pocházejících připomíná se několikráte *Smil ze Šternberka scd. na Brandýse*, což se jen k našemu Brandýsu vztahovati může. [1]) Týž pán od r. 1409—1431 se vyskytující pocházel z linie Holické, měl manželku Barboru z Pardubic a byl bratrem proslulého pána Alše ze Šternberka. Zdá se, že pan Aleš po smrti Smilově se Brandýsa ujal, buď co poručník anebo hromadník, čemuž nasvědčuje zpráva, že týž pan Aleš se strýcem svým Janem dvůr Šňakovský prodal. Okolo roku 1450 nacházel se Brandýs v držení slavných pánů z *Postupic*. Jestliže se v úmluvách Vildšteinských r. 1450, 11. června zdělaných uvodí, že byli v příměří pojati všichni jednotníci krajů Chrudimského a Hradeckého, také s Litomyšlí a Brandýsem, [2]) může se tak rozuměti jen o držiteli tehdejším Brandýsa *Zdeňkovi z Postupic*, hejtmanu kraje Chrudimského, jenž se nalézá mezi předními účastníky řečených námluv. Dokonce pak toho potvrzuje listina r. 1457, v níž se náš Zdeněk pánem na Brandýse nazývá. [3]) Žilič tehda také dva bratří Zdeňkovi *Albrecht* († r. 1477) a *Jan*, z nichž onen měl krásná panství na Moravě, všichni pak vládli zápisným zbožím Litomyšlským. Pro rodinné poměry bezpochyby se stalo, že Zdeněk vlády nad Brandýsem bratru svému *Janovi* postoupil; týž byl zde r. 1467 pánem a toho roku 6. května svědkem, když bratr jeho Albrecht kupoval hrad Helfenštein na Moravě. Ačkoliv pak Jan byl spoludržitelem Litomyšle, přece hlavně na Brandýse přebýval. Na hradě zdejším zdělal r. 1483 dne 26. června list výsadní pro městečko Brandýs. Jím udělil poddaným svým moc, aby mohli zboží svá komukoliv vzdávati, a odřekl se všech odúmrtí; neb posud býval zvyk, že zboží veškeré, o němž nebylo pořízeno, spadlo na pána. Jakož pak poddaní za předešlých pánů roboty činili, žnouce a klidíce obilí dvoru blíže hradu Brandýsa jménem Kaliště beze vší stravy a jídla jim potřebného, tedy nyní jim ulehčeno tak, aby od purkrabě velícího na hradě Brandýse opatřeni byli potřebami slušnými, jídlem a pitím ze zámku; rovněž se měli obrokem opatřiti vozníci, kteří obilí to do dvoru sváželi. Konečně jim daroval řeku od mlýna Kamenného blíže Brandýsa až na horu do pustého mlýniště pod Pernou. R. 1486 jsa na Liticích, odřekl se všeho práva k loukám Tasinky řečeným pod Běstovici, kteréž tehda držel špitál Choceňský.

V držení Brandýsa následovali po Janovi synové jeho *Bohuše* († r. 1505) a *Jan*, spolu též pánové na Litomyšli. Bohuše vyprosil r. 1503 na králi Vladislavovi znak pro městečko Brandýs, a sice znak, jehož sami páni Kostkové užívali, dvoje hrábě zlaté na kříže přeložené v modrém poli. Také jim získal právo, aby mohli potřeby městské zeleným voskem pečetiti. R. 1502 (vkl. 14. března) koupil blízké vsi Kosořín a Nořín od Jana z Potšteina a ze Žampachu, [4]) nepřipojil jich však k Brandýsu. *Jan*, bratr a nástupce jeho, zvětšil panství, přikoupiv od Václava Litovlického z Doubravice ves Rviště, podací ve vsi sv. Jiří, podací ve Sloupnici, ve Srubích, Ředici, Rovni a ve Převratu dvory kmecí. Vsi tyto jakož i ostatní panství Brandýské, totiž Brandýs hrad, dvůr popl. řečený Kaliště, městečko, Loukotí, Pernou, Mostek, Sudislav vsi celé, v Seči díl, Loučky ves celou, Svídnici, Kerhartice c. t. m., Kaliště ves celou, v Orlíku dvory kmecí, [5]) ve Skrovnici, Březnici c. t. m., v Bezpráví (u Luhu) mlýn, Choceněk městečko, Dobrou Vodu, Luh vsi celé, Pustý Hrádek ves, Lhotku pod Choceňkem c. t. m., v Běstovicích, Sloupnici, Džbanově, Libchavě, Oděradech, Bošíně c. t. m., Hůrky a Lhotu u Kostelce vsi celé, Sruby, Roveň, Čeradice c. t. m. s podacím v Brandýse, prodal Jan Kostka roku 1506 (vkl. 11. května) *Vilémovi z Pernšteina* za 14.000 kop gr. č. Panství Brandýské, podlé dotčeného seznamu roztrhané, zmenšeno jest ihned tím, že pan Vilém vzdálenější osady úředníkům svým na Pardubicích a jinde přidělil; také Vilém hned po dotčené koupi hrad Brandýský zbořiti kázal, jakž nám toho sám paměť v pořízení svém (r. 1507) zůstavil. Zboží pak, pozbyvši středu svého, připojeno jest, tuším, k Potšteinu.

Vilém učinil roku 1516 dne 10. dubna poddaným svým na zbožích Potšteinském, Litickém a Brandýském ulehčení jistých povinností, jakož se současně stalo na panství Pardubském, aby nemusili zadarmo ryby a plody rozvážeti a svážeti. Jak on, tak i syn jeho *Jan z Pernšteina*, jenž po smrti otcově (r. 1521, 8. dubna) všechny statky v Čechách zdědil, nikdy do Brandýsa nepřicházeli; také na hradě pobořeném úředníka a čeládky nebylo. Obci Brandýské r. 1539 pustil k užívání rybníček Perný při vsi Perně ležící i se struhou, která naň z řeky Brandýské jde. Řečený Jan prodal potom roku 1544 dne 17. prosince větší část bývalého panství Brandýského *Bohušovi Kostkovi z Postupic* za 2738 kop gr. č. Nové toto zboží Brandýské obsahovalo Brandýs zámek pustý, dvůr popl., městečko, Loukot, Pernou, Sudislav, Mostek, Loučky, Kerhartice, Kaliště, Rviště, Dobrou Vodu, vsi celé, ve vsi Sv. Jiří, Němčí, Valcmanicích a Heřmanicích díly, dvůr nad Brandýsem Orlík řečený, na Bezpráví c. t. m., mlýn Pustý Hrádek a j. v.

---

[1]) Smil prodal louky řečené Tasinky pod Běstovici Petrovi ze Rviště a od toho je přijal špitál Choceňský (Kršky Děje Chocně 20) [2]) DD. 4 p. 11, 21 p. 34, arch. č. I. 415, II. 277, III. 501—503. [3]) Palacký, urkund. Beiträge 112. Zdeněk v. Postupitz, ritter und herr zu Brandys. [4]) DZ. 6 C 20, archiv Brandýský, arch. č. VI. 506, Kršky Děje Chocně 20. [5]) Na *Orlice* uvádí Jirečkova Rukověť (II. 166) zámek; nám se vidí, že se tu míní hrad Brandýský. O Orlice srov. ostaně Bienenberg Alterth. II. 166.

Páni Kostkové nejen horlivě vyznávali učení bratrské, nýbrž i jednotu na všech statcích svých podporovali. I náš Bohuše přiznávaje se k tomu učení nemalé měl účastenství v bouři stavovské r. 1547. Za to jej však stihla veliká pokuta. Veliké panství své Litomyšlské musil králi Ferdinandovi beze vší náhrady postoupiti a ostatních zboží svých ještě nepodržel k svobodnému užívání. Panství Novohradské ponecháno mu tak, jak je držel, k Brandýsu přiražena jsou některá menší zboží, jež Bohuše v okolí měl a posud z Litomyšle spravoval, totiž: Heřmanice, Vracovice, Horky, Člupek, dvůr ve vsi Vlčkově (jenž později na statky selské rozdělán byl), ves Přívraty, díl Morašic s kostelem, Újezdec, Pěšice a Sedlištky.[1]) Na tom všem se Bohuše r. 1547 práva dědičného odřekl a přijav Brandýs s připojenými statky opět z rukou králových jako manství slíbil, z toho službu manskou s 10 koňmi zbrojnými vykonávati.

Mimo výminky svrchupsané vykázán Bohuši Brandýs za obydlí, tak aby jej bez dovolení králova opustiti nesměl. Nemaje tu příbytku, musil Bohuše starý hrad spustlý opět tak tak opraviti. To vedlo arci k tomu, že pán tu nějaký čas bydlo nalezl, ale pro delší čas vyžadoval hrad větších a nákladnějších oprav. Budsi tyto příčiny, buď to, že byl nesnadný přístup ke hradu na strmém kopci ležícím, jehožto vysoké položení nemělo tehda té důležitosti, jako mívalo před 100 lety, přiměly Bohuše, že si dole v městečku dům k obydlení upravil. Ve věnném zápisu (r. 1553), jímž Bohuše manželce své Libuši z Lomnice 2000 kop gr. č. na „hradu a městečku Brandýse“ věnoval, nepřipomíná se ještě toto sídlo, tak že jeho vystavení do let 1553—1558 připadá.

Od roku 1547 pan Bohuše na souvěrce své zanevřel, schůze jim zakazoval, a že kazatelé jich vydáni budou na hrad Pražský, vyhrožoval. Zapovídal bratřím ve sboru se shromažďovati, čehož oni však neposlechli. Když kommisse z Prahy vyslaná o tom se byla přesvědčila, vzato několik bratří na rukojmí, aby k soudu Pražskému v jistý čas se postavili; i p. Kostka měl se v Praze spraviti. Roznemohl se sice právě tehda, potom pak 17. června r. 1555 v Praze stál před Ferdinandem, maje od kommissařů vysvědčení, že bratří Brandýsští sami sbor si byli otevřeli. Asi r. 1557 pan Bohuše zemřel, přirozených dědiců nepozůstaviv, pročež statek jeho manský připadl na krále. V panství Novohradské, jež nebylo manstvím, ale Bohuši jen do života jeho ponecháno, král. komora se hned uvázala, než o Brandýs jednáno s Libuší ovdovělou, proto že na něm měla zapsané veliké věno. Jen nejjižnější vesnice král Ferdinand odtrhl a prodal ostatek (vkl. r. 1558 dne 6. dubna) paní *Libuši z Lomnice* za 7000 kop gr. č. Na panství Brandýském, kteréž mělo nyní největší objem svůj, nacházely se tehda: zámek Brandýs s domem svobodným v nově vystaveným, tvrz pustá Heřmanice, tvrziště u Vracovic řečené Vorlov, tvrz Člupek, dvůr popl. s popl., městečko Brandýs s podacím a podměstím řečeným Loukotí, městečko Heřmanice s podacím, vsi Perná, Sudislav, Loučky, Mostek, sv. Jiří s podacím, Valcmanice, Kaliště, Dobrá Voda, Rviště, Luh, Vracovice s podacím, Horky, Přívrat, Vorlík, mlýny: panský pod městečkem, Bezpráví, Nový Pelín, Starý Pelín, na Luhu, mlýn Pustý Hrádek, mlýniště pod Bohuňovici, Lhotka ves na Chocni a Kelhartice c. t. m., Němčí, Vlčkov c. t. m.[2]) Panství toto nebylo nyní již manské, nýbrž dědičné.

Libuše z Lomnice, dcera Jana Náměšťského z Lomnice, byla se vdala v prvním loži za Fridricha ze Žerotína, jemuž část zboží Náměšťského vzdala a syna Jana porodila. Když pak manžel její r. 1543 zemřel, byla s Vilémem z Víckova poručnicí statku a syna svého, až se potom po druhé za Bohuši Kostku vdala. Tohoto druhého manžela dlouho nepřečkala. R. 1559, 30. července cítíc na Brandýse nedostatek zdraví, napsala poslední své pořízení, jímž „zámek Brandeys s domem v nově vystaveným“ a se všemi tvrzemi, městečky atd. *Janovi ze Žerotína*, synu svému, odkázala, tak však, aby on Marjanu a Elišku, sestry své, při sobě choval a jim jisté sumy peněz vydal.[3]) Zemřela několik dní potom.

---

[1]) DZ. 6 B 7, 7 B 1 a 44 H 13, archiv Roudnický P 13 č. 17, archiv Brandýský, Jelínkova hist. Litom. II. 105—106.

[2]) DD. 62 p. 539, 64 p. 612, DZ. 13 B 10. Králi, jak již řečeno, ještě některé části panství Brandýského zbyly, proto prodal roku 1558 vsi Lhůtu a Střihanov s podacím v Kniřově obci Mýtské, a Sedlištky, Morašice a Újezdec Hanušovi Haugvici z Biskupic (Pam. arch. X. 479).

[3]) DZ. 13 H 29.

3. Páni ze Žerotína a jich hrobka při Brandýse.

Jan starší ze Žerotína koupil toho roku 1559 zahradu od Šimka kováře z Brandýsa za 7 k. gr. č. ku pohřbu své mateře Libuše, kterážto paní na té zahradě v Loukotí toho roku dne 19. srpna pochována jest.[1]) Nad hrobkou touto vystaven jest kostelík svrchu popsaný. Jan držel na Moravě Náměšť, panství Novojičínské a Štramberské. Míval platné účastenství ve všelijakých jednáních markrabství Moravského; byv v učení bratrském vychován J. Bohuslavem, byl napotom jedním z nejhorlivějších příznivců jednoty a zakladatelem slavné tiskárny Kralické. Byl dvakráte ženat. První manželka byla Marta z Boskovic, dcera Ladislava Velena Černohorského, jíž věnoval roku 1562 na Rosicích 7500 kop gr.; ta mu 14. září r. 1564 na zámku Brandýském porodila syna Karla, avšak zemřela r. 1574 ve Vídni, majíc stáří svého 29 let, a pochována jest v rodinné hrobce na Loukotí. Druhá manželka jeho byla Mandaléna Slavatovna z Chlumu, s níž zplodil syna Jana Diviše. Posledním pořízením (d. na Brandýse r. 1578 v pondělí po Jubilatě) odkázal Jan panství Brandýské s přikoupeným statkem Libchavským choti své *Mandaléně z Chlumu*, však jen do stavu jejího změnění, potom aby spadlo na dítky mužského pohlaví, a kdyby těch nebylo, na dcery. Zemřel roku 1583, 15. února a pochován jest taktéž na Loukotí. Vdova po něm zůstalá vdala se po druhé roku 1593 za pana Fridricha staršího ze Žerotína na Židlochovicích. Zdá se, že se hrad v těch dobách pořád v celosti nacházel, možno i, že ještě někdy na něm páni bydleli. Nazývá se kolikráte starým zámkem v současných zápisech.

Poručníci sirotků Janových Fridrich starší ze Žerotína, hejtman zemský, Smil Osovský z Doubravice a Bart. Vanecký z Jemničky, starali se bedlivě o jejich důkladné vychování a všestranné vzdělání. Z nich Bartoloměj zemřel r. 1589, 8. září v Brandýse a pochován jest v hrobce na Loukotí. Asi v ten čas Karel, starší ze synů, uvázal se ve vládu panství Brandýského a potvrdil r. 1589 dne 30. září jménem svým i bratra svého nedílného městečku Brandýsu všechny starodávné výsady. S oběma bratřími bydlely zde sestry jejich, z nichž jedna, Bohumíra, r. 1590 na Brandýse zemřela. Když byl bratr Karlův *Jan Diviš* let svých dosáhl, rozdělili se oba r. 1597 o dědictví své, jež drželi posud nedílné. Karel obdržel Rosice a Přerov, Jan Diviš Náměšť, Židlochovice, Pouzdrany a Brandýs. Týž stal se později J. M. C., též arciknížete Maximiliána, komorníkem a nějaký čas hejtmanem kraje Brněnského. V Čechách držel nějaký čas panství Chroustovské, prodal je však brzo. Manželce své *Anně ze Žerotína* postoupil vkl. roku 1616, 18. května všech práv svých, zejména i zámku Brandýsa s panstvím, a brzo potom zemřel. Pozůstalá po něm vdova nechtíc panství podržeti, učinila oň toho roku 3. června smlouvu s *Karlem starším ze Žerotína* svrchuřečeným, jíž od nápadu svého k Brandýsu upustila. Podlé té smlouvy i otec Annin, Kašpar Melichar ze Žerotína na Nových Dvořích a Ovčářích, se vkl. r. 1616, 8. října veškerého nápadu po dceři své odřekl a jej na Karla přenesl.[2]) Když se pak Karel v panství Brandýské uvázal roku 1617 dne 17. prosince, městečku Brandýsu listem obšírným mnohé výsady udělil. Tehda držel k Brandýsu ještě Rosice, Dřevohostice a hrad Přerov.

Karel starší ze Žerotína byl jeden z nejvzácnějších mužů, jež odchovala země Moravská, od roku 1595—1615 jako hlavou národní strany na Moravě a obrancem svobod zemských a náboženských, pročež se o jeho skutcích tuto šířiti nemůžeme, any jinde a kolikráte s dostatek vypsány se nacházejí. Můžeme se tuto zmíniti o věcech těchto jen dotud, pokud se dotýkají dějin hradu Brandýského. Jen to připomeneme, „že, ačkoliv se v Čechách narodil, přece vždy jakousi nechuť k Čechům choval, pokládaje sebe výhradně za Moravana, a že toho, čeho roku 1618 Čechům v příčině věrolomnosti ku králi Ferdinandovi II. vytýkal a tak vysoce pokládal, sám se již r. 1608 naproti císaři Rudolfovi dočinil." Nicméně mu neupře nikdo velikých a nevšedních zásluh, jichž on si dobyl, a místa vznešeného, jež zaujímá v dějinách vzdělanosti české.

Když nastaly bouře v květnu r. 1618, Karel byv sněmem moravským do Prahy vyslán, úsilovně k tomu Čechy vedl, aby zbraň odloživše s císařem hleděli smíru. Ale vášně stavů českých příliš byly

[1]) Kniha gruntovní Brandýská f. 79. Smlouva o tu zahradu vložena teprve 8. září. [2]) DZ. 21 N 14—17, DZm. 273 K 9.

rozníceny, a i v Moravě smýšlení se měniti počalo, tak že brzo (r. 1619) Karlovi strojen na sněmě Brněnském týž osud, s kterým se byli loni v Praze potkali oba místodržící. Zanecháno sice toho na přímluvu kommissařů českých, ale Karel chován přece nějaký čas pod silnou stráží. Když se mysli povychladily, puštěn zase na svobodu; ale panství Brandýské vzali mu stavové čeští a přikázali je s jinými statky osobám znuzeným z Bechyňska a Pracheňska, které byly od nepřítele velkou škodu utrpěly.[1])

V čas protivenství, jimiž bratří Čeští po bitvě Bělohorské byli stiženi, stal se Brandýs nejedněm z nich posledním ve vlasti útočištěm. Skrývalo se tu pod ochranou Karlovou 24 kněží a mnoho jiných bratří. Mezi nimi byl ctihodný bratr Jan Amos Komenský, jenž sem r. 1622 z úkrytu moravského přišed, v domku vedlé „Srubu" pod Klopoty pobožnosti a spisování se oddával.

Pro stálou svou věrnost nebyl sice Karel pokutován, ale bylo mu nyní mnohých protivenství zkoušeti. Z rozkazu arcibiskupského zapečetěny jsou kostely strany pod obojí, a týž osud stihl také zdejší kostel farní. Spoléhaje Karel na přízeň, kterouž k němu císař měl, odtrhal r. 1624 pečetí od dveří kostelních vlastní rukou a uvedl do něho kněží bratrské za velikého plesání lidu, kterýž s velikou horlivostí naslouchal kázání faráře Morašického. Z toho si obral děkan Litomyšlský příčinu dopisovati ke konsistoři o hltavém vlku, který ovce Kristovy zachvacuje, trestu se neboje, „i žádal za opatření, aby pro zachování si liché přízně některých pánů českých církev škody nevzala." Po těch a takových žalobách nařízeno jest Karlovi (roku 1625, 22. ledna) místodržícími, aby kazatele a kněží bratrské ze statků svých, ničímž se potom nevymlouvaje, beze všech odkladů vybyl a napotom jich nižádným způsobem přechovávati nedopouštěl. Byli tedy Komenský i jiní kněží náhle z útulku svého Brandýského vyplašeni a rozutíkali se do lesův a do hor, kdež se před jistým života nebezpečím skrývali. Dokud Karel v Brandýse zůstával, mohli aspoň z úkrytů svých tajně své věrné navštěvovati, ale po nějakém čase i to býti nemohlo. Roku 1627 vydán jest císařem mandát, že žádného kacíře v království Českém trpěti nemíní a nechce, protož aby všichni a jeden každý v šesti měsících katolickými se stali anebo z vlasti své navždy se vystěhovali. Když lhůta, později o 6 měsíců prodloužená, vypršela, nastalo stěhování. Květ národa, tisíce a tisíce bohatých někdy šlechticů, měšťanů, živnostníkův a j., vystěhovalo se na velikou a nenahraditelnou škodu své vlasti do cizíny; někteří vzali s sebou ten drobet peněz, kteréž stržili ze statku svého za fatku prodaného, jiní nevzali nic kromě žebrácké mošny. Na tu trudnou pouť chystal se i Karel, „hledě na vůli boží a na tu pravdu," kterouž po celý život svůj vyznával a zastával. Dříve však nežli vlasť svou opustil, záležitosti své hospodářské obstaral. Prodal statky své na Moravě mimo Přerov, kostel nový na hřbitově Loukotském pobořil, aby horlivými reformatory v klášter proměněn nebyl, konečně písemně i ústně toho při císaři a arcibiskupovi vyhledával, aby po skonání časného života tělesné jeho ostatky v Brandýse k popelu otce, manželek i dítek položeny býti mohly. Teprve r. 1629 dáno mu k tomu císařem svolení a zároveň i jemu jedinému ze všech vystěhovalců povoleno, aby časem na statky své dojížděti mohl.

Jednota udržela se v Brandýse ještě kolik let po odjezdu Karlově do Vratislavě. Pořáde tu byly „kacířské synagogy," na hřbitově se mrtvá těla „kacířů" pochovávala, také bratří své schůzky v místech nynějšího zámku mívali, „kdež jedovaté kacířství jako v hnízdě hadím se hýčkalo." Největší starosti dělaly věci ty faráři Choceňskému z řádu Dominikánův, kterýž pro nedostatek kněží faru Brandýskou spravoval. Na jeho udání a žádosť, aby mu byla postoupena farní pole i se všemi grunty bratrskými žádal arcibiskup Karla za vysvětlení; kterýžto odpověděl (r. 1635 dne 11. června) z Přerova, že by se ve příčině té sám do Prahy vypravil, ale že tak učiniti nemůže, jsa tak slabý a mdlý, že sotva po pokoji na sesli se může nositi. Více pak odpověděl, že Choceňský farář má a užívá všeho toho, co k faře Brandýské náleží, ano ještě více, ostatek (grunty bratrské) že jsou jeho, Karla, pozemky dědičnými, v jichž užívání mu žádný přes 40 let nepřekážel. Doložil pak: „Kdybych faráři Choceňskému něco dlužen byl neb něčeho užíval, co by jemu náleželo, s radostí bych mu to navrátil, však co já vím, nemá k tomu spravedlnosti." K vyšetření toho poslal arcibiskup do Brandýsa vikáře Chrudimského, jakožto kommissaře svého; avšak hejtman a písař, byvše o jeho příchodu zpraveni, odešli, a bratří před ním domy své zamykali, tak že sotva jednoho neb druhého člověka, aby s ním promluvil, spatřil. Proto také napsal o bratřích zdejších, že žijou jako „divá zvěř." A od takových lidí kázán byl zákon lásky!

Karel ze Žerotína zemřel v náručí své manželky dne 9. října před polednem r. 1636 na hradě Přerovském. Jakmile do Čech zpráva o jeho smrti došla, nařídil arcibiskup děkanu či vikářovi Chrudimskému, aby v příhodné chvíli, nežli se nový majitel v panství uváže, faráře Choceňského v držení pozemků, domů, kostelův a hřbitova uvedl. Děkan s farářem a 3 sousedními kněžími vypravili se dne 21. října do Brandýsa a rozkaz arcibiskupův přes odpory úředníků panských a hubování osadníků vykonali.

---

[1]) Srovnej Jirečkovu Rukověť II. 369—374, Pavla Skály historii II. 116.

Ovdovělá paní nejen obranou svou proti násilnému a bezprávnímu osobování cizího majetku nic nepořídila, nýbrž i ještě toho se doprošovati musila, aby Karel na svém vlastním pozemku a v rodinné hrobce pochován býti mohl.

Na rakev slavného pána dán nápis, že vykonav věku svého 72 léta a 15 dní, ze života bídného skrze smrť šťastně a blahoslaveně vykročil, jehožto duše v Pánu odpočívá, tělo pak od milých přátel v této schránce položené blahoslaveného vzkříšení očekává. K tomu připsáno: „Všech dnův a let člověka jest let 70, neb jest-li kdo silnějšího přirození, 80 let, a i to, což nejzdárnějšího v nich, jest práce a bída: a když to pomine, též ihned rychle zaletíme. A tu tehdáž každý pobožný křesťan zvolati může: navratiž se duše má do odpočinutí svého, poněvadž jest Bůh dobrodinec tvůj. Nebo Ty jsi vytrhl duši mou od smrti, oči mé od slz, nohu mou od poklesnutí. Ustavičně choditi budu před Bohem mým v zemi živých. Uvěřil jsem, protož i mluvil jsem, ačkoliv jsem byl velmi strápený. Nebo všechněm Kristus praví: Já jsem vzkříšení a život, kdo věří ve mne, byť pak i umřel, živ bude, a každý, kdož jest živ a věří ve mne, neumře na věky.“

Pohřeb vykonán beze všech obřadů v sobotu dne 22. listopadu r. 1636 za průvodu četných přátel, a dvéře k hrobce zazděny. Dvakráte ještě hrobka otevřena; r. 1650, když tu pochována jest paní z Lipého, a roku 1721, když hrobka znovu objevena a dokonale vybrána jest. Avšak o tom níže.

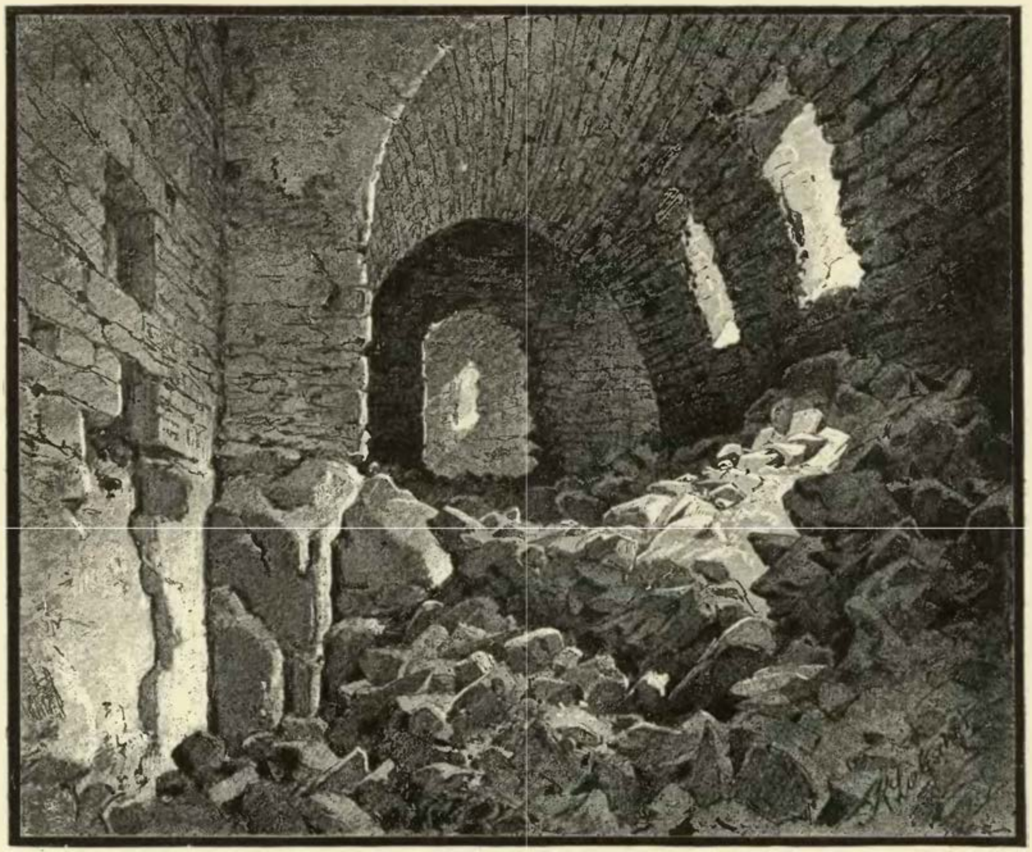
Karel byl kolikráte ženat, ale syna žádného nezůstavil. S první chotí Barborou, dcerou Arnošta z Krajku a na Boleslavi, splodil dceru Bohunku. Po smrti této chtě slavil po druhé (r. 1596) svatební veselí s Eliškou z Krajku a obdržel s ní dceru Alénu a (r. 1599) synáčka Bedřicha, který však brzo po mateři († 24 ledna r. 1600) zemřel. Maje při smrti této druhé manželky jen dotčené dvě dcery a jsa žádostiv obdržeti dědice jména a statku svého, oženil se r. 1604 dne 24. srpna po třetí, pojav Kateřinu Annu z Valdšteina (sestru potomního knížete Frydlantského), pannu povahy i postavy ušlechtilé a spanilé. Když i tato po roce bezdětná jsouc zemřela (r. 1605, 8. srpna), oženil se r. 1614 s Kateřinou z Valdšteina ovdovělou Osovskou, která jsouc mu do smrti věrnou manželkou, jeho smrť jen několik měsíců přečkala. Ze čtverého manželství zůstaly po něm tedy jen dvě dcery; starší Bohunka bývala provdána za Hynka Bruntálského z Vrbna, v nějž Karel veliké naděje skládal, ale ten zemřel bohužel již r. 1614 dne 7. února. Po druhé vdala se Bohunka za Sigmunda z Tiefenbachu na Drnholci a Veveří. Mladší dceru Alénu zasnoubil roku 1613 Jiříkovi z Náchoda na Tulešicích, po čemž 3. února roku 1614 odbýván sňatek jich na Přerově, avšak mladá paní již po roce zemřela.

Náhrobek na bývalém hřbitově českých bratří v Brandýse nad Orlicí.

Po smrti slavného pána držela Brandýs manželka jeho *Kateřina Zerotínská z Valdšteina* jen krátký čas; po její smrti měl se dostati do rodu Bruntálských z Vrbna. Ale *Marie Zárubovna z Hustířan* (provdaná za Čeňka z Lipého), majíc k pohledávání z pozůstalosti n. Karlovy k 10.300 fl., Brandýsa se ujala a smluvivši se o jeho držení s Bruntálskými (r. 1644, 19. května), statek katolickým úředníkem spravovala; neb ona tehda s manželem svým za hranicemi jsouc, všechny obtíže vyhnanství zkoušela.

Ještě ke konci třicetileté války držela Marie Brandýs, pak prodala smlouvou r. 1652 dne 5. dubna ve Vídni učiněnou Brandýs hrad, zámek, panský dům (Brandiss ob Orlik Burg, Schloss, Herrnhaus), více městečko a 26 vesnic (k nimž se i dvoje předměstí počítalo) *Janovi Fridrichovi* hrab. z *Trautmansdorfu*,

Partie ze sklepů v Brandýse nad Orlicí.

pánu na Týnci a Litomyšli, cís. komorníku, říšské dvorské radě a radě vlády rakouské, za 75.000 fl. rh. a 100 dukátů klíčného. Na ten způsob spojen jest Brandýs na nějaký čas s panstvím Litomyšlským, jež se i dále za něj zvětšovalo. Neb r. 1654 přikoupena Lhotka Sudličková. Roku 1691 týž hrabě roli svou u Jehnědí za jinou roli na Hrádku zaměnil a tu hospodu a několik chalup vystavil. Zemřel roku 1696 dne 4. února, zůstaviv mimo 4 dcery pět synův. Žádné z dítek ještě let svých nemělo, pročež spravovali veliké jich jmění ovdovělá hraběnka Marie Eleonora roz. ze Šternberka a přidaní jí poručníci. R. 1699 dne 24. září rozdělili se synové o dědictví otcovské, při čemž dostal panství Brandýské čtvrtý syn *František Fridrich*. Při té příležitosti odděleny na věky od Brandýsa jižní vsi a dány k Litomyšli, za to přidány k Brandýsu od Litomyšle vsi Oucmanice, sv. Jiří, Sudislav a Lhota Zářecká. Starý hrad Brandýský byl se mezi tím valně sřítil, ačkoliv se ještě roku 1652 v celosti nacházel; také zámek z konventu bratrského udělaný valně opustl.

Za Trautmansdorfův, kteří byli horliví katolíci, zhynuly vůbec všechny památky Brandýské a utuchly také upomínky na blahodějné a v skutku křesťanské působení někdejší jednoty. Staří lidé, pamětníci pánů Žerotínských, vymírali, hroby a náhrobky na bývalém hřbitově (a již zahradě farní) do země zapadaly, kostelík dřevěný bratrský při zámku nynějším sbořen; oblouky, tesný kámen a cihly z velikého kostela v zahradě rozvezeny a upotřebeny k novým stavbám. Kostelík nad hrobkou sesul se v hromadu kamení travou obrostlou, a s ním zanikly také veškeré upomínky. Na zahradě pásl se farářův dobytek.

Roku 1721 v květnu odkryl pasák jakousi náhodou ve zříceninách křovím zarostlých šíji pod zemi vedoucí, za ní pak prostrannou síň klenutou, v níž kovové rakve v řadách vedlé sebe položeny byly.

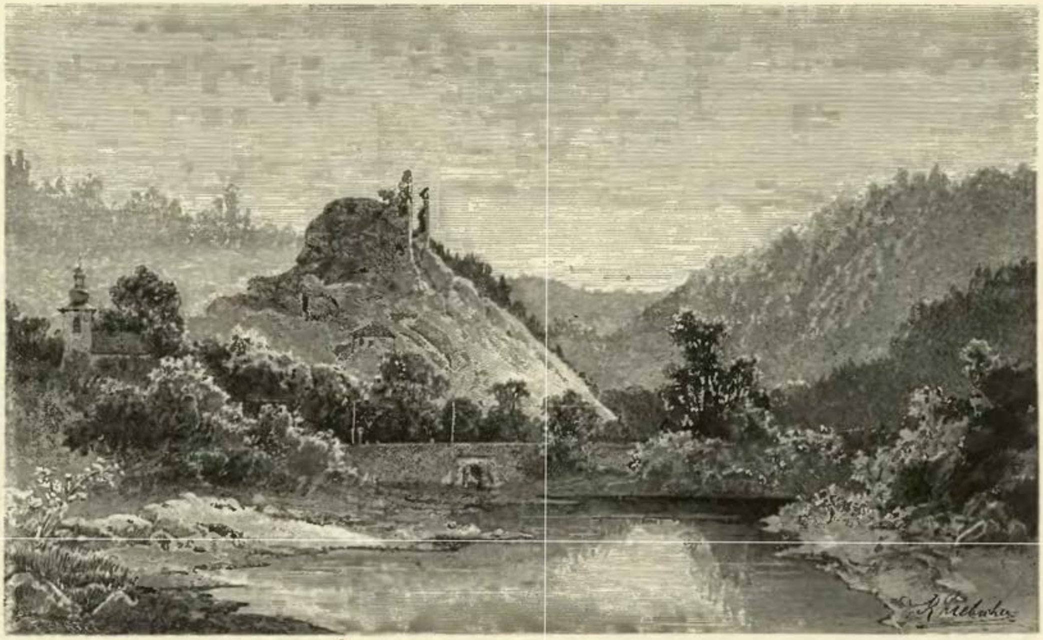
Ulekaný pasák běžel do fary, na cestě však již vypravoval okolojdoucím lidem o stříbrných a zlatých truhlách pod zemí ukrytých. Shon z toho byl nemalý. Lid chtěl si něco z pokladu urvati, farář (či vlastně administrator) bránil se tomu. V nejbližší době hlásily se k smutnému tomuto dědictví dvě strany, konsistoř Pražská a hrabě z Trautmansdorfu; onano chtěla míti poklady v rakvích uschované pro církev, tento jich žádal pro sebe řka, že tu pohřbeni lidé víry luterské, k nimž církev práva nemá. Kdežto hrabě pro svou věc dobré průvody uvedl, odpovídala konsistoř námitkami lichými, na př. že pohřbení přijali křest svatý a tudíž byli a jsou praví členové římské církve; jestli vinou svou stali se kacíři, přece z moci církve katolické tím se vytrhnouti nemohli, a protož církev svatá jako za živa k nim, i po smrti k jich hrobům a všem v nich zůstatkům má nepopíratelné právo. Dobře odpověděl hrabě mezi jiným, kdyby se námitkám konsistoře místo dalo, že by konečný rozum toho byl, že církev luterány a sektáře tam, kdež jí jest proti mysli, má za kacíře, avšak tam, kde by jí prospívalo, za pravé spolučleny církve a děti jedné matky. Odtud po plných 26 let hádali se o kovové schránky, v nichž odpočívali lidé víry, kteráž rozplašena byla do všech končin světa jako bludné stádo.

Mezi tím pokoušeli se lidé zazděnou hrobku probourati a poklady z ní vynésti (r. 1723). To přimělo hraběte, že rozkázal svým úředníkům, aby hrobku a rakve otevřeli, prohlédli a nalezené v nich věci uschovali. Přes odpory farářovy, jenž však také s primasem Brandýským přítomen byl, odebrali se dne 18. června roku 1723 do zahrady, kdež zatím byli nádenníci všechny překážky k hrobce odstranili, odvalili těžký kámen hrobový a vešli všichni do hrobky. Nejprve otevřel syn hrobařův rakvičku cínovou, v níž pochován byl Bedřich, synáček Karla ze Žerotína, avšak mimo popel nic nenalezli. Ve druhé rakvi, též cínové, ve které uložena byla Bohumíra († r. 1590), dcera Jana staršího ze Žerotína, našli mimo popel několik klenotův. Měděnou rakev Karla ze Žerotína otevříti nemohli, víko bylo ke spodní části rakve zalito. Poslali pro puškaře, aby je odsekl. Když stlučené a prolámané víko odtrhli, ležel před nimi slavný pán zahalený v červeném aksamitovém plášti. Starý hrobník se naklonil, koukal, zdali v rakvi jest něco blýskavého, zakroutil hlavou, prohodil něco, že jest tam jen hazuka a kosti, a počal rakev prohledávati. Nenalezl nic. Již chtěl opět rakev zavříti, avšak úředníci poroučeli, aby pána i s pláštěm vytáhl a ještě jednou všechno přehledával. I musil hrobník plášť s kostmi roztřásati a v prachu se přehrabávati, aby kousek zlata uloupil, avšak nic nenašli. Přir. zili opět víko. Starý hrobař ustoupil stranou, byl jaksi mrzut, neodpovídal více a nechtěl hledati. Přistoupil k rakvi cínové, na níž svítila se ozlacená deska se štítem Žerotínským, rozsekali ji a našli něco klenotů. Po té vchod opět zazdili, netekše se ostatních rakví, a nalezené klenoty spečetili. Spor o ty věci trval dále, a zlodějové také se vloupati chtěli do hrobky, pročež se i v noci hlídalo.

Roku 1723 dne 9. listopadu prodal hrabě Bedřich panství Brandýské tetě své *Marii Terezii.*[1]) Paní tato, dcera Karla Josefa hraběte z Paaru, vdána byla v prvním manželství za Jana Josefa hraběte z Trautmansdorfu († r. 1713, 30. dubna), jemuž porodila 4 syny; po jeho smrti vdala se po druhé za *Leopolda* hraběte z *Rothalu*, cís. tajnou radu, komorníka a podkomoří měst věnných, s nímž žila několik let, dědicův nesplodivši. Změny vrchnosti užila konsistoř Pražská a lichotivě žádala (r. 1724, 21. března) hraběnku, aby duchovní právo visitaci hrobky vykonati mohlo, poněvadž lupiči rakve a klenoty v nich roznésti by mohli. Patronka ochotně svolila, a dne 6. dubna roku 1724 otvírány opět rakve v hrobce a klenoty z nich vybírány. Při takové příležitosti opsány nápisy na rakvích se nalézající a poznamenáno, co v které při druhém prohledávání nalezeno. Kosti Karla ze Žerotína opět přehrabali, ale zase nic nenalezli.

Poněvadž veškeré osoby v hrobce pochované buď rodu Žerotínskému náležely anebo s ním spřízněny byly, zaslala konsistoř v měsíci květnu roku 1724 zprávu o nalezené hrobce hraběti Janovi Ludvíkovi ze Žerotína s dobrým zdáním, aby kovové rakve a v nich nalezené klenoty prodány a peníze za ně stržené na vychování faráře Brandýského obráceny byly. K tomu odpověděl hrabě, „že svoluje rodina jeho k tomu, když klenoty jemu ‚na památku' odvedeny a prach s kostmi na posvěceném místě k věčnému odpočinku uložen bude." Poněvadž se však nikde v rodokmenech nalézti nemohlo, že by ti v hrobce pohřbení bývali víry katolické, rozmnožily se tím nesnáze sporu o majetnictví kovových rakví, jichž cena (mimo klenoty) páčena tehda na 1000—1200 fl. Konsistoř by ráda byla rakve prodala, aby faře Brandýské trochu bylo pomoženo, ale váhala nevědouc, co s těmi zpráchnivělými kacíři činiti a kam je pochovati. Hraběnka Rotálová také ke všemu chtěla svoliti, jen Žerotín a přátelé jeho činili obtíže žádajíce, aby kosti předků jich nejen na tom místě, nýbrž i ve schránkách svých zůstaveny byly. Spor se zase protáhl. Zatím kradli lidé kusy rakví a hlídači pomalu by byli snědli, zač rakve stály; protož musil býti učiněn konec. Tedy sebrány po svolení všech stran roku 1747 dne 12. května prach a kosti z rakví a vloženy dohromady do dubové truhly, v níž na neposvěceném místě na dále měly odpočívati.

[1]) Časop. mus. r. 1878 a Nauč. Slov. Jelínkova hist. Litom. II. 222, DZ. 308 X 14, S 24, 151 X. 21, 80 O 14—29.

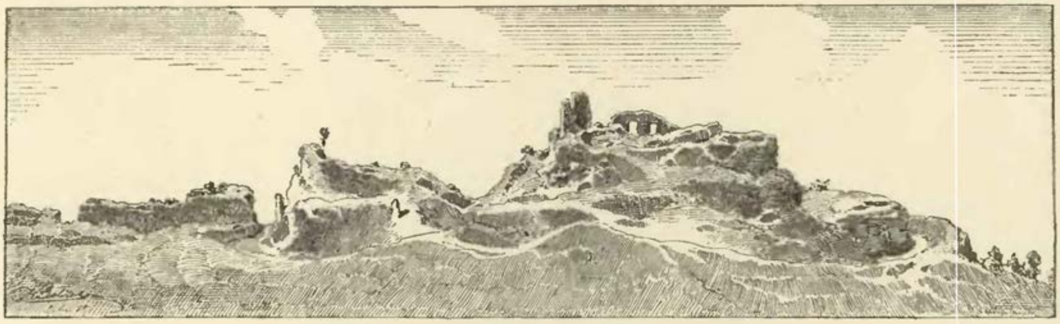
Brandýs nad Orlicí od jihozápadu.

Kovové rakve vyceněny na 900 fl., útraty za hlídání obnášely asi 350 fl., zbylo tedy pro faru Brandýskou jen 550 fl. Klenoty při druhém prohledávání (r. 1724) nalezené vážily 19 dukátův. Vikáři Ústeckému zdál se býti výtěžek z dlouholetého sporu až příliš skrovný, navrhl tudíž konsistoři, aby hrabě ze Žerotína útraty na hlídače zaplatil. Psáno tedy takto hraběti a nabízeny mu také rakve, aby je koupil. I odpověděl hrabě (roku 1747, 21. srpna), že rakve, kteréž daroval, koupiti nechce, a útraty za hlídání platiti nebude, poněvadž by bylo věcí neslýchanou, aby za darování platil, za část poslaných klenotů že posýlá jen 15 dukátů, poněvadž vybledlé bez lesku perličky na ceně ztratily a zlato na klenotech jest ceny menší, nežli zlato dukátové; kdyby konsistoř s takovou náhradou spokojena nebyla, že klenoty vrátí. Poněvadž dalších dopisův o věci té se nedostává, souditi lze, že zůstalo na tom, co hrabě navrhoval. Hrobka měla býti bedlivě zazděna, ale že farář málo dostav, šetřil a vchod jen hrubými kameny zavaliti dal, byla hrobka jako otevřena. Zvědaví lidé kameny odvalovali, aby se na ty „kacíře“ podívali. Nežli minul jeden život lidský, dubová truhla ve vlhké hrobce se rozpadla a kosti slavných pánů ležely drahný čas rozházeny po zemi. Někdy na začátku našeho století sželelo se lidskému srdci potupy, jakáž zlobou času a surovostí lidí byla učiněna zpráchnivělým zbytkům rodiny kdysi statečné a pobožné; sebrány tudíž rozházené kosti a zakopány v zahradě souseda Brandýského.[1])

Hraběnka Rotálová nemajíc v Brandýse pohodlného bydla, počala stavěti nový zámek na místě příhodném a krásou přírody znamenitém, u vsi Mostku. Základ ke stavbě položen roku 1724 dne 21. srpna a na zámku pilně potom stavěno. Když pak nejstarši syn její z prvního manželství *Norbert František*, jemuž Brandýs jednou připadnouti měl, z ciziny, kdež na cestách meškal, domů se navrátil, nelíbil se mu nový zámek, pročež nebyl ani dostaven a spoustě ponechán. Poslední jeho zbytky pobořili roku 1874 sedláci ze vsi Mostku.[2])

[1]) Roku 1817 po ohni dobořeny zříceniny někdejšího kostela i hrobky a postaveny z nich domky. Roku 1842 dali hrabata ze Žerotína kosti opět vykopati, aby v zemi Moravské odpočívaly na vždy.

[2]) Marie Terezie hraběnka Rotálová přečkavši druhého manžela svého, jenž r. 1742 zemřel, skonala teprve r. 1766, 30. července. Syn její, řečený Norbert František, měl mimo Brandýs Horšův Týnec a Kumburk, k nimž některé menši statky přikoupil, a zastávaje vysoké úřady zůstával v držení panství až do své smrti (r. 1783). Syn jeho *Ferdinand* hrabě (později kníže) z *Trautmansdorfu* prodal Brandýs dne 24. dubna r. 1806 *Arnoštovi Mauricovi z Lynaru*, komturu křižovníků německých, za 575.000 fl., po jehož smrti († r. 1807, 15. srpna) jej syn jeho *Ota Rochus* převzal. Od tohoto jej koupil vedlé dvou smluv (r. 1817, 29. září a 1818, 2. března) Pražský měšťan *Karel Blažek*, jenž ještě téhož roku (23. září) zemřel, odkázav Brandýs strýci svému *Janovi Blažkovi*. Tento postoupil Brandýsa (r. 1820, 12. září) vdově zemřelého *Marii Magdaléně* rozené *Seifertové*. Roku 1831 koupil Brandýs při veřejné dražbě svrchupsaný kníže Ota Rochus, ale prodal jej ještě toho roku *Antonínovi* hraběti z *Valdšteina* za 213.500 fl. (Sommer 303). Roku 1855 koupil Brandýs dražbou veřejnou kníže *Alfons Chimay* za 282.700 fl. k. m. Po jeho smrti (r. 1865, 19. ledna) prodali Brandýs tři jeho dědici třemi smlouvami (r. 1867, 24. února v Praze, 3. března v Paříži, 18. března v Neapoli) *Jiřímu Parishovi*. (Hlavní knihy desk zemských B XV. 397, B VII. 61, B XV. 401.)

Tvrze v okolí Brandýsa.

1. Hrádek (Katrštein).

Bliže vesnice Hrádku (j. od Brandýsa) pod lesem Štítkou nalézá se zajimavé tvrziště, které skládalo se ze dvou pahrbkův, oddělených od sebe příkopy. Do nedávna bylo tu viděti zdi nizké křovim, lištim porostlé, které však nynější držitel, Limberský ze Hrádku, rozmetal do příkopův, aby nepřekážely polím, kteréž si tu zřídil. Při tomto urovnávání nalezeny věci od železa, též spálenisko, jimž si Limberský roli pohnojil, a konečně přišel i na sklepy; příkopy však až na povrch zabázeti nedovedl, a tak okršlek tvrze posud znáti jest. Pod tvrzištěm jest místo na potoce Ketřvce, jenž pod Hrádkem do Orlice ústi, kdež mlýn ke tvrzi patřící stával; náhon na mlýn posud lze poznati. Jest pověsť, že se mlýn ten propadl. Také o Hrádku si lid pověsť vypravuje. Bývali prý tu loupežnici, kteří až do Moravy jezdili na konich zpátečně okovaných, aby nemohli pronásledující jich útulek najiti. Věci nakradené prý schovávali v lese řečeném Lotrovině. [1])

Ačkoliv jest název Hrádek čili Pustý Hrádek, jak uvedeno nahoře v dějinách Brandýsa, pochopitelný, přece tak není při druhém názvu tvrze, Katršteinu, jenž jest patrně vzat z němčiny; neb jaký jest jeho smysl, nesnadno uhodneš. Paměti o tvrzi zdejši není, a poněvadž se véska Hrádek již v 15. století na zboží Jehnědském připomíná, lze za to míti, že tvrz již tehda spustla.

2. Lhota Sudličkova.

Bývalá tvrz Lhotka Sudličkova ve Lhotě, severovýchodně od Brandýsa, dávno s povrchu zmizela. Ves jest stará; zdali však tvrz také tak stará byla, jest pochybno.

V pamětech 14. století slove ves tato *Lhotou Tasovcovou*, snad odtud, že patřivala z velké části pánům Boskovským. Jedna část vsi s platem 3 kop patřila za Karla IV. *Otovi z Olešné*, jenž mimo to ves celou Olešnou, ve Skrovnici velké

[1]) Přispěvky p. Č. Kašpara ve Hrádku, jimiž doplňujeme zmínku učiněnou na str. 29 I. dílu.

a malé dvory poplužné s platy a díly vsi Bošína, Němči a Mistrovic držel. Roku 1371, 3. října spolčil se s ním Čeněk z Kozíček, jenž držel vsi celé Kozíčky a Božce (Vrchovinu?). Když Ota zemřel, provolány jsou roku 1391 všechny dědiny po něm zůstalé za odúmrť královskou. Tomu dopíral Čeněk řečený, a když tento hned potom zemřel, dovedl pře ukončení poručník statku jeho Mikeš Kokot ze Slemene r. 1392. [1]) Zdali patří sem neb spíše ke Lhotě Zářecké ona zpráva, již jsme pověděli k roku 1407 v dějinách Brandýsa, neumíme rozhodnouti. Konečně i to budiž doloženo, že se nacházel ve službách Janových z Boskovic r. 1409 *Jan Stoček ze Lhoty.* [2])

Jan Okrouhlický z Kněnic prodal r. 1519 dne 27. května Lhotku a Postolov vsi celé a v Újezdě díl vsi *Mikuláši Sudličkovi z Borovnice* za 750 kop, a poněvadž potomci tohoto tu přes 100 let seděli, nazývala se Lhotka odtud Sudličkovou.

Za panování Sudličků se již tvrz zdejši připomíná, a podobno víře, že ji Mikuláš znova postavil. Týž koupil roku 1518 dvůr ve Vysokém Mýtě, ale brzo jej prodal, jakož se vůbec do roku 1525 z Mýta vyprodával, [3]) aby mohl platiti statky pozemské, které v těch letech kupoval; zejména přikoupil ke Lhotce r. 1522 dvůr poplužný v Hemžích od dotčeného Jana ze Kněnic. Žil ještě roku 1543, ano i titulář r. 1556 ho ještě připomíná. Nástupce (a syn?) jeho *Matěj Sudlička z Borovnice* prodal r. 1565 vsi Postolov a Újezd, [4]) a připomíná se ještě roku 1572 v tituláři tehda vydaném. R. 1575 nebyl již více mezi živými a zůstali po něm synové *Jan, Mikuláš, Albrecht* již zletilí a *Václav* a *Otík* ještě let nemající, kteří z počátku Lhotku společně drželi. Později ji ujav Václav, pojal k manželství Bohunku z Jablonice, jíž (vkl. roku 1589, 29. listopadu) na tvrzi Lhotce, vsi s dvorem poplužným, vsi Hemži 1000 kop gr. č. věnoval. [5]) Ve sbírkách sněmovních r. 1615 připomíná se s Albrechtem Sudličkou z Borovnice a na Lhotě, bratrem svým dotčeným. Náš Václav byl zároveň úředníkem u p. Karla staršího ze Žerotína na Brandýse a připomíná se ještě r. 1624, kdež byl také přítomen při sňatku manželském Jana A. Komenského s Annou Cyrillovou v Brandýse toho roku slaveném. Za příkladem pána svého zůstal císaři Ferdinandovi II. věren, a zůstaven jest proto v držení statku svého. Roku 1631 byl již mrtev. Zůstavil dcery *Kunku* a *Hedviku*, z nichž onano se provdala za jednoho Odkolka z Újezdce na Liticích (tuším Albrechta), Hedvika pak napřed za nějakého pana *Pravětického*, [6]) pak

[1]) Rel. tab. I. 440, DD. 13 f. 16 b.

[2]) DD. 14 f. 279. R. 1486 připomíná se Hroch ze Přeboz a na Lhotě (viz Krškovy dějiny Chocné str. 21.); ale nelze poznati, na které Lhotě seděl.

[3]) Pam. arch. IX 517.

[4]) DZ. 4 E 26, 15 G 24.

[5]) DZ. 25 D 7 a 62 C 19.

[6]) DZm 62, L 3.

za Heřmana Maxmil. Šolce z Heideštorfu a Lindy, císařského oficíra, jenž byv r. 1639 v boji se Švédy poraněn, v Litomyšli zemřel.[1]) Vdova po něm zůstalá, Hedvika, ujavši sama Lhotku, zastavila r. 1649 dvůr Němče se vsí Kryštofovi z Bomhaku,[2]) potom však zemřela, a poručník dětí osiřelých Albrecht Odkolek prodal Lhotku Sudličkovou s příslušenstvím r. 1654, 17. června *Janovi Fr.* hraběti *z Trautmansdorfu na Litomyšli* za 3300 kop gr. m., kteréž on dědicům těmto r. 1656 k ruce Martina Odkolka (syna Kunčina) doplácel. Od hraběte toho připojena jest Lhotka k Brandýsu; tvrz pak, jíž nebylo pozornosti věnováno, zanikla dokonce.

3. LIBCHAVA ČESKÁ.

Na místě nynějších Libchav nacházely se ještě na počátku 13. věku lesy.[3]) Asi v témže století vykáceny jsou tu lesy dílem českými, dílem německými osadníky, čímž povstalo tré rozdílných obcí na místě starého háje Libchavského. V České Libchavě povstal později farní kostel a v neznámé době (zajisté však v 15. století) tvrz, kteráž stála na tak zvané Skalce. V letech 1360—1371 seděl zde *Petr Hrb ze Žamberka.*[4]) Nedlouho potom dostala se Libchava v držení vladyk *z Brandýsa*, kteří byli již dříve drželi Libchavu Německou. Na této seděli roku 1394 bratří *Jindřich* a *Jetřich*, z nichž onen byl od roku 1397—1415 také pánem na České Libchavě. Psával se obyčejně Jindřichem z České Libchavy, jinak z Brandýsa, od roku 1415 pak, kdež se stal držitelem vsi Sudslavě, psával se také podlé vsi této.[5]) Syn jeho Mikuláš stal se r. 1407 farářem v naší Libchavě a r. 1415, 13. března dosáhl fary Sudslavské, kdež bezpochyby zemřel. Sám měl také jeden hlas podací kostelního v Německé Libchavě. V pozdějších zápisech jak veřejných tak i soukromých nesetkáváme se s vladykami Libchavskými bezpochyby proto, že byla Libchava s nějakým sousedním panstvím spojena.

V 15. století připojena byla Libchava Česká k panství Žampašskému. *Zdeněk Žampach z Potšteina na Žampachu* vložil si r. 1543 dne 26. února znova ve dsky v Libchavě České tvrz, dvůr popl., ves celou, v Březnici dvůr kmecí s podacím a mlýnem v Libchavě, jakožto dědictví, jež „od mnoha let“ (tedy nad paměť lidskou) držel. Tvrz naše zůstala potom při panství Žampašském až do r. 1574; tehda prodali *Karel* a *Čeněk bratří z Potšteina* zámek Žampach, tvrz a ves Českou Libchavu s dvorem popl. a vesnicemi příslušnými *Janovi staršímu ze Žerotína* na Náměšti a Adamovi Bukovskému z Hustiřan, oběma spolu, za 10.350 kop gr. č.[1]) Když tito se potom o panství koupené rozdělili, podržel si Jan Libchavu, Skrovnici a Bousov, jež přidal ke zboží Brandýskému, a ostatek ponechal Adamovi. Po té tvrz zanikla.

Jižně od Hemže leží na levém břehu řeky Orlice samota *Hradníky*, nad níž se vypíná strmý, vysokým smrčím porostlý ostroh. Na jeho opyši stávala tvrz podoby klinovité, oddělena jsouc od pláně hlubokým příkopem šířky takové, jako obyčejně bývá. Uprostřed tvrziště znáti jest zdi do rohu se sbíhající, poslední zbytek čtverhranné věže neb hlavního stavení.[2]) Paměti o tomto hrádku není, ani jména jeho neznáme;[3]) jen ve staré knize Choceňské čte se, že Havel sedlák z Oucmanic prodal „polovici hradiště z té strany, kteráž leží ke Lhotce,“ Michalovi z Pelína.

V Němčí (sev. od Brandýsa) ukazují se v jednom sedlském dvoře památky bývalého zámečku, kterýž býval prostým sídlem či domem. Ves, poprvé připomenutá r. 1371, patřila v 16. věku z části k Brandýsu, z části ke Přestavlkům. Tato část dostala se r. 1575 s Přestavlky *Karlovi Žampachovi z Potšteina*, jehož bratr se r. 1589 seděním na Němčí nazývá; skoupilť snad některé dvory kmecí, jež svedl na poplužný dvůr. Od synů Karlových koupil (r. 1599) Přestavlky a „ves Němči se dvorem, kteréhož n. Čeněk Žampach z Potšteina v užívání byl,“ *Bedřich z Oprštorfu* na Častolovicích, ale odprodal již r. 1600 dvůr v Němčí s 1 člověkem a s 1 člověkem v Plhově *Hertvikovi Zejdlicovi ze Šenfelda* na Chocni. Od Zejdliců dostal se dvůr ten ke statku Lhotky Sudličkové; Hedvika Šolcová z Borovnice zastavila roku 1649 „malou vesnici Němče s dvorem při ní“ *Kryštofovi Kyranovi z Bomhaku*, c. k. rytmistru. Kryštofova dcera *Kateřina* provdaná *Fabriciová* prodala Němčí (r. 1680, 25. dubna) *Markétě Schönkirchové* a na Chocni za 2500 fl. Za Trautmansdorfské vlády připojena i část tato ke Brandýsku.[4])

[1]) Jelínka hist. Litom. II. 171.

[2]) DZm. 62. L 3, Jelínka hist. Litom. II. 171, DZ. 257, C 23.

[3]) V pořízení p. Kojaty čte se osada „na Igote et nemus na lubhaue.“

[4]) Lib. conf. I. C. 10, J 8, II. F 1. Vedlé slova Hrb nalézají se také varianty Hirs, Hiob; Petr pak slove nobilis, t. j. urozený. Snad měla po něm Libchava německá jméno *Herbenbrechtsdorf* (lib. cf. 1362, 26 Jan). Vedlé Petra měl r. 1360 jeden hlas podací Smil z Brandýsa.

[5]) Lib. conf. V. Q 20, VI. H 19, VII. E 12.

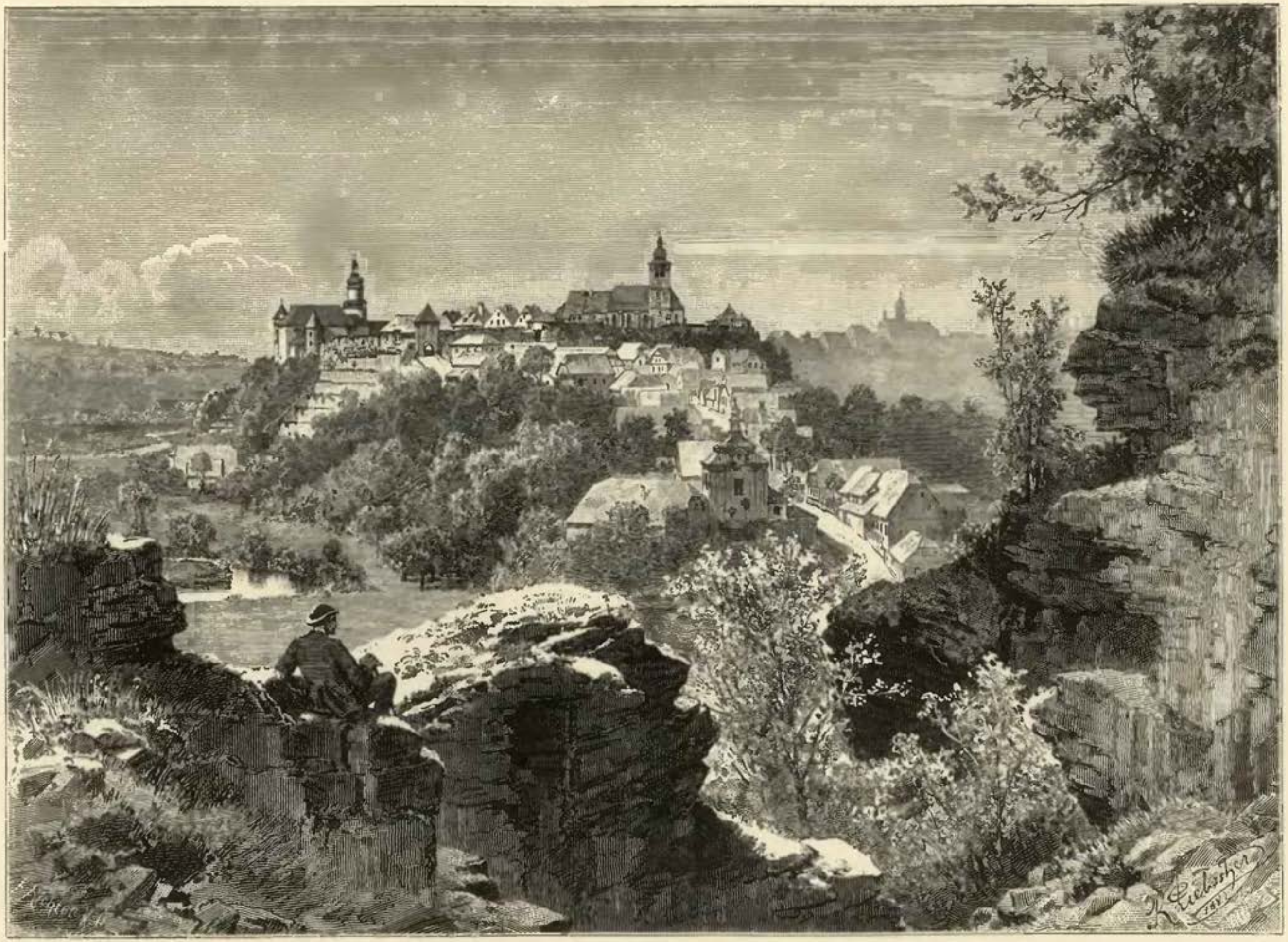
[1]) DZ. 18, D 13—15, 250. C 16.

[2]) Srovnej, co praví Sommer (Königgr. Kr. 313) a Krška (Choceň str. 6).

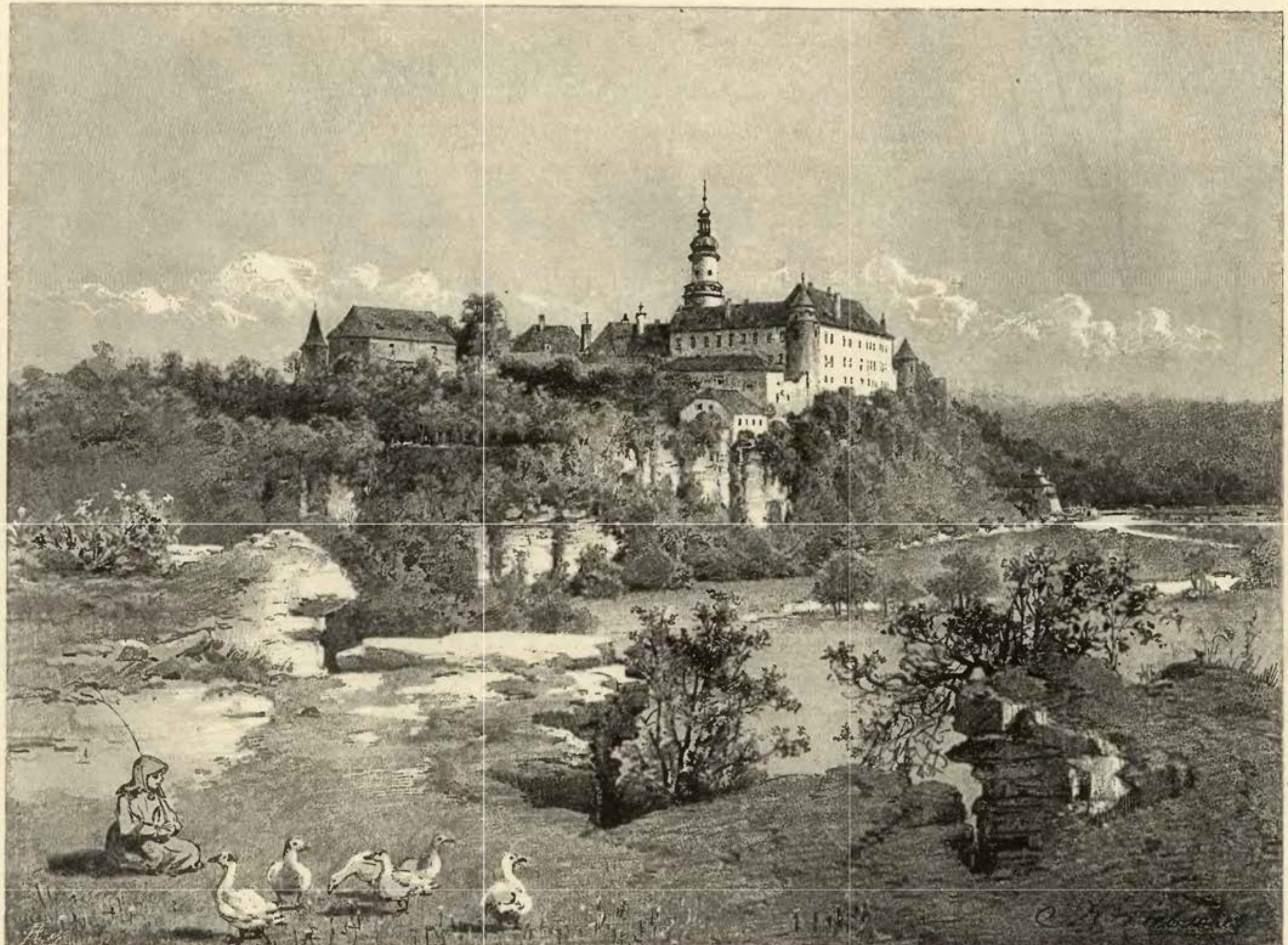
[3]) V listě Jana Krušiny z Lichtemburka (r. 1398) připomínají se jako svědkové Tas Brandýský, Tamchyn z Adršpachu, Hroch ze Sloupnice, Čeněk ze Skorenic a Slašek z Bílé hory. Snad se nazýval hrádek náš Bílou horou, aneb seděl na něm Tamchyn?

[4]) Rel. tab. I. 440, DZ. 18, P 22, 129, A 27, H 11, 257, C 23, 396, T 2.

Nové Město nad Medhují.

Zámek v Novém Městě nad Medhují.

HRADIŠTĚ NAD MEDHUJÍ ZÁMEK.

1. Poloha města a popis zámku. Život na zámcích od středověkého rozdílný. O slovech hanlivých.

Pod horami Kladskými neb Orlickými rozkládá se pahorkatina, k rovině Polabské znenáhla se svažujíc, kteroužto blízcí i dalecí vždy rádi viděli a navštěvovali, kladouce ji mezi nejkrásnější kousky země české. Neb všude viděti zelenosť veselou, buď tmavou barvu smrčin a jedlin aneb světlejší v rozmanitém odlesku se vyskytující zeleň stromů ovocných, které v počtu stonásobném buď domky a vesnice zastiňují, buď v dlouhých řadách pole protínají; mezi nimi na předním místě třešně a višně, jež v květnu takořka bělím se obsypavše, oku, v červenci pak ovocem svým ústům pravou jsou pochoutkou. Právě pro tuto věc, více však pro *krásnou svou polohu*, známo jest Nové Město, ležící na vrchu Hradišti nad řekou Medhují. Ležíť město to, jako Tábor a Loket, na ostrohu skalnatém, který řeka na třech stranách objímá, tekouc v hlubokém lučném údolí mezi vysokými lesnými stráněmi s obou stran se vypínajícími. Přístup byl k městu dvojí: jeden pohodlnější se strany severovýchodní, nynějším předměstím, které jest tam, kde ostroh s plání souvisí, druhý se strany jižní nahoru na opyš hory vedoucí. Dříve zde bývaly brány tvrdé, ale ta severovýchodní již jest zbořena a s ní zmizela také známá bříza Novoměstská. Žertovně se povídalo o Novém Městě, že má břízu na bráně, faru na chrámě, školu na krámě a krčmu v chrámě. Fara posud stojí jak byla, a rytíř Krčma z Konipas také pokojně odpočívá v kostele.

Milovník starožitností vyvolí si raději cestu od jihu skrze starou bránu, ještě neporušenou, arci bez příkopu a mostu zdvihutého, skrze niž do krátké ulice vkročiv, podiví se starožitným domům, z nichž mnohý ještě založení města pamatuje. Několik kroků učiniv, octne se na čtverhranném náměstí a stoje u jednoho rohu, uvidí proti sobě u druhého rohu radnici, v pravém rohu kostel s farou a v levém rohu *zámek*, cíl naší pouti. Jak viděti, *položen byl* východně. Na stranu městskou jest vyzděný příkop, na druhou stranu jest příkrá stráň a na obě ostatní strany chránily jej hradby baštami tvrzené, které

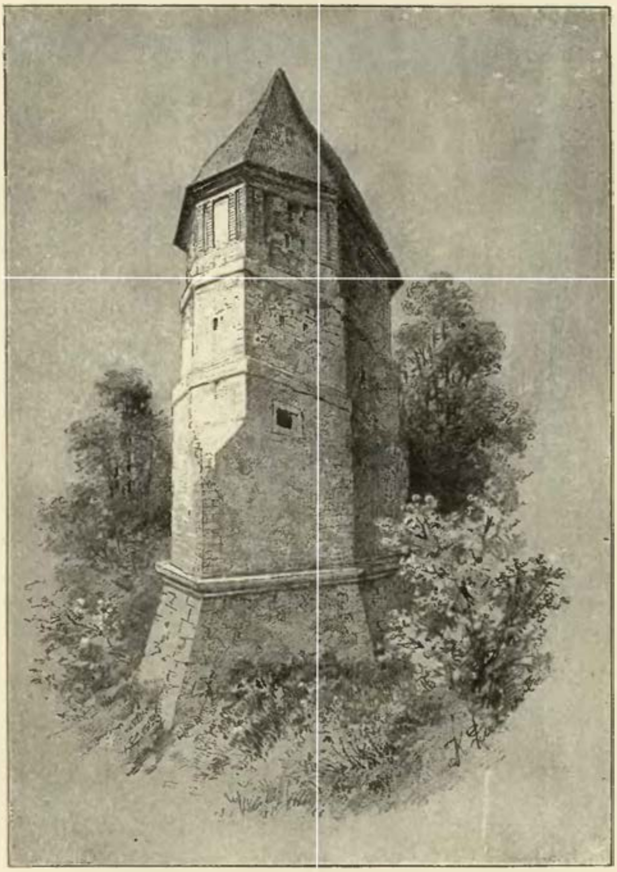
odtud vycházejíce posud město objímají. Původní svou podobu zámek tento čtverhranný ztratil, byv v 17. století vlaským stavitelem Fortunatem Duretti v nynější své podobě postaven; arci že se při tom užilo starých zdí a ušetřilo některých oken, tak že tu při oknech sloh rozmanitý panuje. K docílení většího místa pojat do stavení jediný zbytek starého hradu, okrouhlá věž, jež ondy snad o sobě sama stávala.

Kamenný most (25 kroků dlouhý) na třech pilířích postavený vede ke bráně ozdobně vyzděné a erby rodu Lesliovského (3 přastkami, orlem a pod tím erbem Vartemberským) okrášlené; skrze průjezd přichází se do obdélného nádvoří, kteréž má v přízemí hradby. Ticho tu panuje, ale pusté ticho, neb v tomto rozsáhlém stavení jen asi 3 rodiny obývají. Docela jiné ticho panuje v zámcích obydlených, kdež vytáhlý komorník vážným krokem a zavalitý myslivec malými spěšnými kroky, oba při potkání ticho spolu šeptajíce, po chodbách přecházejí. Vrátný zdejší ochotně všecko zotvírá i ukáže a třebas až do makovice věže vyvede; věž totiž jest první místnost, kterou příchozí projíti musí, an stavitel Duretti spodní její části k umístnění hlavních schodů použil. Kráčíme tedy nějakým bývalým vězením, aneb sklepem sirotčím až do *horního ponebí*. Pokoje, světnice, síně (sály) a kaple velmi pěkně jsou upraveny dílem ozdobnou prací štukaturskou, dílem malbami strop zdobícími. Nalézají se tu snad vyobrazení k celým metamorfosám Ovidovým a k dobré části báječných dějin řeckých a římských, jak to milovala doba slohu barokového; Theseus, Thetis, Parisův soud, výjevy z války Trojanské, Apollón s musami, Bachantky, Dido a p. se tu v živých postavách a pestrých barvách střídají, mezi tím pak sem a tam spatřují se erby rodiny Lesliovské a Dytrychšteinské. Není tu již kouska nábytku kromě starožitného stolu, který jest postaven v bývalém sále tanečním; krásná a pestrá mosaika jeho ukazuje erb s pelikánem, písmena I M a rok 1665.

Věže hlídka má podobu u nás zřídka vídanou, z její hrubé spodní části vychází totiž věž štíhlejší cibulovitou střechou pokrytá. V Němcích se říká věži takové máselnice (Butterfass). Tím, že na hrubou věž postavena věž štíhlá, získáno místo pohodlné pro ochoz stříškou pokrytou, odkud lze přehlédnouti celou krajinu okolní. Josefov, Krčín, Sněžka, Skalice, Hořičky, Sv. Václav, Rezek a lesnaté hory Orlické, dopodrobna však město a předměstí tu lze spatřiti. Opouštějíce věž tuto a zámek jen ještě si všimneme bašty v rohu zámku se špičatou její střechou, a tím jsme uviděli všechny památnosti zámku. K obraně jeho byla bezpochyby nejmohutnější bašta celého města, nynější sýpka, povydaná do severního příkopu.

Zámek Novoměstský ukazuje dobře *přechod středního věku* k *novému*, přechod z hradu tvrzeného k sídlu novějšímu. Příkopy, braň prsní a věže více udělány ze zvyklosti než z potřeby; neb jestliže padlo město, nemohl se i zámek proti nepříteli udržeti. Hlavní obranou zámku byly přece jen městské hradby, a i těch důležitosť míjela, když několik desítiletí po založení Nového Města ve tvrzení a pevnění měst nové a veliké pokroky učiněny byly. I *život na zámku* nepodobal se již středověkému, ukazuje se způsobem docela novým. Dřevní odloučenosť přestávala, a na jejím místě nastávaly časté *společenské schůze*, při nichž nerozhodovala vzdělaná mysl většiny, nýbrž křik a vřeskot těch několika opojených. Při večeřích, svačinách a jiných kvasech této doby se mnoho pilo, potom následovaly nadávky a nezřídka i pračky tak sprosté, jako bývají mezi čeládkou ve vsích o posvíceních. O tak zvaných „*slovech hanlivých*" v 15. století se málo vědělo; přicházejíť sice tu i tam, ale zřídka. Když však v 16. století v některých rodinách mravy zdivočely a muži nemírnému pití se oddali, vyskytují se slova hanlivá častěji a konečně před Bělohorskou bitvou tak zhusta, že by se jich veliká sbírka učiniti mohla. Nebyl však celý stav takový; jsouť zajisté rodiny, jichž členové pro slova hanlivá nikdy u soudů nebývali, jichž mírnosť, cit dojemný a moudrosť posud nás mile pobavují. Za to se však vyskytují na druhé straně mnozí, kteří skorem ku každému roku soudnímu poháněni byli, a rejstra půhonná jmenují jich množství. Nejméně váží ještě slova, týkající se urozenosti, když druh druhu řekl, že jest tak dobrý jako on, nebo že jest lepší nežli on. Říkalo se zajisté lidem urozeným „dobří lidé," a bylo velmi důtklivé, když někdo o dobrotě čili urozenosti té slovem pochyboval. Zhusta si nadávali „lhářů" v 16. století, ale po každé to stálo vinníka 20 kop, jestliže to původ (žalující) naň svědky neb jinak dovésti mohl. Stávalo se a býval někdo pohnán, že o jiném řekl: „ty jsi lhář," a potom se bránil, že půhonem „více se peněz hledá než čeho jiného," ale nebylo pomoci, když byl usvědčen, dal pokutu. Slova „v hrdlo lžeš a pravím ještě v hrdlo lžeš," „ty jsi lotr, že většího lotra býti nemůže," „že se ve dsky zemské za lháře zapsati dal" (t. j. co napsati dal ve dsky, vše jest selháno), „že jest přesvědčený lhář, psanec nevyvedený, psanec zjevný, lotr a šibal, zrádný lotr, že jest falešník a z toho že se nevyvedl, podvodník, arcizrádce," jsou ještě z té řady nadávek ty nejlehčí. Těžší jest již nařčení, jak kdosi mluvil o bratru svém, „ano chcete-li vy mému bratru na jeho přísahu věřiti, však on stokráte smí přísíci a jest všecko selháno; já také bych deset přísah učinil, co jest on přisáhl, že jest všecko falešně přisáhl, a chci to naň hned dostatečně pokázati, co on přisáhl, že jest selháno." Slova tato obyčejně pronešena byla v prchlivosti a beze vší podstaty, tak že v nich sice nářek a nadávka, nikoli však ublížení

na cti a dobrém jménu obsaženo bylo. Horší byla slova, jimiž se jedni druhých na cti dotýkali, viníce se ze skutku nešlechetného a ošemetného. Často se nalézá, že sobě zlodějův aneb šejdířů nadávali. Sem patří, „že šidil, lichvu židovskou bral, že jest šibal jako otec jeho, že ukradl šňůru perlovou a nějaké peníze, že jest zloděj, an ukradl byret kuní, že jest při ohni věci pokradl, že ukradl kalich a feflík z kaple, neb koně.“ Vtipnější než tyto aspoň jest nadávka: „což vy od čertova dolu p. Jiříku, jako rádi kradete a dali ste obloupiti kněze.“ Jiné nadávky týkaly se nešlechetného živobytí, jako na př. když k někomu promluveno: „však jsi se s manželkou svou tak zachoval, že jsou vás z Teplice i z Hradčan vyhnali, jako psy,“ což stálo pokuty 20 kop. Často se vyskytují nářky, jako: „že jest nešlechetník a loupežník, a že jest loupeží živ, že jej kat provazem zabije, že jest vyprošen od šibenice.“ Nezřídka sobě i takové věci psali. Měl-li někdo shůry na jiného a uslyšel-li o tomto od někoho třetího nařčení, poslal mu ceduli řezanou (dole všelijak ostřihanou), v níž bylo na začátku, „že jest o tobě mluvil jeden dobrý člověk stavu rytířského, že jsi ty vyprošený od šibenice,“ a závěrka byla: „a protož dokavádž se z toho nevyvedeš a toho s sebe nesmyješ, nemám tě, než za takového.“ Zábavné jsou některé vysvětlivky, kteréž pohnaní před soudem činili. Jeden napsav v supplikaci slova o bývalém úředníku královském, „že mnoho lidí zřejmě pokrádal a králi že jest drahně ryb a hotových peněz pobral,“ vykládal před soudem takto: „že jest původ (žalující) ryb méně psal do rejster, nežli prodal, peníze sobě do tobolky sypal, maje do truhlice (kasy) neb do pušky (kasičky) sypati.“ Nadávek osobám ženským dávaných (kromě slov „krávo, mošno, kobylo“) ani tuto nechceme pokládati pro nehezký jich hlahol a smysl.

Stará bašta v Novém Městě nad Medhují.

Ze sousední Moravy přišla do Čech přezdívka „tater-ský bič,“ které ovšem mnozí nerozuměli. Jednou také slova ta pronesena byla, a ten, kdo je řekl, byv optán, co by znamenala, vykládal takto: „že jest tam v Moravě jakési přísloví, kdo jest nový zeman, že jest taterský bič.“ Slova ta nebyla tedy na ujmu cti aneb dobrému jménu, nýbrž toliko „urozenosti,“ byla-li dávána někomu, který byl ve stavu vladyckém výše nad 4 pokolení. Více se dotýkala poctivosti slova, jimž Čechové přivykli po způsobu uherském. Nejlehčí z nich jsou ještě taková, jako „duše vyjebená, ošemetná,“ aneb „lotře vyjebený,“ horší jsou jiná, kterýchž tuto ani doložiti nelze. Slova „Jeb svú v sekyl mater“ přicházejí v první polovici 16. století při každém roku soudním.

Od druhé polovice 16. století přicházeli synkové rodin šlechtických častěji do Němec, Francie a Italie (odkud t. z Italie přinesli nezdravá těla, prázdný měšec a zlé svědomí), [1]) a odtud si přinášeli pravá kvítka na hnojišti sebraná. Od těch dob čtou se častěji nadávky šelma (Schelm), pankart neb „nejsi dobré mateře syn,“ huncfut, slova taková, kterým někdy ani nerozuměli. Za nešťastných dob roku 1620—1630 přicházejí ty nejhrubší nadávky, kteréž jsme kdy četli v soudních spisech, a klademe z nich ještě jen ty,

[1]) Theobald vyd. 1750, str. 118.

kterými by se cit čtenářů přespříliš neurážel. Jsou to tato: „šelmo a viselče (se šibenice spadlý, r. 1612), šelmo, huncfute, šelmovská potvoro, přisahám pánu Bohu: šelma, s námi jak živ falešně, neupřímně byl (r. 1613), pověz tomu tvému pánu sakramentskému, šelmě, huncfutu, že bych . . . . . a nech . . . . (r. 1614), ta sakramentská šelma není roveň poctivým kavalírům„ troup (r. 1614), ty jsi zloděj, ukradl jsi kohouta, plášť a peníze, sakramentská šelmo (r. 1615), hromský troupe a šelmo, hromobitný huncfute (r. 1615), ty jsi sedmtisícný sakram. šelma a zloděj (r. 1617), sakr. h. nesmíš choditi s kordem, nežli s bandytkou (pistolou), jsi-li dobrý a nejsi-li šelma, odvundej bandytku a vem tolik do rukou jako já a braň mi se“ (r. 1624).

A ptáme-li se, *jak to dopadlo s těmi, kteří tak hanlivá slova pronášeli?* Obyčejně se poháněli k soudům, a jestliže přišlo k nálezu, platil jeden pokutu a druhého soud „na jeho poctivosti (cti) opatřil,“ dada do rejster zapsati, „že ta slova k ujmě a ke škodě jeho cti a dobré pověsti býti nemohou a nemají.“ Takými marnými a zbytečnými věcmi přední soudové v Čechách, zemský, dvorský a komorní, až do omrzení meškáni byli; není tedy divu, že se z toho a takového jednání vysouvali a raději „pře na přátely podávali.“ Přátelé obou stran, od jednoho k druhému chodíce, konečně původa k odpuštění a pohnaného k odprošení naklonili. Potom se sešli s obou stran a pohnaný promluvil takto: „Pane Adame, tu kdež jste mne do slavného soudu zemského většího království Českého z toho, že bych k Vám mluviti měl ‚šelmo, viselče,‘ pohnal, v tom já, abych taková slova k Vám mluviti měl, se nepamatuji a upamatovati se nemohu, a cokoliv jest se co toho stalo, stalo se z nedorozumění a nepaměti, a z případu takového kvasu, neb nemínil jsem, aby to mluvení od Vás k jakému nářku přičítáno býti mělo, neb jsem Vás měl, mám, držeti i míti chci a budu za dobrého, poctivého, vždycky dobře zachovalého, beze vší ouhony rytířského člověka, jakož Vás jiní poctiví lidé obojího pohlaví vůbec za to mají a drží, a o Vás nic zlého nikdy sem nevěděl a nevím, než všecko dobré.“ Smluvce potom vypověděli, že jak to pohanění, tak i to odprošení nikomu z obou k žádné ujmě poctivosti býti nemá nyní i na časy budoucí a věčné, že všecky nevole a různice mezi nimi sběhlé zdvihají, ruší, kazí a moří, a že pohnaný povinen jest původu 100 kop na místě soudních útrat zaplatiti.

Páni Novoměstští chyb dotčených sice neměli, ale za to se spatřovaly mnohé vady u nejedněch na okolních sídlech zemanských. Z těch uvedeme několik příkladův, pokud se týkají sídel tuto popsaných. Sendražští ze Sendražic, jako seděli na Městci, byli násilníci. Když (asi r. 1531) Jindřich Tichta z Ještětic Albrechta Sendražského při nějaké svádě v Hradci Králové rozvazoval, přistoupil k němu Jan, otec Albrechtův, a dal mu za jeho dobrou vůli pohlavek. V tom se také obrátil na něho Albrecht a oba, otec a syn, jej rvali, pak přikročil druhý syn Janův Jindřich a chtěl jej mečem probodnouti. Na štěstí vskočili mezi to jiní a rvačku uklidili. Sendražští měli potom strachu z Černé věže (díl I. str. 139.) a rádi by se byli s Tichtou smluvili; poněvadž však tento přece jen se souditi chtěl, činili mu všelijaké pohrůžky (r. 1532). Konečně přišlo přece ke smlouvě, po níž Sendražští za své exercitium corporis měšcům svým o několik kop ulehčili. [1])

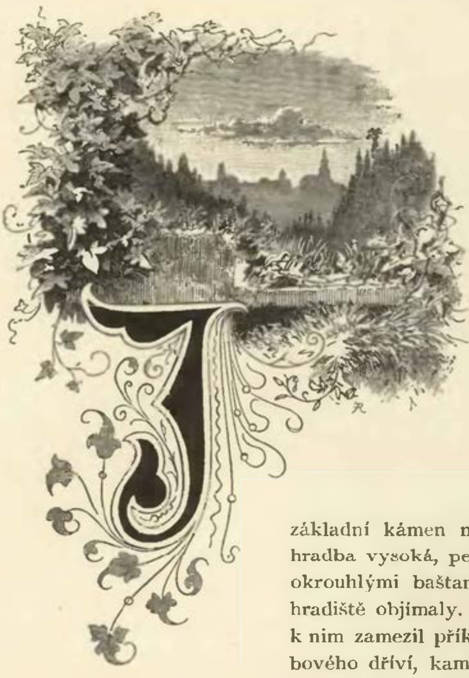
Jiřík Kamenec z Kamena a na Jesenici byl člověk rytířský s rytířskými nectnostmi tehdejším písařům rejster soudních dobře známý. R. 1563 v masopustě z nějaké zášti spáchal výtržnosť na Kubasovi, mlynáři Podveselickém, který byl poddaným vrchnosti Ryzemburské. Přišed do mlýna, napřed Kubasa zbil a potom mu kordem nohu probodl. R. 1566, při času sv. Bartoloměje, jel na koni kolem téhož mlýna a poněvadž bylo horko, dal si z krčmy konvici piva přinésti. Když ji vypil, uhlídal Jana Matýsků ze vsi Jesenice, an jde kolem ihned na něho konvici vyhodil, po té koněm dotíral a kordu ‚dobyv‘ chtěl sekati. Rychlý Matýsek mu však bezpochyby utekl. Pro ty a takové výstupky Kamenec byl málo vážen. Když Eva Běškovcova z Borovnice pořízení Jitky, n. manželky Kamencovy, odpírala, doložila o něm slov, „že jest osoba lehká, řádu lehkého a dsky zemské že mu neslouží.“ [2])

V Jesenici seděl ještě jiný násilník, Jan Tamchyna z Doubravice, rodu velmi bujného, jak již nahoře (na str. 58.) pověděno. Týž byl pojal r. 1560 Annu z Velnic, ale potom s ní „nenáležitě a nekřesťansky“ nakládal, sekerou po ní házel a konečně ji od sebe odháněl. Bratří ubohé paní, „lítosť nad krví svou majíce,“ přijali ji k sobě, a poněvadž se Jan jiné ženy přidržel, pohnali jej k soudu komornímu, aby se spravil tudy, proč se „na potupu jich rodu takového zlého obcování dopustil.“ Jan však k soudu nestál (r. 1561). [3])

---

[1]) Reg. 5 F. k. I. C 9. [2]) Reg. 20 F. k. s. A 1 a 22 F. E 20. [3]) Reg. 18 F. k. s. G 3.

2. Založení a osudy zámku.[1])

Jan Černčický z Kácova přikoupiv (r. 1483) panství Krčínské ke svému zboží Černčickému, umínil si postaviti tvrdé prostranné sídlo a při něm nové město, tak aby oboje bylo znamenitou pevností. K tomu se mu hodil dobře ostroh jeden na panství Krčínském, jehož jméno bylo Hradiště,[2]) po nějaké prastaré ohradě. Povolení k založení města obdržel listem královým z r. 1483 dne 24. února a roku 1501 dne 10. srpna položil vlastní rukou základní kámen mezi zemskou branou a věží Zázvorkou. Stavěna potom hradba vysoká, pevná, 4 české lokte zšíří, kteráž opatřena cimbuřím a polookrouhlými baštami, tak že hradby od obou stran zámku vybíhajíce, celé hradiště objímaly. Také postavil Jan dvě brány se hřebeny a mosty a přístup k nim zamezil příkopy ve skále tesanými. Taktéž postavil první domy z dubového dříví, kamenný kostel, zámek, radnici, a zřídil vodovod. Aby bylo v novém městě dosti obyvatelů, převedl naň (r. 1503) z městečka Krčína všechna práva městská, totiž dva trhy výroční, várky piva, řezníky, sladovníky, cla atd.,[3]) daroval obci mnohé role, lesy, louky, vsi Žďár a Libchyni, platy jako jarmarečné, tržné, vážné od vlny i od posvěta (t. j. loje) a železa, 4 masné krámy, chlebnici, prodej soli,[4]) clo na novém mostě a kus řeky. Udělil také sousedům právo, aby mohli o statcích svých říditi a právy města Hradce se spravovati, začež si jisté platy vyhradil. Jméno dáno osadě *„Hradiště Nové Město nad Medhují.“*

Nenadále neštěstí zastihlo Nové Město r. 1526 dne 22. června, když od zapálení bleskem celé shořelo, při čemž i původní vysazení města zkázu vzalo. Šlechetný zakladatel dal sice ihned mnoho domů ze svého měšce postaviti, ale přece dlouho trvalo, nežli byly dostaveny. Některé z nich spatřují se dosud. Nad to Jan udělav strouhu v lukách obecních, daroval za to Novoměstským (r. 1527, 21. června) jednu louku, svolil, aby se při zakládání vinic na hoře okolo města právy císaře Karla řídili, a obnovil jim všechna předešlá obdarování. Jeho přičiněním udělen také městu od krále Vladislava znak tento: Brána otevřená se hřebenem, vedlé brány věže o 3 okéncích s červenou střechou, oboje se dotýká červených hradeb. Nad branou spatřuje se znak pánů Černčických, dvě lekna stříbrná na červeném štítě.[5])

Vidouce takovou náklonnost k Novému Městu, podivíme se spíše, že Jan r. 1527 dne 9. října panství Novoměstské bohatému *Vojtěchovi z Pernšteina* za 11.000 kop prodal;[6]) koupil za to r. 1529 od téhož Vojtěcha hrad a městečko Kunštat na Moravě, synové jeho pak Arnošt a Vilém prodali je opět r. 1558 Matyáši Mincovi ze Zárušic. Arnošt se dostal později skrze choť svou Elišku Malovcovnu z Pacova ve spoludržení Borotína, kterýž synům Janovi, Arnoštovi a Vilémovi připadl. Poslední, tuším, toho rodu osoba byla r. 1630 Anna Černčická z Kácova, převorka v Nové Říši na Moravě.[7]) Nový pán, na statky velice bohatý, rozšířil panství, přikoupiv k němu zboží Městecké, a uživ panství jen několik let, zemřel r. 1534 dne 17. března. Vojtěchův bratr a nástupce *Jan z Pernšteina* potvrdil Novoměstským roku 1535 všechny výsady předešle udělené, listem daným v Pardubicích 11. listopadu r. 1540 nadal špitál v předměstí ležící 5 kopami ročního platu, daroval roku 1541 kostelu zvon 12 ct. těžký a roku 1543 velkou cínovou

[1]) Pomuckou byl Monatschrift des böhm. Museums 1829. [2]) První zmínku o Hradišti našli jsme k roku 1465 („Hradiště a plat, což z něho jest“). Byly tu, tuším, pastviny lidem najaté. (DD. 25 f. 39.) [3]) Zůstavil v Krčíně toliko jednu krčmu výsadní a ustanovil, aby nebylo okolo Nového Města krčem žádných, kromě Krčínské a Bořetínské. (Bořetínem slove posud západní část ulice krajské k Náchodu od kostela pohřebního a role odtud k severu. Domky tu stavěli teprve na konci 17. věku. Vsi tu nebylo.) [4]) K tomu cíli zjednal od krále Polského Alexandra majestat (roku 1525), aby mohla obec sůl za lacinější peníz v Osvětimsku kupovati. [5]) Zápisky n. Rojkovy z archivu Novoměstského. [6]) DZ. 6 D 22. V trhové smlouvě vyminěno věno manželky Janovy Majdalény z Nestajova (500 kop) a věno Elišky z Pacova, manželky Arnošta z Kacova (1250 kop), kteráž Jan sám spravovati, to jest na jiné zboží přenésti, slíbil. [7]) Wolný Brün. Kreis II. Abth. 65. V něm. Čas. musea r. 1829 p. 363. dí se, že Jan zemřel r. 1529 v Černčicích a že byl v hrobce Novoměstské pohřben. Při přestavování kostela r. 1821 nenalezly se ani pomník ani ostatky jeho.

křtitelnici a prodal r. 1544 obci za laciný peníz pole Popluží a Záhoří. Vkladem učiněným r. 1548 dne 12. března prodal panství Novoměstské *Volfovi ze Štubenberka*, nejvyššímu číšníkovi knížectví štyrského, za 25.000 kop. Obsahovalť tyto části: Nové Město, zámek řečený Hradiště nad Medhují, dvůr popl., město s předměstím, Krčín městečko, Nahořany, Dolsko, Černčice, Vosnou, Spy, Osíček, Vršovku, Chlistov, Zákraví, Bohuslavice, Veselice, Městec, Spytu, Hlotu (sic), Provodov,[1]) Seřeč, Domkov, Vrchoviny, Jestřebí, Studenky, Blažkov vsi celé, v Šonově, Slavětíně, Hlohově, Jesenici, Rychnově, Doubravici, Mezilesí c. t. m., dvůr popl. Městecký, platy v jistých vsích, rybníky atd.

Nový majetník, pocházející ze zámožné rodiny štyrské, rád sídlel na hradě svém Karpfenberce ve Štyrsku, kdež také r. 1551, 13. července potvrdil privilegia městská. Ze synů jeho ujal *Jan* Nové Město, Volf Karpfenberk. Jan vymohl obci r. 1567 u krále Maximiliana nadání na 2 trhy výroční a právo pečetiti červeným voskem.[2]) Nemocí těžkou jsa navštíven, zdělal r. 1570, 19. srpna poslední své pořízení a odkázal synům svým Nové Město a panství Homolské, kteréž zástavní a postoupené měl od krále, učiniv jim poručníkem bratra svého Volfa, na ten čas dědičného číšníka ve Štyrsku a „štolmistra“ arciknížete Karla.[3]) Takto pořídiv zemřel 21. srpna a pohřben jest v panské hrobce; také náhrobek mu postaven v kostele na pravé straně velikého oltáře. Volf jako poručník bratří *Rudolfa*, *Fridricha* a *Ortmana* nezletilých potvrdil r. 1581 městské výsady. R. 1588 Rudolf dosáhnuv let plných ujal panství otcovské, oženil se s Kateřinou, dcerou Václava ze Smiřic, a potvrdil 19. listopadu r. 1592 městské výsady.[4]) Povolil též měšťanům, aby mohli pivo své do všech krčem na panství vystavovati, osvobodil je povinnosti, aby vydržovali cestu z Holína do Krčína, a kázal jim místo toho vydržovati cestu z Holína skrze Spy. Roku 1613 daroval obci k svobodné správě kostely sv. Trojice v městě, sv. Magdalény na předměstí a kostel sv. Salvatora v Bořetíně.

Zbytky hradeb a bašt v Novém Městě nad Medhují.

Jak shledati lze z listiny na vysazení fary vydané, přál učení Lutherovu, jež sám horlivě vyznával, jakožto i většina jeho poddaných. Manželku druhou měl Justinu z Celtynku, jíž r. 1615, 28. července 17.800 fl. rýnských na Novém Městě Hradišti nad Medhují zámku, dvořích a vesnicích věnoval, a kromě toho také takové opatření učinil, aby jí ode dne smrti jeho v každém roce po 1000 rýnských vypláceno bylo. Když vzniklo stavovské povstání roku 1618, patřil Rudolf k oněm, kteří je úsilovně podporovali, jsa tělem i duší oddán vyznání evangelickému. Pokuty za to se však nedočkal. Neb když se s jinými osobami stavovskými r. 1620 dne 1. února do Jičína odebral, aby statky Smiřické k ruce Jindřicha ze Smiřic, na rozumu nedostatečného, přejali, usmrcen jest při hrozném výbuchu prachu v zámku Jičínském.[5]) Tělo jeho dovezeno na Nové Město a tu pohřbeno. Potom roku 1621 dne 26. dubna vyšel patent císařský, oznamující, že umrlý čest a statky své propadl, a ihned posláni jsou na Nové Město kommissaři, kteří panství k ruce císařské ujali; jen vdově Justině její věno vedlé resoluce místodržícího Karla z Lichtenšteina (dne 23. července r. 1622) vyplaceno. Roku 1623 dne 21. ledna prodal dotčený plnomocný místodržitel „zámek Nové Město s městem a všemi vesnicemi“ *Albrechtovi Václ. Eusebiovi, vladaři domu Valdšteinského* z Frydlantu, JMC. válečné radě, komorníku a nařízenému nejvyššímu, za 109.789 fl. rh. 42 kr.[6]) Albert se krutě choval k měšťanstvu, odňal jim pivovár, krčmu v Krčíně a myslivosť; teprve na veliké prosby jim výsady potvrdil. Vedlé těchto protivenství přicházely na město a panství ještě jiné nesnáze průchody vojenskými. Téhož roku totiž ležel zde Fr. Morezan, císařský praporečník, jenž v okolí zuřil jako nějaký nepřítel. Příštího roku dne 28. ledna postoupil Albrecht Nového města s několika statky v Hradecku *Magdaléně Trčkové z Lobkovic*, přijav za to od ní jiná panství příležitější.[7]) Také ona byla krutá; obyvatelstvo násilně na katolictví obracela a nemilosrdně týrala, pročež mnozí otčinu svou opouštěli. Podobně i sousední páni se

---

[1]) Blízko starodávná Dobenina (viz Časop. mus. 1845, I. 55—61). [2]) Monatschrift 527, 528, 529, tamže 529. Téhož roku přenesena jest do Nového Města fara Krčínská. [3]) DZ. 17, D 17 (vkl. r. 1570, 8. listopadu). Jmenuje se tu též třetí bratr Fridrich. [4]) Ludvík Pam. Náchoda 127. R. 1588, 23. června věnoval na zámku a panství Novoměstském Kateřině ze Vchynic, manželce Volfa mladšího ze Štubenberka, děd. číšníka štyrského a cís. dvorské rady, 5000 kop (DZ. 24 E 18). [5]) Ludvík, str. 153, Monatschr. 529, DZ. 137 K 11. [6]) DZ. 194 D 16 a 141 B 22, vklad učiněn r. 1623, 2 března. [7]) DZ. 292 M 23; 141 M 14; vklad r. 1624, 3. února.

chovajíce a lid utiskujíce vyvolávali vzpoury selské, jež po ohavnostech sedláky spáchaných v zápětí měly ještě krutější s nimi nakládání.

Nebylo bez příčiny, že tyto výstupky zhoubné počaly právě na panstvích Trčkovských. Asi 3000 sedláků jalo se pleniti okolí Opočenské (r. 1628), odtud podavše se k Novému Městu spálili předměstí a leževše tu 2 dni, dne 7. března zámek a město zlezli, vyloupili a poplenili, a jak zpráva dávána byla, prý i všelikých nepravostí se dopustili, některé lidi a služebníky páně povraždili a kořisť s sebou pryč pobrali. Obrátila se tedy celá zuřivosť lidu podrážděného proti panství paní nenáviděné, lid pak, jehož nespokojenosť jinými nespokojenými živena byla, začal se záhy podpisovati čtvrtým stavem království Českého, chtě se dovolávati také nějakých práv lidských. Po zplenění Nového Města dne 9. března poslali sedláci vzkázání a pohrůžku učinili Náchodským, žádajíce na nich, aby se s nimi spolčili; když však tito s úředníky panskými se radili, co počíti mají, napřed poslové sedlští jich napomínali, aby se k odpovědi chystali; obdrževše pak oficíři selští odpověď Náchodských, že je jistou odpovědí zpraviti nemohou, hnuli se k Náchodu a měšťany mocně ke spolku svému přivésti usilovali. Rychle však přikvačil pověstný vůdce vojenský Don Martin Huerta a Nového Města dne 14. března dobyl, kdež při dobývání v zámku prachem mnoho lidí zařiceno a pobito, tak že od dělání šachet k pohřbení mrtvých 2 kopy placeny byly; mnozí sedláci padli v zajetí, jiní se rozutekli; vojáci pak v plen brali, co se jim dostalo. Hlavní vůdcové jsou vypátráni, něteří na kolo vpleteni, jiným nos neb uši uřezány a na zádech znak vypálen. Konečně pokutu peněžitou vypsali; tak na př. na panství Opočenské 50.000 kop míš.

Zbytky starých bašt a hradeb v Novém Městě nad Medhují.

Marii Magdaléně se od těch dob panství nelíbilo; prodala r. 1629 dne 20. dubna Nové Město Hradiště, kromě jedné farní a 4 filialních kollatur císaři pozůstavených, synu svému *Adamovi Erdmanovi* hraběti *Trčkovi z Lípy*, JMC. radě a skutečnému komorníku, za 120.000 k. míš.[1]) Nový pán sice potvrdil městu privileje, ale nevrátil jim to, co jim byl Albrecht z Valdšteina odňal. Když nedlouho potom (r. 1631, 17. září) bitva u Lipska svedena a tím sobě nepřátelé přístup do zemí rodu Rakouského zjednali, vtrhlo do Čech vojsko saské vedené Janem Jiřím z Arnheimu, obsadili dne 11. listopadu Prahu, a když později vůdcové císařští u Nymburka poraženi byli, obsadili Sasové i Hradec Králové a všechnu zemi až po Moravu. Při tom i Nového Města dobyli a je docela vyplenili.

Panování Trčkovo, jenž rozšířil panství přikoupením zboží Veselického a Slatinského, dlouho netrvalo. Jsa nejvyšším ve vojště svata svého knížete Frydlantského, ovšem asi věděl o všem, co kníže proti císaři strojil. V Chebu spikli se proti knížeti a jeho druhům Buttler plukovník, Gordon a Valter Leslie, nejvyšší vachtmistr, rodem Irčan (roku 1634). Všichni padli pod jejich meči i Trčka, jenž nejdéle se bráně prý tři vojáky zabil a pět jich zranil. Ihned zaveden jest „kriminální process“ Trčkovský, při čemž se objevilo, že jak Adam Erdman, tak i rodiče jeho s nepřátely císařskými ve srozumění byli a i jinak zrády se dopustili; nalezeno tudíž, že česť a statky propadli. Kommissaři císařští uvázavše se hned po smrti Trčkově ve všechny jeho statky, spravovali je k ruce císařské; listem teprve r. 1638 dne 11. září v Praze daným daroval císař Ferdinand III. panství Novoměstské dotčenému *Valterovi z Leslie*, svému komorníku, nejvyššímu nad jízdnými i pěšími a hejtmanu drabantů. Panství to, v poslední době přikupováním zvětšené, obsahovalo: zámek a město Nové Město, tvrz Slatinskou, Krčín městečko, vsi Jestřebí, Blažkov, Mezilesí, Zákraví, Chlistov, Spy, Vršovku, Bohuslavice, Slavětín, Hlohov, Dolsko, Černčice, Osnou, Nahořany, Městec, Veselici, Rychnůvek, Spytu, Lhotku, Doubravici, Provodov, Domkov, Šeřec, Šonov, Vrchovinu, Německou Čermnou, Jakubovice, Stroužné, Chudobu, Slatinu a Svinarky; obsahovalo tudíž také některé vesnice, nyní Kladské. Ve skutečném držení Nového Města nacházel se však Valter již r. 1637; neb tehda dne 18. září daroval městu clo z mostů v Dolsku a Slavětíně tak, aby oboje mosty vydržovali, též jim odpustil dávati 2 pinty z každého sudu vína v městě vyčepovaného a platy z kořalky. Na místě myslivosti jim dříve odňaté připověděl jim ke každému štědrému večeru centnýř

[1]) Ludvík děje Náchoda str. 172—175. DZ. 296 N 7, vloženo r. 1630, 14. března (DZ. 144 A 14).

kaprů dávati. Byltˊ laskav na poddané, ale právo piva vařiti jim přece nevrátil a výsady městské pro válku tehda zuřící teprve r. 1652 potvrdil. Roku 1647 pojal Valter k manželství Annu Františku, dceru Maximiliana knížete z Dietrichšteina. [1])

Válečné svízele r. 1639 Nové Město v hojné míře zkusilo. Když byla na Nové Město zpráva podána, že se švédský general Bannér (dne 17. června) Hradce Králové zmocnil, obdrželi měšťané od vrchnosti nařízení, aby se ke bránění města dobře opatřili. Než Švédové přilehše k Novému Městu, z hrubých kusů tak mocně k němu střileti počali, že brzo hradby pobořili, město popálili, zejména i kostel, děkanství a zámek spálili. Vyplenivše okolí, opanovali konečně město, odkudž jiným městům ještě v moci císařské jsoucím pohrůžky činili, psaní jim posílali a okolí na kolik mil nemilými návštěvami sužovali. Tehda vypáleny a spustošeny jsou vesnice Žďár a Bradlo, jichž obyvatelé před utiskovateli svými se skrývajíce později na Klopotově se usadili. Když na konec měsíce září posádka švédská byla odjela, sebrali se Náchodští, kteří nejvíce Švédy byli sužováni, jak z města tak i vesnic, a ozbrojeni k Novému Městu přitrhli a na panství svou zvůli prováděli. Dosti brzo však pomstili se Švédové, dne 30. listopadu pobivše mnoho osob panství Náchodského, které vezly ryby na zámek Náchodský. Švédové potom zase na Novém Městě se usadivše zde až do příštího roku (1640) zůstávali; tu přitáhl polní maršálek Piccolomini s polním vachtmistrem Francesco Marchese de Caretto před Hradec Králové, kterýž obléhal, až se dne 20. Švédové poddali, potom vypudili posádky nepřátelské z Jaroměře, Smiřic, a konečně oblehli Nové Město, kteréž se dne 28. února poddalo. I byl téhož roku na dobro z Čech vytlačen švédský velitel Bannér s vojskem svým, a zubožený lid venkovský si na čas pooddechl; také Novoměstští si zase příbytky porouchané opravovali.

Tehda byl regentem na panství Václav Králík z Brocné. Nemohl toho zapomenouti Náchodským, že škody jim Švédy spůsobené panství Novoměstskému byli odplacovali; psaltˊ zajisté roku 1640 v měsíci květnu radě Novoměstské, že slad, který přebyl, mohou prodati, komu budou chtíti, „kromě Náchodských, toho panství nepřátelův.“ Novoměstští jsouce velice stísněni, žádali na Valterovi, aby jim slevil 414 fl. 6. kr., jež byli dlužni do důchodu panského (r. 1642); ale Leslie zanevřev na ně, že se Švédům poddali, odepřel jim toho (r. 1643), ale na splacení dluhu bez úroků připověděl 2 léta čekati. Za to měli hradby opravovati a hodně zásob vojenských nashromážditi. Bylotˊ toho také potřeba; neb po bitvě u Jankova (r. 1645, 6. března) táhl velitel švédský Torstenson bez překážky skrze Moravu k Vídni, kterou obléhati se jal, nemoha však nic pořiditi, skrze Moravu do Čech se vrátil, kdež (27. října) Hradec obdržeti se pokoušel. Brzo se odtud Švédové hnuli a trojím proudem přes Kladsko a Slezsko se vraceli, však posádky švédské v městech sousedních ještě delší čas se pozdržely; tak v Novém Městě až do 1. prosince. Jako předešlí, tak i tito sousedům, zejména Náchodským, pohrůžky činili a peníze od nich vynucovali. Po bitvě u Dvoru Králové, v kteréž Raimund Montecuculi přemožen jest od švédského generala Wittenberka, opět vytrpělo Nové Město kruté obležení; vybavil je sice Piccolomini, ale ta strana města blíže kostela přece veliké pohromy utrpěla. Poslední svízele města padají do roku 1648, neb když po přepadení Malé strany Pražské švédský general Wittenberk do krajiny zdejší přitáhl, ubytován jest na Novém Městě švédský podplukovník Quart, který se tu delší čas pozdržel a na dvořích a mlýnech okolních do mnoho tisíc zlatých škody nadělal, sám pak pro sebe malé jmění vydřel. Toužebně očekávaný mír, jenž toho roku skutkem se stal, učinil sice konec svízelům války, ale následky její ještě dlouho potrvaly. Leslie chtěje škody nepřítelem spůsobené poněkud nahraditi, daroval obci 264 fl., aby hradby porouchané opravili; on sám zámek něco opuštěný v dobrý stav uvedl. Opravy ty na hradbách ukončeny r. 1653, jak svědčí letopočet na bráně.

Valter byv císařem do stavu hraběcího povýšen a obdržev povolení, aby mohl z panství Novoměstského zříditi svěřenství pro rodinu svou, zemřel r. 1667 dne 4. března. Dědicem jeho stal se bratrovec jeho *Jakub* říš. hrabě z *Leslie*, cís. nařízený nejvyšší nad jedním plukem a syn někdy Alexandra Leslie svob. p. z Balghana, jenž se však teprve roku 1667 v říjnu v panství Novoměstské uvázal. Maje po strýci statek Horní Ptuj, zdědil po něm také náklonnostˊ císařovu, vedlé toho pomáhal mu též oblíbený u dvora císařského rod Lichtenšteinský, s nímž se byl spříznil, pojav Luisu Josefinu kněžnu Lichtenšteinskou za manželku. Za tou příčinou postupoval tak rychle, že jej nalézáme k r. 1675 jako cís. generalního polního maršálka a r. 1681 jako c. k. tajného radu, komorníka, presidenta dvorské komory a majitele pluku pěších. Kolik let byl také vyslancem u Porty turecké. Bytem byl ponejvíce ve Hradci Štyrském, maje tu poblízku statek Pernek; do Nového Města jen někdy přicházel. Když Novoměstští za války turecké mnoho potravin dávati musili a proto chudli, obnovil Jakub zase odbývání dvou trhů téhodních (ve středu a v sobotu) někdy obvyklých, ale od nějakého času již zaniklých (r. 1680, 3. července), a rozkázal zároveň všem poddaným na panství, aby v řečené dni potraviny, obzvláště obilí, na trhy do Nového Města vozili. Chtěl zde také řád pobožných škol uvésti a žádal v té příčině, aby též obec něčím přispěla (r. 1670); shledav však, že

[1]) DZ. 149 O 13, 313, D 26. Není pochybnosti, že tento sňatek příčinou byl, že rod Dietrichšteinský roku 1802 Nové Město obdržel.

obec pro nedostatečné důchody v té věci ničím přispívati nemůže, ustoupil od svého zámyslu a založil r. 1692 krásný klášter milosrdných bratří, který až po naše dni v tamní krajině blahodárně prospívá. Tím způsobem on jediný z celého toho rodu ve vlasti naší památku zůstavil.

Jelikož při smrti jeho († roku 1693?) dědiců mužského pohlaví nezůstalo, následoval v držení Nového Města podlé ustanovení n. Valterova *Jakub Arnošt* hrabě z *Leslie* (syn Patricia neb Petra, mladšího syna Alexandrova), jenž se však teprve r. 1696 v červenci v panství uvázal. [1]) Brzy po jeho nastoupení vznikl krutý požár v městě, jenž radnici, šatlavu s věží Zázvorkou, všechny domy v tu stranu k zámku, pivovár a sýpku ztrávil. I tento hrabě zastával mnohé úřady, najmě byl r. 1719 místopředsedou, r. 1722 předsedou dvorské komory, vedlé toho skut. tajným radou a komořím. V letech 1722—1734 často na zámku zdejším obyt svůj míval. R. 1722 dne 26. července potvrdil znovuzřízení téhodních trhů na Novém Městě, vydav o tom první list německý mezi výsadami téhož města, r. 1734 dne 15. dubna potvrdil všechny ostatní výsady a zemřel roku 1737. Syn jeho *Karel Kajetán* přikoupil některé statky ve Štyrsku, a postaven byl také v rozličných úřadech a hodnostech, jsa císařským komorníkem a později předsedou nejvyššího soudu vnitrorakouského.

Pruské války přinesly Novému Městu mnohonásobné svízele. R. 1741 dne 30. října vtrhly sem 4 kumpanie infanterie pruské, jimž velel kníže Desavský; vynutivše na měšťanech 6043 fl. 40 kr. daně výpalné, přece krutě a nepřátelsky si vedly; potom sice k obraně se hotovily, než dne 28. prosince vynutivše na panství 977 fl. zase odtáhly. Po bitvě Čáslavské (roku 1742) přepadlo Nové Město 5 kumpanií pluku Schwerinova a 9 škadron husarů černých a Ziethenových, kteří nejen na panství plenili, ale i lidi ke službě vojenské přinucovali. Roku 1744 dne 24. srpna general pruský z Polenska od Náchoda do města vnikl, a vynutiv 1578 tolarů daně válečné, zůstavil tu praporec granátníků, kteří se však až do měsíce listopadu pokojně chovali. Dne 9. listopadu přitáhly četné houfy husarů, Chorvátův a pandurů, vrazili do města a nepřítele zapudili; než dne 25. listopadu zase přišli Prusové u velikém počtu, zuřivě město napadli a zmocnivše se ho dne 26. listopadu, krutě a nelidsky si počínali. V některém domě jich bylo 200—300, město pak 18.000 porcí chleba dávati musilo. Ačkoliv jedna část tohoto nezbedného vojska k hlavnímu vojsku odtáhla, přišlo přece zase (29. listopadu) 7 praporců granátníků pod velením Maurice Desavského, kteří si rovněž nevázaně vedli, v městě kradli a loupili, ano i hrobky přehrabávali. Konečně přibyl k městu rakouský podmaršálek hrabě Schulenburg se 16 setninami granátníkův a 6 prapory mušketýrův, a vypudiv Prusy z Nového Města pronásledoval je až za hranice. Po té obsadilo město 5 praporů granátníkův a dvě škadrony husarův, které zůstaly tu ležíce přes celou zimu. Ještě v březnu r. 1745 ležel tu prapor generala Botty. Když byl toho roku (4. června) král pruský u Ostřehoma (Strigau) zvítězil, hned Prusové do Čech vrazili; dne 12. června vešli do Náchoda, dne 17. osadili Nové Město, potom se roztábořivše mezi Meziříčím a Královou Lhotou, přední své stráže až ke Třebechovicům rozestavili. Po tolikerém plenění neměli ani dostatku potravy v městě a okolí; dne 16. července 20 osob z Mezilesí a Sendraže musilo jíti na 6 dní do Nového Města, aby tam štípaly dříví; Prusové totiž zde pekárny pro vojsko zřizovali, docela od 22. srpna, kdež tam 600 proviantních pekařů přibylo a na náměstí 18 pekáren vystavěli. Při tom posádka s dělostřelci obnášela 1800 mužů, kteří se stále potýkali s Chorváty, pandury a husary, nájezdy bez přestání činíce(m)i. Konečně přilehl k městu cís. general St. André s pandury a Chorváty a jal se je obléhati; hned spěchal sem pruský general du Moulin (3. září), chtě posádce městské pomoci, a položil se s 9000 vojáky od Nového Města k Vrchovinám. Od 7. do 12. září císařští mocí města dobývali. Pruský plukovník Tauenzien v městě, na němž králi velice záleželo, ano mu spojení se Slezskem ubezpečilo, a jehož zdi byly plné štěrbin a skulin, udatně se bránil proti obléhajícím, kteří po pět dní průkopy otevřeli a potom i vodárnu a trouby, jimiž voda do města vedla, zrušili. Král Bedřich sám o tom takto psal: „Jsoutě pevnosti, které Vaubanové a Cochranové stavěli, a přece tak dlouho se nedržely; patrno tedy, že nezáleží vždy na pevnosti, jako na chrabrosti a srdnatosti toho, kdo ji brání." Když byl konečně k císařským dne 11. září plukovník Trenk s pověstným svým sborem se připojil, utrpěl du Moulin takové porážky, že mu se vidělo, dne 13. září posádku městskou vyzdvihnouti a se vším vojskem svým k Náchodu odtáhnouti. [2])

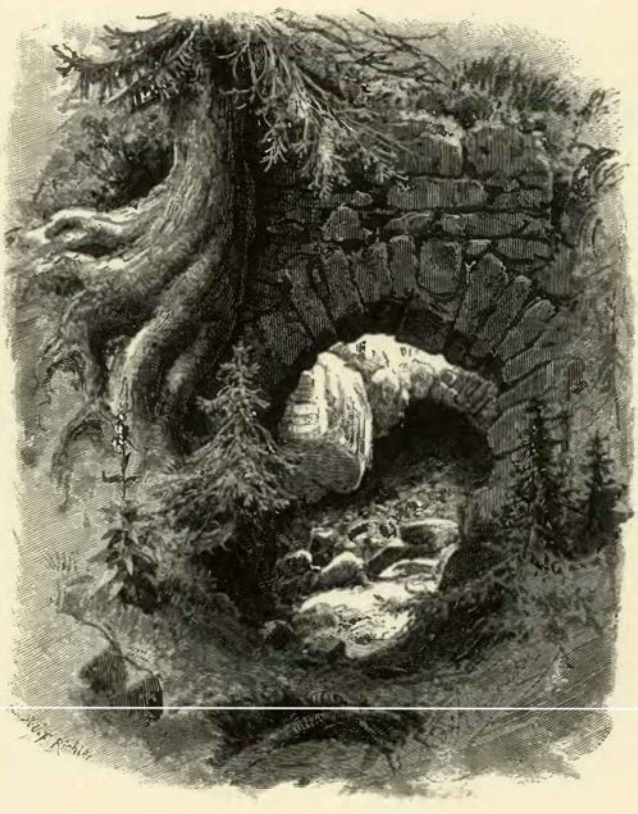
Hned po započetí války sedmileté utrpělo Nové Město také všeliká protivenství, ač v menší míře než před tím. Dne 17. září vtrhli Prusové pod maršálkem Schwerinem do Náchoda, odkudž jedno oddělení dne 20. t. m. k Novému Městu přitáhlo; než shledavše, že se město poddati nechce, zase odtrhli. Nicméně se poddalo dne 23. září nějakému pruskému majoru, jenž 3000 fl. daně válečné vynutil. Odtud zůstalo Nové Město až do léta příštího v moci Prusův. Po bitvě u Leuthen přibylo sem 7 pluků nepřátelských,

---

[1]) DZ. 117 K 24, DZ. 114 L 13, 117 K 24, Pam. arch. IX. 413—414. [2]) Monatschrift str. 536—537, Ludvíkovy paměti Náchoda 247—256. Roku 1754 dne 22. června učinil hrabě Karel Kajetan s měšťanstvem porovnání, dovoliv jim kořalku páliti

ale ku konci července odtáhli Prusové odtud a opustili také Čechy. Po nich osadilo Nové Město vojsko rakouské a leželo tu dvě léta; dne 2. května měl tu svůj stan polní zbrojmistr Harsch, jenž se odtud dne 28. června k Trutnovu podal, poněvadž celé vojsko do Lužice odtáhlo. Tovaryš války, mor, měl tu potom hojné žně. R. 1762 zemřel ve Štyrském Hradci hrabě Karel Kajetan, jenž zůstavil dva syny, *Leopolda* a *Antonína*, z nichž starší v panství se uvázav roku 1762 dne 24. března obci staré výsady potvrdil. Byl cís. skut. tajným radou a komorníkem a bydlel téměř bez přestávky ve Štyrském Hradci. Zemřel r. 1774. Ve válce o posloupnosť bavorskou r. 1778 vtrhli opět Prusové do krajiny zdejší a osadili dne 5. července Náchod. Na Nové Město přišel dne 6. července pruský general Losov a choval se velmi vlídně, ano zaplatil i 15 sudů piva, jichž si byl vyžádal. Když však cís. general Wurmser pruského generala Wunsche, jenž na Dobeníně ležel, znepokojoval, žádal tento na Novoměstských daň válečnou 15.000 tolarův, a když nemohla býti hned sehnána, zavezl několik měšťanů na rukojemství do Kladska, odkudž je teprve po 6 měsících pustil. R. 1779 rozbil Wurmser svůj hlavní stan na Novém Městě a vyjížděl odtud do hrabství Kladského. Dlouho tu nebyl, neb mír Těšínský (dne 7. března smluvený a dne 13. května stvrzený) válce konec učinil.

Leopoldův syn *Antonín* hrabě z *Leslie* byl posledním členem této v naší vlasti téměř dvě století osedlé rodiny; stav se cís. skutečným komorníkem, zemřel ve Štyrském Hradci, kde byl nejraději přebýval, dne 22. února r. 1802. Ze statků jeho spadly Horní Ptuj, Čermná Německá a Nové Město na příbuzný rod Dietrichšteinský, který od té doby k rodnému svému jménu ještě náslov Leslie přibral. Držitelem totiž Nového Města stal se *Jan Karel* kníže z *Dietrichšteina* († r. 1858), jímž i rod Dietrichšteinský přestal.

Tvrze na panství Novoměstském.

I. ČERNČICE.

Starodávná tvrz Černčická stávala ve vsi taktéž řečené na ostrohu, příkopem od hřbitova a kostela odděleném, kdež se nyní dvě chalupy, v 18. století založené, a studně zasypaná nacházejí. Příkop na východní straně ještě viděti jest. Před 30 lety ukazovalo se místo bývalé kaple; byla tu studánka a lípa. První její držitelé a snad i zakladatelé byli rodu Kouniců a erbu dvou leken, zejména však z rodiny pánů z *Talmberka*. Staré pečetidlo na způsob knoflíku v sadě pod tvrzí Černčickou před 70 lety nalezené (nyní v museum), má nápis v majuskulích: S. Arnusti de Tallenberc, a na štítě, po způsobu 13. století dole v končině zabíhajícím, dvě lekna s kořeny asi tak, jak se posud na svorníku presbyteria Černčického spatřují. [1]) Nachází se psáno o tomto *Arnoštovi z Černčic* ve starých půhonech r. 1318. [2]) Ještě nástupcové (synové?) jeho, bratří *Jan* a *Vilém* r. 1355 nového faráře do Černčic podávajíce, nazývají se příjmením předchůdce svého, [3]) ale v době pozdější jen po Černčicích se nazývají a píší. Oba bratří, držíce společně (r. 1360—1365) zboží v Býšti u Holic, přicházejí jako patronové kostela Černčického [4]) a svědkové rozličných nadání. [5]) Po smrti Vilémově vládl Jan sám na Černčicích ještě r. 1371, ale na Býšti společně se strýcem svým Vítem. [6])

V letech následujících drželi zboží Černčické bratří *Vítek*, *Arnošt* a *Vilém*, synové, tuším, Vilémovi. Co se dvou těchto posledních dotýče, připomíná se Arnošt již r. 1367 a žil ještě r. 1395. [7]) Vilém pak, jenž se r. 1391 připomíná, seděl potom na Přepyších a byl již roku 1405 mrtev. Z poručení jeho vykázán Divišem Miličinským z Talmberka plat v Přepyších, aby farář zdejší kromě jednoho ještě druhého kněze střídníka choval, každý týden 3 mše a každé suché dni jednu mši zádušní sloužil. [8]) Nejvíce z bratří proslul Vítek. Týž se stal r. 1370 farářem v Kopanině a potom neb dříve kanovníkem Vratislavským, roku 1372 se dostal za faráře do Dobrušky, ale po dvou letech směnil si místo to za kanovnictví při kostele Vyšehradském, jež držel do smrti své. Dosáhl r. 1371 prebendy kapituly Pražské, uprázdněné po Budivojovi z Újezdce, milostí papežskou a k tomu i prebendy u sv. Jiří na hradě Pražském, r. 1381 nastoupil na důstojnosť probošta u sv. Jiljí, pak roku 1397 opět milosti apoštolskou povýšen na děkanství Vyšehradské. [9]) Co se správy statků dotýče, vládl již r. 1371 společně s Janem na Býšti, r. 1391—1408 vyskytuje se pánem na Černčicích, r. 1408 také na Dobenině a r. 1409 na Bohuslavicích; tyto oba statky, tuším, přikoupil, neb před tím jiným rodům patřívaly. [10]) Držel také dům v Menším městě Pražském, který mu král Václav (nazývaje jej „kaplanem svým nábožným“) roku 1407 dne 22. dubna ode všech platův osvobodil. Na vsi Bohuslavicích prodal r. 1409 5 kop platu mistrům a studentům české kolleje, přisluhujícím u kaple Těla Božího na Novém městě Pražském. [1]) Naposled se připomíná r. 1414 jakožto děkan u sv. Apolináře, byv v této důstojnosti již r. 1410.

Ještě za živobytí kněze Vítka vládl na Černčicích sestřenec jeho *Oldřich z Černčic*, snad týž, kterýž držel r. 1402—1404 hrad Jenštein. Zdá se, že byl syn sestry Vítkovy, také jest jisto, že máti jeho s ním v Černčicích bydlila; nacházímeť zajisté, že se „urozený muž pan Oldřich a matka jeho tudíž z Černčic“ r. 1405 dne 2. ledna „ve tvrzi páně Oldřichově ve světnici zimní“ s Vojtěchem, farářem zdejším, o důchody farní, ze Lhoty, Osné a Osíčku vycházející, porovnali. K poznání, jak se jeho matka jmenovala a kdo asi otcem jeho byl, vede jiný, ač pozdější zápis. Na Černčicích měla totiž věno *Hedvika*, vdova po *Prokopovi z Ledec*, jež sem bylo odněkud přeneseno; věno to propustivši Hedvika r. 1412 Oldřichovi, aby mu na zboží závady nezůstalo, zemřela asi r. 1414. Král Václav chtěl sice na věno toto sáhnouti, jako na odúmrť královskou, ale když Oldřich dokázal, že mu bylo darováno, ode všech dalších podnikův upustil. Ještě r. 1408 vyskytuje se Oldřich jako společník Vítkův, [2]) také když prodal r. 1408 na tvrzi Černčicích 9 kop platu ročního převoru a konventu sv. Anny ve Starém městě Pražském, neučinil toho ze své zvláštní zvůle, nýbrž s přivolením ujce svého Vítka z Černčic. Zdali držel Černčice i po smrti Vítkově, není známo, poněvadž se z té doby zápis nezachoval; než to jest známo, že byl r. 1409—1426 na Dobenině a r. 1413 na Bohuslavicích patronem a tudíž také tato oboje zboží držel; [3]) v dobách těchto nabyl také hradu Ryzemburka, kterýž byl r. 1426 hlavním jeho sídlem. Hrad tento byl také považován r. 1427 za přední záštitu strany katolické, s níž vždy páni z Černčic drželi. [4]) Po roce tomto jsme žádný zápis více o Oldřichovi nenašli.

Arnošt z Kácova, z rodu dřevních pánů Černčických, přijal aneb lépe obnovil příjmí své po n. Janovi (r. 1355—1371), jenž se druhdy psával pánem na Kácově, pročež se potomci jeho Černčickými z Kácova psali až do svého vymření. [5]) Náš Arnošt byl také věrný přívrženec strany katolické, ale na poli málo pořídil. R. 1423 sbíral se s Čeňkem z Vartemberka na Žižku, an tento táhl po kraji Hradeckém, lidi sobě podmaňuje. Zvěděv to Žižka, položil se se svými u kostela sv. Gotharda u Hořic proto, aby s děly svými na vršku stál, a páni naň jezdecky táhnouce aby s koní sedati musili, neb jízdou nad něj předčili. Když potom to na ně přišlo, že s koní sedali a ssedavše útokem hnali, obtížnější jsouce zbrojí než pěší tím se unavili, Žižka, jenž jich čekal s děly a lidmi odpočatými, nabil se jich do své vůle a když je od vozové hradby odbil, pustil na ně

[1]) Rojkovy dopisy. [2]) Tabul. vetust. č. 119. [3]) Tingl lib. conf. I. p. 23 zkaženě: „de Tarrlich.“ [4]) Lib. conf. I. C 10. [5]) Borový lib. erect. I. 31, 32. Ješek kromě toho svědčí r. 1364 ve privileji města Dobrušky. [6]) Lib. conf. II. E 2—4. [7]) Borový I. 98, DD. 14 f. 3. [8]) Lib. conf. V. E 2, erect. V. f. 103. [9]) Lib. conf. II. C 6, F 3, Tomkovy děje Prahy III. 174, 184. [10]) Lib. conf. II. E 2, V. E 2, VI. P 15, Q 9.

[1]) Rel. tab. II. 59. [2]) Lib. erect. VIII. f. 10, DD. 15 f. 9, lib. conf. VI. P 15. [3]) DZ. 6, B 24. lib. conf. VI. Q 9, VII. C 11, H 9, IX. D 3. [4]) Friedr. Bezold, Hussitenkriege II 166. [5]) Užíval znaku lekna, jak viděti na pečeti jeho v archivu města Dobrušky (r. 1432, 12. prosince).

lidi čerstvé; tu pak se stalo, že byli páni poraženi a zanechavše tu vozy a pušky, hanebně utekli. A roku 1424 dne 1. ledna porazili Žižka a Hradečtí Arnošta a spojence jeho pana Červenohorského, a mnoho lidí jim zbili a zjímali. Po Oldřichovi zdědil Arnošt Ryzemburk, na němž seděl r. 1432, a také Bohnslavice; míval potom platné účastenství v jednáních veřejných, jsa na př. r. 1440 na sjezdu Čáslavském a v Praze na sněmu r. 1452. V listech soukromých přichází často až do r. 1466. [1])

Skorem po celé dvacetiletí potom nemáme zpráv o Černčicích; teprve r. 1483 vyskytuje se zase *Jan Černčický z Kácova*, jemuž dal král Vladislav toho roku povolení, aby statek svůj komukoliv odkázati mohl. Roku 1484 přikoupil Krčín a tak své zboží podstatně zvětšil. Zajímava jest pře, kterou měl s Petrem Adršpachem z Dubu před soudem zemským. Vychloubal se Jan před Petrem, že jest lepší ode všech 4 štítův, t. j. že předkové jeho ve dvou pokoleních před ním až do dědův a bab byli stavu panského, což Petr o všech svých předcích říci nemohl. K tomu též přistoupil soud zemský, ale poněvadž také Jan pravil, že jest otec jeho lepší byl než Petrův a na to svědomí otci Petrovu na cti utrhavé ukázal, vzat jest v kázeň panskou a potrestán bezpochyby vězením na nějaké věži hradu Pražského. [2]) R. 1501 založil Nové Město Hradiště se zámkem tudíž, čímž přispěl ke spuštění starověké tvrze, neb od té doby stále na novém zámku se zdržoval. V prodeji panství Novoměstského r. 1527 připomíná se tvrz pustá v Černčicích, a r. 1548 mluví se toliko o vsi beze vší zmínky o ssutinách nějaké tvrze.

2. KRČÍN.

Na skalce jedné, na nejvyšším temeni místa, kdež rozloženo jest bývalé městečko Krčín, stála tvrz Krčínská, [3]) snad již v 13. stol. založená; než o starších osudech jejích před 14. stol. mi známo není. Za časů krále Janových drženo Krčínsko k panství Náchodskému. Bratří *Hajman z Dubé* jinak *z Náchoda*, *Hynek Hlaváč ze Skalice*, *Hynek Crh z Visemburka* a *Václav z Dubé* odňali Zdidavovi, faráři Krčínskému, mlýn tudíž a za něj dali mu r. 1336 dva lány rolí, jež od těch dob vždy ke kostelu patřívaly. [4]) Několik let potom koupil Krčín *Ješek z Potšteina*, bezpochyby za peníze, jež dostal za díl svůj od ostatních bratří. Tento shledávaje, že Vojslav, kaplan jeho, dostatečnými důchody nadán není, daroval mu r. 1358 dne 24. června 6 hřiven stříbra platu ve vsi Přibyslavi; po smrti kaplanově měl se plat ten faráři Krčínskému dostati, aby z něho vikáře či zástupce svého platiti mohl. Ješek na tvrzi zdejší přebývaje, také tu list nadační spečetil. Maje Jan povinnosť bratru svému Putovi, děkanu Olomouckému, díl jeho otcovský vyplniti, podvolil se r. 1360 dne 7. února, že mu má 40 kop gr. ročních důchodů na zboží Krčínském zapsati, jemu ve vybírání platů zapsaných nepřekážeti, a slíbil, kdyby bratru svému nějak překážel, že povinen bude biskupovi Olomouckému neb komu by Půta poručil, tvrz Krčínskou s příslušenstvím v moc vydati. [1])

Ješek seděl na Krčíně ještě r. 1366, an sem nového faráře podával. Po roce tomto odstěhoval se na Moravu, kdež ostatek svého života prožil. Krčín ujal mladší jeho bratr *Čeněk z Potšteina*, jinak *ze Žampachu*, jenž tu r. 1374 práva panská vykonával. Týž zůstavil tři syny, z nichž měl *Václav* zboží Krčínské. [2]) Od něho koupil Krčín již před r. 1388 *Beneš z Ryzemburka*, který se vyskytuje v kolika zápisech hradu Vřešťova se týkajících, an byl bratrem Alše z Ryzemburka, držitele téhož hradu, v letech 1379—1395; v ten čas však se, tuším, byl od něho oddělil. [3]) Roku 1395 a 1397 učinil nadání nějaká kostelu v Libčanech, r. 1404 byl soudcem zemským. Roku 1403 prodal poručníkům n. Beneše Silného z Dubé platy některé ve vsích Sendražích a Mezilesí, aby mohli nadati nový oltář v Náchodě založený, i povolav Beneš poddané, kteří plat ten platiti měli, na tvrz Krčínskou, poručil jim, aby úrokem tím podléhali oltářníku sv. Mikuláše v Náchodě, však panství se neodřekl, ano vymínil, by směl ve 3 letech úrok ten na nějakou jinou ves 2 míle od Náchoda vzdálenou převésti. [4])

Beneš zemřel před r. 1411, zůstaviv vdovu Kunku a syna *Rubína*. Ti ukončili dlouhou při, kterou měl n. Beneš s Janem farářem Krčínským o ty role, které k faře již od r. 1336 náležely. Oba slíbili, že se na role záduší táhnouti nebudou, zavázali však faráře, že má ze svého měšce dva kněží vikáře chovati. [5]) Rubín odebral se potom (r. 1414) s Janem biskupem Litomyšlským do Kostnice a proto nejspíš se nesměl do země vrátiti. V ty asi časy, když dlel ve vyhnanství za hranicemi, zemřela máti jeho Kunka, jíž byl n. Beneš na vsích Nahořanech a Šonově 500 kop věna zapsal. Král Václav táhl se k věnu tomuto (r. 1415) jakožto odúmrti královské a daroval ji Prockovi z Habrovan a Benešovi z Ryzemburka k manství Vyšehradskému přes odpory, které tomu činil *Aleš z Ryzemburka* a *z Vřešťova* (syn Benešova bratra Alše). [6]) Za Alše, jenž potom proslul v dějinách jakožto správce zemský, [7]) stala se příhoda nevídaná v osadě Krčínské, jejíž obyvatelé se připojili k obci bratří Orebských. Hejtman krále Sigmundův na Jaroměři, Hynek Červenohorský z Náchoda, brannou mocí vraziv (r. 1421) do městečka a lidi v kostele povraždiv neb rozplašiv, dal napájeti koně svého z posvátného kalicha, řka úsměšně, že i kůň jest podoboji. [8]) Událosť tato nemálo pobouřila kališníky a přiměla je s tím větším úsilím oblehnouti město Jaroměř, o něž se moc Hynkova nejvíce opírala. Aleš zemřel r. 1442 dne 4. června, zůstaviv dva syny, oba Alše jmenované. Starší z nich, *Aleš starší Vřešťovský z Ryzemburka* (r. 1440), nemoha pro veliké závady statků svých zdržeti, prodal r. 1460 „v Krčíně tvrz, dvůr, městečko,“ vsi celé Nahořany, Dolsko a v Šonově c. t. m., s dědinami, lesy, potoky, řekou, rybníkem, mlýnem, robotami, kurmi, vejci a ospy atd. strýci svému *Sezemovi z Ryzemburka* a *z Jeřic* za 1700 kop gr. [9])

Sezema na statku novém zle hospodařil a hned roku 1465 dne 4. května za 1720 kop vypůjčených zavadil panství *Janovi mladšímu Tluksovi z Vrábí* [10]) na dvě léta. Zboží Krčínské mělo kromě příslušenství nahoře vytčeného ještě celou ves Libchyni a dvory kmecí ve vsích Mezilesí, Vrchovinách a Doubravici. Poměr

[1]) Staří letop. 56, 62, Arch. č. I. 254, II. 72, 310, III. 325, 340, 341, V. 272. [2]) Rel. tab. I. 203—204.

[3]) V listinách úředních, i v nejstarší r. 1360, mluví se vždy o tvrzi. V některých zápisech soukromých nazývá se Krčín hradem, zejména v listě r. 1403. Po spuštění tvrze býval její přední díl aneb celá nevelká prostora její hospodou u samé cesty někdy od Náchoda k Dobrušce vedoucí, čemuž nasvědčoval obraz představující čtyřspřežný nákladní vůz, v popředí formana s konvicí pivní, za vozem žoldnéře ozbrojeného s pikou v jedné a nádobou pivní v druhé ruce. Již před 40 lety byl obraz tento, jehož malba dosti hrubá byla, zcela vyrudlý. Nyní jest v malém objemu tvrze asi 8 chaloupek nastaveno. V 16. století obdrželo tvrziště název *Budín*, proto nacházíme v knize gruntovní Krčínské od r. 1592 tyto zápisy: „1605 Vít Dvořák, jinak Budínský, koupil dům starého mlýna pod Budínem,“ 1608 „chalupa v nově vystavena nad Budínem,“ 1626 „chalupa pod Budínem.“ Proto napsal Sommer ve své topografii (str. 208) „auf einer Anhöhe die Ruine der alten Burg Budin.“ Palacký pak, domnívaje se, že návrší to mimo městečko leží, poznamenal ve svém Popisu (str. 145—146) tvrz Krčín a u Krčína hrad Budín, což opravil J. K. Rojek (Časop. mus. r. 1850 str. 152), klada za to v „Krčíně tvrz Budín,“ ale i to se neshoduje s pravdou.

[4]) Lib. erect. VIII. f. 138.

[1]) Brandl, cod. dipl. Mor. IX. 119, Borový, lib. erect. I. 1. [2]) Lib. conf. I. C 5, H 1, III. B 28, V. M 2, VI. A 8. [3]) Lib. erect. XII. f. 84. Rozdílný jest od něho jiný Beneš seděním na Ryzemburce (DD. 14 f. 3). [4]) Lib. erect. VI. 371, VII. f. 138, arch. č. II. 364, DD. 14 f. 2—3. Ludvík, Pam. Náchoda str. 38. Poplatníci ti vzati později pod správu a poddanosť města Náchoda. [5]) Lib. erect. VIII. 138. [6]) DD. 15 f. 18, arch. č. III. 487. [7]) Viz děje Vřešťova. [8]) Palackého děje III. b. 83. [9]) Rel. tab. II. 304. [10]) DD. V. 200; arch. č. III. 573.

obou držitelů byl způsobu zvláštního. Jan dostával z panství 107 kop grošů ročního platu a z městečka 10 kop varného a bečkovného platu, tak že vše činilo dohromady 117 kop. Sezema prodávaje sobě zůstavil roboty ženné a povozné dřev, povinnosť poddaných louky shrabati a seno svésti, lov dvakrát do roka (třetí lov na lesích do roka zůstal Janovi), rybník nový pod Nahořany, rybníky a louky u Dolska, „a jiné vše, což ke Krčínu hradu přísluší," též Hradiště a plat z něho vycházející. Po dvou letech postoupil Jan na sumě zapsané 600 kop Janovi z Vitiněvsi, tak že nyní tři páni platy své z Krčína brali. Neměl tudíž Jan dosti peněz a Sezema tím méně, poněvadž zboží na 2 léta zastavené ani po kolika letech vyplatiti nemohl. Jan se vůbec výplaty takové nedočkal, a syn jeho Václav raději se práva svého zbavil a prodal je r. 1476 *Alšovi z Ryzemburka* a *ze Vřešťova* a *Markétě ze Sekyřic*, manželce jeho, za 900 kop.[1]) Rok potom Sezema zbytek svůj důchodů na Krčínsku zavadil v 1050 kopách bratru svému Janovi, Věnkovi Černínovi z Černína, svatu, a Mládkovi z Hněvčevsi, sestřenci svému (r. 1477 vlož. 22. října), chtěje jim takto Krčín odkázati k držení; zatím však úmysl svůj změnil a odkázal vše k pravému poručenství (r. 1480 dne 24. dubna) *Mikuláši Lickovi z Ryzemburka* na Boruhrádku, *Albertovi Vřešťovskému z Ryzemburka*, strýcům svým, a *Janovi Černínovi z Černína* na Lomnici. Jan Černín již roku 1483 práva svého k třetině panství postoupil Alšovi (Albertovi); a druhou třetinu získal Aleš též trhem od Mikuláše Licka, tak že ještě v roce 1483 spojil v jedno celé panství, maje již před tím od r. 1476 právo zástavné Vrábských ve svém držení. Ale již r. 1484 dne 14. května prodal celé panství a sice tvrz Krčín, dvůr popl., městečko s podacím, vsi celé Nahořany, Dolsko a Libchyni, v Mezilesích, Vrchovinách, Doubravici, Šonově, Přibyslavi, co tu měl, *Janovi z Kácova* a *z Černčic* za 5000 fl. uherských méně 138 fl. Na to roku 1497, 4. srpna král Vladislav v Olomouci Janovi tvrz Krčínskou s příslušenstvím z manství propustil,[2]) neb veliké záměry duši Janovu naplňovaly, proto i Jan dopustil, že tvrz Krčínská spustla, an i práva městská Krčínská brzo potom na Nové Město jim založené převedl. Panství splynulo napřed s Černčickem, potom s Novoměstskem.

3. VÝROV (STARÉ HRADY) HRAD.

V první trhové listině panství Novoměstského seznáváme hrad, jehož jméno se nám ani neudává, jak to tehda obyčej býval. Zmíněná listina k roku 1527 takto popisuje panství: *„Nové Město zámek*, dvůr popl., město, *Staré hrady zámek pustý*, *tvrz Krčín a tvrz Černčice pusté*, městečko Krčín, vsi Nahořany, Dolsko celé, Šonov, Mezilesí c. t. m., Lhota celá, Vrchoviny c. t. m., Černčice, Bohuslavice s mlýnem Opařišťským, Spy, Chlistov, Vosná vsi celé, Vršovka c. t. m., Vosíček, Bradlo, Zákraví, Jestřebí celé, Studénky c. t. m., Blažkov celá, Hlohov c. t. m., v Zádolí jeden dv. km. a podací v Novém městě, Krčíně, Černčicích a Bohuslavicích." Který starý zámek se tu míní, snadno lze najíti. Mezi Novým Městem a Blažkovem, v pravo u silnice od Dobrušky k Novému Městu vedoucí, vypíná se na levém břehu Medhuje ostroh, jehož strmé boky se skorem stěnám podobají. Příkop v podobě půlměsíce do skály tesaný zavíral k východu a severu těsně vrch a jest 9 1/3 m. hluboký a 8—9 m. široký. Na hradišti jsou kusy zdí 4—5 m. vnitř a asi 6 m. zevně vysoké a křovím i mechem obrostlé. Pro hrad v pravém toho slova smyslu nebylo tu mnoho místa; stál zde pouhý hrádek více k obraně, nežli ke přebývání založený.

Jaké bylo jméno hradu tohoto, nemohli jsme ve starých zápisech nalézti; třeba však to s jistotou nevíme, přece jen tušiti můžeme, že se tvrzi říkalo Výrov, neb název ten se posud v lidu udržel. O osudech tvrze této naprosto nic nevíme, aniž můžeme udati, jak se k Novému Městu dostala. Svrchupsaný objem panství Novoměstského obsahuje v sobě vypsání dvou zboží, Krčínského a Černčického, z nichž ono dobře známe ještě ze starších zápisův. Podlé toho patřil ke Krčínu celý pravý břeh Medhuje, a na levém břehu vsi Libchyně a Mezilesí, z nichž onano k Výrovu blíže leží; kam vsi Bradlo a Blažkov, kteréžto blízko Výrova leží, patřily, není nám známo; mohlť tedy dobře patřiti Výrov ke Krčínu, ale také k nějakému jinému zboží, na př. i Černčickému, anebo býti statkem samostatným.[1]) Když povstalo Nové Město r. 1503, byl již hrádek náš hrubě pustý; tehda daroval Jan z Kácova obci Novoměstské „obec novů v těch mezech, kterůž jsem vykúpil, pod městem až po most i také ten duol za mostem mezi pustým hradem a jedlinami až po starou cestu, kteráž vede ke Žďáru mimo Sepskú obec." Kromě toho připomíná se r. 1527 „starý hrad," roku 1528 „pustý hrad" a r. 1529 „pustý zámek."[2])

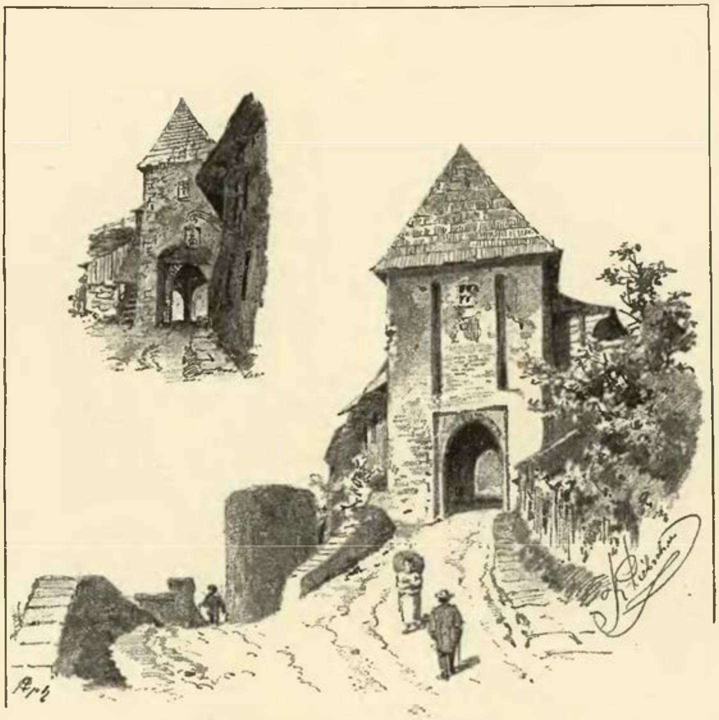
[1]) DD. 25. f. 39, 5, str. 239, 446. [2]) DD. V. 362, 386, VI. 19, 20, 32, DZ. 6. G 22.

4. VESELICE.

Na ostrohu severně nad vsí Podveselicí stál za dob starých hrad, jehož příkop dosti zachovalý, předhradí a hradby znatelné posud spatřiti lze. Pokud paměti naše sahají, byl rodným sídlem pánů z Veselice, kteří, tuším, z jednoho kmene s pány z Náchoda a Kostelce pošli, neb na některých jich pečetěch spatřuje se lev k pravu obrácený, na jiných štít rozdělený, v jehožto horní polovici se lev nachází, v dolní pak několik břeven. Nasvědčuje také rozsáhlosť panství Veselického, že tu býval rod panský a mocný.[3]) Za dob císaře Karla žili čtyři bratří: *Mladota*, *Jan* neb *Ješek*, *Petr* a *Jindřich* bratří z Veselice, kteří se v letech 1371—1372 jako patronové kostela v Rohynicích připomínají.[4]) Mladota se vyskytuje ještě r. 1388 jakožto svědek.[5]) Ješek přichází v pamětech již od r. 1364, bývaje několikráte svědkem.[6]) S bratřími těmito současně žil *Dluhomil* jinak *Dlužek z Veselice*, jenž byl pánem na blízké Zvoli.

Pro nedostatek zpráv nelze již poznati, na kolik souvisí s těmito 4 bratřími rozdělení panství Veselického na více dílův a tím i ochuzení rodiny. Na konci téhož století žili čtyři bratří, totiž *Jan*, *Výšek*, *Mikuláš* a *Ješek*, kteří byli r. 1399 patrony kostela Rohynického,[7]) nikoliv však již samostatní držitelé Veselice, jež také některým jich strýcům patřila. První z nich, Jan, zapsal se r. 1399 k jednotě panské proti králi Václavovi, vyskytuje se potom r. 1417 až 1432 jako svědek v rozličných soukromých věcech, a byl konečně roku 1440 dne 17. března na sjezdu 4 krajů v Čáslavi, kdež jest krajskému hejtmanu k radě a k pomoci přidán.[8]) Výšek (r. 1416) seděl v Doubravici a byl r. 1440 také na dotčeném sjezdu v Čáslavi.[9]) Mikuláš se připomíná potom jen jednou r. 1422, jsa seděním na Náchodě.[10]) Ješek vidí se býti Jan Dítě z Veselice, jenž přitiskl r. 1416 pečeť svou k listu kláštera Jaroměřského a byl roku 1440 také na sjezdu Čáslavském. Stal se praotcem jedné linie tohoto rodu,[11]) kteráž držela do r. 1509 platy v Slavětíně, Hlohově, Rohy-

[1]) Že nepatřil r. 1414 Hynkovi z Náchoda (Paprocký o st. pan. str. 154), jak se čte u Sommera (str. 204), dá se dokázati z úplných zápisů v originale knih základních, kdež se míní ves Výrov neb Výrova (na bývalém panství Smiřickém). [2]) Archiv Novoměstský. [3]) Archiv v Dobrušce r. 1364 a 1432. též Drážďanský lib. erect. XII f. 84. Že by tu bývalo sídlo templářské, jak se některým zdálo (Graf, Geschichte der Tempelherren S. 114), víře se nepodobá. [4]) Lib. conf. II. F 1—7. [5]) Lib. erect. XII. f. 84, list týče se kostela Skalického. [6]) Archiv v Dobrušce, Borový, lib. erect. I. 98. [7]) Lib. conf. V. R 13. [8]) Arch. č. I. 61, 254, 258, III. 497, lib. erect. X. L 4, archiv v Dobrušce (r. 1432). [9]) Rel. tab. I. 94, Paprocký o st. ryt. 56, DD. 4 f. 85, arch. č. I. 357, II. 51. [10]) Arch. č. III. 494. [11]) Jan Dítě z V. Mladotu odtudž r. 1480 vypálil a o statek připravil (Reg. nález. kom. soudu A 6), r. 1509 koupil dvůr Slavikovský v Šestajovicích, prodal však za to dědictví své rodinné; seděl ještě r. 1527 „na Slavikově."

Brána v Novém Městě nad Medhují.

ních a v Jesenici. S těmito 4 bratřími žili také jiní Veseličtí, od jich strýců pošlí, zejména *Petr* seděním v Městci (roku 1426) a *Jindřich* (jinak *Hynek*, r. 1426—1449), jenž byl také přítomen sjezdu Čáslavskému. [1]) Petrův potomek byl snad *Mladota* Městecký r. 1449—1487.

Všichni svrchu dotčení páni měli části zboží Veselického, kteréžto zůstavili potomkům svým, ale kteří z nich seděli na Veselici, nelze již poznati. *Bavor z Veselice* přidržel se r. 1468 krále svého Jiříka, nepřátelům jeho opovídal a žil ještě r. 1494. [2]) Kromě něho žil *Jiřík z Veselice*, jenž měl platy v Jesenici, Hlohově, Městci, Slavětíně, Rohynicích, Rychnově a mlýn v Roztocích, a *Hynek* (r. 1475—1482 v Mýtě osedlý). *Vilém* (r. 1511), *Výšek* (r. 1509—1518), *Hynek Šesták* († r. 1522), tuším, ani části bývalého panství nedrželi. Velikou část jeho skoupili v letech 1495—1509 Trčkové k panství Opočenskému, [3]) když již Veselickým jen skrovný jeho díl náležel.

Co se hradu samotného dotýče, byl rozdělen na dvě polovice, z nichž jedna ke sklonku 15. století již Veselickým nepatřila. R. 1491 přichází jako pán její *Jindřich z Rychnova*, po něm pak r. 1494 *Zbyněk z Buchova*. [4]) Zboží tohoto bylo vždy ještě značně, jak viděti nejlépe ze seznamu jeho, když je prodával r. 1495 (vkl. dne 8. prosince) za 2200 kop *Mikuláši mladšímu Trčkovi z Lípy* na Opočně; obsahovaloť totiž půl hradu a dvůr popl. u Veselice, dvůr Slavíkovský, části vsi Rychnova a Zvole, Šestajovice tvrz, dvůr popl. a ves, v Meziříčí, Roztokách, Domkově, Slavětíně, Rohynicích díly, plat ve Veselici, podací kostelní v Jesenici a ve Zvoli. [5]) Druhá polovice hradu dostala se způsobem již neznámým ke zboží

[1]) DD. 4 f. 85, arch. č. V. 272. [2]) Arch. Třeb., Bienenberg III. 81. [3]) Reliq. tab. II. 476, 492, 498—499; roku 1509 koupen díl Jana Dítěte. [4]) Arch. č. IV. 526, Bienenberg Alt. III. 81. [5]) Rel. tab. II. 476—478.

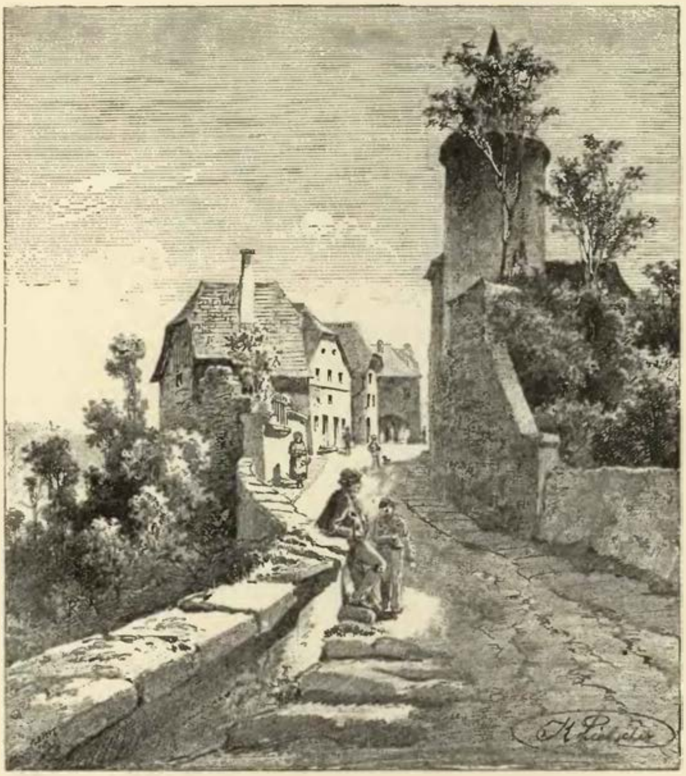
Nového města. [1]) Až posud jest hradiště vnitřní, příkopem hlubokým obehnané a nyní jen role obsahující, rozděleno na dvě, na něm jedna chalupa panství Opočenského, druhá Novoměstského, předhradí jest Novoměstské, a z bývalého dvoru jest nyní živnosť selská. O úpadku a zřícení hradu nebylo lze nic vyhledati. [2])

5. PODVESELICE.

Když bylo bývalé zboží hradu Veselického na více kusů roztrháno a většinou již v držení cizích rodin přišlo, zůstala v držení původního rodu ještě jedna část vsi Podveselice s dílem Jesenice. Držitelé tohoto zboží založili si na počátku 16. století tvrz při dvoře svém ve vsi. Na této tvrzi seděl r. 1534 *David Veselický z Veselice*, jenž bezdětek zemřel. Sestry jeho *Jitka* a *Sara* rozdělily se r. 1564 dne 19. června o zboží po bratru zděděné, při čemž se Jitce dostal díl Jesenický; Sara obdržela tvrz Veselici, dvůr popl. s dědinami, lidi a platy ve vsi, louky a stráň slove Skalka se štěpnicemi. Sara, jsouc vdána za Vácslava Amchu z Borovnice, nemohla týž statek dlouho zdržeti, poněvadž dluhy

[1]) Jedna část zboží Veselického (viz Městec) koupena jest r. 1528 k Novému Městu, při ní se nacházela také část vsi Veselice (kromě toho koupeny r. 1529 Doubravice s přísl.); r. 1537 prodal Jan Trčka z Lípy dvůr kmecí ve Veselici, dv. km. v Domkově, v Městci plat bez panství, kus lesa mezi Městcem a Veselicí nad rybníkem Nohavicí Janovi z Pernšteina za 165 kop (DZ. 4, A 26). Jestli v některém z těchto zápisů polovice hradu obsažena není, dostala se tato polovice k Novému Městu teprve roku 1629 s tou části Veselice, kteráž posud samostatnou zůstávala.

[2]) Nedaleko hradiště založeny v nedávných dobách emfyteutick osady Vinice a Nouzín.

Nové Město nad Medhují.

obtížen byl, i prodala jej r. 1566 dne 24. dubna *Bohunce Žehušické z Hustiřan* na Svojanově za 3500 kop míš. [1])

Delší čas patřila nyní Veselice držitelům, kteří zde ani nesídleli; neb Bohunka prodala tvrz (vkl. r. 1580 dne 19. července) *Markétě Zejdlicové z Hustiřan* a na Zvoleněvsi za 3500 kop míš., tato pak postoupila (vkl. r. 1586 dne 7. března) tvrze a dvoru Veselice s částí vsi Veselice a Jesenice bratru svému *Bohuslavovi Zárubovi z Hustiřan*. V držení Zárubův zůstala Veselice několik let, až ji prodal *Václav mladší Záruba* r. 1604 (vkl. 29. března) *Barboře Čachovské ze Záběďovic* za 6200 kop míš.[2]) Vrchnosti patřily tehda ve vsi také mlýn, olejna, krám řeznický, pět lidí a v Jesenici 7 osedlých.

Manžel Barbořin byl *Václav Čachovský ze Svémyslic* na Veselici. Týž a syn jeho Jan měli s Heřmanem Strakou z Nedabylic a na Klouskově nejedny nevole a zášti o slova hanlivá, mezi nimi pronesená, pro něž tak daleko přišlo, že se do soudu komorního obeslali. Nežli přišlo k nálezu soudnímu, smluveni jsou r. 1600 skrze přátely z obojí strany, při čemž si „rukou dáním toho potvrdili, že jeden na druhého nic zlého neví, nýbrž že se vespolek za dobré a poctivé, sobě rovné, dobře zachovalé rytířské lidi mají a jmíti chtějí.“ [3]) Později držel zboží Veselické *Jan Petr Dobřenský z Dobřenic*, jenž byl r. 1623 polovici svého veškerého jmění, zejména zboží Teplického propadl a potom snad za nějaké peníze zbývající Veselici koupil. Ale i toto zboží pro mnoho dluhů na ně zdělaných ztratil, neb r. 1629 dne 25. října odhádal místokomorník Šťastný Pětipeský z Chýš a z Egerberka „ves Veselec,“ mezi jiným i „sad se sádkem při tvrzi Veselici“ a jiným příslušenstvím, *Adamovi Erdmanovi* hraběti *Trčkovi z Lípy* v dluhu 2400 kop míš. [1]) Dvůr bývalý připomíná se potom při panství Novoměstském od r. 1639 jako panský, až pak hrabě Jakub Leslie, přikoupiv roku 1676 zboží Jesenické od Evy Marie Čachovské, dva statky selské vedlé tohoto dvorce ležící k tomu popluží od dvora Veselického přibral a o samotě „Nový Dvůr“ (Jakobihof) založil. Ještě r. 1683 prodány byly dvě stodoly někdejšího dvoru Veselického, i není tudíž ve vsi památky ani po tvrzi, ani po dvoru.

[1]) DZ. 58. C 21—23, F 11 a 16 A 29. [2]) DZ. 21. B 1, 132. G 28, DZm. 235. Q 1.

[3]) DZ. 181 L 28. Roku 1613 (vkl. 20. května) prodal Jan Bohuslav Těmín z Těmic „ves Podveselici“ a díl vsi Jesenice (zděděné po Těminovi otci) Janovi Bunsonovi z Bunsonu, hofrychtéři měst věnných, za 4000 kop míš. (DZ. 136 L 17). Jest to, tuším, zbytek zboží Jesenického, jejž si Těmín, prodav roku 1599 Jesenici, ponechal.

[1]) DZ. 143 J 6.

6. ZVOLE.

Blíže kostela, u samé strání nad Úpou jest tvrziště se tří stran hlubokým příkopem otočené, na němž stojí dvě chaloupky; mluvilo se, že tu býval klášterec, což jest pouhá báchorka. Na tvrzi zdejší seděl roku 1364—1395 *Dluhomil z Veselice*.[2]) Část vsi s podacím kostelním dostala se ke zboží polovice hradu Veselického a s ním k Opočensku, jak shora vypravováno.

[2]) Lib. conf. I. F 8, II. C 6, III. D 18, V. N 7.

7. JESENICE.

Pokud jest známo, nepatřila ves Jesenice nikdy jednomu držiteli, nýbrž jedna část vsi s podacím patřila ke zboží Veselickému a dostala se v l. 1495—1509 větším dílem k Opočnu, byvši před tím zase na několik dílů rozkouskována. K Opočensku patřily potom kostel, škola a 21 osedlých. Ostatní části byly také zvláštními statky, tak že se tu celkem asi 5 ne-li více dílů nacházelo. *Starou tvrz Jesenickou* držel na počátku 16. století *Jan Straka mladší z Nedabylic*. Nástupce jeho *Kunat mladší z Dobřenic* prodal r. 1527 (vkl. 11. října) Jesenici tvrz, dvůr poplnžný a díl vsi za 200 kop *Vojtěchovi z Pernšteina*, jemuž také Zdeněk Trčka z Lipy, Jan a Mikuláš bratří ze Sendražic právo své ke krčmě a rychtě tudíž (6. prosince) za 50 kop ve dsky zemské vložili.[1]) Část tato patřila potom k Novému Městu a dvůr s ovčínem zanikl v letech 1634—1647, po čemž grunty obráceny k Novému Dvoru.[2])

Zbývající část (kromě snad některého dvoru svobodného) patřila ještě po sloučení již řečených dílů s Opočenskem a Novoměstskem ke zbytku bývalého panství Veselického (viz na str. 161), a stala se statkem samostatným, když vyměřeny (r. 1564) *Jitce z Veselice* za díl její dvory dva ve vsi Jesenici, Švíkovský a Chlupáčovský, s poplužím, lidé v Jesenici, louka Šestajovská a jiné louky, pastviště, rybníčky a lesy Bor a Slatinský.[3]) Tento díl svůj zapsala potom Jitka (r. 1566) manželu svému *Jiříkovi Kamencovi z Kamena* prý v dluhu 100 kop.[4])

Po Jiříkovi, jenž se ještě r. 1579 připomíná[5]) a který při obou dvořích v jeden svedených *tvrz novou* postavil, zůstala dcerka nezletilá, *Jitka* řečená, kterou dal soud zemský k opatrování Kateřině Kamencové z Hostovic. Vidouc tato, jak nesnadno by bylo statek pro sirotka zdržeti, toho při soudu zemském vyhledávala, aby prodán byl; k jejížto žádosti nařízeni jsou kommissaři jistí a ti prodali r. 1588 dne 12. září díl vsi Jesenice s tvrzí a dvorem popl., chalupami a řekou pod Veselicí *Těminovi z Těmic* na Doubravici nad Úpou za 2200 kop gr. č.[6]) Jesenice zůstala při zboží Doubravském jen jedno desetiletí, neb (vkl. r. 1599 dne 22. června) postoupil Těmín „tvrze a dvoru popl. v Jesenici se vším stavením" *Šťastnému Panskému ze Střežetic* a v Plotištích.[7]) Týmže způsobem dostalo se potom zboží toto (vkl. r. 1617 dne 9. září) od Šťastného *Albrechtovi Šťastnému Sudovi Řeneckému z Řeneč*, jenž se ještě r. 1638 v držení jeho nacházel.[8]) Byltě sice pro účastenství své v povstání kommissí soudní r. 1623 dne 2. října třetiny statku svého odsouzen a statek Jesenický k ruce císařově pobrán, ale poněvadž v čas k vyznání katolickému přestoupil a také pokutu zaplatiti přiřekl, byl mu zase statek ponechán. Manželka Sudova Aléna, sestra Vácslava Straky z Nedabylic, na dvoře svobodném v Třeseticích přečkala chotě svého, jsouc již r. 1640 vdovou.

Sňatkem aneb jiným nějakým způsobem dostala se Jesenice *Janovi Albertovi Estreichovi z Jiměřic*, jenž r. 1656 zemřel; nad sirotky po něm zůstalými a nezletilými *Evou Marií* a *Annou Žofií* byl poručníkem Burjan Herolt Amcha z Borovnice.[9]) Když Eva Maria let svých dosáhla, provdala se za Maxmiliana Erdmana Čachovského ze Svémyslic a ujavši statek ke své ruce, prodala r. 1676 dne 20. června tvrz, dvůr a chalupy v Jesenici *Jakubovi hraběti z Leslie* za 3500 fl. rh.[10]) Tak se i část tato k panství Novoměstskému dostala, potom patřilo 98 osedlých k Novému Městu[11]) a ostatek, jak již řečeno, k Opočnu.

[1]) DZ. 6 B 3. [2]) Dopisy Rojkovy. [3]) DZ. 58 C 19—21. [4]) DZm. 232 T 22. [5]) Registra berní v arch. Třeboň. [6]) DZ. 166 B 17, vlož. r. 1589, 14. března Jitkou mající k tomu léta doplněná (DZ. 24 L 6). [7]) DZm. 236 A 13. [8]) DZm. 237 L 9, DZ. 95 M 10. [9]) DZ. 113 L 8. [10]) DZ. 392 N 16.

[11]) Na dílu Opočenském seděl r. 1582 vedlé urbáře Bořek Dohalský z Dohalic, maje 2 lány a louku, a Vácslav Bohdanecký z Hodkova, maje 9 gruntů. O Bernartovi z Dobřenic a v Jesenici († r. 1599) viz v Pam. arch. IX. 533.

8. MĚSTEC.

Neveliká ves Městec patřila původně, jak se zdá, ke zboží Veselickému. Při plodnosti držitelů jeho stalo se, že zboží to na kolik dílů rozděleno. Jeden díl s Městcem držel roku 1426 *Petr z Veselice*. Nástupcové jeho i zboží Městecké dělívali, tak že později nejméně třem pánům patřívalo. Tvrz zdejší držel v druhé polovici 15. stol. *Mladota z Veselice* (r. 1440), jenž byl r. 1468 věrným přívržencem krále Jiříka a r. 1469 purkrabí hradu Pražského. Koupil r. 1480 dům v Náchodě a prodal r. 1487 rybníky Farsovské. Měl kolik let při s Janem Dítětem z Veselice, strýcem svým, an jej tento před rokem 1480 vypálil a o statek připravil. Zemřel asi r. 1488, zůstaviv vdovu Dorotu z Tisové a dceru Markétu.

Tvrz Městecká s platy v několika vesnicích dostala se potom vladykám Sendražským. Roku 1509 držel ji *Beneš ze Sendražic*. Synové jeho snad byli *Jan mladší* a *Mikuláš Sendražští ze Sendražic*, kteří se o zboží Městecké rozdělili; Jan dostal polovici tvrze Městce, polovici dvoru a co jim ve vsi náleželo, platy některé v Jesenici, Domkově, Rychnově, Vrchovinách, Slavětíně, v Doubravici 2 dvory kmecí se clem v Slavětíně a podacím v Rohynicích, Mikuláš obdržel druhou polovici tvrze, dvoru a vsi a platy v Dolště, Rohynicích, Černčicích, Roztocích, Veselici, Šonově, Slavětíně a Nahořanech. Jelikož tehdejšímu držiteli panství Novoměstského *Vojtěchovi z Pernšteina* velice o to šlo, aby dostal ke svému držení některé ze vsí svrchu jmenovaných, poněvadž v nich také podíly své měl, uhodil s bratřími o prodání dílů jejich. Mikuláš prodal mu díl svůj r. 1528 dne 18 listopadu,[1]) Jan bezpochyby také toho dne; vklad pak obou dílů vykonán jest r. 1528 dne 14. prosince. V následujících 10 letech přikoupila vrchnosť Novoměstská také ostatní díly vesnice, jež potom celá při tomto panství zůstávala. Tvrz zdejší zanikla ještě v 16. století.[2])

9. SLATINA.

Jednu hodinu cesty sev. od Hradce leží ves Slatina se dvorem, při němž někdy tvrz bývala. Postavil ji okolo r. 1550 *Aleš Rodovský z Hustiřan*, po němž ji bratr jeho *Mikuláš* dědil[3]) Synové tohoto *Natanael, Aleš, Martin a Bavor* prodali (r. 1559) tvrz, dvůr a ves Slatinu a vsi Svinary a Svinarky *Bohuši Hrušovskému ze Hrušova* za 2500 kop gr. č. Po smrti Bohušově koupil statek ten, jenž sirotkům po něm (Albrechtovi, Bohuslavovi a Bedřichovi) náležel, *Mikuláš mladší Bořek z Dohalic* r. 1563 dne 17. září. Když tento zemřel, prodal Melchysedech Bořek, byv kšaftem zemřelého za poručníka zřízen, Slatinu a Svinarky (r. 1576) *Zikmundovi Mladotovi ze Solopisk* na Nevraticích.[4]) Zikmund přichází

[1]) Dopisy n. kněze Rojka, arch. Třeboň. Reg. k. s. nál. r. 1479 A 6, DZ. 6 A 1, 45 B 22, 84 G 21.

[2]) Z rodu původních držitelů držel nejdéle část Městce Jiřík z Veselice, jenž maje platy v Jesenici, Slavětíně, Hlohově, Rohynicích a Rychnově, to vše prodal Bořkovi z Dohalic; od toho je koupil r. 1497 Mikuláš mladší Trčka z Lipy a držel je k Opočnu. Teprve po 20 letech prodal Jan Trčka z Lipy platy své v Městci s kusem lesa mezi Městcem a Veselicí nad rybníkem Nohavicí ještě s jiným příslušenstvím Janovi z Pernšteina. Jeden díl Městce drželi konečně Jiřík a Bohuslav bratří z Rokytníka a prodali jej k panství Novoměstskému r. 1529 (DZ. 4 A 26, 6 E 24).

[3]) Starši osudy Slatiny ve Sněmích II. 445 a Pam. arch. X. 453, 465, 466. [4]) DZ. 13, G 6, 16. G 23 a 58. R 9, 19. N 18 a 63. G 15.

ještě v tituláři r. 1589 a zemřel nedlouho potom, dědiců nepozůstaviv. I porovnali se bratří a dědicové jeho *Jan, Jiří* a *Mikuláš* tak, že Jiří statek Slatinský v 3333 kopách ujal a bratří své splatil.[1]) Hned potom (1592, vkl. roku 1593, 13. října) prodal Jiřík Slatinu *Pavlovi Hamsovi Bořkovi ze Zabědovic* a vyzískal při tom nad 1600 kop.[2]) Pavel byl již r. 1605 mrtev a syny jeho *Adama* a *Jana* vychovával strýc jich Myslibor Hamza.[3]) Teprve roku 1624 dne 17. června rozdělili se bratří o dědictví po otci a strýci Mysliborovi. Adam obdržel dvůr a ves Stříbrichy, Dřenice, grunty v Markovicích a Písku s podacím u sv. Marka, Janovi se dostaly Slatina tvrz na díle od kamene, na díle ode dřeva dobře vystavená, při ní dvůr a ves, vsi Svinary, Svinarky, kus Orlice a dům ve Hradci (po mateři n. Anně z Květnice). Statek ten směnil Jan sice r. 1625 za Světí,

[1]) DZ. 26. K 4.

[2]) 168. O 27, 169. H 15, DZ. 27. B 20. Pavel měl již od r. 1584 dvůr poplužný druhý ve Slatině. (Viz DZ 90. E 2.)

[3]) Archiv Roudn. a DZ. 179. N 24, 181. E 16.

ale získav jej později zase, prodal jej roku 1631 *Adamovi Erdmanovi Trčkovi z Lípy* [1])

Hradištěm nazývá se u Libchyně (proti Výrovu přes potok) vysoký, podlouhlý a lesem porostlý hřbet při řece Medhuji. Kdysi tu stával hrad; nyní jest tu role, ale příkop a násep se zadní strany jsou dosti patrné, zřícenina však žádná, poněvadž kamene upotřebeno při stavbě města. Ve knihách městských se o tomto hradišti zmínky neděje, toliko příbytkům pod hradištěm se říká „na Hradčanech.“ (Dopisy n. Rojkovy.)

Severozápadně od Nového Města, v pravo od Náchodské silnice, ukazováno n. A. Malochovi mezi polemi zbořeniště, jemuž *Ohrada* říkali. (Poznámky v arch. Rychnov.)

Pode vsí *Sendraží* na pokraji stráně lesnaté nad Medhují, při úvalu hlubokém, řečeném Peklo, říkají „na *Zámkách*.“ Jest tu místečko nevelké, příkopem mělkým objaté, kdež stávala tvrzka s vyhlídkou rozkošnou (Rojek).

[1]) Archiv Roudn. DZ. 144 D 4.

Častolovice Zámek.

1. Popis zámku. Svršky a nábytky před 300 lety.

Při stoku Orlice, Kněžny a řeky Solnické (něm. Alba) leží městečko Častolovice, [1]) rozkládajíc se dílem po břehu řeky, dílem na svahu návrší, na němž spatřiti lze již zdaleka bělavý kostel Častolovský. Návrší blíž kostela, na němž jest několik chalup, slove Skalka a mělo za dob starodávných na svém temeni stavení nějaké, které již dávno zaniklo, tak že ledva místo jeho poznati lze. Jindy nešla řeka Solnická tak pod Skalkou těsně, jako teče nyní, nýbrž více rovným tokem, ale podbírajíc ustavičně břehy Skalky, mění své řečiště a tlačí se pod stráň. Za 40 let posledních ubrala stráni na 3 sáhy zšíří a proto zmizely také staré opěrací pilíře bývalých zdí, jež ještě před 20 lety viděti bylo. Nahoře jest vše se zemí srovnáno a bylo tak dle paměti starých lidí ode dávna. Z těch příčin se nám zdá, že tu nějaký dvorec nebo stavení nehrazené otevřené stávalo.

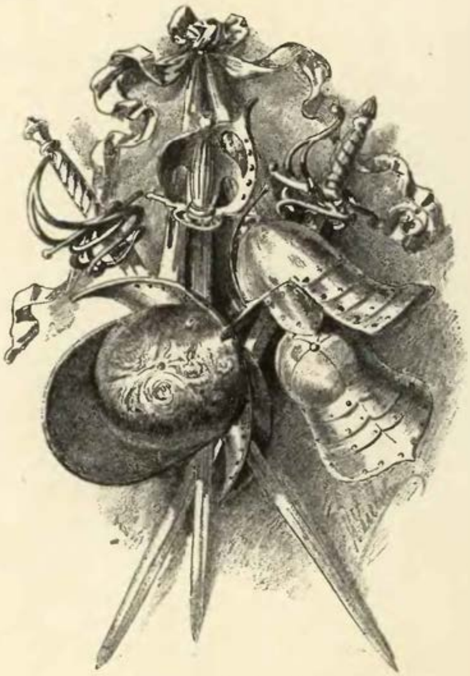
Pod Skalkou leží *zámek* asi r. 1600 znova vyzdvižený a v novější době „opravený," t. j. starý sloh vlaský, v němž zámek postaven byl, změněn místy přílepky gotickými, tak že to celé velmi nesouladné a nevkusné jest. Podivná choutka to byla opraviti stavbu renaissanční slohem gotickým, a k tomu takovým, jaký ani u nás nebýval.

Skrze bránu vejdeme do dvora vnitřního, který ještě z velké části původní svůj ráz zachoval, neb jsou zde části, zejména strana západní a jižní, jež ani měněny nebyly a z gotického pozadí jako čisté práce renaissanční vynikají. Na dvoře proto nejlépe viděti tu směsici slohův, any se tu střídají čáry obloukové hranaté a všelijak točené u veliké rozmanitosti a beze vší souměrnosti. Arkady v dolejším patře zachovány jsou ve své původní způsobě. Po stěnách nalezneš malovaná zvířata, ulovená na panství Častolovském, medvěda (r. 1649), sumce (r. 1755), dva vlky (r. 1716), kance (r. 1723), lišku (r. 1864) a velkého jelena. Malování jest takové, jako bývají v hospodách „krajiny" malovány. Jižní strana pomalována byla al fresco v 17. stol. *výjevy historickými*, *allegoriemi* a j. *Malby* se z veliké části udržely a barvy jsou místy ještě světlé a pěkné, ačkoli obrazy povětřím mnoho vytrpěly a místy až k nepoznání zničeny byly. Nejhořeji pod římsou viděti mezi skupeninami zbraně a zbroje rozličné postavy genií, jednoho na př. jak na kolesnici jeda rozpustile vyvádí, jako by chtěl skočiti na delfina pod ním plovoucího. Obrazy pod tím většinou oslavují domnělého předka Šternberského rodu, Jaroslava. Chan tatarský, stařec vážný a šedivý, s turbanem korunovaným, chce viděti, jaký konec boj obmyšlený míti bude, pročež zavolal kouzelníky a čaroděje, z nichž jeden kruh okolo něho udělav, budoucnosť jemu zvěstuje. (Viz obraz svrchu položený.) Na druhém obraze viděti jest obranu Říma proti Etruskům, aby se ukázalo, že byl Jaroslav roveň Horaciovi Koklovi. Město jest jaksi celé ve vodě a vede k němu dlouhý most na kolech položený. Osmahlý bradáč jede na něm proti

[1]) Pomůckami: „Z poříčí Orlického" od A. Bauma (Pam. arch. VIII. 449) a „Častolovice nad Orlicí" od Laška.

Zámek v Častolovicích.

Zbraně ze zámku Častolovského.

nepřátelům, jichž stany v levo v pozadí viděti jest, a statečně poráží pěšáky. Tři již pod ním leží a čtyři ještě naň dorážejí, ale kdyby je i nepřemohl, skočí s koněm do vody a doplaví se ke svým, kteří zatím vzadu most rozmetávají. Pod tím jsou obrazy císařů římských s nápisy, z nichž toliko Julia, Octaviana, Tiberia a Claudia poznati lze. Konečně jest tu viděti vítěznou bitvu u Olomouce, kterou Šternberkové rádi na svých zámcích malovali. Na severní stěně byly také malby podobné, zejména i obrazy císařův, ale jsou již zabíleny. Staří lidé pamatují, že tu bylo viděti Přemysla, an oře. Na téže straně jest brána ven do parku a ke vsi Synkovu, nad níž zazděny jsou dva kamenné malované erby Fridricha z Oprštorfu a manželky jeho Majdalény z Donína (viz str. 168.), v průchodu pak spatřiti lze zbytky malby, jak Daidalos letí k nebesům a syn jeho Ikaros padá do moře.

Na západní straně dvoru, kde jindy mřížové dvéře snad výtečné práce řemeslnické vchod ke schodům zavíraly, nalezneš vrata dubová, přehojně v gotickém slohu okrášlená. Po schodech a chodbách visí zbraně buď padělané nebo skutečné, mezi nimi některé velmi vzácné. Zdi pokojů kryjí obrazy, zvláště *podobizny*, z nichž mnohé nejen věrností, nýbrž i uměním vynikají. Pravda, že veliký počet podobizen jsou idealní, mnohé řemeslné a beze vší historické a umělecké ceny (na př. podobizny starších panovníků českých), ale jako pokryvka zdí jsou zcela na místě. Falešné a padělané jsou obraz: rytíře s černou parukou, an sedá na koně, s nápisem „Jaroslaus v. Sternberg beim Turnier zu Worms," obraz Petra Holického roku 1444; krojem svým jsou podezřelé obraz Zdeňkův roku 1462 a Adamův roku 1618, neb kroj s lety nesouhlasí; u tohoto posledního zejména viděti dlouhou černou paruku. Poutavý jest obraz manželky Jiříka z Poděbrad, ukazující šlechtičnu libého vzezření v životní velikosti, ale současný, tuším, není, aneb představuje někoho jiného. Připomenouti totiž sluší, že mnohé obrazy nápisy v předešlém století učiněnými opatřeny jsou a že snad z domyslu mnoho přidáno, co ani na nich nebylo. V tom nás i potvrzuje falešný nápis na obraze (Kateřina), neb Jiříkova manželka byla Kunka, dcera Smila Holického ze Šternberka. Z ostatních obrazů Šternberské rodiny vábí Adam ze Šternberka roku 1547; Polyxena Šternberková z Martinic vyobrazena na velikém a pěkném obraze, Marie Majdaléna Šternberková z Heisenšteina († roku 1704) v kroji Amazonky s šípem v ruce, Adolf Vratislav (roku 1701), pán ve veliké šedivé paruce a taláru červeném rytířů zlatého rouna, dvě dcery Václava Jiřího: Marie Eleonora, pěkná paní jemných rysů na tváři, Barbora Eufrosia, paní sice pěkná, ale tváře smutné. Z ostatních rodin baví Zdena markrabínka Míšenská, paní krásná, Jáchym z Hradce (r. 1562) s rudou bradou a vlasy ježatými (jehož obraz také ve škole Jindřichohradecké chovají). Ve vedlejším pokoji, kterému zlatý říkají, vyobrazen jest Vilém Slavata v taláru rytíře zlatého rouna, stařec vážný ve věku 80 let, vedlé něho jest choť jeho Lucie Otilie (jak svědčí erb Hradecký) s očima zamhouřenýma a výrazem tváře nijakým. Oba jsou předkové hraběcího rodu po přeslici, neb vnučka jich Anna Lucie přinesla manželu svému z rodu Šternberského panství Žirovnické za věno. V jiném pokoji viděti jest pány rodu Šternberského, Jiříka Ladislava (r. 1547), starce vážného v černé sukni, Štěpána Jiří (r. 1625), pána tváře klidné, jenž však přes to dobře počítati uměl, a Ferdinanda Karla (syna Václava Jiříka) jako kapitána vojenského, nevlídně hledícího. Přísného zření jest také Václav Jiřík, otec jeho, jehož obraz se v jiné síni nalézá; tamže viděti jest Kateřinu ze Šternberka, pannu kláštera Krumlovského (r. 1521), o níž vypravují, že v zámku straší, Juditu Kolovratovou ze Šternberka, paničku boubelatou, příjemné tváře, Františka Karla (r. 1648) a Václava Adalberta (r. 1671). Velikou cenu má obraz jezdce, malovaný Rubensem. V pokoji jednom, jemuž se říká hraběnčin, nalézá se starodávný obraz znamenitého provedení; nápis na něm jest: N. Maes. F. an. 1656, vedlé jest babička, malovaná roku 1580, když jí bylo 71 let. Dějepisec i malíř najdou v síních obrazů zajímavých dosti.

Vynecháme-li v mysli své přílepky, které stavbu zámku znešvařují, obdržíme obraz, jak zámek Častolovský před 200 lety vyhlížel. Spatříme v něm dole všelijaké sklepy (klenuté místnosti), kapli, komory, kancelář důchodní, čelední světnici, kuchyni, pekárnu, humno pro slady prostranné a klenuté, konírny pro jízdné i kočovské koně. V horním ponebí jsou pokoje panské a před nimi dlouhá chodba, řečená „lusthauz," na níž se páni a paní procházejí, veselou a jadrnou řečí se bavíce. Aby však byl obraz úplný, postavme si v mysli — vyjdouce branou zadní — všecka stavení za zámkem, po nichž není již ani památky. Neb schází tu „malý plácek," na němž byla vinopalna s prádlem, a „zadní plac," na němž se nacházely kůlny pro vozy, marštale, řezárna a chlévy pro hovězí dobytek, a konečně stavení stojící na pěkném trávníku, v němž se koně proháněli. Na místě nynějšího parku mysleme si oboru zvířecí plotem tesaným ohrazenou, v níž se jeleni a jiná zvěř prohánějí, při ní ptáčnice na koroptve a komory prkenné pro bažanty. A chceme-li seznati vnitřek, jak na př. před 300 lety vyhlížel, i tu jest pomoci. Vstoupíce do první světnice, uvidíme na stěnách jelení rohy, nábytku po skrovnu, jeden stůl kobercem přikrytý a na něm tři mosazné svícny „s nůžkama," jako svíčky utírají. V komoře vedlejší upoutá náš zrak vojenské lůžko, neb povlaky na peřině mají ty modré pruhy, kteréž z dětských let známe, ale uzřeli jsme ji teprv, odestřevše zastíradlo neb koltru před postelí. Před postelí leží liščí kůže. Ještě otevřeme truhlici v této komoře, v níž najdeme dvě prostěradla a dva ručníky okolo stolu, které se hodně v řasách pověšovaly kolem kraje stolu, aby se hosté o ně utírati mohli, ale jsou zde takořka na odpočinku, poněvadž páni za pokrokem jdouce, ubrousky si pořídili. Odtud vejdouce do komory jiné, spatříme střelby a zbraní rozličných množství; ozbrojil by tou zbrojí a zbraní dosti lidí, ale jeden by se druhému nepodobal, a některému by tu a tam i nějaký kousek zbroje scházel. Někteří by totiž měli ručnice nové, jiní ručnice slabšího způsobu, dva by se spokojili se samostřely, ale měli by k nim za to tři hevery (stroje k napínání). Mezi touto zbraní spatříme prázdné lože s nebesy a okolo něho šest modrých zastěradel; blízko ve zdi jest mosazný svícen do stěny zasazený. Za tím v koutě se blýskají tři cínové hrnce, které místo svoje teprv po soumraku opouštějí.

Ohlédneme-li se dále po komoře, uzříme dvě truhlice, kteréž tu jmenují vojenskými, neb obsahují staré fendle či korouhvičky, dva šorce (kusy brnění) a tři „švanšpísy," t. j. oštípy k naražení divokých sviní. Ještě tu jest jedna truhlice, ale poněvadž jest zapečetěná, nesmíme obsah její viděti. Vstoupíme nyní do mazhauzu, síně prostranné, odkudž se do komnat okolních vchází a v níž páni večeří; uvidíme kromě stolu, židlic a jiného nábytku bílou truhlu. Zvedneme-li víko a vyndáme-li, co tam jest, objeví se nám sukně muchýrová (starofranc. mouaire, mohère) z látky tlusté, chlupaté, která byla buď turecká, aneb benátská, aneb německá, s životem aksamitovým, kožich podšívaný ferštatový (tykytový) a koberec zeleným a černým protkávaný. V jiné komoře vedle mazhauzu chovají cínové nádobí; tu uvidíme 4 veliké cínové mísy k pečitému, 16 jiných mís, tolikéž konvic, 3 velké láhvice, 12 talířů v pouzdře, 13 vybijených talířů v pouzdře, tucet prostředních hladkých talířů, 4 tucty malých talířů ve čtverých pouzdrech, 28 malých misek ke křenu, vše na polici urovnáno. V truhlici jsou ještě jiné prostřední a malé mísy, mosazné formy k pečení, měděné hrnce velké, měděná štanda s přikryvadlem, 9 měděných lžic, kotlík k vaření měděný, vanička ke chlazení vody, 3 veliká cedidla, vanička k vyplakování, vanička k masu neb k rybám, konvice, měděnice (hluboké mísy), lžíce kuchyňské, vše z mědi, kromě toho moždíře, pekáč, rošty a něco starého dřevěného nádobí. Nescházejí i pilka, sekyra, nebozez, čepy, kleštičky, nůž dlouhý na krájení chleba a nakovadlinka. V jiné komoře uzříme truhlu červenou a žlutou barvou malovanou, z níž vyndáme hedvábný atlasový mantlík černý, jehož hřbety jsou kuní kožešinou podšity, a aby se jeho krása dovršila, jest ozdoben 5 prýmy aksamitovými; také vytáhneme ještě mantlíček z hedvábného muchýru (polovičného hedvábí), který jest také premován a podšit, a konečně pár bílých botek. Něco opodál od té truhly stojí truhla černá, obsahující v sobě 12 kusů prostředního plátna (po 21 loktech), drobné a prostřední příze 70 kusův. Ve třetí komoře se nám ukáží dvoje lože pod nebesy, a na nich složeno „šatů ložních pírných" díl povlečených a díl nepovlečených tolik, že by se na nich 8 lidí vyspati mohlo; a kdyby i to nestačilo, stojí tu v koutě 3 plné sudy peří draného; cích konopných i lněných bez toho jinde bude s dostatek, a nejsou-li, dají se snadno upřísti, neb obsahuje tato komora ještě znamenitý poklad v jednom sudu, totiž 400 lnů v kloubech.

Požádáme-li pannu, povede nás potom do světnice nedělské, kdež páni ve svátek sedají a s hostmi vesele kvasí; tu bychom uzřeli množství cínového nádobí, šály, svícny, mísy, veliké a malé konvice, konvičky vyrývané, talíře, lžíce stříbrné, vše čistě a úpravně v almárkách uložené, tak že skoro zbytečnou býti se zdá ta měděnice (měděná miska) s nalévadlem, v níž si může, komu libo, ruce umyti. Máme tu několik dveří se štíty tak hmotnými, jako by každou chvíli spadnouti měly, a dveřeňmi tak širokými, že by jedinou dva zamilovaní prošli. Jedna z nich vede do vedlejší komory, v níž jest napřed almárka

s tuctem lžic stříbrných, při nich polouhedvábný muchýr na sukni, která se teprv ušiti má, všelijaké hedvábí, tkaničky a škatule plná bílých nití.

Onano truhla malovaná a zeleným plátnem přikrytá obsahuje útěchy pro několik mateří dcer nevdaných, totiž 7 kop loket tenkého plátna, půl štuku švábského, cejchy a prostěradla z tenkého plátna, kterého bylo dosti na 16 postelí (my jsme to již nahoře pověděli), stříbrné nožnice (t. j. pouzdra) i s noži a konečně škatulka s perlami. Ještě jest tu jedna malovaná truhla, v níž jest na 6 stolů servítů, 40 cvilinků švábských, některé ubrusy, 50 ručníkův a 3 kusy drobné příze. Dosud nejsme hotovi; jest tu ještě několik truhel a truhlic. Tam v té žluté truhle leží plena veliká, vyšívaná paličkovým zlatem, druhá plena černým hedvábím vyšívaná, 3 cejšky kmentové k povlečení, z nichž jsou dvě prosty a třetí zeleným hedvábím vyšívaná, 15 plen z tenkého plátna a konečně dvě prostěradla, které náležejí do lože k šestinedělím. Na této truhle stála truhlička neveliká, v níž jsou 3 náčelníky, t. j. pleny k pokrytí čela, z roušek (tkaniny závojové), udělané s paličkovými uzly a jeden bílý čepec. V zelené almaře jsou červené a černé korále třikráte okolo ruky, šňůry s křišťály, mezi nimiž jsou dukáty aneb pozlacené groše, hedvábí všelijaké svinuté v papír. V truhličce malé bílé jsou dva čepce, jeden prostý a druhý s barevným hedvábím se zlatým pasomanem, t. j. portou ze zlata, stříbra, hedvábí, harasu, neb vlny předené (ital. passamano). V truhličce žluté jsou 2 rouchy na utírání hlavy, jedna vyšívaná červeným hedvábím a druhá černým, tolikéž třetí všelijakým hedvábim vyšívaná, pasomany zlaté paličkové, které na jednu takovou rouchu náležejí. V truhle černé jest „fyrhank“ harasový, který se k šestinedělím užívá, a druhý se zelenými čepičkami, oba aksamitovými a zlatými tkaničkami premované. V poslední truhle jest čepec, 4 čechlíky (plachetky, jimiž vzácnější osoby hlavy své zahalovaly), obojek (límec široký na hrdlo) a jiné dvoje okruží (obojek nabíraný a řasnatý okolo hrdla, z krajek spůsobený). Šatstva rozličného tu bylo více než s dostatek.[1])

2. Dějiny.

Častolovice založeny bezpochyby ve 13. věku od nějakého pána z rodu Hronovcův, kteří si byli osobní jméno Častolov či Čeněk zamilovali. Asi na počátku 14. století postavena jest tvrz v blatném položení mezi řekou, rybníkem a sádkami na místě nynějšího zámku, při čemž vráženy do země silné koly dubové, aby se získal pevný podklad. Zakladateli tvrze byli páni z *Častolovic*, kteří 4 stříbrné čáry na štítě modrém nosili a oddělivše se od strýců svých Potšteinských, neznámým způsobem Častolovic a jiných statků sousedních nabyli.[2])

Ačkoliv nevynikala ještě zdejší tvrz ani rozsáhlostí ani nějakým zvláštním opevněním, byl přece slavný rod ten, který tu seděl. *Půta z Častolovic* statečně bojoval na výpravě proti Polákům, začež mu slíbil markrabě Karel (r. 1345, 29. června) všecky škody nahraditi. V skutku se stal Půta r. 1355 purkrabí na Potšteině a od těch dob bohatl. Kromě Častolovic měl Kostomlaty, manská zboží u Černého Kostelce a Neděliště, když pak se stal roku 1377 aneb před tím hejtmanem v Lužici a zde odúmrť po pánech z Bergova obdržel, rostlo jmění jeho velmi rychle.[3]) Jemu bylo snadno koupiti r. 1387 panství Skuhrovské a Rychemberské, v ty časy také městečko Tyniště, jež posud k Opočnu náleželo; nad to se vyskytuje po r. 1379 jako pán Borohrádku, r. 1390 na Náchodě, r. 1393 na Úhřinově, r. 1394 na Opočně a Chlumci u Bydžova. Některá z těch zboží arci prodal, avšak Častolovice, Skuhrov se statky příslušnými

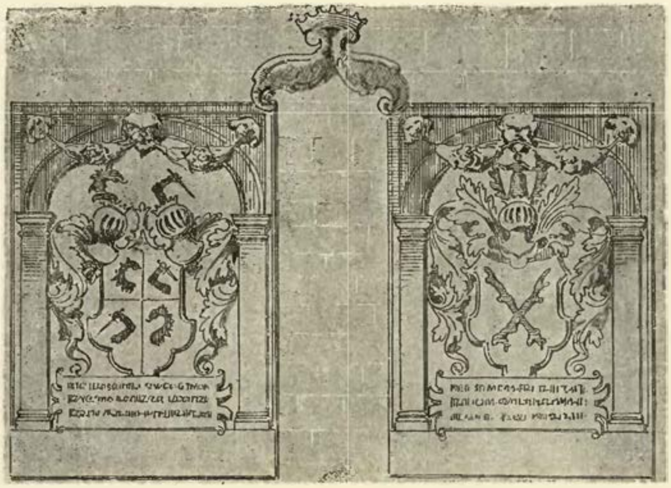
[1]) Vyňato z popisu v DZm. 122 B 14 a reg. kom. soudu. Tuto dodáváme ještě seznam látek rozličných i s udáním roku, kdy se poprvé vyskytují, tak jak sestaveno jest archivářem p. Th. Wagnerem z bohatých zřídel archivu Třeboňského:

Aksamit 1451. Atlas 1475. Barchan 1420. Borat, burat (na kalhoty a klobouky). Cendelin 1475, 1572 (cendelínový kabát). Damašek 1449. Felba 1607 (černé neb višňové barvy). Ferštat 1605 (černý). Filozel 1605 (popel. neb čer.). Ganawaz (na kabátce, kožichy a pláště, 1609 zlatohlav a stříbrohlav). Growgrin 1607. Haras 1605. Kanebarz 1611 (černý). Kanicha 1475. Karmazín 1599 (červ., zelený, bílý; loket po 2 kop. = 8 fl.). Kordoba 1607 (kůže). Lindyš 1538 (červ. i jiné barvy, sukno). Machlisch 1475 (Machlische Hazyken, červ.). Mezulán 1613 (kropenatý). Mucher 1607 (černý). Paje (pey, sukno) 1611. Pernisch 1475 (kabátec, přikrov na sedlo). Perpetuan 1611 (černý). Prukysch (? plášť). Rasch 1605 (chamelot, různé barvy). Tamin 1607 (černý). Thiermadey 1614. Tykyta (tafet) 1475. Zafian 1607.

[2]) Pam. arch. VIII. 87. Statky jich na str. 5. Laškova spisu. [3]) Archiv Třeboň. a Olešnický. V letech 1358—1383 připomíná se několikráte jako patron kostela zdejšího (lib. conf. I. A 3, G 5, H 3, III. B 21), roku 1365—1391 jako patron kaple sv. Kateřiny (ib. I. G 8, J 3, II. F 4, V. E 2), na Tyništi se připomíná poprvé r. 1390 (lib. conf. V. A 8).

a Opočen s jinými menšími statky držel ještě ke sklonku života svého. Od roku 1381 až do své smrti sedal v soudě zemském, r. 1384 jmenován byl od krále Vácslava hejtmanem knížectví Lucemburského a r. 1395 opět fojtem neb hejtmanem Lužickým a byl také kr. radou.[1]) Spolu s chotí svou Machnou a synem svým Půtou založil, listem roku 1365 dne 24. listopadu na Častolovicích daným, oltář s kaplí sv. Kateřiny a kaplanství věčné při kostele Častolovském, a aby oltářník k povinnostem svým bedlivě přihlížeti mohl, nadal oltář městištěm k vystavení domu blíže kostela a platy ze vsi Desné, blíže Litomyšle ležící.[2]) Zemřel r. 1397.

Půta z Častolovic (za živobytí otce svého mladší řečený) připomíná se již roku 1365 vedlé otce svého a pojal k manželství Annu kněžnu Osvětimskou, jejíž věno značné i s obvěněním (2750 kop gr. č.) napřed jen na Skuhrově, od r. 1396 pak také na Rychemberce zapsáno bylo.[3]) Zdědiv zboží otcovská r. 1397, prodal potom některou jejich část, ale přes to pořád v držení kolika výnosných panství zůstával, pročež mu také možno bylo kostely na panstvích svých štědře obmysliti. Z piety k hrobce, v níž otec Půta, matka Machna, děd a předkové, jakož i jiní přátelé odpočívali, daroval roku 1398 dne 29. června kostelu zdejšímu plat 8 kop. Roku 1399 dne 14. září, přebývaje na hradě Rychemberce, zřídil oltář těla Páně a sv. Jiří v kostele Častolovském, jehož prvním oltářníkem se stal Pavel Mezeřický, písař páně; k vydržování jeho dal Půta 8 kop gr. platu v Křivicích i s platy lučnými, ospy z mlýna v Tyništi a městiště domu v Častolovicích.[4]) Když pak r. 1400 na Opočně přebýval, prodal popluží své ve Voděradech faráři tudíž za laciný peníz, aby mohl tím snáze jednoho kněze střídníka vyživiti.[5]) Sedal také často na soudě zemském. R. 1403 byl již mrtev, neb toho roku pozůstalá vdova Anna se synem svým *Půtou* nového kněze ke kostelu Skuhrovskému podávala.[6]) Paní tato, dokud syn její let svých nedosáhl, sice ke všemu, co podnikala, jméno jeho také připojovala, ale všechna panství rodinná jakožto poručnice sama spravovala. R. 1405 dne 3. června, přebývajíc na Rychemberce, darovala kostelu Častolovskému za duše „n. Půty manžela svého, Machny téhož mateře, paní Anny, Gastka, paní Kačny, Krušiny, Vojtěcha řečeného Hrb,[7]) Jana řečeného Kostelec a Bartoně klerika" platy hojné na vsích Ličně, Zádole a mlýně v Habrové, aby z peněz těch olej k věčnému světlu v kostele hořícímu kupován býti mohl.[8]) Majíc v držení věnném Skuhrov a Rychemberk, provdala se před rokem 1411 za nějaké kníže Alexandra[9]) nám neznámého.

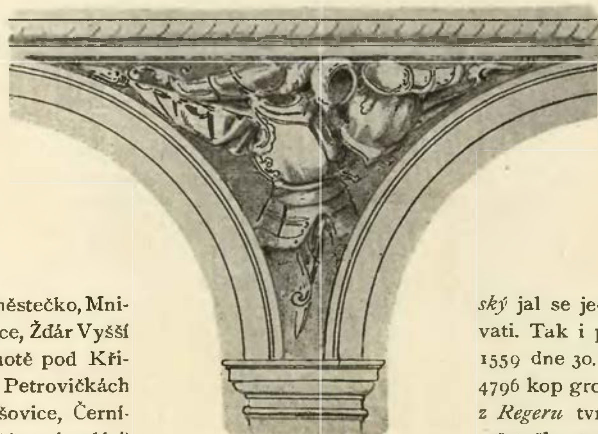
Znaky ze zámku v Častolovicích (nádvoří).

Panství Častolovské nedostalo se nyní Půtovi, nýbrž přešlo způsobem neznámým v držení *Jana Pušky z Kunštatu* jinak *z Častolovic*, jenž byl bezpochyby jen zástavným držitelem. Nalézáme jej, an r. 1413 dne 10. prosince v Praze přebývaje, o kostele zdejším řídí. Chtě totiž důchody zádušní zlepšiti, potvrdil kostelu zdejšímu desátek, který posud ze dvoru a dvou popluží v Libli dáván byl, a platy ve Voděradech, kteréž byl faráři prodal. Také zároveň, poněvadž prodal dědiny v Desné, z nichž vycházel plat k oltáři sv. Kateřiny v Častolovicích, o to se postaral, aby budoucně týž plat ze zboží jeho ve vsi Přepyších vydáván byl.[10]) Purkrabí Častolovským byl tehda Štěpa ze Štítar. R. 1415 vyskytuje se Jan jakožto patron oltáře řečeného,[11]) a vůbec naposled jako pán na Častolovicích, jež se dostaly zase v držení

[1]) Arch. č. II. 341, 352 a násl. a archiv Olešnický, kdež se zachoval z části archiv pánů Častolovských. Tamže na listě daném r. 1395, 13. Apr. nalézá se pečeť Půtova, již spečetil nějakou gemmou, neb viděti na ní ve čtverhranu nějakou hlavu. Jindy mají Častolovští týž erb jako páni z Potšteina a z Dobrušky. [2]) Borový, lib. erect. I. 58. [3]) Arch. č. II. 49. Jako patron v Týništi připomíná se r. 1398 (lib. conf. V. R 10). [4]) Lib. erect. VI. f. 135. [5]) Ibidem f. 126. [6]) Lib. conf. VI. E. 3. [7]) Srovnej děje Libchavy České. [8]) Lib. erect. VIII. f. 9. [9]) Libri conf. VII. A 20. [10]) Lib. erect. X. B 6. [11]) Lib. conf. VII. F. 13.

Pûty, jak jinak z průběhu pozdějšího souditi nelze.[1]) Mladý *Půta z Častolovic* byl horlivý katolík a při tom věrný přívrženec krále Sigmunda, který jej milostmi takřka obsypával. Již r. 1420 zapsal mu značné peníze na klášteře Opatovském, potom následovaly hojné zápisy na knížectví Minstrberské, hrabství Kladské, panství Albrechtické a Potšteinské, tak že Půta v příčině bohatství svého mnohým knížatům, jak v Němcích tak i ve Slezí, se vyrovnávati mohl. Kladští musili mu r. 1434 poddanosť slibovati, a všude na zbožích brali minci, kterou na Kladště bíti dal. Již r. 1423 dovolil císař Půtovi, aby dědictví své mohl dáti, komu by chtěl, za živa neb na smrtelném loži; r. 1434 dovoleno mu, aby mohl knížectví Minstrberské odkázati synu, kdyby kterého měl, a pakli by neměl, aby knížectví držel v 6000 kopách ten, komu by Půta list na ně odkázal. Avšak dne 19. února r. 1435 Půta se naposled připomíná; zemřel ještě téhož roku v Prešpurce, kdež i v kostele byl pochován; z choti své Anny z Koldic syna po sobě nepozůstavil, než toliko tři dcery nezletilé: Aničku, Kateřinu a Annu.[2]) Kněžna Anna uvázavši se v poručenství nad sirotky, roku 1436 dne 17. června katolického faráře ke kostelu Častolovskému podávala.[3]) Od těch dob sdílely Častolovice držitele a osudy své s Potšteinem a ostatními zbožími někdy pánů z Častolovic ve Slezsku, až se dostaly r. 1454 v držení *Jiříka z Poděbrad*, napotomního krále Českého, a potomků jeho, kteří je připojili k panství Litickému.

Jindřich (starší) kníže *Minstrberský*, jenž roku 1487 Tyništským výsady jich potvrdil, prodal (vkl. roku 1495 dne 2. října) panství Litické se všemi statky s ním sloučenými bohatému pánu *Vilémovi z Pernšteina* za 25.000 kop grošů českých. Obsahovaloť tehda zboží Častolovské dědiny, jak následují: *Častolovice tvrz, městečko*, Čestice, Olešnice, Hříbany, Doubravice vsi celé, v Hůrkách tři dvory kmetcí, Libel ves celou, Tyniště městečko, Mnichovice, Lipou, Petrovice, Žďár Vyšší a Nižší vsi celé, ve Lhotě pod Křivinou dvůr kmetcí, v Petrovičkách krčmáře s platem, Rašovice, Černíkovice, Byzrac, Domašín vsi celé.[4]) Šlechetný pán (Vilém) potvrdil Tyništským roku 1498 výsady a připojil Častolovice k panství svému Potšteinskému, u něhož zůstaly i za vladaření synů jeho *Vojtěcha* (roku 1521 až 1534), *Jana* (roku 1534—1547) a syna tohoto *Jaroslava* (r. 1547 až 1556). Od tohokoupiv veliké panství Potšteinské *Arnošt falckrabě Rýnský* jal se jednotlivé kusy odprodávati. Tak i postoupil vkladem roku 1559 dne 30. října učiněným v dluhu 4796 kop grošů českých *Hendrychovi z Regeru* tvrz pustou Častolovice a městečko tudíž, vsi Olešnici, Hříbiny, Horky, Žďáry Vyšší a Nižší, Libel a Synkov s příslušenstvím s potokem Novohradským (t. j. Albou), řekami: Choceňkou (neb Orlicí tichou), Orlicí (to jest divokou) a podacím Častolovským.[5]) Koupiv takto Jindřich panství Častolovské, musil se nutně postarati o opravu tvrze, kteráž za vlády Minstrberských a Pernšteinských byla spustla, nemajíc pro ty nádherné pány takové vnady, jako jiná jejich pyšná sídla. Dal též Jindřich shotoviti prostřední zvon ve zvonici Častolovské. Zdá se, že i jinak panství slušně poopravil a zlepšil. Syna svého Jindřicha měl na učení literním a na stravu v městě Pardubicích u Jana Netoryna z Dražice, ale $41\frac{1}{2}$ kopy nezaplatil, kterýchž se Jan na něm roku 1560 dosoudil. Vkladem učiněným r. 1570, 23. ledna postoupil v dluhu 6100 k. gr. č. *„tvrze pusté již vystavené“* s dvorem poplužným a *městečka Častolovic“ Albrechtovi Bryknarovi z Brukšteina.*[6]) Pán tento, který držel též Libeň u Prahy a byl král. radou a prokuratorem, nedržel dlouho panství nově nabytého, anobrž prodal je r. 1575 *králi Maximilianovi*, a poněvadž se vložení zboží ve dsky zdrželo, vložil je roku 1577, 20. května, jako by v dluhu 18.500 kop grošův českých postupoval, *králi Rudolfovi*; tak se staly Častolovice na kratičký čas panstvím komorním.[7])

Výplň (fresko) z nádvoří zámku v Častolovicích.

---

[1]) Roku 1430 dne 30. října podával Půta faráře do Tyniště na panství Častolovském (lib. conf. IX. G 2). Roku 1415—1416 prodal panství Zlenické a zboží svá u Černého Kostelce. [2]) Zoubek, děje Potšteina str 14—15. [3]) Lib. conf. IX. C 10. Vývod pánů z Častolovic hledej ve spise Laškově na str. 3. [4]) Rel. tab. II. 473. [5]) DZ. 87 B 49. [6]) Tamže 88 G 26, reg. 17 F. k. s. S 20. [7]) Tamže 89 C 24. Panství obsahovalo: tvrz pustou již vystavenou, dvůr a městečko Častolovice, vsi Olešnici, Hříbiny, Horky, Libel, Synkov s dědinami, lukami, pastvinami, lesy, háji, porostlinami, vrchy, doly, zvláště s hájemstvím Černíkovským, řekami, potoky, vodotočinami, řeku Orlici a druhou řeku a potok Novohradský, který se počíná při mlýnu nad Libli vsí.

Od komory koupili panství r. 1577 dne 19. dubna (vkl. r. 1584 dne 15. října) *Jan, Vilém* a *Jiří Opršforfové z Dubu* a *z Frydšteina,* a sice *„zámek pustey* a *tvrz Častolovice,* městečko“ atd. za 11.500 kop grošů č.[1]) Ale před r. 1586 získal *Fridrich,* syn Jiřího, i podíl strýců svých Viléma a Jana bratří. (Jan byl zemřel r. 1584 a Jiří již r. 1577.) Fridrichem a bratrem jeho Jiřím utvořeny dvě linie rodu, z nichž starší sídlila na Častolovicích a mladší ve Slezsku se usadila. Úředníkem na Častolovicích a Tyništi byl r. 1579 a r. 1580 Kašpar Zvolský ze Zvole.[2])

Vývod starší větve Opršforfův z Dubu a z Frydšteina.

Jindřich z Opršforfu † 1513.

Bedřich † 1544 — Václav † 1546

Jan * 1514, 1554 svob. pán z Dubu a z Fr. † 1584 ⚭ 1. Krystyna z Cedlic 2. Maruše z Lobkovic † 1600	Jiří na Nové Cerekvi † 1577	Vilém na Slavěticích † 1588
Bedřich na Častolovicích † 1615 ⚭ Mandaléna z Donina	Jiří na Hlohově † 1607 (potomci v ml. větvi)	Vilém na Heřm. Městci † 1598 ⚭ Zuzana z Hardeka (potomci)
Ota na Častolovicích 1615 † 1646 ⚭ Anna Robmh. ze Suché	Bedřich na Žampachu † 1630, 18. Maj.	
Jan Václav Ignác 1647 † 1676 ⚭ Anna Eleonora z Kolovrat	František Petr Ota 1647	
Jan Václav Šeb. ⚭ Marie Eleonora hrab. Clary ze Sparberbachu † 1751 (potomci posud)	Jan Josef A. M.	Jan E. Rudolf ⚭ Heléna Eleonora ze Tvorkova (potomci)

Když byl *Fridrich Opršforf z Dubu* panství Častolovské ke svému jmění převzal, nebylo tu slušného obydlí na tvrzi, na níž ode dávna nikdo nebyl přebýval; za touž příčinou umínil si Fridrich nové sídlo v Častolovicích vyzdvihnouti. Když byla stavba po způsobu vlaském asi r. 1600 dokonána, přidán ještě na bráně nápis:

Si cuiquam domus haec non sat bene structa videtur
Sic, sinat hanc nobis, corrigat ille suam.[3])

Kromě zámku zůstavil také jiné památky; roku 1592 dal postaviti v kostele pomník rodinný z bílého mramoru a r. 1612 dal uliti veliký zvon ve zdejší zvonici. Přes tyto výlohy ještě tolik si uspořil, že mohl některé statky přikupovati a tím základ k utvoření se nynějšího panství položiti; k Častolovsku připojeny za něho statky Tyniště (r. 1586), Přestavlky (r. 1599) a Ledská (r. 1612). Zemřel r. 1615, zůstaviv dva syny: *Otu* a *Fridricha.*

Starší syn Ota, převzav vládu zboží po smrti otce svého, pojal k manželství Annu Robmhápovnu ze Suché, jíž r. 1619 (vkl. 30. září) na „zámku Častolovicích, na tvrzích Tyništi, Ledské a Přestavlcích s městečky, vesnicemi atd. 12.000 kop míš. věnoval.“ [4]) Statek Přestavlky pustil potom bratru svému, dav mu jej za díl otcovský, a přidal, tuším, také něco peněz. Po bitvě Bělohorské byl sice kr. prokurátorem obžalován, že by se byl rebellie súčastnil, ale sproštěn jest obžaloby r. 1623 dne 18. března a poněvadž byl od těch dob ve vyznávání víry katolické nad jiné horliv, učiněn jest kr. radou a kommissařem nad reformací. Podporoval mladého Bohuslava Balbina, jenž prázdniny své u něho na Častolovicích trávíval.[5]) Zemřel r. 1646 v Hradci Králové, přečkav manželku svou, a kromě 6 dcer zanechal syny *Jana Václava Ignáce* a *Fr. Petra Otu,* kteří při smrti otcově ještě let svých neměli; z té příčiny uvázal se v Častolovice r. 1647 v lednu František Karel Libšteinský z Kolovrat, jakožto otcem nařízený poručník,[6]) a spravoval je až do r. 1658, ve kterémž starší syn let svých dosáhnuv, jemu z poručenství se poděkoval a v panství se uvázal.[7])

Jan Václav, který po brzké smrti bratrově všechen jeho statek zdědil a r. 1659 Častolovským výsady na osvobození od robot udělil, byl J. M. C. a soudu kom. a dvorského radou, a přikoupil k panství svému Úhřiněvice a Lično (r. 1675). Zemřel náhle r. 1676, pořízení o statku svém neučiniv, pročež nařízeno místodržícími pozůstalé vdově, aby se jako poručnice ve všechny statky sirotčí uvázala.[8]) Zůstaly totiž

[1]) DZ. 22 K 17. Podlé slov těchto zdá se, že buď vedlé staré tvrze, anebo něco dále od ní vystavena jest nová tvrz; podrobnějších zpráv o tom není. [2]) Registra berní v archivu Třeboňském. [3]) Pam. arch. VIII. 452—454. Sommer str. 339. [4]) DZ. 139 N 21. Anna přikoupila roku 1637 Koldín. [5]) Jireček: Rukověť I. 44. Nějaký Jan Matějka byl za něho roku 1590—1625 písařem důchodním a úředníkem (Sommer 340). Náhrobky děti Matějkových nalézají se při kostele. [6]) DZ. 112 C 19. [7]) DZ. 261 R 29. [8]) DZ. 115 G 12. Bohuslav Sedlecký z Újezdce (r. 1649), Volf Fridrich Cetlic z Ceitendorfu na Ličně (r. 1657) a jistý Kalbich (r. 1676) byli za něho hejtmany panství. (Pamětní kn. Krausovská.)

po něm vdova Anna Eleonora roz. z Kolovrat, 3 dcery a synové *Jan Václav*, *Jan Josef* a *Jan Eus. Rudolf*, z nichž první dva teprve po některém čase let svých plných došli. Řečení bratř roku 1682, 30. května rozdělili se o statek otcovský.

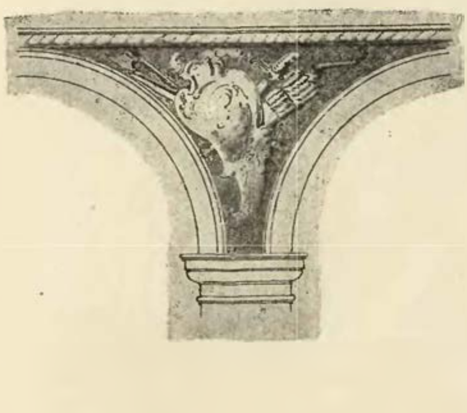
Rudolfovi nezletilému připadl první díl, a sice *zámek Častolovský* s přísl., dvory Opršstorfský (nyní Polní), Ledecký, Libelský, mlýny Častolovský a Podliský, městečko, vsi Horky, Synkov, Libel, Ledská, Paseky, Hřibiny, Olešnice a podíl v Rašovicích.

Jan Josef obdržel za svůj díl *Tyniště městečko* s domem panským tudíž, dvorem a 2 mlýny (Horním a Dolním), dvory Rašovský a v Bědovicích, vsi Čestice, Lípu, Hrubé Petrovice, Malé Petrovice, Rašovice a vesničku Bědovice.

Jan Václav Šebastian vzal tvrz Úřiněvice, dvůr v Ličně, dvorec pustý v Radostovicích, mlýny Podstránský a Ličenský, vsi Úřiněvice, Radostovice, Lično, Voděrady, Vojenice, ves Novou jinak Haugvicov, Vyhnanice, Ješkovice, *tvrz Koldín* s dvorem, mlýnem a vsí, vsi Hradiště a Turovy.[1])

Bratří ti nezůstali ani dlouho v držení svých dílův, a změnivše některé mezi sebou, zůstali konečně na tom, aby veškeré dědictví po otci prodali. Protož prodali oba bratří zletilí spolu s kommissaři soudu zemského na místě J. Rudolfa nedospělého panství Častolovské a statky Tyniště, Úřiněvice, Koldín a Lično r. 1684, 2. října *Tomáši Černínovi* říš. hrab. z *Chudenic.*[2]) Od tohoto koupil veškerá panství r. 1694 dne 31. prosince *Adolf Vratislav hrabě ze Šternberka* za 260.000 fl. rh.,[3]) a od těch časů panství z držení rodiny nevyšlo.

[1]) DZ. 76 C 26, E 3, F 13 — G 19. [2]) DZ. 397 H 1. [3]) DZ. 403 K 4. Viz dějiny Laškovy na str. 18.

KOLDÍN.

1. Popis a držitelé.

Asi hodinu severně od Chocně leží mezi úrodnými rolemi v krajince přírodou požehnané ves Koldín. Stavení její rozkládají se po údolí a z části dostupují až na témě západních strání. Na východním konci vesnice stojí na konci pláně veliký dvůr poplužní se zámečkem, na druhém konci k jihozápadu leží véska Hradiště. V této nalézá se mírné návrší, řečené *na hradě*, na němž nyní 3 živnosti stojí. Kdyby i samo jméno nesvědčilo o tom, co tu bývalo, dokázala by to poloha sama beze všeho pojmenování; neb ta svědčí o tom, že zde bývala osada od pradávna. Na jedné straně teče potok Koldínský, vinouc se pod návrším, na všech ostatních stranách jsou louky, bývalý to rybník, jak ukazují patrně dvoje hráze po sobě následující; stálo tedy návrší kdysi takřka ve vodě, a toto bylo hlavní pevností původního hradu staroslovanského i hrádku, jenž na opyši jeho stál. Asi tam, kde stojí severní dvě živnosti, býval dvorec poplužný, za ním přicházelo se do předhradí, neb tím asi bylo vyvýšené místo, kteréž se mezi dotčenými živnostmi a vlastním hradiskem nalézá. Hrad samotný omezen byl dílem svahy svými, dílem příkopy a náspy, které jej na třech stranách zavíraly, od předhradí zvláště jej dělil násep velmi vysoký. Když živnosti na hradisku postaveny byly, začali hospodáři jejich hradisko zarovnávati; tím způsobem se stalo, že část vysokého valu svezena, země s hradiska, které kdysi vyšší bylo, do příkopu smetána, a náspy zevnější svezeny tak, že místy všechna příkrost pominula. Nyní jsou jen kusy příkopu a náspu, a paměť hospodářů s bedlivým ohledáním místností teprve vysvětluje, jak městiště to dříve vypadalo. Při srovnávání, jakož i při zorání hradiska našly se šípy rozličné, střepiny a groš český za dob krále Jana bitý. Pod hradiskem na louce nalézá se ořechový keř. Na veliký pátek viděti tu, jak modrý plamínek ze země vyšlehává; kdyby někdo naň drobečků nasypal, arci slova při tom nepromluviv, nalezl by veliký poklad, ale tomu, který jej vidí, obyčejně schází srdnatosť, a tak ten poklad ustavičně v zemi zůstává. Není pochyby, že tu stál hrádek ve 14. století postavený, ale objemu byl nevelikého. Bylo to první sídlo panské Koldínské, a před tím tu bývala ohrada, zvaná po zakladateli Koldovi, o němž posud obyvatelé zdejší vědí, za zakladatele vsi jej pokládajíce. [1])

Nynější dvůr poplužný býval kdysi druhým dvorem a zvláštním statkem, ale tvrze neb panského sídla tu dříve nebývalo. Teprve když oba ty dvory skoupeny a dědiny jich v jedno svedeny byly, postavili držitelé při něm *tvrz* ve slohu vlaském, nynější zámeček. Jest to čtverhranné stavení v zavření dvoru ležící, v jehož průčelí k nádvoří obrácenému se spatřuje v prvním patře chodba otevřená se sloupy

[1]) Véska Hradiště založena teprve v 16. století.

Zámeček v Koldíně.

klenutými; tak bývalo to i v přízemí, ale oblouky již před lety byly zazděny a chodba v byty neb komory proměněna. Starodávné dvéře kamenem vykládané, jakož i okna s římsami dřevěnými (kamenným nápodobenými) ukazují na dobu, kdy u nás stavěli mistři Vlachové, totiž v 16. a 17. století. Na ono poukazuje též rustika, jež se buď pod omítkou nalézá, neb již jen lid pamatuje, neboť od těch dob sem a tam něco zdí vybořeno a zase znovu vystaveno. K tomuto čtverhrannému stavení připojen jest přístavek, jenž pouze schody nahoru obsahuje; za starých dob byl snad ještě jeden takový přístavek na druhém konci, tak že se z obou stran na hořejší chodbu choditi a s ní také scházeti mohlo. Vysoké jindy pokoje poskytovaly přebývajícím dostatečného prostranství a milý pochládeček za parna letního, s oken pak viděti bylo přes štěpí rozmanité na sousední nivy a lesy. Na chodbě seděla paní v dlouhém rouše, na němž svazek klíčů visel, a spokojeně se dívala hře dítek, kteréž vesele skáčíce obruče hůlkami svými poháněly, aneb koulemi kuželky rozbíjely. Ode dvou set let již tu život panský pominul, zevnější ozdoba zdí zmizela a ustoupila bílené omítce, stropy vysokých jindy síní sníženy byly, a stavení propůjčeno k obývání úředníkům hospodářským a lesním.

Nejstarší nám známý držitel Koldína, jehož páni jeden hlas podací kostelního ve Skorenicích měli, jest jakýsi Koldic z Kozí (t. j. z Kozíček) r. 1376 a *Jaroslav* z *Koldína* (r. 1406), který také dvůr a ves Kozíčky držel a na starém hradě v nynějším Hradišti sídlel.[1]) Později byl Koldín rozdělen mezi několik držitelů, skládaje se nejméně ze 2 dílův. Na jednom z nich, ku kterému, tuším, také hrad aneb

[1]) Lib. conf. III. 21, VI. H 13.

již jen místo jeho patřily, seděl *Prokop Hrošek* a po něm následoval *Jan Náhradek z Boskovic*, jenž se k Machně z Lukavice přiženil. Tento tu panoval již roku 1451 a vyprosil si r. 1454 na králi Ladislavovi všechno právo odúmrtní po dotčeném Hroškovi na dvoru poplužním s platem, rolemi, lukami a pastvinami.[1]) Na druhém dvoře (nynějším) seděl Jan Hrošek, a dostal se dvůr ten později *Dobšovi z Bezděkova*. I na tomto dvoře vyprosil si Náhradek odúmrť, ale setkával se tu s odpory, které činil Dobeš, nicméně přece při svou vyhrál.[2]) Něco z obou dílů bylo sloučeno, něco zase rozprodáno, tak že ke sloučení těch dílů v jeden statek teprve v 16. století přišlo.[3])

Dvůr hořejší zůstával pořád v držení vladyk z Bezděkova, z nichž byl poslední (roku 1516) *Prokop Dobeš z Bezděkova*,[4]) Jeho dcery byly *Uršila* a *Anna*. Onano držela v Koldíně krčmu svobodnou, řečenou Kolomaz, a k tomu dědiny a louky; vložila si je r. 1543 znovu ve dsky zemské, řkouc, že je po předcích od mnoha let drží.[5]) Anna kromě dvoru Bezděkova, vsí Dubí, Tutlek, Lhoty (Žalmanovy) a Jedliny, jež prodala roku 1536 Václavovi Okrouhlickému z Kněnic, držela dvory kmecí ve vsi Koldíně s lesem, řečeným Peklo, a 2 rybníky Podlanskými, ale prodala vše někdy před r. 1541 dotčené své sestře Uršile za 430 kop. Když byl prodej ten roku 1543 obnoven, smluvily se sestry mezi sebou, že se dále k sobě zachovati mají vedlé smlouvy trhové, mezi touž Annou a *Michalem z Říčan* učiněné.[6]) Michal tedy statek ten pro Uršilu kupoval, a poněvadž se již v tituláři r. 1534 jako pán na Koldíně připomíná, podobá se pravdě velice, že se sem přiženil, vzav si Uršilu za manželku.[7])

Michal se byl již roku 1525 od bratří svých oddělil, vzav za díl svůj ze statku Malotického 300 kop, za něž snad od Anny dvůr v Koldíně koupil. Kromě toho měl také polovici tvrze Černého Bláta v Kouřimsku. Statek tento prodali r. 1555 Michalovi synové *Václav*, *Jetřich* a *Jan*, než v držení Koldína, statku mateřského, všichni se vystřídali. Po smrti Janově († r. 1548) založena jest ode dvou ostatních nová ves Hradiště. Také tvrz nějaká postavena při dvoře. R. 1572 dne 12. května zemřel Jetřich a pohřben jest v kostele Skorenském, kdež se posud náhrobek jeho spatřuje. Zůstal tudíž Václav samotným držitelem Koldína. Zemřel roku 1580, odkázav vše zboží své, tvrz Koldín se dvorem poplužným a ves a Hradiště ves novou manželce své *Kateřině*. R. 1589 nalézáme v držení Koldína *Jana Hylebranta Licka z Ryzemburka*, kterýž jej snad koupil aneb se do něho přiženil. Týž měl po otci svém již něco zboží v této krajině, totiž dvůr Kozičky s krčmou při něm, mlýn Čertův, oboru, kdež jest nyní les Chlum, a ves Turovy, což vše potom ke zboží Koldínskému připojil; kromě toho měl také nějaké grunty šosovní při městě Mýtě.[8]) Týž prodal r. 1604 dne 22. září tvrz Koldín se dvorem popl., kovárnou, haltéři, sádkou, 2 mlýny náchlebními, dvůr Kozejčky a při něm krčmu svobodnou i s obilím na podzim osetým, vsi Koldín s krčmou, Hradiště, Turovy s krčmou přistavenou *Markétě Žejdlicové ze Šenfelda* roz. *Zárubovně z Hustiřan*.[9]) Paní tato držela statek ten ještě r. 1615.[10]) Po ní držela Koldín *Anna ze Šenfelda* provdaná *Artcová* (tuším dcera), kteráž se později přestěhovala na dvůr svobodný ve Šlapanicích a před tím r. 1637 dne 16. března, jinak v pondělí po neděli kýchavné, Koldín paní *Anně z Oprštorfu* roz. *Robmhápové ze Suché* za 12.000 k. míš. prodala.

V dobách těchto bylo prvotní stavení tvrze již pusté a blíže něho vystaven byl v 16. neb 17. věku zámeček nynější. Paní Anna, jež byla vdaná za Otu z Oprštorfu, pána Častolovského († r. 1647), snad nikdy na Koldín nepřicházela, a o zlepšení stavení se nepostarala; tudíž jest ještě dosti podivno, že se tvrz ve hlavních svých částech dosud udržela. Po smrti *Jana Václava Hynka z Oprštorfu* panství Častolovské naposled rozděleno mezi syny jeho (r. 1682 dne 30. května), a Koldína k dílu Úřiňovskému dosáhl *Jan Václav z Oprštorfu*.[11]) Když tento od bratra svého statek Tyniště koupiv, pro to u veliké dluhy upadl, tím méně pak bratrovi trhovou sumu zaplatiti mohl, smluvil se r. 1684 dne 27. dubna s dotčeným bratrem svým *Janem Josefem* na ten způsob, aby tento statek Koldínský převzal.[12]) Když pak bratří Oprštorfové pro mnohé dluhy statky své zdržeti nemohli, prodali je všechny (r. 1684, 2. října) hrab. *Tomáši Černínovi z Chudenic*.[13]) Od těch dob patří Koldín zase k panství Častolovskému.

O tvrzi děje se v dílčích cedulích r. 1682 zmínka tato: „Tvrz v Koldíně se světnicemi, komorami, kapličkou, sklepy suchými i podzemními, se starou vinopalnou, s pustým při dolejších vratech stavením.“ Také se připomíná „zahrada za starým a pustým stavením, tak, jak jest zdí ohrazena.“[14])

---

[1]) Arch. č. III. 548, DD. 16 p. 18. [2]) DD. 16 p. 14. [3]) Díl jeden dostal se potom k Chocni; trhový zápis totiž tohoto panství r. 1559 připomíná Hemže, Seč, Koldín, Kozejčky, Sloupnici (DZ. 13 G 12). V druhé polovici tohoto století připomínají se zemanové *z Koldína* v okolí Chrudimském. (Viz I. díl na str. 175.) *Matěj Bezchleba z Koldína*, jenž měl zboží ve Dřítči, umřel bez dědicův; zboží jeho dostalo se darováním královským Janovi ze Šelmberka (DD. 17 f. 401). Na počátku 16. století nalézáme jednu část vsi v držení Choceňských a druhou v držení vladyk Bezděkovských. [4]) Viz Zoubkovy děje Potšteina str. 36. Dobeš se připomíná ještě v tituláři r. 1534. [5]) DZ. 250 D 14. [6]) DZ. 4 J 5. Dotčený trh r. 1536 v DZ. 6 C 12. [7]) Jejich dcera snad jest Magdaléna z Říčan († r. 1536), jejíž náhrobek jest v kostele Skorenickém. Uršila byla před r. 1521 za Jindřicha ze Skalky provdána. (Reg. 3 J. k. D 22.) [8]) Pam. arch. IX. 509, DZ. 88 D 5—6. Viz děje Dřela. [9]) DZ. 180 L 16. [10]) Rozvržení sbírek. Ze synů jejích obdržel prý jeden Choceň a druhý Koldín, což se nám pravdivým býti nezdá (Pam. kn. Kraus.) [11]) DZ. 76 E 3 — F 12. [12]) DZ. 397 C 23. [13]) Tamže H 1. [14]) DZ. 76 E 21.

2. Koldínské války.

Jak známo všeobecně, byla šlechta původně stavem vojenským, u nás zejména konajíc službu na koni. Vychování její proto ve 13. a 14. věku přistupovalo skorem k zákonům Lykurgovým, a tak jako Sparťané nedbal i stav tento na literní vzdělání. Přirozená Čechům vnímavosť, hloubavosť a chápavosť způsobily ovšem začasté, že se mnozí bez mistrův a vysokého učení vzdělávali a v tom znamenitě pokročili, ale celkem byly válka a všelijaké kratochvíle a zábavy rytířské přece předním zaměstnáním vladykovým. Byli bujaři bez bázně, ale tato bujarosť, která o svou i cizí krev hrála, nepodobala se nijak moderní odvážlivosti, která po většině z poslušenství k pravidlům cti a povinnosti pochází: nýbrž byla to přirozená, neukrocená vzdorovitosť, kterou jen staří znali. Bojovný tento duch, nezřídka sesilovaný a stupňovaný rozličnými „truňky" (přípitky), nedal pokoje mnohému i „v té mírné zemi," t. j. když válek nebylo, a malicherné kolikráte příčiny rozdmychovaly vášně proti sobě, že i nezřídka krev tekla a životy mařeny jsou. Poddaní nemohli míti lepšího ochrance neb obrance proti okolním násilným vladykám, nežli pána svého, jenž jim vlasu zkřiviti nedopustil; neboť bylo každé uškození, které se stalo poddanému, vítanou příležitostí, na sousedu se mstíti, a nejednou i ziskem pro žalobníka, poněvadž pokutu zřízením zemským vyměřenou obdržel.

Michal z Říčan patřil k těm nepokojným v přední řadě. Největší záští měl s Janem Lickem z Ryzemburka na Borohrádku, který držel několik vesnic okolo Koldína. Když jednou roku 1532 lidé Lickovi v krčmě Koldínské seděli a popíjeli, svolal Michal na rychlo něco čeládky a vesničanů Koldínských a přiběhnuv ke krčmě napřed sklo v okně vybil a pak kázal lidem svým z ručnic tím oknem střileti k lidem Janovým, pravě: „střílejte a bíte na ně na všecko." Na neštěstí zastřelil Vašek, syn Pavla Rady z Koldína, jednoho člověka Lickova. Pro tu věc naň žaloval Licek u hejtmanů královských a Vaškovi, když se s ním potkal, pohrozil takto: „by měl hrdlo železné, nebude-li ho moci kat stíti, že sobě naň káže pilníky zdělati a hrdlo jemu pilovati." Boje se nyní Vašek, že by pohrůžka ta aspoň z části se vyplnila, utekl Michalovi z gruntův, a tento měl zase příčinu stížiti si do Licka, že mu člověka odhrozil.

Pře s Lickem trvaly kolik let, a ještě roku 1548 soudil se s Voršilou, manželkou Michalovou, proto, že poddanému jeho zrádcův a arcizrádců nadala. [1]) Také s Vácslavem Okrouhlickým, pánem sousední Borovnice, měli manželé při. Nemohli se shodnouti o nějakou louku pod Plchovicí, kterou každý ke svému statku počítal.

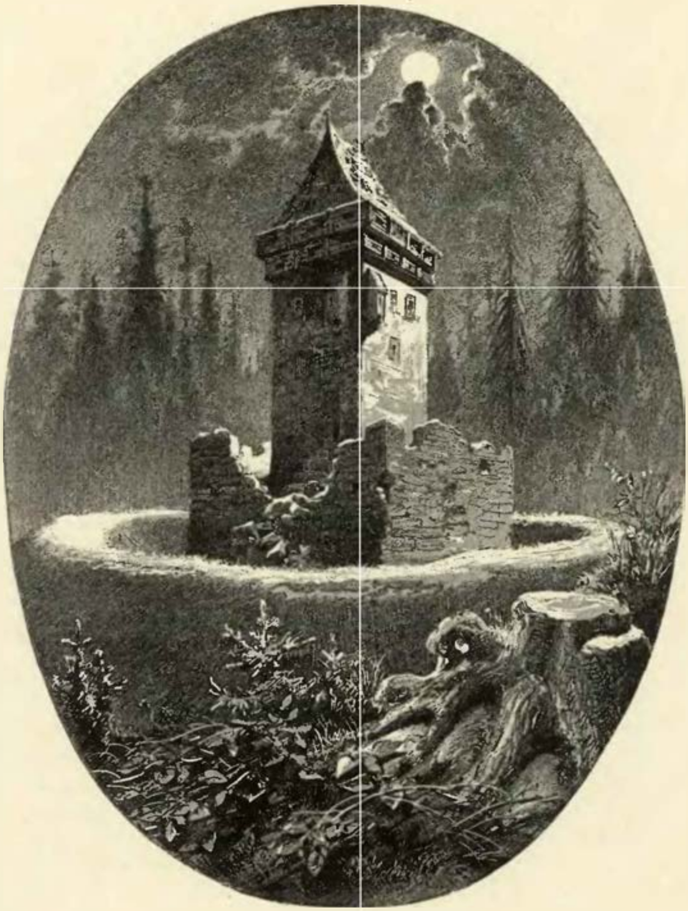
Dobří přátelé chtěli je smířiti, k čemuž se také obě strany podvolily, ale mezi tímto „mocným přestáním" učinil Michal na Vácslava „svévolně a výtržně pobídku k bitvě neobyčejné a neslušné," vzkázav mu (r. 1539, 9. července), aby se na té louce neb kdežkoli chce s tesákem najíti dal, že jeho tu čekati chce. Asi v ten čas vzkazoval také Vašek Koldínský, který si právo na tu louku dělal, panu Okrouhlickému, mluvě, „že mu louku vzal; ač mu louku vzal, ale jeho nevzal, protož že se nad ním mstíti chce, by měl koňmi smýkán býti." Za to přišel r. 1540 Bartoň sedlák ze vsi Borovnice nočně s pomocníky svými do Koldína, vpadl na krčmu a krčmáři prsty na ruce osekal. Okrouhlický dostav potom Vaška do své moci, dal jej do vězení, kázav jej spoutati tak, že mu pouta nohy projedla a strupové na nohách zůstali. [2])

Synové Michalovi, Vácslav, Jetřich a Jan, zdědili zboží otcovské (Černé bláto) a mateřské. Podobali se ve všem otci svému. Jetřich zavraždil r. 1548 Jakuba Holárka ze vsi Skorenic, Jan se také rád pral, až jej konečně Choceňští tak stloukli, že od toho umřel.[3]) Za posledních let živobytí Vácslavova zakoupil se v okolí zdejším Čeněk Žampach z Potšteina, potomek schudlý rodiny někdy bohaté, ale co se týče bujnosti, pravý její výškrabek. Poněvadž Čeněk do okolních sídel jezdíval a tu nejednou s Vácslavem se setkával, přišlo mezi nimi brzo k hádkám. Roku 1577 přijev Čeněk do Koldína do krčmy, tu krčmáře Martina Burka pěstí ve tvář bil, jindy potkav se s Matějem Vaškem na Drahách u vsi Koldína, jej také

[1]) DZm. 68 D 37, reg. 5 F. kom. s. I. D 16. [2]) Reg. 10 F. k. s. B 16, D 15, E 15 6 G svědomí C 1. [3]) DZm. 10 F 15 a 63 A 15.

pěstí ve tvář zbil.[1]) S Janem Andělem z Ronovce potýkal se Čeněk roku 1578, jeda z Mýta ke Chocni. Roku 1581 přišed do krčmy v Kozíčkách, která tehda k Boruhrádku náležela, Vaňka Jakubského, člověka ze vsi Koldína, poličky v tvář bil a potom dobyv kordu naň sekal a dva prsty u ruky zranil. Mezi tím vznikl i v Čeňkovi chvalitebný ten úmysl, aby se oženil. Maje vyhlídnutou Barboru, dceru Jindřicha staršího ze Sendražic a na dvoře Mnišku, r. 1579 dne 13. dubna v městě Mýtě se otce dožádal, aby mu dceru svou k manželství dal. Připověď učiněna otcem u přítomnosti několika vzácných pánův, a obě strany se uručily mezi sebou základy, Jindřich 1000 kopami za dodání a Čeněk tolikéž kopami gr. č. za dostání a vzetí. Při tom i Čeňkovi den 20. září k dodání nevěsty oznámen. Ale když na den určený rodiče, nevěsta a hosté ženicha očekávali (ovšem tučný kvas připravivše), tento se najíti nedal, a tak základ 1000 kop propadl. A poněvadž Čeněk ani 100 nežku-li 1000 kop zaplatiti nemohl, a tudíž bez starosti urukoval, hleděl Jindřich k jeho rukojmím, kteří teprv smrtí Jindřichovou († r. 1581) od strachův a placení osvobozeni byli.[2])

Václav z Říčan žil s kmetičnou svou Kateřinou, s níž se dal potom oddati ke stavu manželskému. Ačkoli sňatek s dcerkou muže robotného v dobách těchto již ke vzácnostem náležel, přece nedali sousedé (aspoň muži) paní takové na sobě ducha kastovního znáti, byla-li jen na dobré pověsti zachovalá. Ale u Kateřiny nebylo tomu tak, a proto o ní někteří známí úštěpně a lehkovážně mluvívali. Václav a Jan bratří Talackové povídali o ní, že manželu svému, ještě nežli se jeho manželkou stala, věrná nebyla. To uslyšel rád Jan Helebrant Licek z Ryzemburka, držitel Kozíček, jenž se byl právě o nějakou věc s Václavem nepohodl. Když pak Václav (roku 1578) k Lickovi na Kozíčky s poselstvím poslal, tu vzkázal mu Licek po poslu takto: „Pověz pánu svému, že paní jeho nemám za dobrou, pokudž toho s ní nesvede, co o ní páni bratří Talackové mluví.“ Kateřině nevidělo se pohnati Licka k soudu, až teprve, když manžel její zemřel. Zatím se dověděla, že Talackové r. 1580 při hromnicích v Pardubicích a jinde o ní důtklivě mluviti nepřestávali; dotazovala se jich ceduli řezanou, ale dostalo se jí odpovědi, která vedla k novým nevolím a soudům. Neb již začátek: „Paní Kateřino, kteráž se na tento čas jmenujete Říčanská a na Koldíně,“ se paní nelíbil; neméně ji mrzelo, že Václav o sobě jako třetí osobě mluvil, a že položiv do odpovědi slova: „i tuto Vám p. Václav Talacko z Ještětic na to odpověď dává, že jest o tom nikdá neslyšel ani neví, aby se zřízení zemské na lidi robotné k dotazování na osobách stavu

Chlumek po opuštění. (Z okolí Častolovic.)

[1]) Reg. 20 F. k. s. M 16, P 5, R 1. [2]) Reg. 22 F. k. s. J 20.

rytířského vztahovati mělo," ji zlehčoval, jako by ona „poctivosti manžela svého" užiti nemohla. Jak soudy o to vzniklé dopadly, není nám známo. [1])

Dotčený Jan Hylebrant násilnou svou povahu i jinde ukazoval. Spatřiv roku 1584 v Kostelci kněze Jana Častolovského, faráře v Boruhrádku, an městem „po potřebě své cestou pokojně" jede, vzal kyj, vyjel za město a dohoniv se Jana, jej týmž kyjem „jakožto člověka pocestného" nenáležitě zbil, stloukl, okrvavil a jemu hlavu zprorážel. Měl z toho ovšem soudy nemilé; avšak neméně proti mysli byly mu jiné soudy, do nichž jej dostal Kryštof Betengl. Neb Licek byl toho roku čtyřikráte na grunty Boruhrádecké s ručnicí dlouhou mysliveckou, zřízením zemským zapověděnou, přijel, a jednou z ní v městečku vystřelil. Na každé postižení byla pokuta 100 kop, a jestliže Kryštof při svou vyhrál, byl Licek o 400 kop chudší. [2])

Zápověď choditi s ručnicemi stala se z vážných příčin. Dokud nebylo střelného prachu, chodívali s kušemi, samostříly a zásobou šípův. Napínání kuší dělo se s velikým namáháním a potřeba k tomu bylo, aby se také nástroj k napínání čili tak zvaný hever nosil (viz obraz na str. 131.); neb ačkoliv i s nasazeným šípem choditi mohli, přece se tak stávalo obyčejně jen v čas nebezpečí. Tím se však mnoho vražd a výtržností zamezilo. Jinak bylo po objevení prachu, když okamžité a časté vystřelování spůsobilo mnohou výtržnosť. Sněmové zemští opakovali nejednou nařízení, že se smí choditi s dlouhými ručnicemi jen po vlastních gruntech, a soud zemský trestal ty, kteříž postiženi jsou s ručnicemi mimo grunty své, velikými pokutami, jež dostával udavač. Mnohý se rád pomstil nepříteli, uviděv jej s ručnicí, ano mnozí chuďasové jen číhali na ty, kteří rádi s ručnicemi chodili, aby drobet měšci svému pomohli.

[1]) DZm. 120. N 21, O 5—6, O 10. [2]) Reg. 26 F. k. A 17 a 27 F. f. 20.

Tvrze na panství Častolovském.

1. LEDSKÁ.

Stará tvrz Ledská stávala ve vsi Velké Ledské u tak zvaného „starého dvoru," ležícího blízko nynějšího rozsáhlého a důkladně vystaveného dvoru poplužního. Starších zpráv o tvrzi této před 15. stoletím nemáme. První nám známý držitel vsi *Jan Kuchynka z Ledské* vyskytuje se v letech 1442—1451, bývaje svědkem zápisů některých soukromých.[1]) Rytířové *Absolonové z Ledské*, usedlí později v krajině okolní na kolika statcích, nebyli potomky řečeného Kuchynky, nýbrž pocházeli z nějakého rodu měšťanského ve Vysokém Mýtě. Jiřík Absolon připomíná se v pamětech Mýtských již roku 1470, maje tu dvůr, který roku 1503 prodal;[2]) onen Absolon z Ledské, jenž se r. 1496 připomíná,[3]) nebylť asi jiný než Jiřík Absolon. Tento koupiv Ledskou vymohl si bezpochyby také nadání královské, aby se mohl psáti z Ledské a užívati erbu. Bratří *Jan* a *Viktorin* byli, tuším, jeho synové. Onen měl dům v Mýtě, který mu shořel, pročež chuti nemaje jej zase stavěti, prodal městiště jeho r. 1520. Mimo to mu patřila ves Mezilesice u Chrudimě, kterouž prodal r. 1538 Divišovi Bošínskému z Božejova;[4]) jeden dvůr kmecí v Dobřínově a dvory kmecí v Ješkovicích prodal ke statku Hoděčkému.[5])

Záhy zemřel bratr jeho Viktorin, zůstaviv po sobě syny *Mikuláše*, *Jana mladšího* a nějaké dcery. R. 1528 dne 30. listopadu rozdělili zboží své na 2 polovice. Mikuláš vzal pro sebe, bratra a sestry ve vsi Ličně 7 lidí a 1 poustku, v Radostovicích 2 člověky, v Úřeněvicích 11 člověků, příkop a k tomu kuchynku k nasazení ryb a peněz hotových 100 kop. Jan podržel *tvrz Ledskou*, dvůr popl. s 2 rybníčky pod sadem, rybníček násadní na ryby, rybníček pustý v Termečově, *les Hradiště* u Ledské,[6]) hájek Lísku, v Ledské 11 člověkův a krčmu, v Hoděčíně plat, břeh řeky Solnické s podacím kostelním v Ličně. R. 1544 již nežil Jan, zůstaviv dva syny: *Bedřicha* a *Václava*.[1]) Václav byl pánem na Ledské a přichází také roku 1565 dne 25. července ve výsadě, již obdrželi tehda obyvatelé městečka Boruhrádku.[2]) Potomek jeho byl *Albrecht Absolon z Ledské*. Za těch dob mnohdy zemané dcerky své za chudé zemany vdávali, tito pak koupivše dvůr selský se svým tchánem neb svatem v jedné vsi přebývali. Začasté z toho vznikaly soudy, poněvadž se pánové tvrze nad své chudé příbuzné povyšovali. Tak i bylo zde. Eliška z Ledské vdána byla za Václava Hostovského z Vlčnova, jenž se psával „seděním v Ledské." Jednou přišel Albrecht do dvorce jeho a dav se s ním do hádky, nectně mu nadal, řka na konec: „otec tvůj nebyl stavu rytířského, a ty jsi chlap." Když r. 1585 Matěj Mezeřický, Pražan, který s koňmi svými sloužil, do Ledské přijel a Albrechta neznaje naň péče neměl, přišlo mezi oběma k půtce, při čemž Albrecht Matěje ve hlavu zranil, pěstmi stloukl a po něm šlapal.[3]) Albrecht prodal napřed ústně (r. 1586, 22. října) Ledskou za 2150 kop gr. č. Janovi Absolonovi z Ledské na Úřiněvicích, podlé čehož Jan dluhy za něho platiti se uvolil. Zatím dostávaje více za to zboží, prodal je r. 1587 (vkl. 7. března) *Marjáně Absolonové z Královic* a na Hoděčíně za 2250 kop gr. č. a obdržel od ní místo 400 kop dvůr její Dobřínov.[4]) Odpory Janovy r. 1590 činěné v tom nic nezměnily.

Vývod Absolonův z Ledské.

Absolon z Ledské 1496

Jan starší na Ledské a Mezilesicích 1520 † j. 1544	Viktorin † j. 1528	
Bedřich v Ličně 1540—1556 Václav na Ledské 1544—1563	Mikuláš na Úřiněvicích ψ Kateřina z Újezdce	Jan mladší 1528
Albrecht 1587 na Ledské a Dobřínově ? ψ Marjana z Kralovic 1587—1590	Absolon 1566—1586 Viktoryn 1566 Jan na Úřiněvicích 1566—1606 ψ 1. Anna z Tumnic 1588—1592 2. Johanka z Radče 1603	
Mikuláš na Hoděčíně a Ledské 1607—1612		

Po smrti Marjánině zdědil Ledskou a Hoděčín syn její *Mikuláš Absolon z Ledské*. Tohoto po nějakém čase buď oboje zboží omrzelo, anebo spíše je pro závady své prodati musil. Hoděčín

[1]) Arch. č. III. 548. Bienenberg, Alterthümer I. 143. [2]) Pam. arch. IX. 397. [3]) Kodex Talmberský. [4]) Pam. arch. IX. 397. [5]) DZ. 5 E 13.

[6]) *Hradiště* jest vrch severozápadně od Ledské ležící a z větší části lesem porostlý, jen strana jihozápadní obsahuje pole a pastvinu a jest posázena ovocnými stromy. Podlé pamětní knihy rodu Krausovského (r. 1825) bývalo viděti na kopci patrně val a příkop, a stával zde prý hrad. Ještě řečeného roku nalézaly se zde základy silných zdí a před tím vídívali blíže nich otvor, kterýžto ukazoval cestu k hlubokým, nepřístupným sklepům. Około roku 1815 zalezla se zde při houbě liška, kterou pronásledoval jezovčík; pes ve sluji zmizel, a myslivec ze zlosti otvor zasypal. Od r. 1528 jen les se tu připomíná a všeliké bádání po jméně bývalém tohoto hradu jest marné. (Pam. kniha Krausovská.)

[1]) DZ. 46 D 6—7. Paprocký o st. ryt. 296, tam čti u Fridricha za číslo 1534 číslo 1556. Fricek byl rváč; r. 1544 v lednu jsa v Kostelci, Jana Hostovského z Vlčnova zsekal a zranil (12 F. k. s. K 15). [2]) Archiv Rychnovský (zám.). [3]) DZm. 7 F 14, reg. 26 F. k. s. B 20. [4]) DZ. 23 K 5. Dvůr Dobřínov držel až do r. 1588, pak jej prodal k Rychnovsku (DZ. 24 B 10).

prodal sice, ale získav jej opět dědictvím, postoupil ho roku 1608 Mikuláši z Hustiřan a potom r. 1612 dne 1. listopadu prodal tvrz Ledskou s dvorem, vsí a vším příslušenstvím *Fridrichovi staršímu z Oprštorfu, z Dubu, z Frydšteina*, JMC. radě, za 2500 kop gr. č. [1]) Od těch čas zůstávala Ledská při panství Častolovském.

Roku 1619 tvrz zdejší nalézala se ještě v dobrém stavu, ale v následujících letech oprava její tak zanedbána, že brzo v rumy sklesla. V popisu panství roku 1682 připomíná se dvůr Ledecký, o tvrzi ani zmínky se nečiní.

2. ÚŘINĚVICE.

Jako mnohé tvrze, které se nerozpadly do gruntu, v sýpky a ratejny proměněny byly, tak se stalo i s tvrzí Úřiněvskou (původně Úhřiněvice). Na sýpce u dvoru stojící čte se nápis, upamatující na Jana Václava z Oprštorfu, který byl sídlo to obnovil. (Z letopočtu jen 16 . . znáti jest.) Roku 1825 ještě u vnitřku malby znáti bylo.

Po smrti *Heřmana Kožky* vyprosil si dědictví po něm na krále spadlé (roku 1387) Dobeš ze Přepych. *Anežka z Úřiněvic* měla na vsi 300 hřiven věna zapsaného. Roku 1400 patřila ves buď celá, aneb z části *Mikšovi z Hoděčína*. [2]) Až do té doby, také v 15. věku, nebylo tu tvrze, neb až do roku 1528 drženy jsou Úřiněvice k Ledské. Jak vypravováno nahoře (strana 178.), dostaly se Úřiněvice roku 1528 *Mikuláši* a *Janovi mladšímu Absolonům z Ledské*. Onen přečkav bratra věnoval manželce své Kateřině 325 kop na dvoře Úřiněvském, [3]) a koupil r. 1558 od Viléma Trčky z Lípy vsi Lično a Třebešov, z nichž tuto ještě toho roku prodal; r. 1563 čte se jméno jeho na výsadě městečka Boruhrádku. [1]) Od něho bezpochyby byla tvrz zdejší postavena. Nástupce jeho *Jan Absolon* věnoval manželce své Anně (r. 1583) 1250 kop na dvoru a vsi Ličně, ale roku 1593 udělal jí nový zápis na 1500 kop věnovaných na tvrzi Úřiněvicích. R. 1599 učinili si oba manželé zápisy na zdědění práv a statků po smrti jednoho skrze manžela druhého, ale Anna zemřela dříve než Jan. Druhé manželce své Johance, ovdovělé Myškové, také věnoval Jan (r. 1606) 10.000 kop míš. na zboží Úřiněvském. [5]) Dětí neměl, a tudíž spadly statky jeho Úřiněvice a Hoděčín na strýce jeho *Mikuláše Absolona z Ledské* a na Ledské, avšak tento nemoha *Johance Absolonové z Radče* peníze její vyplatiti, prodal jí r. 1607 dne 15. listopadu zboží Úřiněvské za 13.500 kop m. Pod tvrzí byla tehda olejna a patřily k ní, kromě pily v nově postavené pod rybníkem Velkým Ličenským, též mlýny Blažkovský (Podličenský) a Podstránský (Podlisský) kromě jiného příslušenství. [6])

Johanka měla (po dřevním svém manželu Jindřichovi Myškovi ze Žlunic) několik dětí; když tedy r. 1609 dne 30. ledna poslední své pořízení sdělala, odkázala Úřiněvice *Janovi Častovcovi Myškovi ze Žlunic*, *Kateřině* a *Mandaléně Vlkovské*, dcerám svým, a zemřela ještě na jaře toho roku. Kateřina vdala se za *Mikuláše Talacko z Ještětic*, kterýžto díly děvera svého a svoječnice své na sebe převedl, tak že oba potom Úřiněvice společně drželi. [7]) Ztrativ Mikuláš choť svou (po r. 1619), oženil se podruhé s Annou z Bubna, dcerou Jana mladšího Libchavského, která do roku 1637 statek v Kolíně držela. Dotčený Mikuláš býval hejtmanem kraje Hradeckého a zemřel r. 1638 dne 15. prosince. Dvůr Ličenský byl odkázal manželce své Anně na čas sice života jejího, ale po ní dostal se přece druhému jejímu manželu, Volfovi Bedřichovi Cetlicovi ze Seitendorfu. [1])

Po Mikuláši zůstaly děti *Jan*, *Václav Šťastný*, *Barbora* (potom Dobalská) a Anna *Markéta* (potom Bukovská). Jan splativ spoluzdědice hotovými penězi, za něž si statek koupil, a vybaviv sestry, seděl několik let na Úřiněvicích, jež prodal roku 1661 dne 1. února *Adamovi Jindřichovi Talackovi z Ještětic* na Přestavlcích (díl I. str. 218) za 6929 fl. r. Tento nemaje na statku nově nabytém zalíbení, prodal roku 1665 dne 16. října tvrz, dvůr a ves Úřiněvice a ves Radostovice za 75000 fl. *Janovi Václavovi z Oprštorfu*. (Viz str. 171.) Při rozdílech statku po smrti Janově učiněných (r. 1682) ujal syn jeho *Jan Václav Šebastian* statek Úřiněvský a s ním také „tvrz Ouřeněvice se světnicemi, pokojemi, komorami, kuchyní, sklepem suchým i podzemními.“ Přikoupil od bratra svého Tyniště (r. 1683), ale již roku 1684 dne 2. října prodány Úřiněvice s jinými statky *Tomášovi Černínovi z Chudenic* a splynuly podruhé a na věky s panstvím Častolovským. Degradace tvrze na sýpku následovala nedlouho potom. [2])

3. TYNIŠTĚ.

Ačkoliv ukazuje název Tyniště k nějakému starému opevnění mezi močály, přece tvrze tu před 16. stol. nebylo. [3]) Městečko dostalo se koupí roku 1495 *Vilémovi z Pernšteina* a zůstalo při panství Pernšteinském až do časův *Arnošta falckrabě na Rýně* († r. 1560). Týž pak odprodav části rozsáhlého svého panství, prodal také r. 1559 Tyniště městečko *Hanušovi Haugvicovi z Biskupic*, který ihned na něm (r. 1559 dne 9. října) manželce své Marii z Kynšperka 2000 k. gr. č. věnoval. [4]) Řečený Hanuš postavil v Tyništi tvrz za dvorem tamějším na pahrbku, kterýž se posud hradem jmenuje. Zastával úřad podkomořího markrabství moravského, a bydle tu snad raději nežli v Čechách, postoupil v 16.000 k. panství Tyništského r. 1577, 29. března králi *Rudolfovi II.* Obsahovalť tehda: *tvrz* a *městečko Tyniště* se dvorem poplužným, vsi Mnichovice, Lipou, Petrovice, Petrovičky, Radostovice, Ješkovice, Vyhnanice, Vojenice, Čestice, Voděrady, Rašovice, Haukvicov (Novou ves, již založil Haugvic a svým příjmením pojmenoval), Bědovice atd. [5]) Hned potom (r. 1577, 1. května) postoupila komora královská Tyniště *Janovi*, *Jiříkovi* a *Vilémovi* bratřím *Opršt orfům z Dubu* a *z Frydšteina*, JMC. radám. Dotčený Jan vymohl na Rudolfu II. r. 1579 pro Tyništské 2 výroční trhy, čímž Tyniště ráz svůj městský zřejměji objevilo. Jan zemřel r. 1584, bratr pak jeho Jiří již roku 1577. Později Vilém z nich sám jediný pozůstalý se syny n. Jiříkovými panství spravoval, a poněvadž se o ně poděliti nechtěli, tuť Vilém a Jiřík, syn Jiříkův, všech práv svých k Tyništi postoupili (r. 1586) *Bedřichovi z Opršt orfu*, druhému synovi Jiříkovu. [6]) A poněvadž tento držel také sousední Častolovice, spojeno s nimi Tyniště v jedno panství. Za *Oty z Opršt orfu* (r. 1615—1646) ještě tvrz stála, neb týž věnoval choti své Anně ze Suché 12.500 kop míš. na *sámku Častolovicích, na tvrzích Tyništi, Ledské* a *Přestavlcích*. Za časů následujících spustla tvrz úplně, kamene pak potřebováno k jiným stavbám. Když tedy r. 1682, 30. května oddělen jest od Častolovska statek Tyništský, nacházel se tu toliko dům panský v městečku. Držitel tohoto dílu *Jan Josef z Opršt orfu*, potvrdiv r. 1682, 7. prosince obci výsady, prodal pak Tyniště roku 1683 dne 2. března bratru

[1]) DZ. 136. H 23 a 185. O 13. Vloženo roku 1613, 9. ledna. [2]) DD. 13 f. 8, lib. erect. V. f. 23. [3]) DZ. 7 J 19. Kateřina byla z rodu chudého, proto jí Anna Lickova vytýkala, že vdávajíc se ani košile neměla (Pam. arch. VIII, 498). [4]) DZ. 13 E 3, archiv Rychnov. [5]) DZ. 23. B 23, 26. L 1, 133. B 4, reg. berní v arch. Třeboň. [6]) DZ. 134. A 1 a 181. C 16. [7]) DZ 134. K 24—29, rovněž sbírek str. 10. O Kateřině srov. pěkné psaníčko ve Dvorského Pamětech na str. 220.

[1]) Pam. arch. X. 558—159, DZ. 146 M 18. Srov. i I. díl str. 220. [2]) DZ. 316. G 7, 392. G 25, 397. H 1, 76. E 3. [3]) Starší historii obsahuje článek „Tyniště nad Orlicí“ od Fr. J. Zoubka (Pam. arch. VIII. 282). [4]) DZ. 13 H 27. [5]) Při založení Nové vsi na výšině suché, odkudž druhdy na hodiny cesty pro vodu jedou, Haugvic více myslil na svůj prospěch, než na dobré lidu. [6]) Tamže juxta. DZ. 89. C 9, C. 14.

svému *Janovi Václavovi Šebastianovi* za 100.000 fl. a 100 dukátů klíčného,[1]) ale tento shledal po krátkém čase, že převzav dluhy na Tyništi zapsané sám tím způsobem nesnesitelné pro sebe závady udělal, tak že ani sumu trhovou platiti nemohl; z těch příčin bratru svému na místě peněz (r. 1684 dne 27. dubna) statku Koldínského postoupil. Roku 1684 dne 2. října prodáno Tyniště s ostatními statky Oprštorfův *Tomáši Černínovi z Chudenic* a nikdy více již od Častolovic neoddděleno.[2]) Z tvrze nezbylo nic více, než něco kamení.

4. CHLUMEK.

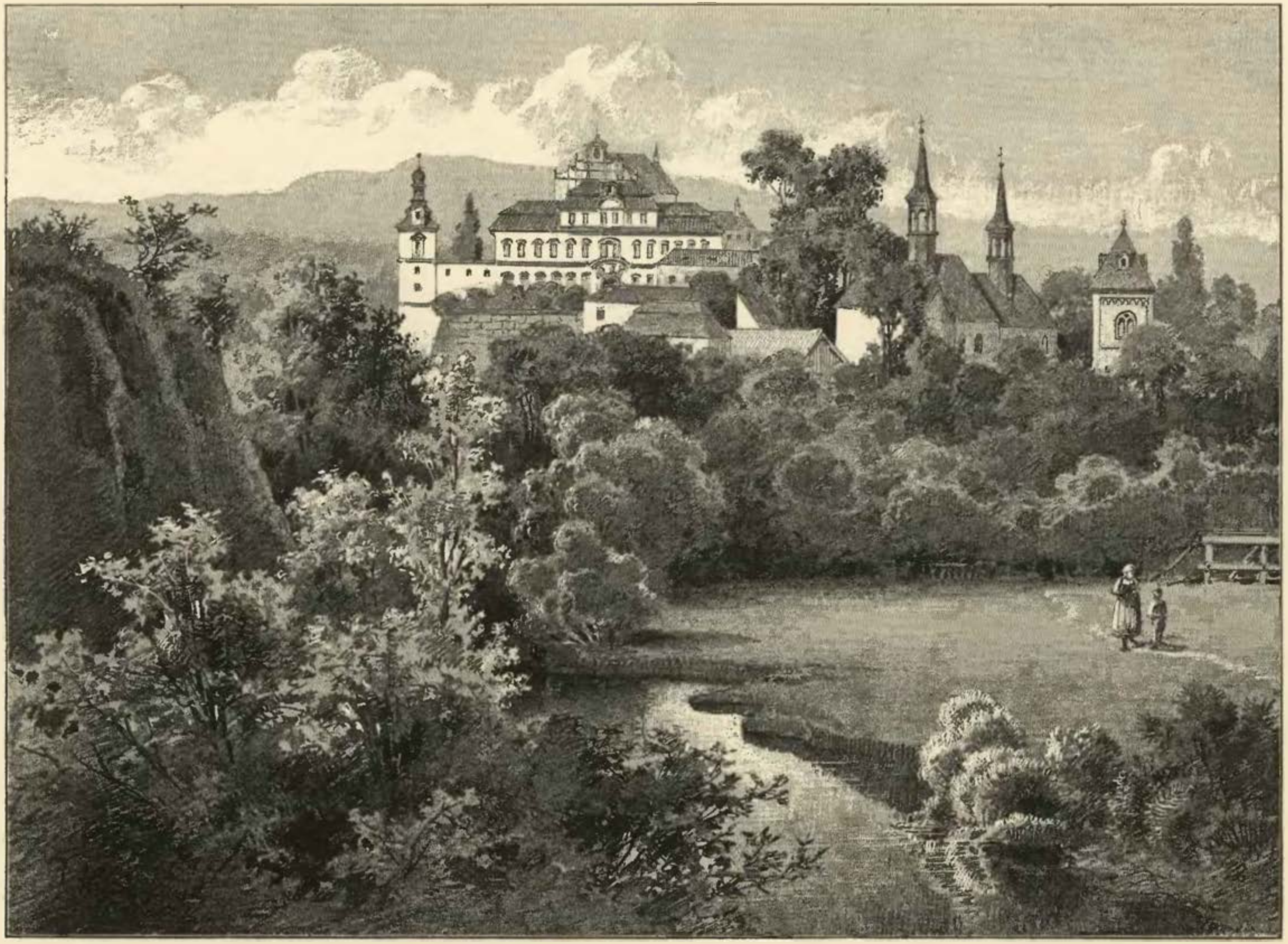
Čtvrť hodiny asi od Koldína v lese u cesty z Nasavrk do Sudslavě spatřují se hmotný val a hluboký příkop, které čtverhranné tvrziště objímají; na vnitřní prostoře dobře lze rozeznati, kde bylo malé nádvoří a kde stála čtverhranná věž. Jsou tam prý zvon a veliké poklady zakopány. V okolním lese jest kolik úvalův, bývalých to cest ke tvrzi a dvoru, při nichž také ves bývala. Les se po tvrzi posud Chlumkem nazývá. Všeliké pátrání po osudech a držitelích této tvrze jest marno. Roku 1544 vložil si *Jan Licek z Ryzemburka* ve dsky zemské zboží své Boruhrádecké, k němuž též ves Kozejčky s mlýnem a dvorem tudíž, Chlumek tvrz pustou a ves tudíž též pustou, Turov ves pustou a plat v Němčí držel. Zboží toto patřilo tedy Lickům nad paměť lidskou, byvši za válek náboženských r. 1420—1471 popleněno a spáleno. R. 1682 připomíná se na statku Koldínském „les Chlumek i s březinama na trubách.“ [3])

[1]) DZ. 139. N 21, 396. Z 24. Jan V. Š. potvrdil r. 1683, 1. února Tynišťským privilegie. [2]) DZ. 397. H 1. [3]) DZ. 250. F 17 a 76. E 3 — F 12. Krška v dějinách Chocně (str. 139) nazývá tvrziště toto „na Táboře.“

V Ličně ve dvoře poplužném na sýpce spatřují se okna zazděná, znamení to bývalého sídla, kteréž tu bývalo. Samostatným statkem bylo Lično ve 14. věku, patříc roku 1355 *Budivojovi* a roku 1391—1403 *Rohovládovi z Lična.* [1]) Avšak část vsi patřila kromě toho k panství Častolovskému,[2]) a na jiné části seděl r. 1399—1404 *Hynek z Veselé* odjinud *z Lična*, jenž koupil r. 1400 s *Bohunkem* bratrem svým ves Zaluňov.[3]) Rohovládovi potomci byli *Racek* (r. 1433) a *Bořivoj Rohovlád z Lična* (r. 1468), jenž byl služebníkem knížete Viktorina.[4]) Od konce téhož věku až do roku 1637 patřilo Lično napřed k Ledské a potom k Úřiněvicům. (Hleď na str. 178—179.) *Volf Bedřich Cetlic ze Seitendorfu* postavil teprve ve dvoře nynější sýpku, neb na onen čas sídlo, a prodal r. 1674 dne 13. září tvrz Lično se dvorem a dvorcem Radostovským *Janovi Václavovi z Opršťorfu* za 12.000 fl. r. Za dob pozdějších sídlo to zanedbáno. Roku 1682 bylo obydlí to, „v němž někdejší vrchnosť Ličenská přebývala,“ pusté. Roku 1684 praví se o něm, že jest od kamene vystaveno, šindelnou střechou za nově přikryto, některá okna že scházejí, ale málem by se spraviti mohla, a podkrovy pěkné že se užívají pro sypání obilí. R. 1684 koupil Lično s Častolovicemi *Tomáš Černín z Chudenic* a splatil věřitele, kteří se na Lično byli táhli.[5])

U *Radostovic* v sadě dvorském ukazují se zbytky nějakého stavení a vydávají se za tvrziště; než zdá se, že tu byl starý dvorec. Z držitelů Radostovských znám jest jediné *Kuneš Šíp* roku 1402. V 16. věku patřila ves k Tyništi a asi od r. 1607 k Úřiněvicům. Dvorec, jenž byl přidán r. 1637 k Ličensku, spustl před r. 1682.[6])

[1]) Lib. conf. ed. Tingl I. 23. V. p. 102, lib. erect. VI. f. 213. [2]) Lib. erect. VII. f. 9. [3]) Lib. conf. VI. A 9, E 13, rel. tab. I. 585. [4]) Arch. č. III. 506, a Třeboň. [5]) DZ. 391. F 1, 397. H 1, 31. F 11—19, 76. E 5. [6]) Lib. erect. VI. f. 213, DZ. 89. C 9.

Rychnov. Zámek.

Rychnov Hrad.

Od Orlických hor teče k Orlici bystřina Kněžná, rozryvši před dávnými lety, co jí na překážku bylo, pěkným údolím, jehož břehy tu největší rozmanitost ukazují, jsouce místy strmé jako zdi, místy opět volně se k řece svažujíce.[1]) Kde začíná předměstí Rychnovské či Habrová, zdvíhá se levý břeh znenáhla k znamenité výši a spadá zase na druhou stranu. Na tomto druhém, jižním svahu stojí hlavní část města, kdežto ostatek v údolí řeky rozset jest. Na nejvyšším místě levého břehu viděti jest budovu gymnasialní čili bývalou kolej piaristův, pod tím jest něco níže zámek nový a pod ním město; to vše, hledí-li se od řeky, tak vypadá, jako by leželo na ostrohu na způsob pevnosti, ale klam ten přestane, jakmile vejdeme nahoru, neb tu viděti, že jest k jihu a východu mírný svah a k nejbližším výšinám že jest cesta půl hodiny. Na náměstí čtverhranném uzříme starověké a novověké, městské a horské, vše pohromadě v idyllické svornosti, veliké domy jako paláce a hned pod tím domky z pouhého dřeva o jeden sloup se opírající, odumírající to zástupcové bývalé horské stavby, kteří po jednom století jen z popisů neb nákresů známi budou.

Z rynku se dáme Panskou ulicí na Nové Město, kdež stojí před námi v pravo dlouhá zeď zahrady zámecké, v levo *zámek nový* s hlavním svým průčelím, a mezi nimi cesta ke koleji. Zámek, jeden z nejkrásnějších a nejprostrannějších v Čechách, postaven jest v pravidelném čtverhranu o 14 oknech, jest vysoký jedno ponebí, a nad tím jest nástavek s 6 okny; k němu přiléhají dvě křídla něco nižší o 3 oknech, končíce se dvěma věžema, z nichž onano na levé straně zároveň jest branou. Od mnoha let zde nikdo nebydlel, nyní však jest znova upraven a četné a pěkné *obrazy* tu se nacházejí po stěnách rozvěšeny. Pozorovatele vábí malý obraz slavného Albrechta z Kolovrat na Libšteině († 1510), ukazující stařečka schytralého, s tváří vráskovitou a očima jako trnky. Vážná jest bledá tvář Václava Bezdružického z Kolovrat († 1539) s dlouhou šedivou bradou. Ještě jsou zde tři Bezdružičtí, z nichž nejzajímavější jest Jan Bezdružický z Kolovrat a na Bystrém († r. 1604), pravá to postava bohatýrská (v. díl I. str. 241.). Na třech velikých obrazích nacházejí se podobizny jeho manželek ve kroji 16. století. Obraz Jana Libšteinského († r. 1616) ukazuje starce starostmi dvorskými sešlého, vedlé něho viděti jest obraz manželky jeho

[1]) Spracováno větším dílem podlé mých dějin Rychnovských.

Kateřiny, jejížto červená nadulá tvář ráz sice mužský má, která však v skutku byla paní ducha milostného a pečlivá a starostlivá matka svých dětí, jiným na příklad. Syn jich Albrecht († r. 1648) malován jest po svatbě; hlava jeho rudovlasá svědčí o statečnosti a mužnosti. Vedlé jest obraz nevěsty a potom manželky jeho Sabiny Viktorie z Volkenšteina, dívčinky černooké, jejížto boubelaté tváře bělounké libou zardělosť vyskytají. A krásná tato dívka ukazuje se nám na jiném obraze jakožto babička shrbená; tváře zardělosť sežloutla a tvář prorývají vrásky. Však to mezera mezi lety 1616 a 1680! František Karel Libšteinský z Kolovrat († r. 1700), hejtman moravský, vyobrazen tu několikráte, všude jako pán přísného, nelítostného vzezření. Jest to zakladatel zámku. Potomci jeho zastoupeni jsou též obrazy, které kromě nevkusného tehda kroje nic znamenitého neukazují. Za to poutá krásně vyvedený obraz posledního Libšteinského Františka Antonína († r. 1861) v obleku rytíře zlatého rouna, ctihodného starce s okem upřímným a výrazem dobrotivosti.

Za zámkem stojí kostel zámecký sv. Trojice teprve v době novější postavený, jehož ušlechtilá vnitřní úprava od dotčeného posledního pána Libšteinského pochází; těsně pak ke kostelu přiléhá kolej piaristská, čtverhranné stavení bez významu architektonického se dvorem zahrazeným. Při této ohradě stojí na skále hmotná čtyrrohá věž zvonice ze samého tesného kamene postavená, avšak tak rozpukaná, že jest skorem na upadení. Zde jsme na konci své pouti, na nejvyšším temeni stráně, která se po levém břehu Kněžny táhne. Na místě tomto stával *hrad* ve 13. století postavený, který již před 200 lety nadobro zanikl, tak že z něho nezbylo nic kromě základních zdí na západní straně za kolejí. Na kraji strmého boku stoje byl hrad na druhé straně, proti pláni, hradbami, příkopem a předhradím chráněn; to zabíralo bezpochyby také prostoru při kostele; tam však, kde se nachází zámek nynější, stával dvůr panský. Tvářnosť části této ve 14. a 15. století byla docela jiná nežli nyní, a můžeme říci, že tu kámen na kameni nezůstal. [1]) V údolí jest stavení panské, jež se nevlastně *starým zámkem* nazývá.

Městská obec zaujala v 16. století velikou část panských pozemků, tak že nabyla velikosti třikráte větší, nežli bývalo před tím. Měloť městečko kromě náměstí jen několik dlouhých ulic a hrazeno bylo plaňkami či plotem z prken sroubených. Na náměstí bývalo hlučno, kdykoliv bývaly *trhy*. Písař panský obcházel svědomitě, kde kdo měl krámy aneb vyložené zboží, aby od něho vybral tržné a na hradě do panské truhličky odvedl. K řezníku, který měl krám aneb na trhu „s telaty stál,“ nešel, neb ten dával jednou pro vždy „kámen posvěta točeného.“ Ale na překupníky a překupnice bedlivě dohlížel, nebo jako čmeláci poletovali sem a tam, tu kupujíce máslo a sýry, tu slepice, tu zase len a konopě; kupovati jim nebránil, jen když platili tržné. Několik krupařův usadilo se na horním náměstí, majíce pytle mouky a krupice; každý z nich denar pohotově měl, aby jej odvedl. Také na pekaře došlo; třeba v jiný den neplatili, dnes musejí, „ničímž neodkládajíce,“ po denaru z místa dávati. Na podloubí stojí švec se škorněmi a střevíci, zboží své hlasně vychvaluje. Vedlé něho jest jelitník, maje vyložené všeliké jitrnice a p., a ševce pokouší písničkami, které o něm zpívá, jako na př.:

Ševci divně přebývají,
často svým ženám zle lají;
když ho žena jme trestati,
nedadouc jemu v kostky hráti,
on se rozhněvaje z toho,
častoť jí přibije mnoho.

Ale švec mu také dobře odpovídá:

Věžník nemůž' tak zlý býti;
když se udá kde v dvůr vníti,
vždyť poštěká prve na tě,
chtě se přihrabati k patě;
a když máš dřevo při sobě,
tuť se nestane nic tobě.
Ale řezníka nezbudeš;
když masa jeho kupuješ,
musíš dobře bystrý býti,
bys ho mohl bez škody zbýti.

Znenáhla přijíždějí z ulic s vozy; na jednom vezou množství hrnců, na druhém prkna a nádobí bečvářské, na třetím tůni „herynkův.“ K těm se hrnou lidé nejvíce, neb když není v pátek jiné ryby, jest herynk také dobrý, a kdo ani na něj nemá, ať se těší aspoň veselou:

V pátek naše hody, úkrop, studené vody;
kyselice, šťáva, se vším špatná strava.
Budou ryby, není chyby, v Dunaji, v moři,
lepší než úhoři, dražší než úhoři.

[1]) O hradě máme svědectví místo jedno v knihách gruntovních r. 1702, kdež se dí, „že Jan Kostelecký koupil od obce místo nad struhou ležící podlé gruntu jeho pod hradem.“ Schaller dí ve své topografii: „Auf einer Anhöhe nächst des herrschaftlichen Schlosses entdeckte man 1750 wenige Merkmale eines verfallenen Schlosses.“ Josefinský katastr o hradišti dí: „pod klášterem na zad jest jeden skalnatý neužitečný kopec Rychnovské obci patřící.“

Pohled na Rychnov.

Poříčí potoka Kněžny, jakož i pruh odtud až ku hranicím Kladským za Rokytnicí se táhnoucí, osazovali páni z *Drnholce* erbu lekna, obdrževše bezpochyby krajiny ty darováním královským. Vilém z Drnholce (r. 1249), otec zakladatele Rychnova, byl v držení Ústí nad Orlicí, jež po způsobu německém v městečko proměniv přezval Wilhemswerde. Ze synů jeho starší *Heřman* (původně z Ústí) dědil české statky a stal se praotcem pánů Rychnovských. Slove v latinských listinách „de Richenawe;" bylť tudíž Rychnov již tehda od něho postaven a podlé vší pravděpodobnosti zalidněn původně německými osadníky, kteří osadě na vymýtěném místě založené říkali Richenawe, t. j. lesní újezd. Při novém městečku bezpochyby hned hrad povstal.

Potomci Heřmanovi, bratří *Jetřich*, *Vojtěch* a *Heřman z Rychnova* (snad vnukové zakladatelovi), žili ve prostřed 14. století. Jejich jména, zvláště však jméno Jetřichovo, čteme v hojných podáních ke kostelům na našem panství se nacházejícím. Heřman buď záhy zemřel, buď se vystěhoval, neb se jméno jeho později nečte. Ostatní dva bratří potvrdili roku 1378 zdejším soukeníkům pořádek jejich. *Jetřich z Rychnova*, jenž se v letech 1391—1398 jako pán podací kostela a oltáře v Rychnově a fary Rokytnické připomíná a bratry *Heřmana* a *Hynka* měl, jest, tuším, syn Jetřicha svrchupsaného.[1]) Roku 1388 na den rozdělení apoštolů založil s manželkou svou Ofkou oltář v kostele Rychnovském ke cti sv. Šťastného a Adaukta, nadav jej platem 8 kop ve vsi Slatině oné části, která při vsi Rybné ležela. O Jetřichovi čteme

[1]) Že Jetřich od r. 1354—1388 připomínaný teprve r. 1400 umříti nemohl, ukazuje jednak, že byly r 1400 nedospělé děti a že bratří Jetřicha II. zcela jiná jména mají. K tomu svědčí slova listiny r. 1411: erectio altaris . . . . a fam. viro Johanne Rychnovský de Rychnov suo et fam. virorum Theodrici et Hynkonis fratrum suorum ac Hermanni et Hynkonis ibidem de Rychnov patruorum suorum nomine. (Paprocký de st. dom. 302.)

poslední zprávu k r. 1400, 13. července; tenkráte podával nového faráře ke kostelu Rokytnickému Brzo potom zemřel, zanechav nedospělé syny *Jana*, *Jetřicha* a *Hynka*, nad nimiž a panstvím Rychnovským měl poručnictví Boček z Kunštatu a z Poděbrad. Tento r. 1400, 30. října k oltáři sv. Šťastného a Adaukta podával nového kaplana, r. 1402 a 1408 sám podával ke kostelům v Rychnově a Pěčíně. R. 1411 bratří tito dosáhše plných let, založili spolu se strýci svými *Heřmanem* a *Hynkem* v kostele Rychnovském nový oltář ke cti Těla páně, p. Marie a Všech svatých; k vydržování kaplana dali platy ve vsích Tisové a Dobříňově. S Petrem farářem v Lukavici byli delší čas ve sporu, mají-li mu přispívati na vychování kněze střídníka, přece se však uvolili dne 14. března roku 1415, že mu budou vydávati plat 4 kop bez 4 grošův. Z bratří těch a strýců každý na některé části panství seděl.[1])

Vývod Rychnovských z Rychnova.

Vilém z Drnholce 1249—1265 ⚭ Macka

Heřman z Rychnova 1257—1267 — Oldřich z Drnholce 1267—1276

N.

Jetřich 1355—1372 — Vojtěch 1359—1378 — Heřman 1359—1367

Jetřich 1391 † j. 1400 — Heřman 1411—1425 — Hynek 1411—1419

Jan 1411—1413, 1425 starší ? — Jetřich 1411 — Hynek 1411—1433 ?

Jan mladší 1440—1471 — Václav 1448—1450

Albrecht 1487—1505 — Heřman 1487—1497 — Jindřich 1482—1488 — Heřman 1488

Hynek 1547 na Koclířově (potomci) — Johanka 1519—1545 ⚭ 1. Kunat Vlk z Kvítkova 1519, 2. Kuneš z Hokova 1543

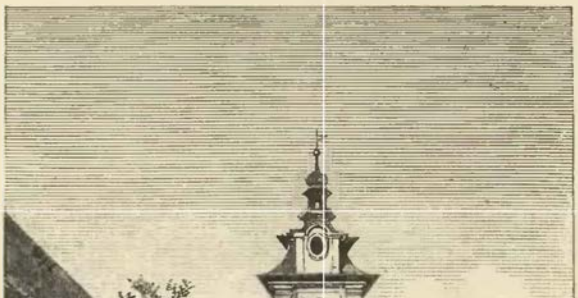
Když počaly husitské války, přidrželi se Jan a Hynek strany Táborův. Tento i v těch válkách jako protivník králův a kostela Římského zemřel,[2]) jehožto zboží, ač marně, provoláno jako královská odúmrť. Potomci obou bratří i v časích pozdějších rozhodně se drželi strany národní. *Jan mladší z Rychnova* byl r. 1440, 17. března na sjezdu čtyř krajů v Čáslavi, a r. 1448 pomáhal Jiříkovi Poděbradskému při dobytí Prahy, kdež byl také přítomen Václav z Rychnova.[3]) Jan získal potom r. 1454 právo odúmrtní po Hynkovi z Rychnova na zboží Dubenském, jež spojil s panstvím Rychnovským. Připomíná se konečně ještě r. 1471, dada tehda řezníkům Rychnovským obdarování a řád jejich vysadil. Výsady tyto potvrdili potom r. 1478 bratří Albrecht a Jiří. Ke sklonku téhož století bylo městečko rozděleno na dva díly. Stranou dolejší, kde sídla nebylo, vládli bratří *Jindřich* a *Heřman z Rychnova*, kteří r. 1488 měšťanům svým hlásky a ponůcky propustili a darovali. Stranou hořejší města a zbožím Dubenským vládli *Albrecht* a *Heřman z Rychnova*, ti pak se oddělili tak, že Albrecht podržel hrad Rychnovský a Heřman tvrz Dubenskou; městečko, pokud je oba drželi, zůstalo společným. Tito bratří udělili lidem svým roku 1487 dne 27. srpna výsadu, aby mohli svobodně o statcích svých říditi, začež přijali od nich koláč a 200 fl. uh.,[4]) vymohli r. 1488 u krále Vladislava nadání na znak městský a dva výroční trhy. Erb pánů Rychnovských, stříbrné lekno, také pojat jest v erb městský. Nedlouho potom všichni údělníci Rychnovští zboží svá prodali bohatému pánu *Vilémovi z Pernšteina*. Albrecht z Rychnova vložil mu ve dsky r. 1497 dne 5. října Rychnov hrad, dvůr popl. s popl., městečko, vsi Dubník, Dlouhou Ves, v Tisovci dvory kmecí pusté, Svinnou, Masty, Újezd, Slatinu, Pěčín s podacími v Rychnově, Pěčíně a Slatině za 3875 kop gr. č. Téhož dne vložil mu Heřman ve dsky zboží Dubenské s částí svou městečka Rychnova a některé vsi okolní. Albrechtovi potomci usadili se potom v severní části Hradecka, stále chudnouce; r. 1615 již nikdo z této rodiny neměl statku v Čechách.

Nový držitel Rychnova, pan Vilém, byl jedním z nejznamenitějších pánů, kteří kdy v Čechách panovali, a vzorný svého času hospodář. Brzo po převzetí panství hleděl si získati lásku svých poddaných; lidem svým ve vesnicích v Dlouhé Vsi, Lupenici, Lhotce, Jedlině, Dobříňově a Lipovce udělil právo, aby mohli o statcích svých volně říditi bez obmezování strany vrchnosti.[5]) Rychnovským daroval r. 1498 pastviště řečené Láň, na němž později část města vzrostla. R. 1503 zrušil panský dvůr v Rychnově málo

[1]) Lib. conf. VII. C 5, D 1 a L 3 (srovnej děje Dubna), lib. erect XIII. a f. 209. Jan byl patronem oltáře těla páně (r. 1413), Heřman kostela Rychnovského (r. 1413) a oltáře sv. Šťastného a Adaukta (r. 1414), Hynek byl patronem v Pěčíně (r. 1419). [2]) Jan a Hynek posléze se r. 1433 připomínají (arch. č. III. 506). [3]) Václav účasten byl mnohých půtek tehdejších; r. 1450 dne 27. května poslal list odpovědný jednotě Strakonické (arch. Třeboň.), bojovav již roku 1449 s Míšňany (arch. Wittenb. v Drážďanech). [4]) Reliq. tab. II. 426. [5]) DZ. 63, D 18.

užitečný a jednotlivé části měšťanům Rychnovským pod plat prodal; podobněž rozprodal také některé grunty panské lidem Jedlinským a Lhotským.[1]) Také cechy Rychnovské jméno jeho chovaly ve vděčné paměti. Když r. 1507 Vilém oba syny své Jana a Vojtěcha statky svými podělil, dostaly se mladšímu synu *Vojtěchovi z Pernšteina* české statky. Tento po smrti otce svého († roku 1521) potvrdil darování jeho soukenníkům na vystavení valchy učiněné, a obci povolil, aby si mohla koupiti šest dvorů ve vsi Habrové. Zemřel pak Vojtěch r. 1534, 17. března na hradě Pražském, a dědicem jeho byl bratr *Jan* řeč. Bohatý od velikých statků, jež měl v Čechách a na Moravě. Městu zdejšímu obnovil r. 1547, 27. září dání někdy Vojtěchovo, aby mohli v Habrové 6 dvorů koupiti, a nad to i dopustil, aby koupili mlýn Šejnochovský a 6 dvorů ve Dlouhé Vsi. Ještě za živobytí svému synu *Jaroslavovi* postoupil Potšteina s Rychnovem. Tento pán, chovaje se k jednotě bratrské na svých panstvích nelítostně, bratry z Rychnova, Solnice a Vamberka vypudil. R. 1548 zemřel otec jeho Jan, a tuť se Jaroslav s bratry svými Vratislavem a Vojtěchem o dědictví otcovské rozdělil. Jaroslav, jenž hlavně statky v Čechách dědil, prostopášností svou vše prohýřiv, nucen byl statek po statku prodávati. Tak i prodal (vkladem r. 1556, 16. října) zámky Potenštein, Litice a Rychnov „s dvory poplužnými, jinými hrady a tvrzemi pustými, s městy“ atd. knížeti *Arnoštovi na Rýně*, knížeti v Horních a Dolních Bavořích a hrab. Kladkému, za 60.000 kop grošův českých.

Nový držitel velikou tuto spoustu statků v jedno spojených, jíž se vládlo s Potšteina, pomálu rozprodal a posléze Rychnov samotný s hrabstvím Kladským podržel. R. 1557, 2. srpna „vyhledávaje prospěchu náboženství a církve katolické,“ povolil Rychnovským, aby na novém hřbitově chrám Páně stavěti mohli; toho roku 27. pros. obci zdejší všechny výsady předešlými pány udělené potvrdil. Často přebýval na Potšteině, nežli jej prodal, někdy i Rychnov navštívil, kdež roku 1558, 25. července Kosteleckým dal pod plat luka ve Stradynách. Soukenníkům, kterým výsada na valchu shořela, list dřevní obnovil a znova nadání učinil. Jsa od r. 1540 arcibiskupem Solnohradským, přese všechna napomínání papežů nechtěje se dáti posvětiti a jsa rozličnými trampotami rozmrzen, vzdal se arcibiskupství a usadil se na Kladště, kdež zemřel dne 7. pros. r. 1560, po čemž jest mrtvola jeho do hrobky knížecí v Mnichově zavezena. Kladsko a Rychnov jako odúmrti spadly na krále, a tři pořád následující králové byli pány Rychnovskými.

Partie ze zámku Rychnovského.

Ferdinand I. obdržev panství Rychnovské, udělil obci r. 1561, 20. srpna některé znamenité výsady. Než nedlouho potom, skorem asi současně, udělil statky po n. Arnoštovi falckrabí, totiž hrabství Kladské, tvrz Vrbici, zámek a město Rychnov, tvrz Dobrovitov *Albrechtovi falckrabí*. S tím nejsouc spokojena Sabina kněžna Virtemberská, sestra knížete Arnošta, pohnala Albrechta před krále, viníc jej, že se uvázal ve statky dotčené na škodu jejího nápadnictví. Tu vypověděl král Ferdinand roku 1561

[1]) Tamže D 19.

dne 18. prosince, že Albrecht jest práv, poněvadž dle dání krále Vladislava nápad jen pro obyvatele království českého platí a na cizozemce se nevztahuje, a poněvadž kněžna do království přijata nebyla, že proto statek n. Arnoštův připadl všechen na krále, který jej mohl dáti komukoliv. [1]) Jak dlouho Albrecht falckrabě v držení těch statků zůstal, není nám známo.

Nástupce Ferdinandův *Maximilian* listem svým roku 1567, 14. dubna potvrdil městu svobody. Aby také chudou obec povznesl, listem r. 1571 dne 16. října ve Vídni daným *obci Rychnovské* důchody a platy panství Rychnovského na 12 let pořád zběhlých v nájmu dopřál, zejména jim mimo lesy a lovy zastavil mlýn pod Jedlinou a dvůr v Lipovce, též tvrz v městě Rychnově a vrchní správu nad poddanými povesními, z čehož byli povinni ročně 1000 kop míš. do komory královské odváděti. Z výminek v listu položených nejvíce zajímá nás tato: „co se opravy tvrze, pivovárův a rybníků dotýče, ty aby na Náš náklad skrze hejtmana Našeho hrabství Kladského před postoupením zapravovati se daly.“ [2]) Tuším, že ani čas nájmu nevypršel, a dříve než došel, panství Rychnovské nového držitele dostalo, an je nový král Rudolf II. vkl. r. 1577, 21. května *Burjanovi Trčkovi* z *Lípy* a na Světlé, podkomořímu královskému, v dluhu 13.500 kop míš. postoupil. Obsahovalo: zámek a město Rychnov s pivovárem, vsi Dobřinov, Dubno, Dlouhou Ves, Jedlinu, Lhotku, Lipovku, Lukavici, Habrovou, Meziříčí, Javornici, městečko Rychemberk, vsi Hlásku, Prorub, Proroubek, Kačerov, Rampuš, Bílý, Popelov, Rybnou Nebeskou, Souvlastní, Kunčinu ves se dvorem řeč. Dubno.

Jako na všech svých panstvích, tak i na Rychnovském se Burjan o blaho poddaných svých staral. Roku 1577 vymohl Rychnovským u krále Rudolfa nadání na výroční trh, r. 1578, 7. října jsa na Světlé nad Sázavou, potvrdil obci výsady a nové velmi platné a vydatné svobody přičinil. Jsa dobrým hospodářem i statky své zlepšoval. V Rychnově vystavěl okolo r. 1578 pivovár a založil blízko tohoto v údolí dům řeč. starý zámek, [3]) snad proto, že starý skrovný hrad byty úřednické a kanceláře obsáhnouti nemohl a valně scházel. Také prodal Burjan r. 1584 mlýn svůj pod kostelem cechu soukenickému. Po několikaletém držení postoupil Burjan r. 1587 dne 4. března panství Rychnovského *Kryštofovi Betenglovi* z *Neyenperka* a na Boruhrádku za 33.075 kop gr. č.

Betenglové pocházeli prý ze Švýcarska a drževše dříve se stranou kališnickou, přestoupili později k jednotě bratrské. Kryštof Betengl, měštěnín a radní Starého města Pražského, koupil „na zemi“ napřed Boruhrádek (r. 1563) a později Rychnov; k tomuto ještě přikoupil r. 1588 od Albrechta Absolona z Ledské dvůr Dobřínov s krčmou a zahradníkem. Ale málem by byl neopatrností svou o panství své přišel. Nepomněv na to, že měli měšťané Staroměstští jen na čas živobytí krále Ferdinanda I. právo, statky pozemské kupovati, obmeškal žádati za povolení královské, aby si statek takový koupiti mohl. Za to obeslal jej prokurátor královský Vilém Ostrovec z Kralovic dvojím obesláním do soudu zemského, vině jej, „že přijetím těchto statků dsky zemské na sebe, jako by mu sloužiti mohly, vztáhl, a proto statky své králi propadl.“ Rychle Kryštof u císaře Rudolfa omluvy své předkládal a za milosť prosil; pročež kázal císař radám svým, aby s ním smlouvu učinili. Což když se r. 1590 dne 16. července stalo, rady královští proti vyplacení jisté summy ode vší jiné pokuty upustili. [4])

Kryštof byl poddaným svým pánem milostivým a dobrotivým, ale i okolním městům sousedem laskavým. Solničtí zvláště rádi si o něm vypravovali, jak spravedlivým byl v rozsuzování stížností, a rádi mu za to k službám povolni byli. Když jednou mezi lidmi obou stran o nějaké meze nechuti povstaly, navrhoval Solnickým, aby na uklizení dosavadních a zamezení budoucích pří osoby některé na ohledání mezí poslali; on že taktéž učiní. V určený den po ránu přišli dva radní a dva sousedé z obce Solnické na dotčenou mezi a našli tam Bořitu, písaře panského, dva lidi z Lipovky, muže vážné a věcí minulých pamětníky, a při nich šafáře Dubenského. Tu obě strany beze vší hádky, pokojně a mírně, sporné strany rozeznaly a nové mezníky vsázely. Mezi prací přiběhlo děvčátko šafářovo a sotva dechu popadajíc vykládalo, že pan Betengl s chotí a dvěma pacholátky na Dubno přijeli, na mezku že za nimi přivezeny jsou láhve vína a jídla všelijaká, a že ode dvora po louce přímo sem přicházejí, což se také v okamžiku potvrdilo. Ihned jim šli všichni přítomní vstříc a na dvacet kroků před setkáním se zastavivše, hluboce se ukláněli. Také chtěli Solničtí paní Betenglové roucho políbiti, k čemuž ona však nepřivolila, rukou na pozdravení jim podávajíc. Uslyšev Kryštof o tom, jak sousedsky a přátelsky se porovnali, s potěšením pravil, že

[1]) Ze zápisů n. Dundrových (z register kom. soudu).

[2]) Kopie listu vepsaného ve vidimus rady Kostelecké d. roku 1588 dne 11. října k dobývání a se dosuzování spravedlnosti „Danielovi Tichýkovi k ruce po Janovi Bezděkovským, otci jeho vlastním, jemu náležité při opatrných purkmistru, radě a starších města Rychnova.“ Listina tato zajímavá obsahuje podrobně výminky postoupení panství, též zmínku činí o řekách Vorlici, též Zdobnici, též vodě Rychberku a Kačerovu (v archivu zámku Rychnovského).

[3]) Tento starý zámek, jak se mu nyní říká, nebyl ani zámkem ani tvrzí, nýbrž prostým panským domem, jak již poloha jeho v údolí svědčí. Častým vyhořením podobu svou valně změniv, tvoří nyní pouhé přízemí. Obnoven jest roku 1704 Norbertem Leopoldem Libšteinským z Kolovrat, potom r. 1784 až na zdi vyhořel a brzy na to ve své nynější podobě zřízen byl.

[4]) DZ. 68 K 26, 24 B 10, 167 D 9.

od Solnických ani jináče nadíti se nemohl, že oni všady jako mírní a rozšafní pověsť mají chvalitebnou, on že si jich váží velice, a kdyby k němu v jakékoli věci útočiště míti měli, že i o půlnoci otevříno naleznou.

Pozvav je na oběd ponechal jich u sebe ve štěpnici pod širým nebem a mnohé s nimi přátelské rozmlouvání měl, jakož i neméně paní a obě pacholátka. Na rozchodnou rukou dáním připověděl, že některý den do Solnice na obecní dům přijede a choť i dítky že bude míti s sebou, a když by přijel, tu aby Solničtí svá pacholátka na velikou síň do obecního domu přivedli, aby tam sobě ti maličtí spolu polaškovati mohli. Návštěva taková brzy potom se stala, jakož i napotom častěji; pročež i městská rada „na poctu panstva“ „za malvaz, za sladká pití, za úhoře, za kančí rypák, za medové kuličky, za hajduláčky (za panáčky) ze sladkého těsta“ účtovala.[1])

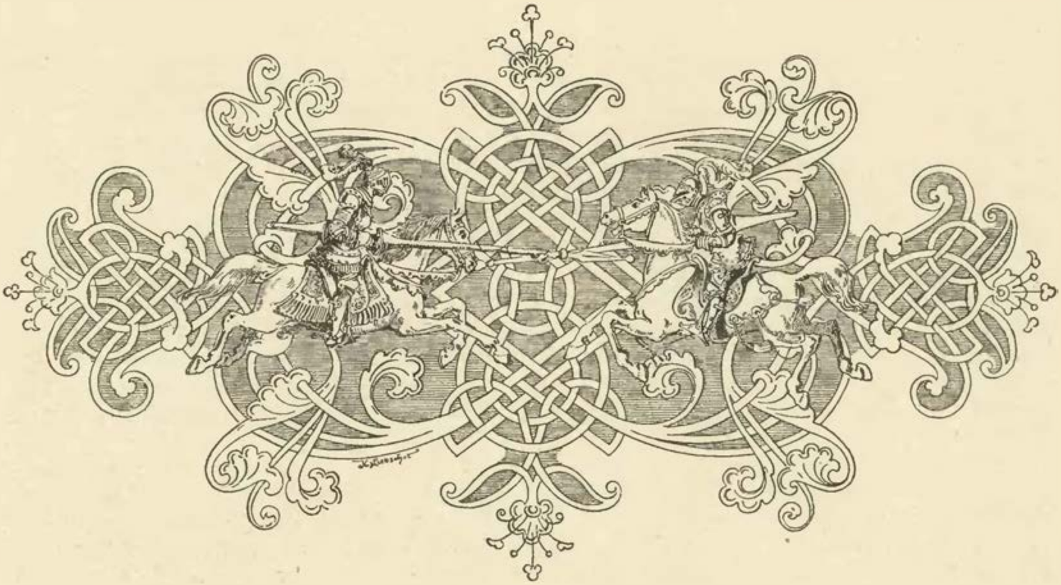
Kryštofovo bohatství bylo neobyčejné.[2]) Manželku měl Johanku z Radče, jíž roku 1598 ve 7000 kop míš. na svém panství Rychnovském věnoval. Byl pán bystrého ducha a mysli podnikavé, pročež stavové čeští služeb jeho rádi užili. Rychnovu byl nakloněn. R. 1602 podali mu měšťané výsady často připomenuté, jež 17. května potvrdil. Nejlepší paměť po sobě zůstavil vystavením kostela sv. Trojice (r. 1594 začat) blíže starého hradu. Krátce potom pocítiv p. Kryštof blížící se smrť, sepsal závěť svou na den sv. Jana (24. června), kterouž zboží svá zámek a město Rychnov a tvrz Boruhrádek s příslušenstvím odkázal bratru svému *Eustachiovi* (dům ve Starém městě majícímu) a synu jeho *Kryštofovi mladšímu*, „v témž Starém městě pořádně v měšťanství zrodilému.“ Potom 24. července zemřel a pochován jest v nově vystaveném kostele. Syna byl měl Kryštof toliko jediného Jana, který r. 1587 otce svého předemřel. Zarmoucení rodiče postavili mu pomník v novém kostele. Správcem panství v těch dobách byl Burjan Ledský z Chroustovic.

Osudná bitva Bělohorská stihla také pána Rychnovského *Kryštofa Betengla*. Když počalo povstání r. 1611, zdržoval se Kryštof nejvíce v Praze a z počátku direktorům, potom králi Fridrichovi potřeby válečné na svůj náklad z města Norimberka objednával. Když tudíž r. 1620 císařské vojsko do Čech vtrhlo, byly statky jeho popleněny, tak že při tom asi 60.000 tolarů škody utrpěl. V červnu neb červenci r. 1621 ještě pohnán jest před soudní kommissí a viněn, že dodáváním potřeb válečných nepřátely císařovy podporoval, a žádáno na něm, aby 40.000 fl., jež byl dlužen dědicům n. Linharta Mulce v Norimberku, císaři zaplatil. K prvnějšímu odpovídal tak, že byl mlád a nerozuměl tehda právům, druhému odpíral řka, že by ničímž povinen nebyl. Dříve však nežli věc ta k vyřízení přišla, Kryštof zemřel, a poněvadž se vina jeho přece našla, odsouzen jest r. 1623, 13. června všeho statku svého.[3])

Plnomocný místodržitel Karel z Lichtenšteina prodal roku 1623, 22. června statky Rychnov a Boruhrádek *Vincenciovi Muešingerovi z Gumpendorfu* sv. pánu na Rožmberce, JMC. tajné radě a dvorské komory řediteli, za 105.000 fl. rh. A poněvadž dotčený Muešinger ještě nebyl přijat za obyvatele království, vloženy mu ty statky ve zvláštní kvatern tehda pro cizozemce založený; měl on ještě znamenité statky v Rakousích (Horn, Garsch, Gumpendorf). Po několika letech zemřel, načež dcera jeho *Marie Kateřina* spolu s manželem svým *Petrem Ernestem z Mollartu* svobodným p. z Reineku a Drosendorfu Rychnov s Boruhrádkem *Vincenciovi Zukkonovi*, biskupovi Rosonskému, hraběti Benevellskému, proboštovi Vyšehradskému a JMC. radě, prodala. Zukkoni byl sprostředkoval manželský sňatek mezi Ferdinandem II. a *Eleonorou kněžnou Mantovskou*, jížto také paaství Rychnovské odkázal. Zemřel r. 1356 a pohřben jest v kostele svaté Trojice. Císařová Eleonora prodala roku 1640 Rychnov s Boruhrádkem a Zámrskem *Albrechtovi Libšteinskému z Kolovrat*, JMC. radě a místokancléři kr. č., za 190.000 fl. rh.

Od roku 1577 nemáme podrobného vypsání panství Rychnovského, toliko zámek se ještě na počátku 17. stol. připomíná. Když byl staven kostel sv. Trojice, bezpochyby se na našem hradě ještě bydlelo, vrchnosť tudíž kostel ku svému pohodlí při sídle vystavěla. Od časů bitvy Bělohorské držitelé do Rychnova nepřicházeli a hrad starý spoustě zůstavili; bezpochyby také Švédové r. 1639 Rychnov a okolí plenice hrad spustošili. Libšteinští bydleli tedy, kdykoliv se v Rychnově zdržovali, v panském domě pod městem ležícím. Tu majíce veliké nepohodlí a nepříležitosť, v letech 1676 až 1720 nynější zámek v městě vystavěli, pro kterouž věc se říkalo dřevnímu sídlu pod městem starý zámek, nově vystavenému nový zámek. Na počátku 18. století bylo na hradišti již málo ssutin, a ty jsou odklizeny a se zemí srovnány, když hrabě *Norbert Leopold z Kolovrat* na hradišti (r. 1714) kolej piaristskou založil.

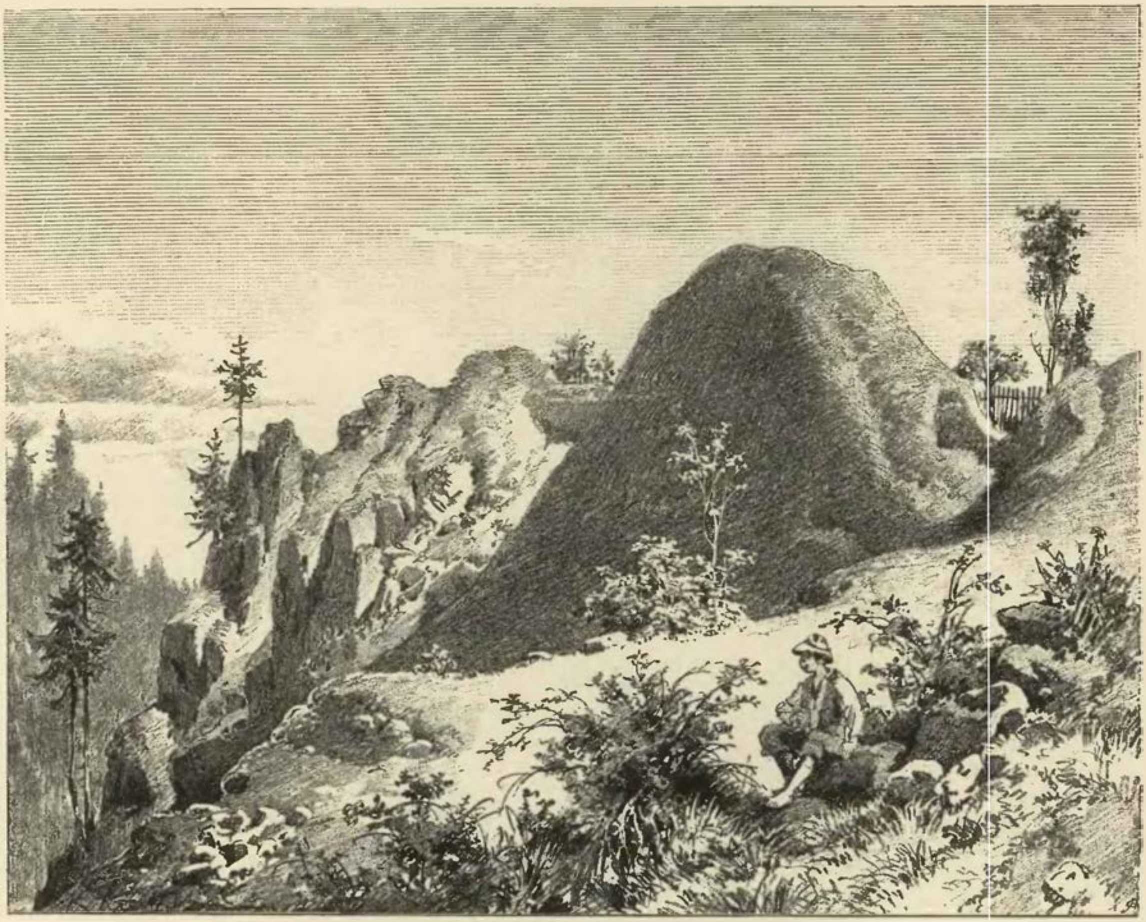
[1]) Časop. mus. 1848, III. 14—17 (rok a jména chybně položeny). [2]) Balbin (Miscell. I. 98) vypravuje, že o jeho bohatství od starých lidí divné věci slýchal. [3]) Elvert, Bestrafung der böhm. Rebellen 101. Přirovnej též o Kryštofových bratřích Pam. arch. 858.

Rychemberk Hrad.

V údolí zeleně svěžím, mezi lesnatými stráněmi, asi půl druhé hodiny k severu od Rychnova táhne se vesnice Liberk. Vysoko nad údolím nachází se *kostel*, svého druhu zvláštnosť, neb jest od zdola až do makovice ze dřeva postaven a uvnitř některými pěknými, ze dřeva vyřezanými věcmi ozdoben. Proti kostelu stojí fara a jižně od obou býval *starý hrad*, z něhož kromě hradiště, příkopu a náspu nic více nezbylo. Hrad stál na ostrohu, který z pláně vybíhá a pak příkře do hlubokého údolí spadá. Hned za farou a kostelem jest příkop a násep, za nimiž se nachází předhradí; původně se tu chodilo na zvoditém mostě, když pak ho nebylo a lidé na místnosti tyto jezditi musili, rozmetali val v prostředku a tou zemí kus příkopu zasypali. Na *předhradí* prostranném bývaly konírny, pekárna, zásobárny, čelední světnice, kde bývalo velmi hlučno; nyní jest tu živo jen tehda, když se obilí seje a žne nebo brambory sázejí a klidí, neb celé předhradí proměněno jest v pole. Předhradí a *hrad* dělil hluboký příkop ve skále vytesaný a posud místy ještě tak příkrý, že se pracně na hrad lézti musí. Hrad zadní sám byl obvodu nevelikého, tak že tu pro skrovnosť místa ani ohrady nebylo, leč toliko jedno stavení vysoké a celou prostoru zabírající. I z tohoto dávno již poslední zbytky zmizely, a kde dříve bydleli páni mnoha vesnic okolních, nyní potomci jich poddaných pracně okopávají políčko, jež byli na této části z rumu a kamení zdělali.

Před více než 500 lety seděli tu páni sice jadrní, ale rváči a zbojníci, pro malou příčinu práva sobě sami hledajíce, aneb z pouhé zvůle sousedu škodíce. Tu bylo viděti, kterak se vracejí z plenu, oděnci napřed ženouce koně, dobytek hovězí a ovce, jež byli v blízkém dvoře zajali a pobrali; pán na koni za nimi a oni před ním, veselice se všelijakou řečí ve své bujnosti. Jeden dí: „toho jsou ptáčenci, kdož je prve vyběře,“ jiný: „laciné maso rádi psi jedí,“ a opět jiný: „živá hlava klobouka dobude.“ Ale

Místo, kde stával hrad Liberk.

některý povážlivý myslí si: „jak kdo léce, tak vybírá." A to se také brzo ukázalo; neb ten, který škodu vzal, zajel na hrad Pražský, tam při svou oznámil a za právo žádal. Komorník (příručí soudu) vyvolává při prvním trhu na hradě Pražském, že škůdce *pohoní k soudu* k tomu a tomu roku soudnímu (to jest k některým suchým dnem). Potom odjel do Hradce k úřadu tamnímu či coudě krajské, neb pohnaný bydlí v kraji Hradeckém a patří pod jeho popravu (právo); tu pojav k sobě komorníka toho úřadu, jede na koni, kterýž mu původ půjčil, až po hrad náš. Z řehtání koní a hlasitého mluvení poznal vrátný, že hosté čekají před mostem, podívá se ven malou vyhlídkou a vidí, že již zle. Komorníci se ptají po pánu, ale ten obyčejně málokdy doma. Žádá tudíž vrátného, aby zavolal jeho panoši. Když ten přišel, ohlašuje mu komorník, že pohoní pána k soudu Pražskému k nejbližším suchým dnem postním. I odpírá tomu panoše, řka: „věz, komorníče, žeť zde paní není; nevěříš-li, ale hledej paní v domu, žeť zde nesedí; a já tě všady zvedu, i komory odvíraje, kdež tobě libo." Vpuštěni byvše komorníci do hradu, procházejí předhradí a shledávají, že tu čeled jest. Na hradě sice paní nevidí, ale její panna (komorná) tu jest, všelijakou ozdobnou prací čas sobě krátíc. Odcházejíce s hradu a ze vsi ptají se, kde paní jest, a dověděvše se, že jest „na přebyvcích" (návštěvě), vědí již, že půhon prošel (platí), i ptají se jen ještě, kam pán chodí na trh. O nejbližším trhu Rychnovském přijdou do města a tu se půhon veřejně na tržišti vyhlašuje. Postaví-li se potom pán k soudu, zajisté bude platiti velikou pokutu, nepostaví-li se, tím hůře to dopadne a ještě více peněz státi bude.

Ve starých pamětech nazývá se hrad náš všude Rychemberkem (Richenberg neb Reichenberg), ale od 16. věku panují názvy Liberk a Rehberg.[1]) Nejstarší jeho držitel a snad zakladatel, *Vilém z Rychemberka*, připomíná se r. 1310. *Heřman*, *Ješek*, *Držislav*, *Oldřich* a *Jeruše z Rychemberka* pohnáni byli r. 1318 do soudu zemského pro vypálení Pěčína a Rokytnice.[2]) Potom nacházíme v držení tři pány: *Heřmana*, *Oldřicha* a *Dobeše*, kteří roku 1355, 29. dubna nového faráře ke kostelu Rybenskému podávali.[3]) Bratří Heřman a Oldřich vyskytují se ostatně již r. 1352, spečetivše tehda list na rychtu Kosteleckou vydaný.[4]) Z pánův řečených se Dobeš později nepřipomíná; Heřman měl r. 1358 nějaké dědictví ve farnosti vsi Lukavic u Kyšperka; Oldřich prodav s bratrem svým hrad Rychemberk, nazývá se ještě r. 1367 spolupatronem kostela v Rychemberce, ale měl jen menší nějaké zboží.[5])

V držení zboží Rychemberského dostali se bratří *Jan* a *Vznata ze Skuhrova*, z nichž onen roku 1367 dne 7. září spolu s Oldřichem Rychemberským nového faráře ke kostelu zdejšímu podával.[6])

Zámek Doudlebský.

Po Janovi následoval bratr Vznata, jehož nalézáme do r. 1379 jako kollatora kostelův na zboží Skuhrovském a Rychemberském,[7]) ačkoliv ještě několik let potom žil, maje v držení Pardubice a Starou († r. 1384). Zboží Rychemberské drželi po něm r. 1386 bratří *Jan* a *Jaroslav z Meziříčí*, z nichž onen roku příštího statky oba prodal. Noví držitelé byli *Půta z Častolovic* a *Boček z Kunštatu a z Poděbrad*, kteří se r. 1387, 17. červ. na hradě Litickém tak umluvili, že sice má každý z nich polovici zboží míti, ale ty polovice aby zůstaly oběma v nedílu.[8]) Půta se vyskytuje potom (roku 1390—92) jako patron kostelů na zboží zdejším.[9])

Jsa při letech oženil Půta syna svého *Půtu mladšího* s Annou kněžnou Osvětimskou, a věnoval jí původně na zboží Skuhrovském, ale později (r. 1396 dne 2. června) převedl věno to také na Rychemberk hrad se vším příslušenstvím, tak že jí oboje zboží

[1]) Poloha zjištěna v Časop. mus. r. 1845, str. 62. [2]) Emler reg. 967, tab. vet. n. 119. Byli, tu:im, erbem Kounici a příbuzní pánův Rychnovských. [3]) Tingl lib. conf. I. 23. [4]) Archiv v Kostelci n. O. [5]) Od koho pocházeli *Přepyští z Rychemberka*, nemůžeme doložiti. Markvart z Rychemberka sed. v Přepyších čte se r. 1405 (lib. erect. V. 87). [6]) Lib. conf. I. H 6. [7]) Ibi'em III. C 10, D 3. [8]) Listinu na němčinu přeloženou má Sommersberg tom I. p. 1008. Mezi jmény co možná chybně psanými vyskytuje se také jako prodávající „Jan von Itschürsitze." [9]) Lib. conf. V. B 6, T 10, Q 15.

k věnné zástavě ve 2750 kopách zapsáno.[1]) Když Půta starší zemřel, následoval v držení všech jeho panství Půta mladší. Týž se nejraději zdržoval na hradech svých Opočně a Rychemberce; na tomto posledním jsa r. 1399 dne 14. září obdařil oltář v Častolovicích některými platy;[2]) r. 1402 dne 8. dubna podával nového faráře do Rybné.[3]) Když asi r. 1403 zemřel, uvázala se kněžna Anna nejen jako věnná držitelka, nýbrž i jako poručnice mladého syna svého Půty v panství Rychemberské a zvolila si svůj obyt na hradě zdejším; zde také roku 1405 dne 3. června nadala kostel Častolovský, kdež byla hrobka rodinná, platy rozličnými z Lična, Zádolí a mlýnu v Habrové vycházejícími.[4]) Na hradě tom bylo drahně zemanů, kteří byli u Anny ve službě dvorské, jako Jan Tlukáč z Rohův, jenž prodal roku 1406 plat v Tuklecích Petrovi faráři v Lukavicích, ponechávaje si souditi toliko tři viny, kterých kněz nemohl souditi, hlavnou, násilnou a ohennou, strýc jeho Valtíř Tlukáč, Jan z Přepych a Mikuláš z Hoděčína, kteří byli svědky tohoto prodání.[5]) Anna vykonávala všechna práva panská na Rychembersku, i když syn její let dosáhl; r. 1414, 20. srpna podávala do Rybné a r. 1419, 7. dubna do Rychemberka;[6]) nechtíc, aby se rozšířilo na panstvích jejích kališnictví, všemožně tomu bránila a na farách kněží katolické sázela.

Roku 1415 dne 10. září zapsala Anna všecko věno své synu svému *Půtovi* a *Vilémovi purkrabí na Rychmberce* ve 3000 kop, ponechajíc si užívání dědin těch až do své smrti.[7]) Kdyby nástupnictví bylo šlo podlé této listiny a podlé práva, byli by oba nápadníci ještě 30 let čekali. Neb Anna ještě r. 1440 žila, ale syn její Půta ji byl předemřel r. 1435, synů po sobě nezůstaviv.

Půta byl jako máti jeho horlivý přívrženec Sigmundův a nepřítel kališníkův. Pomsta za to zastihla r. 1425 hrad Rychemberk, jehož Táboři v masopustě dobyli.[8]) Ačkoliv tím padla záštita katolictví na panství zdejším, držela tu přece Anna řády katolické ještě r. 1432. Když pak po r. 1440 zemřela, dosáhl Rychemberka *Jan Kolda z Náchoda* zajisté způsobem bezprávným, buď ztečením aneb získáním smírným od posádky husitské. Jeho panování brzo učiněn konec, když nepokojný Kolda řádu a právu odporoval. Hejtman kraje Hradeckého, Jetřich z Miletínka, dobyl r. 1441 v červnu Dubence a Černíkovic, dvou tvrzí Koldových. Když pak 5. července přitáhl dále ke hradu Rychemberku, přibylo prý mu ku pomoci Slezákův 1000 jízdných a 2000 pěších s třemi velikými puškami, jimižto jal se dobývati hradu. V tom však prostředkové zjednali příměří pod základem 5000 kop grošův až do příštího sněmu a rozsouzení na něm. Stalo se to kolem 15. července.[9]) Víme, že na následujícím sněmu v Čáslavi odbývaném Náchod Koldovi ponechán byl, a totéž, tuším, platilo i o Rychemberce.

Jinak se ty věci měly během následujícího desetiletí. Práv věnných po Anně z Osvětíma byl roku 1456 dosáhl jako odúmrti královské *Jiří z Poděbrad*, jenž si, tuším, i jako potomek a dědic Bočkův a společník Půty staršího práva dědičná k Rychemberku pokládal. Po veliké noci roku 1457 pan Jiří jako správce království vytáhl proti Koldovi a spůsobil to s přátely svými, že všecky tři zámky jeden den obehnali, totiž Náchod, Černíkovice a Rychemberk. Starý letopisec vypravuje jen všeobecně, že tehda hradů Koldových dobyli a je *zbořili.*[10]) Tím způsobem vešel pan Jiří v drženi panství a hradu, ale již zbořeného, pustého, a držel je k Liticům.

Při dělení se synů Jiříkových dostalo se Liticko s Rychemberskem *Bočkovi z Kunštatu* (r. 1472 dne 9. března);[11]) brzo však vešel v jeho držení *Jindřich kníže Minstrberský.* Roku 1495, 2. října konečně prodal tento panství své Litické a k tomu „*Rychembergk hrad pustý,*" dvůr, městečko, vsi celé Hlásku, Prorubu, Rampuš, Bělou, Proloh, Habrov, Meziříčí, Popelov, Nebeskou Rybnou, Bukovinu, Skuhrov, Svinné, Brocnou, Brocenku, Lukavec Hoření a Dolení, Ještětice, městečko Solnici, vsi Javornici, Vrbici, Kvasín, Litohrady, Oděrady celé a v Polomě, Újezdě a Slemeně dvory kmecí *Vilémovi z Pernšteina* za 25.000 kop.[12]) Po tomto prodeji zůstal hrad spojen s ostatními statky Pernšteinskými, a po jich roztříštění zůstal při panství Rychnovském. Ještě r. 1552 uvodí se „Rychmberk a Jelení hrady pusté,"[13]) ale r. 1577 připomíná se již jen „městečko Rychmberk."

Každá zřícenina bývá výdatným lomem, a kdo právě kamení potřebuje, hledá si je na ní; napřed vylamují tesný kámen a potom, co jim pod ruku přijde. Po nich přicházejí ti, kteří jdou na poklady a starožitnosti; rozhrabou vše, tak že se místo k nepoznání promění. Také zde to tak bývalo. V letech 1780, 1788, 1800 a 1815 dala tu vrchnosť Rychnovská kopati, a proto najati havíři a lid robotný jim musil při práci pomáhati. Našlo se tu něco zbraní a posláno vše do Rychnova. Když přišli dělníci hloub do země, počal se rum nad nimi řítiti, od čehož některým z nich na zdraví uškozeno a jeden havíř zabit jest. Shledajíc z toho vrchnosť, že jest další práce marna, zapověděla potom všechno kopání.[14])

---

[1]) Arch. č. II. 49. [2]) Lib. erect. VI. f. 135. [3]) Lib. conf. VI. C. 10. [4]) Lib. erect. VII. f. 9. Anna se také psávala „residens in Rychmberg" (lib. cf. VI. K 17). [5]) Ibidem 47. [6]) Lib. conf. VII. D 14, L 2. [7]) Arch. český III. 487. [8]) Staří letopisové 64. [9]) Palackého dějiny IV., č. 1., str. 59. [10]) Tamže 356, staří letop. 166. [11]) Arch. č. I. 302. [12]) DZ. 6, A 27. [13]) DZ. 86, E 1. [14]) Pam. kniha na faře Liberské.

Černíkovské tvrze.

Černíkovice ves, sama sebou málo úhledná, a památná jediné daleko v okolí pro park zámecký vkusně zřízený, leží dobrou hodinu daleko od Rychnova. Mezi statky sedlskými nedaleko stodoly panské nalézá se také jeden, jenž stával na místě bývalé *tvrze;* kopec i se zbytky valů a dvou příkopů jej se strany pláně v polokruhu hradících dobře znáti lze, ale kromě toho a staré studnice nezbylo ani nejmenší stopy po bývalém sídle nepokojných Koldův ze Žampachu; jen někdy vykope se ostruha, střely a p., samé to věci, kterých Koldové nad jiné potřebovali. Starožitného mimo to v Černíkovicích nic není, neb *zámek nynější,* byv postaven na počátku našeho století, má podobu jednoduchého sídla panského bez okras architektonických a je upraven také více k přebývání letnímu. Od zámku táhne se po svahu stráni, na nichž stojí kostel, krásná zahrada, pro niž by Černíkovicům starodávný název Grunaw tak dobře ne-li lépe slušel, nežli před 500 lety. Střídání se tu rovin se stráněmi, pěšin s vodami, zelených stromů s černým lesem mile a půvabně oko jímá. Asi tam, kde nyní zámek stojí, aneb v jeho blízkém okolí postavena jest v 16. stol. tvrz neb malý zámek, o jehož bývalé podobě aneb úpravě zpráv se nezachovalo.

Stáří Černíkovic sahá zajisté do konce 13. století. Když se tehda pomezní lesové káceti počali, obdržely Černíkovice také německé své jméno Grunaw (Grünau), jež se jen jednou vyskytuje. Před sklonkem 14. století nemáme zpráv o Černíkovicích. Tehda ves ta patřila haluzi vladyk ze *Žampachu,* kteří ve starší době hrad Žampach a potom některé menší statky v našem okolí drželi. Z jejich kmene pocházel *Jan Ovčíř ze Žampachu* r. 1354—1369 pán na Uhřínově, jenž snad také na Černíkovicích vládl. Teprve r. 1376 vyskytuje se nám poprvé *Kolda ze Žampachu* seděním na Černíkovicích, jako pán zdejšího podací kostelního.[1]) Roku 1387 byl přítomen, když Jan z Meziříčí prodával panství Skuhrovské a Rychemberské,[2]) a roku 1388 svědčil při nadání, jež učinil Dětřich z Rychnova oltáři sv. Šťastného a Adaukta v Rychnově.[3]) Držel také zboží na Moravě, zejména ves Zelici, na níž věnoval r. 1398 choti své Bětce z Bukovic; r. 1406 byl již mrtev, a Bětka se provdala potom za druhého chotě Jana Pulce z Dolanek.[4]) Jako podacího pána kostela Černíkovského čteme roku 1407, 3. března jiného *Koldu ze Žampachu,* a téhož opět roku 1415[5])

Nejznámější držitel Černíkovic *Jan Kolda ze Žampachu* stal se pověstným ustavičnými půtkami svými. Hned od roku 1419, kdež si vyprosil odúmrť ve Voděradech a Rokytovci,[6]) držel se výstředních husitů, ne tak pro náboženské přesvědčení jako pro válečné štěstí strany té, byl r. 1427 při vojště kněze Prokopa u Tachova, rok potom bojoval ve Slezsku, kdež mu hrad Sobotka svěřen, roku 1434 stál v bitvě

---

[1]) Lib. conf. III. C 23, 8. prosince. Na Moravě připomíná se již roku 1373 se sestrou svou Zdeňkou ze Žampachu, vdanou za Jakuba ze Šebatic. (Dsky Olomúcké str. 77, 79, 113.) [2]) Sommersberg tom I. p. 1008. [3]) Lib. erect. III., 30. [4]) Dsky Brn. 226, 242, 299. [5]) Lib. conf. VI. H 20, VII. E 14. Týž Kolda aneb Kolda starší byl roku 1404 dne 1. září přítomen nějakému jednání, když obdržel kostel Černíkovský plat v Přepyších. (Viz děje Bolehoště.) [6]) DD. 15 f. 71.

Portál dvora v Doudlebích.

u Lipan při Tábořích, r. 1436 byv spojen s Hradeckými nechtěl krále Sigmunda uznati a opanoval tehda Náchod hrad a město, po němž se potom také nazýval; po Sigmundově smrti držel se stranou národní proti Albrechtovi Rakouskému. Roku 1440 učinil s jinými nepodařený útok na Prahu a roku 1441, když veliké loupeže provozoval ve Slezsku a kraji Hradeckém, knížata slezská s Vratislavskými a Svídnickými sebrali se naň a panství Náchodské zle poplenili. Všeobecně lid Táborský se domníval, že Slezáci poštváni byli na Koldu od pánův českých, kteří chtěli zničiti jednotu Táborskou. Skutečně se potom přední páni čeští unesli k zemdlení jednoty Táborské proti Koldovi začíti půtku. Ku konci května r. 1441 vytrhli do pole čeští páni jednoty Ptáčkovy a Pražané; hejtman kraje Hradeckého, pan Jetřich z Miletínka, s tím krajem dobyl 10. července Dubence, první tvrze Koldovy, a o tři neděle později Černíkovic, druhé tvrze.[1]) Když pak 5. července přitáhl dále ke hradu Rychemberku a slezská pomoc jemu přibyla, začali hradu tak úsilovně dobývati, že se Kolda rád k příměří uvolil, jež do příštího sněmu trvati mělo. Stejným časem také ostatní Tábořì všude se na mír poddali. Příští sněm (17. srpna) zůstavil prozatím Náchod v rukou Koldových až do budoucího krále, a že mu při tom také navráceno jest dědičné jeho zboží Černíkovské (nestalo-li se to již dříve), ani nepochybujeme.

V letech 1442—43 nacházíme Koldu v Uhřích, an bojoval pro polského krále Vladislava; vrátiv se do Čech měl zase nekonečné půtky se Slezáky (r. 1444). Když byl Jiřík z Poděbrad Prahy dobyl, přidal se Kolda k jeho nepřátelům, boje se o panství Náchodské, k němuž se p. Jiřík připovídal právem dědičným. Opětovanými vpády na zboží jednoty Poděbradské činil kraji Hradeckému veliké škody. Aby pak mohl bezpečněji počínati sobě, vzal ku pomoci znamenitého zeměškůdce Kryštofa Šofa na Valdšteině. Pročež nařízena jest proti němu veřejná hotovosť kraje Hradeckého, an byv napomínán po p. Haškovi z Valdšteina, pokračoval nicméně ve způsobu svém. Noví hejtmanové krajů Chrudimského a Hradeckého, Zdeněk Kostka z Postupic a Soběslav Mrzák z Miletínka sebravše kraje své polem trhli před tvrze páně Koldovy, dobývat jich; přispěli jim ku pomoci také z Moravy houfové pod Smilem z Drnovic a Vaňkem z Trnavky, ale ti od čeledi Koldovy poraženi a rozptýleni jsou. Hotovosť obou krajův pokořila napřed Koldova společníka, nepokojného Svojši z Opočna, a přes Dobrušku táhnouc v březnu roku 1449 přilehla

[1]) Palackého děje IV., a, 59. Že by bývaly tehda Černíkovice zbořeny, nepotvrzuje se.

k Černíkovicům a začala na ně útokem hnáti. Přátelé Koldovi, Oldřich z Hradce a kněz Bedřich ze Strážnice, marně žádali listem r. 1449, 21. března pana Oldřicha z Rožmberka, aby přispěl ku pomoci, „že Mrzák leží u Černíkovic u páně Koldovy tvrze a jí dobývají.“ [1]) Poněvadž pak čím dále tím více přibývalo moci jednoty Poděbradské, Kolda obávaje se ztráty hradů svých, asi v polovici měsíce března přinucen byl požádati pana Soběslava Mrzáka o příměří, kteréhož mu i popřáno. [2]) Když pak dosednutím Ladislavovým na trůn český lepší řád zemský počal před se jíti, umínil si Jiří Poděbradský dědičných svých panství na Koldovi dobyti. Starý letopisec vypravuje, že pan Jiřík r. 1457 po veliké noci vytáhl jest polem proti Koldovi, „kterýžto mu držel zboží jeho dědičná Náchod a Rychemberk a nechtěl o to ku právu zemskému jsa pohnán státi.“ Spůsobil to s přáteli svými, že všecky tři zámky jeden den obehnali, totiž Náchod, Černíkovice a Rychemberk. I dobyli jsou tehda všech hradů Koldových, zejména i Černíkovic, jež zbořili. Kolda sám se obrátil do království polského. Statek Černíkovský, jenž Koldovi dědičně náležel, přiřčen jest bezpochyby soudem zemským panu *Jiříkovi z Poděbrad* náhradou za škody po tak dlouhá léta Koldou utrpěné. Páni Kunštatští připojili potom zboží to k panství Litickému.

Když se synové Jiříka Poděbradského r. 1472, 9. března o všecka otcovská zboží dělili, dostalo se panství Litické se zbožím Černíkovským *Bočkovi z Kunštatu a z Poděbrad.* [3]) Nástupce jeho, *Jindřich kníže Minstrberský*, roku 1495 dne 24. října s velikým panstvím Litickým prodal *Vilémovi z Pernšteina* „Černěkovice dvůr poplužný, ves, Byzrac, Domašín vsi celé.“ [4]) V držení pánův Pernšteinských zůstaly Černíkovice, spravovány jsouce z Potšteina, více než půl století, a přešly posléze v držení *Arnošta falckrabě na Rýně*, jenž panství Potšteinské po kusích rozprodal. Vsí Černíkovic, Domašína, Byzrace celých a v Třebešově c. t. m. s podacím v Černíkovicích postoupil vkladem roku 1558 dne 8. prosince prý v dluhu 3400 kop gr. č. *Matiášovi Dobšovi z Olbramic.* [5])

Vladyka tento, rodič z Opavska, přikoupil r. 1558 ves Třebešov od Mikuláše Absolona z Ledské a r. 1569 zboží Ostrovské; také nabyl zboží Králova Městce. Poněvadž v Černíkovicích pro opuštění staré tvrze sídla neměl, postavil novou tvrz v místech nynějšího zámku. K Solnickým, sousedům svým, v skutku sousedsky a přátelsky se choval. Jednou žádal při radě městské za přečtení práva na nějakého zbojníka. To když se stalo a úředník Černíkovský, Blažej, podlé obyčeje za přečtení kopu a 7 peněz vypláceti se jal, nedopustila toho rada řkouc, že oni Solničtí panu Dobšovi mnohým vděkem zavázáni jsouce toho učiniti nesmějí, aby poplatek nějaký brali; a že oni ve dne i v noci ke všeliké užitečné a prospěšné službě pánu se vším statkem svým se propůjčovati ochotni jsou a vždy budou. Za to i jiné důkazy povolnosti nařídil Dobeš poddaným svým dvou vesnic, aby piva od Solnických brali a tito na várky sobě dříví z lesův Černíkovských za levný peníz pořiditi mohli. A Solničtí nebyli nevděčni. Kdykoliv Dobeš do Solnice přišel, vždy se rada o dobrou zvěřinu, drůbež, vejce a „opatření postačitelného trunku malvazí“ postarala. Avšak s Úřinovskými pány v dobrém přátelství nežil, maje s nimi při o nějaké pole. Jednou (r. 1506) stalo se, že páni Úřinovští s poddanými svými z Lična, čeládkou tudíž ze dvora, vozy a koňmi přišedše na pole Jana, mlynáře Černíkovského, konopě natrhali a na vůz nakladše pryč odvezli. [6]) Posledním pořízením daným roku 1572 dne 23. června odkázal zboží Černíkovské, jež nyní obsahovalo mimo tvrz Černíkovice vsi Domašín, Třebešov, tvrz pustou Ostrov, ves Hrošku a v Újezdě 2 člověky, paní *Barboře Trčkové z Bibršteina*, zboží pak Městecké Albrechtovi Kapounovi ze Svojkova. Zemřel r. 1579, 31. ledna a pohřben jest v kostele zdejším. [7]) Kšaft ten v ustanoveních svých, zvláště co se týče Městce, vzbudil nelibost bratří Trčkův, Burjana podkomoří a Mikuláše, kteří také ve svém odporu (r. 1589 vloženém) právní moci kšaftu upírali, poněvadž on, Dobeš, byl „osoba řádu nízkého, rodič z knížectví Opavského a slibu a povinnosti králi českému neučinil“ a že by rytíř byl, nikdy neprovedl. Trčkové aspoň to provedli, že jim zůstal Městec.

Paní Barbora vdala se po druhé za pana *Jana Jetřicha* staršího ze *Žerotína* a zemřela r. 1585, v úterý dne 8. ledna v noci na středu a pohřbena jest v Opočně. Manžel její, jenž po ní Smiřice a Černíkovice zdědil, byl r. 1585 na sněmu přijat za obyvatele království českého, nabyl Heřmanova Městce trhem a oženil se po druhé s Lidmilou z Kolovrat, s kterou splodil několik dítek, z nichž však toliko dcera Eliška přečkala své rodiče. Odprodav roku 1592 Smiřice Trčkům, t. r. dne 14. prosince odkázal Černíkovice choti své *Lidmile z Kolovrat* až do smrti její aneb do stavu jejího změnění; po ní aby připadly na dceru Elišku. Zemřel r. 1610 [8]) a dcera jeho Eliška, jež hned po smrti otcově ujala zboží Heřmanova Městce, brzy po otci zemřela (r. 1611), tak že paní Lidmila ji přetrvala, sedíc ještě r. 1613 na Černíkovicích.

[1]) Arch. č. IV., 22. [2]) Oldřich z Hradce a Bedřich ze Strážnice opět 22. března (r. 1449) psali p. Oldřichovi, že Kolda utištěn jsa od nepřátel musil s nimi v příměří vstoupiti (viz ostatně Palackého děje IV., a, 187—189 a Staré letopisy 156—157). [3]) Arch. č. I., 302. [4]) Tamže V. 550, rel. tab. II. 473. [5]) DZ. 87, B. 1. [6]) DZ. 13, E 3. R. k. 15 F—T 13, Časop. mus. 1848, III. 13—14. [7]) Schaller 195—196. Kšaft jeho vložen jest ve desky r. 1589 po smrti Barbořině († r. 1585), která však již Černíkovice držela. (Bienenberg Alterth. II., 201.) [8]) DZ. 130, J 9—12.

Než podlé sbírek sněmovních roku 1615 sepsaných držela Černíkovice pověstná *Marie Majdalena Trčková z Lobkovic*, paní na Smiřicích a Světlé, aniž se může říci, jakým způsobem v držení jich vešla.

Za těch dob bydlela na zámku *Kateřina Žerotínská*, vřele jsouc oddána učení bratrskému, jako všichni členové rodu tohoto. Roku 1620 o dni sv. Havla (16. října) psaním svým obeslala k sobě bratra Mikuláše Švehlu, souseda Solnického, aby svědectví v jisté věci sporné vydal. Konec listu toho jest takový: „Tedy tě sami k tomu, aby k nám dnes na Černíkovice přišel, zveme, ne tak pro svědectví, jako mnohem více proto, abychom se z tvého přátelství a z tvé pobožné, moudré řeči ve svém osiřelém vdovství a v neustálé chorobě potěšiti mohly. Také mnohými sny těžkými a viděním, jako by veliké neštěstí nastati mělo, každé bezmála noci sužovány býváme; z čehož však že nás moudrostí svou vyvedeš a na mysli upokojíš, doufáme. Že nám to k libosti učiníš a přijdeš, milerády věříme.“ [1])

Marie Majdalena držela Černíkovice až do smrti své († r. 1633), utiskujíc zde bezpochyby poddané své tak, jako na jiných panstvích svých, jichž hojně v letech 1623—1630 nakoupila. Černíkovice zdědil po ní syn její *Adam Erdman Trčka z Lípy*, poslední a nešťastný potomek této staroslavné rodiny, jenž byl r. 1634, 25. února s knížetem Frydlantským v Chebu zavražděn Sklíčený otec jeho, jenž Černíkovice zdědil, přečkal jej jen několik měsíců; zemřelť již dne 29. září roku 1634. Posledním pořízením, roku 1634, 2. června daným, odkázal Černíkovice *Maximilianě Trčkové z Harachu*, manželce n. Adama Erdmana, syna svého, [2]) kteráž však jen velmi krátce Černíkovice držela; neb po ukončení Trčkovského kriminalního processu (r. 1636) byl kšaft svrchupsaný z desk vymazán, an Jan Rudolf po svém synu pro jeho provinění děditi nemohl.

Císař Ferdinand II., na něhož všechny statky Trčkovské spadly, daroval dvěma listy svými, jedním daným r. 1636, 15. července, druhým r. 1636, 23. listopadu, panství Černíkovské *Hendrichovi* Kraftovi *z Lamerstorfu*, „svobodnému pánu na Černíkovicích, JMC. nejvyššímu nad plukem kyrysníkův.“ Panství to obsahovalo „rytířské sídlo Černíkovice, vsi Domašín, Trebešov, Byzratec, Hrošku, Roudný a sedm vesnic předešle od panství Opočenského odcizených a k Černíkovicům připojených, Dobré, Hlinné, Rovné, Deštné, Vašnice (sic, Osečnice, Vošednice), [3]) Michovy, Lomy.“ [4])

Roku 1648 po jaře přijel Kraft po prvé na Černíkovice, maje zboží to již 12 let. I bylo mnoho bázně před ním v lidu poddaném, jakožto před pánem cizozemským a jazyka domácího neznalým. Ale brzy zmizela bázeň ta; neboť Kraft ukazoval se býti člověkem vlídným a přístupným, a také z nouze po česku s ním se domluviti bylo lze; jen když měl suché loupání, býval nevrlý, o ničem slyšeti nechtě. Míval časté obcování s osobami duchovními, zvláště pak s jezovitou Ramiusem, missionářem ze Skalky, čemuž však lidé starší a v běhu světa zkušenější přílišně se neradovali, říkajíce, „že ten škůdce pana Jindřicha k dobrému sotva naváděti bude.“ Brzo se to v skutku ukázalo. Solničtí chtěli vyplatiti jisté grunty, kteréž byli před lety některým poddaným na Černíkovsku zastavili. Nemohouce jich po dobrém dostati, napsali doma prosbu či „prostinký spis“ ke Kraftovi, že znajíce jej býti uznalým a spravedlivým, jeho žádají, aby Domašínským sedlákům domluvila je k vydání gruntův a lesův zastavených přiměl. Končili spis svůj slovy: „čehož my purkmistr a rada i celá obec města Solnice vším dobrým V. Mti. chceme vzpomínati a sebe i statečky své ke vší prospěšné a užitečné službě V. Mti. ochotně a milerádi nyní i budoucně propůjčovati.“ S listem tím odebrali se r. 1648 v sobotu po sv. Vítě na Černíkovice, nesouce s sebou také knihu zápisnou pro lepší dověření. Nalezli Krafta bez suchého loupání sedícího s Ramiusem. Tu hned omluvivše se spůsobně, o příčině svého příchodu mluviti počali; jeden pak políbiv ruku jezovitovi, jeho za přímluvu žádal, ale jiný vida to, zaškaredil se na něho tak, že Ramiusovi ujíti to nemohlo. Kraft byl v patrných nesnázích, nevěda co dělati Ptal se Ramiusa jazykem cizím a když se byl s ním v krátkosti potázal, odpověděl, že lidi Domašínské povolá a vyslechne a spravedlné rozhodnutí že jim po třech dnech poví

Po určité lhůtě přišlo na Černíkovice sice nové poselství, ale nic potěšitelného neslyšeli. Kraft se vymlouval, že se Domašínští k zástavě znáti nechtějí, udávajíce, že grunty dědičně koupili, a jemu jakožto cizozemci že o tom souditi nelze; chtějí li, aby si hleděli práva svého v Praze. V tu chvíli probudil se v Janovi Mydlincovi, kmetu osmdesátiletém, starý duch husitský a vyvolal takto: „To z vás mluví jezovita Ramius! — a zle činíte, že se jeho ošemetnou radou spravujete.“ Ještě nedomluvil a již z pokojíku vedlejšího vyběhl Ramius a za ním sedláci z Domašína. S hroznými posuňky počal Solnickým vyčítati, že oni v černé knize zapsáni jsou, a že u nich Hus i Luter dosud straší, sice že by po domích tajně žalmů nezpívali a knih kacířských u sebe nechovali, ale on že jim od nich pomůže a sobě vojsko vyzdvihne, aby mu ty knihy vydány býti musily. Ti lidé z Domašína s ním křičeli, lajíce Solnickým, a Kraft to všechno poslouchal, ani slova na smíření rozjitřených nepromluvě. A tak s náramným pobouřením myslí odcházeli poslové

[1]) Časop. mus. 1848, III. 21—22. [2]) DZ. 144, M. 8—16. [3]) U vsi *Osečnice* bývala prý tvrz, jejíž zbytky se půl hodiny daleko ode vsi v lese nacházejí (Sommer str. 257); o tvrzi této naprosto nic známo není. Ves patřila, tuším, ve starších dobách ke zboží kláštera Svatého Pole. [4]) DZ. 145, K 18 a 152, Q 24. Vklad král. místodržícími učiněn jest r. 1637, 3. března.

Solnických a když Kraft na rozcházenou se jim vymlouval, lituje toho, že k takovým ústrkům v domě jeho přišlo a že jim po vůli a k službám býti nemůže: tuť ujištěno mu od Solnických, že to chtí pustiti mimo se, k svému však právu že oni si dopomoci dovedou.

Solničtí jezdili potom do Prahy a žalovali u místodržících, ale nic nepořídili, poněvadž dovedl P. Ramius vše překaziti. Po některém čase obrátily se věci k lepšímu Solnických. Přišel sem (r. 1651) po dlouhé přestávce katolický farář Bernard Krejčovský, muž pěkného vzezření, způsobů libých a mnohé výmluvnosti. Ten sám ve příčině gruntů zastavených na Černíkovice docházel, a Kraft zamilovav jej sobě vyvolil si ho za zpovědníka na místě Ramiusa, jehož mezi tím přeložili do Štyrského Hradce. Věci se obracely k lepšímu. Domašínští již se nevzpouzeli mnoho, slibujíce s radostí odváděti desátek v zrnu dobrém, jen když v držení gruntův zůstanou, a Kraft také již říkal, že musejí Solničtí k svému přijíti, i kdyby on sám Domašínským za ustoupenou hraditi měl.

Toho času stavěl Kraft nový kostel kamenný na vinici u lesa nad Černíkovicemi, kde stával kdysi kostelík dřevěný; a nejvíce to činil na radu jezovity říkajícího, že v tom kostele starém po kacířsku pod obojí služby konaly se a že tam bez urážky a zlehčení nejsvětějšího jména božího po katolicku obětovati se nemůže. Dokonán jest před Pozdvižením sv. kříže r. 1652 a na budoucí toho paměť opatřen jest následujícím chronogrammem:

„Hoc opus Henricus Kraft fecit et uxor, avitae
ut pietas fierit major honosque cruci;“ t. j.

„Budovu tuto vzdělal Jindřich Kraft s chotí svojí pro větší úctu a česť staroslavného kříže.“

Svěcení kostela dělo se v tu neděli před Povýšením sv. kříže (8. září). Když po skončených obřadech mnozí hosté duchovní i světští do tvrze pod kopcem k obědu se odebrali, předstoupili vyslanci Solničtí před Krafta slušně se mu opověděvše, i učinili mu přání obyčejné, prosíce také, aby se k prosbám jich milostivě naklonil. I připověděl tak učiniti a jim k pozemkům zastaveným dopomoci, bera za svědky všecky přítomné. I bylo mnoho radosti v ten den jak v Solnici, tak i na Černíkovicích. Nicméně po delší čas nic neučiněno, až r. 1656 Kraft sklesl bez obrany se židle na podlahu a náhle ducha vypustil. Solničtí nic nepořídivše obvykli si říkati: „Dojednali jsme jako s nebožtíkem Kraftem.“ [1])

Jindřich Kraft byl ženat s Marií Annou Vítovnou ze Rzavého, jíž věnoval 15000 fl. uh. a v tom dluhu jí r. 1637 dne 13. června celé panství Černíkovské zapsal. [2]) Paní zemřela záhy, a když i pán se světem se rozloučil, zůstali po něm sirotci nezletilí *Leopold Vilém*, *Karel Václav Volfgang* a dcery. Nejstarší dcera Marie provdaná Švarcerová, léta již mající, obdržela nad nimi poručnictví od král. místodržících, uvázala se r. 1656 v prosinci v Černíkovice a spravovala je až do r. 1659. Tehda dosáhl Leopold let svých. Uvázav se t. r. v prosinci ve statek přikoupil k němu Ještětice (r. 1660), ale zemřel již r. 1663. Nastala tedy zase vláda poručnická, neb Karel ještě let svých neměl. [3]) Došed Karel let svých oženil se s *Lidmilou Františkou Vitinkou ze Rzavého* a držel Černíkovice až do r. 1672, kdež také zemřel. Dědicův živých po něm nezůstalo, ale vdova pozůstalá, jsouc s útěžkem, vyžádala si u soudu zemského zvod na Černíkovice a Radboř k ruce budoucího dědice. [4]) Paní Lidmila obdařena jest ještě toho roku dne 17. listopadu synáčkem, jenž na křtu jméno *Mikuláš František* obdržel, ale již 24. t. m. zemřel, tak že Černíkovice vedlé obnoveného zřízení paní Lidmile, mateři jeho, připadly. [5])

Mikuláš Aleš Víta ze Rzavého a na Chotovinách, dědic Lidmilin a poslední svého rodu († r. 1675), zůstavil po sobě dvě dcery, Polyxenu Lidmilu a *Lidmilu Františku* provdanou z *Lobkovic*. Tato ujavši Černíkovice za svůj díl prodala r. 1676 dne 25. února panství dotčené s filialním kostelem a doly, vsi všechny *Františkovi Karlovi Libšteinskému* z *Kolovrat*, pánu na Rychnově, za 108.500 fl. uher., [6]) po čemž panství Černíkovské až na naše časy držitele své s Rychnovem sdílelo. K panství Černíkovskému připojeny jsou také Masty, jež syn Františkův Karlův *Norbert Leopold* († r. 1716) přikoupil. [7])

[1]) Vyňato ze článku kněze J. Ehrenbergera v Časop. mus. 1848 str. 70—88. [2]) DZ. 146, B 6. [3]) DZ. 113, L 8, M 14, N 16. [4]) DZ. 115, D 11. [5]) Tamže D 14 zvod vyžádán r. 1673 dne 16. ledna. [6]) DZ. 392, K 3.

[7]) Držiteli Rychnova a Černikovic byli po Františkovi Karlovi, jenž z nich učinil svěřenství rodinné, *Norbert Leopold* († r. 1716), *František Karel* († r. 1753), František *Josef* († r. 1758), *František Josef* († r. 1825) a konečně syn tohoto *František Antonín Libšteinský z Kolovrat* († r. 1861), proslulý svého času státník, jenž starý zámek v letech 1822—1825 v rozkošné sídlo letní přeměniti a vůbec jako znova postaviti dal. Když jím byla linie Libšteinská vymřela, dostalo se svěřenství hraběti *Hanušovi Krakovskému z Kolovrat* († r. 1872). a když jím nejstarší linie větve Krakovské vymřela, dostalo se svěřenství nejmladší linii, totiž hraběti *Theodorovi* († r. 1875) a synu jeho hraběti *Zdeňkovi*, nynějšímu držiteli. jenž oba zámky na svém panství k slušnému a pohodlnému pobytu zříditi dal. (Šíře o tom v mých dějinách města Rychnova a v dějinách rodiny hraběcí, kterouž do tisku připravuji.)

TVRZE V OKOLÍ RYCHNOVSKÉM.

1. DUBNO.

Tvrz Dubenská vystavena byla v 15. století na návrší podloublém, na němž nyní stojí veliký ovčín Dubenský. Při ní postaven byl v šestnáctém století kostel sv. Bartoloměji zasvěcený. Původně patřilo Dubno k Rychnovu, naposled pak třem bratřím: *Janovi, Jetřichovi* a *Hynkovi*. Z bratří těchto první dva seděli na Rychnově, kdež Jetřich brzo se světa sešel, Hynek pak na vesnicích horských (r. 1419). Po smrti Jetřichově držel Jan Rychnov, Hynek pak horské vesnice a Dubno, kdež si tvrz vystavěl. Po upálení Husově byli se přidali oba bratří na stranu husitskou a setrvali při ní po celý čas válek. Jalový pak král Sigmund mínil po smrti Hynkově potrestati rodinu a prohlásil dědictví jeho za královskou odúmrť, „poněvadž byl Hynek protivníkem králový́m i kostela Římského a v tom trvaje zemřel.“ Nástupce jeho *Jan z Rychnova*, o němž bylo již svrchu v dějinách Rychnovských vypravováno, byl, tuším, pánem společným na Rychnově i Dubně. Bezpochyby proto, aby mu dědicové Půtovi z Častolovic škoditi nemohli, vyprosil si Jan na králi Ladislavovi odúmrť na Dubně po n. Hynkovi (r. 1454) a zveden jest roku 1456 dne 28. června na dvůr popložný řečený Pršín jinak Dubno s rolemi, lukami, lesy, rybníky, Slatinu, Pěčín a Rokytnici vsi celé s podacími tudíž, což mu odhádáno na 203 k.[1]) Bratří *Albrecht* a *Heřman z Rychnova* drželi oboje zboží Rychnovské a Dubenské ke konci 15. století a rozdělili se o ně tak, že každý obdržel díl městečka Rychnova a jisté dědiny. Heřman, jemuž se dostal díl Dubenský, prodal jej r. 1497 vkl. 5. října, totiž tvrz Dubno s dvorem popl., Rychnov městečko, Dlouhou Ves, Slatinu c. t. m., Lipovku ves celou, ve Lhotce a Jedlině c. t. m., v Mastech rybníček, s podacími v Rychnově, Pěčíně, Slatině a u Dubna p. *Vilémovi z Pernšteina* za 2500 k. gr. č.[2]) Od té doby patřilo Dubno k Rychnovu. Ve všech pozdějších zápisech připomíná se v Dubně toliko dvůr a kostel. Tento sbořen na počátku našeho století a z kamene postaven nynější ovčín.

2. OSTROV.

Starší dějiny Ostrova (dvora na panství Černíkovském) jsou velmi chudy. Z toho, že se nikde paměti o nějakých vladykách Ostrovských nenacházejí, souditi lze, že patřil Ostrov k nějakému většímu statku. Bezpochyby tu byli pány držitelé tvrze Skalky; neb i podací kostelní v Bílém Újezdě, jež r. 1546 k Ostrovu patřilo, náleželo Skaleckým a jich vrchním pánům, držitelům hradu Skuhrovského.

[1]) DD. 16. f. 5 a 23 F 14. [2]) Arch. č. V. 568.

V 15. století oddělil se Ostrov od Skalky a postavena tu teprve tvrz, na níž seděl r. 1487 *Tobiáš ze Skalky*.[1]) Rod jeho sídle drahný čas na Ostrově zval se odtud *Ostrovskými ze Skalky*, a titulář r. 1534 uvádí prvního toho jména *Mikuláše Ostrovského ze Skalky* a na Ostrově. Týž vložil si ve dsky r. 1546 v úterý po sv. Benediktu Ostrov tvrz, dvůr popl. s popl., Hrošku a Kamenici vsi c. t. m. s podacím v Újezdě (Bílém) c. t. m. (totiž třetinu).[2]) Nástupci a tušim synové Mikulášovi byli bratří *Jiřík, Václav* a *Albrecht Ostrovští*, kteří nějaký čas zboží Ostrovské společně drželi; r. 1567 žádal sobě Albrecht díl svůj míti, pročež mu od Jiříka (s druhým bratrem Albrecht prý „co činiti“ neměl) vedlé porovnání dne 25. února učiněného 1000 kop v hotovosti vyplaceno.[3]) Tím, jakož i vyplacením dílu Albrechtovi, přijal na sebe Jiřík takové závady, že nemohl déle statek zdržeti; proto jej prodal roku 1567 dne 19. prosince *Matyášovi Dobšovi z Olbramovic* na Černikovicích za 3250 kop gr. č., a sice tvrz a dvůr Ostrov, ves Hrošku s lidmi, platy, povinnostmi a s třetím dílem podací kostelního v Újezdě.[4]) Ostrov byl potom připojen ke zboží Černíkovskému. Již za prvních let držení Dobšova počala tvrz pustnouti, poněvadž si jí nikdo nevšímal a na opravy nenakládal, r. 1572 pak, když Dobeš odkazoval Černikovice paní Barboře z Biberšteina, byla tu jen „pustá tvrz.“[5]) Dvůr se udržel až na naše časy.

3. JEŠTĚTICE.

Při vsi Ještěticích bývala také tvrzka, jež však teprv později vystavena byla. Z držitelů vsi známi jsou jako nejstarší *Jindřich* a *Jan* bratří *z Ještětic*, kteří byli roku 1448 ve vojště Jiříka Poděbradského, když dobyl měst Pražských. O onom z obou jest mimo to známo, že i později strany p. Jiříkovy věrně se přidržel a r. 1449 do pole proti Sasům vytáhl. Jan se dočkal náboženských válek za krále Jiřího, v nichž stál po straně králově; když se pak Jan z Rožemberka od krále odtrhl, poslal mu také Jan odpovědný list r. 1468 dne 25. září. Také k r. 1496 připomíná se *Jan z Ještětic*, jenž byl poručníkem sirotků n. Hynka z Malejova; je-li týž se svrchupsaným Janem, dosáhl znamenitého stáří.[6]) Všichni tito byli many pánů Poděbradských, jimž většina vsi náležela a potom k panství Solnickému připadla. Od některého z předešlých pošli *Talackové z Ještětic*, kteří vládli hojným zbožím pozemským, ale na ten čas v chudobě zůstávají. Na svobodném dvoře v Ještěticích, při němž tvrz povstala a k němuž drahně dědin od Solnicka přikoupeno, seděla r. 1615 *Barbora z Kelče*, manželka *Zdeňka Bořka Dohalského z Dohalic*, jehož rod jej až do r. 1628 držel.[7]) *Kateřina Lykharda z Dobřenic*, manželka *Jana Jiří Ostromiřského z Rokyt-*

[1]) Arch. č. V. 536. [2]) DZ. 250 J 29. Viz i Rel. tab. I. 331. [3]) DZ. 16 G 16, 58 R 2. [4]) DZ. 59 G 27 vlož. 1569, 17. října (DZ. 16 M 28). [5]) DZ. 25 C 24—26. [6]) Čas. mus. 1827, 3, 80, arch. č. V. 274, arch. Třeboňský a Wittenb. Kodex Talmb. [7]) Pam. arch. V. 363 IX. 523. Kniha bílá Solnická 373 (v Rychnově).

níka, prodala r. 1660 dne 8. května tvrz Ještětice se dvorem popl. a vsi, díl vesničky Roudné a vesničku v Újezdě, lesy: u Melicharů, Žábů, Roudný a kus lesa naproti Brocni *Leopoldovi Vilémovi Kraftovi z Lamrstorfu* i na místě Karla Viléma bratra jeho za 8700 kop míš. [1]) Od těch dob patřila ves s tvrzí spustlou k panství Černíkovskému, toliko 7 sedlákův a dvůr jeden poplužný počítaly se k Solnicku.

4. HODĚČÍN.

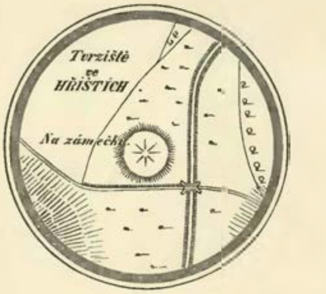
Asi hodinu daleko od Častolovic leží při vsi Hoděčíně v pěkném údolí dvůr poplužný, který jest statkem zvláštním, s Nedělištěm spojeným. V severozápadním rohu byl do nedávna zámeček dřevěný se zděným kabátem či spodkem od kamene vystaveným; v posledních však letech úpravněji postaven byl. Jest to bývalá tvrz, avšak beze vší braní a příkopův. Ačkoli tu dvůr od starodávna stával, založena jest tvrz přece teprve v 16. století.[2]) Před rokem 1541 prodal *Jiřík Vranovský z Doubravice* ves celou Hoděčín se dvory kmecími, platem, dědinami, lukami, lesy, potoky, rybníky a mlýnem *Janovi Lickovi z Ryzemburka* za 300 kop gr. č. Týž měv před tím Skalku, pro niž se s vrchností Opočenskou do sytosti nasoudil, přikoupil ještě dvůr jeden v Dobřínově a díl vsi Ješkovic od Jana Absolona z Ledské.[3]) Pán tento aneb snad *Alexander* syn jeho založili novou tvrz při dvoře zdejším a spevnili ji příkopy a vším náležitým vyzbrojením.

Alexander žil na Hoděčíně s manželkou Lidmilou z Biskupic, jíž koupil r. 1582 dům Bakalářovský v Mýtě, paní Lidmila však domu toho ihned Anně z Královic postoupila.[4]) Alexandrovi synové *Karel*, *Sigmund*, *Vratislav*, *Hanuš* a *Adam* prodali r. 1585 tvrz Hoděčín s dvorem poplužným, mlýnem, rybníčky, s lesem u Ješkovic, krčmu v Dobřínově s dvorem popl. za 2325 kop gr. č. *Marjaně Absolonové z Kralovic.*[5]) Tato odprodala Dobřínov za 400 k. Albrechtovi Absolonovi z Ledské, ale přikoupila za to tvrz Ledskou (r. 1587).

[1]) DZ. 312 Q 8. [2]) Z držitelů jeho nejstarších známi jsou *Mikšík* a *Bavor* bratří z *Hoděčína*, kteří byli r. 1368 patrony v Ličně (lib. conf. I. J. 8). Mikuláš vykonával právo toto ještě v l. 1391—1402 (lib. V. E 9, VI. A 9). Roku 1400 držel také ves Litětiny a nějaké zboží v Úřiňovicích; na obojím prodal plat 6 kop Tomáši Švihelovi z Jičiněvsi na ten způsob, kdyby tento zemřel, aby Mikeš peníze ty ke zřízení nového oltáře v Ličně obrátil. Když Švihel nedlouho potom zemřel, založil Mikeš oltář dotčený a nadal jej nejen platem 8 kop v Litětinech a městištěm domu, nýbrž i užitkem jistým z $1/2$ lánu rolí v Ličně vycházejícím (r. 1403, 8. června). Oltářník při oltáři ustanovený povinen byl 4 mše za týden sloužiti, ten večer před sv. Kateřinou při 8 kněžích slavné vigilie zádušní vykonati a 12 chudých vyčastovati. List na to dán na hradě Rychemberce, an Mikeš byl služebníkem u pana Púty. Ještě r. 1406 bydlel Mikeš v Rašovicích (lib. erect. V. 23, VI. 213, VII. 47). Vdova po něm Markéta vykonávala roku 1415 dne 26. května právo podací při dotčeném oltáři (lib. conf. VII. E 17). V držení Hoděčína následoval po Mikšovi *Oneš Svině z Hoděčína.* Ten zapsal r. 1407 dne 9. května Benešovi od Hradce Králové, Jarošovi odtudž a Maršovi z Bezděkova 200 k. na Hoděčíně dvoru a vsi a své části Olešnice. Věřitelé tito se proto v Hoděčín r. 1408 hned po smrti Onšově uvázali, ale než jej obdrželi, musili oň vésti při u soudu dvorského, poněvadž provolán Hoděčín za odúmrť královskou (DD. 14 f. 139—140). *Jan Burjan z Hoděčína* spečetil roku 1442 list, jímž dány Kosteleckým nové výsady (archiv Kostelecký). Měl manželku Elišku ze Slepotic, jíž na vsích Hoděčíně a Jedlině věno zapsal; proto také po jeho smrti na dvoře zdejším chlebila. Po její smrti saženo na věno to, jako by bylo odúmrtí královskou, a po třikráte (r. 1491—1496) darováno králem Vladislavem rozličným osobám, ale žádná z nich se ho dosouditi nemohla (DD. 17 f 25, 26, 27). [3]) DZ. 5 E 13, G 23. [4]) Pam. arch. VIII. 414, IX. 398. [5]) DZ. 22. O 17. Srov. i str. 57.

Po smrti její zdědil Hoděčín a Ledskou syn její *Mikuláš Absolon z Ledské*. Toho po krátkém čase buď Hoděčín omrzel, buď jej pro dluhy zdržeti nemohl; i postoupil ho r. 1598 *Janovi Absolonovi z Ledské a na Úřiněvicích.* [1]) Týž Jan zemřel r. 1606, nezanechav dětí, protož spadly Úřiněvice a Hoděčín na strýce jeho, dotčeného *Mikuláše*. Tento však statek po statku odprodával, a zbaviv se napřed Úřiněvic, postoupil roku 1608 *Mikuláši Bukovskému z Hustiřan* tvrze Hoděčína se dvorem popl., vsi celé a dílu svého v Ješkovicích.[2])

Mikuláš byl ze svých bratří nejmladší a vybyt byl od nich r. 1591 penězi, pročež se potom práv svých k zámku Žampachu se zbožím odřekl. Za ty peníze koupil si na to Hoděčín a seděl zde až do známých nepokojů roku 1618—1620, jichž i on se účastnil, uznav Fridricha falckého za řádně korunovaného krále. Nedlouho potom byl zavražděn, a dcera jeho *Johanka* neznajíc běhu práv tehdejších opomenula se v čas ohlásiti o pardon; když pak se dověděla, že se otec nachází mezi těmi, kteří také odsouzeni byli, poslala ke kommissi soudní spis omluvný, prosíc, aby při statku otcovském zachována byla („dasz sie als ein unverständig Weibsbild solche Angebung nach des Vaters Tod nicht verstanden auch nöthig sein vernommen hätte"). Po uvážení spisu toho bylo sice císařským reskriptem (1. června r. 1623) vypověděno, že má ztratiti třetinu statku svého a dvě třetiny od komory české na penězích obdržeti, avšak potom jí přece celý statek ponechán, poněvadž přijala náboženství katolické a nad to, tuším, pokutu na penězích zaplatila. Již tehda provdána byla Johanka za *Zdeňka Straku z Nedabylic* a držela Hoděčín pokojně asi 20 let.

Tvrziště ve Hříštích.

Roku 1642 dne 3. února prodala Johanka bratru svému *Vilémovi Karlovi* Hoděčín sídlo, dvůr s tvrzí a jiným vším stavením, vsi Hoděčín a Ješkovice za 3100 kop míš. Za dlouhé vlády Vilémovy zemřely dvě jeho manželky: Anna Sidonie Eliška Bukovská r. 1662 dne 27. května, a r. 1665 dne 5. června Marie Barbora Bukovská rozená Hubříková, majíc věku svého 32 let; obě odpočívají v kostele Ličeňském. Chtě se Vilém zabezpečiti proti všelikým nehodám života, napsal r. 1678, 7. prosince své poslední pořízení. Manželce své Markétě Mladotce ze Solopisk poručil, aby tělo jeho pohřbila v Ličně „co nejsprostněji proti malému oltáři na straně, kde kazatel nice stojí a předešlé dvě manželky jeho leží." Hoděčín odkázal synu *Mikuláši Fridrichovi.* Po tom zemřel roku 1682 dne 27. srpna a pochován v kostele Ličeňském, kdež se posud náhrobek jeho spatřuje. Dědic uvázal se v Hoděčín dne 5. září.

Mikuláš Fridrich pojal za choť Alžbět Lukrecii Dobřenskou, ovdovělou Strakovou, a držel Hoděčín 20 let. Kšaftem svým (r. 1691, 20. června) nařídil pro spasení duše své sloužení 300 mší svatých, každému chudému pak, který by byl při pohřbu, odkázal 3 kr. a tříliberní bochníček chleba. Zemřel roku 1701.[3]) Po jeho smrti držela Hoděčín paní Lukrecie, jež byla po svém předešlém manželu Petrovi Strakovi z Nedabylic Hořejší Nedělišťě zdědila. Před svou smrtí poručila oboje statky strýci svému, *Karlovi Ferdinandovi z Dobřenic*, jehož potomci Nedělišťě a Hoděčín ještě za naší paměti drželi. Příkopy, které kdysi tvrz objímaly, dávno již jsou zasypány.

Jihozápadně od Hoděčína nad Olešnicí jest vrch *Hrádek*, tak řečený po pradávném opevnění.

[1]) DZ. 10 84 T 11.
[2]) DZ. menší 236 Y 15. *Jindřich* Bukovský najal r. 1629 od vrchnosti Častolovské dvůr Vojenický svobodný.
[3]) DZ. 312. F 28, 267. B 17 a 478. G 21, 272. H 11, 118. D 29.

5. DOUDLEBY.[1])

Osada Doudlebská, soudí-li se podlé jména, povstala v prastaré době, jsouc obydlena rodem Doudlebův, jejichžto soukmenovci se několikráte v různých krajinách slovanských objevují. Od 13. až do 16. století tvořila jedna část vsi zboží samostatné, druhá část hleděla k Potšteinu.[2]) Jako nejstarší držitel svobodné části objevuje se r. 1259 *Oldřich z Doudleb.*[3]) *Jan z Doudleb* připomíná se r. 1393 a *Urban z Doudleb* svědčí r. 1398.[4])

Jan Vrabec z Říček držel Doudleby na počátku 16. stol. Kníže Jindřich Minstrberský jej před r. 1495 všech manských služeb ke hradu Litickému sprostil, ale v přiznání svém o tom při dskách zemských učiněném zapomněl doložiti, který statek Vrabcův se tu rozuměti má; protož také není jisto, zdali Vrabec již tehda Doudleby držel. Tentýž Vrabec, neuměje pořádně šetřiti, zastavil lidi své v Příkazích Zdislavovi Bukovskému z Hustiřan a zemřel před r. 1535, zůstaviv jedinou dceru Kryzeldu, která jak zboží Doudlebské, tak i některé jiné vesnice zdědila. Nějaký čas zůstávala Kryzelda pod poručenstvím tety své Kateřiny z Říček, než již r. 1536 uvázavši se ve statky zděděné odprodala od nich vsi celé Říčky a Olešnou se dvory kmecími v Polomi a rybníčky pustými pod Skrovnicí *Václavovi Okrouhlickému ze Kněnic.*[5]) Témuž prodala později (vkl. r. 1545, 17. března) tvrz Doudleby se dvorem popl. a ves, ves Duby, v Tutlecích c. t. m., v Příkazích 2 dvory (jeden osedlý a druhý neosedlý), v Jedlině člověka a ve Lhotce člověka cizího za 1750 kop. Za Václava počalo se tvořiti v okolí nové obšírné panství

[1]) Pomůckou Monografie Doudleb od V. Koďouska.

[2]) Roku 1352 patřily Doudleby k rychtě Kostelecké (arch. Kostelecký), roku 1358 se jmenují mezi vesnicemi hradu Potšteina (viz to) a r. 1497 dány jsou ke zpupnému dědictví Vilémovi z Pernšteina. (Rel. tab. II. 484.)

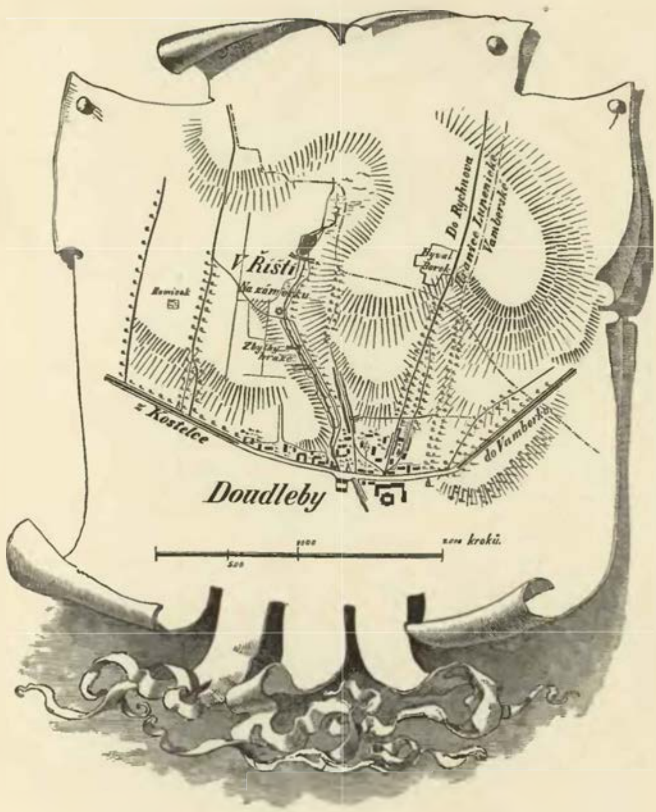
[3]) Emler, reg. 79. Viz i tamže č. 229.

[4]) Jelínek, hist. Litom. I. 211, lib. erect. XIII a. f. 82.

[5]) Arch. č. V. 550, reg. půhonův ke kom. soudu 1535—1536 B 18, DZ. 4. J 19.

v těchto krajinách, neb mimo řečené dědiny držel Václav také dvůr Bezděkov, vsi Jámy a Lupenici, pak zboží Borovnické a od Arnošta falckrabě na Rýně nabyl (vkl. r. 1559 dne 23. května) za 550 kop půjčených tu část vsi Doudleb, která posud patřila ke hradu Potšteinu. Aby měl ve svém držení celou ves Doudleby, získal toho roku dne 27. května od Mikuláše Pecingara z Bydžina jeho jediný dvůr kmecí v Doudlebích, dada zaň směnou dvůr kmecí ve Slemeně.[1]) V ty časy koupil také panství Litické, prodal za to však některé z vesnic v okolí Vamberském, aby statky v nově koupené zaplatiti mohl.

Od těchto čas po dlouhá léta patřily Doudleby k panství Litickému. R. 1562 prodány jsou Litice a zboží Doudlebské, totiž tvrz Doudleby se dvorem a vsí, vsi Police,[2]) Vyhnanov, Příkazy, Chlínky, Vrbice a dvůr slove Mnichovství, od poručníků dětí neb. Václava Okrouhlického *Mikuláši z Bubna*, jehož rodu Doudleby posud patří. Třebas páni tito více na Liticích neb na Žamberce bydleli, přec i na Doudleby nezapomínali a někdy tu bydlíce i o to pečovali, aby příbytek jich v dobrém stavu byl zachován. Tak roku 1590 rozšířili starou tvrz, přistavivše k ní nynější zámek, jak svědčí letopočet vyrytý nade dveřmi (v přízemí na pravé straně pod sloupením) vedoucími do předsíně ku sklepu.

Položení tvrziště Hříštského.

Společně s Litici a Žamberkem drželi páni z Bubna Doudleby až k roku 1809. *Mikuláš starší z Bubna* v posledním pořízení (roku 1608 ve dsky vloženém) učinil z Litic, Doudleb, Žamberka, Jelení a Bláta svěřenství rodinné, jež posud jen Doudleby, Jelení a Bláto (viz díl I. na str. 176.) obsahuje.

[1]) DZ. 7. C 20, 13. D 6, 87. B 30, 13. G 7.

[2]) O položení osady této lze jen tolik říci, že se musila nacházeti v mezích pozdějšího statku Doudlebského; snad stála hned při Doudlebích a splynula s nimi v jednu osadu, aneb svedena na druhý dvůr popl. při Doudlebích. Osada bývala za starých dob zvláštním statkem pozemským. Připomíná se totiž již r. 1330 Lucek (Lukáš) z Polic, snad týž, jenž se r. 1323 Luckem z Litohrad nazývá (arch. Kostelecký a bibl. Pražské), a r. 1398 Zajíček z Policí ve smlouvě faráře Kosteleckého (lib. conf. XIII a. f. 82). Před r. 1540 prodali Ondřej a Vilém bratři z Jablonice ves Polici celou, dvůr Mníšek a platy ve Příkazích, Vrbici a Chotěšinách Václavovi Okrouhlickému ze Kněnic (DZ. 1. K 21).

Po odprodání panství Žamberského (Litického) držel Doudleby a Jelení *František* hrabě *z Bubna*, c. k. komoří a setník u vojště. Když byl tento r. 1863 dne 12. dubna ve Vídni v 72. roce věku svého zemřel, připadly svěřenské statky synu bratra jeho Ferdinanda, hraběti *Otakarovi z Bubna a z Litic* († r. 1881).

6. HŘÍŠTĚ.

Nedaleko od Doudleb severně spatřuje se zajímavé tvrziště,[1] jehož okolí se posud „v Říšti" říká. Původně tu bylo sídlo vladyk ze Hříště, jichž poslední, *Kačka*, vdala jedinou dceru svou za *Otíka z Bubna*. Tento jsa praotec nynějších hrabat z Bubna a z Litic byl, tuším, synem Stacha Bubna z Hrádku, jenž se sem z Plzeňska přestěhovav, kolik let ve službách na hradě Potšteině zůstával. Dostav se Hříštěm také něco šosovních dědin při Kostelci, dlouhé měl ústrky s Petrem, farářem v Kostelci, o stav, cestu a ostrov u mlýna kostelního, jež pan Jindřich Lacembok z Chlumu r. 1397 urovnal. Ten vypověděl, aby stav zůstal, jak jej byl farář udělal; cestu, která šla ke mlýnu mimo zahradu Kačky ze Hříště a Otíka z Bubna, aby opravoval farář aneb kdož by mlýna užíval, stav a ostrov konečně aby kostelu zůstaly. Za to přislíbeno Kačce a Otíkovi, že mají míti v kostele pohřeb věčný a při službách božích že se má na ně pamatovati.[2]) Otík se připomíná ještě v listě d. roku 1406 dne 23. dubna, jímž obdrželi Kostelečtí dědinu jménem Lán.[3]) *Heřman ze Hříště* přivěsil r. 1442 pečeť svou k listu, jejž dal Hynek Krušina z Lichtemburka Kosteleckým,[4]) a byl bezpochyby potomkem Otíkovým.[5]) Ještě v témže století spustla tvrz i se staveními při ní se nacházejícími a dostala se potom k Doudlebům; v zápisech desk zemských osady této již se nepřipomíná.

7. JELENÍ HRAD A TVRZ.

Městečko Jelení jest slušné a ve své hořejší části pravidelně na náměstí a ulice rozděleno. Pochází to odtud, že část tato teprve pozdě založena, když páni grunty své v těchto místech rozprodali. Původně byla na Jelení, kde je nynější dlouhá ulice od kostela, jen ves, nad tím výše býval dvůr, jehož místo domky (č. 3—5) zaujímají. Proti tomu v rohu nynějšího náměstí býval *hrad* rozsáhlý, ale slabě zpevněný; neb příroda k jeho tvrdosti nic nebyla přičinila. Býval prý namalován v kostele. Spustl brzo, tak že po něm nic nezbylo. Na jeho místě postavili páni v šestnáctém století *tvrz dřevěnou* od hůry až dolů, ale před 70 lety byla tak chatrna, že ji musili zbourati. Nyní stojí na tom místě domek z kamene postavený.[1])

[1]) Pan Vácslav Koďousek, spisovatel monografie Doudlebské, jenž tvrziště to r. 1878 objevil, takto je popisuje: Jdouce z Doudleb úžlabím vedoucím k položení v Říšti najdeme zbytky několika hrází rybničných a potom uzříme malý pahrbek, kterému „na zámečku" říkají. Pahrbek tento jest okroublý, ale na vrchu svém nerovný a ku středu vystupující, tak že se podobá starodávnému jezdeckému štítu. Vrch jest nyní zorán, čímž arci povstalo, že nad zříceninami kdysi uprostřed nahromaděnými prsť se nahromadila a vyvýšeninu utvořila; nalezeny tu byly všelijaké středověké starožitnosti. Nad tvrzí i pod ní byly rybníky, jimiž se okolí její mohlo zatopiti, tak že potom k ní přístupu nebylo

[2]) Lib. erect. XIII a. f. 82.

[3]) Archiv Kostelecký.

[4]) Tamže.

[5]) Viz Balbini epitome 599.

Starší osudy hradu Jelení jsou úplně tmou zahaleny a nelze nám starší jeho držitele vypátrati; snad patřil nějakému mocnějšímu rodu, který se po něm nejmenoval, nýbrž podlé jiného sídla; snad to byli páni z Častolovic, kteří měli hojně zboží v našem okolí; posloupnosť pozdější by k tomu ukazovala. První nám jistě známý držitel Jelení byl *Jiří z Poděbrad*, za něhož však již hrad v rumy klesal. Když se synové jeho r. 1472, 9. března o dědictví otcovské dělili, dostaly se *Bočkovi z Kunštatu* Litice s rozsáhlými statky, zejména i „zbožie Jelenské a Tyniště."[2]) Nástupce jeho *Jindřich kníže Minstrberský* prodal r. 1495 panství Litické s připojenými zbožími, zejména i Jelení hrad pustý, vsi Čěčovou, Čermnou Velkou a Malou, Plchovky, Lhotu nad Jelením, Jelení Svrchní i Spodní vsi celé *Vilémovi z Pernšteina.*[3]) Páni z Pernšteina drželi Jelení více než půl století, ale pustý hrad, jenž se posléze r. 1552 připomíná,[4]) nikdy více neobnovili, poněvadž toho nepotřebovali.

Při rozprodání panství Potšteinského skrze Arnošta falckrabí na Rýně nabyl vsi Jelení (mezi tím na městečko povýšené) *Přibík Beneš Sekerka ze Sedčic*, jeden z předních rváčů ve Hradeckém kraji. R. 1555 v červenci byl ve Hradci ještě s jinými známými a znechutil si nějak Adama Týma z Pošky. V noci, když již Adam v komoře u Martina Volfa ležel, přišel Sekerka do toho domu a volal, až se ozývalo: „Vstaň, jsi-li dobrý, a pojď dolů, všaks řekl (slíbil); a nepůjdeš-li, nejsi dobrý, a kdybys byl dobrý, šel bys." Tým se bál jíti na kordy, ale žaloval na Sekerku pro „slova hanlivě na poctivosti důtklivá."[5])

Po Přibíkovi zůstali tři synové nezletilí: *Ladislav, Mikuláš* a *Jan Ratibor.* Za jich nezletilosti spravoval statek strýc jejich Jan, a poněvadž ho udržeti nemohl, prodal jej *Heřmanovi z Bubna* a na Skašově za 8200 kop míš. O zaplacení statku, který obsahoval Vrchní Jelení městečko, ves Dolní Jelení s podacím, mlýny a dvorem poplužným, povstaly rozmíšky mezi Sekerkami a Heřmanem, jež sice smlouvou roku 1573 dne 19. října učiněnou narovnány byly,[6]) avšak vklad téhož zboží ve dsky zemské stal se přece teprv r. 1577 dne 7. června.[7]) Dotčený Heřman postavil novou tvrz při dvoře ve Vrchním Jelení a dětí nemaje učinil roku 1586 takové pořízení o manželce své Salomeně z Bydžína, že jí poručil po smrti své statek Vrchní a Dolní Jelení; kdyby zemřela neb stav svůj vdovský proměnila, měla zboží ta spadnouti na osoby, které by kšaftem svým zřídil.[8]) Šetrným jsa hospodářem nejen statky své zlepšoval, ale i rozmnožoval; roku 1590 dne 7. června koupil od Hertvíka Zejdlice ze Šenfeldu vsi Čičovou se dvorem poplužným a ves Malou Čermnou, r. 1591 dne 5. března od strýců svých Vácslava a Jana ves Říčky s krčmou a díl vsi Libchavy (nynější Prostřední Libchavu), konečně toho roku dne 15. června od strýce Mikuláše mladšího vsi Skrovnici Velkou a Malou,[9]) čímž dosáhl statek Jelenský pozdějšího svého objemu.

Heřman byl svého času pán rytířský, udatný, „a u svého krále na slovo vzatý," jenž byl pro svou zkušenosť a mysl hrdinskou

[1]) Ve příčině polohy hradu Jelenského toto lze doložiti: Heber (III. 226) popisuje tvrziště půl hodiny od Ostřetin a hodinu od Jelení vzdálené a klade sem v VII. svazku díla svého hrad Jelení. Ale tomu nelze nijak víry přikládati. Já naschvál po Jelenském okolí bedlivě pátral a vyslyšev zprávy sousedů starých a víry hodných, na tom jsem přestal, co shora pověděno.

[2]) Arch. č. I. 302.

[3]) Reliq. tab. II. 473.

[4]) „Rychmberk a Jeleni hrady pusté" (DZ. 86 E 1).

[5]) Reg. 17 F. k s. D 17.

[6]) DZ. 61 F 1.

[7]) DZ. 19 K 30.

[8]) DZ. 23 D 21.

[9]) DZ. 170 H 21, O 7, O 8.

polním maršálkem ve válkách tureckých učiněn. Ze svých cest, kteréž konal po Africe, přinesl prý s sebou na Jelení lva, jak svědčí pověsť v básni Macháčkově spracovaná. Nedlouho před úmrtím svým kázal r. 1600 nový chrám v Jelení na svůj náklad stavěti, ale sotva se dokonání jeho dočkal; zemřel r. 1602 dne 26. března o hodině 22. na velikém orloji a pohřben v kostele nově vystaveném. [1]) O náhrobku jeho a že dotčená pověsť jest pravdiva, již shora (str. 90.) promluveno.

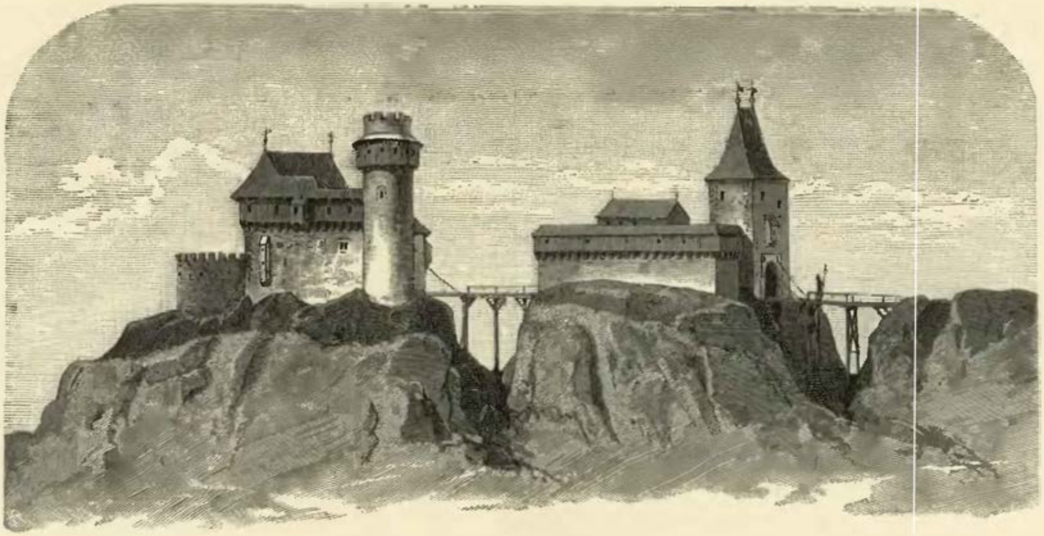
Ve statek Jelenský uvázala se nyní vdova *Salomena z Bydžina*, neb ona měla děditi statek tento a nad to ještě 3000 kop obdržeti, pročež se k zaplacení peněz i na jiný statek n. Heřmanův potahovala, kterýž se dostal dědictvím bratru jeho *Mikulášovi* staršímu *z Bubna*.

[1]) Časop. mus. 1836 str. 285; Bienenberg, Alterthümer I. 117.

Aby nepřišlo k větším ústrkům, smluvili přátelé obě strany r. 1602 dne 15. října tak, aby Salomena povinna byla statku Jelenského Mikuláši postoupiti, avšak „ve tvrzi v Horním Jelení“ aby od této smlouvy do 4 neděl pokojně zůstala, dokud by si obytu nového neopatřila; Mikuláš jí však připověděl, že ji bude i s čeledí za ty 4 neděle stravou opatřovati a chovati a také dobytek její svou picí krmiti, když by pak statku a tvrze postoupila, že jí má na jistý způsob 10.000 kop míš. vydati. [1]) Mikuláš učinil ze všeho jmění svého svěřenství rodinné, ke kterémuž Jelení posud náleží, jsouc jako částí statku Doudlebského. [2]) Tvrz zdejší, ve kteréž potom držitelé nebydleli, spustla velmi brzo.

[1]) DZ. 176 O 10.
[2]) Viz V. Kodouska monografii Doudleb.

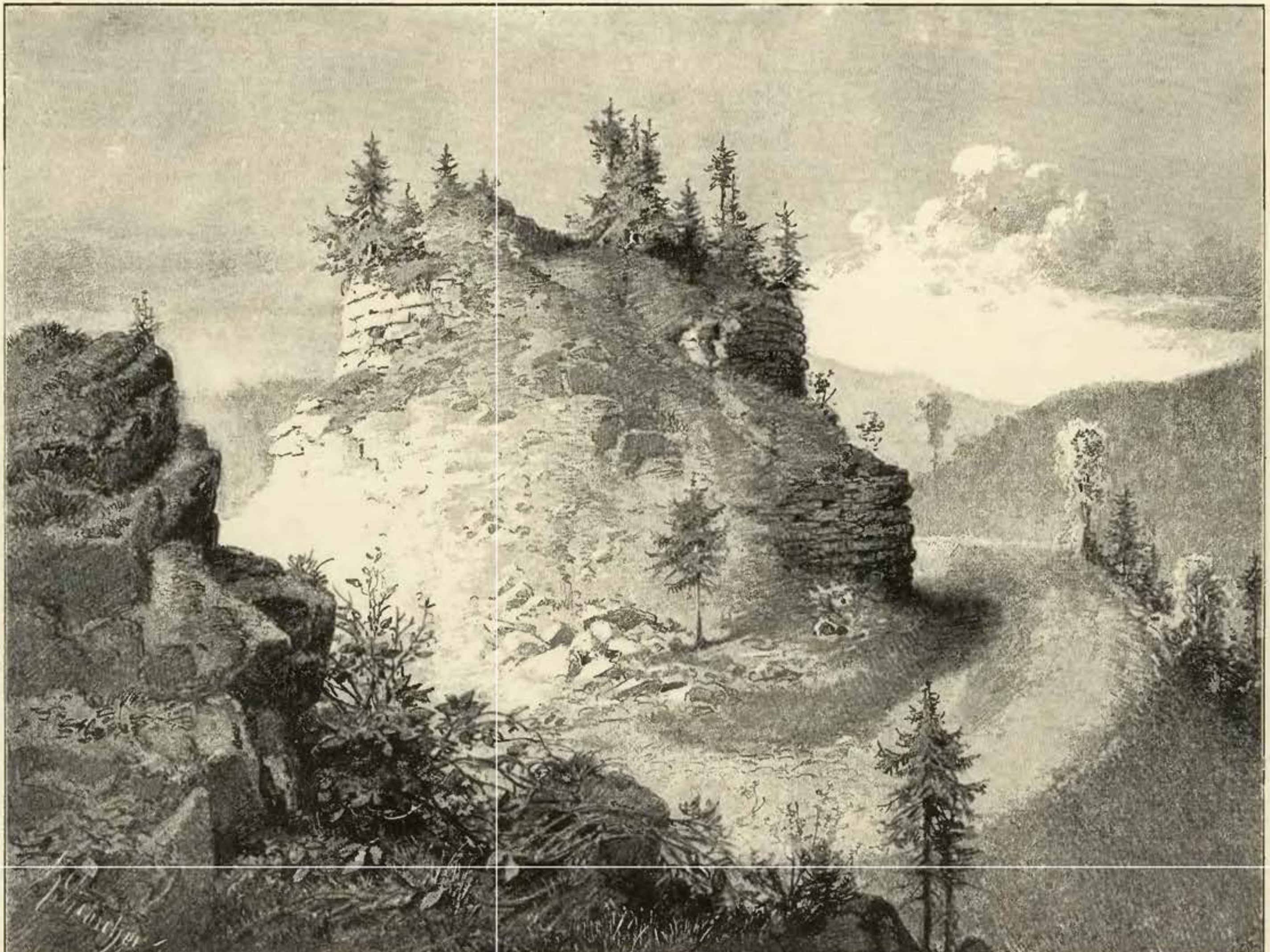

Skuhrov Hrad.

Vesnice Skuhrov leží asi 2 hodiny cesty na sever od Rychnova mezi vysokými stráněmi a ve stínu zelených stromův a křovin; vysoko nad ní na západní stráni viděti jest kostel, faru, školu a od nich na jih kopec tak zvláštní podoby, že v něm ihned staré hradiště poznati lze. Starou cestou, kudy se již před 600 lety jezdívalo, chodí nyní nábožní křesťané ze Skuhrova a okolí ke kostelu a pobavivše se na cestě milým pohledem na tiché, pěkné údolí, od staré cesty odbočí a za vraty hřbitovními mizejí. Za onoho času se poutníci zde nahoře dělili; mnozí z nich dali se cestou ke kostelu, kterýž stál v prostřed *podhradí* neb městečka, jiní však spěchali ke *hradu*, který stál na ostrohu z pláně vybíhajícím. Nyní sem kromě Skuhrovských málo kdo zabloudí, a kdo sem přijde, diví se bokům hradiště, které k údolí a k řece Solnické strmě spadají a na druhé straně k debřině od Hraštic se táhnoucí něco volněji se svažují, pročež hrad na této západní straně ještě příkopem a valem chráněn byl. Do *předhradí*, kteréž od kostela a fary hlubokým příkopem odděleno bylo, domácí po zvoditém mostě ihned, cizinci jen po dlouhém prohlížení a vyptávání přicházeli; nyní se příkop z části zasypaný a zarovnaný snadno přeběhne.

Předhradí málo prostranné na všech stranách zavřeno bylo hradbami, jak svědčí zbytky zdí a základy drnem zarostlé; bránu chránila hrubá čtyřhranná věž, jejíž základy se také posud spatřují. Mezi předhradím a hradem jest také hluboký *příkop* ve skále vytesaný, kterýž od 300 let naplňuje se prstí spláchnutou a zarůstá neustále; nicméně to potřebuje posud hodně lezení, nežli vkročiti můžeme nahoru na *hrad*. Tento sice nebyl prostranný, a proto také nádvoří zde jen malé býti mohlo, ale k obývání měl místností dosti, an jediný palác obsahoval. Podoby byl čtverhranné, jak dosud ukazují kusy zdí rumem zasypané a travou zarostlé, a na pravém rohu severním měl okrouhlou věž, která bránu pod ní stojící bránila. Na místě věže posud viděti jest kopeček něco vyšší než ostatní povrch a zvenčí shledati lze ještě část okrouhlé zdi. Zdá se, že i na druhé straně věž nějaká býti musila, neb aby se z této okrouhlé věže i debřina na druhé straně přehlédnouti mohla, tomu asi vadilo stavení vysoké a vysokou střechou opatřené. Hradeb zvláštních pro skrovnosť místa tu nebylo a pro velikou výšku hradiště jich také nebylo třeba. Na konci ostrohu pod palácem bylo prázdné místo hradbami zavřené, aby se tu praky postaviti mohly.

Skuhrov.

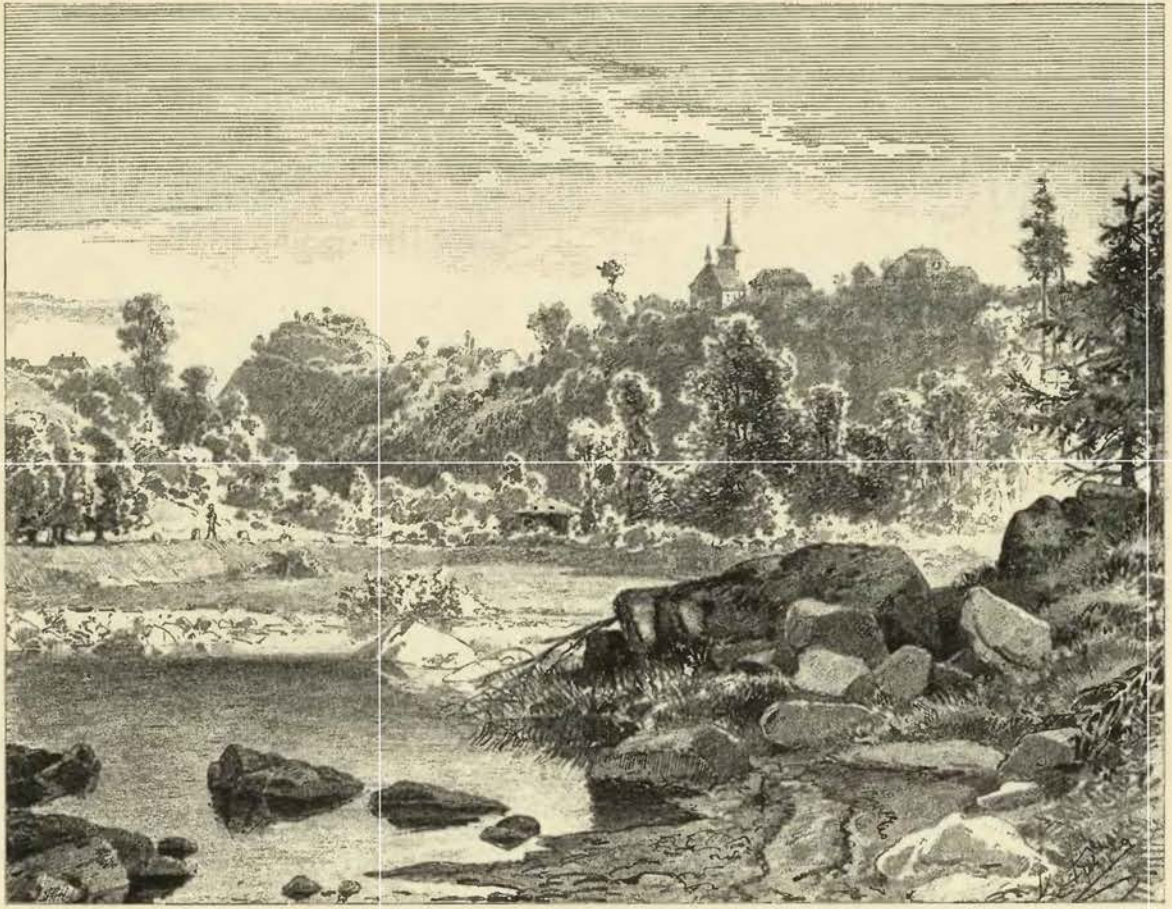

Skuhrov. (Idealní pohled.)

Zakladatelé a první držitelé hradu a horského údolí pod ním ležícího, kteří lesnatou prve krajinu vzdělávati počali, nejsou nám známi. Okolo roku 1280 přistěhoval se do krajiny zdejší *Mutina*, praotec pánů z Dobrušky, jenž maje některé statky v poříčí Orlice, tušim, i klášter Sezemský založil; když pak roty Otíka Braniborského v Čechách mnohá násilí páchaly, přidal se „Mutyně Skuhrovský" k jiným mužným pánům kraje Hradeckého a statečně jim odpíral.[1] Po něm drželi Skuhrov s příslušenstvím páni moravští z Meziříčí pocházející, s pány z Lomnice a z Tasova příbuzní a křídla jako znaku rodinného užívající. Zajímát zajisté, že znak tento spatřiti lze také ve starožitném kostele kláštera Sezemského, a že se tudíž pravdě podobá, že páni ti Skuhrov a Sezemice dědictvím po pánech z Dobrušky přijali. Z rodu toho žil ve 13. století pan Jenec, důvěrný přítel a též příbuzný (?) Přibyslava, jenž dal jmění k založen kláštera Žďárského; týž byl otcem tří bratří: Ješka z Meziříčí, Buzka z Lomnice a Tobiáše z Tasova.[2] Bratří ti žili na počátku 14. století a působili ponejvíce na Moravě; zejména proslul Jan, zastávaje nejvyšší úřady v zemi této. Týž měl s chotí svou Jitkou tři syny: *Vznatu*, *Tasa* a *Ješka*, z nichž se onino dva již r. 1317 připomínají.[3] Synové tito s otcem svým darovali r. 1321 podací kostelní v Solnici blízko hradu svého Skuhrovského klášteru Zderazskému, při čemž byl také Janův bratr Dobeš z Tasova a Jan syn jeho přítomen.[4] Vedlé zvyku tehdejšího oddal se nejmladší syn stavu duchovnímu (r. 1334); také sestry jeho Ofka a Kateřina toho příkladu následovaly, obě byly jeptiškami v klášteře sv. Kláry ve Znojmě.[5]

Bratří Vznata a Tas oddělili se před rokem 1338 tak, že podržel onen Křižanov a tento vzal Skuhrov s jiným příslušenstvím. Oba byli již tehda v letech pokročilí; Tas měl již r. 1333 dcerku Jitku ve věku panenském postavenou,[6] a druhou dceru Elišku provdal asi r. 1349 za Smila z Kunštatu.[7] Tas sám se vyskytuje častěji v pamětech českých i moravských. Roku 1320 byl rozsudí pře mezi Mutinou z Dobrušky a měšťany tudíž o roboty a jiné povinnosti,[8] pak zasedal r. 1348—1351 na soudě zemském v Praze.[9] Vedlé toho potřebován byl od císaře Karla v rozličných poselstvech a jednáních, někdy se nacházel při jeho dvoře, zejména jest podepsán roku 1349, 26. prosince v listě, jímž císař udělil Moravu bratru svému Janovi.[10] Po r. 1351 se nepřipomíná, než Skuhrov drželi bratří *Jan* a *Vznata ze Skuhrova*, synové jeho.[11] Oba drželi roku 1359 ves Lepolisy u Chlumce, darovali toho roku dne 20. června podací kostelní v městečku Solnici bratřím řádu Cyriaků a čtou se jako svědkové r. 1361 v nadání učiněném kostelu v Dobrušce. V letech následujících nalézáme Jana, an Skuhrov drží a spravuje, dostav jej snad za díl svůj; vyskytuje se totiž jakožto kollator několika kostelův okolních, zejména v Újezdě (r. 1362), v Lukavici (r. 1363—1368), v Javornici (r. 1364—1367), a r. 1367 držel také hrad Rychemberk se zbožím

[1] Dalimil kap. 93. [2] Chronica domus Sarensis. [3] Chytil, cod. dipl. VI. 95. [4] Tamže 143. [5] Tamže 345, 350. [6] Tamže 350, Brandl, codex dipl. VII. 133, 219. [7] Dsky Brněnské, Pam. arch. X. 715. [8] Archiv v Dobrušce. [9] Arch. II. 338, 339, III. 309. [10] Brandl l. c. VII. 684. [11] Borový, lib. erect. I. 6—7, 33, Brandl IX. 105.

Skuhrov.

k němu příslušným.[1]) Po roce řečeném nepřipomíná se více; jsa, tuším, zdraví nedostatečného záhy zemřel, a zboží jeho přešla na Vznatu bratra, kteréhož nalézáme jednou (r. 1376) na soudě zemském v Brně spolu s nějakým Čeňkem ze Skuhrova, kolikráte pak jako patrona kostelů na Skuhrovsku a Rychembersku, zejména r. 1375 v Újezdě Vysokém, r. 1376—1383 v Javornici a r. 1379 na Lukavici.[2]) Koupil také zboží Voděradské, v jehož držení se roku 1380 nacházel. Ve starším svém věku opustil, tuším, Skuhrov a usadil se na Staré a Pardubicích, kdež před r. 1384 zemřel. Zboží jeho všechna, poněvadž dětí po sobě nezůstavil, spadla na krále,[3]) jen zboží Skuhrovské ještě nějaký čas v držení pánů Meziříčských zůstávalo.

Jan a *Jaroslav* bratří z *Meziříčí* byli roku 1386 pány Skuhrovskými, neb toho roku 10. srpna obdařili město Solnici (ke Skuhrovu patřící) právem městským Hradce Králové, začež si vymínili, aby Solničtí jim a nástupcům jich ročně 16 kop (8 při Narození p. Marie a 8 v masopustě) odváděli.[4]) Byli-li snad synové Janovi aneb dosáhli-li Skuhrova koupí, není známo. Že by byli dosáhli Skuhrova dědictvím, nasvědčuje to, že Jan za Vznatinu duši dal plat na nějaké vésce.[5]) Jan stav se samotným držitelem prodal panství Rychemberské a Skuhrovské r. 1387 *Půtovi* z *Častolovic* a *Bočkovi* z *Kunštatu a* z *Poděbrad*, oběma spolu. Noví majitelé učinili toho roku dne 17. června smlouvu, že sice má každý z nich držeti polovici statkův, ale vše oběma má zůstati v nedílu.[6]) Povstal tím způsobem spolek obou rodů, vedlé něhož se rod Kunštatský po vymření Častolovských k některým jich zbožím táhl. Půta stal se nedlouho potom samostatným držitelem. R. 1390 podával dvakrát kněze ke kostelu Skuhrovskému a v Újezdě Bílém.[7]) Anně z Osvětíma, manželce syna svého Půty mladšího, převedl r. 1396, 2. června věno její, jež posud měla jen na Skuhrově, na obě zboží, totiž „Skuhrov hrad a město před hradem, Rychemberk hrad, Solnici město s dědinou, lukami, dvory popližnými a kmetcími a vesnicemi, též rybníky, mlýny, potoky, lesy, řekami atd.“[8]) Manžel její *Půta* prodal roku 1400 dne 15. února popluží své ve Voděradech faráři tamže za peníz laciný, ale zavázal jej za to, držeti kněze střídníka. Zemřel brzo potom, neb již roku následujícího (roku 1403, 10. listopadu) ustanovovala Anna se synem svým *Půtou* nového faráře ve Skuhrově.[9]) Vešla tehda také v držení věnného svého dědictví, jež spravovala, sedíc napřed na Rychemberce a potom na pevnějším Kladsku; v letech 1403—1418 měla také právo podací v Újezdě[10]) až do smrti své, an syn její po rozličných krajinách za příčinami válečnými těkal. Ačkoliv byl hrad její Rychemberk roku 1425 kališníky dobyt, přece držela mocnou rukou katolictví na tomto panství, podávajíc ještě roku 1432 dne 28. dubna faráře katolického do kostela Skuhrovského.[11]) O dalších osudech Skuhrova nic nevíme; neníť známo ani, zdali jej Kolda k Rychemberku držel, ani zdali se dostal po smrti Annině rodu Kunštatskému.

Když zase práva v zemi před se šla, a to dlouho po smrti Annině, provolány hrady Skuhrov a Rychemberk se Solnicí za odúmrť, a král Ladislav daroval je (pokud byly věnné) nejvyššímu purkrabí Zdeňkovi ze Šternberka (r. 1454). Od toho postoupena jsou táž práva r. 1455 *Jiřímu* z *Kunštatu a* z *Poděbrad*, správci království. Tento zveden r. 1456 na ty dědiny do 2750 kop,[12]) a poněvadž se byl stal též dědicem pravým Skuhrova a Rychemberka, nebyly mu od těch dob žádné překážky více činěny. Za dob těchto, ne-li již za husitských, pozbyl hrad bývalé své důležitosti, nejsa vedlé pevnosti také obydlím panským, pročež záhy počal pustnouti a za pana Jiříka docela v rumy sklesl a zboží jeho s panstvím Litickým, a Rychemberským splynulo. Kdy se to zběhlo, není nám ovšem známo, poněvadž se nedostává zápisů podrobných. Když tedy prodáno panství to r. 1495 *Vilémovi* z *Pernšteina*, jmenováno v listině trhové toliko městečko Skuhrov; o hradu se mlčelo, poněvadž již sídlem nějakého zvláštního zboží nebyl. Následující páni drželi Skuhrov k panství Potšteinskému. Když pak toto rozprodáno bylo, prodal *Arnošť* falckrabě na *Rýně* a *kníže Bavorský* (r. 1558, 15. července) *Benjaminovi* z *Vlkanova* město Solnici, vsi Litohrad, Ještětice s manem, Újezd, Brocno, Brocenko, Kvasiny, městečko Skuhrov a nad ním hrad pustý, Svinné Veliké, Svinné Malé s manem, Hraštici, Proloh, Rybníčky, Dobré, Lukavici Horní, Ouřín Velký a při něm Nový Hrad pustý s rychtou svobodnou, Ouřín Malý, Bukovinu s 2 many, s krčmami a vším příslušenstvím. Hrad valně sešlý nebyl již opravován, poněvadž se nelíbilo novému držiteli na vysoké hoře mezi těsnými hradbami bydleti, a když pak nové sídlo v Solnici povstalo, počal se statek také Solnickým nazývati.

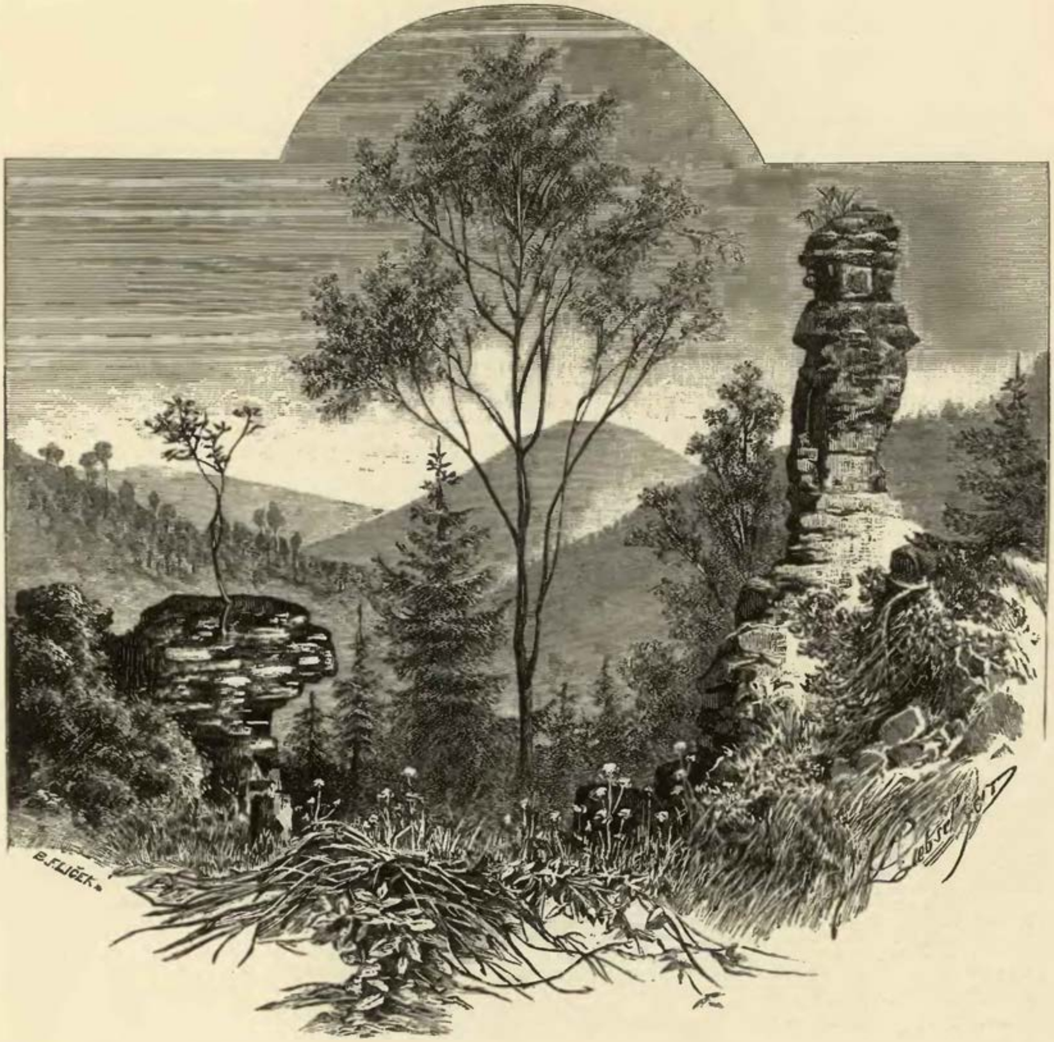
[1]) Lib. conf. I. F 5, 9, G 5, J 1. [2]) Dsky Brněnské 121, lib. conf. III. C 13, 15, B 18, D 15, 23. [3]) DD 13 f. 7, 34. [4]) Arch. guber. 90 A II. (Pam. kniha far. Solnic. 531). [5]) Viz archiv č. II. 49. [6]) Sommersberg I. 1008 v něm. překladě, kterýž oplývá chybami. [7]) Lib. conf. V. A 8 B 6 F 10. Také v Lukavici r. 1392—1397 podával (ib. F 10, Q 15). [8]) Arch. č. II 49. [9]) Lib. conf. VI. E 3. [10]) Ibidem VI. D 19, VII. A 20, K 7. [11]) Lib. conf. IX. G. 10. [12]) DD. XVI. 16, XXIII. F 9 (arch. č. III. 555, 560).

Nový Hrad.

Nejkrásnějším obrázkem z hor Orlických, na pěkné krajinky bohatých, jest okolí *Klečkovského mlýna*, severovýchodně od Skuhrova. Vysoké stráně po obou stranách tichého údolí porostlé jsou buď stinnými lesy aneb jsou pasekou vždy zelenou, na níž starostlivá příroda i za doby největšího sucha dobročinnou vláhu sesílá. Kdo chce krásy této chutně užiti, nechť jde po cestě horní přes Novou Ves, kudy se již před sto lety do údolí Klečkovského jezdívalo; zde vysoko nad dolní cestou stoje přehlídne nejen ten rozmanitý obraz lesů, pasek, potoka se vinoucího, nýbrž uzří pod nohama svýma šedé *zříceniny starého hradu* a celé to dlouhé hradiště, na němž tento hrad stával. S vysoké stráně znenáhla a pohodlně scházeje dostane se až k onomu místu, kdež ostroh hradský ze stráně vybíhá a tudíž potok Albu nutí, aby jej celý obtékala. Zeptav se lidí ve mlýně neb v pile, jak se hrad jmenuje a proč sešel, doví se, že hradu říkali Klečkov a poslední pán jeho Mikuláš Klečka prý byl takový loupežník, že se okolní zemané sebrali, brloh jeho loupežný ztekli a dokonce rozmetali. Z dobrých zřídel doví se potom arci, že tomu tak nebylo, a že zdejší hrad slul Nový Hrad, a držiteli jeho že byli kromě jednoho stateční pánové, z nichž jeden stal se králem českým.

Poloha Nového Hradu byla taková jako hradu Brandýského: oba stály na dlouhém ostrohu a proto *trojím příkopem* rozděleny byly. Vnikajícímu nepříteli bylo tudíž kromě jiných překážek přemoci troje překážky veliké, třikráte z příkopů pracně se vedrati na hradby a nejméně troje brány překonati. Že pak to bylo věcí skorem nemožnou, ukazují ještě nyní příkopy, ač již zasypané zemí spláchnutou; neb na některých místech se z příkopu nahoru přes skály s největší pracností a opatrností vylézati musí. Prvním příkopem hlubokým a vtesaným do skály, která již mnoho zvětrala, přichází se do *prvního předhradí;* toto jest mlázím tak hustě porostlé, že tu projíti nelze, než z hromádek rumu a malty zde se nacházejících souditi lze, že na předhradí tomto dosti prostranném kamenná stavení bývala, zejména tu musila býti hned při první bráně holomčí světnice a něco dále nějaká stavení hospodářská. S místem šetřiti se tu nemusilo, neb co se sem nevešlo, přišlo do druhé ohrady. Za předhradím totiž jest druhý příkop do skály vtesaný a za ním *druhá prostora* také celá zarostlá. Od stavení tu nic neviděti, leč to jen shledati se může ze základů zarostlých, že nad branou bývalo stavení a v pravo od ní okrouhlá

Partie z Nového Hradu.

věžka. V předhradí se zvolna stoupalo výše, zde se zase sestupuje zlehka ke třetímu nejhlubšímu příkopu, za nímž *vlastní hrad* na nejvyšším kraji ostrohu vysoko nad předešlými se vypínal. Ačkoliv byl tento na třech stranách strmými boky, na čtvrté hlubokým příkopem chráněn, objat byl přece na jižní straně méně příkré ještě náspem, který od počátku přední ohrady vycházeje hrad na této straně bránil. Místo, kde brána bývala, lze poznati, poněvadž zde viděti kopec rumu; odtud jde cesta hodně do kopce a vede až na východní kraj hradu. Místy jsou tu ještě vysoké zbytky hradeb a stavení, zejména na straně jižní, jichžto přepevnému složení každý se slušně obdivuje. Zde asi býval *palác*, jehožto podzemní sklepy otevřené křovím a stromy zarůstají. Kde je nejvyšší kopec, byla někdy *věž* vysoká; spodní část její pohřbena jest pod rumem, ale ještě kusy zdí vyčnívají. Stávala na severním kraji hradu a šla od ní k paláci zeď, jež byla venkovskou hradbou na stranu východní.

Sestrojení jednotlivých částí bylo velmi důmyslné, a hrad přirozenou polohou i uměním tak byl opevněn, že ho násilím nemohli dobyti, leč by jej byli hladem vyleželi. Nad hradem, na nejvyšším temeni západní stráně, viděti jest hrubé zákopy, které kolem do kola prostrannou místnosť objímají; jsou po našem

mínění skutečným důkazem, že tu někdy nepřátelský lid ležel a hrad opanovati usiloval; kdy však se to stalo, o tom dostatečných svědectví nemáme. O bojích, které kdysi i pod hradem bývaly, svědčí šípy a jiné zbraně, které při orání blíže mlýna Klečkovského nalezeny.

Ve 14. století nenachází se zmínky o nějakém Novém Hradě v této krajině; název sám již beztoho k tomu ukazuje, že byl hrad tento založen v 15. věku. [1]) V letech 1354—1369 vládl nad okolím Uhřínova *Jan Ovčíř ze Žampachu.* [2]) V letech 1393—1395 nalézáme v držení jeho *Půtu z Častolovic*, jenž tehdáž nové faráře do Uhřínova podával. [3]) Zboží Uhřínovské bylo se tedy před tím dostalo v držení pana Půty, jenž měl v sousedství hrady Skuhrov a Rychemberk. Jeho syn nebo vnuk postavil pak na zboží tomto hrad, jemuž zvláštního názvu nedal, pročež jej lid prostě „Novým Hradem“ nazýval. [4]) Že již r. 1427 stál, dokazuje zápis souvěký a seznam všech hradů, kteréž držela katolická strana v Čechách; o Půtovi tam se dočítáme, že držel hrady Nové Hrady (Noweradi ein haus), Potštein, Helfemburk a zemi Kladskou. [5]) Nový Hrad nenáležel tedy tehda k Rychemburku, jejž držela Anna kněžna Osvětimská, nýbrž byl hlavou zvláštního statku, jenž bezpochyby z Kladska spravován byl.

Pověstný škůdce zemský Jan Kolda ze Žampachu, který některá zboží pánů Častolovských opanoval, obmýšlel také Nový Hrad ve svou moc dostati. Roku 1440 ztekl a osadil předhradí u Nového Hradu a dral se odtud dále do hradu. V tom však Jetřich z Miletínka, hejtman kraje Hradeckého, sebrav zemany a obyvatele kraje s nimi v zimě vytrhl a o sv. Mikuláši šťastně špíže na Nový Hrad dodal, tak že se posádka nejen ubránila, nýbrž i Koldu s jeho tovaryši z předhradí vytiskla. [6]) Podrobnější okolnosti děje toho jsou nám bohužel neznámy. Souditi můžeme z dějin Rychemberka, Náchoda a j., že to bylo vlastně dědictví Jiříkovo z Poděbrad, a že jediný Nový Hrad vzdoroval lupičským choutkám Koldovým. Tehda aneb něco později klesl hrad v rumy.

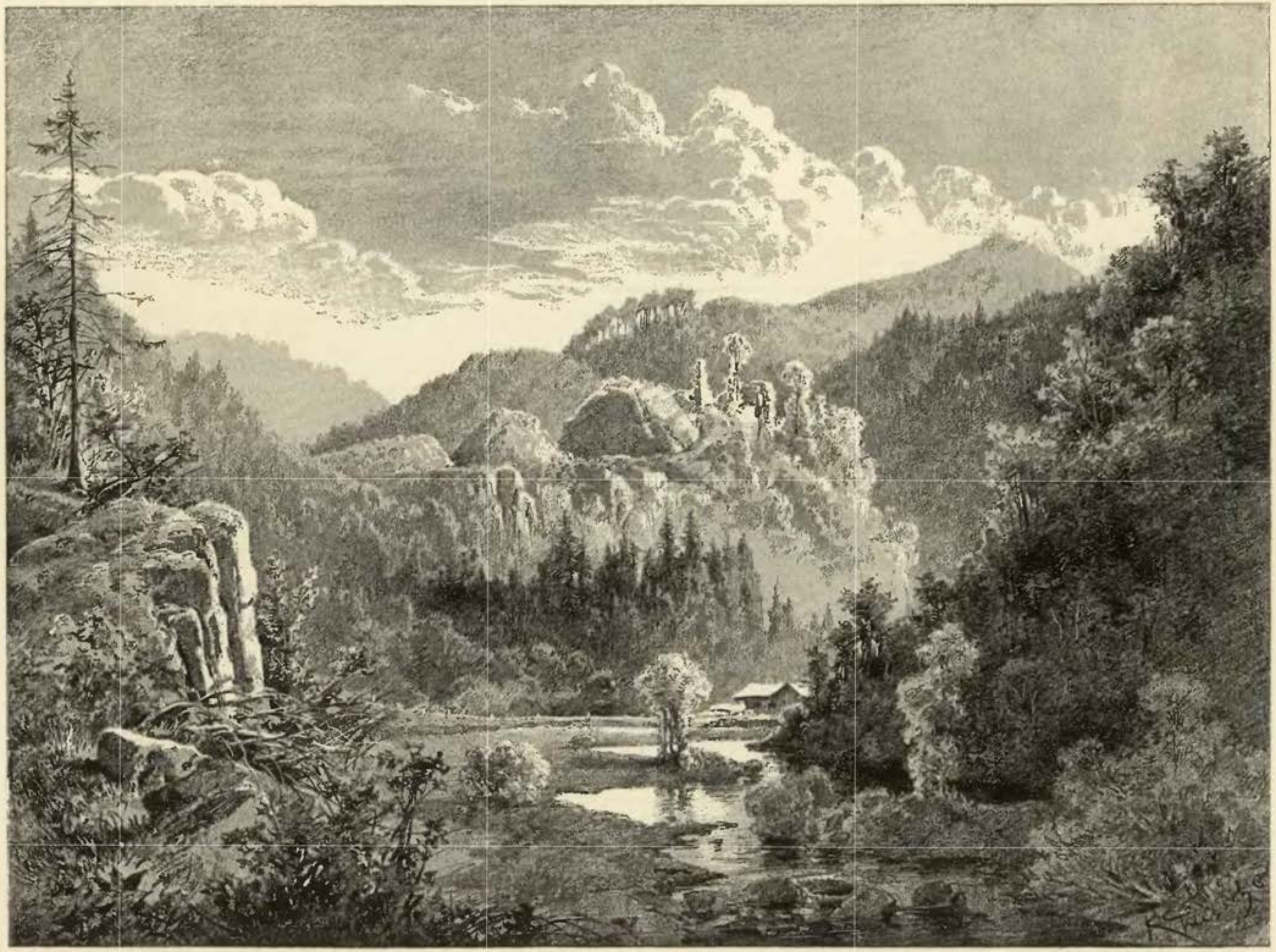
Jindřich kníže z Minstrberka prodal roku 1495 s Častolovskem *Nový Hrad pustý* a vsi k němu patřící Uhřínov Malý a Velký s podacím Vilémovi z Pernšteina, [7]) a zůstala od těch čas jeho zřícenina v držení vrchnosti Potšteinské, až teprva *Arnošt falckrabě na Rýně* r. 1558 se Skuhrovskem Ouřín Velký „a při něm Nový Hrad pustý“ s rychtou svobodnou atd. *Benjaminovi z Vlkanova* odprodal. [8]) Posledně se připomíná „zámek pustey Novey hrad“ v dílčí ceduli Solnické r. 1576.

Jméno hradu tohoto posud neznámé, jakož i osudy nevypátrané teprve pracně ze starých pamětí bylo lze najíti. [9])

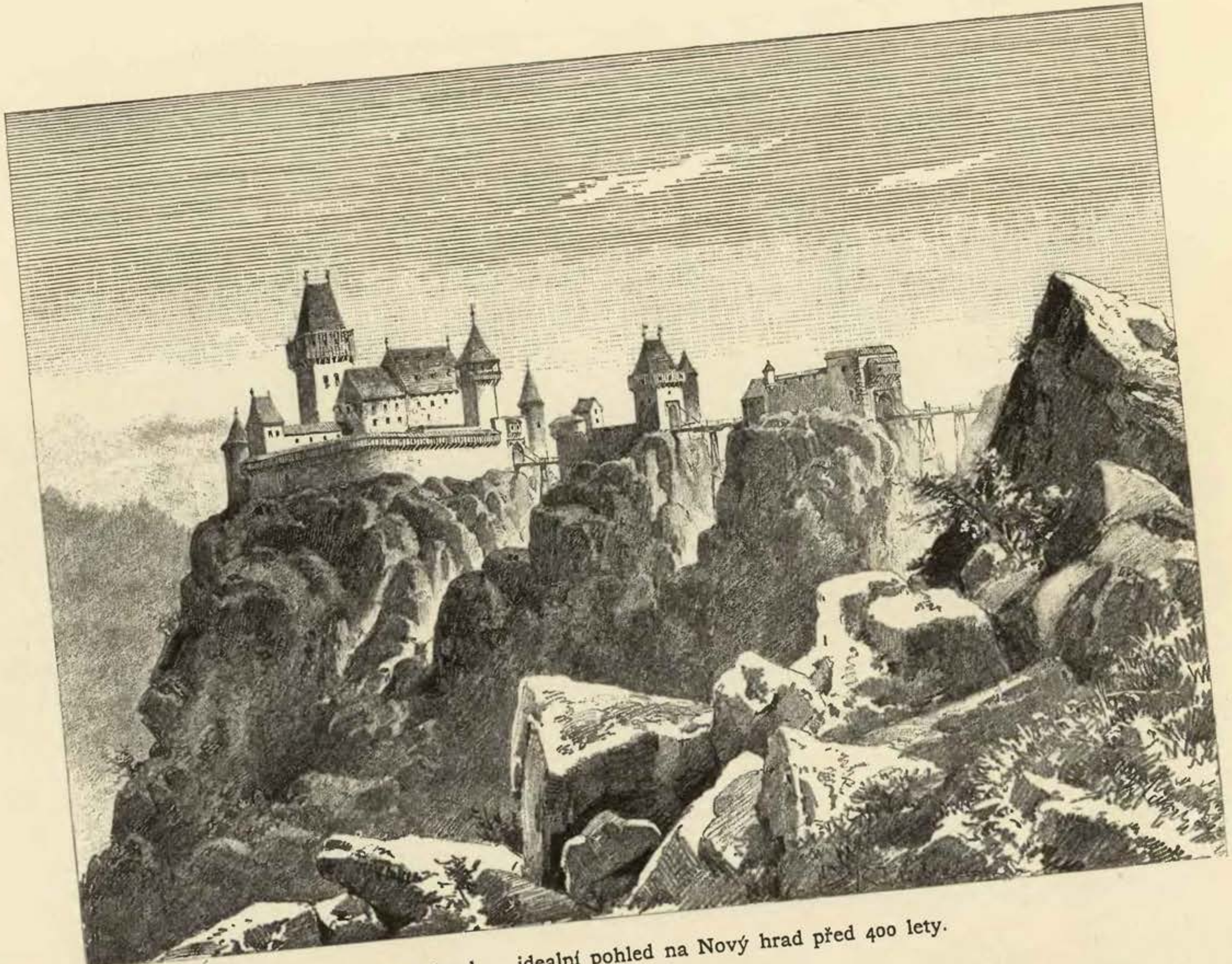
---

[1]) Nejstarší Nový Hrad jest u Kunratic, založený za krále Vácslava († r. 1419); Nový Hrad u Loun počali r. 1467 stavěti. [2]) Lib. conf. ed. Tingl I. 22, II. 16. [3]) Tamže V. 159, 183, 240. V prvním zápise položeny omylem „Uhřínovice.“ [4]) Také Wenzelstein jako název Kunratického hradu se neudržel. [5]) Friedrich v. Bezold: K. Sigmund und die Reichskriege gegen die Hussiten II. 164. [6]) Staří letopisové 122. Připomínání hejtmana Hradeckého a hotovosti kraje poukazuje arci k tomuto hradu, také Ludvík ve svých Dějinách Náchoda (vlastně neb. kn. Rojek) tak soudí. [7]) DZ. 6 A 27. [8]) DZ 53 G 26.

[9]) O poloze Nového Hradu svědčí toto: Že jej blíže mlýna Klečkova hledati musíme, vyplývá z dílčích cedulí Solnických r. 1576, kdež Nový Hrad položen k dílu Martinovu na pravém břehu řeky Solnické ležícímu, jakož i z popisu této řeky takového: „Řeka Solnická, jakž počátek svůj béře u vrch hoře a jdouc dolů pojímá s sebou potok mezní, který tu hlas svůj tratí, a jde ku pile Moravské a dále pod Mnichovy (nyní u Bílého) i pod Nový Hrad až ke Skuhrovu.“ Více pak se dí: „Potok Jeřabinec od travní hory a padá co řeky Solnické pod Novým Hradem.“ Řeka Solnická se odtud jmenovala řekou a potokem Novohradským v letech 1577—1584 (DZ. 22 K 17 a 89 C 24). Název Klečkov pochází z předešlého století a jest pouhé přispůsobení německého jména, jež ovšem z českého (snad Klečky) znetvořeno. Neb r. 1740 prodal převor P. Martin a S. Anna Hansovi Fridr. Volterovi „některé kusy v lesu Poříčí,“ kdež on si mlýn postavil; r. 1741 připomíná se již „die in dem Wald Pořitsch gelegene sogenandte Kletschka Mahlmühl.“ (Gruntovní úřad v Rokytnici Domin. Solnitz, Grundbuch von Klein-Auřim f. 361.)

Nový hrad (Klečkov).

Nový hrad — idealní pohled na Nový hrad před 400 lety.

Tvrze na Panství Solnickém.

1. SOLNICE.

Městečko Solnice patřívalo, jak shora pověděno, od nepamětných dob k panství Skuhrovskému a později ke zboží hradu Potšteina. Když panství toto rozprodáno bylo a *Benjamin s Vlkanova* r. 1558 bývalé zboží Skuhrovské koupil, byla všechna bývalá na něm sídla, jako Skuhrov, Nový Hrad a Hlodný, pusta. Aby je byl obnovil a potom jako orel na vysokých skalách bydlel, to bývalý měšťěnín zvyklý pohodlnému bytu nechtěl, nýbrž hleděl si nové, pohodlné a veselé sídlo zříditi, k čemuž se Solnice nejpříhodnějším na panství místem býti zdála. Koupiv si tedy dům městský, na tom místě „dům nový neb sídlo pánů z Vlkanova při městě Solnici“ postaviti dal. V zápise jednom roku 1568 nazývá se dům tento tvrzí,[1]) později také zámkem slove. Na poddané své laskav nejsa a toliko zisk svůj obmýšleje platy z várky zvýšil. Šetrný jsa měl všelijaké klenoty a drahocenné věci, jako na př. „vlasy panenské stříbrné pozlacené,“ končíře (rapíry), meče a tesáky stříbrem položené, ručnici dlouhou, kladivo železné, v němž byla ručnice, terč neb pavezu okrouhlou, biblí českou a mnohé kniby a konečně nádobu oltářní, „ze kteréž se při večeři pána našeho Ježíše Krista tělo jeho v chlebě podává.“[2])

Po jeho smrti rozdělili se pozůstalí po něm synové *Martin* a *Bedřich* o panství (r. 1576, 1. května), radnici a obecní věci Solnické oběma dílům ve společnosti zanechavše. Martin obdržel na svůj díl dům nový čili sídlo se sladovnou, ratejnou atd., polovici městečka s podacím, městečko Skuhrov s podacím, mlýnem a pilou, vsi Ještětice se dvorem, mlýnem a vápenicí, Újezd s podacím, Masty, Brocnou, Brocenku, Svinný Velký, Hraštici, Proloh, Rybničky, zámky pusté Skuhrov a Nový Hrad. Na díl Bedřichův přišly polovice Solnice s podacím, s mlýnem a domem za branou horní v nově postaveným, louka při Skuhrově, vsi Litohrad, Kvasiny s dvorem popl. a cihelnou, Svinný Malý se dvorem, Lukavice Horní, Debrce, Úřín Velký s rychtou svobodnou, Úřín Malý, Bukovina, Benátky a zámek pustý Hlodný.[3])

Dotčené díly celkem tak zůstaly až do smrti obou bratří, toliko s tím rozdílem, že r. 1595 dne 16. září ves Újezd s krčmou a ves Masty od dílu Martinova ke druhému dílu odprodány. Při dělení tomto sice bratří dobře pochodili, ale poddaným jich, měšťanům Solnickým, bylo hůře, poněvadž měli nad sebou dva, později do-

[1]) DZ. 88 F 1. [2]) DZm. 125 W 44. [3]) DZ. 63 H 28 — K 23.

konce čtyři pány. Bedřich, jenž jim přál a od nich pěkný plat z várek a vody vedení bral, povolil jim za to (r. 1584), aby mohli piva svá bílá i červená do všech krčem Bedřichových vystavovati; arci že při tom také na svůj prospěch pamatoval, an z každé várky jednou tolik povarného platu dostával. Však Solničti jej milovali a dlouho si o něm vypravovali, že on roku 1595 prodav dům svůj v Solnici Janovi Vlachovi, hned druhý den smlouvu zrušil řka: „Nesmím toho učiniti, abych tu mezi vámi, moji věrní milí, svého hnízdečka míti neměl!“ [1]) Avšak přes ty a takové průpovědi, které o jich laskavosti svědčiti měly, přece oba páni jen zisk svůj vyhledávali. Z těch příčin také Solnickým práv a výsad ujímali, jakož i toho dovedli, že císař Rudolf II., přehlídnuv privilegia Solnických, jim poručil, aby svým pánům člověčenství slibili a účty z peněz sirotčích a zádušních činili. Památku jejich připomíná starožitná křtitelnice za nich r. 1591 v Hradci ulitá.[2])

Po smrti Martinově synové jeho *Jan* a *Benjamin* otcovský díl mezi sebou rozdělili, ponechavše sídlo v městě Solnici s mlýnem při témž sídle, se sádkami, zahradou a starým mlýnem ve společnosti.[3]) Každý z nich obdržel čtvrtý díl města Solnice a k tomu některé vsi. Benjamin zejména držel 2 dvory poplužné v Ještěticích, vsi Velké Svinné, Proloh, Vísku a Brocno, na kterém dílu (r. 1601, 19. listopadu) Elišce ze Skalky, manželce své, 3500 kop míš. věnoval.[4]) Roku 1608 dne 3. března vidělo se bratřím i to, co posud v nedílu měli, rozděliti. Obdržel tedy Benjamin k dílu předešlému polovici sídla a mlýna, les Žábů, les Melicharů, zahradníka z téhož lesa, les „na pustinách,“ les Roudný, 2 rybníčky a role; Janovi zůstaly nějaké rybníky, polovice mlýna ve Skuhrově a 1300 kop míš.[5]) Jan seděl potom na Ještěticích. Když Benjaminova choť po nějakém čase zemřela, pojal po druhé k manželství Markétu z Nedabylic, jíž učinil r. 1611 větší věnný zápis na 4500 kop „na *tvrzi Solnici*, mlýnu při ní, zahradě, na čtvrtině města, na dvoru poplužném v Ještěticích, vsích Velké Svinné, Proloze, Brocně atd.[6]) Benjamin založil r. 1613 novou ves na Orlici za Kerndorfem, prodav novým osadníkům kus lesa, jejž oni vymýtili a ves Grünborn založili.[7])

Na druhém dílu Solnice seděl *Bedřich*, jenž byl již r. 1595 mrtev. Jménem nezletilých dětí, jež po něm zůstaly, vládli poručníci, kteří roku 1595 dne 16. září vsi Újezd a Masty k dílu tomuto přikoupili.[8]) Dosáhše let svých rozdělili se synové jeho *Karel* a *Bedřich* o díl tento. Karel obdržel dvůr popl. ve vsi Svinné (kdež si sídlo postavil), dvůr poplužný a ves Uhřinov Velký s podacím, vsi Bukovinu, Benátky, Lukavici Horní, na kterémž dílu choti své Johance

[1]) DZ. 170. H. 3. Časop. mus. 1848 III. str. 29—21. [2]) Pam. kniha farní 532, 534. [3]) DZ. 135 J 27 (vklad teprv r. 1611). [4]) DZ. 130 M 22. [5]) DZ. 184 A 12. [6]) DZ. 135 J 28. [7]) Grünborner Schöppenbuch v Kvasinách. Listina jest německá. [8]) DZ. 170 H 3.

Talackovně z Ještětic 625 kop gr. č. věnoval,[1]) a čtvrtý díl města. Bedřich obdržel čtvrtinu města a zboží Kvasinské, kdež sobě sídlo vystaviv stále bydlel. Takovým způsobem Solnické panství a město rozděleno bylo na 4 části; Karel držel první, Bedřich druhý, Benjamin třetí a Jan čtvrtý díl.

Osudná bitva Bělohorská připravila Vlkanovské o statky jich, a chudí jsouce útulek leckdes hledali. Karel, Bedřich a Jan statky své úplně ztratili a převedl je trhem na sebe (r. 1624, 10. března) *Jindřich purkrabě z Donína*, tak že se stal majitelem tří dílů města.[2]) Ty pak po nějakém čase dostaly se v držení Karmelitánův v Menším městě Pražském, jak v dějinách Kvasin šíředji uvedeme. S Benjaminem bylo milostivěji nakládáno; byl bezdětek, a statek jeho zadlužen. Pročež byla výpověď vynešena, aby Benjamin díl svůj na statku Solnickém v manství uvedl a na něj léno přijal. Čehož když pominul, vyhledával toho prokurator královský, aby dotčený díl Solnice k provolání přišel, a na toto jeho vznesení týž statek r. 1628 v Hradci nad Labem k právnímu provolání přišel, „proti čemuž on, Benjamin, jakož i žádný jiný posavad nic neříkal.“[3]) Napotom Ferdinand II., uvázav se v díl ten jako v propadlé léno, dal jej r. 1628, 28. září dědičně témuž *Jindřichovi z Donína* a ve dsky vložil a sice: tvrz Solnickou, vsi Brocno, Ještětice, Velký Ouřín, Proloh, Rybníček, Bělou, Podol a Kronštat v horách. Tak se opět celé panství spojilo.

Jaké svízele tehda rozpustilá soldateska v Solnici způsobila, může následující případ dosvědčiti. Roku 1634 „silná partaj jezdců od císařské armády v pondělí svatodušní nepřátelsky do Solnice vtrhla, město bajtovala a truhlici se vzácnými listinami z radnice vzavši neváženě roztlapala.“ Spuštění města bylo tak veliké, že se tu ještě r. 1696 asi 68 poustek napočítalo.[4]) Jindřich zemřel r. 1651, 27. února, zanechav vdovu Marii Annu rozenou z Maltan, dědičku po pověstném Španělovi Don Martinovi de Huerta, kteráž se zase za nějakého Farnspacha vdala. Po Jindřichovi držela třetí díl Solnický. Solnice za ní byla tak zadlužena, že po její smrti vše věřitelům odhádáno bylo. Takto se Solnice opět oddělila od Kvasin. Léta 1653, 20. srpna odhádal místokomorník Adam Pecelius z Adlersheimu tvrz Solnickou s příslušenstvím některým věřiteli *Bartoloměji Alexiovi*, měštěnínu Starého města Pražského, a téhož dne dvůr „ve Velkém Ouříně malý dřevěný, lesy u Bružína a Kunštatské, ves Ouřín s kostelem“ Janovi Salazarovi de Montalbano na Hrádku, JMC. naříz. nejvyššímu. Z těchto odhadů potom sešlo, a znovu odhádal r. 1665, 25. srpna místokomorník Albrecht Kryštof Hložek ze Žampachu tvrz Solnickou, dvorec Ještětický dokonce pustý, dvorec v Ouříně, díl města Solnice se čtvrtým dílem podacího, vsi Proloh, Bílé, Podolí, Brocno, Vísku a Ouřín s podacím *Matyášovi Balkonovi*, měštěnínu Menšího města Pražského, pro dluh 4285 kop 42 gr. 6 d. míš.[5]) Matyášův syn *Jan Mateuš* všechna práva ke svrchu řečenému odhadu prodal r. 1683, 11. srpna *Janovi Kornelovi von Coenenz*, kdežto ostatní 3 díly města v ty časy držel *klášter Karmelitánův p. Marie de Victoria v Menším městě Pražském.*[6]) O zlepšení svého dílu se Jan Kornel (dosáhnuv hodnosti dvorského sudí měst věnných) nemálo staral, zámek zdejší opravil a znovu postavil a také dvůr v Ještěticích na lepší stav uvedl. Týž prodal roku 1699, 23. října čtvrtý díl *Solnice* se zámkem v městě přiléhlícím, s dvorečkem, ovčínem, pivovárem, vinopalnou, jednou hospodou v nově vystavenou, se dvory a vesnicemi převorovi Karmelitánův *Theodorikovi a S. Cruce,*[7]) a tak bylo celé panství spojeno, aby se nikdy více

[1]) DZ. 139 A 22. [2]) DZ. 142 C 28. Řečeni bratři odsouzeni jsou roku 1623, 26. června ke ztrátě třetiny statku svého; Bedřich byl potom hejtmanem na bývalém zboží svém, nazývaje se r. 1630 „hejtmanem panství Solnického a Libochovského.“

[3]) DD. 7. 193 a 17. 415. [4]) Pam. kniha farní a DZ. 147. F 22. [5]) DZ. 152 D 12—19, 25—29, 29. H 29 — J 10. [6]) Převor Adalbertus a S. Josepho založil r. 1681 nový kostel Solnický.

[7]) Manual radní Solnický fol. 1. Řádná smlouva trhová učiněna teprve r. 1700 dne 8. února (DZ. 406 N 11). Vesnice se tu uvodí: Proloh, Bílý, Podol, Brocné, Velký Úhřinov, Grünborn, Ještětice a Víska.

nerozdělilo. Karmelitáni tvrze nepotřebujíce udělali z ní hospodu, kterou čas od času pronajímali, ale r. 1754 dne 2. listopadu prodal převor Volfgang tuto hospodu (das in Solnitz situirte benamsete Schlössel Wirtshshaus) Janovi Štolovskému k dědičnému držení.[1])

Popisuje se tvrz v odhadech roku 1653 1665 takto: „tvrz v městě Solnici (někdy vedlé rozdělení k 3. dílu přidělená): jest při zemi světnice veliká, za ní komora a kuchyně, vše klenuté, vedlé kuchyně malá sínka a světnička (komůrka) a vedlé ní sklep s železnými dveřmi, dále nahoru jdouc byl naproti schodům sklípek, však to klenutí na upadnutí a na podporách jest, nahoře světnička zevnitř dřevem obložená, v ní kamna a 3 sklenný vokna, potom komory tři a zase velká světnice, ty bez dveří a bez voken všechny pustý jsou a zdi se též trhají. Krovy šindelem přikryté, na podkroví mnoho výstupkův a komůrek, však střecha i ty pokoje a komůrky velké opravy potřebují. Pod zemí sklep klenutý pro vína neb piva.“ Naproti tvrzi bývala ratejna u maštal a „plac“ před tvrzí zdí obehnaný, chlívy tudíž a pivovár vedlé tvrze.[2])

2. TVRZ POSTOLKOVSKÁ V SOLNICI.

Bylať v Solnici ještě jedna tvrzka s dvorem Postolkovským. K dílu totiž Bedřichovu z Vlkanova koupen dvůr ten od nějakého měšťana Solnického a buď hned za něho aneb za syna jeho tu tvrz postavena. *Bedřich z Vlkanova* (syn jeho) postoupil dvoru toho s tvrzí manželce své *Lidmile Talackovně z Ještětic* a vydal jí roku 1616, 24. června list hamfeštní, jímžto dvůr ten ode všech povinností osvobodil. V držení toho dvora vešel pak *Burjan Felix z Vlkanova* (syn Lidmilin) a seděl zde s chotí svou Kateřinou Hubrykovou. Konečně prodali synové jeho *Bedřich Filip, Jindřich* a *Jan Petr* smlouvou r. 1670 dne 15. října učiněnou „dvůr s tvrzí“ od starodávna slove Postolkovský a k tomu patřící zahrady, domy, chalupy etc., dům v Solnici *P. Fr. Mikuláši a S. Cruce*, převoru Karmelitánův, za 4200 fl. rh. a proti vydání 12 sudů piva.[3]) Kde tvrz tato a dvůr ležely, nepodařilo se přese vše hledání v knihách jak v Rychnově tak i v Solnici uložených vypátrati. Ostatně nestojí v připomenuté smlouvě r. 1670, že tvrz tato byla v městečku, a lze ji tudíž také někde blízko něho hledati, na př. na té straně k Rychnovu, kdež prý zbytky nějakého stavení se spatřují.

[1]) Dominical-Grundbuch (na grunt. úřadě v Rychnově) I. 29.
[2]) DZ. 152 D 12 a 29, H 29. R. 1653 odhadnuta na 550 kop, r. 1665 již jen na 350 kop.

Co se týče polohy této tvrze, máme několik dokladů, z nichž vychází, že bývalá tvrz přeměněna v hostinec č. 54, nyní zámeček zvaný. Doklady o tom jsou tyto: Roku 1576 připomíná se „dům nový neb sídlo při městě Solnici se sladovnou.“ Také se dí v dílčí ceduli: „Strouha, kterou se voda z řeky Solnické při vsi Kvasinách pojímá a k domu novému aneb sídlu našemu Solnickému skrze město vede a dále skrze štěpnici na rybník Bahno i na jiné rybníky jako Kabát a Netušil“ (DZ. 63 K 7). Roku 1600 připomíná se domek „naproti mlýnu pod zámkem“ (kniha II. grunt. v Solnici 83), r. 1608 se dí: „sídlo v městě Solnici s mlýnem při témž sídle“ (DZ. 184 A 12). Roku 1617 popisuje komorník desk zemských, „jak byl přiveden k mostu obecnímu v Solnici, dále veden vždy vedlé té řeky po předměstí mimo lávky k druhým lávkám právě proti bráně městské, odkud mu také ukázána tvrz, kde pan Benjamin své obydlí měl (DZ. 191 J 16). Konečně se dí v odhadním seznamu r. 1665, že stál pivovár vedlé tvrze. Všechny tyto doklady vedou k tomu, že se zde vyrozumívá tak zvaný „zámeček,“ jehož hlavní stavení posud stojí, ačkoliv jest vnitřek jinak upraven, než býval v dobách starých.

[3]) DZ. 318 L 8. Dům tento jest, tušim, onen, o němž se dí v dílčí ceduli r. 1576, že ležel za branou hořejší.

3. KVASINY.

Jak z trhových listin panství Skuhrovského a Solnického na jevo vychází, byl při vsi Kvasinách pouze dvůr panský, a nějakého sídla při něm ještě nebylo. Při rozdílu panství Solnického roku 1576 dostal se „dvůr popl. při Kvasinách“ se vsí a některými vesnicemi *Bedřichovi z Vlkanova.* V držení tohoto dílu následovali synové jeho *Karel* a *Bedřich.* Onen obdržel první díl panství Solnického, Bedřich za druhý díl Kvasiny, Litobrady, Debřec, Ouřín Malý a Skuhrov. Za něho povstala tvrz Kvasinská.

Po osudné bitvě Bělohorské ztratili tři bratří z Vlkanova statky své a Karel z Lichtenšteina, plnomocný místodržitel, prodal roku 1624, 10. března statky jich i s tvrzí Kvasinskou *Jindřichovi z Donína* a *na Vartmberce,* JMC. komorníku, za 157.000 fl. rh. [1])

Jindřich jsa pán smýšlení přísně katolického s lidem poddaným luteránským nepříliš vlídně nakládal. Po jeho smrti (27. února roku 1651) stal se *Hannibal z Donína* dědicem Kvasin a tří části města Solnice, statku tehda tak zadluženého, že se již od několika let právo naň vedlo. Hlavní dlužník byl Šimon z Kolichreitu, cís. nejvyšší, jenž se byl dal r. 1635 na Solnici zvésti; po jeho smrti právo to spadlo na císaře a od něho přešlo na *Frebonii z Pernšteina,* paní na Litomyšli a známou přítelkyni řádů řeholních. Tato odkázala kšaftem svým (r. 1645 dne 28. listopadu) všechna práva svá k panství Solnickému, na němž měla 31.000 fl. pojištěných klášteru *Karmelitánův v Menším městě Pražském.* [2]) Ti toho konečně dovedli, že jim soudem zemským 3 díly panství Solnického přiřčeny byly. Roku 1653 odhádal jim je místokomorník Adam Pecelius z Adlersheimu a sice: tvrz Kvasiny s dvorem, dvory v Ještěticích a Svinném, dvory Debřec a Rybníček, vsi Kvasiny a Litobrady, městečko Skuhrov, Debřec, Lukavici, Hraštici, Brocno, Ještětice, Malý Ouřín, Benátky, Bukovinu, Tisovec, Jedlové neb Tanndorf, Kunštát a Gerndorf. [3]) Přikoupením ostatního dílu panství Solnického povstalo nynější panství Kvasinské. [4])

Tvrz zdejší popisuje se v odhadu r. 1653 takto: „tvrz Kvasina od kamene vystavená, však na zdech velmi strhlá, tak že skoro vůkol a vůkol pilíři a kleštěmi podepřena a stažena jest; v dole světnice pro písaře, kuchyně, 2 sklepy suchý, též jeden podzemní; nahoře v prvním štoku 2 světnice a 2 komory, pod krovy malá světnička.“ Při tvrzi bývaly maštale, vinopalna, láznička, kolna a obydlí pro vrátného.

4. SVINNÁ.

Karel z Vlkanova odděliv se od bratra svého Bedřicha obdržel za díl dvůr a ves Svinnou, dvůr popl. a ves Velký Ouřín s podacím, vsi Bukovinu, Benátky a Lukavici Horní, a založil sobě při dvoře ve Svinné novou tvrz. Měl manželku Johanku Talackovnu z Ještětic, jíž r. 1617 na dílu svém 625 kop gr. č. věnoval, [5]) a kromě toho i dvůr Postolkovský s chalupami a domem v Solnici k dědičnému užívání udělil. Súčastniv se rebellie r. 1618 ztratil veškeré své jmění a díl svůj, jenž připadl kr. fisku. Jak nahoře řečeno, přešly tvrze Kvasiny a Svinná r. 1624 v držení *Jindřicha purkrabí z Donína,* a poslednější jsouc na to spojena s Kvasinami po krátkém trvání úplně se sesula. Když r. 1653 panství Kvasinské odhádáno bylo, položeno do listiny odhadní o dvoru zdejším toto: „dvůr Svinncy, kdež někdy před lety tvrz beyvala, skrovný ode dřeva vystavený.“ Byla, tušim, tvrz také dřevěná a r. 1624 dlouho nepřetrvala; stála tudíž všeho všudy asi jen 10—20 let.

5. HLODNÝ.

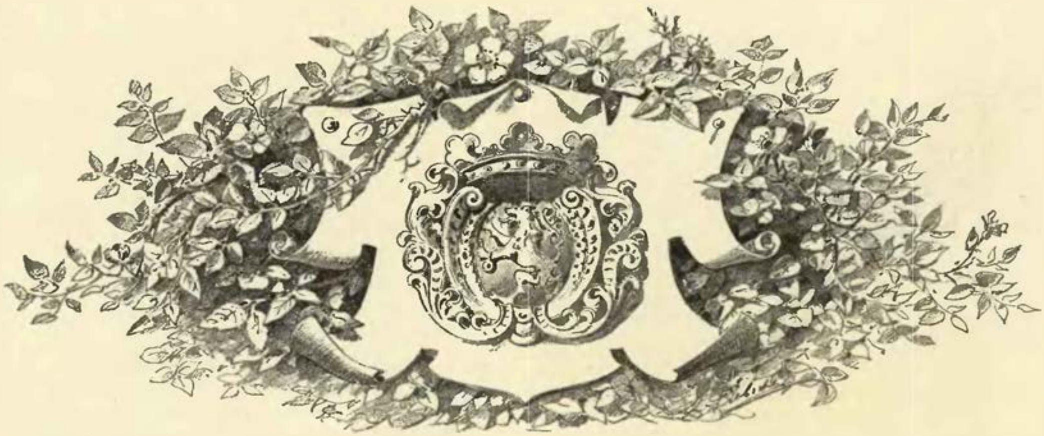
Nahoře, při vypsání Nového Hradu, již se zmínka učinila o zámku pustém Hlodném, který se v dílčích cedulích Solnických r. 1576 připomíná. [1]) Z nich vychází, že ležel na levém břehu řeky Solnické, kteráž oddělovala panství Bedřichovo od vsí Martinových, a že stál na cestě „od Podolí, potom po pravé ruce gruntův od Velikého Úhřinova k řece Solnické a gruntům Černíkovským.“ Pronásledujíce čáru tuto na katastrálních mapách přijdeme blíže Tisovce na les řečený Borka v mírné vzdálenosti od řeky Solnické, kdež na jednom místě mapy jakési zbořeniště ukazuji. S tím se pak docela srovnává, že má Kummersberkova mapa něco výše nad Klečkovem, avšak na levém břehu, zříceninu, kteráž se tu nazývá „Kletschka oder Borka.“ Lid tomuto místu říká „Stenzels Ruine.“

O osudech hradu tohoto není nic známo, ba ani bychom jména jeho nevěděli, kdyby se o něm jednou v dotčených cedulích dílčích zmínka nebyla stala. Podivno při tom, že se ani v tržních listinách roku 1495—1558, kdež se přece dopodrobna části panství Skuhrovského vypisují, nepřipomíná. Ze všeho toho souditi lze jen tolik, že byl dávno před r. 1495 zříceninou. Snad jej postavil a na něm obýval *Jan Ovčíř ze Žampachu* (r. 1354—1369), držitel zboží Uhřiňovského; když pak zboží to páni z Častolovic koupili, některý čas potřebám jejich slouživ po vystavění Nového Hradu docela spustl.

---

[1]) DZ. 293 E 22 a 142 C 28. V 17. stol. jmenuje se nám též jeden hejtman Kvasinský, a sice r. 1603 Daniel Schwung von Perdowitz pfleger der herrschaft Quassina (Kerndorfer Schöppenbuch). [2]) Jelínek, Hist. Litomyšle II. 179—180. [3]) DZ. 152 A 27 — B 24. [4]) Po vyzdvižení kláštera Karmelitánův přikázáno jest panství Solnické a Kvasinské (r. 1785) ke statkům c. k. *fondu náboženského,* než r. 1825 prodány jsou *Antonínovi Slívkovi* rytíři *ze Slivic* a jeho sestře *Marii Anně Steidlové* za 120.000 fl. k. č. Dědici jich nemohli je udržeti, a tak jich nabyl *Josef Huppmann de Valbella.* [5]) DZ. 139 A 22.

[1]) „Lesové a hory Solnické na 2 díly takto se dělí a mezují: Nejprve počnouc s hůry od řeky Němkyně, která dělí hrabství Kladské s panstvím Solnickým, cestou mimo skálu brusní k řece Vorlici, po tom doluov tou řekou Vorlicí ku potoku Bílému Bahnu a dále tím potokem Bíleym Bahnem až k znamení při tom potoce meznímu, odtud pak přes ten vrch po znamenich mezních ku potoku Studenému, potom tím potokem Studeným do řeky Zdobnice, a dále tou řekou Zdobnicí až ke znamením mezním, kteráž ukazují do Psincuov k chalupě, kde pan Fridrich číhával, od té pak chalupy cestou skrze žlaby a přes Podolí, potom po pravé ruce gruntuov od Velkého Ouřínu až k cestě Hlodenské, při které bříza stojí a na ní kříž vysekán, potom od sebe tou cestou Hlodenskou nad zámek pustey Hlodney až ku palouku, který Vácslav Škoda do Ouřína Velkého drží, odtud pak k sobě po znamenich mezních přes vršek a zase doluov až k jedli, na kteréž 4 kříže vysekány, a potom na bok po pravé straně stojící, na kterém taky 4 kříže vysekány, a dále až k řece Solnické, odtud pak doluov tou řekou Solnickou až ke gruntuom Černikovským. Pak což jest koli podlé tohoto rozdělení a vyměření a rozepsání . . . . po pravé ruce těch lesuov, hor, strání, hájuov, mýt a porostlin, též i měkejšuov, kromě lidského, to všecko k dílu prvnímu býti má a se klade“ atd. (DZ. 63 H 28 — K 23). Němkyní se vyrozumívá nějaký potok do Orlice tekoucí, Bílé Bahno jest potůček od Grünbornu dolů tekoucí, odtud šla hranice přes vrch řečený Lotzen k potoku Studenému, t. j. tomu, který se u Karlslehne spojuje s jiným potokem v dílčích cedulích Zdobnicí a na nynějších mapách Haberbach jmenovaným. Psince byly asi tam, kde je Rassdorf.

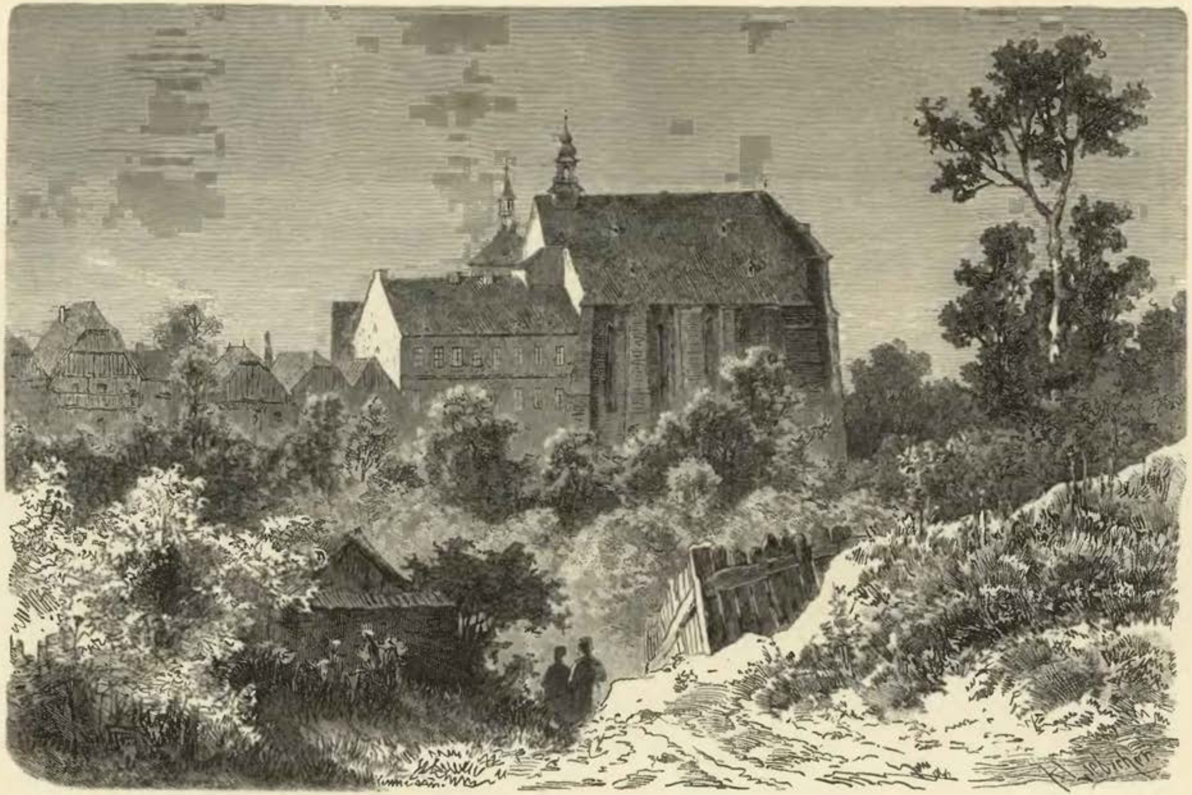
Jaroměř Hrad.

Nejmenším z měst královských byla Jaroměř, pokud ve staré ohradě se nacházela; posud dobře pozorovati jest, že od železného mostu až k Vartě za kostelem sv. Mikuláše pouze jedna ulice jest, jejížto oboustranné domy zadky svými již na bocích a úpatích ostrohu, na němž Jaroměř postavena jest, stojí. Stanoviskem města starého jest totiž táhlý ostroh, kterýž u kostela sv. Jakuba se začíná a u mostu končí; předměstí Pražské jest na místě, kde bývaly močály, Náchodské pak předměstí jest na výšině, z níž ostroh městský vybíhá. Pravou ozdobou města jest velebný a ve své prvotní způsobě zachovaný kostel, který v 16. a 17. věku pečlivě obnoven byl. Proti němu přes ulici nalézá se *děkanství*, stavení prostého slohu, ale velmi prostranné. Postaveno jest r. 1780 na místě bývalého dřevěného stavení, a to zase stálo na místě hradu a domu proboštského neb části bývalého kláštera, který prostoru od konce podloubí městského až ke kostelu a ke bráně zaujímal. Veliké sklepy z opuky postavené a prostrannosti a výšky znamenité, které se pod děkanstvím až do hloubky druhého patra nalézají, jsou jediným zbytkem domu proboštského a tudíž i hradu.[1])

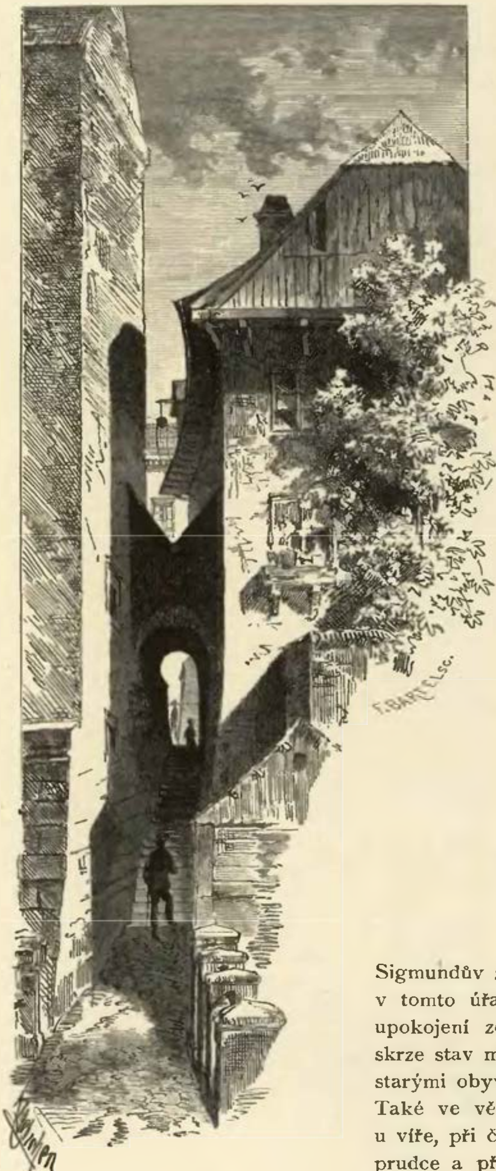
Jaroměř založena jest, jak se víře podobá, Jaromírem Přemyslovcem a potomním biskupem Pražským († r. 1090), jenž Hradecko na svůj úděl držel. Tato prvotní osada podobala se ve všem staroslovanským osadám, ohrazena jsouc plotem, v jehož zavření se dvůr a domy hradčanův nacházely. Proto osada ta výslovně hradem (arx, r. 1126) se nazývá.[2]) Jakožto věnné město právem městským vysazené připomíná se již r. 1307.[3]) V témže století povstal tu také klášter prvotně mimo hradby města (na Pražském předměstí „na Kameních“); ale poněvadž bylo místo to veliké a proto ozdoby klášterní i knihy velice se kazily, také proto, že sklepy a špižírny špatné byly, též kostel sv. Mikuláše v městě k témuž

[1]) Pam. kniha děk. str. 1163. Při stavbě mostu obnoveny zdi a sklepy podzemní, odkudž vznikla neodůvodněná pověsť, že tu hrad stával. Domněnku tu v Jaroměřských pamětech r. 1732 napsanou přijal i z Bienenberga do svého díla (III. 75), mýle se tím, že se ve starší době hrad Jaroměř připomíná. Ovšem neznal ještě rozdílu hradův v rozličných stoletích, neb i spisovatel těchto řádek, než náležitě srovnal paměti psané s památkami starými, netušil ještě před 2 roky, že jsou naše kamenné valy mladší než nasypané.

[2]) Pam. arch. II 271, scr. rer. Boh. I. 287, Bienenberg III 64 a t. d. Palacký I b. 13, Králův průvodce II. 7. Srov. Erben, Reg. 251 proti Papreckého o klášteřích str. 353 a co z toho Bbg. vyvodil. [3]) Emler, Reg. Viz i arch. č. III 88 a Náuč. Slov.

Jaroměř.

Stará branka v Jaroměři.

klášteru připojený vzdálen byl a konečně i za válek poloha kláštera málo bezpečnosti poskytovala, povolil arcibiskup Zbyněk (roku 1404 dne 5. května), aby klášter ke kostelu sv. Mikuláše přenesen a tu znova postaven byl. I zbořen starý klášter kromě kostelíka P. Marie a postaven nový v městě,[1]) při němž zbudován jest dům proboštský. Roku 1421 dobyli Husité Jaroměře, klášter vytloukli, řeholníky některé upálili a toliko probošta Štěpána při živobytí zachovali.[2]) Krutosť tuto lze vyložiti krutostí Jaroměřských proti kališníkům za dvou let předešlých.

Klášter nebyl nikdy více postaven, zboží jeho zachvátili držitelé zápisní a z domu proboštského udělán hrad. Kdo jej založil, není sice nikde psáno, ale jistě se tak stalo za *císařové Barbory* († roku 1451), která Jaroměř u věně svém držela; neb tři léta po její smrti již hrad stál. Roku 1454 dne 28. května postoupil *Václav Valečovský ze Kněžmosta*, podkomoří královský, tvrze Psář, dvoru Košíře, vsí Holubic a Pnětluk králi Ladislavovi za 1000 kop, za něž mu měl směnou užitky jisté v Jaroměři zapsati.[3]) Toho r. dne 28. srpna potvrdil král Jaroměřským výsady a dne 16. října zapsal dotčenému Vaňkovi ve 300 kopách hrad královský v Jaroměři s mlýnem pod kostelem, tak aby Vaněk hrad opravovati a stavěti mohl.[4]) V ostatních penězích zapsal mu král (snad již dříve) požitky některé z města Jaroměře vycházející.

Dotčený Václav pocházel ze slavné rodiny vladycké a byl po rodičích svých horlivým kališníkem. Když byl Jiřík zvolen na sněmě za správce zemského, přidán mu Vaněk k radě sám dvanáctý a stal se potom podkomořím, jsa měšťanem Pražským i kališníkem, jak to předpisoval majestat krále Sigmundův z r. 1435. Zachovalo se nám dosti zpráv o činnosti jeho v tomto úřadě, kterak se horlivě přidružil ke snaze Jiříkově po upokojení země, chtěje toho dosíci povznesením moci královské skrze stav městský a mír s církví, uklízeje přečetné spory obcí se starými obyvateli, kteří v čas husitských válek od obcí byli odběhli. Také ve věcech náboženských jal se zaváděti pořádek a jednotu u víře, při čemž trestaje duchovní, kteří se z kázně církevní vytrhli, prudce a přenáhleně si počínal. Pronásledování dělo se tak hromadně a kvapně, že s tím M. Rokycana nesouhlasil a maje soud konati nad vězni, kteří mu od úřadu podkomořského dodáni byli, nejednou propouštěl a vracel je k sousedům s psaními omluvnými a ochrannými. Nemoha podkomoří pak hned pořádek zavésti pro odpor kněžstva, dával vinu nezřízenosti tohoto stavu M. Rokycanovi, a nevycházeje s ním ze sporův, dal se strhnouti k urážkám a obviňováním naprosto nespravedlivým. Asi v ten čas, když ujal Jaroměř, sepsal traktát proti Rokycanovi a jeho kněžím, ve kterém sice spravedlivě horlí proti pánovitosti a pletení se kněží do záležitostí městských, ano chtí národ do nových válek a nebezpečenství uvrci, nešetře při tom i bojovných kněží Táborských, ale též, jak již dotčeno,

[1]) Lib. erect. VI. 407. [2]) Palacký italien. Reise 103. [3]) DD. 22. f. 45 a 61. p. 400. [4]) Lib. memorab. div. coloris str. 6 (na radnici Jaroměřské).

Brána v Jaroměři.

M. Rokycanu nespravedlivě osočuje.[1]) Jak viděti z toho, byl Vaněk muž účinlivý a rázný, porážeje napořád odpory, které mu v cestu přicházely.

K tomu lze dodati, že držel Jaroměřské v tak přísném poslušenství, že mu ani neodporovali, když jim vzal některé grunty obecní a rychtu městskou se vsí Čáslavky, kterouž jim byla králová Barbora r. 1445 darovala.

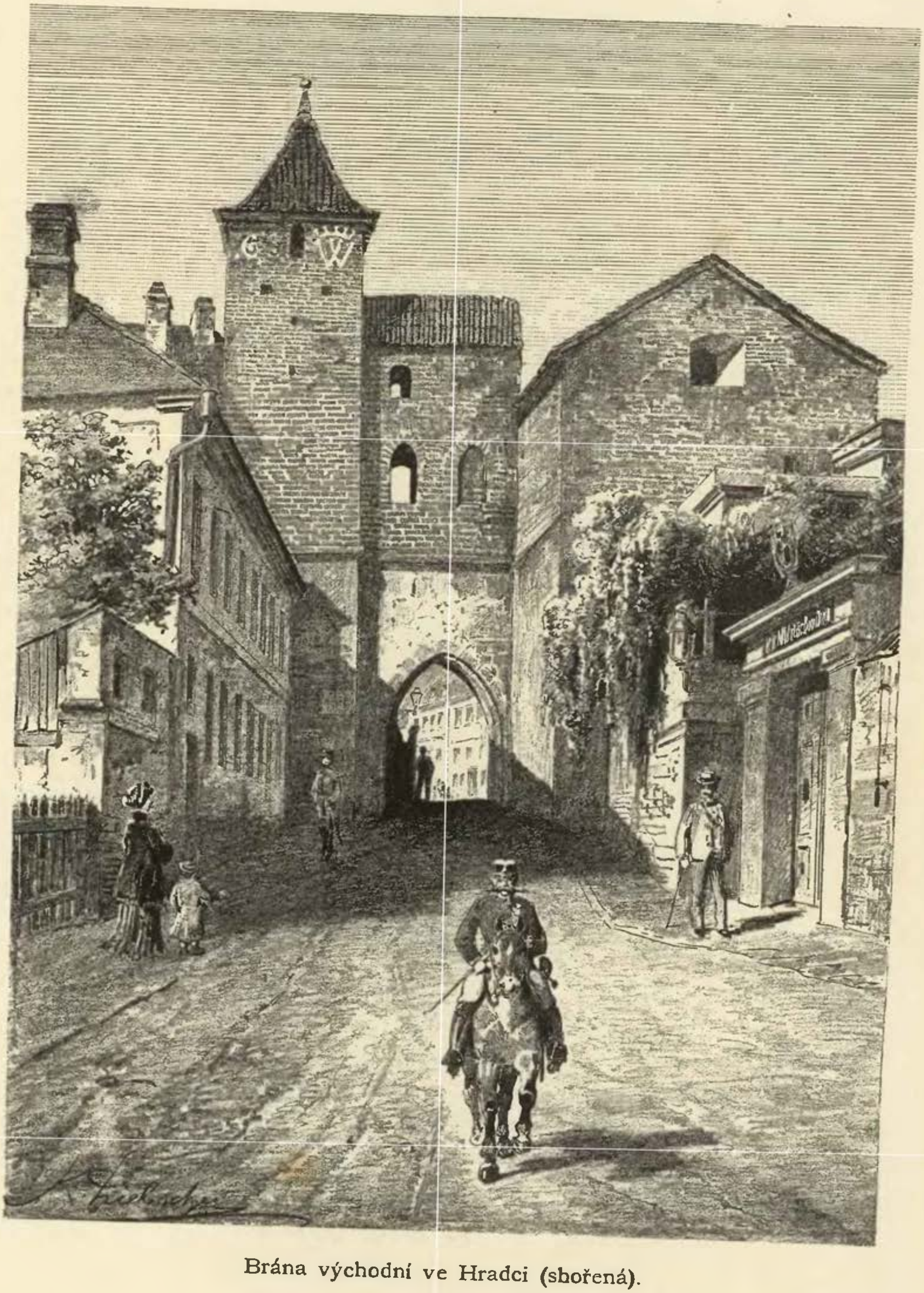
Král Jiří zapsav město Jaroměř a jiná města u věně manželce své Johance z Rožmitála, dal jí moc, aby je od Vaňka vyplatila. Když bylo po vyplacení, podržel Vaněk nejen hrad, kterýž mu zvláště byl zapsán, nýbrž i mnohé příslušenství městské, kteréhož i na žádosť královninu vydati nechtěl. I vznesena jest pře tato na krále, který vypověděl r. 1464 dne 26. června takto: Při domu proboštském a co k tomu se drží budiž podkomoří vedlé zápisu krále Ladislava zachován, avšak což obce Jaroměřské drží, postoupí králové na sv. Prokopa nejprve příštího; z dědin okolo města, kteréž mu patří, bude šos platiti k městu a co by on dlužen byl měšťanům Jaroměřským aneb oni zase jemu, to buď na obě strany zaplaceno. Nález o rychtě a vsi Čáslavkách odložil král k jiné době.[2])

Roku 1465, 22. listopadu prodal Vaněk „hrad v Jaromíři, kterýž jest udělán z domu proboštského, s mlýnem pod kostelem“ *obci Jaroměřské*, zdělav jim na to dobrou vůli.[3]) V následujících letech se zamlčelo, že jest stavení toto zbožím královským, a zůstalo v držení města.

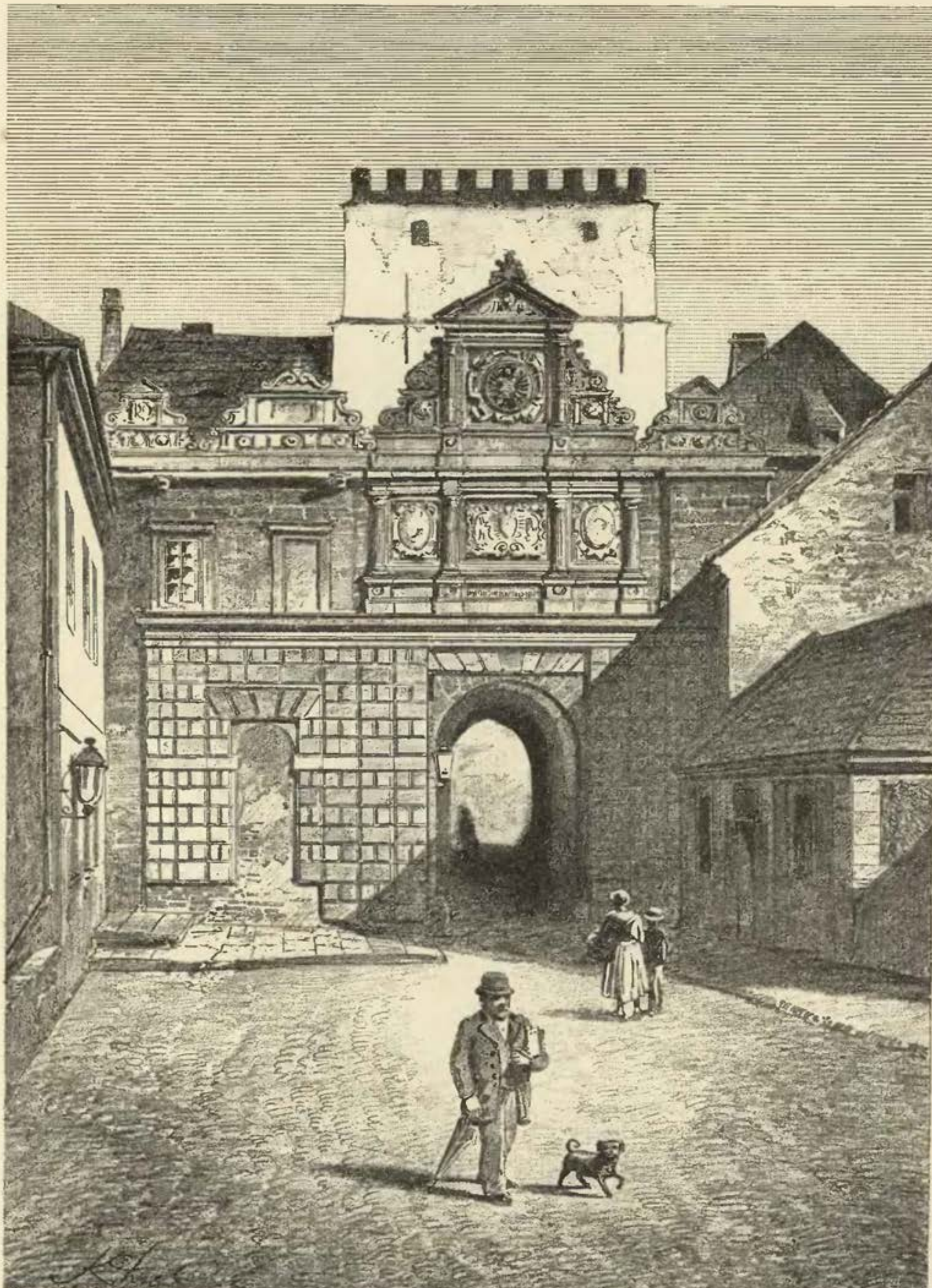
R. 1547 vzat jest Jaroměřským všecek jich statek a s ním i „dvůr za kostelem“ (snad také příslušenství kláštera), poněvadž se byli s jinými proti králi Ferdinandovi zapsali; časť toho odprodána a vsi Jezbiny, Hořenice, Dolany, Čáslavky, řeka při městě, dva rybníky a dvůr pod kostelem roku 1549 obci na vychování kněží, chudých a žákův navráceny.[4])

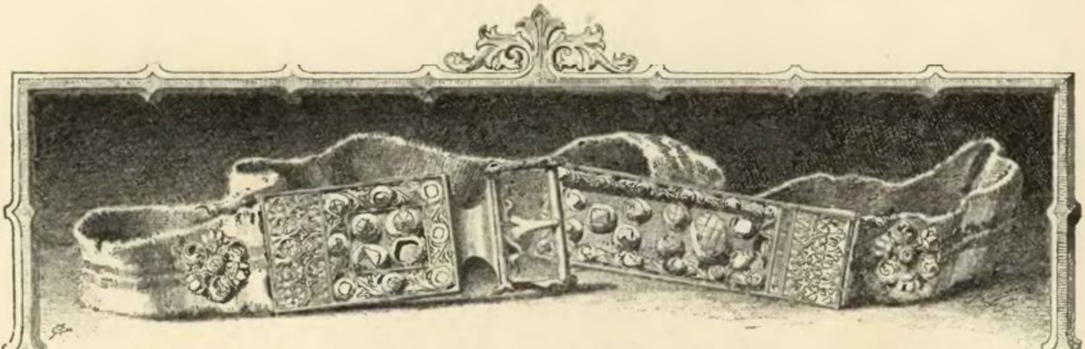
[1]) Viz Dr. J. Čelakovského Traktat V. V. proti panování kněžskému. [2]) Pam. kniha děk. str. 87. [3]) Lib. memor. d. c. 7. [4]) Sněmy II 465, 584.

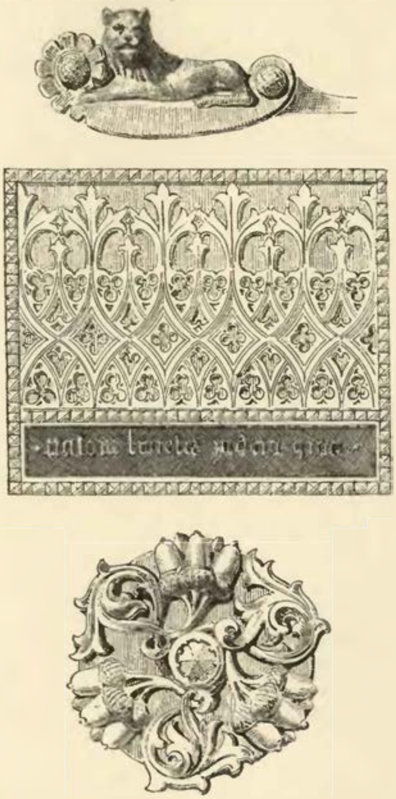
Brána východní ve Hradci (sbořená).

Brána západní ve Hradci (sbořená).

Pas královny Elišky z musea ve Hradci Králové.

Ornamentální ozdoby z pasu královny Elišky.

HRADEC HRAD.

Hradec Králové neb Hradec nad Labem (jak staří také říkávali) má na tu svou slavnou minulosť již málo svědkův, kteří by o ní výmluvné svědomí vydávali. Město toto, kteréž bývalo prvním městem po Praze, dvorem královen, předstiženo potom Kutnou Horou a konečně na velikou svou škodu sevřeno hradbami pevnostními, ztratilo poslední bránu svou za naší paměti. Bývalý hrad zbořili také předkové Hradeckých, ovšem nikoliv z těch příčin, pro které brány bořeny. Kde tento hrad stál v městě na táhlém návrší stojícím, ani cvičeným okem nepoznáš, pokud ti nepomůže ústní podání, že jej máš hledati na místě nynějšího semináře. Ale i v tomto rozsáhlém stavení, které stojí na kraji hory, blíže Pražské brány, ani nejmenší památka bývalého hradu se nespatřuje. Před dávnými lety již věže hradby a příkopu se zemí srovnány a zbyla toliko z jednoho starého domu, který na hradišti vystaven byl, klenutá místnosť při zemi, v níž se oratorium nachází.

Neníť pochyby a takměř za jisto se pokládati může, že založen byl Hradec za dob pradávných, pohanských, a že náleží k nejstarším osadám v Čechách. Nasvědčují tomu nemálo starožitnosti, které se tu a v okolí v předešlém století vykopaly, i poloha při Zlatém prutu, kterýž patří k nejúrodnějším částem Čech. Jakou měl asi způsobu Hradec tehdejší, již jednou jsme (díl I. str. 2, 173) pověděli. Pokládán jsa od dávna za přední pevnosť zemskou, ano do vzniku a rozkvětu Hor Kutných za přední místo po Praze, nejednou hostil ve své ohradě dvůr knížecí. Po něm se jmenovalo Hradecko neb kraj Hradecký, kterýž celé horní Polabí, poříčí Cidliny a Orlice, pokud byly obydleny, obsahoval, a mýcením a zalidňováním pomezných hvozdů stále rostl. [1])

V právních poměrech Hradčanů čili obyvatelů Hradce staly se ve věku 13. veliké změny. Posavadní totiž rovnosť všech před zákonem, ať si bydleli na hradech anebo ve vsích, přestala zakládáním obcí svobodných, to jest takových, které svými zvláštními úředníky a namnoze novými řády se řídily.

[1]) Pomůckou byl Solařův Dějepis Hradce. Nejstarší svědectví o Hradci lze shledati ve spise tomto, v Palackého dějích (I. b. 405—406) a Pam. arch. II. 271.

Proti této v našich zemích nové, avšak v zemích vlaských již staré věci, kteráž se znenáhla po celé střední Evropě šířila, roznášejíc vlaský duch svobody mezi Němce a Slovany, nemohly se posavadní řády ve své všeobecné platnosti udržeti. Staré hrady proměňovány pak v města hrazená aneb založena města nová na místech příležitých.[1])

Mezi svobodnými městy, kteréž takto vznikly, objevuje se záhy i Hradec, jehož právem města na východě Čech ležící, na př. Litomyšl r. 1259, darována.[2])

Za vysazením Hradce následovalo řádné jeho opevnění po způsobu vlaském či romanském. Jestliže byly posud ploty, náspy, močály, strmé stráně, trní a hloží předními pomůckami opevňování, udělány na místě toho nyní zděné hradby, příkopy vyzděné, brány a věže, jakož ještě spatřujeme při našich městech královských, pokud památky ty a takové zúmyslně a zbytečně se nemařily. A poněvadž králové nejednou na Hradci dvorem bývali,[3]) a práce úřadů zeměpanských přese všechny výsady osobám a společnostem udílené se množila, poněvadž lidstva a rozsáhlosti kraje rok od roku přibývalo, nastala potřeba, proměniti bývalý dvůr knížecí ve stavení takové, jež bylo právo potřebám tehdejším. A tak vznikl královský hrad Hradecký, jenž stoje v ohradě městské zevnějšího zavření na ten způsob, jako bývalo u hradův o sobě stojících, nepotřeboval. Od města oddělovala jej bezpochyby prostá zeď. Tuším, že hrad tento již stál, když se král Václav II. v letech 1289, 1292 a 1303 na Hradci zdržoval.[4]) Ano praví se, že Jitka, manželka jeho, zde roku 1296 dcerušku Markétu (potom manželku Bolka knížete Lehnického) porodila.

Úředníci, kteří sídleli na hradě zdejším, byli purkrabě, komorník, cudař a vladař. *Purkrabě královský* rozdílný byl od purkrabí panských, jsa v hodnosti úředníka zemského. Měl hlavně péči o obranu hradu a kraje, i o sbírání branné družiny, a proto pod ním stáli všichni manové, nápravníci a dvořáci, kteří byli povinni v čas nebezpečenství na hradě Hradeckém k obraně jeho se dostaviti.[5]) Kromě toho měl politickou moc nad krajem či úřadem svým, vykonával nálezy právní, ano soudil i sumárně, t. j. tehdy, když se jednalo o rychlý nález bez průtahův a zachování dlouhých formalit, jako na př. bylo při dluzích na pouhé listy neb úpisy půjčených. Moc svou měl ovšem, jako jiní úředníci, do vůle královy.

Komorník a *cudař* byli předními úředníky při *coudě* neb soudu krajském. Onen přijímal všecky úroky královské, dávky na penězích, též pokuty soudní, na soudech sedal na prvním místě a ke službě své měl posluhy úřední, kteří se též komorníky nazývali. Cudař řídil průběh soudní, vyslýchal průvody či důkazy stran a řídil, tuším, také potaz čili poradu soudcův. Na coudě soudily se všechny věci, které se jmění movitého a nemovitého dotýkaly, neméně i čistě osobní pře, šlo-li o slova hanlivá neb utrhání na cti a dobrém jméně a j. v. Pře a zápisy dlužní, pokud věci ty před soud králův v Praze nenáležely, zapisovaly se ve *dsky Hradecké*,[6]) a shledává se ve starých pamětech, že tento úřad desk až do husitských válek trval. Vždy však se zapisovaly do těchto desk jen částky malé a jen jisté pře coudám zůstavené, tak že se tyto dsky tak zvaným dskám menším v Praze (dskám totiž původního úřadu Pražského) rovnaly.[7])

Jak daleko sahala právomocnosť *vladařova*, jenž statky královské spravoval, není nám známo. Jisto jest, že mu nebylo poddáno panství Trutnovské, a o jiných panstvích královských (kromě Bydžovska), když byl hvozd pomezný rozdán, nemáme známostí. Úřad vladařů byl ovšem znamenitý, dokud měl král více panství v Hradečtě, ale když i v okolí Hradce kolik statků rozdal, spravoval vladař málo zboží. Za Václava II. to ani za to nestálo vladaře ve Hradci sázeti, zejména po roce 1297, když byl král i domy na podhradí Hradeckém, kteréž posud k panství Hradeckému slušely, k městu připojil. Od těch dob pronajímáno vladařství. Král Václav najav je Purkartovi, sousedu Hradeckému, na jeden rok, vymínil si, aby z toho o vánocích úrok 90 hřiven stříbra zaplatil a v témž roce dvůr královský buď v Praze aneb ve vladařství samém po 6 neděl vydržoval. Vsi Kunradswald a Gerhardsdorf (neznámého položení), které k témuž vladařství náležely, pronajal král dvěma Němcům.[8]) Poslední nám známý vladař Hradecký byl roku 1311 *Henlin*.[9])

Po smrti Václavově dána jsou města Hradec, Jaroměř, Chrudim, Polička a Mýto k věnnému užívání ovdovělé králové *Elišce*, kteráž si Hradec, jakožto z těchto měst nejznamenitější, za vdovské sídlo zvolila. Poněvadž na hradě zdejším mnohá léta přebývala, říkalo se jí mezi lidem „králová Hradecká." Kterak se brala o to, aby zjednala nástupnictví v Čechách synům císaře Albrechtovým, již (I. 174)

---

[1]) O tom srov. spis Zoubkův o zakládání měst v Čechách. [2]) Emler, Reg. 89, 160. [3]) Viz tamže a na str. 464. [4]) Emler, Reg. 636, 671, 838. [5]) O manstvích Hradeckých víme málo. Známi jsou nám dvůr v Pileticích, jejž prodal r. 1457 Řehoř Hradecký Valentinovi Polickému (DD. 61, str. 426), a dvůr Kydlinovský v Plotištích (Solař, Děje Hradce 633). [6]) Viz Emlerovo pojednání o zbytcích desk zemských str. 14 a rkps. arch. Třeboň. B. 1. f. 9, kdež slovou „dsky zemské úřadu Hradeckého." [7]) K roku 1313 znám jest Mikuláš, sudí kraje Hradeckého, jenž měl ještě právomocnosť nad městy komorními. (Nejstar. kniha Bydžovská na str. 29.) [8]) Emler, Reg. 752, 1001, 1027. Nad Bydžovem vládl vladař Hradecký až do r. 1325. [9]) Nejstarší kniha Bydžovská str. 19.

vypravováno bylo. Stalo se to z nenávisti k pastorkyním jejím, jak Anně tak i Elišce; nenávisť pak k této rostla po r. 1310, když se byla Eliška vdala za Jana Lucemburského a stavši se tak královou, přední místo před královou ovdovělou držela. Na radu a s pochvalou svého milostníka Jindřicha z Lipé provdala králová Hradecká r. 1315 svou dceru Anéžku za Jindřicha kníže Javorské ve Slezí, upsavši mu za věno Hradec bez vědomí a mimo vůli panující královė. Pro tu věc nutkala se tato jak k maceše, tak i milostníku jejímu. Z jejího návodu zajal král Lipského a stíhal přátely jeho, ani se ho zastali, válkou. V těch bouřích přivolala králová zdejší lid vojenský ze Slezska a vzdavši mu svá věnná města, ustoupila do Brna. Ačkoliv bouře panská potom (r. 1316) spokojena a uklizena, nevrátila se přece Eliška do Hradce, nýbrž zůstala v Brně až do své smrti († r. 1335). Učinivši pořízení o jmění svém, nezapomněla též na kostel sv. Ducha a klášter minoritský ve Hradci. O prostotě její svědčí to, že mívala jen asi 11 služebných (čtyři ženské, sedm mužských) a že byla beze vší nádhery, průvodů do kostelův a nikoliv v hedvábí ani ve zlatohlavu pohřbena. Když r. 1762 hrobka její v Brně otevřena, našli tělo její v prostém rouše ve dřevěné rakvi.

Král Jan ujav od Elišky věno její, zapsal jí roku 1319 jisté peníze a dědiny náhradou.[1]) Dne 1. listopadu r. 1318 vydal král v Nymburce list Hradčanům, v němž doloženo jest: ačkoliv město pro podporu královė a straně její poskytnutou v nemilosť královskou upadlo, že přece nyní přijato na milosť a na své pokorné prosby odpuštění dosáhlo. Potvrdil jim starobylé výsady a daroval les Bor u města ležící (a posud ke vladařství Hradeckému náležitý), aby město na všech stranách hradbami zpevňovati mohli. Kromě toho slíbil, že již Hradce nikomu nezastaví. Purkrabí královským byl tu tehda *Macek* řečený *Mnich*, jenž svědčil na listě r. 1320 Dobrušským daném.[2]) Roku 1321 dne 24. dubna dal král Hradeckým novou výsadu, aby hradby náležitě obnoviti a upevniti mohli. Odpustil jim na 7 let úroky královské a dovolil, aby dříví k pálení vápna potřebného v lesích královských do vůle své poráželi a kámen vápenný i stavební kdekoliv sobě lámali beze všeliké překážky purkrabí Hradeckého aneb kohokoliv jiného. Ačkoliv byl připověděl, že Hradec nikomu nezastaví, přece slibu svého nedodržel, zastaviv jej nějakému neznámému pánu. Když markrabě Karel, syn Janův, království České spravovati se jal a říši v úpadku nemalém jsoucí spatřil, vyplacen jest Hradec a připojen ke komoře královské. Z hojné berně, kterou Karlovi páni povolili, vyplatil nejen

Obraz Sezemy z Hořešovic († 1419), místosudího a písaře při dskách dvorských, na prvním listě knihy XV. týchž desk r. 1414 pérem nakreslený. Nejstarší známá toho způsobu kresba a obraz písaře soudního.

¹) Hleď o tom ve spise Solařově na str. 12. pozn. 22. ²) Archiv m. Dobrušky.

Iniciálka F z kancionálu Hradeckého.

mnohá panství zastavená, ale mohl se dáti také do stavení nového hradu v Praze a opravení stavení hradských ve Hradci.[1]) Na hradě zdejším přebýval nějaký čas bratr jeho Jan, vévoda Korutanský, byv nějaký rok před tím od manželky své Markéty Tyrolské odpuzen. Roku 1345 dne 23. června zapsal tu 900 kop dluhu panu Jindřichovi z Hradce.[2]) Purkrabí tu byl r. 1356 *Rupert*, držitel vsi Heřmanic.[3])

Císař Karel pojav za manželku ve čtvrtém loži *Elišku*, dceru Bugslava vévody Pomořského (r. 1363), zapsal jí kromě jiného věna město Hradec se všemi úroky, požitky, právy a jiným příslušenstvím v 6000 kopách tak, aby ona a měšťané všech jejích věnných měst králi s celou mocí a se vší pilností proti nepřátelům koruny České pomáhali. Císař i císařová učinili Hradeckým všelijaké milosti; císařová zejména potvrdila jim výroční trh „poslední" řečený, zakazujíc přísně purkrabí svému, aby z toho trhu od města více nebral, než jeho předchůdcové z takových trhů podlé starých práv vybírali. Téhož roku, kterého císař zemřel

[1]) Palackého děje II. b. str. 7. chron. Aulae reg. 466. [2]) Archiv Jindřichova Hradce. [3]) Tingl, Lib. conf. I. str. 25 a 30. Jen takto lze tyto dvě zprávy sloučiti.

Z kancionálu Hradeckého.

(r. 1378), byl purkrabí Hradeckým *Aleš z Cimburka*, pán na Veselí.[1]) Po smrti císařové odebrala se Eliška na své vdovské sídlo do Hradce; zde bydlela na př. roku 1382, když Hradčanům jisté výsady udílela. Toho roku ji byl navštívil král Václav, dvorem jsa nějaký čas na hradě zdejším. Dne 14. února roku 1393 zemřela Eliška na Hradci a pohřbena v kostele sv. Víta na hradě Pražském. O její síle vypravovalo se, že mohla podkovu rukama roztrhnouti a cínové talíře jako papír skrucovati. Hradečtí chovají po ní posud vzácné památky.

Císařová Eliška nebyla matkou Hradeckým, nýbrž pánovitou macechou, ukládající veliká a těžká břemena na ně. Vybírala od nich peří a ukládala jim daně a půjčky, že i od židů sobě peníze půjčovali. Král Václav zpraven byl o chudobě, škodách a těžkostech, do nichž byli Hradečtí skrze císařovou a minulé války upadli; pročež dal r. 1395 všem městům věnným výsadu, že je nesmí králová beze svolení králova zastaviti a nové dávky na ně uvalovati. *Heřman z Choustníka* nazývá se roku 1395 hejtmanem Hradeckým. Roku 1399 byl tu purkrabí *Předbor z Ronova* jinak *ze Žandova*, jenž byl r. 1405 maršálkem králové. Roku 1400 zapsal král druhé choti své *Žofii Bavorské* požitky z věnných měst a meškal s ní roku 1402 nějaký čas na Hradci. Hrad zdejší prý roku 1407 velikou zkázu ohněm vzal, ale byl potom zase v dobrý stav uveden. *Jindřich z Vartemberka* byl tu roku 1415—1419 purkrabí.[2]) Když nastaly bouře husitské, udrželi úředníci královnini Hradec v moci strany katolické až do 26. června r. 1420. Tehda ztekli Hradec bratří Orebští, přepadše jej náhle (viz I. 54). Královští v městě byvše nenadálým útokem překvapeni rozutíkali se na hrad aneb věže zdí městských, ale poddali se brzo a vyvedeni z města. Když takto Hradečtí hrad opanovali, nastaly veliké změny v městě i na hradě; na tomto zajisté přestala působnosť všech úřadův královských a krajských, soudové zašli a jich věci spravovali nyní Aleš Vřešťovský a Jiří Chvalkovský, hejtmané města Hradce a bratrstva Orebského. Kníže Sigmund Korybut usadil za purkrabí Hradeckého pana *Diviše Bořka z Miletínka*, když byl Hradec opanoval a jistou sobě stranu odpornou přemohl. Strana tato a s ní, jak se zdá, většina obyvatelstva Hradeckého popírala bezpochyby Bořkovi další oprávnění k hejtmanství od té chvíle, co kníže Sigmund přestal býti vladařem zemským, ale nevyřídila nic proti němu, an stál Bořek se Žižkou za jedno. Ale později nejspíš vešel s Pražany v užší svazky, jak souditi lze z tažení jeho do Moravy v celé jejich moci vojenské, a Hradec byl tudíž pod panstvím jeho vnuceným odcizen bratrstvu Orebskému, jemuž před tím byl velikou podporou. Když Diviš vytrhl do pole na Moravu, zůstavil v Hradci na svém místě bratra svého *Jetřicha* (r. 1423). Tu vyšli poslové od dotčené strany vyslaní prosit Jana Žižky, meškajícího na hradě svém Kalichu, aby přijda uvázal se v město jejich, a nabízeli se k tomu pomocí svou. Starý vojvoda husitský potřebu vida, aby stranu svou před panstvem a Pražany ubezpečil, vydal se ihned ke Hradci. Když přitáhl k městu, vzbouřili se Hradečtí proti Jetřichovi a vpustivše Žižku, vypudili onoho z města. Potom sebravše se, vytloukli hrad a hradby jeho obořili, aby s něho více městu panováno býti nemohlo.[3]) Pokusy činěné Pražany a Divišem, aby Žižku z města vytiskli, nevedly k žádnému konci. Hradečtí opanovavše hrad, drželi jej i město mocně až do r. 1437, když již císař Sigmund v Praze sídlel.

---

[1]) Lib. conf. III. D 8. [2]) Beckovského Poselkyně I. 72, lib. conf. VII. G 15, Pam. arch. VIII. 204, Palackého Synch. přehled nejv. úředníkův. [3]) Tomkův Žižka str. 165—166, Palacký III. b. 188.

Za toho času, když *císařovna Barbora* na království České korunována byla, zapsal jí císař se svolením sněmu (r. 1437, v únoru) Hradec nad Labem hrad a město se clem, mýty, podacími a vsí Plačici, zboží Albrechtické, města Chrudim, Mýto, Poličku, Jaroměř, Dvůr, panství Trutnovské, Mělnické, Lichtemburské s Chotěbořem, hrad Svojanov, rychtářství na Hradčanech a podací v jistých vesnicích. [1]) Císařovna nesídlela však po smrti manžela svého († r. 1437) na Hradci, nýbrž na Mělnice, ale zemřela ve Hradci r. 1451 dne 11. července. Byla prý žena chlípná a též konec její byl bezbožný. Asi současně s dotčeným korunováním obnoveny úřady zemské v Praze, ale mnohé úřady krajské, přestavše roku 1419 působiti, neobnoveny více a zanikly dokonce. Dsky krajské Hradecké, couda a j. zašly zde jako jinde a posavadní jich působnost přidělena zemským soudům v Praze. Jen úřad purkrabský v Hradci obnoven zase tím způsobem, jako býval dříve; i byly nyní v celém království dva úřady a soudy purkrabské, v Praze a v Hradci, a kromě toho zvláštní právo v Lokti, Tachově, Trutnově a Kladsku. Purkrabími na Hradci

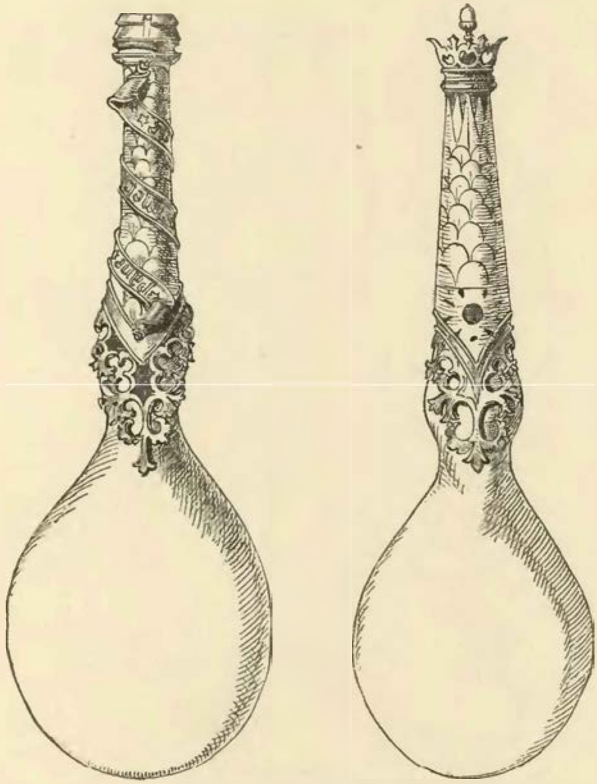
Drahocenné starožitnosti z musea Hradeckého: Ciborium a kalich, jichž se upotřebovalo při přijímání pod obojí, a starožitné lžíce.

byli r. 1454 *Mikuláš z Léskovce* a r. 1457 *Matěj ze Hrušky.* [2]) Následovali potom v úřadě dotčeném za krále Jiříka *Mikuláš Berka z Dubé* (r. 1460—1471), za Vladislava *Vácslav Hložek ze Žampachu* (r. 1471), *Vilém Krušina z Lichtemburka* (r. 1478—1479), *Mikuláš Hořický z Hořic* (r. 1479—1494), *Beneš Sendražský ze Sendrazic* jako administrator (r. 1501—1502), *Vácslav Čéč z Nemyčevsi* (r. 1503—1504). Když se stal *Bohuněk Černín z Černína* purkrabím kraje Hradeckého, byl již hrad Hradecký až na malé zbytky zanikl. Hradby a braně prsní roku 1423 zbořené nebyly již obnoveny a staveb něco také od té doby spustlo a zastaveno znenáhla novými domy. Ještě zbyl jeden dům královský „na hradišti Hradeckém,“ jejž dal (r. 1507, 21. května) král Vladislav dědičně dotčenému Bohunkovi a všem budoucím purkrabím. [3]) Ze starého zvyku říkalo se i domu tomu „na hradě.“

---

[1]) Cod. Arch. Rudnic. V. D. b. 10. p. 23—27. [2]) Palackého Synch. přehled, DD. 61, str. 426. [3]) Archiv korunní (při zemském archivu). Viz i St. letop. na str. 336.

O soudech purkrabských v Hradci [1]) sjíždělo se mnoho šlechty v Hradci, což bývalo sousedům sice s velikým užitkem, ale mělo také mnohé stránky nehezké. Nacházíť se zajisté, že při větším počtu bujných hodovníků ve Hradci často k hanlivým slovům a výtržnostem přicházelo, při čemž druhdy i síně soudní ano i kmeté sami neušetřeni. Z těch příčin přišlo i k nářkům v okolí Hradeckém. Roku 1570 mluvil Vácslav Hamza ze Zábědovic v příbytku svém na Dluhodvořích takto: „Pan purkrabě kraje Hradeckého do soudu purkrabství kraje Hr. nasázel chlapů," a tu hned jednoho z nich Melchysedecha Bořka z Dohalic jmenoval. Tento mrze se, že jej Vácslav „jako jednu osobu přísežnou téhož purkrabství v tu povinnosť od JMC. volenou a potaženou" chlapstvím nařekl, žaloval naň u komorního soudu a zde právo své provedl. [2]) Jaké domluv dosti slyšeti bylo v síni soudní, když se jednalo o dluhy a jich vymáhání. Mikuláš Dobřenský z Dobřenic na př. domlouval roku 1597 na den sv. Rozíny Petrovi Kapelovi pro peníze, jež mu byla Kateřina Otmarova z Hustířan dlužna, řka: „Pane Petře! já jsem již dávno paní Kateřinu pro sumu peněz mně povinnou zatknouti dal a ona mně peněz neskládá a se při ouřadě nestaví; protož chci, abyste se ihned na osobu její domlouvali a druhého nepoctivého zatykače žádejte." Paní Kateřina žalovala na Mikuláše, že ji nařekl, jako by se byla nad poctivostí svou zapomněla [3]) Známý spisovatel Vácslav Plácel z Elbinku byl tehdaž (od r. 1591) předním písařem při úřadě purkrabství, r. 1597—1599 také berníkem kraje Hradeckého a zemřel r. 1604, zůstaviv vdovu Libuši z Kaliště a Otrsfeldu. [4]) Soud purkrabský zůstal ve Hradci až do roku 1706; toho roku přenesl císař Josef I. úřad ten do Prahy, ale pro to nezrušen úřad purkrabský, nýbrž udržel se až do roku 1803. Purkrabové byvše již drahně let počítáni k úředníkům zemským, měli poslední čas i místo v radě místodržitelské.[5]) Dům purkrabský daroval císař Josef I. (r. 1706, dne 23. září) biskupovi Hradeckému Tobiášovi Janovi, aby jej pro sebe a své kapitulární kanovníky upravil. Avšak r. 1709 určil biskup dům ten pro seminář, maje již místa a jiné domy koupené pro svá a kanovníků sídla, a ihned téhož ještě roku jal se přestavovati obdržený dům, položiv i základní kámen ke kostelu sv. Jana Nepomuckého. Na začátku r. 1714 byl purkrabský dům zcela přestaven a upraven za seminář a ponechána z něho za refektář dobře klenutá síň, ve kteréž se někdy k soudu purkrabskému sedávalo. Síň tato jest nynější oratorium.

Lžíce královniny z bohaté sbírky Hradecké.

[1]) O kompetenci soudu purkrabského viz spis hrab. z Auešperka „Von den obersten Gerichtshöfen Böhmens" a Solařovy děje Hradce 467 Sbírka nálezů téhož soudu nachází se v knihovně kláštera Strahovského. [2]) Reg. 17 J. k. f. 168—172. [3]) DZm. 190. [4]) DZ. 173. L 1. 179 K 29. Hleď na str. 59. [5]) Palackého Synchr. přehled.

TVRZE V OKOLÍ HRADECKÉM.

1. PLOTIŠTĚ.

Ves Plotiště, nedaleko Hradce ve zlatém prutu položená, obdržela jméno své po nějaké prastaré osadě plotěné neb ploty hrazené. Ve 14. a 15. stol. řídila se ves tato právem Hradeckým. Veliké statky držel tu r. 1388 Bertlin, měšťan Hradecký, jenž z nich nadal oltář sv. Ondřeje ve velkém kostele Hradeckém.[1] Panoše *Jan Kliment z Plotišť* (r. 1431—1439) seděl bezpochyby na tvrzi, jejížto držitelé se byli z práva městského vysuli a právo zemské podnikli.[2] Janův bratr *Petřík* seděl ve Hlušcích, kdež také statky Jetřich *z Plotišť* držel.[3] Nějaký dvůr v Plotištích odumřel po smrti Kydlinově a Bělkově ze Hradce a měl na krále spadnouti, ale Lida, sousedka z Hradce, dokázala k němu (r. 1454) lepších práv.[4] *Řehoř z Plotišť* zapsal r. 1468 tvrz Plotiště se dvorem popl. a částí vesnice manželce své Lidmile (dceři Prokopa vačkáře z Prahy) a jejím dětem. Po jeho smrti (asi r. 1474) vdala se Lidmila po druhé za Jiříka z Viziněvsi a prodala potom (r. 1475) s otcem a manželem svým statek Plotišťský *obci města Hradce nad Labem.*[5] Dvůr Kydlinovský v Plotištích byl manstvím služebným ke hradu Hradeckému; i ten se dostal v držení obce Hradecké, a vrchní právo manské doprodáno jim teprve r. 1569 králem Maximilianem.[6]

Roku 1534 bylo v Plotištích ještě čtvero dvorců svobodných. Na dvorci jednom seděl *Bohuslav Nejedlý z Vysoké;* tento prodal dvůr svůj r. 1574 dne 18. října *Jakubovi Panskému ze Střežetic.*[7] Oba, kupec i prodávající, byli násilníci. Jakub, byv jednou (r. 1573) do Plotišť pozván, nepohodl se tu s Bohuslavem, který jej, an dolů do síně scházel, kordem naskrze probodl. Toho roku Bohuslav sešed se v Plotištích s Mikulášem Vlkem z Kvítkova, seděním v Probluzi, naň korbelem vyhodil a kordu dobyl, chtě jej také bodati. Jakub konečně Mýtského r. 1575 v jeho zahradě hruškou od kordu v hlavu bil a okrvavil.[8] Jakubův syn (?) *Šťastný Panský* seděl na tvrzi znova při dvoře postavené a koupiv Jesenici prodal r. 1599 dne 16. ledna tvrz Plotiště se dvorem, poplužím a kusem řeky Labe *Janovi Královi z Dobrévůdy* za 3000 kop gr. č.[9] Týž byl ženat s Kateřinou z Ronova, jíž roku 1606 na tvrzi Plotištích 750 kop věnoval. Syn jeho *Jan* odsouzen jest pro účastenství ve známé rebelii stavovské (r. 1622) k manství a přislíbil r. 1624 císaři ze statku svého na 6000 k. miš. odhádaného třetinu zaplatiti.[1] Na statku manském, jenž na rozdíl ostatku vesnice Dolní Plotiště zván byl, věnoval Jan r. 1630 manželce své Aléně Kateřině Litické ze Šonova, však s tou výminkou, kdyby po smrti jeho 600 kop obdržela, aby ihned statku císaři postoupila.[2] Když zemřel před r. 1636, zůstaly po něm dcery: Justina Popelová, Beatrix Marie Sudkovská, Majdaléna Egnárova, Johanka Černovicova a Aléna Mirkova, pročež statek manský Plotiště na krále spadl. Císař Ferdinand II. daroval týž statek (r. 1636, dne 26. června) v 7000 fl. *jezovitské koleji v Jičíně.*[3] Od této koupila statek ten roku 1677 *kolej Hradecká.*[4] Jezovité drželi potom ke Přínu 32 sídel sedlských, a ostatek vsi patřil obci Hradecké.

¹) Lib. erect. XII. f. 19 a Solařovy děje Hradce str. 631. ²) Arch. č. III. 503, rel. tab. II. 261. ³) DD. 20 str 92. Na jednom dvoře seděli v 15 a 16. věku Kydlinové z Plotišť. ⁴) DD, 16 f. 11. ⁵) DZ. 84 D 18, rel. tab. II. 367—368. Roku 1547 odňato Hradeckým Plotiště, ale zase navráceno roku 1549. (Sněmy II. 445, 583.) ⁶) DZ. 59 N 25 a 17 C 2. ⁷) DZ. 62 F 23. ⁸) Reg. 20 F. k. H 11, H 13, J 13—14. ⁹) DZ. 173 K 9 a 129 B 10. V. i 178. G 20.

2. PLAČICE.

Ves Plačice (dobrou hodinu daleko od Hradce) patřívala dílem k panství kr. hradu ve Hradci, dílem tu bývala zboží vladycká, mezi nimiž se také tvrz nalézala. Až do 15. věku řídila se ves bezpochyby právem Hradeckým. *Mikeš Petrbach z Plačic* připomíná se několikráte r. 1431—1454; r. 1437 byl rychtářem, později purkrabí Bydžovským.[5] Roku 1436, na den Všech Svatých, dobývali Hradečtí kališníci tvrze zdejší, jíž byl Diviš Bořek z Miletínka, hejtman krále Sigmunda, s lidem svým osadil. Stříleli k ní z pušek, ale nic jí neudělali a nad to jen se škodou do města se vrátili. Když však nedlouho potom Divišovi posila přišla a Vysokou vojensky osadila, udeřili Hradečtí na toto nové vojsko a pobivše jich mnoho ostatní rozprášili. Vida to Diviš a boje se též porážky, zapálil tvrz Plačickou a utekl na Kunětickou Horu.[6] Část vesnice n. královská dostala se s několika vesnicemi kláštera Opatovského snad již po válkách husitských, dojista však před r. 1465, ke Hradci. Hradečtí koupili potom i vladyckou část s tvrzí zbořenou a drželi oboje k městu až do doby novější. Roku 1547 sice propadli Plačice s jinými statky, ale r. 1559 jsou jim zase Březhrad, Plačice, Vlčkovice, Praskačka, Sedlec, Chrastnice, Urbanice, Hříbsko a Roudnička Janem z Pernšteina prodány.[7]

¹) DZ. 133. D 29. ²) DD. 7 str. 16, 68. fol. 25 a 41. ³) Solař str. 634. ⁴) Sommer str. 40. ⁵) Arch. č. I. 346, III. 503, 543, rel. tab. II. 261, DD. XX. 92. Viz i Solařovy děje Hradce na str. 630. ⁶) Staří letop. 97—98, chron. vet. colleg. Prag. ⁷) Arch. č. VI. 505, DZ. 87 B 29, Pam. arch. X. 453, 465. Na sedlském dvoře v Plačicích seděl roku 1574 Jakub Panský ze Střežetic (DZ. 62 F 23).

Smiřice od východu.

Smiřice Tvrz.

Dvě jsou hlavně věci, které k přirozenému opevňování nemálo přispívají: hory a vody, a obou užíváno již od nepamětných dob u všech národův. Každá z nich má svoje zlé i dobré stránky. Pohodlnější jest ovšem vodní opevnění, poněvadž tu odpadávají pracné a unavující chodění a jezdění do vrchu a nepohody všelijaké povětrnosti a proto poměrně dražší vydržování staveb; ale oku našemu stavby mezi vodami položené jen zřídka lahodí. Scházíť jim rozmanitosť a pestrosť, kteráž se nám u středověkých staveb tak velice líbí, a lze říci, že mnohé stavení, kteréž oku našemu lahodí, mnohem více by se nám zalíbilo, kdyby části jeho po návrší nějakém od vrchu až k úpatí rozloženy byly. Tak se to má i s nynějším zámkem Smiřickým, položeným v širé rovině na východním konci městečka. Labe rozdělujíc se neveliký kus před zámkem tvoří ostrov, na němž se všechna stavení zámecká s rozsáhlou zahradou a něco stavení městských nalézají.

Vlastní zámek, staré rozsáhlé stavení, kteréž v rozličné výstupky a rysality vybíhá, pozbyl již dávno věží i arkéřův a neobsahuje skorem žádných stavitelských zvláštností. Jedinou jeho památností jest pěkný portál vystavený ve slohu vlaském s dvěma štíhlými sloupy a okrášlený rozličnými odznaky válečnými. Na čtverhranném dvoře viděti jest troje arkady, jedny nad druhými díla obyčejného, ale hořejší dvoje jsou zaskleny. Zdivo zámku jest staré a pochází z doby, kdež zámek či tvrz bývalá na rozličné sklepy vrchní i dolní, kuchyni, špižírnu, světnice, komory rozdělen byl. Nejbližší okolí zámku proměněno jest za naší paměti v krásnou zahradu. Ještě v 17. věku bývali okolo tvrze dva příkopové dosti hlubocí, skrze kteréž voda z Labe se vším dostatkem šla; jeden byl zděný a druhý místem dřívím a kolím vybitý a zábradly oplaňkovaný. Chovalo se tu dosti ryb říčných, ale jen pro dělníky a čeládku. Mezi příkopy byly veliké náspy, na nichž rostlo drahně trávy, kteráž se lidem pronajímala, později tu vysazovány zahrádky; také tu byli „dva poctiví sklepové klenutí" pro víno a pivo a třetí pro máslo letního času a lednice při něm. Místo, na kterém tito sklepové byli, posud Smiřičtí ukazují.

Jižně od zámku táhne se dlouhé stavení, v němž se byty, pivovár a rozličné kanceláře nalézají. Na onen čas se říkalo této části předhradí, a nacházely se tu prádlo, stodoly, marštale pro koně špitálské

a vozníky, maštale kamenné pro koně jízdné, při nich dvě světnice (pro hejtmana) a nad tím obilnice. Za maštalemi těmi byla bednárna a za tím vším stavením pivovár se dvěma spilkami klenutými.[1]) Na konci téhož druhého stavení a malý kousek od zámku na západ spatřuje se *kostel zámecký* posvěcení sv. Tří králův. Postaven jest r. 1700 v obvyklém tehda slohu barokovém a ozdoben malbami po celém klenutí. Erby na oltářích vedlejších, jakož i veliká hvězda ze žlutého skla za hlavním oltářem, upomínají posud na zakladatele kostela tohoto Josefa hraběte ze Šternberka.

Patronymický název Smiřic svědčí o tom, že osada tato založena čeledí Smírovou nejpozději ve druhé polovici 13. věku. Ale o nejstarších majitelích jejich naprosto nic známo není. Jestliže patřily ke Smiřicům Číbuz a Skalice od prvopočátku, tedy byl pánem Smiřic r. 1359 *Mutina z Dobrušky*, patron fary Skalické. Jisto jest, že *Eliška ze Smiřic*, vdova po Sezemovi z Dobrušky, roku 1380 na zdejší tvrzi seděla a Smiřice, Číbuz a Skalici jako věno od manžela udělené držela.[2]) Od Elišky nabyl práva věnného *Markvart z Vartemberka* a *ze Žleb*, jenž ho postoupil zase (vkl. r. 1392) *Žofce z Dobrušky*, manželce bratra svého *Petra z Kosti*. Tento Petr byl již r. 1390 dědičným pánem na Číbuzi a Skalici a učinil roku 1392 směnu s farářem tudíž, dav mu les Vinici u rolí farských ležící, začež se farář desátku z popluží Zájezdského vycházejícího odřekl.[3])

Když nedlouho potom Markvart zemřel, provoláno všechno právo jeho ke Smiřicům a Hlušcům za odúmrť královskou (r. 1393), ale našlo se, že on již byl všecko právo své na týchž dědinách zapsal; tudíž i Petr a Žofka žádné škody neutrpěli.[4]) Nástupce jich byl *Beneš z Choustníka*, hejtman ve Vratislavsku a Svídnicku a r. 1403 patron fary Skalické,[5]) jenž prodal Smiřice a Číbuz asi r. 1406.

Vysvětlení plánu: 1. Řada domův městských, mezi nimiž hostinec u zeleného stromu a škola, 2. chodba spojující 3. kostel a 4. zámek; pod ní vchod; 5. kanceláře, 6. pivovár, 7. bývalá obilnice, 8. bývalá vinopalna, 9. byt zámeckého kaplana, 10. místo, kde bývaly sklepy a lednice.

Nový držitel byl praotcem slavných pánů *Smiřických ze Smiřic*, kteří ve vlasti naší dlouho se proslavovali, ale potom nešťastně zhynuli. Jak se první Smiřický jmenoval, není nám známo;[6]) snad jest to *Václav ze Smiřic*, jenž spečetil roku 1415 stížné listy podlé šlechticů kraje Čáslavského.[7]) Proslulý a v dějinách vlasti naší často jmenovaný syn prvního Smiřického, *Jan ze Smiřic*, připomíná se poprvé r. 1417, kdež zvláštní při vedl. Ačkoliv tehda neobyčejnou věcí nebylo, že si páni dcerky řádu nižšího za manželky brali a panoši neb zemané začasté s dcerkami městskými se oddávali, objevoval se přece tu a tam jednak i po příkladu ciziny, jednak podlé pouhé přirozenosti lidské cit urozenosti neb duch kastovní podlé moderního rčení. Výčitky jedněch druhým, že jsou dobří jako oni, neb že jsou lepší, vznikaly tehda a množily se velikou měrou, když se po válkách husitských stavové a řádové přísně od sebe odlučovali. Když i Janovi od kohosi vyčítáno, že není dobrého rodu, postavil se r. 1417 s otcem svým, přirozenými přátely svými a mnohými pány, rytíři a panošemi před nejv. maršálkem a pány králem zřízenými; tu okázal řádné své čtyři klenoty a štíty přirozené po předcích svých (t. j. dokázal, že oba dědové a obě báby byli řádu vladyckého), též postavil přátely své, jimiž důkaz vedl. Tu prý strana odporná klesla, Jan pak opatřen na poctivosti listem, kterýž potomci jeho až do vymření bedlivě uschovávali.

Jan stal se pánem bohatým, drže drahně zboží, z nichž přední bylo panství Roudnické. Přebývaje na velikých hradech svých aneb v Praze dle záležitostí veřejných, od mládí svého na Smiřice nepřišel.

[1]) Popis zámku starého obsažen jest ve trojích urbářích z r. 1588, 1619 a 1655. [2]) Lib. conf. I. B 8, III. D 30. Roku 1361 se čte „Smyerzicz“ (Lib. erect. ed. Borový I. 32). [3]) Rel. tab. I. 547, lib. conf. V. B 1, erect. XII. f. 73. [4]) DD. 13 f. 18. [5]) Lib. conf. VI. D 6. Ač je kostel v Číbuzi, nazývá se fara přece častěji Skalickou. [6]) Hleď v rel. tab. II. 317 a v Paprock. st. pan. 307—308, kdež jména jeho nedoloženo. [7]) Arch. č. III. 188. O Kapounech ze Smiřic (arch. č. I. 157) tuto se nepíše.

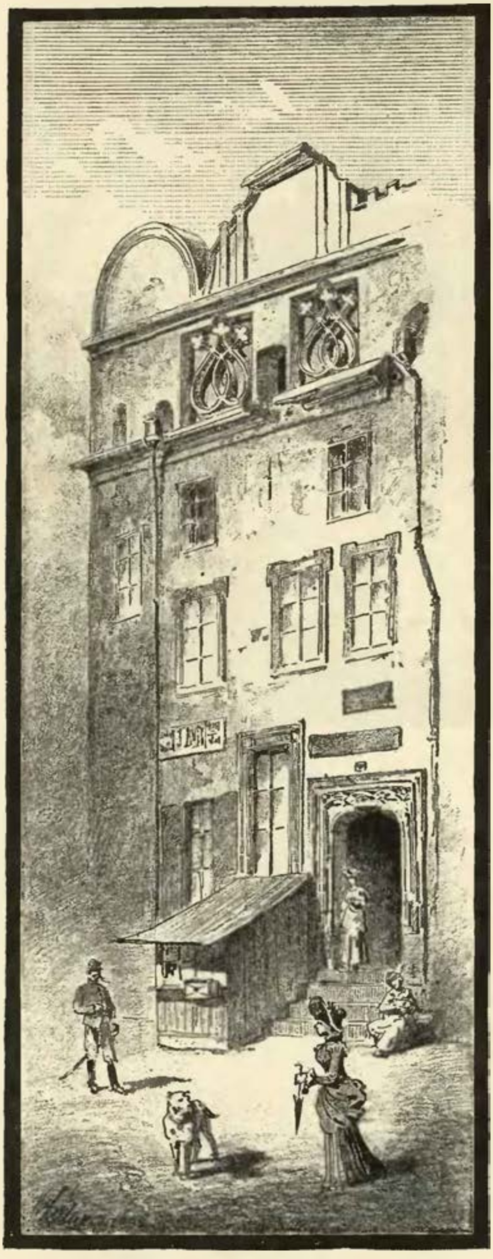

Zámek Smiřický.

Smiřic postoupil jako dílu otcovského a bratrského bratrancům svým (synům bratrovým) *Janovi* a *Hynkovi*, zapsal jim kromě toho 1200 kop na panství Jestřebském, koupil jim Holohlavy, kdež otec a bratr jeho byli pochováni, a když měl potupnou smrtí ze světa sejíti (r. 1453), odkázal jim ještě 1100 kop na koupení nějakého panství.[1]) Držitelé Smiřic povinni byli podlé starého nadání (r. 1361) 12 kop úroku ke kaplanství v Dobrušce a to z jistých polí vydávati, ale z toho sešlo od těch dob, co kalich na Smiřicích panoval. Když však Jan ty pole zádušní nově sdělaným rybníkem topil, nastupoval naň Vaněk z Valečova, pán Opočenský, právně a jej k placení starodávného úroku přinutil.[2]) Janův bratr Hynek seděl na Smiřicích ještě r. 1467, kdež jisté dědiny odprodal, ale r. 1476 byl již mrtev, zůstaviv manželku a dědičku *Kateřinu* z *Miletína*.[3]) Jak se zdá, zemřeli oba bratří bez dědicův, a Smiřice dostaly se proto do cizích rodův.

Když držel Smiřice ke sklonku téhož století *Hašek Střížek* z *Lužan*, bylo panství dosti obšírné. Neb patřily k němu tvrz Smiřice s dvorem a vsí, mlýny ve Smiřičkách, vsi Holohlavy se dvorem, Semonice s podacím, Číbuzy s podacím, Skalice, Hubilesy, Vlková, Bukovina, Újezdec, Lužany se dvorem a tvrzí, Lhotka, Sovětice, Žiželeves s podacím, Brzice, Meziléče, Maršov a Heřmaničky. To vše kromě Heřmaniček odkázal Hašek, dětí nemaje, r. 1495 dne 7. září manželce své *Lidmiboře* z *Valečova* a zemřel ještě téhož roku.[4]) Ještě téhož roku zapsala Lidmibora, aby statek její na krále odúmrtně nespadl, panství Smiřické sestrám svým *Kateřině*, *Johance*, *Alžbětě* a *Lidmile* z *Valečova* a také dobře učinila, neb ji pán Bůh již v roce ze světa povolal. Ze sester dotčených držela každá čtvrtý díl; Kateřina však prodala díl svůj (r. 1496, 26. října) *Čeňkovi Míčanovi* z *Klinšteina*, *Janovi Rajeckému* z *Mirova* a *Zikmundovi Pětipeskému* z *Krásného Dvora*, kteřížto měli ostatní tři sestry za manželky. Avšak i ty téhož dne statek svůj dotčeným manželům zapsaly; Johanka Čeňkovi, Alžběta Zikmundovi a Lidmila Janovi.[5]) Patřily tedy sestrám třem do jich života tři díly a každému z manželů jich dědičně dvanáctý díl. Všechny ty díly

[1]) Lib. III. Vet. urb. f. 237. Zpráva Králova (Průvodce po bisk. II. 112) jest pochybná. [2]) Rel. tab. II. 317. [3]) Paprocký o st. pan. 317. [4]) DD. 21 str. 357, rel. tab. II. 404, 472. [5]) DD. 21 str. 359—361, rel. tab. II. 481—482.

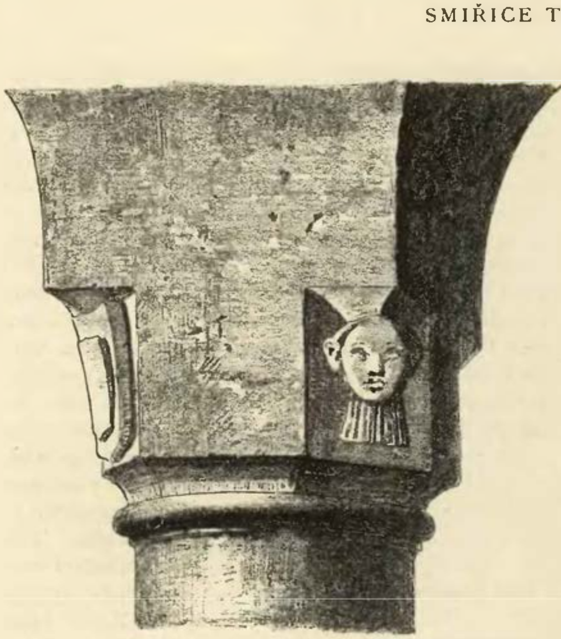

Starožitný dům p. Knypla (část hradu) č. 83. v Hradci.

skoupil *Mikuláš mladší Trčka z Lípy a z Lichtemburka*, a sice r. 1498 dne 7. června díl Alžbětin a právo Zikmundovo, toho roku dne 9. června díly Lidmilin a Johančin a právo Čeňkovo, toho roku dne 16. června právo Janovo. Za to vše zaplatil Trčka 6000 kop rázu Pražského. [1])

Jaké osudy měla panství Trčkovská po smrti Mikuláše mladšího, vypravováno již v dějinách Opočna (na str. 48.). Zatím spravovány Smiřice panskými úředníky.[2]) Při rozdělení všech panství Trčkovských r. 1533 dostal *Mikuláš Trčka z Lípy* kromě panství Velišského a Svojanovského v kraji Hradeckém tvrz Smiřice s ohradou její, dvůr poplužný, vsi Smiřičky, Holohlavy, Černožice, Čáslavky, Semonice, Rtyni, Sendražice, Rodov, Číštěves, Popovice, Sovětice, Lužany, Vlkovou, Lýšovku, Smržov, Čibuz, Skalici, Hubiles, mlýn pod Skalinou, Lípu, Brzice, Meziléčí, ves pustou Maršov, zboží kláštera Svatého Pole a vsi zápisné Černilov, Jasenné, Dubečno, Osek, Dvořiště a Chroustov.[3]) Mikulášův syn *Vilém* držel dotčené statky a získal také Opočen a jiná zboží. Roku 1555 dne 14. února zasnoubil se na hradě Kosti se slečnou *Barborou z Bibršteina,*[4]) ale netěšil se stálému zdraví, nýbrž zemřel již r. 1569. Posledním svým pořízením (d. r. 1566 dne 30. listopadu) byl odkázal tvrz Smiřice s vesnicemi a k tomu jisté svrchky a klenoty dotčené manželce své Barboře.[5]) Tato vdala se po druhé za *Jana Jetřicha staršího ze Žerotína,* syna zelvy své Veroniky z Lípy, jenž byl přijat roku 1585 za obyvatele království, ačkoliv již měl některé statky v Čechách.[6]) Na zasnoubení jeho s Barborou a pokřtění prvního synáčka z téhož manželství upomíná pěkný obraz a epitaphium, jež dal Jetřich dotčenému synáčkovi udělati. Zmínili jsme se o něm již popisujíce Opočen (na str. 37.).[7]) Již r. 1579 dne 5. listopadu učinila Barbora na Smiřicích poslední své pořízení, jímž nejen Smiřice, nýbrž i ostatní svůj všechen statek Janovi Jetřichovi odkázala.[8]) Zemřela r. 1585 dne 8. ledna „v pravé víře Krysta Ježíše život svůj dokonavši“ a pohřbena v kostele Opočenském.[9]) Pořízení jejímu, podlé něhož se rodinný statek Smiřický do cizího rodu dostati měl, *Burjan* podkomoří, *Jaroslav* a *Mikuláš* bratří Trčkové z Lípy nijak místa dáti nechtěli a věc svou na císaře Rudolfa stížně vznesli. I podána jest věc ta na soud zemský, který však na ten čas ani rozhodnouti nemohl, poněvadž sám kšaft Vilémův na odporu a soudu zůstával, a sama Barbora vidouc, že soudy o týž kšaft k žádným koncům nepřicházejí, v pořízení svém výminku postavila, že se odkazy její teprve po stvrzení pořízení Vilémova vyplniti mají. Prozatím odročil soud (roku 1588, 23. června) věc tu k jinému roku soudnímu a vyňav statek sporný

[1]) Rel. tab. II. 493, 500—501, 502, arch. č. V. 569, 570. Viz i DZ. 6 E 25. [2]) Roku 1525 Jindřichem z Kornic (Reg. 2 F. k. s. A 10), r. 1567 Adamem Krčmem z Plotišť (DZ. 58 G 4). [3]) DZ. 42 G 16. Srovnej vývod na str. 49 položený. [4]) DZm. 47 C 15. [5]) DZ. 16 N 13—16. [6]) DZ. 22 M 11. [7]) Nápisy na obraze tomto u Bienenberga II. 190—191. [8]) DZ. 130 J 4—8, vložen teprve r. 1601. [9]) Schaller Kön. Kr. 171. O paní Barboře hleď v Sommerově topogr. str. 57—58.

Gothická hlavice v domě č. 83. p. Knypla v Hradci.

Smiřický z rukou Jana Jetřicha, poručil jej k opatrování *Vilémovi z Valdšteina* na Heřmanicích a *Adamovi Zylvarovi z Pilinkova* na Žirci. [1])

Věc ta nutila strany ke smíru a smlouvě, jestliže se chtěly nějakého konce dočekati. I ujednáno mezi nimi r. 1589, aby Trčkové připustili Jana Jetřicha na pravou polovici Smiřic, tak aby ten statek společně buď drželi aneb prodali. Smlouva ta pak změněna roku 1590 dne 1. září na ten způsob, že Jan Jetřich (tehda pán na Černíkovicích a Městci), Burjan a Mikuláš práva svoje na poručníky dětí neb. Jaroslavových, totiž Johanku Trčkovou ze Žerotína a na Opočně, Mikuláše Trčku z Lípy na Novém Želivě a Jiříka hrabě z Gutšteina převedli a od nich za to 80.000 kop přijali. [2]) Smiřice měly nyní po dlouhá léta stejné držitele s Opočnem, a Opočenský pán *Jan Rudolf Trčka* odpustil roku 1613 měšťanům Smiřickým a poddaným na panství nápady panské a odúmrti. [3])

Panství Smiřické, již valně zvětšené za předešlých Trčkův, ještě většího rozměru dosáhlo za Jana Rudolfa, [4]) jehož manželka Marie Mandaléna z Lobkovic několik statků v okolí většinou k ruce císařově vzatých skoupila a potom synu svému Adamovi odkázala. Po nešťastném konci pána tohoto držel veškerá zboží Trčkovská otec jeho Jan Rudolf do smrti své († r. 1634), ale potom všecky ty statky skonfiskovány. Bylť sice poslední Trčka všecky statky své i Smiřice přátelům svým odkázal, ale vůli jeho místa nedáno. Roku 1636 dne 12. dubna daroval císař Ferdinand zámek a městečko Smiřice se všemi vesnicemi, tvrze Žiželeves, Rodov, Hořeněves a Sadoví spolu se 3 vesnicemi, předešle obce Hradecké, řečenými Rusek, Skaličky a Piletice, *Matyáši* hraběti z *Galasu* za služby, kteréž byl nedávno rodu císařskému prokázal. [5])

Za následujících dob přetrpěli Smiřičtí mnohé strasti. Roku 1645 vrazili Švédové na panství a rozbivše ležení své u Semonic, celé to okolí poplenili. Hlavní svůj stan měli nejprve ve Smiřicích a pak v Semonicích. Cenilit si tehda škodu, kterou nepřítel na panství spůsobil, na 178.155 fl. [6]) Mezi těmi ustavičnými válkami zemřel hrabě Matyáš, byv až do své smrti († r. 1647) v polní službě činným. Pozůstalá po něm vdova *Anna Marie Dorota* roz. z *Ladronu* byla poručnicí nad nezletilými dětmi svými a spravovala Smiřice několik let. [7])

Roku 1661 dne 2. října rozdělili se synové Matyášovi o své statky zpupné; starší *František Ferdinand* dostal za díl Hořeněves s Rodovem, Žiželevsí, Zderazem, Plesem a několik vesnic Smiřických, mladší *Antonín Pankrác* dostal Smiřice s druhou polovicí vesnic. [8]) Tak rozděleno rozsáhlé panství na dva ještě dosti veliké statky. Antonín Pankrác prodal roku 1685 dne 1. října díl svůj Smiřický *Isabelle Majdaleně* ovdovělé hrab. *ze Šternberka*, rozené *de Portia*, za 350.000 fl. a 3000 fl. klíčného. Paní tato zemřela již po dvou letech,

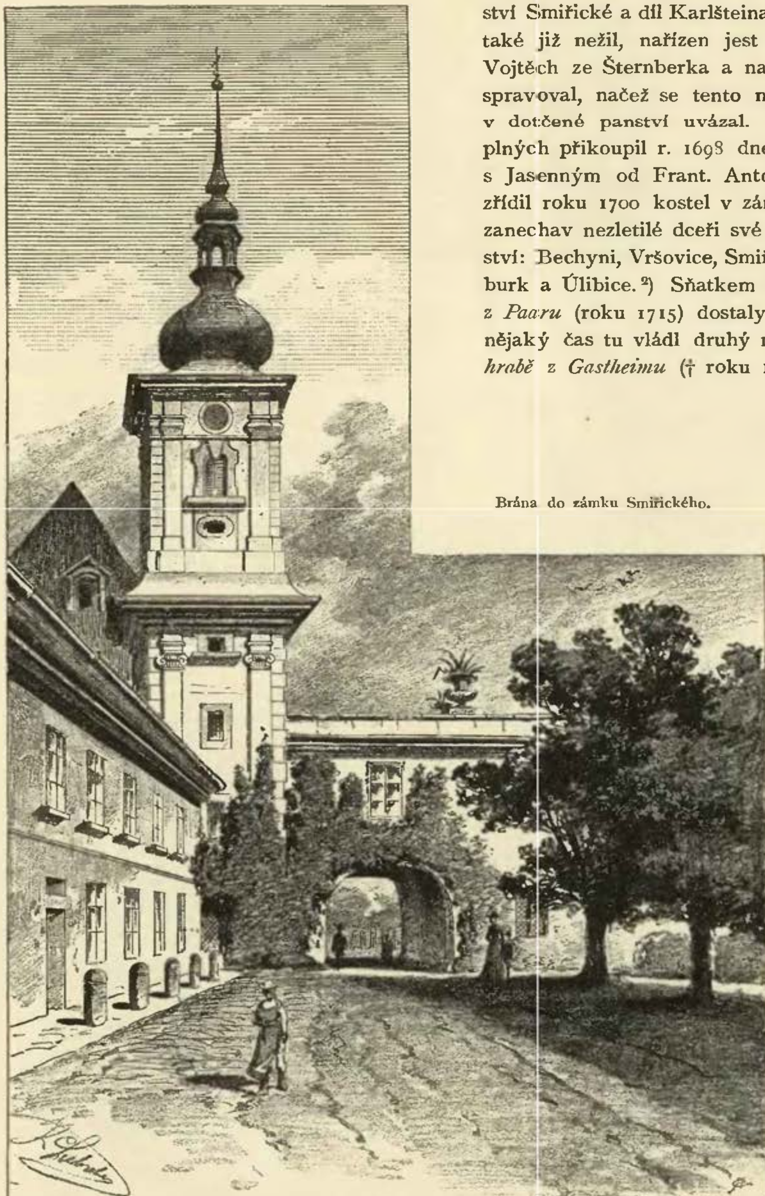
Chrlič z Pražské brány v Hradci.

[1]) DZ. 68 D 31. [2]) DZ. 168 N 9 a 14. [3]) Urbář Smiřický r. 1655.

[4]) Srovnání urbáře r. 1588 s rozsahem panství r. 1533 ukazuje, že odpadly Popovice, ale přibyly vsi Račice, Kusá, Habřinka, Maslojedy, Benátky, Jasenný, Černilov a Libřice dříve duchovní a zápisné, kromě toho Zderaz, Habřina, Hustiřany, Neznášov, Rožnov, Prorub, Ples, Výrava, Librantice, Libnikovice, Újezdec, Bukovina a Divec. V urbáři r. 1619 nad to přicházejí vsi Dub a Klenice i celé zboží Plesské.

[5]) DZ. 145 D 24—27, vlož. 1636, 16, Jun. Vesnice se tu připomínají: Smiřičky, Holohlavy, Sendražice, Maslojedy, Lípa, Dub, Sovětice, Račice, Benátky, Habřina, Hustiřany, Lužany, Neznášov, Rožnov, Rtyně, Černožice, Semonice, Brzice, Meziléčí, Ples, Jasenný, Libřice, Výrava, Černilov, Librantice, Újezdec, Bukovina, Čibuz, Vlkov, Smržov, Leyšovice, Svinary, Bohanka, Maňovice, Chlumek, Klenice. Vynechány: Čáslavky, Jiřičky, Rozběřice, Prorub, Maršov, Libnikovice, Divec, Hubiles, Skalice, Lhota za Malšovici a Habřinka, jež přicházejí v urbáři r. 1655.

[6]) Králův Průvodce II. 113. [7]) DZ. 112 C 37. [8]) Šíře o tom Sommer, Kön. Kr. 49.

Brána do zámku Smiřického.

zanechavši nezletilému synu svému *Janovi Josefovi* panství Smiřické a díl Karlšteina; ale poněvadž otec tohoto také již nežil, nařízen jest soudem zemským Václav Vojtěch ze Šternberka a na Zelené Hoře, aby Smiřice spravoval, načež se tento na počátku prosince r. 1687 v dotčené panství uvázal. Dočkav se Jan Josef let plných přikoupil r. 1698 dne 25. února statek Plesský s Jasenným od Frant. Antonína hrab. ze Šporku [1]) a zřídil roku 1700 kostel v zámku, ale zemřel také záhy, zanechav nezletilé dceři své *Marii Terezii* rozsáhlá panství: Bechyni, Vršovice, Smiřice, Veselí, Karlštein, Kumburk a Úlibice. [2]) Sňatkem Terezie s *Janem Leopoldem* z *Paaru* (roku 1715) dostaly se Smiřice rodu tomu, ale nějaký čas tu vládl druhý manžel Tereziin *Jan Daniel hrabě* z *Gastheimu* († roku 1761, 22. března), po němž *Terezie* († roku 1761, 29. března) statek Jeřický zdědila. Toho roku následoval v držení Smiřic syn její *Jan Václav* hrabě (později kníže) z *Paaru*, který roku 1761 dne 6. října statek Újezdský, před tím od Smiřic odprodaný, přikoupil. Týž prodal Smiřice r. 1780 *císaři Josefovi II.*, který r. 1790 Hořeněves s rozsáhlým statkem a roku 1796 dvůr ve vsi Světech přikoupil. Císař byl koupil panství proto, poněvadž obmýšlel v končinách těchto novou pevnost proti Prusku založiti. [3]) Úmysl tento proveden v letech 1781—1787, a založena na gruntech Plesských pevnost a královské město Ples, které teprve císařem Františkem nynější své jméno Josefov obdrželo. [4])

[1]) Ples patřil od r. 1661 k Hořeňovsi, ale roku 1686 dne 1. října prodal Ferdinand Leopold ze Šporku Ples a Jasenný svému bratrovi Frant. Antonínovi (DZ. 398 O 13). [2]) DZ. 398. D 23, 407 B 26, 117. B 1, 118. D 5—6. [3]) Viz o tom obšírnou a důkladnou úvahu v Pam. arch. IX. 757—773. [4]) Smiřice byly komorním panstvím až do r. 1863, kdež prodány Janovi Liebigovi, továrníku v Liberci. Roku 1881 zakoupeny pro *nejjasnější rodinu císařskou.*

Vřešťov Hrad.

1. Popis a držitelé.

V údolí potoka Trotinského rozkládá se nevelike městečko Vřešťov. Nad ním vypíná se vysoký homolovitý chlum, jehož severní a západní boky příkře spadají; homole tato, jež tiché údolí nemálo krášlí, nesla za dob minulých hrad, z něhož jen málo památek zbylo. Dosud zbyly z něho mohutné náspy a hluboké příkopy, kteréž volnější svahy homole na jižní a východní straně objímají. Ti, kdož ke hradu vcházeli, překročili příkop na jižní straně po nějakém mostě a vstupovali po cestě, kterouž dosud dobře znáti jest, obcházejíce vrchol chlumu mezi ploty a hradbami, až se octli zase na jižní straně u pevné brány těžným hřebenem zavřené. Nyní nevadí již nic příchozímu, neb dávno se brána, věž, domy a hradby sesuly a v prach sesypaly, ledva na tom místě elliptickém (53 m. dlouhém a 44. m. širokém) památku spatříš, že tu stávalo kolikero stavení, neb i ty sklepy, kteréž tu před lety bývaly, se provalily a zůstavily jen prohlubně. Hradiště i boky jeho posázeny jsou ovocnými stromy.

Hrad Vřešťovský postaven jest asi na počátku 14. století, možná i již ku konci předešlého století. *Mutina Vřešťovský* znám byl pro boje, kteréž asi r. 1280 s rotami braniborskými u Hořiněvsi sváděl.[1]) *Vojek ze Vřešťova* a *Albert*, syn *Rubina z Ryzemburka*, založili roku 1348 oltář a kaplanství při kostele Chotěbořském.[2]) Dotčený Rubin měl manželku *Luchardu* neb *Luchnu* (bezpochyby z rodu pánů ze Vřešťova), kteráž se v letech 1360—1370 jako paní na Vřešťově a Chotěbořích, jsouc již několik let vdovou, připomíná.[3]) Táž potvrdila klášteru Jaroměřskému smlouvu, kterouž byl s n. manželem o nějaké dědiny učinil. Vřešťovské panství ujali po ní tři synové: *Albert* jinak *Alcš*, *Aleš* druhý a *Beneš*. Nejstarší z nich, který se roku 1355 jako pán na Třebešově připomíná, zemřel před rokem 1378; bratr jeho Aleš držel potom Vřešťov až do roku 1379 nedílně s Benešem. Roku 1378 dne 24. prosince založili oba bratří nový oltář sv. Kateřiny v kostele Vřešťovském, jejž nadali platy v Manivicích a Bohanově Lhotě, aby oltářník za duše bratra Alše

[1]) Dalimil kap. 93. Viz i Bienenberg, Alterth. II. 217—223 [2]) Tingl, lib. conf. I. 27. [3]) Lib. conf. I. C 5, H 1, II. D 4. Paproc. o st. pan. 359.

a manželky jeho Kačky mše svaté sloužil. Beneš nabyl zboží Krčínského a spravoval v letech 1389—1395 zboží Vřešťovské sám; r. 1395 měl nějaké jednání s farářem Libčanským, jemužto dal za předešlé desátky jistý plat, a r. 1401 prodal plat ve Kněžicích (Kněžičkách) faráři Chotěbořskému.[1])

Asi roku 1402 dosáhl *Aleš*, syn jednoho z dotčených Alšův, let svých, po čemž mu strýc jeho Beneš panství Vřešťovského postoupil. Týž se vyskytuje potom často jako patron kostelův a oltářů ve Vřešťově a Chotěbořicích[2]) a přenesl roku 1408 plat, kterýž k oltáři sv. Kateřiny ve Vřešťově ze vsi Bohanky vydáván byl, na ves Jerce.[3]) Proslavil se obzvláště za válek husitských. Byl předním původcem shromáždění lidu či táboru, který se r. 1420 dne 25. června na Kunětické Hoře sešel; odkud vedl lid shromážděný po zatáčkách ke Hradci, jehož se lstí a náhlým přepadením zmocnil. (Hleď toho na str. I. 54.) Byl také jeden z těch, kteří se starali o uvedení do země krále polského, k němuž sám šestý poslán jest. Jsa jedním z hejtmanů Hradeckých a bratří Orebských vytáhl toho roku k Opatovicům, chtěje klášter zdejší ztéci, ale odbit jest krvavě. Po smrti Žižkově, kterýž byl od r. 1423 nejvyšším hejtmanem bratří Orebských či potom tak zvaných Sirotkův, stal se Aleš takořka hlavou jednoty té, a poněvadž byl sice rodu starožitného, ale nebohatého (a za ním se jiní mocnější lépe zakrývati mohli) a mezi výstředními a vlažnými jako uprostřed stál, zvolen jest r. 1433 dne 1. pros. „pány a hejtmany vojsk a zemany, městy i obcemi království Českého a markrabství Moravského" za správce a vladaře zemského a přidáno mu 12 osob, aby mu radíce působily obecné dobré národu. Od té doby držel pan Aleš se stranou mírnější proti jednotě Táborské, zejména i v bitvě Lipanské. Přijetím Sigmundovým za krále českého (roku 1436) skončilo se vladaření Alšovo. Ve slavném shromáždění (dne 14. srpna) učinil nejprve pan Menhart z Hradce řeč k zemskému správci, děkuje mu jménem stavů za věrnou a snažnou péči, kterouž vedl o dobré obecné i o čest národa, a prosil jej, aby již propustil stavy ze slibův a přísah jemu jakožto správci učiněných. Pan Aleš mluvil o upřímném snažení svém, opatřiti pokoj a řád v zemi a posloužiti ku prospěchu koruny, a vzdal moc a právo své do rukou císařových, jemu poroučeje sebe i veškeren národ. Císař učinil jej potom nejvyšším písařem a zastavil mu čtyři vesnice kláštera Opatovského. Ještě potom jezdíval na sjezdy krajské a sněmy zemské, jsa též sám čtrnáctý mezi těmi, na něž rytířstvo volbu nového krále přeneslo (r. 1440). Pan Aleš vykročil z tohoto živobytí r. 1442 dne 4. června.[4])

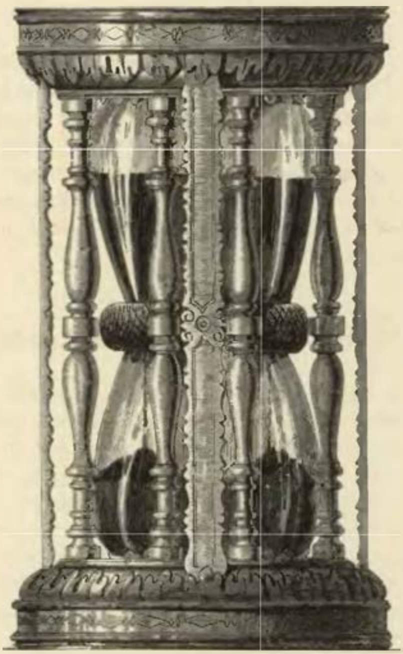
Plán Vřeštova: 1. Cesta z městečka přes Trotinku a na návrší, na jehož opyši hradiště jest, vedoucí, 2. mlýn, 3. náspy, 4. místo, kde býval most, 5. dolní ohrada, 6. vjezd do hradu, 7. prohlubeň.

Zůstali po něm dva synové: *Aleš starší* a *Aleš mladší*, z nichž měl tento některé menší statky, zejména i r. 1482 Mokrovousy. Aleš starší ujav Vřešťov i Krčín přijal na sebe bezpochyby povinnost mladšímu bratru hotové peníze splatiti, ale že k penězům přijíti nemohl, zastavoval statky své. Vřešťov prodal strýci svému *Janovi Lapkovi* z *Ryzemburka*, vymíniv si právo, aby jej mohl vyplatiti; ale když potom peníze na hotově měl (r. 1462), nešlo to tak hned, a Lapka učinil dosti závazku svému teprve tehda, když se byl toho Aleš dosoudil.[5]) Ledva vyplatil Vřešťov, prodal jej šmahem *Janovi Zajíci* z *Hazemburka*.[6]) Když se pán tento nad přísahou a povinností svou zapomněl, vytrhli Hradečtí ke hradu Vřešťovskému, jehož (r. 1467) po nějakém čase útokem dobyli.[7])

---

[1]) Lib. conf. II. E 7, D 12, IV. B 13, V. M 10, lib. erect. V. f. 23, 38, XII. f. 84, 145. [2]) Lib. conf. VI. C 16, F 1, H 14, Q 19, rel. tab. I. 91. Paproc. o st. pan. 358—359. [3]) Lib. erect. II. f. 73, IX. A 7. Viz i arch. č. III. 487 a rel. tab. II. 134. [4]) Palackého děje husitské I. 384, 415, II. 65, III. 134—136, 146, 151, 160, 162, 171, 178, 196, 200, 208, 209, 215, Tomkův život J. Žižky str. 172, arch. č. I. 254, 263, 265, 540, III. 412, 444. [5]) Rel. tab. II. 304, 311. [6]) Aleš byl r. 1467 na straně královské. Hleď na str. 158. [7]) Palackého děje IV. a. 382, Urkund. Beiträge 476, st. letop. 185.

Osudy Vřešťova po kolik let potom zběhlých nám známy nejsou. Ku konci téhož století seděl na něm *Věnek Kordule ze Sloupna*, kterýž se naposled r. 1492 připomíná.[1]) Po jeho smrti zůstali čtyři synové. Starší dva, *Jan* a *Hynek*, nesrovnávali se s mateří a poručníky bratří svých nezletilých Purkarta a Jindřicha, až je i k soudu zemskému poháněli. Z těch příčin nalezl soud zemský, aby byl statek otcovský rozdělen a do té doby aby jej společně opatrovali. Podlé toho dostali starší bratří za svůj díl hrad Vřešťov se dvorem popl. a městečko, vsi Vilantice, Žiželeves, Rožnov, Dubenec, Miřejov, Sedlce, Maňovice, Doubravu, Chlumek, Hořičky (?), Bukovník, Zálezly, Jerce a Bohaňku, a mladší bratří zboží Kozojedské.[2]) Starší bratří rozdělili se potom ještě jednou, a každý z nich vzal polovici hradu a panství. Starší Jan držel kromě toho zboží Vrchlabské a Žírec;[3]) jedinká dcera jeho *Kordule Tetaurova ze Sloupna* prodala r. 1521 (vkl. dne 27. února) polovici svou Vřešťova hradu, dvoru a městečka, vsi Žiželeves, Bohaňku, Doubravu, Maňovice, Jerce, Chlumek, Zálezly, Dubenec a Bukovník, celé i necelé, strýci svému Purkartovi.[4]) Druhá polovice Hynkova dostala se po jeho smrti bezdětné dvěma bratřím jeho ještě žijícím, a když pak k podělení přišlo, dostaly se Purkartovi půl Vřešťova, ves celá Miřejov a část vsi Sedlec. Tak držel celé panství Vřešťovské, od něhož čtyři vesnice odprodal. Roku 1544 obnovil manželce své Mandaléně věnný zápis na 600 kop, kterýž jí byl před lety na zboží Vřešťovském učinil, a zemřel nedlouho potom.[5])

Přesýpací hodinky královny Elišky z musea Hradeckého.

Purkartovi synové *Věnek* a *Vácslav* rozdělili se v prosinci r. 1548. Onen dostal zámek Vřešťov všechen i s kopcem a stavením, dvůr pod zámkem, pivovár, mlýn podhradní, městečko s domem panským a kostelem, ves Vilantice, podací na Chotiborkách a člověka pod Bukovinou. Vácslav obdržel Žiželeves a některé vesnice, a poněvadž tu bytu pro něho nebylo, vymínil si, aby až do sv. Havla příštího v jistých světnicích na Vřešťově bydleti a studnice tudíž užívati mohl.[6]) Věnek hospodařil dobře, koupil statek Nepokojnický a zemřel r. 1570, odkázav posledním pořízením svým (r. 1569, 11. prosince) všechen statek dětem svým mužského pohlaví.[7]) Hned po smrti jeho dělen jest statek Vřešťovský mezi 6 synů jeho, a poněvadž byl statek na tolik dílů skrovný, obdrželi díly na Vřešťově toliko bratří *Vácslav*, *Jindřich* a *Věnek*, a ostatní odbyti, tuším, penězi. To se provedlo, tuším, skrze pletichy vdovy Kateřiny proti synu nevlastnímu Purkartovi, „kterýž se pokládá a býti praví syn a dědic nejstarší.“ Dceři n. Albrechtově Markétě a poručníkům jejím Markétě Zachářové ze Sloupna a Věnkovi zapsal Vácslav r. 1598 summu 3000 kop míš. na své polovici hradu Vřešťova; po téže paní Markétě zdědil statek Jeřický. Toho roku (dne 31. prosince) prodal Karlovi Zárubovi z Hustiřan les Bukovinu. Po smrti Jindřichově našlo se na dílu jeho (dvořích kmecích s rybníky a lesy) drahné dluhů, pročež díl jeho (roku 1600 dne 27. července) skrze pány od soudu zemského nařízené Věnkovi za 8800 kop míš. prodán.[8]) Tento hospodařil moudře a šetrně, držel také Rodov a za posledních let svého živobytí celé panství Vřešťovské, jsa poručníkem a opatrovníkem Jana Purkarta, syna n. Vácslavova. Témuž sirotku zapsal (r. 1610) na Vřešťově dluh, a když přišed r. 1613 k letům požádal na Věnkovi dílu otcovského, vydal mu (vedlé smlouvy dne 30. září učiněné) 2900 kop míš. na jistotách a 1309 kop 24 gr. míš. úroků zadržených.[9]) Učiniv r. 1616 na hradě zdejším poslední své pořízení zemřel r. 1618 a pochován vedlé manželky své v kostele Vřešťovském, kdež byl r. 1615 úředník jeho Jan Duchek Borovnický kamennou kazatelnu svým nákladem zřídil.[10])

---

[1]) Archiv Třeboň. [2]) Rel. tab. I. 184—186. Stalo se asi r. 1495. [3]) DD. 24. str. 13, 36, 43, 50, 57, reg. 2 J. k. A 1. [4]) DZ. 2. K 27. Peníze za Vřešťov vzal k sobě Jan, manžel Kordulin, a za to jí vzdal vsi Tuhaň, Rvačov, Nedvězí a ves pustou Slané (DZ. 84 A 2). V ty doby žil *Albrecht starší Kordule*, jenž vdal sestru svou Kateřinu za Vácslava Krupého z Probluze. Vácslav a Věnek Kordulové drželi po něm r. 1550 ves Vilantice (Reg. 13 J. k. s. f. 137). [5]) DZ. 5. G 6, H 18, 250. G 8. [6]) DZ. 49 G 18—19, J 23. Srov. i DZ. 67 D 17, DZm. 100 J 4 a Paproc. o st. ryt. 58—59. [7]) DZ. 17. D 8—12, 62. K 14. [8]) DZ. 22. Q 9, 92. E 27, 173. F 4, 175. N 29, DZm. 100 J 4 a 124. O 13. Věnek byl c. k. truksasem. [9]) DZ. 94. G 28, 187 C 30. Viz i Bienenberg., Alterth. II. 222—223. [10]) DZ. 139 D 12.

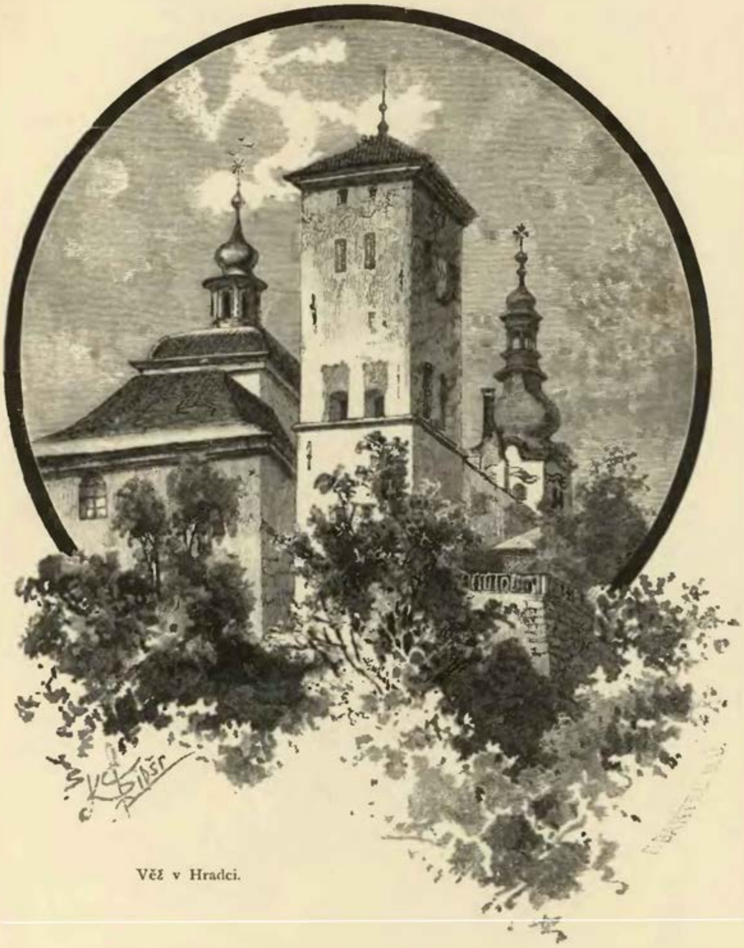
Věnkův syn *Zikmund Jindřich* provinil se v letech 1618—1620 jen malou měrou, pročež odsouzen (r. 1623, 13. března) k manství. Ale k přijetí léna nikdy nepřišlo, poněvadž se Zikmund tomu vyhnouti dovedl, užívaje v tom všelijakých úskoků právních. Roku 1626 ohlásil, že pro dluhy léna přijíti nemůže, nebo dluhův odkud zaplatiti nemaje, sám sebe i s manželkou svou že by do žebroty přivedl a třeba až do smrti vězněm zůstával; i žádal, aby mohl povolně stateček svůj prodati a věřitele spokojiti. Oznámeno mu, aby tu, kdež náleží, se postavil, taxu statku svého složil a dále vedlé císařského poručení, „ač nechce-li té od JMC. jemu učiněné milosti a statku jemu k manství zůstaveného propadnouti a ztratiti," se zachoval. Po dvě léta prodlužována mu lhůta. Roku 1628 podal v té příčině novou supplikaci dokazuje, že na témž statku jest více dluhů, než zač šacován jest. Konečně (r. 1630, 30. června) byl dán rozkaz, aby byl statek Vřešťovský prošacován.[1]) Takovým způsobem dovedl toho, že mu byl statek skrovný, k němuž mimo zámek jen městečko Vřešťov s pivovárem, mlýnem a dvorem a ves Vilantice patřily, r. 1631 prozatím z léna propuštěn. Zikmund Jindřich zemřel roku 1638 asi na konci měsíce dubna, odkázav posledním pořízením svým (zdělaným na Vřešťově dne 31. ledna) statek svůj všechen synům svým. Ale za nedlouho zavaleny jsou dědicům veliké těžkosti, poněvadž zaplacení pokuty za účastenství v rebelii ještě nebylo vyřízeno. Dědicům Zikmundovým zabrán Vřešťov po druhé, a za administratora jeho i statku Studnického konfiskovaného nařízen *Gerhart Lux* z *Luxenšteina.* To vše vykonáno před rokem 1652.[2]) Roku 1660 dne 20. prosince nařídil císař Leopold, aby oba statkové Gerhartovi ve dsky zemské k dědičnému jmění vloženi byli, což i přes odpor Evy Kordulové, rozené Lehnarky, vykonáno.[3]) Již za doby administrace nebydlel držitel na Vřešťově, poněvadž tu byl byt poněkud těsný a přístup k němu nepříliš pohodlný. Když pak po smrti Luxově statek Vřešťovský (r. 1675 dne 16. září) skrze pány k tomu nařízené *Janovi ze Šporku* prodán byl, nemohlo se již na starém hradě s bezpečím bydleti.[4]) Pustý hrad hynul, jeho zdi sesouvaly se po bocích kopce, a kde to nešlo samo od sebe rychle, tam valně pomáhala ruka lidská; neb i minulí věkové měli své „moderní požadavky." Již před sto lety nebylo na Vřešťově nic více, než jeden provalený sklep a něco málo zdí.

2. Příběhy Ryzemburské a Kordulovské.

Kterak manželství u předků našich uzavíráno a okvaseno bývalo, již jsme jednou (I. 183) vypravovali. Přese všechny smlouvy a potvrzení církevní byl svazek tento druhdy velmi volný, neb z dějin středního věku známo jest, že panovníci nejednou anobrž začasté manželky své odpuzovali a jiné pojímali, a že jich v tom mocní a bohatí následovali. Stávalo se to často i se svolením církevním, dokud tato v područí světském zůstávala, a někdy i po tom, když si byla církev moc světskou podmanila. Příčina toho spatřuje se zajisté v tom, že církev z důležitých příčin někdy nešváru toho a nevázanosti dopouštěla. Vždyť jest známo, že poprvé, tuším, odepřeno Jindřichovi VIII., králi anglickému, aby mohl manželství s Kateřinou Aragonskou zrušiti; a že se naopak stalo u císaře Napoleona I., tohoť jsou ještě pamětníci. Co se našich panovníků dotýče, připomenuti buďtež králové Přemysl I. a II. O Markvartovi ze Záluží psáno jest ve starých pamětech, že si vzal první manželku r. 1353 a druhou později, ještě za jejího živobytí, a že se k němu r. 1377 obě hlásily; i mohlo by se drahně jiných příkladův uvésti.[5]) Do podobné věci zapletl se i jeden potomek starých pánů Vřešťovských.

Voršila jinak Ofka z Kuncdorfu vychována byla u Burjana Labutě ze Švamberka na hradě Řebříce, později dána byla na Hořovice, a když si pán zdejší stýskal, nevěda kam ji má díti, poslal pro ni Burjan pacholka a ten mu ji na koni přinesl. Po nějakém čase žádali jej konšelé nějakého blízkého města (Rakovníka?), aby ji dal za nějakého koželuha; i slíbil tak učiniti a provdal ji za 4 neděle. V Praze poznal Voršilu Aleš z Ryzemburka a pravil jednou k ní: „Milá Ofka! pojeď se mnou, zdám se s tebou." Natoť jela s ním. Když Aleš jednou z tvrze své Mokrovous do Prahy odjel, uloudil Voršilu Jiří Hořinka z Třesovic a oddal se s ní; neb mu nalhala ona, že se pán její v Praze žení. Oddával je na Třesovicích kněz Jan Chlumecký. Když se vrátil Aleš z Prahy, poslal k Hořinkovi, aby jemu Voršilu vrátil, že se mu list na 200 kop ztratil. I navrácena jest potom Alši, a když se spolu jednou nepohodli, odpudil ji od sebe. Věc ta přišla konečně před soud kněze děkana kraje Hradeckého, před nímž stály obě strany se svými přátely. Tu domlouvala Voršila Alšovi řkouc, „že si pán a muž můj zdávaný a nikdá

[1]) DD. 7. str. 22, 50, 93, 159, sepsání archivu Rychnovského. [2]) Čas. mus. 1844 str. 380. [3]) DZ. 152. Q 7. [4]) DZ. 392. E 7.
[5]) Acta consistorii 1377—1379 f. 10, 11, 16—17.

Věž v Hradci.

bych se toho nenadála, abys mě měl opustiti a se mnú nebyti a jiné ženiny sobě chovati." I pověděl Aleš, že sobě ku potřebě čeledi chová, a „že s tebou býti nechci, neb ty máš muže jiného zdávaného, Hořinku řečeného." Odpověděla Voršila: „Milý pane Alši! ne taks mne vymluvil z Prahy, víš dobře, žes mi sliboval, že se se mnou zdáš, a řekls mi: ‚Milá paní Ofka, když ke mně přijedeš, chciť tomu všemu dosti učiniti.'" Pravil Aleš: „Mluv pravdu a nemluv křivdy, však neříkají Ofka, všakť říkají pravé jméno Voršila, a nepokážeš toho žádným člověkem, bychť sliboval s tebou ze zdáti." Tu učinil děkan otázku na Alše řka: „Pane Alši! táži se tebe pode ctí i pod duše zatracení, jestli paní Ofka tak s tebou řádně knězem oddána a na jaký způsob a na jaká slova jsi ji z Prahy vymluvil." Řekl Aleš: „Na ten, aby byla se mnou do vůle mé a své, a když by chtěla ode mne, že ji zase pošli, kdež chce." Tu se ptal opět děkan Alše, zdával-li jest se s ní. Odpověděl: „Že sem se s ní zdal, neb sem znal, že mi toho žádná škoda není, ponévadž prve muže má zdávaného." Tuť jej pamatovala Ofka řkouc: „Se mnou slib prve máš a skrze ten slib mám k tobě lepší právo než on, a jestliže se mnou se oddati nechceš, pánu Bohu přísahám, žeť tě zabím." Tu Aleš vysokými slovy klel, že jí nesliboval, když k němu z Prahy jeti měla, by se s ní oddávati chtěl. Jda pryč ze světnice ohlédl se Aleš zase a pověděl: „Proč se neptáš na muže prvnieho, však se doptáš, že máš ještě prve zdávaného s sebou, než Hořinku; ptej se jinde ještě víc, snad se doptáš třetího muže." I řekla Ofka: „Milý pane! můžte mluviti, co chcete, a že to vše činíte té ladře (kobyle?) a oslici, kterouž jste sobě zvolili."

Kněz děkan nemoha jich smluviti, uručil je pod 50 kopami, aby stáli před administratorem v Praze. Aleš nestál a propadl základ, z něhož Ofka Alšova strýce, kněze Samuele z Ryzemburka (r. 1507),

po smrti Alšově poháněla. Když Aleš ke smrti pracoval, vzpomněl si přece na Voršilu a odkázal jí mnohé věci, jako záponu, páteř korálový s přímem pozlaceným, dva drahé kameny, peníz vyražený na stříbře, plešek stříbrný, kosť jednorožce, čechly tři kmentové, dva koberce (bílý a žlutý), dvě čepice kuní, dva punty (kuní a labutí), knížky patery, váček kupecký, měšec s pásem, dvě truhlice okované, stolici s puklami, tři kotlíky, dva kotrkaly (štíty jízdných), pavézku, dřevce, hevery, dvě kuše, svícen měděný, čtyři polštáře kožené, dvoje prachoví, čtyři podušky, prostěradlo, stoly, lože. Těch věcí se Ofka teprve r. 1510 na Janovi Černčickém z Kácova dosoudila.[1])

Něco podobného, jako tu bylo vypravováno, v rodině Kordulův se nestalo, ale přes to byli přece velice bujní. Mírný ještě byl Purkart, jenž se někdy pychu dopustil, rozkázav lidem svým, aby v cizím lese honili zajíce s tenaty.[2]) Strýcové a potomci jeho byli mnohem bujnější. *Jan Kordule ze Sloupna*, Vácslav z Pařízku a Beneš ze Sendražic učinili (před r. 1535) půtku a výtržnosť v Novém městě Pražském na jistém radním, jejž posekali. Konšelé byli přijeli na saních k jich hospodě, t. j. domu, ve kterémž bydleli, a nechavše pacholka na saních vešli do světnice. V tom přišli dotčení tři výtržníci, připíjeli pacholku, konvici jemu k ústům přirážejíce a potom se zbraní potrhajíce braně obnažili. Když konšelé vyběhli a napomínali jich, aby toho nechali, činili pobídky, a poněvadž i konšelé kordův svých dobyli, přišlo k půtce.[3])

Jan činil v městě Hradci mnohé svády a výtržnosti: konváře jednoho a několik sousedů zbil, svícen mu zsekal, na manželku se potrhoval a purkmistru i radě pohrůžku činil. Když potom rychtář městský ten hluk staviti chtěl, slíbil mu sice Kordule, že pokoj zachová, nicméně však jednoho starého člověka zúmyslně zbil, a kdyby mu byli předešle tesák nevzali, kdo ví, jak by se byl k němu zachoval. Hradečtí vznesli věc tu na hejtmany království; tito jej pak napomínali, aby se mírně choval; na místě toho zahrozil oněm řka, „že o tom to město zví, co se tu stalo,“ a purkmistru zvláště vyhrožoval. Žádali tedy Hradečtí za opatření, „poněvadž se to často u nich zbíhá, aby se z lehkých příčin o to jiní nepokoušeli.“ Kordule vzat jest v Praze na závazek, aby šel na Černou věž, a potom musil slíbiti, že Hradeckým ničím škoditi nebude.

Vývod Kordulův ze Sloupna.

Věnek Kordule ze Sloupna 1492. ψ Eliška

Jan 1500 † j. 1518 ψ 1. Kateřina ze Zásmuk 2. Majdaléna ze Šanova		Hynek 1502 † c. 1522		Purkart 1508—1544 ψ Mandaléna z Kostelce	Jindřich 1508—1534 ? Věnek starší		Markéta, Johanka, Anna a Kunka
Kordule 1518—1525 ψ Jan Tetour z Tetova		Markéta † 1590, 11. Octb. ψ Záchař z Pašiněvsi † 1583			Věnek mladší 1548 † 1570 ψ 1. Markéta z Velené 2. Kateřina z Hustířan	Vácslav † 1559 ψ 1. Eliška z Dražovic 2. Marjana z Biskupic 3. Anežka ze Smiřic	Jindřich † j. 1548
Mandaléna a Anna 1569	Purkart ml. 1569, 1570	Albrecht † j. 1584 ψ Anna z Pašiněvsi	Jan † j. 1587	Vácslav 1570—1598 Eliška z Donína	Jindřich 1570 † j. 1600	Věnek † 1618 12. Nov. ψ Johanka ze Šebířova † 1616	Purkart st. 1553 † 1571 ψ Anna z Budova † 1569
		Markéta 1598		Jan Purkart 1600—1618 ψ Veronika ze Svojkova	Zikmund Jindřich 1596 † 1638 ψ 2. Anna Kateřina	Kateřina Markéta 1618	Johanka ψ 1. Mik. Střela † 1592 2. Děpolt Švihovský
		Věnek Jindřich † j. 1664 ψ Eva Lehnarka 1664	Krištof	Zikmund Karel	Johanka	Kateřina	Dorota Barbora

Nesměje Hradeckým škoditi opověděl jim přece, ale jen v duchu, čekaje na příležitosť, aby se komukoliv z nich pomstil. Příležitosť naskytla se mu brzo. Sněmy zemskými zapovídáno bylo nositi dlouhé ručnice kromě svých gruntův a na cizích jen tehda, byli-li to vojáci aneb když lidé nějakého škůdce honili. Zastihl-li kdo někoho s dlouhou ručnicí na svých gruntech, mohl jej proto ke komornímu soudu z pokuty poháněti, a mnozí tak ze msty činívali. Asi r. 1540 vysláni byli drábi Hradečtí (t. j. lidé najatí za vojáky) do Pardubic, aby tam byli vymustrováni; někteří sousedé vzavše ručnice šli s nimi a provázeli je do Vysoké. Tu se zastavili v krčmě ve světnici a nechali za sebou ručnice na lavici. V tom přijel Jan Kordule, sedl si za stůl a kázal si vajec navařiti. Ohlížeje se ve světnici uzřel Hradecké s ručnicemi, a poněvadž mu to bylo vhod, pokřikl na jednoho z nich, Jana Hřiba: „Půjčiž sem té své

[1]) Reg. 2 G. k. s. a DD. 41 str. 7. [2]) Reg. 6 F. k. A 3. [3]) Reg. 6 J. k. s. E 15—16.

Plátové brnění z doby renaissanční.

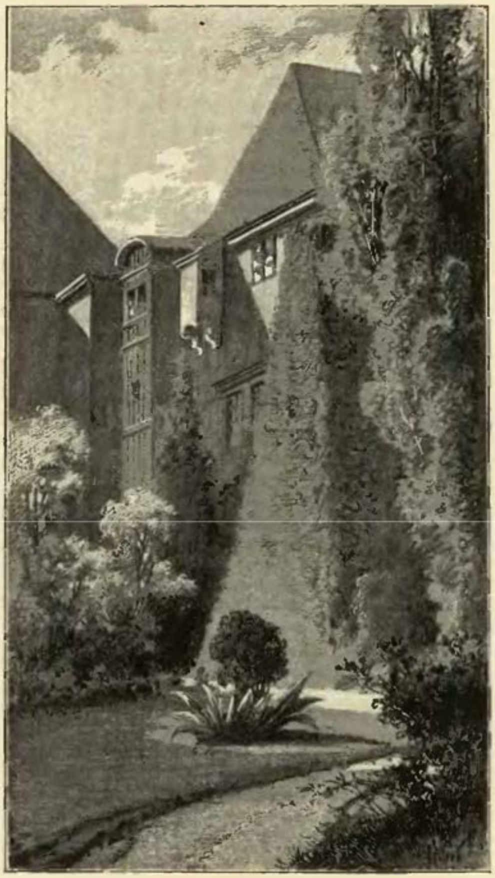
ručnice.“ I učinil Hřib tak. Tu pravil Kordule: „To je ničemná ručnice, půjč mi té druhé.“ Tedy mu podal ručnici jiného souseda. „To je ručnice pěkná a dobrá,“ pravil Kordule a ptal se, je-li nabita. Řekl soused, že jest. I otevřel si Kordule okno a vystřelil. Potom řekl ke přítomným: „Páni! buď vám to svědomo, že teď Hradečtí chodí s ručnicemi proti zápovědi.“ Když potom vsedal na koně, prosili ho Hradečtí: „Pane Jene, nečiňte nám toho, však sme chudí tovaryši.“ I pravil on: „Páni milí! potud hůlka vyvržena.“ I jel pryč a pohnal potom dva sousedy z nošení ručnic.[1]) Jednou přijel Jan s Bedřichem Pecingarem z Bydžína na grunty Dohalské a chtěl tu lidi obojího pohlaví bíti, smířeje k nim s kuší napjatou a šípem naloženým; ženám některým chtěl i kuši tu na hrdlo klásti.

Prudké krve byl i *Věnek starší Kordule.* Jednou zbil člověka poddaného Mikuláše a Jiříka bratří Otmárův z Holohlav. Za to přišli tito r. 1541 do domu jeho s lidmi a služebníky svými ozbrojenými lajíce mu zle, a Mikuláš potom meč svůj ke břichu Věnkovu směřil. Roku následujícího přišel v noci se Štěpánem Tetaurem z Tetova do dvoru Újezda slove u sv. Jana, kdež Mandaléna z Konecchlumí, paní letitá, bydlela. Měla nějakou při s nima a proto Věnek bez ostýchání krávy, koně, klisny a nábytek ve dvoře zajal a pobral, komory vysekal, svrchky odtud pobral a tak vytisk Mandalénu z držení dvora, sám se v něj uvázal. Potom šel ke komoře, kdež paní nemocná ležela, a tu k ní mluvil, aby s ním učinila smlouvu a hned nazejtří odpověď dala. Když pak ho pro Boha prosila, aby jí pokoj dal, učinil jí pohrůžku řka: „Zvyj. babo! poněvadž se se mnou nechceš smluviti, přísahám pánu Bohu, opovrha řád a právo, že s tebou tak sehrám, bych měl země prázden býti.“ Roku 1543 přijel Věnek s týmž Štefanem do domu Jaroslava Kordule ve zbrojích s jízdnými a pěšími a tu jej zbili.

Téhož ducha byl i *Věnek mladší,* pán Vřešťovský. Roku 1541 dne 21. května učinil ve Dvoře městě půtku na p. Rodovského, při čemž mu Zilvar pomáhal a děvečku zbil. Když se Věnek ctí a věrou zavázati nechtěl, že bude na soudě státi, tu dali v městě udeřiti na poplach a sezvonivše se, zajali jej a dali na věž, kdež vězňové sedali. Nazejtří když jim slíbil, propustili jej. Za to je Věnek obeslal z výtržnosti, jako by byli naň násilně a výtržně sáhli. Roku 1542 dne 16. dubna přišel v městečku Vřešťově na

---

[1]) Pam. arch. VIII. 416, reg. 6 G. k. M 18.

Partie z parku ve Smiřicích.

Mikuláše, pacholka Bedřicha Absolona z Ledské, do marštale a jej zranil; za to seděl na Černé věži. Potkav se roku 1544 u Hradce s Bohuslavem Pachou z Chrudimě a v Plotištích, dobyl naň zbraně a honil se za ním po polích. Kdož by napočítal, co se tito Kordulové pokut a útrat soudních naplatili. [1])

Pozdější Kordulové byli něco mírnější. Jindřich měl při s Jiříkem Ratychem, sousedem Pražským poněvadž mu (r. 1579) arcilhářů nadal a kromě toho k němu před lidmi mluvil: „Dočkám se toho, že na šibenici visneš." Na bratru jeho Janovi vyplnilo se přísloví, že vlk nese dotud, dokud ho neponesou. Byl zavražděn Janem Myškou ze Žlunic, a bratr jeho Vácslav, jenž Myšku pořadem práva vinil, často proto do Prahy jezdil, drahně peněz protrávil, a když i ta věc k přátelskému jednání podána byla (r. 1587), konce se dočekati nemohl.

Roku 1596 obeslal Melichar Teyprecht (který byl r. 1621 vězením na Rábu pokutován), Jindřicha mladšího Korduli, poněvadž tento jej jdoucího s hradu Pražského domů v potřebách pána svého za plášť trhal, na něho dotíral a zavřenou pěstí ve tvář v levé oko uhodil. [2])

Všecky viny rodu Kordulovského smazány a spraveny měrou dostatečnou po bitvě Bělohorské, skrze niž rod Kordulovský tak jako jiné rodiny vladycké v chudobu klesl. Na malých statcích život svůj trávíce a jen někdy zřídka vyššího úřadu se domohše dočkali se Kordulové našeho věku, a jestliže nevymřeli r. 1828 Aloisií Kordulovnou ze Sloupna, žijí doposud v zapomenutí a zátiší.

[1]) Pam. arch. VIII. 418, reg. 10 F. k. R 7, 56, 12 F. k. F 17. G 9, J 7, L 11. [2]) DZm. 120. D 1—2, 33 F. k. s. D 7, archiv Třeboň.

Rotemberk Hrad.

Vsi Habřiny jest Podhradní mlýn, nad nímž stával v lese hrad, jména nyní zcela neznámého; staré paměti svědčí o tom, že se nazýval Rotemberk (Červená hora) a již před dávnými věky zahynul.

Německý název Rotemberk svědčí sice o velikém stáří hradu (aspoň o době předhusitské), ale v pamětech se s ním nesetkáváme; neb kdekoliv se s názvem jemu podobným setkáváme (Rufus mons, Rothburg), platí tento vždy o Červené Hoře. Není pochyby, že býval hrad náš sídlem statku Neznášovského a že proto častěji Neznášovem pojmenován byl. Jeho držitelem byl *Ješek z Neznášova* (r. 1371, r. 1357 Herynk ze Semonic řečený), který k rodu Heřmanských náležel.[1]) Po něm se dostal Neznášov rodu vladyk z Hustířan a sice těch, kteří se psali později Rodovskými.[2]) Jeden z jejich předků, *Majnuš z Neznášova*, držel v l. 1389—1393 jeden hlas podací kostelního v Semonicích.[3]) *Bavor z Neznášova* jmenuje se tak[4]) poprvé roku 1404, kdež si najal od kláštera Břevnovského dvůr na Homoli[5]) a žil ještě roku 1416.[6]) O jejich potomcích není mnoho známo. *Petr z Neznášova* byl r. 1440 na sjezdu Čáslavském; Anna, vdova po n. *Čeňkovi z Neznášova*, připomíná se r. 1457.[7]) *Bavor z Hustířan* seděním na Neznášově připomíná se v l. 1494—1505 často jako svědek.[8]) Měl drahně vesnic v okolí Neznášova a ač měl několik synův, přece každý z nich po pěkném statečku obdržel. Když se r. 1523 dělili, dostal *Jan* starší Velichovky a Poličany, *Jiřík* statek Neznášovský, *Aleš* Habřinu, *Oldřich* jinak *Hašek* Sedlice, *Martin* díl neznámý, *Mikuláš* Hustířany a konečně *Jan mladší* statek Rodovský. Po smrti Jiříkově dostal se statek jeho bratru Janovi staršímu, jenž se přiznal r. 1542 v úřadu desk zemských, že jest v držení Neznášova dvoru popl. a vsi, v Rotmberce zámku pustého s mlýnem pod ním.[9]) K tomu držel, jak již řečeno, ves Velichovky, na níž (r. 1541) manželce své Anně Šelndorfovně z Hornšperka věnoval.[10]) Jan zemřel, tuším, r. 1565 dne 26. ledna a pohřben v kostele na Chlumku, jejž byli předkové jeho založili.[11]) Synové jeho se o statky podělili, ale kdo z nich měl Neznášov, není známo. Roku 1588 patřila ves tato již k panství Smiřickému. V urbáři téhož panství popisuje se také dvůr Neznášovský, při čemž se dokládá, že „dobytkuom všem jsou poctivé výhony a pastvy okolo pustého zámku Rotmberku se vším prostranstvím a dostatkem trav velmi příjemné a užitečné.“ Také se tam praví, „že okolo dvoru a téhož zámku pustého jsou veliké štěpnice od rozličného štípí, třešňoví, višňoví, ořeší vlaské i lískové.“ Od té doby přišlo i jméno hradu v zapomenutí a jen název mlýna podhradního, jemuž se tak od starodávna říkalo, se udržel.

---

[1]) Lib. conf. ed. Tingl I. 9, II. 39.

[2]) Hustířanští pošli ze vsi Hustířan, v níž, tuším, nikdy tvrze nebylo. Přední toho rodu byli r. 1355 Jan (? Jakuš) z Hořic a bratr jeho Jiřík z Hustířan (Tingl, lib. conf. I. 23). Od onoho pošli vladyky z Hořic, z Radikovic a tuším i Švábové ze Chvalkovic (sr. lib. conf. VII. B 13, rel. tab. II. 227). Jiní toho rodu, a mezi nimi potomci Jiříkovi: Čeněk r. 1357—1376 (lib. conf. I. 29, II. E 10, III. C 17), Bavor ze Chvalkovic († j. r. 1374) s manželkon Střízou roku 1374—1392 (viz děje Chvalkovic), Čeněk z Levína roku 1380 až 1412 (lib. conf. III. D 21 B 18, IV. B 12—13, V. Q 6, VI. E 15. VII. B 13, DD. 13 f. 3). Majnuš a Bavor Neznášovští, Petr Habřinský (r. 1404—1411) a Jiřík z Hustířan (r. 1396); tento stal se praotcem Chvalkovských, Bukovských a Zárubův.

[3]) Lib. conf. IV. B 13, V. H 1. [4]) Před tím se nazývá z Hustířan neb z Habřiny, držel také Poličany. (Lib. conf. III. B 18, IV. B 8, V. E 4, H 1, DD. 13 f. 3.) [5]) Archiv mus. [6]) Lib. erect. X. L 13, rel. tab. II. 26, Paproc. o st. ryt. 56, 132. [7]) Arch. č. I. 257, DD. 33 f. 254. [8]) Bienenberg Alterth. III. 81, rel. tab. II. 472, arch. č. VI. 319. [9]) Reg. 2 F. k. D 6, 3 F. k. B 10, DZ. 41 K 27, 250. B 30. [10]) DZ. 1 A 10. Srov. Paproc. o st. ryt. 132—133. (Srovnej k tomuto vývod Rodovských níže položený při dějích tvrzí na Smiřicku.

[11]) Tak vykládám nápis na náhrobku u Bbg. II. 70. O Rodovských viz ještě Dačického Paměti II. 172, 18 F. k. S 11, DZm. 165, knihu pam. r. 1518 f. 100, 109, 117, 118 a knihu Novom. r. 1575 (oboje v Ml. Boleslavi).

Tvrze na panství Smiřickém.

1. HOŘINĚVES.

U dvora Hořiněvského stojí zámek v podobě obdélníku a ve slohu barokovém postavený. Jelikož se pod ním velicí a silní sklepové nacházejí, lze za to míti, že tu stávala stará tvrz Hořiněvská, ačkoliv se pro ni i na oné straně dvora umístnění příhodné nalézá.

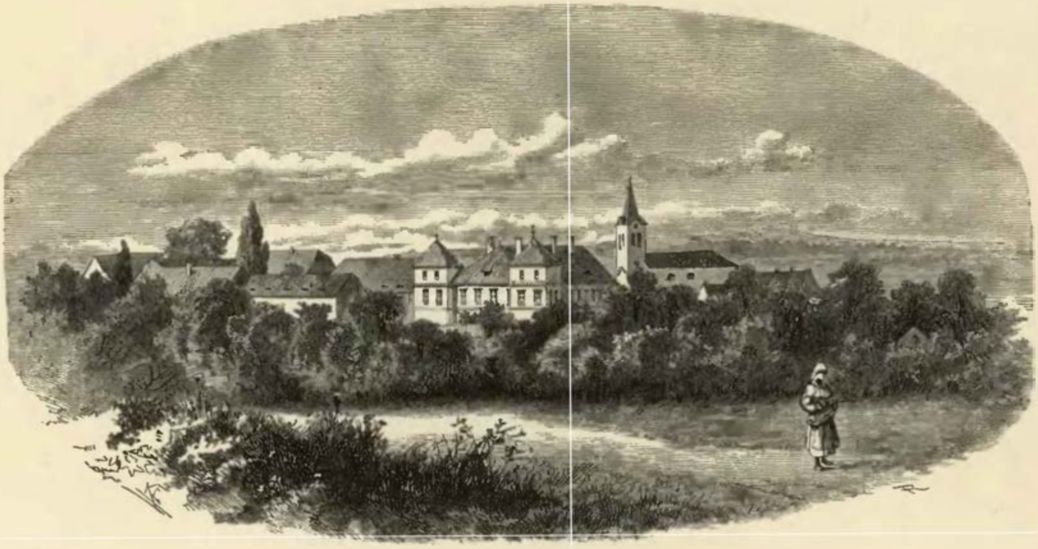
Když Mutina Vřešťovský (asi r. 1280) u Hořiněvsi hrabivé roty Braniborských potíral,[1]) stál ve vsi ještě prostý dvorec; později postaven nový dvůr poplužný. Ve „starém dvoře“ v domě hrubě prostém narodil se roku 1312 *Neplach z Ostrova*, jenž byv poslán r. 1322 do škol kláštera Opatovského učinil r. 1334 slib řeholní, a vzdělav se od r. 1340 na učení Bononském povýšen byl na opata téhož kláštera. Jsa ve přízni u císaře Karla, od něhož potřebován v rozličných poselstvích, zůstavil po sobě památku, sepsav krátké sebrání z dějin českých. Zemřel asi na počátku r. 1371.[2]) V Hořiněvsi vykonával práva panská se *Hrochem* a *Pešíkem* bratřími z *Hořiněvsi* jinak *ze Přelouče* (syny bratra svého?). Dotčení bratří koupivše popluží ve Vrchovnici, jež prodali mezi lid, připověděli z něho (r. 1366) dávati desátky ke kostelu Žiželevskému. Společně se vyskytují spolu až do r. 1368. Hroch mimo to vyskytuje se v nějakých stycích s pány Mezimostskými v jižních Čechách a ještě roku 1386 jako spolupatron v Bližkově.[3]) Po něm se připomíná r. 1397 *Martin z Hořiněvsi*, a nějaký *Vácslav* téhož hesla († r. 1391) držel zboží v Kozojedech.[4]) Bratři *Pavlík* a *Prokop z Hořiněvsi* drželi tvrz Hořiněvskou s jedním dvorem a vsí a ves Želkovice; Pavlík vyskytuje se r. 1413 a potom r. 1421 mezi šlechtou na sněmě Čáslavském shromážděnou.[5]) Prokop, jenž spečetil r. 1415 stížný list, byl přítelem kalicha jako bratr jeho, pročež nepochopitelno, proč husité r. 1425 Hořiněvsi dobyli.[6]) Prokop zapsal Hořiněves roku 1443 *Janovi z Vyhnanic* a seděl tu ještě r. 1448, kdež dluh nějaký na Hořiněvsi Alšovi z Ryzemburka pojistil. Po Pavlíkovi zůstali synové *Mikuláš*, *Jeronym* a dcera Hedvika, vdaná za Mrakše z Radimovic. Přes odpory bratrovy a sestřiny zapsal Jeronym také Hořiněves Janovi z Vyhnanic a bojoval potom (r. 1450) ve vojště p. Jiříka.[7]) Jan dotčený byl toliko poručníkem *Smila z Hořiněvsi*, jehož také zastoupil před soudem zemským, „když jej Hedvika z vydání dědictví poháněla.“ Nedlouho potom se Hořiněvští vyprodali. Erb jejich byl štít bílý, v jehož svrchní polovici se šachovnice červená a bílá spatřovala, nade přílbou ženina s červeným rouchem, bílým límcem na krku a s černým kloboukem okrášleným pérem pštrosovým.[8])

[1]) Dalimil kap. 93. Starší doklady v Emler. reg. 1219.
[2]) Viz Sl. nauč. a Kroniku Neplachovou.
[3]) Borový, lib. erect. I. 59, lib. conf. I. H 3, J 1, IV. B 2, arch. Třeboň. Jireček cod. II. 307.
[4]) Arch. č. II. 356, DD. 13. f. 17.
[5]) Lib. conf. VII. C. 3, arch. č. III. 227. Tvrz připomíná se již r. 1410 (MS. capituli cod. XXIII.).
[6]) Arch. č. III. 189, Staří letop. 64.
[7]) Arch. č. II. 68, V. 274, DD. 20. f. 144, 151, arch. Třeb.
[8]) Rel. tab. I. 123, Jandera, Miletín 124.

Roku 1482 držel Hořiněves *Jindřich z Rychnova*, přívrženec strany pod obojí. Statek ten dědila po něm dcera jeho *Johanka*, vdaná dvakráte.[1]) Táž prodala roku 1544 tvrz, dvůr, ves a podací kostelní v Hořiněvsi *Jakubovi Kadrmanovi z Kelče*, měštěnínu ve Hradci Králové, za 1600 kop. Týž přikoupil ke statku ves Piletice. Jakubův starší syn *Matouš* učinil r. 1567 pořízení o manželce své Anně z Olbramovic, v němž bylo i to doloženo, že má Hořiněves děditi bratr Matoušův *Jan*, pokudž by po onom dědicū přirozených nezůstalo. K tomu přišlo skutečně za několik let, a Jan oženiv se s Dorotou z Vysoké, věnoval jí (r. 1574) 550 kop na tom dílu, který se mu byl hned po smrti otcově dostal.[2]) *Jakub Kadrman z Kelče* prodal r. 1588 dne 11. října ves Hořiněves s tvrzí a dvorem (díl n. Matoušův), dvůr Rebekovský (díl n. Janův), chalupu Honzovskou a podací *Mysliborovi Hamzovi ze Zábědovic* za 2500 kop; na srážku summy trhové dostal část Neděliště.[3]) Z dějin Mysliborových hlavně jsou známy jeho půtky. Roku 1596, jsa ve Hradci, měl nevoli se strýcem svým Janem Jiříkem; i přišed jednou do jeho příbytku dobyl naň kordu, an za stolem seděl, a jím bodal, potom vyšed na dvůr za okna u světnice dolejší skrze skla týmž kordem bodal.[4]) Staří měli totiž okna složená z malých tabulek olovem spojených. Roku 1612 prodal Myslibor statek Hořiněvský i s lesy na Zátlukách *Kateřině Štosové* rozené *Třemeské ze Železné*, špatné to hospodyni, která až do smrti své († r. 1618) o doplacení statku ustavičné soudy s dědici Mysliborovými měla. Dědicům těmto odhádána Hořiněves pro dluhy, a mezitím zemřela Kateřina, odkázavši vše jmění své dcerám Saloméně a Kateřině.[5]) Nedlouho potom nabyl Hořiněvsi *Jan Purkart Kordule ze Sloupna*, ale jen co se to stalo, odsouzen Kordule (r. 1623, 13. března) pro účastenství v rebelii polovice svého jmění. Roku 1624 dne 10. června koupil Hořiněves *Albrecht V. E. z Valdšteina* za 13000 fl., z nichž odvedeno 10.000 do důchodu císařského a ostatek dán věřitelům.[6]) Albrecht vzdal potom (r. 1625) Hořiněves a Rodov paní *Mandaléně Trčkové z Lobkovic* směnou za jiné statky, a tak se dostala Hořiněves k panství Smiřickému.[7])

Přišedše Švédové do naší krajiny (r. 1645) navštívili i Hořiněves, tu zámek, kostel a ves vytloukli a celé okolí poplenili.[8]) Když se panství Smiřické (roku 1661 dne 2. října) mezi syny *Matyášovy z Gallas* dělilo, dostaly se bratru staršímu *Františkovi Ferdinandovi* za díl panství Liberecké s 29 vesnicemi a tvrz Hořiněves s několika

[1]) Roku 1519 zapsala na Hořiněvsi a Rokytnici 500 kop dětem svým s Kunatou Vlkem ze Kvítkova zplozeným; roku 1543 zavadila též zboží druhému manželu Kunšovi Hokovskému, jenž jí byl penězi pomohl. (Arch. č. V. 409, DZ. 84. C 26, 43. A 29, J 5, 83 G 17, Pam. arch. VI. 44.)
[2]) DZ. 44. E 4 (5 H 28), 16. B 23, 18. E 28, Pam. X. 468, Sněmy II. 445. [3]) DZ. 167. P 17; hleď i 27. H 5, 181. E 16.
[4]) Reg. 33 F. k. K 9. Viz i Bienenberg Alterth. II. 231.
[5]) DZ. 136. F 2, 139. F 27. Hleď i v I. dílu na str. 133. Roku 1621 byl Hynek Vácslav Bořický z Hostovic úředníkem na Hořiněvsi a Svinišťanech (Pam. arch. XI. 869).
[6]) DZ. 292. H 15, 293. A 22 a 142. B 7, rkps. Opočenský. Viz Pam. IX, 877. [7]) Bienenberg Alterth. II. 71.
[8]) Králův Průvodce po bisk. Hrad. II. 124.

Zámek v Hořiněvsi.

vesnicemi panství Smiřického.[1]) Na zámku zdejším narodil se mu syn Jan Václav (r. 1669, 23. března), jenž se stal později místokrálem v Neapolsku. Přikoupiv Neděliště a Světí prodal panství Hořiněvské roku 1674 dne 18. října c. k. generalovi *Janovi* hraběti *ze Šporku* za 206.000 fl. rh., načež od nového pána ještě zboží Vřešťovské přikoupeno.[2]) Po smrti generalově zdědili Hořiněves a jiná panství synové jeho, z nichž Ferdinand při dělení (roku 1684, 30. června) Městec Heřmanův s Morašici, Hořiněves s Vřešťovem a 15.000 fl. rh. na hotových penězích za díl obdržel.[3]) Hned potom (r. 1686) odprodal Ferdinand zboží Plesské. Jak hospodařil Ferdinand na svých statcích, již jednou (I. 182) vypravováno. Synové jeho *Jan Antonín* a *Jan Michal* rozdělili se r. 1714 dne 24. dubna o Hořiněvsko, ale poněvadž starší z nich brzo zemřel, dědiců přirozených nepozůstaviv, držel Jan Michal celé panství Hořiněvské až do své smrti (r. 1738, 13. ledna). Syn jeho *Jan Karel* utiskoval poddané své, jako mnohé okolní vrchnosti; neb sedlák povinen jsa konati veliké roboty, sotva se svého vlastního uživení dopracovati mohl. Utýraný lid obdržel konečně ulevení od dvoru císařského, kterýž od ukončení válek (r. 1765) blaho státu hlavně ve blahu a spokojenosti poddaných spatřoval. Roku 1774 uleveno stísněným venkovanům zatímním zákonem, jejž však úřadníci vrchnostenští, strachujíce se pozdvižení lidu, za sebou nechávali. Sedláci jsouce na nejistotě a k tomu rozníceni všelijakými pověstmi nepravdivými, domnívali se, že jednají vrchnosti proti vůli císařovny a srocovali se napřed na horách. Z hor pak se šířilo povstání do kraje. Roku 1775 dne 19. března srotilo se jich 2000 u Smiřic, kdež především hledali tamějšího direktora, jenž však šťastně do Hradce ujel. Dne 23. t. m. přepadli zámek Hořiněvský, odkudž hrabě zahradou a pak na svém rychlém koni do Hradce unikl. Poplenili zámek, jako byli před tím se zámkem Smiřickým udělali, a dále se potom cestou ke Chlumci, zámky, kostely a vesnice pustošili. Známo jest, jak nešťastně potom pořídili.[4]) Když r. 1778—1792 Hradec opevňován, nacházel se v zámku Hořiněvském úřad krajský.

[1]) DZ. 74. F 25 — G. 7, Sommer, Kön. Kr. 49 (tu přidej k dílu Hořiněvskému Kusou Habřinku, Manovice a Chloumek.).
[2]) DZ. 391, L 2.
[3]) DZ. 76, K 29 — L 2.
[4]) Solařovy Děje Hradce na str. 166.

Jan Karel prodal pak panství (r. 1790) několik dní před svou smrtí *císaři Josefovi II.*[1])

2. PLES.

Okolo pevnosti Josefovské, která díl bývalé vsi Plesu a polnosti její zaujímá, nacházejí se osady Starý Ples, t. j. zbytek bývalé vsi, Nový Ples a Vodní Ples. U vsi Starého Plesu, ležící na lázu při Medhuji, pod kaplí spatřují se příkopy a náspy bývalé tvrze, kteráž vysoké polohy nemajíc vodou obehnána bývala. Avšak kromě této tvrze bývala tu ještě jedna v těch místech, kde Medhuje do Labe vpadá, tudíž v nynějším obvodu pevnostním před nynější Hradeckou branou.[2]) Tato tvrz byla podlé urbáře Smiřického r. 1619 ze spodka od kamene vystavena; v ní byly dole tři sklepy klenuté, nad nimi veliká světnice, síň pěkně malovaná a při světnici komora, a nad tím v druhém patře bylo několik světnic.[3])

Vývod Plesův Heřmanských ze Sloupna.

Jan Ples H. ze Sl. na Bukovině

Jan † j. 1562 na Plese a Střeziměřicích		Petr 1540—1578 na Bukovince	Pavel † j. 1562 v Plese a na Střeziměřicích	Věnek † 1561 na Bukovině ψ Anna z Dobřenic † 1571
Kryštof 1563 † j. 1597 ψ Aléna z Vesce	Václav 1563 † 1603 na Stolanech ψ Eliška z Ronovce	Jan 1578 † 1597 ψ Kateřina z Veleně	Mandaléna Jitka	Johanka ψ Bohuslav Záruba z Hustířan † 1591
	Zikmund Jan † 1606	Petr 1600—1613 na Bukovince a Střezim. ψ Veronika z Maxen	Pavel na Střeziměřicích	Václav v Mezilesicích a Vlčňově † 1620 — Vratislav

[1]) Sommer Kön. Kr. 50—51, 61.
[2]) Zápisky Hebrovy, Sommer König., Kr. 59, Beckovského Poselkyně I. 1032, Pam. arch. IX. 762—763.
[3]) Cena tvrze 250 kop. Dvůr byl ode dřeva vystaven.

Tvrze obě postavili vladykové ze Sloupna, a sice ti, kteří se potom Plesy Heřmanskými ze Sloupna nazývali, nosíce na štítě červeném plechovnici čili rukavici brněnou. Nejstarší držitel Plesu (r. 1357) jest *Vyšemír z Heřmanic*, který až do r. 1368 se připomíná. Po něm drželi jednu tvrz bratří *Petr* či *Pašek* (r. 1371—1418) a *Věnek* (r. 1371—1404), jsouce spolu pány na Heřmanicích a některých jiných statcích.[1] Na druhé tvrzi seděl bezpochyby *Pašek Herynk z Bělidl*, někdy i *ze Semonic*, druhdy *z Varty* řečený (r. 1357—1389), téhož rodu a r. 1371 spolupatron kostela zdejšího. Dědici jeho střídali se v podávání kněží k faře zdejší s dotčenými Heřmanskými. Byli to *Jan Ples z Plesu* (r. 1391—1417, druhdy *z Chotělic* i *z Lochynic* řečený), *Pašek z Černožic* (r. 1395 na Plese a Holohlavech), *Petr* neb *Pešek z Meziříčí* (r. 1391—1402) a *Věnek Herynk z Bělidl* (r. 1396—1405). Jan neb Ješek daroval r. 1406 klášteru Jaroměřskému louku u řeky Labe.[2]

Petr z Plesu seděl r. 1437 na soudě zemském.[3] Po něm následovali v držení Plesu *Plešti z Levína*, z nichž prvního, *Jana*, (r. 1495) známe. Ale současně (roku 1496) držely *Kateřina* a *Eliška sestry z Levína* tvrz Ples s dvorem a vsí, vsi Výšov, Hlohov, Bezděkov, Domanovice, Šonov a tvrz pustou Zátluky.[4] *Jan Pleský z Levína* († r. 1540) zapsal roku 1535 „zámek Ples s dvorem a částí vsi" *Markétě ze Sloupna*, mateři své, a Mikuláši z Brloha, a prodal r. 1539 ves svou Svinišťany obci Jaroměřské.[5] Markéta a Mikuláš uvázavše se v Ples hned po smrti Janově, zapsali jej ještě toho roku *Janovi, Petrovi, Pavlovi* a *Věnkovi bratřím Heřmanským ze Sloupna* a *na Bukovině*, kteří se ve statek dotčený po smrti Markétině (r. 1544) uvázali.[6] O Plesské zboží rozdělili se r. 1546 pouze bratří Jan, Pavel a Věnek, poněvadž Petrovi jen jisté peníze na statku tomto náležely. Jan obdržel tvrz s dvorem, kostelem a jistými dědinami, Pavel ves Ples, a Věnek rybníky ve Plesských gruntech. Tvrz získal r. 1553 Pavel, dada Janovi za ni ves svou Střeziměřice. Později Jan zase zboží Plesského nabyl. Po smrti Janově spravoval Ples k dobrému sirotků *Kryštofa* a *Václava* strýc jich Věnek Kordule ze Sloupna a odevzdal jim týž statek

[1]) Lib. conf. I. ed. Tingl, 28, II. E 5, IV. B 13, VI. B 4. E 10, VII. B 3, G 16, erect. IV. f. 51, rel. tab. I. 576, arch. Třeboň. (1418, 2 Jan.), Paprocký o st. ryt. 56, 132.

[2]) Lib. conf. II. D 3, E 5, IV. B 13, V. D 3, H 1, O 5, P 4, VI. B 5, C 10, E 10, G 4, VII. B 16, J 4, lib. erect. VIII, 97. Srov. také listy u Paprockého o st. ryt. 57.

[3]) Arch. č. II. 387.

[4]) Rel. tab. II. 472, DZ. 249 A 1. Viz Pam. arch. IX. 759. Manželka Janova, Kateřina Vyšehněvská ze Solče (Reg. 4 J. k. s. J 1).

[5]) DZ. 249. A 1—3, 2. K 21.

[6]) DZ. 84 A 3, DZm. 226 A 5.

Náhrobek rytíře Plesa ve hradbách Jozefovských ze zrušeného kostela sv. Jiljí.

r. 1563.[1] Když se potom bratří dělili, obdržel Václav ves Ples, kterouž prodal Zdeňkovi Zárubovi z Hustiřan.[2] Kryštof měl „zámek řečený Ples" s dvorem a kostelem, což vše prodal r. 1571, 20. června *Johance Zárubové ze Sloupna* a *na Bukovině* za 2875 k. gr. č.[3] Manželem Johančiným byl, tuším, pan *Bohuslav Záruba*, jenž r. 1591 zemřel, odkázav Ples, Svojanov a Třebovětice synům svým *Václavovi* a *Hertvíkovi*.[4] Václav dostav Ples na svůj díl prodal r. 1601 dne 18. prosince zámek Ples se dvorem při něm ležícím, mlýnem na Medhují, podacím a vsí *Janovi Rudolfovi Trčkovi z Lípy* za 13.000 kop míš. Od těch dob patřila tvrz, která ještě r. 1619 stála, k panství Smiřickému.[5]

3. SENDRAŽICE.

Dvoje jsou Sendražice v Čechách: jedny u Kolína a jedny nedaleko Smiřic. Tyto se připomínají záhy, neb tu seděl r. 1297 *Ondřej ze Sendražic*. Jak se zdá, držel je r. 1372 *Ctibor*, jenž byl farářem v Městci a místoarcijahnem kraje Hradeckého. *Petřík Hrošek ze Sendražic* prodal před rokem 1384 nějaká zboží svá pánům z Pardubic a spolčil se asi tehda s vesnicemi svými Sendražicemi, Rtyní a j. s Janem ze Štěpánova; r. 1392 daroval kostelu zdejšímu plat na jednom kmeti v Rodově. Zemřel před r. 1411, zůstaviv vdovu *Ofku*, která ještě toho roku na zdejší tvrzi seděla, avšak r. 1418 dům v Praze koupivši tu do r. 1433 přebývala.[6] Poněvadž dětí po něm nedílných nezůstalo, saženo r. 1414 právem odúmrtním na tvrz Sendražskou, kterouž měl dostati Vok z Valdšteina k manství Vyšehradskému, ale tak se nestalo pro mnohé platné odpory. Roku 1417 žil *Matěj ze Sendražic*.[7] *Mikuláš ze Sendražic* byl r. 1450 mezi těmi, kteří opověděli jednotě Strakonické, r. 1470 zřizoval pole v Hradečtě proti Uhrům, a jakožto sloup strany pod obojí v témže kraji přichází i r. 1482; naposled se připomíná r. 1485 se synem svým Benešem.[8]

Mikuláš jest první známý předek rodu *Sendražských ze Sendražic*, kteří nosili na štítě zlatém krkavce prsten zlatý v zobáku držícího a jižto posud žijíce drahně statků v Pruském Slezsku drží.

[1]) DZ. 46. D 27, 10. K 6, 56. B 8. [2]) DZ. 17 B 28. Viz díl I. str. 150, 189. [3]) DZ. 60. F 12 a 17. H 28.

[4]) DZ. 26 B 18—21. Dcery jeho byly: Bohunka Estera, Eliška, Anna Marie. Sr. díl I. str. 127 a též DZ 175. B 12.

[5]) DZ. 179 L 7 a urbář. Sr. děje Smiřic. K vývodu srov. mimo doložené i Bienenberg, Alterthümer I. 38, 43—44 a I. část díla našeho.

[6]) Emler reg. 761, lib. conf. II. F 9, V. B 7, VII. A 20, rel. tab. I. 523, lib. erect. II. f. 94, XII. f. 17, acta jud. ed. Tingl. 40, Tomek Zákl. I. 110. [7]) DD. 15 f. 11, rel. tab. II. 134. O Čeňkovi (arch. č. III. 506) nevíme, odkud pocházel. [8]) Arch. Třeboň., arch. č. IV. 443, V. 409, reg. 1 J. k. D 11. (Rel. tab. I. 152 sem nepatří.)

Sendražice drželi po Mikuláši synové jeho *Beneš* a *Jindřich* (r. 1493); jak se zdá, zemřel druhý z nich, Jindřich, brzo a díl jeho se měl dostati synům jeho *Janovi staršímu* (roku 1512—1532) a *Beneši mladšímu* (r. 1512—1525), ale strýc jich Beneš splatil je a podržel si celé zboží sám.[1]) Roku 1512 prodal Beneš starší tvrz Sendražice se dvorem popłužným a ves, část vsi Rodova, Lochenice, Černožice, Čáslavky, Semonice, Češtěvěs, Popovice, Smiřičky vsi c. t. m. s podacím v Sendražicích a Holohlavech *Mikuláši Trčkovi z Lipy*, na Lichtemburce a Smiřicích, za 4300 kop.[2])

4. ZIŽELEVES.

Žiželeves (asi 2 hodiny od Smiřic) vzala jméno své od zakladatele Zužela (Zužel'a ves), po němž se také Zuželici (nyní Žiželice) a snad i Žuželci („Suselci“) v Polabí zvali.[3]) Tvrz vznikla ve dvoře teprve v 16. věku,[4]) když byl *Václav Kordule ze Sloupna* několik vsí na svůj díl obdržel. Týž byl třikráte ženat a zemřel prý r. 1559 okolo hodu proměnění Krista P.[5]) Syn jeho *Purkart starší* odkázal statek svůj (posledním pořízením roku 1570 dne 31. prosince zdělaným), jediné své dceři *Johance*, kteráž se potom za Mikuláše Střelu z Rokyc na Cerhenicích († roku 1592) vdala.[6]) Táž prodala r. 1588 dne 1. srpna tvrz Žiželeves se statkem *Janovi Sadovskému ze Sloupna* za 13.000 kop gr. č.[7]) Žiželeves držena odtud až ku r. 1623 ke statku Sadovskému, jeden rok patřila slavnému knížeti Frydlandskému, a dostala se potom směnou Marii *Mandaléně Trčkové z Lobkovic*, kteráž ji k panství Smiřickému připojila.[8])

5. HOLOHLAVY.

Čtvrť hodiny od Smiřic ve Zlatém prutu a úrodné rovině Smiřické leží farní ves Holohlavy. I zde bývala tvrz, ale zanikla dokonce, že ani památky po ní nezbylo. Jak souditi lze z povahy krajiny, postavena byla mezi vodami. Roku 1318 byla ves rozdělena mezi *Putu z Pardubic*, *Jana* a *Miroslava z Holohlav*, ale tito nijak spolu svorni nebyli.[1]) Později seděl tu *Olkmar z Holohlav* († j. roku 1365) a synové jeho *M. Hrabiše* († j. roku 1380), *Beneš* (roku 1365—1395), *Jan* (r. 1365—1380) a *Matěj* řečený *Hrachovec* (r. 1380—1407), kteří r. 1380 kostel Holohlavský dědinami a platy štědře nadali.[2]) Právo podací v Holohlavech sdíleli s vladykami Černožickými a Čáslavskými. Beneš přestěhoval se na Černožice, kdež seděl také syn jeho *Matějek z Černožic* jinak z *Holohlav* (r. 1395 až do r. 1407). Jan pak záhy zemřel. Syn jeho (tuším) *Olkmar* neb *Otmar* (r. 1395—1415) měl hlas podací v Holohlavech i v Žiželevsi;[3]) mezi dobrodinci kostela Žiželevského připomíná se roku 1396, a r. 1409 založil při kostele Holohlavském nové kaplanství, jež platy v Žiželevsi nadal.[4]) Holohlavští vytištěni *Janem Prušemicerem, rychtářem Jaroměřským*, jenž r. 1423 do Holohlav katolického kněze podával; když proto kališníci r. 1425 Holohlavy ztekli, vytloukli ves a kněze Sovu prakem do povětří vrhli. Tehda uvázal se v Holohlavy zase *Jan z Holohlav* (syn Otmarův?), jenž zemřel před r. 1438, zůstaviv sirotky nezletilé *Otmara, Mikuláše, Hedviku* a *Dorotu*. Těmto povoleno králem Albrechtem, aby se svým poručníkem Václavem Tluksou z Dohalic se spolčili.[5]) Po smrti tohoto provolány tvrz, dvůr a díl vsi Holohlavy za odúmrť královskou, a bratřím Otmarovi a Mikuláši tím dosti práce a meškání v Praze zavaleno.[6]) Část vsi patřila již tehda ke Smiřicům, ostatek s tvrzí prodali *Otmarové z Holohlav*, kteří se tak až do vymření nazývali, před r. 1495 k panství Smiřickému.

Náhrobek Žofie Křinecké z Ronova (zbytek z kostela Plesského).

6. ÚJEZD.

Na cestě ze Smiřic do Černilova jest ves Újezd, v níž ještě na konci předešlého věku staré stavení, prý tvrze, vídati bylo. Kromě toho se povídalo též o nějakém tvrzišti v okolí.[7])

O osudech Újezda skorem nic nevíme. Zdali odtud pošli *Petr, Matěj* a *Byčen z Újezdce*, jimž Jarek z Pecky (r. 1417) peníze na Radikovicích zapsal, jest velmi pochybné. Část vsi („v Újezdci, což tu mám“) patřila již roku 1495 ke Smiřicku, ostatek přikoupen později.[8])

---

[1]) Rel. tab. II. 462, arch. č. VI. 319, reg. 3 F. půh. E 2. Sr. i děje Městce na str. 162. [2]) DZ. 84. B 11. Dále o Sendražských hleď v Sl. N. II. dod. na str. 141. [3]) Viz Šafaříkovy Star. II. 622—623. [4]) O právo podačné fary zdejší (r. 1355—1412) dělili se Hustiřanští, Vrchovničtí, Hořiněvští neb Hrádečtí a Heřmanští (Tingl I. 23, 28, I. J 1, V. N 7, VII. B 3), avšak po vsi se nikdo z nich nejmenoval, a tak tu sídla nebylo. Roku 1396 založili zde patronové kaplanství (Lib. erect. IV. f. 114, XII. f. 39, conf. V. P 4, VI. F 4). Roku 1495 patřila Žiželeves k panství Smiřickému a nedlouho potom přikoupena ke Vřešťovu (Rel. tab. I. 185, II. 472). Když Vřešťovsko r. 1548 rozděleno bylo, dostaly se k druhému dílu ves celá Žiželeves s podacím, vsi Jeřičky, Chloumek, Doubrava, Maňovice a Bohanka (DZ. 49. G 18—19, sr. i Bienenbg. Alterth. II. 224—230). [5]) DZ. 9. J 14, 13. M 8, Paproc. o st. ryt. 58—59. [6]) DZ. 17. E 2. Dačický, II. 38. Viz vývod na str. 234. [7]) DZ. 169 L 14. Smlouva dokonána teprve roku 1594. [8]) Tom. Bílka, Dějiny konfiskací na str. 496, Bienenberg II. 226—227.

[1]) Tab. vet. 209. [2]) Lib. erect. II. f. 96, Lib. conf. I. G 4, H 6, J 12, V. O 5, VI. J 10. [3]) Lib. conf. V. N 7, VII. B 3, diplom. mus. (1404, 21 Sept.). [4]) Lib. erect. II. f. 114, IX. C 10. [5]) Lib. conf. VIII. C 4, st. letop. 64, rel. tab. II. 188. Roku 1440 byl v Čáslavi Beneš z Holohlav (arch. č. I. 257). [6]) DD. 16 f. 4. [7]) Brandlův seznam hradův a tvrzí v archivu Rychnov. [8]) DD. 15 f. 19, rel. tab. II. 472.

7. KALTHAUS.

Asi čtvrť hodiny západně od Libřic nalézá se myslivna Kalthaus, která jméno své po bývalé tvrzi zdědila. V bývalé bažantnici, kteráž se rozkládá okolo myslivny, mezi myslivnou a bažantnicí nalézají se skrovné památky základních zdí, ale se zemí již srovnaných a mechem porostlých. *Nykl z Labouně* sed. v Kalthůzu svědčil r. 1428, když prodal Jan ze Žampachu dědictví své ve Přepyších. Týž byl rok před tím purkrabí na Veliši.[1]) Roku 1500 byla ves při Kalthausu, jíž se říkalo Předboří, již pusta, ale na tvrzi seděl ještě r. 1511 *Vilém z Veselice.*[2]) Nějaký čas potom dostal se Kalthaus k panství Smiřickému a tvrz spustla. V urbáři dotčeného panství r. 1588 sepsaném připomínají se rybníky Velký a Malý Kalthauský a dokládá se: Pod těmi rybníky jest tvrziště pusté, kteréž slove Předboří, a nad ním borek v polích a při něm nemalé oulehle, na Předboří slove, kterýchž boroví k domácí potřebě, a oulehli Smržovští a Leyšovští sedláci pastvami užívají.

8. LÍPA.

Památky bývalé tvrze již dávno ve vsi Lípě (2 hod. od Smiřic) vymizely. Bylať tvrz tato ještě roku 1619 od dříví vystavena, v ní několik světnic a komor, kuchyně, sklep pro piva a vína dobře spravený, a při ní dvůr též ode dřeva vystavený a vůkol všudy ohrazený.[3]) *Jan z Lípy* se synem svým *Mikulášem* připomíná se r. 1339. Jiný *Jan z Lípy* rozený *Bílý*, z rodu Kordulův ze Sloupna, přichází v pamětech roku 1355—1364.[4]) Roku 1408 žili *Tomáš* a *Hašek z Lípy.*[5]) V těch dobách se již rod zdejších vladyk velice rozvětvil. Praotcem jedné větve stal se *Mikuláš Salava z Lípy*, jehož dcera Bětka r. 1412 kostel Chlumský platem z mlýna Podlipského nadala, a *Matěj Salava* odtudž. Ti seděli potom na Skalách a Světí[6]) a nabyli v 16. věku drahně statků v Čáslavsku. Potomci jejich ztratili se mezi lidem vesským.

Druhá větev, *Trčkové z Lípy*, zbohatli za válek husitských a v časích potomních tak, že se jim nikdo ze stavu vladyckého nevyrovnával. Třetí konečně, *Lipští z Lípy*, zůstali na Lípě. Z jejich rodu byl *Střeček* před Prahou r. 1448, jej doprovázeli *Jan z Lípy* a *Matěj Salava*, kteří se také roku 1450 s *Vítkem z Lípy* v řadách jednoty Poděbradské spatřují.[7]) Na počátku 16. věku žil *Věnek Lipský*. Když zemřel, zůstaly po něm kromě jmění nemovitého 14 krav, klisny tři souhřební, 2 pásy stříbrné, 2 sukně, 3 zlaté prsteny, kožich kuní, šaty ložní z 8 loží, cínové nádobí, veliký kus úhrabečný, 2 tůny másla, nemalý počet sýrův, což vše k sobě sestra jeho Lidmila Kydlinova přijala a více nevydala.[8]) Sirotci po Věnkovi: *Jan*, *Lidmila* (později vdaná Podvinská) a *Hedvika* prodali tvrz, dvůr a ves Lípu (před r. 1540) *Mikuláši Bořkovi z Dohalic.*[9])

Od Dohalských držena Lípa až ke sklonku téhož věku napřed k Dohalicům a potom jako statek samostatný. Po smrti *Zdeňka Bořka* (jenž zůstavil sirotky nezletilé Jana Jiříka a Mikuláše) prodána jest

[1]) DZ. 250 M 9, arch. č. III. 498.
[2]) Rel. tab. II. 529, reg. p. Vilémovy k. s.
[3]) Urbář Smiřický.
[4]) Bienenberg, Gesch. v. Königgr. 112, lib. conf. ed. Tingl I. 22, 104, též G 1. Viz i spis arch. Třeboň. B 1. na str. 9. a Jirečkův cod. II. b. 342.
[5]) DD. 14 f. 139.
[6]) Lib. erect. VIII. R 1, arch. č. I. 532 a j.
[7]) Čas. mus. 1827 3. 79, 82, arch. Třeboň. Zdali sem patří Jan Libský (arch. č. VI. 319), není zjištěno.
[8]) Reg. 17 F. k. M 6.
[9]) DZ. 1 E 9 10. O následujícím průvodněji při Veselí Vys. Dohalicích, kdež bude také vývod Dohalských. Viz zatím Nauč. Slov. II. dod. str. 376.

Lípa, k níž také vsi Dub a Klenice náležely, skrze pány k tomu od soudu zemského nařízené (r. 1599, 1. října) *Janovi Přechovi Třemeskému ze Železna* za 4850 kop. Po přejetí statku měl Tremeský pře o grunty sirotčí při Mokrovousích, an si osoboval jejich žito u háje Hole a oves v Dolskách, a vzav s sebou lidi s ručnicemi úrodu sežíti dal výtržně r. 1600.[1]) Nějaký čas potom přikoupena Lípa ke Smiřickému panství, k němuž již r. 1619 náležela.

9. RODOV.

Ve vsi Rodově ($^3/_4$ hod. od Smiřic) bývala tvrz, ač snad nikoliv již ve 14. věku, kdež se připomínají výtržný a násilný *Milota z Radova* (r. 1388) a *Petr ze Sendražic*, jenž dal (r. 1392) nějaký úrok ze vsi Rodova faráři Sendražskému. Snad tu tvrz postavili *vladyky z Hustiřan*, kteří se po ní *Rodovskými* nazývali. My z jejich rodu před 16. věkem žádného seděním na Rodově neznáme.[2]) Po smrti *Bavora Rodovského z Hustiřan* (viz děje a vývod na str. 245) dostal Rodov na svůj díl (r. 1523) syn jeho nejmladší *Jan mladší*,[3]) na konci svého živobytí řečený *starší*, zejména r. 1565, když prodával Zájezd na místě dcery své Kateřiny Černínové. Po jeho smrti ujal Rodov nejstarší syn Jan a splatil napřed (r. 1567) bratra svého Čeňka, později i druhého bratra Martina.[4]) Kdy a jak přestal býti Jan pánem Rodovským, není známo. V tituláři r. 1589 připomíná se jako pán Rodovský *Kryštof Ples Heřmanský ze Sloupna*; týž pak prodal zboží Rodovské *Věnkovi Kordulovi ze Sloupna* na Vřešťově.[5]) Ke statku počítaly se tehda tvrz, dvůr popl., mlýn na Trotině, ves s krčmou a krámem řeznickým. Roku 1600 dne 21. února koupil týž statek od Věnka *Bartoloměj z Valdšteina na Miletíně* za 5000 kop gr. č.[6]) K Miletínu náležel Rodov více než 20 let. Roku 1625 postoupen jest od téhož panství skrze knížе Frydlandské paní *Marii Mandaléně z Lobkovic* a připojen potom k panství Smiřickému. Tvrz stála ještě r. 1628.[7])

10. HABŘINA.

Ve vsi Habřině (hodinu cesty od Smiřic) spatřuje se prý místo, na němž tvrz vladyk Habřinských stávala. Tito pocházeli z rodu vladyk z Hustiřan. *Koňata z Habřiny* a *Čeněk z Hustiřan* připomínají se (r. 1357) jako patronové zdejšího kostela, a Čeněk slove r. 1376 též z Habřiny. Roku 1387 vyskytuje se *Bavor z Habřiny*, druhdy i z Hustiřan zvaný. Z téhož rodu žil roku 1404 *Petr Habřinský* a ten dal r. 1411 plat ve vsi Zderaze s 5 pruty rolí, luk a lesů na konci vsi Habřiny ke kaplanství, kteréž byl v kostele sv. Václava na Chloumku zřídil. V 15. století spustla tvrz zdejší a držena byla se vsi snad k Neznášovu. (Hleď na str. 237.) *Aleš Rodovský z Hustiřan* prodal asi r. 1533 ves Habřinu s kostelem na Chloumku *Mikuláši Trčkovi z Lípy* za 850 kop gr. č.[8])

[1]) DZ. 174 F 14, reg. 33 F k. N 1.
[2]) Tab. vet. 211, lib. erect. XII. f. 117. Viz Paproc o st. ryt. 16.
[3]) Viz Pam. arch. VI. 44.
[4]) DZ 57. H 14, 58. G 4, 16. 4. Čeňka pohnaly do soudu zemského Anna a Voršila sestry Rodovské, an mluvil o nich v Rodově, že jsou zvyj. pankartice (DZm. 120. C 15).
[5]) DZ. 1084. S 17. Odevzdáno Věnkovi teprve r. 1597 poručníky n. Kryštofem zřízenými.
[6]) DZ. 174. A 7. DZm. 236. C 9.
[7]) DZ. 142 Q 1, Bienenbg. II. 70—71. Sr. i Janderův Miletín str. 57.
[8]) Sommer, Kön. Kr. 63, lib. conf. I. p. 29, II. E 10, III. C 17, IV. B 8. VII. A 14, D 16, lib. erect. IX. K 7, diplom. mus. r. 1404, DZ. 5. B 11.

11. LUŽANY.

Ve vsi Lužanech (sz. od Smiřic) bývala tvrz již v 15. věku. Zde seděl roku 1405—1410 *Hašek z Lužan*, jenž byl jednoho rodu se Střížky z Koloděj a také část Skalice České držel. [1]) Potomek jeho *Hašek Střížek z Lužan* obdržel r. 1485 povolení, aby o statku svém říditi mohl, a nabyv panství Smiřického připojil k němu i zboží své Lužanské. Na polovici tvrze, dvoru a vsi Lužan a polovici vsí Heřmanic, Brzic a Mezilečí byl věnoval manželce své *Lidmiboře z Valečova* 1000 kop, jež si po smrti její Jindřich Horyna z Honbic vyprosil (r. 1496). Ale poněvadž příbuzní Haškovi dokázali, že zapsal Hašek všechen svůj statek Lidmiboře a ona dcerám svým, zůstaveny jsou tyto v držení Lužan. [2]) Tvrz zanikla nedlouho potom.

12. ROZBĚŘICE.

Tvrz ve vsi Rozběřicích (jz. od Smiřic) povstala teprve v druhé polovici 16. věku, [3]) když byl ves dotčenou *Jan Sadovský ze Sloupna* za svůj díl obdržel (r. 1553). Tento stal se později pánem na Sadoví a postoupil Rozběřic bratru svému *Mikulášovi*, jenž byl ještě r. 1572 pánem na Popovicích. Za tohoto, tuším, již tvrz zdejší stála. Mikuláš učinil pořízením svým (d. r. 1576 v pondělí po ned. smrtelné) manželku svou Žofku z Dohalic a některé příbuzné své poručníky dětí svých nezletilých a zemřel r. 1577. Rozběřic nabyl potom bratr jeho *Jan*, jenž skoupiv drahně statkův i tvrz Rozběřice k panství svému Sadovskému připojil. Když nabyla panství tohoto r. 1624 Marie Mandaléna Trčková z Lobkovic, připojila Rozběřice k panství Smiřickému. [4])

13. NEDĚLIŠTĚ.

Nedělíště ves v sedlovitém údolí ležící byla již od dávných dob sídlem rodin vladyckých, ale tvrze tu snad ani nebylo. [5]) Tvrz postavena tu teprve za Hamzův. *Hamza ze Záběďovic* držel v krajině zdejší vsi Chlum a Byňovice, jež byl od bratra svého Bořka koupil, a týž měl s manželkou svou Eliškou ves Nedělíště s podacím a díl Světí, koupené r. 1548 od Jana z Pernšteina. [6]) Týž vyzdvihl (r. 1555) s manželkou svou kostel Nedělský. Jsa již při letech koupil nejstaršímu synu svému *Janovi Hamzovi Bořkovi* za své peníze dvůr ve Světí, ostatním dvěma synům zůstavil zboží svá Nedělské a Světské. Když Jan před r. 1579 zemřel, tuť se vdova po něm, Kateřina z Nemošic a na Příně, se svaty svými o věno své pěkně smluvila. [1]) Potomci Janovi drželi Chlum a dvůr ve Světí a nějaký čas též Radostov. [2])

Nedělíště drželi po jednom z bratří Janových synové jeho *Hamza Bořek* (starší), *Myslibor* a *Pavel*, z nichž tito dva o Nedělíště se rozdělili. Pavel dostal za díl svůj tvrz a dvůr popl. v Nedělišti, díl vsi s kovárnou a kolárnou na obci, a díl vsi Světí s podacím, čemuž se říkalo *první díl*; Mysliborovi dostaly se kostelní podací, dvůr Faltovský v Nedělišti a jisté dědiny, což se nazývalo *dílem druhým*. Poněvadž později i v tomto díle tvrz vznikla, nacházely se v Nedělišti dvě tvrze, dolejší či starší a hořejší či novější. Na díle dolním a statku Morašickém zděděném seděl Hamza, koupiv jej r. 1593 od Pavla, do smrti své a po něm synové jeho *Bořek Mikuláš*, *Jan Ctibor* a *Myslibor Zdislav*. Ti prodali r. 1612 dne 4. dubna oba statky Morašický a Nedělský *Mysliborovi Hamzovi Bořkovi ze Záběďovic* na Hořiněvsi a Rozhovicích za 15.500 kop gr. č. [3]) Tento zemřel r. 1617, odkázav pořízením svým roku 1617 dne 26. července zdělaným všechny statky své synům *Janovi Lvovi* a *Pavlovi*. [4]) Mladí pánové jsouce náboženství katolického věrni byli Ferdinandovi II. a zůstali proto při statcích svých. Pavel ujal potom (přečkav, tuším, bratra svého) všechen statek otcovský a odprodav Morašice, zůstavil Nedělíště synáčku svému *Adamovi*. Když tento v mládí zemřel, povstala pře o statek Nedělský mezi mateří Adamovou *Dorotou Barborou Hruškovou z Března*, jež se vdala po druhé za pana Pisingera, a zelvami jejími Lidmilou a Annou Johankou, kteráž se rozhodla roku 1643 pro Dorotu Barboru. Roku 1652 držela díl tento *Majdaléna Polyxena Mičanova z Valdšteina*, vdova, jež se vdala potom za *Parisa Pavla hrabě z Lodronu*, c. k. komorníka a nejv. vachtmistra. Tento dědil po smrti její († r. 1667) čtvrtinu statku, poněvadž smlouvy svatební mezi nimi zdělány nebyly, a ostatek děti její; avšak poněvadž nebylo lze statek dobře děliti, prodán kommissaři k tomu zřízenými (r. 1668 dne 8. června) *Františkovi Ignácovi* hraběti *z Gallasu* na Liberci a Hořiněvsi za 22.000 fl. [5]) Díl tento, totiž dvůr poplužný a 30 osedlých ve vsi, patřil od těch dob k panství Hořiněvskému a Smiřickému.

Díl hořejší prodal Myslibor Hamza (r. 1588 dne 11. října) *Jakubovi Kodrmanovi z Kelče* a přidav naň dostal zaň Hořiněves. Jakub věnoval na díle tomto (r. 1591) manželce své Anně z Poličan 1250 kop míš. a zemřel roku 1599, zůstaviv sirotka Jana Matouše. Poněvadž byl statek velmi zadlužen, prodali jej páni soudem zemským nařízení (na vznesení Barbory Dohalské z Kelče, sestry zemřelého) paní *Anně Kodrmanové z Poličan* a *Velehrádku* seděním při městě Pardubicích za 5200 kop míš. [6]) Roku 1617 drželi Nedělíště, Šonov a Hořelice *Adam*, *Jan starší*, *Petr*, *Myslibor*, *Pavel* a *Rudolf* bratří *Strakové z Nedabylic*, zdědivše statky ty všechny bezpochyby po otci svém *Janovi Jiříkovi*. [7]) Od bratří těch, kteří živi pozůstali, koupila tvrz a dvůr Nedělíště *Johanka Bravantská*, rozená *Pintovna z Bukovan*, ale prodala je zase r. 1651 dne 22. března *Mysliborovi Petrovi Strakovi z Nedabylic* za 3000 kop míš. Po sedmi letech (r. 1658, 18. června) nabyla Nedělíště týmž způsobem *Lucie Marie Haugvicová z Nedabylic*, poručnice nad *Petrem*, *Annou Eliškou*

---

[1]) Lib. conf. VI. G 4, rel. tab. II. 66. Část vsi patřila tehda k Radostovu (arch. č III. 493). [2]) Rel. tab. II. 404, 472, DD. 17 p. 28. Viz i děje Smiřic. [3]) Ves slula původně *Rozbětice* a patřila ve 14. věku měšťanům Hradeckým (Borový, lib. erect. I. 95 a lib. erect. IV. 51). Později patřila obci Hradecké, zabrána jí r. 1547 a postoupena s jinými Janovi z Pernšteina (Solař, děje Hradce str. 54, 60, Sněmy II. 445). Jan z Pernšteina prodal ves tu celou Adamovi Sadovskému ze Sloupna a držena pak k Sadoví (DZ. 8. P 7). [4]) DZ. 50. B 25, 62. G 5, 19. L 19—23, 27. E 10—17, 292 M 23. [5]) O stáři Nedělišť svědčí starodávné paměti (Emler reg. str. 1154 a Erb. 328). Do r. 1346 držel Nedělíště *Puta z Turgova*, r. 1351 darovala je máti jeho *Perdita z Kostomlat klášteru sv. Jiří na podměstí Hradeckém* (Arch. u sv. Jiljí), od r. 1367 až do vymření svého vládli tu páni z Častolovic (lib. conf. I. A 1, H 3, VI. P 16, IX. G 8). Pozdější osudy Nedělišť jsou temnem zahaleny, víme toliko, že tu seděl roku 1448 a 1450 *Jan z Nedělišť*, který panu Jiříkovi Poděbradskému horlivě pomáhal (Čas. mus. 1827. 3. 83, arch. č. V. 274). Později nabyli Nedělišť Hradečtí a drželi je až do osudného roku 1547, načež se dostaly *Janovi z Pernšteina*. (Viz Sněmy H. 445, Pam. arch. X. 453, 465, 466.) [6]) DZ. 47 F 17 a 8. M 29, 10. J 17. Viz i DZ. 4. B 3, a díla tohoto I. sv. 187. str., Bbg. II. 163—166.

[1]) DZ. 64. J 21, 68. P 19, DZm. 139. A 35. Viz i DZ. 27. H 5, 69. L 17, 88. K 5, 173. K 30.

[2]) Dvůr a ves Byňovice i ves Chlum prodány r. 1607 po smrti Jana Jiříka Hamzy Václavovi nejstar. Zárubovi z Hustířan (DZ. 183 E 7).

[3]) DZ. 169. H 11, 184. P 20 a 136 A 14. Viz i Pam. arch. II. 259, 261 a X. 30, 311.

[4]) DZ. 139. A 27.

[5]) DZ. 114. K. 16, 317. N 18, Čas. mus. 1844 str. 379, 380.

[6]) DZ. 167. P 17, 26. B. 4, 175. E 13 a DZm. 74 A 25. Po Jakubovi zůstal sirotek *Jan Matouš*, jehož poručnicí byla Barbora Dohalská z Volče na Třesovicích.

[7]) DZ. 191. M. 9, Čas. mus. 1845. I. 60.

Prak velký (viz str. 26, 98 a 241).

Vývod Hamzův ze Zábědovic.

Martin Hamza ze Zábědovic † j. 1533

Petr † 1557 ψ Johanka ze Štítného	Hamza 1533 ψ Eliška z Chlumu		Bořek † 1578	Václav 1533—1556 ψ Dorota		
Eva 1560 † 1597 ψ Burjan Špetle z Janovic † 1596	Jan Hamza ml. † j. 1579 ψ Kateřina z Nemošic † 1586, 24. Novb.	Bořek 1579 ?	Petr 1579 ?			
Jan Jiří 1587 † j. 1607	Hamza ml. 1587—1595	dcery	Zdeněk 1607—1615	Hamza st. ψ Kateřina z Dobřenic	Myslibor † 1617 ψ 1. Lidmila z Bubna 2. Anna z Kobylího	Pavel † j. 1605 ψ Anna z Květnice
Bořek 1612—1620 ψ 1. Saloména z Hodkova 2. Anna z Borové	Mikuláš 1607—1612	Jan Ctibor 1607—1612	Myslibor Zdislav 1607—1612	Adam 1607—1624	Jan 1607—1624 † j. 1635 ψ j. Žofie Benedka z Nečtin	
Jan Lev 1617	Pavel 1617—1631 ψ Dorota Barbora z Března	Lidmila ψ Pivec	Anna Johanka 1617—1633 ψ Jan Hubryk z Henrštorfu	Karel 1635	Kateřina	

Dcery Jana Hamzy ml. († j. 1579): 1. Kateřina ψ Adam Sluzský ze Chlumu, 2. Veronika ψ Kapoun, 3. Hedvika ψ Ctibor Smil Pecingar z Bydžina.

a *Alénou*, dětmi n. *Petra Straky z Nedabylic.* Došed Petr let svých obrátil se do Francie, kdež se roku 1669 zdržoval; toho roku dne 21. srpna prodán plnomocníkem jeho statek druhý, jinak hořejší díl Nedělišť, tvrz (sídlo) a dvůr popl. též dvůr hamfeštní Plesský řečený s tvrzí za 7306 fl. rh. *Petrovi Strakovi z Nedabylic.* [1]) Tento Petr zemřel asi roku 1689, odkázav statek svůj manželce *Alžbětě Lukrecii Dobřenské z Dobřenic.* Tato vdala se potom za Mikuláše Bedřicha Bukovského z Hustiřan, po němž i Hoděčín zdědila. Zemřela r. 1705, odkázavši veškeré jmění své strýci *Karlovi Ferdinandovi Dobřenskému z Dobřenic.* V držení potomků jeho [2]) zůstaly Neděliště až do roku 1862, kdež je koupil za 380.100 fl. *Jaroslav hrabě ze Šternberka* († r. 1874), po němž je drží dcera jeho *Růžena* kněžna *Croyova* (nar. r. 1836).

[1]) DZ. 308. K 9, 313. M 29, 318. A 17.

[2]) Viz o tom Pam. arch. IX. 537, též DZ. 118. J 2, 360. C 23. 122. D 23. 200. A 29, 598. J 13, 888. C 15, a hlavní knihu N. II. str. 169.

14. SVĚTÍ.

Ves Světí (staroč. Světie, jz. od Smiřic) bývala za dob starších na několik dílů rozdělena. [1]) Celou ves koupil r. 1548 *Hamza ze Zábědovic* od Jana z Pernšteina za 928 kop 44 gr. Ze synů tohoto drželi *Jan mladší* i *Petr* ve vsi dvory. Po Janovi mladším drželi jeho díl vsi synové jeho *Jan Jiří* a *Hamza mladší*, kteří se oň porovnali roku 1593 dne 2. listopadu tak, že dostal Hamza na díl

[1]) Podací kostelní a větší část vsi drželi r. 1365—1415 *rytíři řádu Německého* (Lib. conf. I. G 4, II. D 14, III. D 12, IV. B 8, V. L 4, VI. C 8, H 1, R 1, VII. F 8), část vsi držel r. 1386 s Plotištěm *Bertlin Riqvert*, soused Hradecký, a prodal ji r. 1388 *Janovi Tristramovi*, sousedu tudíž, jenž se r. 1412 Světským nazývá (Lib. erect. XIII. a. 31, rel. tab. II. 88). Roku 1436 zapsána část duchovní *Matějovi Salavovi z Lipy*, jehož syn *Matěj mladší*, horlivý pod obojí, tu roku 1454—1482 seděl (archiv č. I. 532, V. 409, Ludvík, Pam. Náchoda 333). Potom drželi Světí Hradečtí, kteří statek ten r. 1547 propadli; od kr. komory nabyl ho Jan z Pernšteina (Sněmy II. 445, Pam. arch. X. 453, 465, 466).

svůj 5000 kop.[1]) Jeden dvůr ve vsi a druhý dvůr Hubáčkovský a část Nedělišť držel *Hamza Bořek ze Zábědovic*, který na tomto statku manželce Kateřině z Dobřenic 1000 kop grošů věnoval.[2]) Avšak i *Myslibor Hamza* měl tu roku 1589 nějaký statek, rovněž i roku 1596 Václav Kordule ze Sloupna a konečně v letech 1607—1615 *Zdeněk Hamza*.[3]) Tu část, v níž byla tvrz, držel po bitvě Bělohorské *Karel Jaroslav Hamza ze Zábědovic*. Od toho nabyl Světí *Jan Hamza*, a ten prodal roku 1626 dne 26. listopadu tvrz Světí se dvorem a dvory kmecími *Kateřině Maxmiliáně Valdšteinské*, rozené *z Klinšteina*, za 9800 kop miš.[4]) Od těch dob patřila část tato k Nedělišťům, vedlé toho byly tu ještě dva dvory, ale všechny tři části spojeny znenáhla s panstvím Smiřickým.[5])

15. VELICHOVKY.

Ves Velichovky (1 hod. vých. od Jaroměře vzdálená) nebyla ve starších dobách sídlem statku, ačkoliv se již roku 1396 připomíná).[6]) Tvrz tu povstala teprv po r. 1523, když byl *Jan starší Rodovský z Hustířan* ves Velichovky, díl Poličan, polovici podací v Lanžově a jisté dědiny na svůj díl obdržel. (Viz str. 237.) Týž Jan stal se později pánem na Rotmberce a přikoupil roku 1547 ves Libotov. Ze synů jeho stal se *Bedřich* pánem na Velichovkách. Tento zemřel r. 1591, odkázav statek svůj pořízením v roce před tím zdělaným synu svému, nedospělému *Janovi Gabrielovi*, a pochován v kostele na Chlumku.[1]) Vedlé dotčeného pořízení měla po Janovi Gabrielovi, kdyby bez dědiců zemřel, máti jeho *Johanka Rodovská ze Sebuzina* a po ní bratři Bedřichovi a jich synové děditi. K tomu také přišlo za nedlouho, avšak od paní Johanky ujal dvůr a ves Velichovky *Kryštof Želinský ze Sebuzína*, JMC. rada a nejv. mincmistr, a postoupil statku toho roku 1603 *Hanibalovi z Valdšteina*. Od pána tohoto postaven jest r. 1616 kostel zdejší. Přikoupil sice několik dvorův a dědin, ale celkem ani on, ani manželka jeho *Kateřina Valdšteinská z Dubé a z Lipého*, jíž byl r. 1614 tvrz, dvůr a ves Velichovky zapsal, dobře nehospodařili.[2]) Pro dluhy paniny odhádány Velichovky r. 1620 *Anně Salomeně Harantové z Hořovic*, skrze niž se později v držení rodu Černinovského dostaly.[3]) Černínové měli Velichovky do r. 1741.[4]) Z tvrze povstal nynější zámeček.

[1]) DZ. 8. M 28, 169 F 23. [2]) DZ. 25 O 7. [3]) Tit. r. 1589, reg. 33 F. k. G 2, DZ. 181 E 16, rozvržení sb. 13. [4]) DZ. 305 L 4. [5]) Viz i Časop. mus. 1844 str. 379, 382, Sommer, Kön. Kr. 52. [6]) Lib. erect. IV. f. 114.

[1]) DZ. 41. K. 27, 58. G 4, 26. A 29 — B 4, Pam. arch. X. 466, Bienenberg Alt. II. 68—69.
[2]) DZm. 236. M 8, 237. G 24.
[3]) DZ. 140. G 14, 142. N 6—8, Jirečkova Rukověť I. 136.
[4]) Další osudy v Sommerově top. na str. 79.

Vývod Rodovských z Hustířan.

Bavor Rodovský z Hustířan † j. 1524 ψ Kunka Třemešská

Jan 1523 † 1565 na Velich. a Polič. ψ Anna z Hornšperka	Jiřík † 1532 na Neznášově	Aleš † c. 1557 na Habřině	Oldřich 1523—1556 na Sedlici	Martin 1523—1556 na Jeřicích	Mikuláš † j. 1559 na Hustířanech	Jan ml. † j. 1567 na Rodově
	Majdaléna 1532	Hereš † 1587	Bavor	Natanael 1559 † j. 1571 Aleš 1559	Martin 1559 Bavor 1559	
Sigmund † 1562	Bavor * 1526—1576 na Radostově ψ Voršila z Šelndorfu	Karel 1566 na Říkově	Bedřich † 1591 na Velichovkách ψ Johanka ze Sebuzína	Václav 1566—1589 ψ Kateřina ze Skalky	Petr 1566 v Dobrušce	Jan 1567 Čeněk 1567 Mikuláš 1570
	Jan ψ Čambrova	Karel Leop.	Jan Gabriel	Jan Vyšemír	Eliška ψ Jiří Mladota	
	Jan Bavor					

Choceňské hrady a tvrze.

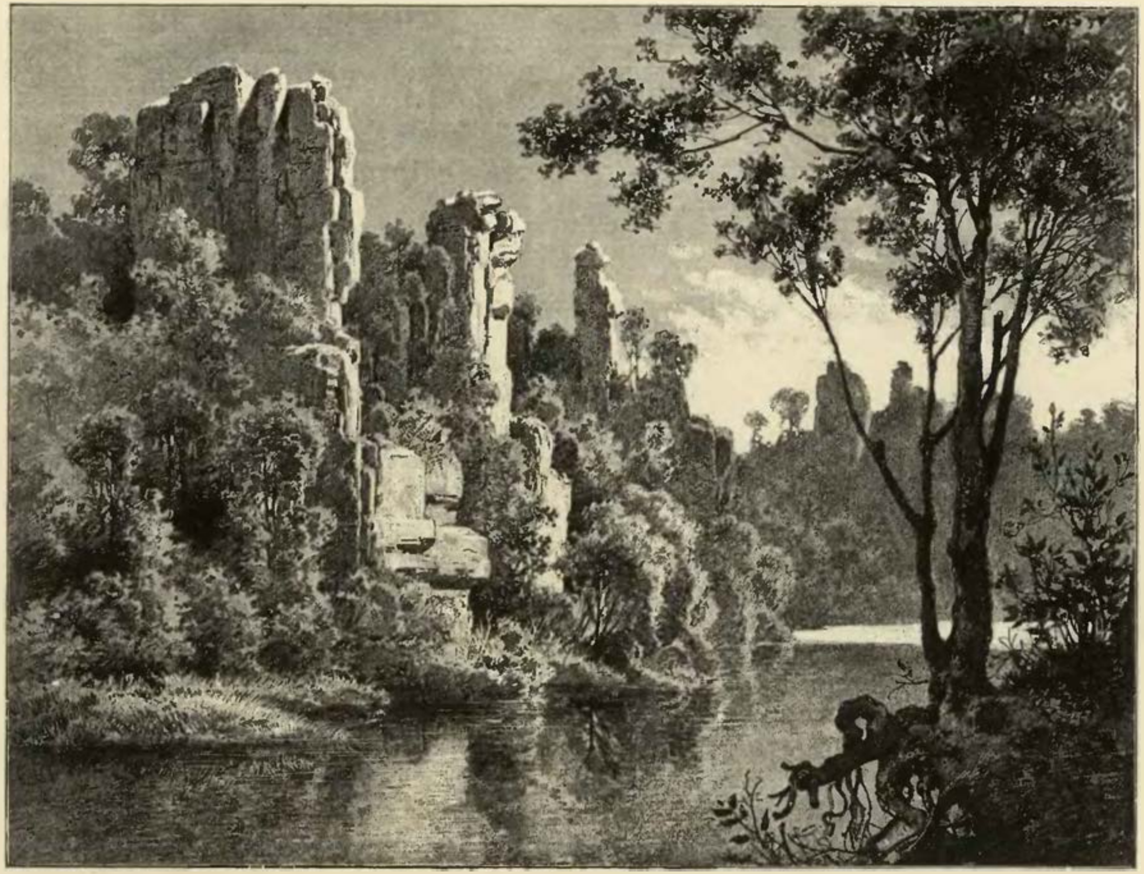

Těsné údolí Orlice Tiché od Brandýsa na západ nejkrásnější jest v tak zvaných *Pelinách*, kdež místy skály od větrův a deštů rozhlodané jako sloupy k nebesům se vypínají a blízké obyvatele k milým a častým procházkám vábí. Za nimi najednou údolí se rozšiřuje, any břehy řeky na obou stranách znenáhla se zvyšují, ale přece tolik roviny na obou stranách poskytují, aby tu přívětivé město státi a rozkládati se mohlo. Tomu již staří rozuměli a postavili tu Choceň,[1]) kteréž se čím dále tím lépe daří a také dařiti bude. Rozdělena jest na dvě části, z nichž větší, vlastní Choceň, leží na severním břehu, menší, či Choceněk, na onom břehu Orlice. Od této poslední lze pěšinou se dostati do údolí Orlice, kteráž se tuto pod vzpomenutými skalami Pelinskými vine. Jedné z těchto skal pitvorných říká se komín; vedlé této jest jiná skála, na níž tvrz stávala. Říká se nyní místu tomuto Vranov, aneb jinak (po majiteli) na Koutníkově. Dobře tu rozeznati nevelikě tvrziště na kraji skály a mělký příkop, který je dělíval od pláně nad kostelem hřbitovním k Březenici se táhnoucí. Staří lidé pamatují zdi a šíji, která ke tvrzi patřívala a do níž na vyzkoumání hloubky často kamení házeli. Na konci předešlého století spustili jistého mlynářského se svítilnou po lanu do této šíje; svítilna však zhasla a krajánek zmizel, tak že lano prázdné vytáhli. Jiní však praví, že krajánek za dobrou záplatu slíbil panu otci dobyti pokladu a při samém zaklínání, čarování a obcházení najednou v blízkých skalinách i se závdavkem již obdrženým zmizel. Tolik však jisto jest, že v těch místech nalezen v zemi na počátku našeho století kožený kabát s velikými mosaznými knoflíky, a později tam v poli vykopán rožeň $2\frac{1}{4}$ stopy dlouhý, veliká rytířská ostruha se špicemi a p., což však při velikém ohni r. 1829 všecko na zmar přišlo.

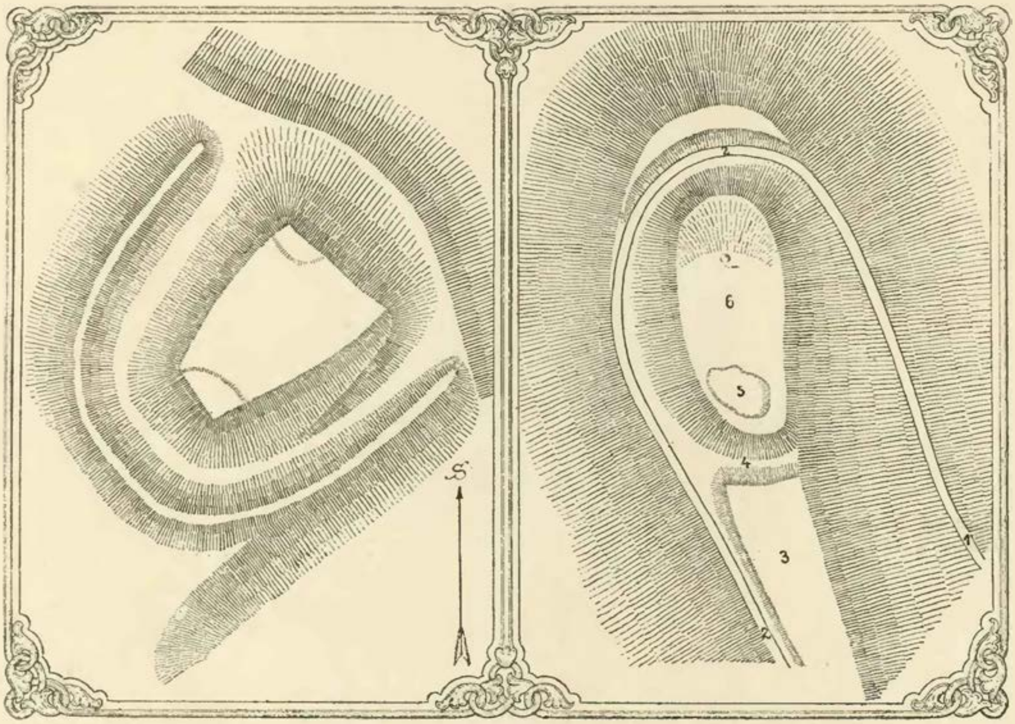
Za Chocní ohýbá se Orlice k severozápadu, majíc na pravo již řečenou rovinu, na levo stráň příkrou řečenou *Hlavačov*, pojmenovanou po rodině Hlaváčův, jimž dole luka patřily,[2]) která až k samotné řece dobíhá. Na této stráni spatřují se *zbytky dvou hradův*. Jeden z nich stál v lese na kraji této stráně, asi

---

[1]) Pomůcka: Choceň město a bývalé panství od kn. J. Fr. Kršky. [2]) Les Hlavačov připomíná se po prvé r. 1610 jako část hájemství Choceňského.

Choceň (v Pelinách). Místo, kde stával hrad.

Plán Choceňských hradů: V levo Hlavačovské hradiště (1 mm. = 1·23 m.), v pravo Zitkovské (1 mm. = 1·20 m.).

ve stejné čáře s továrnou Choceňskou, druhý stál odtud blíže k Darebnicům, asi ve stejné čáře s kostelem Běstovským. Dědinám pod jižním hradem říká se posud „pod hradem" aneb „*podhradí*," ale jak se nazýval, mnozí neumějí udati, někteří však vypravují, že se tu říká „*na Zítkově.*" Jisto jest, že se lávkám někdejším, kudy se k těmto místům chodilo, Zítkovské aneb Sudické lávky říkalo, ale název onen pochází od někdejší rodiny Zítkův a nesouvisí nijak s osudy hradu. Příjezd k tomuto hradu byl ze dvou stran, a to po pláni ode vsi Srubu aneb od Choceňku podlé řeky a potom do kopce nahoru (1). Poslední tato cesta přiváděla příchozího do hlubokého příkopu (2) mezi hradem z jedné a vysokým valem na konci kopce položeným z druhé strany, šla potom těsně při boku hradiště, tak že každý, kdo tu šel, od hradeb v dostřelu zůstal. Pořád zvolna stoupajíc vedla cesta ta až k malému *předhradí* (3) od hradu na jih položenému, a zde před ním se spojujíc, s druhou cestou od Srubu vedla mezi všeliká stavení hospodářská, která tu na předhradí umístěna byla. Mezi předhradím a hradem byl příkop (4). Na hradišti samém nelze ani základů zdí rozeznati; tak velice jest zde všechno rozkopáno a rozmetáno. Jen to poznati lze, že bylo při příkopu *čtverhranné stavení*, v němž se brána nacházela (5). Něco dále za tím vykopány jsou cihly, pocházející ze zdí; také se tu nalézala při nich hlína spečená se zbytky ovesné slámy v též hlíně zapečené, vše tak pěkně červené, jako u nynějších cihel. Za tím jest prohlubeň okrouhlá (6), kdež před lety schody kamenné viděti bylo. Na celém hradišti nalézají se třepinky nádob pálených a baněk s rozličnými ozdobami.

Něco dále na sever spatřuje se na kraji vysoké a příkré stráně *tvrziště neb hradiště* podoby podkovité, jakož byl obyčej hrady stavěti ke konci 13. století. Obklíčeno jest hlubokým příkopem a hrubým valem, které od stráně až ke stráni vybíhajíce hradiště zavírají a od pláně odlučují. Prostora vnitřní, která, jak z kolika známek souditi lze, upravena byla před nějakým časem tak, aby se tu seděti a odpočívati mohlo, jest nyní rovna jako stůl, a že by tu stavení bývala, nic se neshledává. Bylo-li tu tedy nějaké stavení, bylo pouze dřevěné. Choceňští dobře pamatují, že byly na třech stranách zámky, a povídají, že si jich držitelé po drátech víno na zavdanou posýlali.

Roztříditi hradiště a *tvrziště Choceňské*, kdy které povstalo a komu náleželo, jest věcí nesnadnou a skorem nemožnou, tím méně dopíditi se jich pravých jmen, an se nám ze starší doby žádný podrobný

Moždíře ze druhé polovice 17. století.

popis panství nezachoval. O tvrzišti Vranovském domníval se Pešina, že tu stál onen hrad, kterýž Karel IV. r. 1338 rozmetal.[1]) Spisovatel monografie Choceňské J. F. Krška zase soudí, že tehda zbořena tvrz na Hradnikách (u Brandýsa), což však žádným dokladem provésti nemohl. Vzhledem k tomu, jak v 15. století panství Choceňské rozděleno bylo, máme za to, že tvrziště na Vranově patřilo k dílu pánů z Lichtemburka a obýváno bylo nějakým jich úřadníkem neb panoší, a ostatní dva hrady že náležely pánům z Potšteina. Hradem r. 1338 zbořeným vyrozumíval by se Zítkov.[2])

V Chocni samotné nachází se *zámek* roku 1562 v nově postavený a roku 1574 rozšířený, který prvotní své podoby již dávno pozbyl, neb poněvadž několikráte vyhořel, vždy znovu jest opravován, až jej konečně r. 1`29 kníže Rudolf ze Vchynic v nynější jeho úpravné podobě zříditi dal. Jest to podlouhlý, zavřený čtverhran, v jehož průčelní straně k východu nad průjezdem zámecká kaple (posvěcení Nanebevzetí P. Marie) spatřuje. Stavba kaple této počala r. 1849 a dokonala se roku příštího. Zámecké stavení má jen jedno vrchní ponebí; spatřují se v něm podobizny mnohých z rodiny Vchynských, zejména i praotce nynější rodiny, pověstného Václava ze Vchynic. Zámek stojí v rozkošné zeleni na kraji rozsáhlého a pěkného parku, ve kterémž se stinné aleje lipové, háje se zelenými palouky a pestrými květinovými koberci střídají k milému podívání a potěšení.

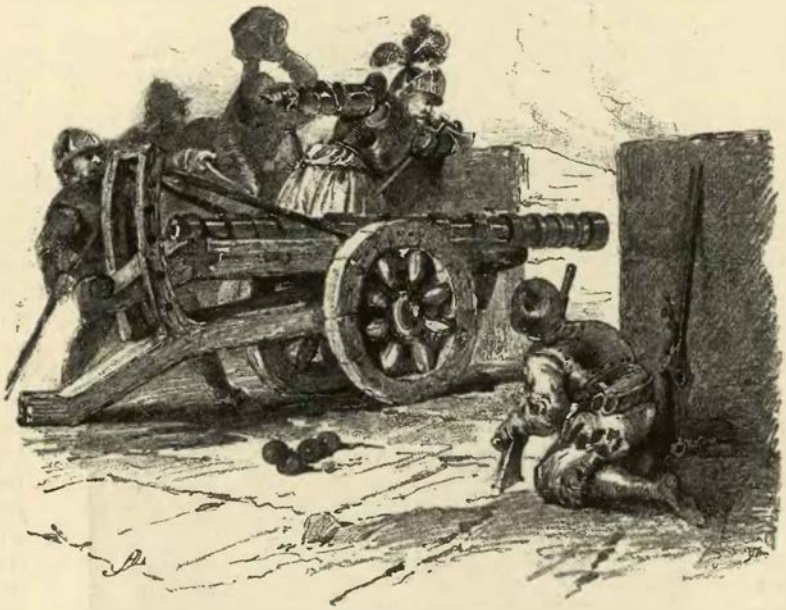
Okolí nynější Chocně patřilo ve 13. věku ke komoře královské.[3]) Na počátku 14. věku opanovali je buď zcela neb z části Drslavci Potšteinští a postavili bezpochyby oba hrady na stráních Hlavačovských stojící. Na jednom z nich purkraboval zajisté onen *Hynčík z Chocně*, jehož připomíná list daný r. 1330, 21. září pánem jeho *Mikulášem z Potšteina* lazebníkovi v městečku Kostelci.[4]) Nechvalně si vedl dotčený pan Mikuláš, držitel Potšteina a Chocně, několik let potom. Spravovav zajisté panství svá po několik let

[1]) Mars Morav. 416 „Primoque omnium (Carolus) castrum Chocen, quod situm erat supra montem fluvio Aquilae et oppido imminentem (cujus hodieque vestigia exstant) invadendum acrique obsidione premendum suscepit.“ Bienenberg (Alterth. I. 136) pak dí: Schloss Chotzen, so auf einer Anhöhe an dem Adlerfluss über dem Markte Chotzen lag und heute in Schutt zu sehen ist.

[2]) Roku 1398 připomíná se místo jisté „in quo molendinum quoddam erat situatum sub castro prope oppidum Choczna olim dicto cum prato ibidem et horto.“ Tím se míní nějaký kus dědiny u řeky na nynějším „podhradí.“

[3]) Viz str. 10. Ve starší době drželi okolí *Hrabišici*. *Kojata ze Hněvína mosta* († r. 1227, 22. července bezdětek, odkázal všechny statky své klášterům, příbuzným a sluhám; zejména daroval osady Choceň a Bystřec jakémusi *Sezemě* a bratru jeho *Milotě*, tak aby rozdělice les mezi sebe a křižovníky Zderazské mýtili a kopaniny vzdělávali.

[4]) Archiv Kostelecký „Hinczico miles de Choczna.“

Dělo ze 16. století.

pokojně, jal se z hradů svých činiti škody v této mírné a pokojné zemi, t. j. když války s nepřítelem nebylo. Tu přišel po dlouhém pobytu v cizině do vlasti své králevic Karel jako markrabě moravský a správce království českého, a první jeho péče obrácena byla k opatření vlasti proti škůdcům zemským. Mikuláš byl jeden z předních, pročež i Karel přede vším proti němu se do pole vypravil. Léta 1338 — jak sám ve svém životopise dí — zbořil hrad Choceň a jiných mnoho hradů pána z Potšteina, než potom byli smluveni [1]) Jak nestálé smíření toto bylo, a kterak Mikuláš pokusiv se o novou válku při ztečení hradu Potšteina o hrdlo přišel, na jiném místě již vypravováno. Syn jeho nejstarší *Ješek*, navrátiv se z Polsky, kam se byl utekl, do Čech, obdržel zase r. 1341, 12. května otcovská panství králi Janovi přisouzená, ale zřekl se práv svých k městečku Chocni jako bývalému jmění koruny, vsím panství Litického a hradišti Potšteinskému. [2]) Změny držitelů potomních ve 14. věku nelze nepřetržitě stopovati, avšak z pozdějších pamětí tolik jde na jevo, že se dostala polovice panství Choceňského ke hradu Litickému a s ním k pánům z *Lichtemburka*, a druhá polovice zase náležela pánům z *Potšteina*, kteří ji drželi ke hradu svému Žampachu.

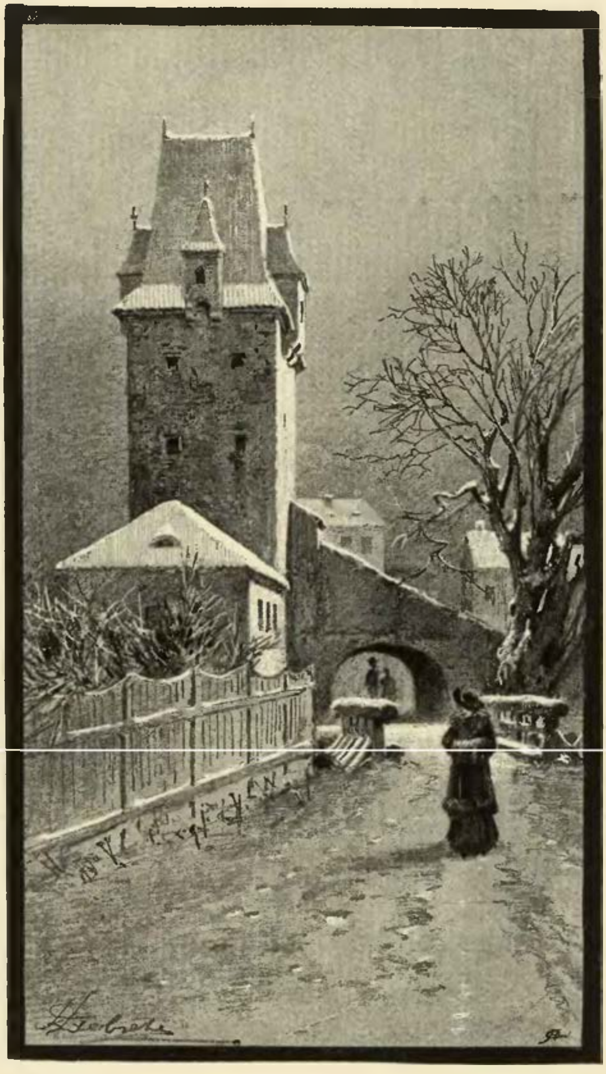
Jan ze Žampachu, odjinud z *Potšteina*, poručil umíraje (r. 1395) za sebe i za duše předků svých ke klášterci do Orlíka (nyní Klášterce za Žamberkem) 14 gr. úroka z mlýnu Choceňského na každý týden tak, aby mniši v témž klášterci obývající „službu svaté královny" šestkráte do roka drželi. K tomu se také přiznal Janův bratr a nástupce *Mikeš* z *Potšteina*. Tento pán jako spoludržitel panství Choceňského měl roku 1400 rozepři s držitelem druhé polovice Janem Krušinou z Lichtemburka o právo podací kostela Běstovského a filiálky jeho v Chocni, a téhož roku jsou porovnáni tak, kdyby pan Mikeš dskami zemskými dokázal, že má právo podací při kostele Běstovském, že má s držiteli druhé polovici střídavě kněze podávati. [3]) Pozůstala vdova po něm, Eliška z Lichtemburka, jejíž věno 6 kop na Chocni zapsané r. 1437 připadlo právem odúmrtním na krále Zikmunda. Jedno z hradišť na stráních Hlaváčkovských bylo pánům obydlím, kdykoliv navštívili panství Choceňské, ale ztrativše záhy důležitost svou hrady tyto spustly a v niveč klesly, po čemž vesnice Choceňské prostě k Žampachu připojeny. Když Jan z Potšteina r. 1514 toto panství prodával, počítalo se k němu půl městečka Chocně, díly v Jedlině, Slemeně, Chlenkách a Lupenici, Chlumek ves a v Březnici dvory kmecí. [4]) Pak *Zdeněk Žampach z Potšteina*, pozdější držitel

[1]) Život Karlův vyd. Emler na str. 52. Děj tento prostý Pešina rozpředl a s osobami sloučil, které tehda ani nežily. [2]) Viz na str. 11. [3]) Lib. conf. VI. A. 1, B 1, lib. erect. XIII. a f. 102. [4]) DZ. II. B 25, J 30. Panství své Choceňské zastavil Jan Žampach r. 1509 Vilémovi z Pernšteina „i s tou loukou, kteráž dána ke škole tu v Chocni" (DZ. 84 G 18, viz též DZ. 1 B 8.

Žampachu, r. 1547 dne 12. října pod plat vysadil poddaným svým Choceňským jisté dědiny. Nedlouho potom polovice tato na vždy vyšla z držení pánů Žampašských.

Držitelem druhé polovice panství Choceňského byl r. 1366 *Jan* neb *Ješek Pykna* z *Lichtemburka*, spolu pán na Frymburce, jenž toho roku nového faráře do Běstovic podával. Týž držel také Hemže (r. 1379) a byl hofmistrem u mladého krále Václava.[1]) Vedlé něho vyskytují se od r. 1376 jako spoludržitelé bratrovci jeho *Jan mladší* a *Vaněk* jinak *Arnušt*, kteří panovali také na Hradišti nad Labem. Vaněk prodal r. 1396 jisté dědiny kostelu Choceňskému, jsa tehdáž již s bratrem svým, pánem na Hornšperce, od strýce svého dílen.[2]) Tento, totiž Pykna, sedal kolik let na soudě dvorském a zemském a jsa též pánem na Novém Hradě poručil roku 1388 děti své a statek svůj Půtě z Častolovic a Smilovi Holickému ze Šternberka.[3]) Avšak poručníky dětí těchto nestali se pánové vzpomenutí, nýbrž strýc sirotků Janek Krušina (dříve mladší), a ten vložil panství jich na jistý způsob (r. 1397, 27. prosince) ve dsky zemské Hynkovi Hlaváčovi z Třebechovic, aby ten je spravoval, kdyby Jan časně zemříti měl.[4]) Dotčený Jan jakožto poručník a vladař zboží Choceňského nadal r. 1398 na den sv. Klimenta kostel Choceňský jedním lánem role poplatné, při mezích vsi Běstovic blízko Bošína ležícím, 9 pruty role u Hemží a městištěm, na němž někdy mlýn stával pod hradem Choceňským sloukou a zahradou; za to byl povinen farář při službách božích na pány a dobrodince kostela pamatovati, a to tak slavným způsobem, že při hlavní mši zádušní 15 kněží přisluhovalo.[5])

Polovice Choceňská pánů Lichtemburských obsahovala okolo r. 1406, když Jan od poručnictví ustoupil, polovici městečka Chocně, díl Choceňku, vsi Běstovice, Plchovice, Chleny celé, v Jindřichově Lhotě, Skorenicích, Kunšově Lhotě, Horkách, Borku, Seči, Všestarech (nyní nivách u Chocně), Březnici, Lhotce, Skrovnici a Bošíně dvory kmecí. V městečku měli páni tvrz na místě, kteréž již nyní poznati

Obraz věže branné s náమětky, jimiž se smůla vylévala. (Za vzor věže v Budějovicích.)

[1]) Lib. conf. I. H. 2, Huber Reg. 5533. [2]) Lib. conf. III. C 16, D 21, lib. erect. X. L 13., Tab. Olom. p. 118, rel. tab. I. 563. Václav držel též Štoky (r. 1383) a zemřel před r. 1397 (arch. č. II. 357). [3]) DD. 4 f. 27, 13 f. 120, arch. č. II. 349, 350. Roku 1390 vyskytuje se naposled jako patron kostela Běstovského (Lib. conf. V. B 1). [4]) Rel. tab. I. 575. Hlaváč převedl potom právo toto na Hynka Krušinu z Lichtemburka a Zikmunda, syna Janova (arch. č. II. 370). [5]) Lib. erect. XII. f. 195, manuale a. 1393 f. 224 (arch. capit.). Jako vladař panství připomíná se Jan i roku 1400—1401, a byl potom nejvyšším purkrabím a hofmistrem. (Lib. conf. VI. B 1. — Srov. str. 46.)

Z kancionálu Hradeckého.

nemůžeme. [1]) Zboží to ujal tehda mladý *Zikmund Pykna* z *Lichtemburka*, vykonávaje r. 1406—1407 právo podačné při zdejší čili Běstovské faře a kostele Skorenském. [2]) Roku 1410, 3. února učinil zápis Bočkovi z Poděbrad na 3000 kop, jež mu zapsal na tvrzi Chocni a polovici městečka, ale ještě téhož roku zemřel, a král Vácslav toho roku 11. října právo odúmrtní v Chocni, jež naň spadlo, udělil Lackovi z Kravař, hofmistru dvoru královského. [3]) Svrchupsaný *Boček* z *Poděbrad* uvázal se v Choceň podlé zápisu svého toho roku po hodu Nanebevzetí P. Marie a tím se stal dědičným držitelem zboží Choceňského. Ale naproti tomu nalezl soud zemský toho roku 20. prosince, že odúmrť královská spravedliva jest, poněvadž Zikmund Pykna dědictví to „beze všech odporuov do své smrti držel a toho dědictví žádnému jest nezapsal" (t. j. mimo dluh Bočkovi zapsaný). [4]) Tudíž právo královo hájeno dále, ačkoliv držení dědičné Bočkovi zůstávalo. Nové provolání tvrze a polovice městečka stalo se roku 1412 ve Vysokém Mýtě, a dědiny svrchupsané znova darovány Půtě z Častolovic. Naproti tomu v odpory vstupovali Hynek z Červené Hory jako jednotník n. Hlaváčův (ač tento právně z držení Chocně vyšel) a Boček, jenž právo své dovoditi se nabízel dskami zemskými. Konečně vyřízení té věci se stalo, když byly svrchupsané dědiny roku 1417 znova provolány a Půtě z Častolovic uděleny. Však vedlé Hynka, Bočka a jeho bratří nastoupily na odpor též Markéta, choť Vilémova z Donína, a Dorota, jeptiška v klášteře sv. Jiří v Hradci Králové, sestry n. Zikmundovy. Půtovi uleveno na této straně aspoň tím, že mu svrchupsané sestry (roku 1417 4. října) práva svého k Chocni tvrzi, dvoru popl., polovici města a vesnicím příslušným dskami zemskými za 2000 k. gr. prodali. Než Hynek a Boček práva svého přece dovedli. [5])

Nežli se stalo dohodnutí mezi Bočkem a výprosníky, přehlušily právní pře tehdejší bouřlivé události. Léta 1433 o vánocích přitáhli Jan Kolda ze Žampachu, Hlaváč, Salava z Lípy, Mikuláš Trčka z Lípy a Janek Holec z Nemošic k Chocni, přemohli Choceňské, kteří je chtěli staviti, a zabivše jich 60 městečko vybrali. Mezi tím byl i Půta zemřel, a císař Sigmund daroval právo své královské k Chocni sirotkům po něm zůstalým, jichž poručnicí byla Anna kněžna Osvětimská. [6]) Více toho dsky nepřipomínají a jest pravdě podobno, že právo sirotků penězi hotovými vyplaceno jest.

Páni z Poděbrad připojivše polovici Choceňskou k panství Litickému drželi ji k témuž panství až do sklonku 15. století. Když *Jindřich kníže Minstrberský* roku 1495 rozsáhlé panství Litické *Vilémovi* z *Pernšteina* prodal, postoupil mu zároveň s ním Chocně, polovice městečka, podílů v Sopotnici, Brné, Svídnici, ve Spolini dvoru kmecího, vsi celé Choceňka, podílů v Borku a Seči a Březenic, Běstovic, Chlen a Korenic vsí celých. Nový, o zvelebení panství svých velmi starostlivý a poddaným svým nakloněný pán obdařil Choceňské první a nejstarší výsadou městskou, daruje jim i obyvatelům vesnic Nořína, Lhoty, Březenice, Němčí a Seči právo odúmrtní na jisté výminky (r. 1497 dne 22. října). Potomci Vilémovi drželi polovici Chocně ke hradu Potšteinu.

Když byl *Zdeněk Žampach* z *Potšteina* smlouvou roku 1548 dne 27. března učiněnou polovici městečka Chocně, ves celou Chloumek, s mlýnem a šlejfernou za 1800 k. gr. č. *Jaroslavovi*, *Vojtěchovi* a *Vratislavovi* z *Pernšteina* prodal, [7]) drželi páni tito celé panství Choceňské po dlouhých letech opět spojené. Jaroslav, jenž se z bratří stal samojediným držitelem Potšteinska, potvrdil Choceňským privilegia r. 1555

[1]) Na dskách zřízení zemského z r. 1550, kteréž jest na radnici Choceňské, psáno jest, že l. 1599 „shořalo starý stavení slove na zámku v outerý ve 4 hodiny na noc ve masopustě po devítníku po sv. Šimonovi; nad vraty přetrhli voheň." [2]) Lib. conf. VI. H 13, 16, J 13. [3]) DD. 14. f. 283—284. [4]) Rel. tab II. 76. Mezi odporníky nalézáme r. 1411 Borše z Poděbrad jménem Bočkovým, Jana ze Slepotic, jenž si hájil lesy v Chlenech a Plchovicích, Hynka z Třebechovic (jenž odpíral proto, aby ušel zmatku), Dorotu z Chocně jeptišku a Markétu sestru její, dcery Jana Pykny (DD. 14 f. 283). [5]) DD. 4 f. 27, 15 f. 30—32, rel. tab. II. 138. [6]) DD. 15, 34. R. 1438 připomíná se Štich Řepík, purkrabě Choceňský (DD. 15, f. 360.). [7]) DZ. 48, C. 2 a 9, C. 11.

listem na Pardubicích daným a prodal potom (vkl. 1559, 27. května) městečko Choceň, vsi Lhotku nad Choceňkem (nyní Zářeckou), Březenici, Nořín, Kosořín, Slatinu, Sruby, Běstovice, Nasavrky, Skorenice, Bošín, Lazice jinak Vrchovinu, Hemže, Seč, Koldín, Kozejčky, Sloupnice (které k záduší Choceňskému náležely) dílem celé, dílem z části, *Zikmundovi z Šelmberka* a *z Kosti* za 10.000 k. gr. č. [1])

Nový držitel nenalezl na panství sídla, v němž zůstávati mohl, a zřídil si tudíž byt prozatím ve dvoře Vrchovském, odkudž se seděním na Vrchovině psával. Chtěje se poddaným zalíbiti hned u krále Ferdinanda (r. 1558) výsadu na odbývání dvou ročních trhů v městečku Chocni vyžádal a potom r. 1561 postavil nový panský dům na rozhraní Chocně a Choceňka, z něhož povstal nynější zámek. [2]) Jsa šetrný pán přikupoval domy a grunty v městečku a pojal potom k manželství Annu z Hazemburka, jíž r. 1566 na městečku Chocni s podacím, „na domu, ve kterém bydlí," na dvoru popl., vsích Běstovicích, Slatině celých a Srubích, c. t. m. 1000 k. gr. věnoval. [3]) Nedlouho před svou smrtí udělil výsady dvoje městečku Chocni (r. 1581); jednou jim dal nadání na vaření piva, odúmrti a novou radnici, druhou jim udělil právo, aby sobě na faru Choceňskou faráře u konsistoře Pražské pod obojí způsobou aneb odjinud objednávali; brzo potom svět tento opustil. Pořízením svým (r. 1581) neodkázal panství manželce své Anně, nýbrž jí toliko do smrti její osvobodil nový dvůr v Běstovicích, jejž ona skoupivši dva dvory poplatné postaviti dala; „zámek pak a městečko Choceň s příslušenstvím, jakož i dům v Praze na Malé Straně pod stupněmi ležící" odkázal *Vratislavovi z Pernšteina* na Tovačově, nejv. kancléři a J. M. C. radě tajné, pod jistými výminkami. [4])

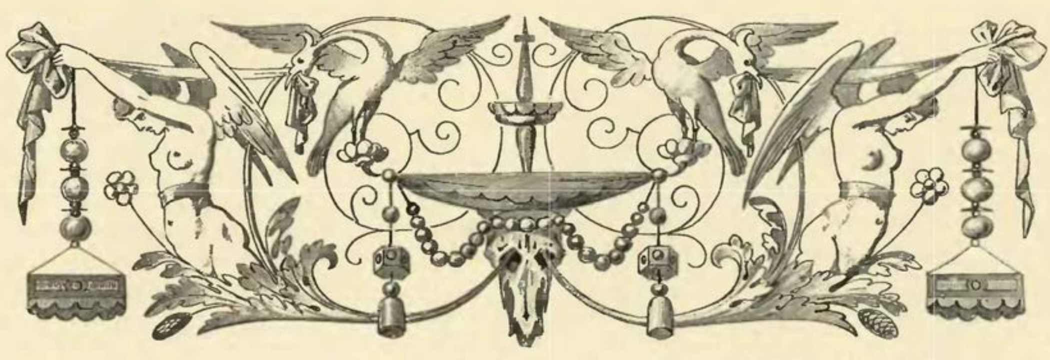
Užívaje Vratislav panství sotva jeden rok r. 1582, 27. října zemřel a statky po něm zůstalé připadly synům jeho *Janovi* (později cís. radě) a *Maximilianovi*. Jan jako starší bratr potvrdil Choceňským r. 1587 dne 7. ledna staré jejich výsady. Velikými závadami byl rod ten tehda tak obtížen, že větší část panství svých neudrželi. Ještě téhož roku (vkl. r. 1587 dne 9. července) prodali bratří zámek Choceň, pivovár před ním, dvůr popl., městečko, dvůr popl. Vrchovinu, ves Lhotku nad Choceňkem, Březenici, Nořín, Kosořín, Slatinu, Sruby, Běstovice, Bošín, Skrovnici, v Koldíně 1 člověka, Seč, Nasavrky, Hemže, Chloumek vsi celé s 2 mlýny *Hertvíkovi Zejdlicovi ze Šenfeldu*, všech panství císařských vrchnímu hejtmanu a J. M. C. radě, za 25.000 kop gr. č. [5])

Nový držitel dřevní výsady městečka nejen potvrdil, nýbrž i Choceňským prodeje vína a soli v domech po pořádku užívati dopustil, vyhradiv si při tom z každého vědra bílého neb červeného vína tři bílé groše do důchodu svého. Přikoupiv statek Postolovský zemřel r. 1603 dne 20. ledna jako hejtman lén německých. Podlé přání zemřelého dědila Choceň po něm vdova *Markéta Zárubovna z Hustiřan*, ale nedržela ho až do své smrti, nýbrž usadila se na statku Koldínském. Synové Hertvíkovi *Jan* a *Rudolf* se tedy r. 1610 dne 24. srpna o zboží otcovská podělili. Na jeden díl položeno panství Polenské, na druhý, jenž se Rudolfovi dostal, panství Choceňské, valně od Hertvíka zlepšené. Neb zámek byl „sídlo poctivé a veselé, od kamene dobře vystavené." Voda pramenitá se do něho po trubách vedla, a nedaleko

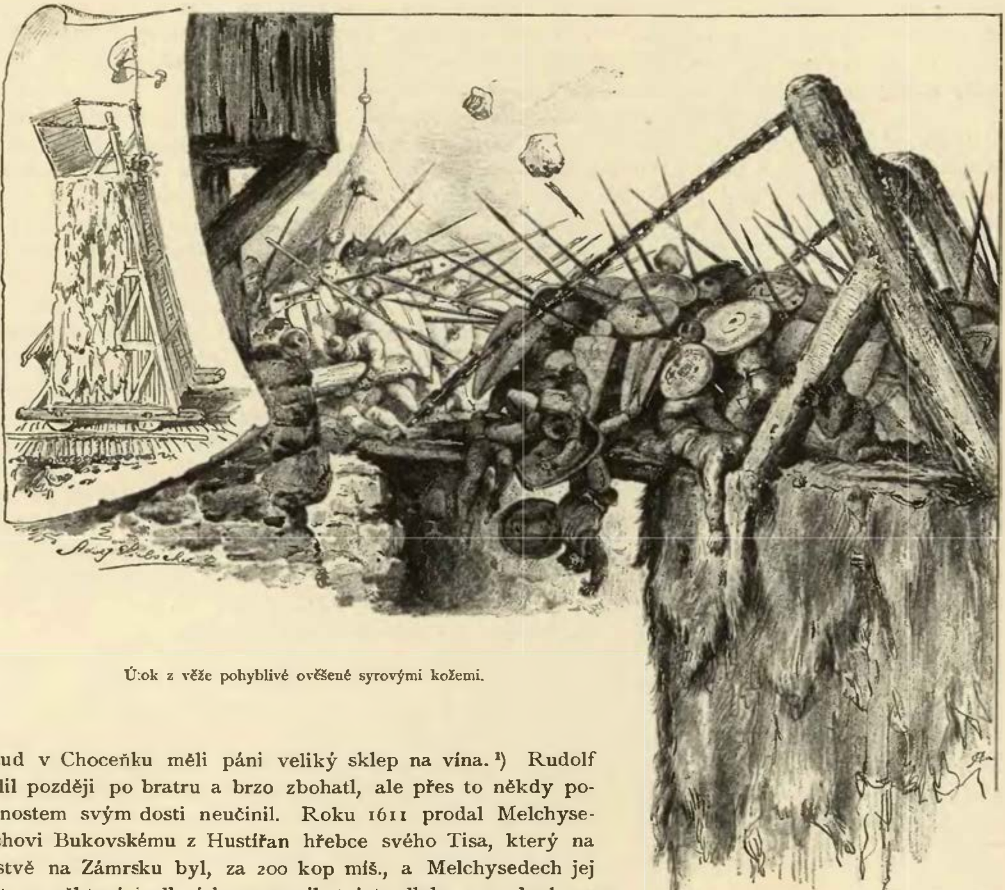
---

[1]) DZ. 13 G 12. Starším názvem Vrchoviny vysvětlí se i list otištěný Krškou na str. 113—114. [2]) Nápis na zámku o tom svědčící posud jest zachován. Poprvé byl zámek r. 1574 rozšířen a tak panský dům v zámek přetvořen. [3]) DZ. 15 N 10. [4]) DZ. 21 G 15.

[5]) Arch. DZ. fasc. XV. Pod okny zámku při řece byl pivovár a za zámkem dvůr neveliký. Kromě tohoto byly dvory v Běstovicích, na Vrchovině, na Hemžích a v Postolově. Proti zámku byl mlýn horní s olejnou, mlýn dolní byl při městečku. K panství náležely městečko Choceň s Choceňkem, vsi Hemže, Březenice, Lhotka, Kosořín, Nořín, Slatina, Sruby, Chloumek, 1 osedlý při Postolově, Újezd, Plchůvky, Nová Ves, Plchovice, Běstovice, Bošín, Skorenice, Nasavrky, Seč, Olešná, v Koldíně, Němčí a Plhově po jednom osedlém, díl Sloupnice. Srov. DZ. 183. M 29. a dějiny Polné.

Z kancionálu Hradeckého.

Útok z věže pohyblivé ověšené syrovými kožemi.

odtud v Choceňku měli páni veliký sklep na vína.[1] Rudolf dědil později po bratru a brzo zbohatl, ale přes to někdy povinnostem svým dosti neučinil. Roku 1611 prodal Melchysedechovi Bukovskému z Hustířan hřebce svého Tisa, který na pastvě na Zámrsku byl, za 200 kop míš., a Melchysedech jej za to v některých dluzích zastoupil, t. j. ty dluhy na sebe k zaplacení přijal. Když se tak stalo, nechtěl Rudolf koně vydati, any dluhy již byly zaplaceny, a byl k tomu teprve roku 1612 prostředky právními přinucen.[2] Za Rudolfem přicházeli na Choceň často hosté, a tu někdy byly sváry až krvavé. Bylo to r. 1611 na den sv. Bartoloměje před zámkem Choceňským, když Jindřich ze Džbánova, dávaje příčinu ke zlé vůli, Karla mladšího Čejku z Olbramovic za oknem stojícího na poctivosti haněl, na něj meruňky hněvivě házel a potom jej dolů pobízel. Čejka chtěje mu ujíti klobouk si vypůjčoval, ale když přišel před zámek, tu Džbánovský zbraně své dobyl a Čejku těžce v rukou ranil a ochromil. Bráně se násilí s kordem dobytým probodl Čejka Jindřicha tak prudce, že po malé chvíli dříve vyjití hodiny umřel. Bratří zavražděného, Albrecht a Vilém starší, obeslali jej sice pro to k soudu zemskému a tu vedena pře až do r. 1614, ale na soudě nalezeno, že jim Karel pokutou zřízením zemským o mordech vyměřenou povinen není.[3]

Když vzniklo povstání roku 1618, přidal se Rudolf ke stavům evangelickým a učinil potom přísahu věrnosti falckrabí Fridrichovi. Z těch příčin odsouzen jest statků svých, když sestaven mimořádný soud „k potrestání rebellův." Nežli však k vykonání toho přišlo, zemřel Rudolf náhle na zámku Choceňském (r. 1622). Povídalo se tehda, že byl otráven.[4] Komora česká prodala potom roku 1623 dne 7. ledna Choceň zámek s městem a příslušenstvím *Albrechtovi Václavovi Eusebiovi vladaři domu Valdšteinského* za 78.833 fl. rh. a 20 kr.[5] Týž koupil téhož dne statek Borovnický též Rudolfovi odňatý, jakož i v okolí statky Dobříkovský a Zámrský. Než podržeti tyto statky na delší čas Albrecht úmysl neměl, zanášeje se jinými záměry v severních Čechách; z té příčiny prodal ještě téhož roku (ve čtvrtek

[1] DZ. 23 N 7. Potom byl Jan mladší Ježovský z Lub úředníkem na Chocni. [2] Reg. 44 F. k. s. E 15. [3] DZm. 209 H 6. [4] Paměti Dačického I. 319. Viz Bílkovy Děje konfiskací. [5] DZ. 141 B 2 a 194 B 21 (vkl. 18. února).

po sv. Petru v okovech) zámek a statek Choceňský s městem a vesnicemi, statek Borovnický, tvrz Dobřikov s vesnicemi a tvrz Zámrsk s příslušenstvím cizinci *Vincenciovi Mušingerovi* z *Gumpendorfu* svob. pánu na Rožmberce, J. M. C. tajné radě a dvorské komory direktoru, za 168.437 fl. rh., jemuž vloženy dědiny ty do zvláštního kvaternu pro cizozemce založeného. [1])

Od nového pána žádali Choceňští výsadu na vybírání cla a mýta, což bylo jim proto odepřeno, že v navrácení se do lůna církve katolické váhali, načež opět o prodloužení lhůty na rozmyšlenou žádali. Nástupcem jeho roku 1628 stal se manžel *Marty Alžběty*, dcery Mušingerovy, hrabě *Ferdinand Zikmund Kurc* svob. p. ze *Senftenova*, J. M. C. říšský dvorský rada a komoří, za něhož nařízeným úředníkem byl Václav mladší Slabstych. Tento hrabě s velikým úsilím protireformaci katolickou prováděl, drže na panství svém missionáře tovaryšstva Ježíšova; vedlé toho poddané své měšťany všelijak v právech jich zkracoval, bera jim právo piva vařiti, a jak se samo sebou rozumí, faráře pod obojí dosazovati, neméně i prodej vína obmezoval. Od něho přešlo panství na jeho dceru *Terezii Marii* hrabinku *Kurcovnu*, která se provdala za *Ferdinanda Zikmunda* hrabí ze *Schönkirchen*. V nastalých potom válkách Švédové kolikráte do zdejší krajiny vrazivše přišli i r. 1646, 13. listopadu do Mýta. Vůdce jich Alfred z Würtemberka táhna do Olomouce, aby tamější posádku posilnil, a do Chocně přijda zde zámek vydrancoval a uhnul se pak k Lanškrounu. [2]) Terezie ovdověvši již okolo r. 1683 Choceň *Janu Fridrichovi* hrabí z *Trautmansdorfu*, pánu na Litomyšli a Brandýse, za 125.000 fl. prodala, jenž trh na to učiněný 17. října 1686 ve dsky vložiti dal. Skoupiv mnohé statky vystavěl hrabě nynější poutnický kostel na Hemžích, v němž se posud erb jeho a třetí jeho manželky Marie Eleonory Kláry ze Šternberka spatřuje. Potom přebývaje v Praze tam r. 1696, 5. ledna mrtvicí raněn jest na všecky údy a brzo (4. února) toho příčinou zemřel. Ujavši vdova Marie prozatímní vládu a řízení panství především se o vyřízení pozůstalosti po svém manželu starala; tudíž mezi syny pozůstalými r. 1699, 24. září ve Vídni učiněn rozdíl takový, že syn nejstarší František Václav dostal Litomyšl a panství rakouská, Antonín panství Choceňské, a ostatní bratří jinými statky v Čechách poděleni jsou. [3]) Roku 1703, 18. října Marie se na věčnosť odebrala a v Praze do krypty Pavlanů na Starém Městě, kdež její zesnulí rodiče odpočívali, pohřbena byla. Z dědiců jen Václav panství Litomyšlské pro rod svůj dochoval, ostatní bratří je odprodali. Antonín panství Choceňské r. 1709, 5. srpna prodal *Václav. Norbertovi Oktav.* hraběti *Vchynskému ze Vchynic* a *Tetova* († r. 1719) za 162.000 fl. a od těch čas Choceň z držení rodiny této nevyšla. Majitelé zámku a panství z rodiny této byli: *Štěpán Vilém* (roku 1719), *František Josef* (r. 1749), *Frant. Oldřich* (r. 1752), *Jozef* (r. 1792), *Ferdinand* (r. 1798), *Rudolf* (r. 1824), *Ferdinand* (r. 1855). Zámek, jenž několikráte vyhořel, po posledním ohni od knížete Rudolfa r. 1829 v nynější své úpravné podobě byl obnoven. [4])

---

[1]) DZ. 153. D 13. [2]) Šembery Děje Vys. Mýta str. 107. [3]) DZ. 81 A 16 — B 1. [4]) Viz obšírněji o tom v Krškově spisku na stránce 104.

Lovecká družina.

Tvrze na Choceňsku.

1. SLATINA.

Ve 14. a 15. století býval tam, kde je nyní ves Slatina, dvůr řečený Plotiště a ves řečená Slatina. Tato ležela na patě návrší, na němž se kostel spatřuje, onen stál na návrší blíže kostela, jenž se při zřízení biskupství Litomyšlského též Plotištěm nazývá. Tvrz Slatinská vystavena byla, tuším, teprve rodem *Slaškův ze Slatiny*. [1]) *Matěj Slašek* narodil se r. 1398,[2]) seděl od r. 1444 v Mýtě, koupil se sestrou svou Annon (vkladem r. 1445) dvory kmecí manské v Slatině od Doroty z Adlaru, a teprv r. 1454 společně s Janem Špínou z Jenišovic od Jana Veselíka a Bohuslava z Košíně dvůr popl. Plotiště s podsedkem a s podacím. Ves Slatinu držel nyní Slašek sám a vyzdvihl tu bezpochyby tvrz; Plotiště a podací kostelní držel společně se Špínou. Přidav se ke straně Poděbradské nalézal se roku 1448 ve vojště Jiřího z Poděbrad, a rozšiřoval brzo jako dobrý hospodář statky své na sever i na jih od Slatiny. [3])

Od smrti Slaškovy, asi od roku 1460, byli v držení Slatiny bratří *Zbyněk*, *Václav* a *Jan Slaškové ze Slatiny*, kteří se již před rokem 1463 mezi sebou oddělili. Jan dostal spustlý již dvůr Plotiště

[1]) Roku 1409 spadlo na krále věno Machny na Plotišti a Slatině zapsané, poněvadž se byla dopustila všelijakých zločinův, a dáno jest v manství Vyšehradské *Vítkovi z Turovic*, jenž na polovici téhož věna přijal *Mstidruha z Adlar* na spolek (DD. 14 p. 279). Tento (Mstidruh) obdržel ještě královský nápad na dvoru popl. v Plotišti s dvojím poplužím a platu ve Slatině po sirotcích n. Martinových (DD. 15 f. 381). Bylo tedy Plotiště s části vsi Slatiny manstvím, ostatek Slatiny dědictvím zpupným, jež však také Mstidruhovi náleželo. Týž získav celé zboží zapsal roku 1434 dne 23. října dv. popl. Plotiště, ves celou Slatinu s podacím kostelním *Janovi Veselíkovi z Chlumu* a *Petrovi Proboštovi z Perghofa* ve 300 kop gr., tak aby Veselík zboží to ujal a Proboštovi 5 k. platu na Slatině ukázal (Rel. tab. II. 250). Zůstalo tu nicméně také právo, co bylo nad 300 kop, Dorotě, dceři Mstidruhově, kteráž je odstoupila z části (pokud se jen Plotiště týkalo) Bohuslavovi z Košíně.

[2]) DD. 33. p. 270. Předkem Slaškův jest snad *Slašek z Bílé Hory* r. 1398 (Lib. erect. XII. 195).

[3]) DD. 25. A 2, 61, str. 406—407, 16. f. 14, Časop. mns. 1827. 3. 80, Pam. arch. IX. 516. Manželka Slaškova slula Kateřina.

ke společnému držení se Špínou. [1]) Václav obdržel bezpochyby nějaké grunty šosovní v Mýtě. [2]) Zbyněk konečně dostal ves manskou Slatinu s rolemi, lukami, struhou, vodotokem a polovici podací kostelního. [3]) Zbyněk přetrval otce svého asi 20 let a zemřel, zůstaviv po sobě děti nezletilé. Poněvadž však ty zdravi neměly a vesměs záhy pomřely, spadlo všechno jich zboží na krále. Rokn 1487, 25. května obdržel *Vaněk Zámrský ze Zámrsku* darováním královským tvrz Slatinu a ves celou s polovici podacího, mlýnem a řekou. [4]) Od té doby opouštějí nás zprávy o tvrzi a vsi Slatině. Oboje dostalo se záhy k panství Choceňskému. [5])

2. POSTOLOV.

Tvrz Postolovská založena byvši teprv ke sklonku 16. století nijak se nerovnala starším tvrzím, obsahujíc, jak se zdá, jen jedno stavení zdí ohrazené. [6]) *Petr Odkolek z Újezdce*, jenž byl r. 1564, 28. srpna vsi Postolov a Újezd od

[1]) Roku 1463 prodali Jan Slašek a Jan Špina (tento podržel si polovici svou podací ke Šňakovn) dvůr pustý Plotiště s kopcem u Slatiny, s rolemi a lukami Janovi ze Šternberka a *ze Zaječic*, od něhož to vše koupil ještě téhož roku *Jan Smysl z Mýta* (DD. 61 p. 460, 461). Později nabyla dvoru tohoto obec Vysokého Mýta, již král Vladislav roku 1480 dne 19. listopadu dvůr ten od služby manské osvobodil, ale s tou výminkou, aby Markvartovi z Jenišovic louku velikou řeč. Poříčí a příslušející ke dvoru Šňakovu ze šosu městského vysvobodili (Archiv Čáslavský A. a. 1).

[2]) Pam. arch. IX. 516.

[3]) DD. 61 p. 529. Žil tehda také Blažek ze Slatiny, jenž prodal plat na jednom kmeti v Jehnědí Václavovi Vrabcovi z Řitek, při čemž Zbyněk svědčil. (Archiv Litom.)

[4]) DD. 17 f. 36.

[5]) Viz o tom na str. 252.

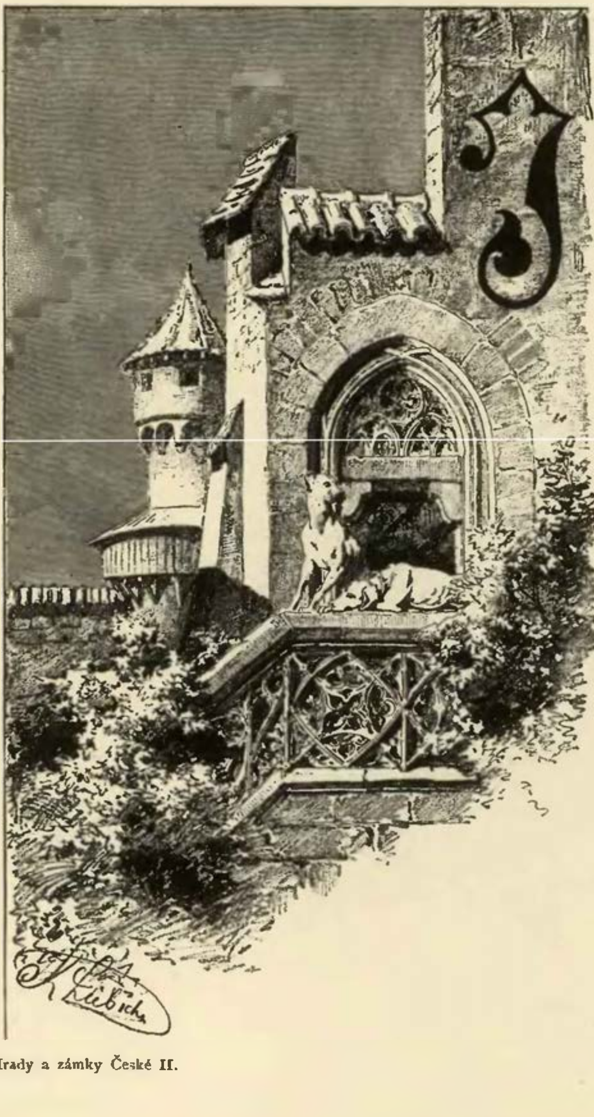
[6]) Nynější samota Postolov připomíná se již r. 1342, jak se zdá jako ves (Cod. dipl. Mor. VII. 279). Její pozdější osudy až do počátkn 16. století nejsou známy. Na počátkn téhož století seděl v krajině zdejší *Jan Okrouhlický z Kněnic*, jenž prodal vsi Lhotku a Postolov s dvory kmecími v Újezdě r. 1519 a v Hemžích dvůr popl. roku 1522 *Mikuláši Sudličkovi z Borovnice* (DZ. IV. E 26). Čtyřicet let potom zůstala ves Postolov při zboží Lhotky Sudličkovy, až se dostala roku 1564 Odkolkům. Matěj Sudlička podržel si ještě mlýn s 2 koly blíž Postolova a louku při něm s druhé strany řeky, ale i to prodal r. 1571, 5. června Petrovi za 150 kop (DZ. 62 C 19).

Matěje Sudličky z Borovnice koupil,[1]) vyzdvihl dům při Postolově, a také sedlské grunty skoupiv na dvůr poplužný svedl, čímž ves zanikla. Po jeho smrti († ok. r. 1573) vydáni jsou kommissaři od soudu zemského, aby spatřili a shledali statek sirotčí Postolov, a smlouvou jimi r. 1573 dne 27. července učiněnou dostal se statek bratru zemřelého *Adamovi*. Ten jej podržev několik let prodal před r. 1579 dům Postolov, při témž domě dvůr popl., ves Újezd c. t. m., s mlýnem *Jiříkovi Lukavskému z Lukavice*, zemřel však odevzdání statku ani se nedočkav. Také i kupec brzo zemřel a tudíž vložil teprv Jan, syn a dědic Adamův, Postolov ve dsky (r. 1590 dne 20. června) *Heřmanovi* a *Davidovi*, synům Jiříkovým.[2]) Oba bratří, nemajíce ani ještě plných let, hospodařili zde se strýcem svým Václavem, ale nemohouce Postolov zdržeti, prodali r. 1589 dne 4. října vše, co ve zdejší krajině měli, totiž tvrz Postolov se dvorem popl., krčmou, mlýnem, ovčínem, vsi Újezd s podacím, Plchůvky, Číčovou, Malou Čermnou, Novou Ves *Hertvíkovi Zejdlicovi ze Šenfeldu* na Chocni a Zvoliněvsi, cís. radě a vrchnímu hejtmanu všech panství císařských v království Českém, za 16.500 kop míš.[1]) Ještě r. 1610 byla v Postolově tvrz „čistá, v níž pokojův a jiných schránek několik,“ [2]) ale později zanikla nadobro jako mnohá taková stavení na statcích v jedno skupovaných.

[1]) DZ. 57. F 5 a 15. G 24.
[2]) DZ. 62. Q. 21 a 25. F 15, reg. berní arch. Třeb.

[1]) DZ. 166. K 7, 25. H 25. O Heřmanovi hleď v Pam. arch. IX. 510.
[2]) Arch. DZ. fasc. XV.

Vamberk Hrad a Tvrz.

1. Popis. Na ulici a v krčmě před věky.

Jižně od Rychnova a východně od Kostelce nad Orlicí v krajině hornaté leží město Vamberk. Rozkládá se na obdélném ostrohu, který na sever srázně k údolí řeky Zdobnice spadá, na východ s výšinami ostatními souvisí a na ostatních stranách více méně mírně se svažuje. Vnitřek jeho jako u všech malých měst nehrubě úpravný, náměstí jako široká ulice, jedna ulice na východ, druhá na západ, na ostatní strany soutky, a již jest městečko skorem celé; na východ ještě jest kus vesnice a sem a tam poblízku několik chalup. Kdo by tam vkročil, chtě hledati hrad, sklamal by se velice, neb na otázku jeho, kde jest hrad, ukázali by mu obyčejný dům (pod nímž jsou ještě staré sklepy) a pod ním hostinec, kterému se posud „na hradě“ říká, a kdyby potom přece pátral, nenašel by zhola nic, nýbrž pouhý svah hory, na jehož kraji stojí již řečený dům a pod ním hostinec. Po tvrzi pak, která se někdy Novým Vamberkem nazývala, ani by se nedoptal.

Procházejíce se městem uvidíme kromě kostela, školy a radnice jen domy a zase domy, a patřilo by k tomu kus fantasie středověké vpraviti se jen trochu do toho, co tu bylo, kdyby zde pamět lidu netrvala déle než ty zašlé památky hmotné. S velikou ochotou ukazují Vamberští, že na místě č. 92. byl hrad, a náležející k němu hospodářská stavení že se táhla od hradu jako křídla po jižní

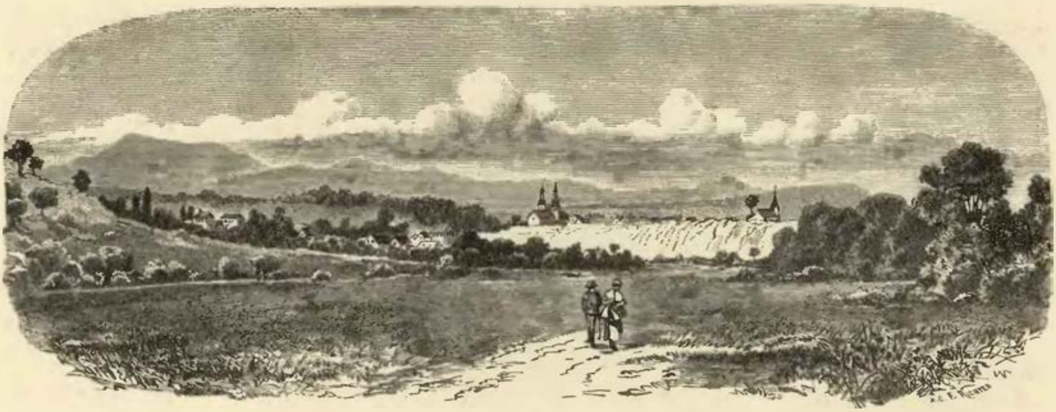

Život na ulici a v krčmě.

a severní straně nynějšího dolního náměstí. Na severním křídle (nejblíže ke hradu) byla „šalanda“ či byt šafářův (č. 91.), od ní dále k východu byly konírny a kravíny (nyní asi domy znamenané č. 87.—90.). Na křídle jižním byla nejblíže u hradu široká fortna a příjezd do nádvoří (až do r. 1841) a nad ní byt správce (nyní č. 94. A, 94. B); na témž místě dosud se říká „pod fortnou.“ Vedlé fortny k východu byly ovčíny (č. 95.—97.), dále panské stodoly, které dosud v původní podobě své stojí a mnoho majitelům patří. Ku konci stodol v pravém úhlu postavených jest kaple „pána Ježíše“ r. 1756 založená. Mezi oběma křídloma, ale již ku konci jich, stojí chrám sv. Prokopa r. 1618 založený, jenž býval otočen hřbitovem. Chceme li více viděti, musíme se obrátiti zase zpátky a sejíti silnicí Kosteleckou s vrchu až k dotčenému hostinci, který nyní č. 117. a 118. znamenán jest. Pod ním byly s jedné strany silnice panské kovárny (č. 119.—120.) a s druhé strany pivovár.

Na základě těchto upomínek lze teprv utvořiti tak tak obrázek středověký. Pohodlná nynější silnice Kostelecká odpadá a na jejím místě jest svah příkrejší a neurovnaný. Ona zabírá již část okrouhlého hradiště, kteráž při zakládání silnice rozkopána. Z dotčených stavení hospodářských a části městečka musíme si udělati předhradí s hradem zavřené v pevné ohradě na sáh silné a z opuky a pískové malty zrobené, jejíž zbytky leckdes ještě viděti jest. Chrám Páně nynější přijde nám již do té ohrady, a jestli vždy na tomto místě stával, byl zároveň farním i hradským kostelem. Ještě pak za ním dále sahá předhradí asi až k té ulici, kterouž se vychází k Potšteinu. Hrad jest oddělen od podhradí příkopem a ve svém vlastním zavření, avšak od něho přece vybíhají po kraji strání hradby městečka[1]) či podhradí; na jihu byly zděné, na severu bezpochyby jen z prken sroubené, neb tu byla příkrá stráň dostatečnou braní. Celkem jest opevnění Vamberka asi téhož způsobu jako Rychemburka v I. díle popsaného, leč že mu scházejí mohutné tohoto bašty.

[1]) Zeď se táhla od č. 53. k tak zvanému Dvorci (č. 34.) a odtud zase ke stodolám.

Vamberk.

Ponořme-li se skrze fantasii svou do oněch dob dávnověkosti, spatříme na Vamberce společnost lidí, kteří se hospodařením na nevelikém polstvu a řemesly živí. Dřevěné domy, hořejší svou částí do ulice neb náměstí povydané, opírají se o mohutné dřevěné sloupy, některý z nich ovšem se nachyluje, jako ten starý člověk, když se o hůl opírá. Ale proti Poláku (slezskému větru) studenému a ostrému chrání všechny velmi dobře. Ve všední den je ticho. Málokterého člověka na ulici uzříš, a kdyby se neozývalo z některých stavení šramocení a bouchání rozličné a druhdy dětský křik, bylo by město jako pusté. Ale v neděli před polednem jest tu lidu zase, že je ulice sotva pojmou. Mužští v kuklích, kabátcích, pláštích, nohavicích a škorních, jak je již děd a praděd nosívali, představují směsici rozličných barev, mezi nimiž panuje zelená, mezi tím proskakují barvy čechlíků, roušek a oděvů ženských, jako kvítí na pasece. Sedláci přijíždějí na koních, majíce na opasku tesák těžký; koně své, ssedše z nich, přivazují ve dvoře za krčmou. Tu a tam přijíždí i jezdec, který sedláky rouchem přepychati chce, a klusá tryskem, že hroudy a písek z cesty v pravo a v levo odskakují. Koníček jeho jest ze rza plesnivý, krásné zvířátko, neb byl naň před tím žid ze Hradce kolik kop půjčil; úzda jeho jest pěkným dílem krumpléřským zdělána, střemeny jen se třpytí a pokrov na sedle jest panský. Také jezdec si vede po pansku a oděn jest po kasalicku. Má kabátek kratičký, těsný a utažený, že sotva dýchati může, v zádu jest svázán stuhami velmi hustě a napřed zapjat hustými knoflíky. Též rukávy jsou velmi utáhlé a upjaté, knoflíky tak hustě, že jest knoflík vedlé knoflíku, a pán sotva rukou hnouti může. Barvy jest kabátek zelené, ale na bedrách přišita jest stuha z červeného plátna Poctivice jsou utáhlé jako rukávy a na nich také knoflík vedlé knoflíku. Střevíce jsou z kůže červené se dlouhými špicemi, jako čápí nosy, tak že s nimi sice dobře jezditi, ale špatně choditi může. Hlavu má zaobalenou proti zimě kuklou soukennou, která také hrdlo zakrývá, okrášlena jsouc tu stříbrnými literami a známkami, jako by měl pán řetěz okolo krku. Jak jel, tak se mu houpal čekan, který měl po boku přivěšený, a bil o pochvu krátkého, ale pádného tesáku. Dohonil poklasného svého, který vykračuje statně opíraje se o kyj mohutný.

Tatíci jdouce z kostela nemohou tepání škorní o zemi uvésti v pravidelný a souhlasný zvuk, neb ti, kteří mají dobré kukly a kloky (pláště) neb čuby bez děr, jdou volnějším krokem, ale nejsou o nic veselejší, nežli odraní, kteří mezi sebou rozumují: „Milí chudí! těšme se, radosť se nám stala, šatky z nás opršely, hlavička oblínala. Milí chudí! nouze pudí! Kterak učiniti? Sobě odtušiti, Bohu poručiti." Ale když ti, kteří sahají do měšce na mělko, ubírají se do krčem, nezbývá chudým čili těm, kteří sahají hluboko do měšce, nic jiného, nežli též si odtušiti; neb „truchel pěšec, lačen měšec" a budou-li píti za své peníze, „kterak jest nechutno ze suché číše píti."

Po mozolovité práci šestidenní a po vykonání pobožnosti záhodno i ducha obveseliti společným poseděním; neb v neděli se chodí do kostela a jen v neděli také do krčmy. Každá ves nemá své krčmy, ta jest jen ve Vamberce a některých vesnicích vzdálených, kamž není čas každý den choditi, nýbrž toliko v neděli. Pije sice hospodář doma s čeládkou svou řídké pivo, ale to není žádné nedělní popití. Proto se hrne dav do krčmy, dvéře se k ní pořád jen otvírají a zavírají, a stokráte se opakuje pozdravení: „Žehnej Bůh, krčmáři!"

Zasednouce za stůl popíjejí z hubatky pospolitě. První pivo jim nechutná, neb jest kyselé, a ten, na kterého se dostalo naposledy, vylil to pivo „pod verštat;“ neb byla krčma u ševce. Soused toho posledního se durdil, poněvadž se tu pivo naň ukropilo, ale nesmí činiti půtku na jiného, aniž začíti svádu, sice by jej vystrčili za dvéře. Potom se platí za řád i přeběhne jim peníz po zaplacení. Nelámou si hlav počítáním a pijou potom tak dlouho, až po dvou penězích přidají. [1]) Odpoledne potom zasednou si za stůl Vamberští, popíjejí týmž způsobem a řádem, a kteří z nich předrželi, zpívají si veselou:

Kdož se večer opi,
ten o tom dobře ví;
ten pije ráno opět,
bude čerstev jako květ.
Slušíť tomu poraditi
a klín klínem vyraziti.

2. Dějiny Starého Vamberka.

Zakladatelé hradů Potšteina a Litic, Drslavci, vyvolili si v krajině při řece Orlici, již pokrývaly ještě v první polovici 13. století nepřehledné lesy, kopec lesnatý, na němž městečko založivše je podlé původní povahy městiště německým jménem Waldenberg nazvali. Názvu toho užívali písaři v zápisech latinských a německých, čeští písaři počali záhy říkati Valmberk, až se konečně název Vamberk (r. 1410) ustanovil. Vamberk zůstal jměním Drslavcův, zejména pánů *Žampachů z Potšteina*, asi 200 let, jsa příslušenstvím hradu Žampachu.[2]) Proto o osudech Vamberka ve 14. a 15. věku skorem nic nevíme.[3])

Žampachové odprodali Vamberk v 15. století (jak se zdá) moravským vladykám z *Rohatec*, kteří tu léta sedíce, sebe *Vamberskými* až do svého vymření nazývali. V erbu užívali dvou ramen ozbrojených vzhůru postavených, jichž obě ruce jsou dohromady vloženy, v poli červeném a nad helmem týchž ramen.[4]) V druhé polovici 15. století seděl na Vamberce *Hynáček z Rohatec*, jenž byl roku 1440 na sjezdu Čáslavském a manželce své Barboře věno na dvorech kmecích v Merklovicích zapsal. Po smrti obou manželů spadlo věno dotčené r. 1479 na krále, jenž je udělil Jiříkovi z Lukonos seděním na Levíně. Ale tehda již byl Vamberk vyšel z držení Vamberských z Rohatec, an patřil *Janovi ze Šumburka*;[5]) týž dal totiž r. 1483 ve příčině dotčeného věna od sebe mluviti při úřadu desk dvorských, že nechce Jiříkovi brániti u vedení práva jeho, ano mu toto „má jíti k očištění jeho zboží Vamberského.“[6]) Několik let potom přešel Vamberk v držení rodiny *Vamberských z Chrastu*. Dva bratří z toho rodu, *Bohuslav* a *Karel Vamberští* (r. 1513), rozdělili se o zboží Vamberské, při čemž každý z nich obdržel jisté vesnice a polovici městečka; Bohuslav z Chrastu, jenž obdržel také hrad na svůj podíl, připomíná se i roku 1522 jako pán zdejší, ale jak se zdá ještě několik let potom tu seděl.[7]) Dědičky jeho: *Anna*, *Esterka* a *Bohunka* sestry z *Chrastu*[8]) prodaly kdysi před r. 1534 půl městečka s podacím, ves celou Merklovice a v Zářičí dvory kmecí *Albrechtovi Sudličkovi* z *Borovnice* za 1750 kop gr. č., zajisté proto, že byl Albrecht Anniným testěm a z peněz svých ostatní sestry vyplatiti mohl. V skutku pak Albrecht brzo po trhu učiněném jí, Anně, nejen 500 kop věna na zboží Vamberském ukázal,[9]) nýbrž i 350 kop, kteréž byl nad věno její přijal, na témže zboží r. 1542 dne 9. května zapsal.[10]) Uvázav se v panství dědiny od kostela lidem svým roznajímal a louky a poplatky ke svému užitku obrátil, nic se neohlížeje na Vácslava z Pašiněvsi, držitele druhé polovice městečka. Tento proto (r. 1544) naň u komorního soudu žaloval, vině jej nad to, že faru i jiné stavení zádušní spustil a kněze na touž faru dáti nechce.[11]) Po smrti Albrechtově následoval v držení

[1]) Reg. 6 G svěd. k. s. Z 17.

[2]) Že Vamberk k Žampachu patřil, dokazují knihy konfirmační, podlé nichž byli patrony ve Vamberce roku 1360 Čeněk z Potšteina, r. 1378—1391 Ješek z Potšteina, r. 1398—1410 Mikuláš Žampach z Potšteina (lib. conf. I. C 4. III. D 6, V. B 1, D 10, R 7, VI. A 4, Q 12, VII. A 7). K r. 1360 knihy konfirmační převrátily patrony, jak to činívají velmi často. V. Pam. arch. VII. 87. Vamberk se připomíná poprvé roku 1341, o čemž srovnej str. 11. Bájku o přebývání templářů na Vamberce (Graf, Gesch. der Tempelherren S. 118) připomínáme jen pro úplnosť. Páni z Valdemberka 13. věku pocházeli z Míšeňska. (Viz arch. Drážď. č. 951.)

[3]) Připomenutý r. 1412 Oldřich Sochor „de Waldeberg“ (reliq. tab. II. 90) upomíná patrně na pány z Valdeka. (Tento Oldřich byl r. 1407—1414 pánem na Mladé.) [4]) První vladyka z Rohatec, jenž se psal Vamberským, byl Štěpán (rel. tab. I. 181). [5]) Žili tehda dva Janové z toho rodu, jeden syn Vilémův († r. 1450), druhý Bedřichův, jenž seděl do r. 1508 na Piršenšteině. [6]) DD. 16 f. 52. [7]) DD. 36 p. 29, Pam. arch. IX. 521. Sr. rel. tab. I. 370. [8]) Roku 1530 soudila se Johanka z Chrastu s Jaroslavem z Újezda, jenž jí nechtěl vydati peněz, Johance n. mateří její Hesterou z Ježkovic odkázaných. (Reg. 4 J k. s. D 19.)

[9]) DZ. 1 H 8—9. [10]) DZ. 83 C 23. [11]) Reg. 12 F. k. s. L 3.

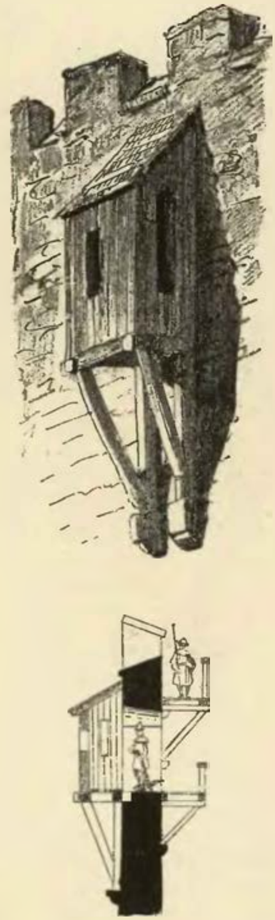
Vamberka syn jeho *Václav*, manžel Anny z Chrastu, již jak se zdá přežil ani dětí s ní nesplodiv. K dědictví po něm táhli se arci nejbližší příbuzní zemřelého, sestry jeho Salomena a Johanka, ale také Matěj Sudlička z Borovnice a na Lhotce; pročež sestry po dobrovolné smlouvě Matěje nějak odbyly a potom se provdaly, onano na Dubeč, tato na Hradiště za p. *Mikuláše Pecingara z Bydžína*. Tento dostav polovici toho zboží věnem své choti, přikoupil i druhou polovici (vklad r. 1557 dne 2. října) od Salomeny dotčené za 1350 kop gr. č. [1])

Za vlády Pecingarův povstala nová tvrz na druhém díle Vamberském, pročež se počalo říkati hradu našemu Starý Vamberk, a název ten zůstal vůbec platným až do opětného spojení obou polovic městečka, ano i několik let později.

Mikuláš značně zvětšil zboží Vamberské, roku 1558 koupil při rozprodání panství Potšteinského vsi Lupenici, Čížiny, Lhotku Žalmanovu a Slemeno od falckrabí Arnošta, [2]) a roku 1559 ves celou Dubí, díly Tutlek a Lupenice, dvůr Bezděkov člověkem osazený, ves celou Jámy, v Jedlině c. t. m., ve Slemeně 1 dvůr kmecí a plat na Hroškově mlýně a plat v Žalmanové Lhotě od Václava ze Kněnic na Borovnici. [3]) Zemřel roku 1561 zůstaviv tři syny: *Jana*, *Balcara* a *Albrechta* a několik dcer.

Nejstarší syn Jan spravoval statky otcovské několik let, totiž do smrti své. Za ten čas se také se sousedy svými do sytosti nasoudil, jsa kolikráte pro výtržnosti a jiné takové věci obsýlán. Roku 1562 v městě Vamberce na krchově před kostelem Jana Karáska, poddaného Novovamberského, ručnicí zbil a jemu na zdraví uškodil. S panem Hertvíkem Žehušickým, držitelem druhé polovice Vamberka, přel se o nějaký stav na řece Zdobnici, kterým voda se naháněla na strouhu a touto na rybník pod Novým Vamberkem a odtud na valchu a pilu. Aby věc rychle ke konci přišla, vyšel Jan roku 1565 s lidem svým k dotčenému stavu a dal jej rozsekati a rozmetati; ale tím jen větší nechuti a nevole spůsobil. [4])

Poněvadž nejstarší syn Jan záhy zemřel, rozdělili se ostatní dva o dědictví otcovské tak, že Balcar dostal Starý Vamberk, Albrecht pak Hradiště hrad u Dvoru Králové; nicméně se teprve r. 1586 z nedílnosti dskami zemskými propustili. [5])

Vykuš na hradbě. (Viz díl I. na str. 50.)

O Baltazarově vládě jest nám méně známo, nežli o vládě *Václava Mikuláše Pecingara*, syna jeho, jenž po smrti otce svého ujal Starý Vamberk a Vlčkovice a potom se rozdělil roku 1601 dne 29. ledna se sestrami svými Dorotou a Alžbětou o všechny klenoty, řetězy, svršky, nábytky, choděcí šaty, plátna, peřiny atd., jež byly zůstaly po mateři jich Kateřině z Harasova. [6]) Brzo shledávaje v tom prospěch býti, kdyby získal druhou část Vamberka, synům Albrechtovým patřící, postoupil jim podílů svých ve Vlčkovicích a obdržel od nich tvrz Nový Vamberk (roku 1604), jež odtud více od Vamberského panství oddělena nebyla. [7]) Lupenickým zůstavil roku 1600 obec, které od dávných let pasouce na ní dobytek veliký i drobný užívali, za jistý plat. [8])

Václav byl ženat s Annou Marií z Kounic, jíž roku 1612 (vklad 11. července) učinil takové opatření, aby po smrti jeho v dluhu 10.000 kop míš. držela zámek Starý Vamberk s pivovárem při něm, pilami na řece Zdobnici, řeku, dvůr popl. s ovčínem, městečko s podacím, dvůr popl. slove Forberk, vsi Merklovice, Rovně, Lupenice, Dubí, Tutleky, Jámy a dvůr Lhotu Žalmanovu s ovčínem až do let syna

[1]) DZ. 12 L. 23. [2]) DZ. 87 A 15. [3]) DZ. 13 G 6. [4]) Reg. 15 F kom. soudu S 16. [5]) DZ. 23 E 11. [6]) DZ. 175 D 14.

[7]) Od panství svého prodal Václav Mikuláš r. 1609, 7. února „k obzvláštní a nevyhnutelné potřebě JMC. Hor Kuten, jakožto neposledního klenotu zemského kr. C., k té nové plavbě Rychnovské, kteráž se nyní za příčinou nedostatku dříví na lesích a horách Maršendorfských, kdež již z většího dílu lesové vymýceni jsou, hotoví,“ císaři Rudolfovi lesu svého dědičného dva dílce, a sice jeden díl nad řekou Zdobnicí ležící, počna od lesů obce Vamberské, vedlé silnice k Žamberku jdouce až po meze Německé Rybné a dále vedlé řeky až zase k obci Vamberské (u mlýna Pekelského), a druhý díl od lesů sedlských a od obce vsi Pekla až po cestu k Slatině jdoucí a po meze lesů vsi Slatiny a též také vedlé řeky až zase k lesům sedlským vsi Pekla i s lukami slovou Trojanovská, Kubjasovská, Kunařovská, ves Peklo s krčmou, krčmu a dvory kmecí v Pekelci, drahné louky Kopistkovské, Židáčkovskou a Fišmeistrovskou za 10.500 kop míš. (Kniha zápisů Vamberská r. 1602—1698 f. 200 na c. k. grunt. úřadě Rychnovském.)

[8]) Kopie obce Lupenické.

Zděný arkéř čtyřrohý.

nejstaršího, kterýž to musí vyplatiti. Pořízení to však nevešlo ve skutečnosť, neboť táž manželka, zemřela roku 1614,[1]) po čemž pojal Václav druhou manželku Annu Marii Otovnu z Losu, jíž (vkl. r. 1617 dne 7. března) na zámku Vamberce s městem 4000 kop míš. věnoval. Byl muž zhorka nakvašený a násilník. Roku 1602 dne 7. února přijel do Hradce s koňmi a čeládkou a tu byl hospodou u Tomáše Glecle. Večer nepohodl se nějak s domácím pánem, i uhodil jej nejprve políčkem a potom vydobyv rapír k němu upřímo běžel, chtě jej probodnouti. Náhodou jej zdržela manželka Gleclova, jsouc přítomna i s děťátkem.[2])

Z posledních let panování jeho na Vamberce zachovala se nám zpráva o výsadě, již udělil vesnici své Rovni roku 1620. Rovenští totiž nemajíce pastev pro dobytky své koupili grunt jakéhosi Maryšky, a z něho sobě pastvu udělavše potvrzení na pánu svém žádali a za jistý plat také obdrželi.[3]) Jako evangelík držel Václav tehda se stranou Fridricha Falckého, pro kterouž věc zkusil potom nemalé ústrky, k nimž i to přišlo, že mu zámek shořel. Kommisse konfiskační odsoudila jej r. 1622, 12. listopadu třetiny statku, a komora česká prodala smlouvou r. 1623 dne 23. ledna učiněnou zámek Vamberk shořelý, tvrz slove Lhotka, městečko Vamberk s příslušenstvím *Albrechtovi V. E. z Valdšteina* za 35.834 fl. rh. 49 kr.[4]) Ze sumy této zaplatil kníže napřed dluhy Václavovy, a co po odražení z nich zbylo, mělo se rozděliti tak, že jedna třetina dána komoře české a dvě třetiny jemu, Václavovi. Albrecht však s penězi šetře postoupil mu statku Skařišova za 3422 fl. 46 kr. 4 d. a ostatek mu v hotovosti zaplatil. Třetí manželce Mikulášově, Anéžce z Hustířan, navráceny (1624) Forberk a Podřezov.[5])

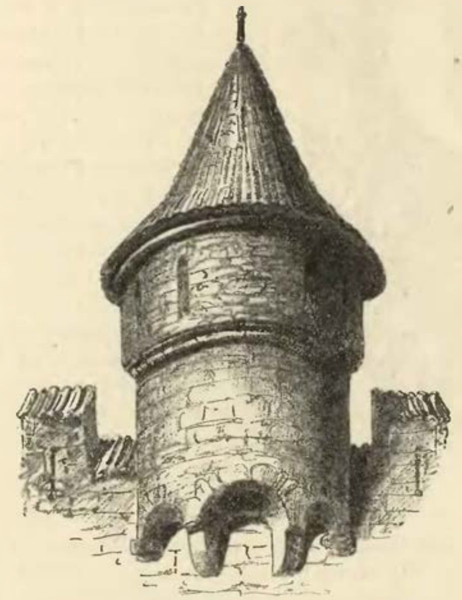
Ostatně Albrecht Vamberka dlouho nepodržel, nýbrž roku 1624 jej ještě s některými jinými statky za statky sobě příležitější s *Marií Mandalénou Trčkovou z Lobkovic* na Světlé směnil;[6]) ale i ta paní měla Vamberk jen krátká léta a postoupila ho *Kašparovi z Grambu*, nejv. lejtenantu.[7]) Že byl Kašpar již roku 1627 v držení zboží Vamberského, dosvědčuje nápis na zdi dvoru Lhotky (Žalmanovy či Kostelecké), jenž se posud čísti může. Nový pán zdě asi Vamberk uviděl, an ustavičně byl za svým plukem, dlouhý čas také v zajetí švédském v Greisfvaldě, kdež učinil roku 1633, 1. ledna poslední pořízení, po čemž toho roku 28. března v Kostelci zemřel.[8]) Za to však dovedl cizímu obyvatelstvu, jehož nemiloval, tuhé jařmo na šíji vkládati, nutě Vamberské proti starým právům k podělkům a robotám. Od něho prý zavedeno na Vamberce krajkářství, jež jest tu vedlé zemědělství hlavní živností. Po smrti manželově vládla Potšteinem, Vamberkem a Kostelcem *Majdaléna* ovdovělá *Grambova* roz. *Reichlovna z Meldeka*. Podlé způsobu tehdejšího věku ukazovala velikou nábožnosť na sobě, což jí však nijak nevadilo baviti se s milostníky a na poddané své po příkladě manželově nekřesťansky nakládati. Nejhůře toho zakusili Vamberští, z nichž se stali pouzí „hlídači panských kapounův a přadleny panského přediva.“ Musili zajisté osm velikých jiter luk prodati, aby si podplacením milostníků vymohli na paní Mandaléně privilegia d. r. 1637, 21. září, jímž je podělků, robot, shánění zvěře, předení přediva a hlídání kapounů sprostila, „aby tak jsouce od všelikých těchto nadřečených břemen svobodni tím hojněji v obživě a dobrém bytu zrůstali.“ Mimo to jim vrátila grunty a lázeň, jež jim manžel odňal, vyminivši si za to jisté roční platy, jako v městech obyčej bývalo.

Vamberk zůstal potom při panství Potšteinském (viz na str. 21.), jehož držitelé druhdy na zámku zdejším bydlívali.[9]) *Václav Záruba z Hustířan*, pán na Potšteině, zeť Mandalénin a muž tvrdého srdce, týral poddané své nelítostně. Všelijakých kliček vymýšlel, aby mohl zrušiti smlouvu umluvenou mezi Mandalénou a Vamberskými. Jednou jim vytýkal, že lutrianského máselníka proti smlouvě nechali ve Vamberce na nocleh, jindy na nich žádal, aby mu o žních pomáhali; jindy jim zapovídal dříví plaviti po Zdobnici, ačkoli místy patřily břehy Vamberským; voda prý patřila jemu. Jindy na nich většího

---

[1]) DZ. 136 E 6. Viz i DZm. 172, 913. [2]) DZ. 138 L 11. Reg. 33 F. k. s. P 10. [3]) List obce Rovenské. Svědčí Jan Hutnický z Rokenštorfu na Jedlině a Bedřich Domousický z Harasova. [4]) DZ. 194 D 24, vkl. 1623, 2. března (DZ. 141 B 24). [5]) Z archivu zámeckého v Opočně. T. Bílka dějiny konfiskací na str. 414—415. [6]) DZ. 292 M 23. [7]) DZ. 141 M 14. Postoupení zapsáno r. 1628 ve dsky jen juxtou. [8]) Viz o tom a následujícím Zoubkovy děje Potšteina str. 43—49 a Časop. mus. r. 1854 I. 88 atd. [9]) Podrobněji se najde v Zoubkových dějích Potšteina,

poplatku vyhledával, až důvody svými titěrnými i směšným se stával. Roku 1674, 24. července zemřela Mandaléna, a nedlouho potom (12. srpna) ohlásila se Františka, manželka Václavova listem na zámku Vamberce daným u úřadu desk zemských, že na dědictví po ní, totiž statek Vamberský, nastupuje. Václav přečkal tchýni svou 4 léta; rok po smrti její přiveden jest k tomu, že přes předešlé utiskování Vamberským privilej r. 1637 daný dne 18. května r. 1672 na zámku svém Kostelci potvrdil, avšak přidal k tomu výminku, „kdyby Vamberští těchto milostí nevděčni byli, málo sobě vážíce, téhož nového šosovního platu — — časně neodvozovali, nýbrž jej zúmyslně zadržovali,“ že sobě v moci nechává list r. 1637 daný zrušiti. Václav zemřel dne 19. února r. 1675. Dozvědějše se Vamberští, že Františka vdovské sídlo na jiném statku, než v Kostelci vyhledávati chce, bez meškání do Kostelce se odebrali, žádajíce za to paní svou, „aby pro paměť mateře své nejmilostivější u nich v městě Vamberce na svém hrádku na ten čas pobyti ráčila,“ čehož také dosáhli. Paní tato jak za sebe tak i děti své, jichž byla poručnicí, potvrdila Vamberským roku 1677 dne 16. února výsady n. mateře a manžela svého. K listu tomuto přivěsila „pečeť svou smuteční“ na „hrádku — při městě Vamberce.“ Když synové její po několika rocích let svých dosáhli, odstěhovala se k mladšímu synovi *Janovi Adamovi Zárubovi z Hustířan*, jemuž se byly Cerekvice, Mokrovousy a Dohalice na díl jeho dostaly, a umřela u něho na Cerekvici dne 22. července roku 1689.

Zděný arkéř okrouhlý.

Statek Vamberský převzal po její smrti Jan Adam, syn její, jenž vyzdvihl roku 1696 zdejší kostelíček na hřbitově, nezůstav však dlouho v držení jeho, prodal dne 22. února r. 1707 zámeček s pivovárem, pálenkou, krčmami, dvory popl., městečko Vamberk, vsi Merklovice, Podřezov, Roveň, Lupenici, Jámy, Jahodov, Peklo s údolím řeč. Pekelec *Norbertovi Leopoldovi Libšteinskému z Kolovrat* na Rychnově a Karlšteině za 90.000 fl. r. a 100 dukátů klíčného.[1]) Hrabě Norbert z téhož statku roku 1714 semináři Hradeckému 240 fl. ročních důchodů vykázal. Za něho spojeny s Vamberkem také tak řečené lesy reservatní. Norbert totiž ještě než koupil Vamberk, vyjednával o jejich zakoupení s komorou českou a docílil toho, že mu r. 1703 řečené lesy i s Peklem a Pekelcem a vesnicí Turovy k panství Pardubskému slušící prodány byly na tu výminku, že se mu postoupí lesy teprv po 3 měsících. Ale nedlouho potom vznikly u komory dvorské pochybnosti, jestli koupě ta eráru škody nepřinese, a pracováno k tomu, aby byl prodej ve vymíněných třech měsících zrušen. Po mnohém sem a tam dopisování prodej přece roku 1706 potvrzen, a lesy dotčené při statku Vamberském zanechány.[2]) Statek Vamberský měl odtud s Rychnovem společné držitele až do r. 1861, kteréhož zase oddělen a samostatným statkem učiněn byl.[3]) Za panování Kolovratského zanikl zámek Vamberský docela. Ke konci předešlého století byly ještě zříceniny na tomto místě, ale na počátku našeho století postaven jest tu dům. Když se proň základy vybíraly, přišli na starý sklep, jehož držitel ještě v letech 1840—1850 užíval. Poslední zbytky odstraněny jsou stavbou nových domů na bývalém hradišti.[4])

---

[1]) DZ. 411. D 22, DZ 478 C 22, archiv Vamberský. [2]) Archiv zámku Rychnovského.

[3]) Po smrti hraběte Norberta Leopolda († r. 1716) následoval syn jeho *František Karel*, jenž roku 1732, 4 října Vamberským obchod v soli a osvobození od robot za roční plat 102 kopy 31 gr. 5 d. míš. potvrdil, a je z člověčenství propouštěje vrchní právo vyhradil, jako i obecní řád vydal (archiv Vamberský). Když potomstvo jeho r. 1861 vymřelo, odděleny jsou od Rychnova statky zpupné Vamberk a Boruhrádek.

[4]) V starých gruntovních knihách v Rychnově nalezli jsme, že prodal r. 1797, 15. listopadu hrabě *Frant. Josef Libšteinský* Francovi Zemanovi „polovičku při dvoru Vamberským se nacházejícího špejcharu“ za 175 fl. (Dominical-Grundbuch v. J. 1807 S 7.) Z té polovice povstal dům číslem 118. znamenaný. Druhou polovičku špejcharu (nyní č. 117.) prodal hrabě téhož dne Hynkovi Suchánkovi též za 175 fl. (tamže). Obě čísla tvoří nyní hostinec „na hradě“ řečený.

3. Děje Nového Vamberka.

Od Vamberka nedaleko jest Forberk,[1]) kdež povstal v 16. stol. dvůr; při něm bývala tvrz, která již dávno z povrchu zemského zmizela. Té tvrzi se říkalo *Nový Vamberk.*

Na počátku 16. století rozdělili dva bratří Chrastští zboží Vamberské na 2 díly. Jeden díl s hradem dostal se po jednom bratru třem jeho dědičkám a tvořil později zboží Starého Vamberka, druhý díl, k němuž náležely polovice městečka Vamberka, vsi Roveň a Peklo, v Rybné dvůr kmecí a plat v Lupenici náležel r. 1527, *Kateřině z Chrastu.* Tato měla drahně klenotů, jako prémy perlové na sukně, čepce kovaníčkové a cetkové, pentlík perlový, tkanici perlovou, tkanici cetkovou, ženkle stříbrné a pozlacené, tkanici zlatou na sukni, kadeře stříbrné pozlacené a j. Kateřina zapsala statek svůj před rokem 1540 *Václavovi Zachařovi mladšímu z Pašiněvsi*, který se v něj r. 1542 dne 22. května uvázal.[2]) Václav vyzdvihl na Podřezově při své polovici městečka novou tvrz, jíž dal jméno Nový Vamberk.[3]) Poručníci sirotkův a statku jejich stala se Johanka z Hustířan a na Jeřicích; táž prodala (vkl. r. 1561, 18. června) tvrz Nový Vamberk s dvory popl., domy v městečku, vsi celé Peklo a Roveň, v Pekelci krčmu výsadní, jednoho člověka v Lupenici, s řekou, mlýny, pilou, valchou, olejnou atd. *Bernartovi Žehušickému z Nestajova na Ryzemburce*, purkrabí kraje Hradeckého, za 3050 kop gr. č.[4]) Potěšiv se nově nabytým zbožím jen dvě léta zemřel Bernart r. 1563, odkázav zboží svá: Ryzemburské, Skalské, Vamberské a Bydžovské, strýci svému *Janovi Žehušickému* na jisté výminky,[5]) ale i tento nový dědic zemřel již po jednom roce (r. 1564), a nyní zdědil všechna zboží po něm bratr jeho *Hertvík.*[6]) Tento učinil smlouvu a směnu s *Janem Chuchelským z Nestajova* r. 1577, dne 21. října, jíž obdržel tvrz Chuchel s příslušenstvím v kraji Čáslavském, za to však Chuchelskému vzdal „dvůr popl. Nový Vamberk na Podřezově“ s polovicí městečka a vším příslušenstvím.[7]) Chuchelský nabyv později zase Chuchle, prodal (r. 1591, 3. dubna) tvrz Nový Vamberk s příslušenstvím *Albrechtovi Pecingarovi z Bydžína* a na Hradišti za 6250 kop gr. č.[8])

Po tak rychlém střídání držitelů došlo toho, že drželi Vamberk opět dva bratří, jeden na Starém, druhý na Novém Vamberce sedíce. Roku 1595 dne 24. února povolil Albrecht obci Starého Vamberka, aby koupili dědičně dům Jiříka Stanovského (v polovici jeho položený) a z něho dům rádní učinili, „poněvadž se k radě lidé časem podlé povinnosti na ně (radu) od p. Boha a od vrchnosti jejich vložené k rozeznání a udělování spravedlnosti lidské utíkají.“[9]) Posledním pořízením (r. 1594, 22. srpna napsaným) odkázal panství Hradištské se statkem Vamberským svým synům ještě nezletilým[10]) a zemřel roku 1598. *Albrecht Ctibor* a *Heřman Vilém,* synové jeho, dosáhli asi roku 1604 let svých a nežli se ještě o statek otcovský podělili, prodali společně (vkl. roku 1604, 23. března) tvrz s popl. dvorem Nového Vamberka s poplužím, s dvěma štěpnicemi a třetí u vsi Pekla, s dvěma lukami pod hájem Dobřičovem a třetí pod rybníkem u mlýna, polovici městečka s mlýnem, ves Roveň (s loukou mezi lesy slove Polom) ves Peklo (s loukou pod ní slove Dlouhá) s řekou Zdobnicí *Václavovi Mikulášovi Pecingarovi z Bydžína* za 6250 k. gr. č., a obdrževše jen 250 kop v hotovosti zaplacených za ostatek dostali Václavovy podíly ve Vlčkovicích

---

[1]) Německé slovo Vorwerk znamená dvůr poplužný. [2]) DZ. 83 C 13, reg. 4 J. k. s. E 7. [3]) V zápise r. 1542 se tvrz nepřipomíná, ale r. 1561 poprvé se jmenuje. [4]) DZ. 14, D 1. [5]) Tamže M 20. [6]) DZ. 15 B 4. Šíře v dějinách jiných hradův. [7]) DZ. 63 L 30 a 89 E 22—23. [8]) DZ. 27 E 6 a 169 M 19. [9]) Kniha zápisů Vamberská r. 1602—1698 f. 203—204 (nyní v Rychnově). [10]) DZ. 128. F 21.

Vyrovnávání sporu mezi rytířstvem 13. věku.

bliže hradu svého Hradiště.[1]) Tím prodejem spojeny jsou díly oba Nového i Starého Vamberka v jeden statek, a poněvadž Václav i nástupcové jeho na Starém Vamberce bydleli, přestala býti naše tvrz sídlem a stavši se buď nějakým hospodářským stavením buď zříceninou zhynula úplně v paměti lidské. Dvůr poplužný, jemuž potom dáván název Forberk, připomíná se ještě v zápisech 17. století; později byl vrchností rozprodán mezi poddané, a tím vznikla nová osada Forberk vedlé vésky Podřezova, již r. 1707 připomenuté.

[1]) DZ. 132 F 30—32. Kromě tvrze této byla v okolí Vamberka ještě jiná tvrz v lese na chlumu *Okrouhlici* nade vsí Merklovicí, kdež se před 40 lety zbytky zdí spatřovaly. (Zápisky Hebrovy.) Lidé okolní někteří si vypravují, že tu stávala tvrz, jiní mluví o klášteře, jenž se řízením božským propadl. Jsou tu veliké poklady, které lze mezi čtením pašií vyzdvihnouti, má-li kdo k tomu chuti. (Zprávy p. J. Prokše ve Vamberce.) Historického jsme o té tvrzi nic nenašli.

Kyšperk hrad a tvrz.

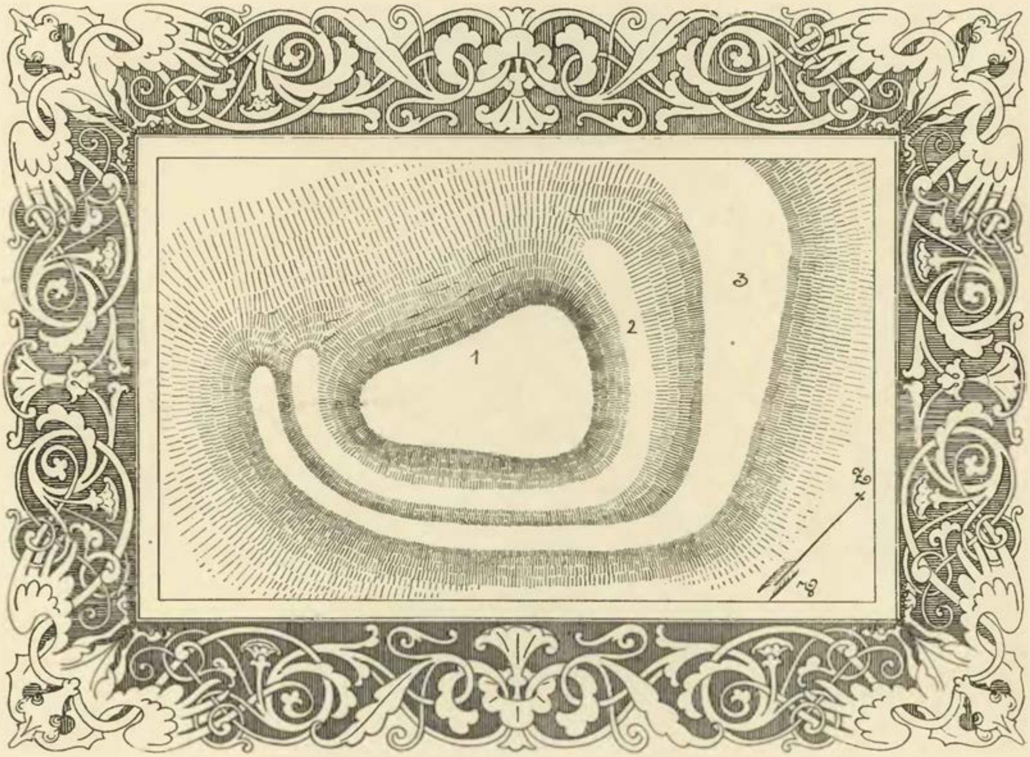

Nad městem Kyšperkem, pěkným svým položením znamenitým, zdvíhá se vysoké a na stranu východní velmi příkré návrší, kteréž jest roklí hlubokou na dva hřbety roztrženo. Na hřbetu k městečku bližším stojí kaple sv. Janu zasvěcená, již dal r. 1736 hrabě Jan z Bredova postaviti, a slove proto Svatojanský kopeček, druhému hřbetu říká se *Hradisko,* poněvadž tu kdysi hrad prvních držitelů stával. Z něho arci již nic nezbylo kromě valův a příkopův, než bývalou jeho polohu a rozdělení lze ještě dobře poznati. Hřbet hradiska jest úzký, jen na konci, kde hrad stával, se rozšiřuje. Polohou svou byl hrad tento velice stvrzen. Na jih a východ byly stráně, jež srázně a hluboko k břehu Orlice spadají, ostatní strany byly příkopem, valem a hradbami dobře střeženy. Přes příkop, který hradisko od hřbetu odlučoval, přicházelo se na úzké, ale vysoko položené předhradí, jež bylo na tuto stranu zároveň valem, a zúžujíc se potom u val obyčejných rozměrů hrad na severní straně zavíralo. Od tohoto předhradí oddělen byl hrad na dvou stranách příkopem stoje na ostatních dvou stranách na kraji již dotčených velmi vysokých a příkrých boků hradiska. Hrad sám nebyl objemu velikého, za to však přepevný, skládaje se toliko z jednoho stavení, tuším i bez hradeb. Nic z něho nezbylo kromě množství kamení, jež posud na hradišti rozházeno jest.

Po spuštění hradu neměl Kyšperk dlouhá léta sídla panského; v 16. století postavena tu nová *tvrz*, nynější zámek, jež však nic pamětihodného neukazuje, rovnaje se ve všem mnohým zámkům nynějším, stavením to jednoduchým beze všech ozdob stavitelských. Krásnou zahradu při něm navštěvují rádi nejen domácí, nýbrž i příchozí, libujíce si v malebném rozhledu z ní na pěkné a hornaté okolí. [1])

Jedna větev pánů *ze Žampachu,* kteří se v těchto končinách asi v 13. století usadili a tu celou krajinu od Sudslavě až k hranicím Kladska a Moravy zaujali, založila ke sklonku 13. století hradly Žampach a Kyšperk a městečka Mladkov a Králiky. Nejstarší držitel Kyšperka *Jeniš* z *Kyšperka* (de Geyrsperg) smutně proslul loupením (r. 1308), zvláště pleněním zboží Landšperského, jež klášteru Zbraslavskému

[1]) Co Heber (III. 220) vypravuje, vzato toliko ze Sommerovy topografie (str. 293.) a odtud pojat také omyl, že stojí kaple sv. Jana na hradisku. Vyobrazení Hradiska viz nahoře při dějinách Landšperka.

Plán Hradištka u Kyšperka: 1. Místo, kde stála tvrz, 2. příkop, 3. násep.

patřilo.[1]) Nástupce Jenišův (bezpochyby syn) *Buzek ze Žampachu* seděním na Kyšperce byl r. 1349, 25. ledna pánem jedné části podací kostelního v Sudslavi[2]) a připomíná se v letech 1354—1370 jako pán celého podací kostelního v Mladkově a části v Lukavici. Když roku 1370, 17. června nového kněze podával ke kostelu Lukavskému, podával s ním syn jeho Jeniš z Kyšperka.[3]) Roku 1368 koupil Bušek tvrz Závořici na Moravě a zapsav na ní věno manželce své Bolce ze Sovince zemřel nedlouho potom. Vdova po něm zůstalá vdavši se po druhé za Viléma z Kobeřic, jemuž věno své zapsala, připomíná se ještě r. 1379.[4]) O Jenišovi, synovi jeho, mimo dotčenou zprávu žádná paměť se nezachovala, a zdá se, že on neb jeho potomci uchýlivše se na Sudslav Kyšperk prodali.

Zboží Kyšperské, jež se objemem svým asi pozdějším Králickému a Kyšperskému panství (však bez Orlice) rovnalo, přešlo v držení sousedních pánů z Potšteina, jejichž panství Žampašské se tudíž porozšířilo až ke hranicím zemským. *Mikuláš z Potšteina* podával již roku 1396—1397 ke kostelu Lukavskému[5]) a r. 1416 ke kostelu Mladkovskému.[6]) Potomci jeho, kteří na Žampachu seděli, byli také pány Kyšperskými, mimo krátkou dobu r. 1539—1548, ve které Kyšperk a Mladkov zastaveny byly.[7]) Když počala vláda Žampachův, opuštěn jest starý hrad a ponechán rozpadení; v 16. století byla paměť naň úplně vymizela.

Poslední pán, jenž ještě Kyšperk k Žampachu držel, byl *Zdeněk z Potšteina* († r. 1562). Po jeho smrti rozdělili se synové jeho *Jan Burjan, Vilém, Karel* a *Čeněk* r. 1568 dne 26. ledna o panství otcovská, při čemž Jan Burjan dostal Králiky a Mladkov, Vilém Žampach, Karel Přestavlky a Čeněk Kyšperk. Čeněk ještě let svých neměl, pročež se nejstarší bratr *Jan Burjan* také v díl jeho uvázal, oběma společně vládl a na obou dluhy zapisoval. Týž usadiv se v Kyšperce vystavěl v městečku nové sídlo, z něhož tvrz vznikla. Manželku měl Bohunku ze Žerotína, jíž roku 1570 (vkl. 4. listopadu) na sídle Kyšperku, na dvořích popl. s popl., na městečku, na vsi Lukavici Dolní s dvorem popl., na vsích Lukavici Horní,

[1]) Chronicon Aulae regiae. [2]) Tingl, Lib. conf. I. 193. [3]) Lib. cf. II. C 8. [4]) Dsky Olomucké a Brněnské. [5]) Lib. conf. V. O 7, Q 20. [6]) Ibidem VII. G 16. [7]) Jelikož se o tom vypravuje v dějích Mladkova, vystříháme se tuto všeho opakování.

Hradištko u Kyšperka.

Rotneku, Jankovicích, Nekoři celých, Šedivci dvoru popl. a dvořích kmecích 2500 kop gr. č. věnoval.[1]) Roku 1571 koupil ve spolku s bratry svými Karlem a Čeňkem (nezletilými) hrad Žampach s panstvím, zadlužil se však potom velice, tak že po jeho smrti († před r. 1574) věřitelé na pozůstalé jeho dědictví naléhali. Starodávné sídlo rodu, hrad Žampach, bratří jeho prodali, a četným věřitelům musily býti puštěny Králiky a Mladkov, jež potom roku 1577 prodali.[2]) Již dříve (roku 1574 dne 3. prosince) byli kommissaři k tomu nařízení spolu s Čeňkem Žampachem z Potšteina zboží Kyšperské *Janovi mladšímu z Valdšteina* prodali.[3])

Jan mladší, potom starší řečený, z linie Bradlecké přikoupil ještě roku 1590 zboží Chotěšické. Zemřel několik let potom jsa poslední této haluze. Sedm pánů z rodu Valdšteinského hlásilo se k dědictví po něm, a aby se tím lépe spolu srovnati mohli, učiněna jest mezi nimi smlouva r. 1599 dne 5. března, potom pak rozdělili se o ně, při čemž se dostal Adamovi první díl (Kyšperský), Henikovi druhý díl (Chotěšický) a ostatním třetí díl.[4]) *Adam mladší z Valdšteina* na Hrádku nad Sázavou a Lovosicích, J. M. C. rada a komorník, prodal potom r. 1601 dne 19. března (vkl. 16. května) tvrz Kyšperk s dvorem popl. pod ní i jiné dvory, městečko, vsi Jankovice, Rotnek, Lukavici Dolní a Horní, Nekoř, Šedivec, Sobkovice, Mistrovice, Lubník, Těchonín, Čelný, Vlčkovice, Petrovice České *Jiříkovi Stumbergarovi ze Stumberka* na Kaffmberku a Fraumberku za 46.000 kop míš.[5])

Pán tento, jenž byl také pánem na Mureku, JMC. radou a dědičným číšnikem knížectví Štyrského, psal se vlastně ze Štubenberka a pocházel z rodiny štyrské, jejímiž prvotními sídly byly hrady Štubenberg a Kapfenberg; příbuzní jeho drželi tehda panství Novoméstské v Čechách. Za časů českého povstání zůstal císaři věren a zachován proto při svých statcích. Roku 1628 dne 2. března postoupil Jiřík práva svého ke Kyšperku vnuku svému *Jiřímu Volfovi z Losenšteina*, jenž asi r. 1635, pořízení o svém statku neučiniv, náhle zemřel.[6]) Syn tohoto *Jiří Achác z Losenšteina* a na Losenšteině, Leuten, Gschwendt, pán panství St. Petrini der Aur, Siessenbrunu, Kyšperka a Ličova, J. M. C. tajná rada, zemský maršálek v Rakousích a zemský lovčí v Horních Rakousích, zdědiv panství po otci s bratřími svými převzal Kyšperk za svůj díl (r. 1635, 23. října) a prodal jej potom smlouvou r. 1650, 30. června učiněnou *Adamovi*

[1]) DZ. 17 D 15. Věnoval jí na díle Čeňkově, ač dí pozdější list, že díl ten byl pro Čeňka vybrán. [2]) DZ. 19 N 23. [3]) DZ. 62 H 25 „se vším, což k témuž dílu pro sirotka (Čeňka) vzato jest." Zdá se, že Jan Burjan po r. 1571 některé vsi od Žampachu ke Kyšperku připojil. [4]) DZ. 176 H 27. Podrobnější provedení nachází se v dějinách Chotěšic. [5]) DZ. 130 G 31 a 175 F 1. [6]) DZ. 130 G 31, 304 H 11.

Mikuláši Vitanovskému z Vlčkovic na Uherště a Orlici a *Anně z Řeneč*, manželce jeho, za 60.000 fl. rh.[1]) Když byl Adam Mikuláš manželku svou přečkav r. 1653 zemřel, nařízeno jest od soudu zemského bratru jeho Vilémovi Alexandrovi z Vlčkovic, aby se v poručenství nad zůstalými sirotky *Hynkem Jetřichem* a Lidmilou Františkou a statkem jim náležitým uvázal, pročež si tento toho roku dne 30. května komorníka k uvázání v Kyšperk, Orlici a Uhersko u úřadu desk zemských vyžádal.[2]) Roku 1661 obdržel dotčený syn od soudu zemského doplnění let svých a uvázal se v únoru toho roku v řečené 3 statky.[3])

Hynek Jetřich Vitanovský z Vlčkovic zasnoubil se r. 1670 dne 25. ledna s Johankou Majdalenou Hrzánkou z Harascva, dvorskou damou císařové Eleonory, jejížto věno i s obvěněním a přídavky v sumě 35.000 fl. na panství Kyšperském zapsal.[4]) Byl pán staveb velice milovný, r. 1680 nejen zámek v nynější jeho podobu uved, nýbrž i kostel zámecký sv. Vácslava (kterýž byl potom na kostel farní povýšen) znovu postavil a slušně ozdobiti dal.[5]) Poněvadž dítek neměl, odkázal veškeré jmění své manželce, kteráž se po smrti manželově († r. 1681) ve všecky statky jeho, Kyšperk, Orlici, Uhersko, Čeprovice a Mileňovice uvázala[6]) a po nedlouhém vdovském smutku za *Norberta Leopolda Libšteinského z Kolovrat*, c. k. komoří a radu nad appellacími, vdala; při smlouvách svatebních roku 1682 dne 7. října uzavřených zapsáno jí 30.000 fl. na panství Chroustovském, jež otci ženichovu náleželo.[7]) Než nebylo paní popřáno dlouho býti po boku manžela svého; cítíc na sobě neduh nemoci sepsala roku 1683 dne 20. prosince poslední své pořízení, jímž veškeren statek svůj, tudíž Kyšperk s Orlicí a Uhersko, manželu svému odkázala, při čemž neobmeškala nejen příbuzné své, nýbrž i služebníky nějakým odkazem obdařiti.[8]) Po brzké její smrti († r. 1685 dne 15. listopadu) hrabě Norbert nejen se uvázal ve statky zděděné Kyšperk s Uherskem (ostatní byly prodány), nýbrž i v poručenství nad nezletilým synem svým *Františkem Karlem* s dotčenou Johankou splozeným. Dlouho nemohl oželeti ztráty choti své a teprve roku 1691 přikročil k druhému sňatku s Marií Magdalenou Slavatovnou z Chlumu († r. 1700). Ačkoliv se mladý hrabě František teprve r. 1706 k dědictví po mateři přihlásil a otci svému z poručenství poděkoval, přece mu byl otec již o několik let dříve panství Kyšperské k užívání vykázal, neb nalézá se, že týž František r. 1698 kostel v Nekoři a r. 1704 kostel v Těchoníně opraviti a znovu postaviti dal.[9]) Poněvadž si otec Norbert panství zase míti žádal, prodal mu je František Karel roku 1714 dne 22. dubna za 270.000 fl. a 300 dukátů klíčného, a sice zámek Kyšperk s kostelem zámeckým a kostelem farním se všemi vesnicemi a se statkem Orlickým.[10]) Dlouho nově nabytého panství nedržel; neb když byl r. 1716 dne 17. dubna zemřel, spadlo veškeré jmění jeho na syny Františka Karla a Norberta Vincenta. Starší z nich, jenž dostal také svěřenské panství Rychnovské, uvázal se v Kyšperk jakožto díl naň přišlý a prodal jej r. 1717 dne 24. dubna *Ferdinandovi Markvartovi* hraběti z *Harachu* za 285.000 fl. a 500 duk. klíčného pro manželku prodávajícího.[11])

---

[1]) DZ. 150 G 26 (vkl. r. 1651, 18. ledna) a DZ 306 C 16. Panství se popisuje: zámek s dvorem, dvory Lukavský, Popluží, Sobkovice, Těchoninský, Verněřovský, městečko, vsi Jankovice, Rotnek (Rotnedeh), Dolní Lukavice, Horní Lukavice, Nekoř (Neckocz), Šedivec (Schedowitz), Sobkovice, Těchonín (Linczdorff), Celné (Zellney), Verněřovice (Wernstorff), Petrovice (Böhm. Petersdorf), Lubník, Mistrovice (Mitrowicz). Ke dvoru *Popluží* klade Heber (Burgen etc. III. 220) bývalou tvrz. Patřívala prý r. 1534 Severinovi Helvikovci z Helvikovic, jenž byl v Žamberském kostele v levo od oltáře sv. Františka pochován. O dvoře tomto nečiní se v pamětech našich před r. 1650 zmínka. Když prý Popluží r. 1814 shořelo a potom rum dobýván byl, nalezly se prý základy nějakého starého stavení. Že tu tvrz bývala, ničímž nelze provésti.

[2]) DZ. 113 J 30. [3]) Tamže M 27. [4]) Archiv Rychnovský. [5]) Sommer str. 293. Schaller str. 213. Také založil špitál na 10 chudých. [6]) DZ. 116 E 29. [7]) Archiv Rychnovský. [8]) DZ. 267 Q 20. [9]) Sommer str. 295, DZ. 479 L 30. [10]) DZ. 490 N 13.

[11]) DZ. 493 B 8. Další osudy zámku vykazují jen změny majitelův. Hrabě Harrach zemřel roku 1725 dne 22. února bezdětek (Slov. N.). Později držel Kyšperk hrabě *Jan z Bredova*, který vystavěl kapli sv. Jana Nepomuckého na vrchu Hradisku, použiv bezpochyby kamení ze ssutin starého hradu (Sommer str. 293). Dcera jeho *Terezie* zasnoubila se s hrabětem *Cavriani*, po ní dědila r. 1815 dcera její *Maria Anna* provdaná hraběnka *Marcolinova*, a po této r. 1834 dcera její *Terezie* provdaná hraběnka *Nimptschova* vedlé dědičných odevzdání d. r. 1836 dne 17. prosince a r. 1837 dne 11. března. (Hlavní kniha DZ. tom. II. str. 121.)

Orlice Zámek.

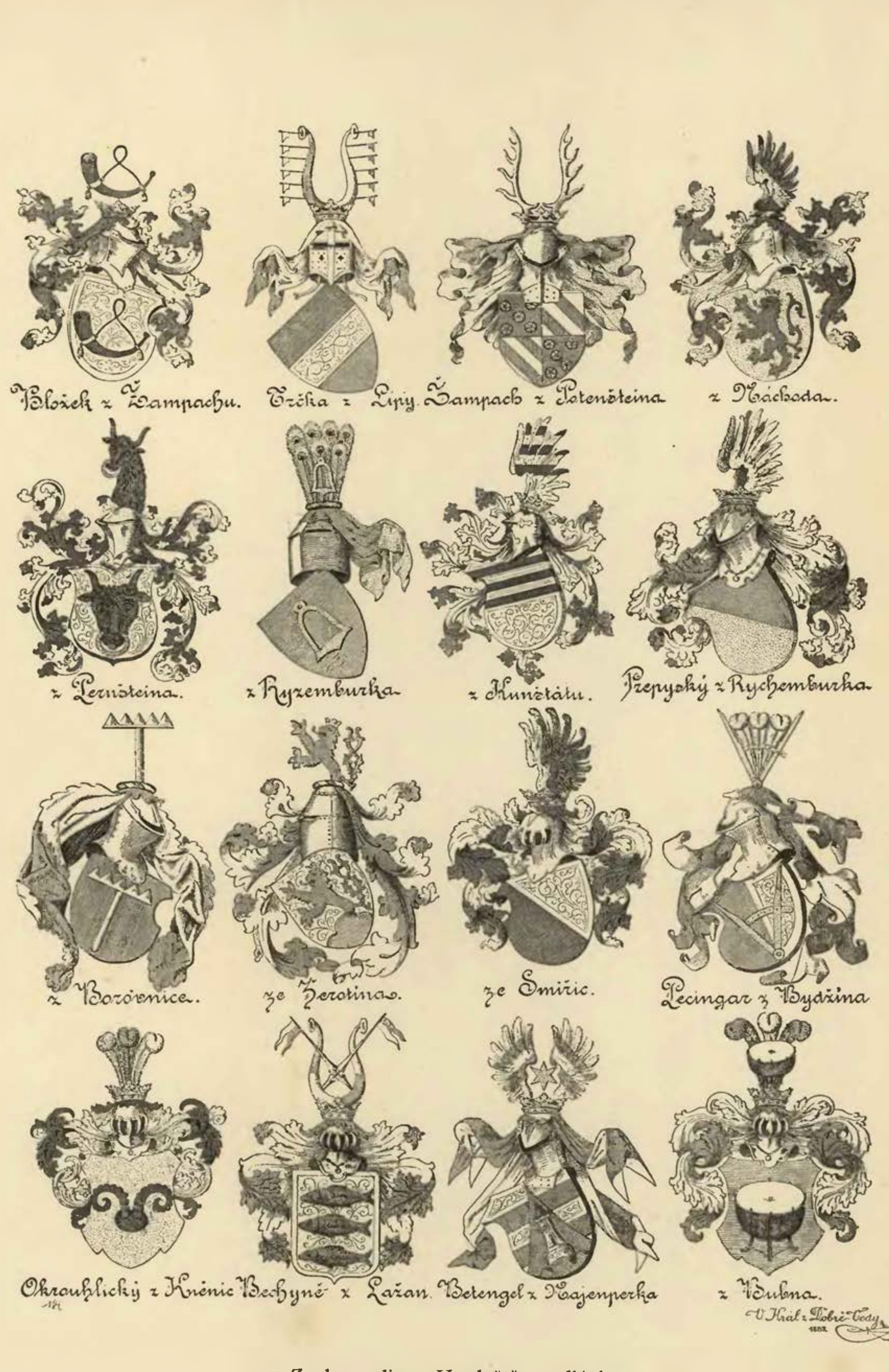
Pokud paměti sahají, bývala Orlice zpupným zbožím, majíc svou tvrz, a ve 13. století sídlem vladyk z Orlice.[1]) *Ivan z Orlice* byl od r. 1361—1366 držitelem tvrze a patronem kostela v Orlici.[2]) Po něm seděli tu *Dobeš z Přepych* a *Všech z Rohova*, po jejichžto smrti (okolo r. 1393) spadly dědiny jich Orlice a Mistrovice na krále, a král udělil je *Tvochovi*, strážci královskému.[3]) Tvoch psal se potom z Orlice a ještě r. 1406, 17. června nového kněze ke kostelu zdejšímu podával.[4]) Právem dědickým připadla Orlice *Mikuláši z Orlice* (synu Tvochovu?), jenž se stal kanovníkem kostela Vyšehradského a r. 1415, 17. dubna taktéž právo podací při zdejším kostele provozoval.[5])

Kdy vešli v držení Orlice *Strachotové z Královic*, již ani v tomto kraji osedlí nebývali, není nám známo. První z toho rodu na Orlici, *Strachota starší*, připomíná se r. 1406; *Michal Strachota* na Orlici obdržel r. 1516 zástavní právo na Kyšperk a Mladkov[6]) a připomíná se posléze v tituláři roku 1534 vydaném. Syn jeho byl *Jan mladší*, jenž se v tituláři r. 1534 spolu s nějakým Bohuslavem, oba však seděním na Orlici připomínají, držel potom Orlici sám a vložil r. 1544 dne 6. listopadu přiznání ve desky, že drží Orlici zámek, dvůr popl., ves s podacím a v Mistrovici dvory km. s řekou Orlicí.[7]) Jan měl manželku Salomenu z Ronovce, kteréž byl již před shořením desk (r. 1541) 200 kop na „tvrzi Orlici" s příslušenstvím věnoval.[8]) Kromě toho jí ještě dluh 200 kop nad věno přijatých na témž zboží zapsal. Rád honil, a když přes zápověď s chrty na gruntech Rotneckých a Jankovských jezdil, měl proto soud s Mikulášem z Bubna.[9]) Mimo zboží Orlické držel od Žampašska v zástavě vsi Mistrovice a Lubník s poplužím Verniřovským, díl to zboží Mladkovského, jejž byl otec jeho Michal od jiných zástavných držitelů získal. Žil ještě r. 1553.[10])

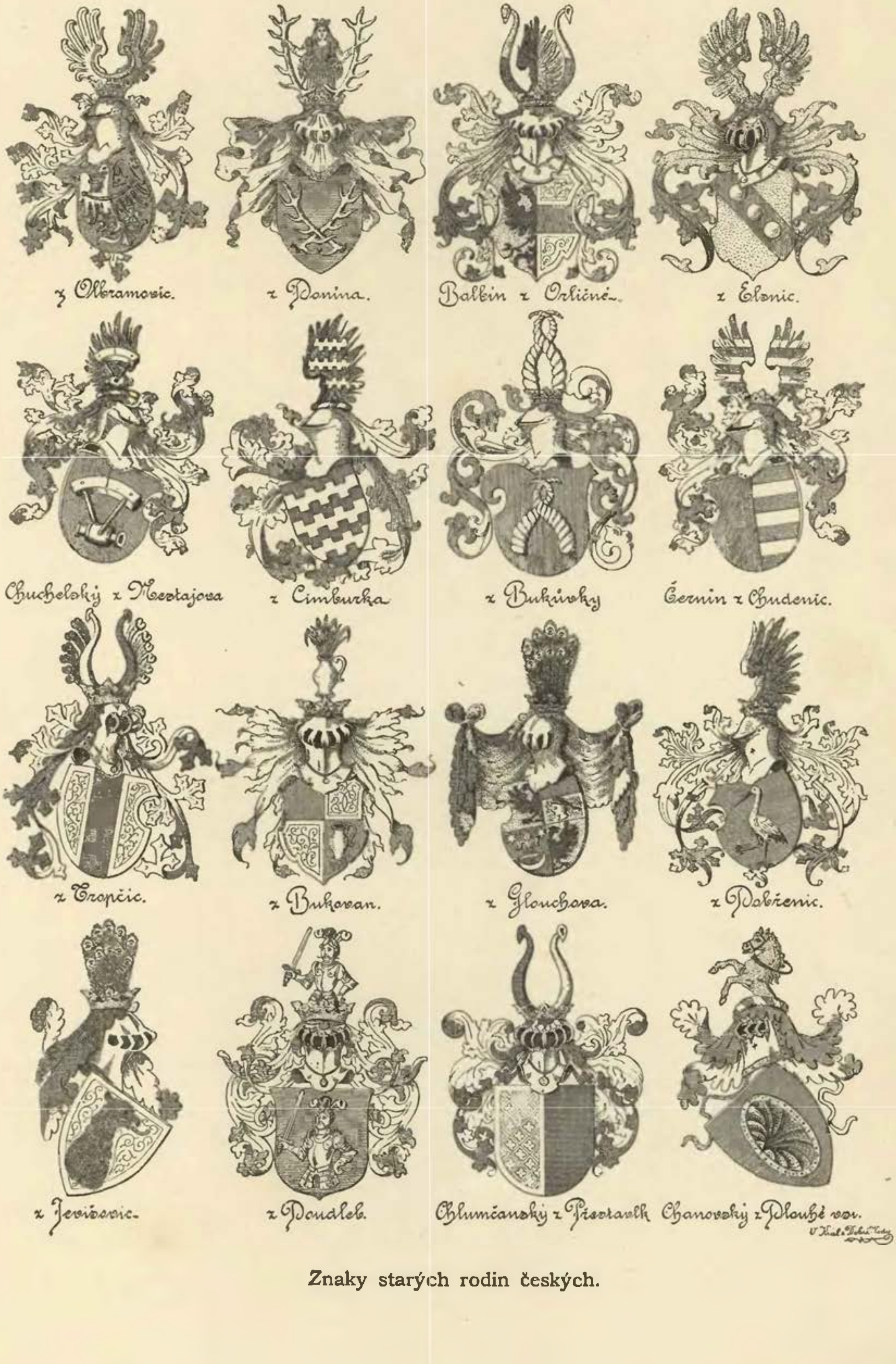
[1]) V latinských zápisech slove ves ta jinak „in prato", t. j. louka (r. 1406 také Orlice). [2]) Lib. conf. I. D 4, H 2.
[3]) DD. 13 f. 19 „Twocho custos dom. regis."
[4]) Lib. conf. VI. H 3. [5]) Ibidem VII. E 13.
[6]) Rel. tab. I. 370 a archiv musejní. [7]) DZ. 250 H 4.
[8]) DZ. 4 G 27 vkl. r. 1543 úterý po sv. Stanislavu.
[9]) DZ. 83 F 9, reg. 12 F. k. s. 1542.
[10]) Reg. k. s., obeslané výplaty 1550—1628 B 1.

Synové Janovi byli *Michal, Burjan* a *Hynek;* onino dva let mající, tento ještě nezletilý. Všichni bratří obnovili si roku 1555 dne 18. listopadu vklad zámku Orlice se zbožím. Z bratří těchto ujal Burjan Orlici, prodal však r. 1565 dne 11. srpna (vkl. 4. října) „zámek Vorlici" s dvorem při zámku, s pivovárem, mlýnem náchlebním, se svršky a dobytky, ves, v Mistrovicích c. t. m., a vsi zápisné Kunčice a Verněřovice s dvorem v Kunčicích *Sudovi z Řeneč*, J. M. C. radě, za 2500 kop gr. č. Suda držel Orlici několik let, a následoval po něm syn jeho *Petr Suda Řenecký z Řeneč.* Tento zemřel r. 1592, zůstaviv vdovu *Dorotu z Lipan* a dítky nezletilé. Soud zemský dal sice nyní poručenství nad sirotky sestře zemřelého Johance Sudovně z Řeneč, avšak tato prohlédajíc k tomu, že jsou sirotci ještě zrostu malého, a že by od mateře dobře a náležitě opatrováni byli, r. 1592 dne 11. října od dotčeného poručenství upustila a je Dorotě odevzdala.[1]) Dorota Sudova z Lipan ještě r. 1615 z Orlice berně zemské odváděla, z čehož poznávati lze, že ještě nikdo ze sirotků k letům svým nepřišel; avšak před bitvou Bělohorskou držel již Orlici *Jetřich Suda Řenecký z Řeneč*, jenž pojal k manželství Annu Kobylkovnu z Kobylého, vdovu po Hamzovi Bořkovi ze Zábědovic na Morašicích a Nedělišti, a s ní také v držení věna jejího na Morašicích zapsaného vešel. Povstání r. 1618—1620 se sice jen ve skrovné míře súčastnil, ale přece tolik, že naň mohlo proto saženo býti; k prosbě jeho udělil mu císař Ferdinand roku 1628 dne 18. března pardon na takovou výminku, aby Suda pokutu v penězích zaplatil, ale ani to nemohl Suda učiniti, protože za tehdejších běhů válečných nastávala veliká nouze o peníze hotové. Zemřel r. 1638, zůstaviv dceru *Dorotu Annu*, již byl poručníkem bratr zemřelého Albrecht. Řečená slečna vdala se za *Adama Mikuláše Vitanovského z Vlčkovic*, jenž byl pánem na Uhersku i c. k. a soudu purkrabského radou a r. 1646 hejtmanem kraje Hradeckého; v tomto posledním úřadě byl císařem opět r. 1647 stvrzen.[2]) Když potom r. 1650 manželé dotčení panství Kyšperské koupili, připojeno jest k němu zboží Orlické na věky, nicméně se posud zachovává při dskách zemských způsob, vedle Kyšperka jmenovati také statek Orlický. O pozdějších osudech zámku není nic známo.[3])

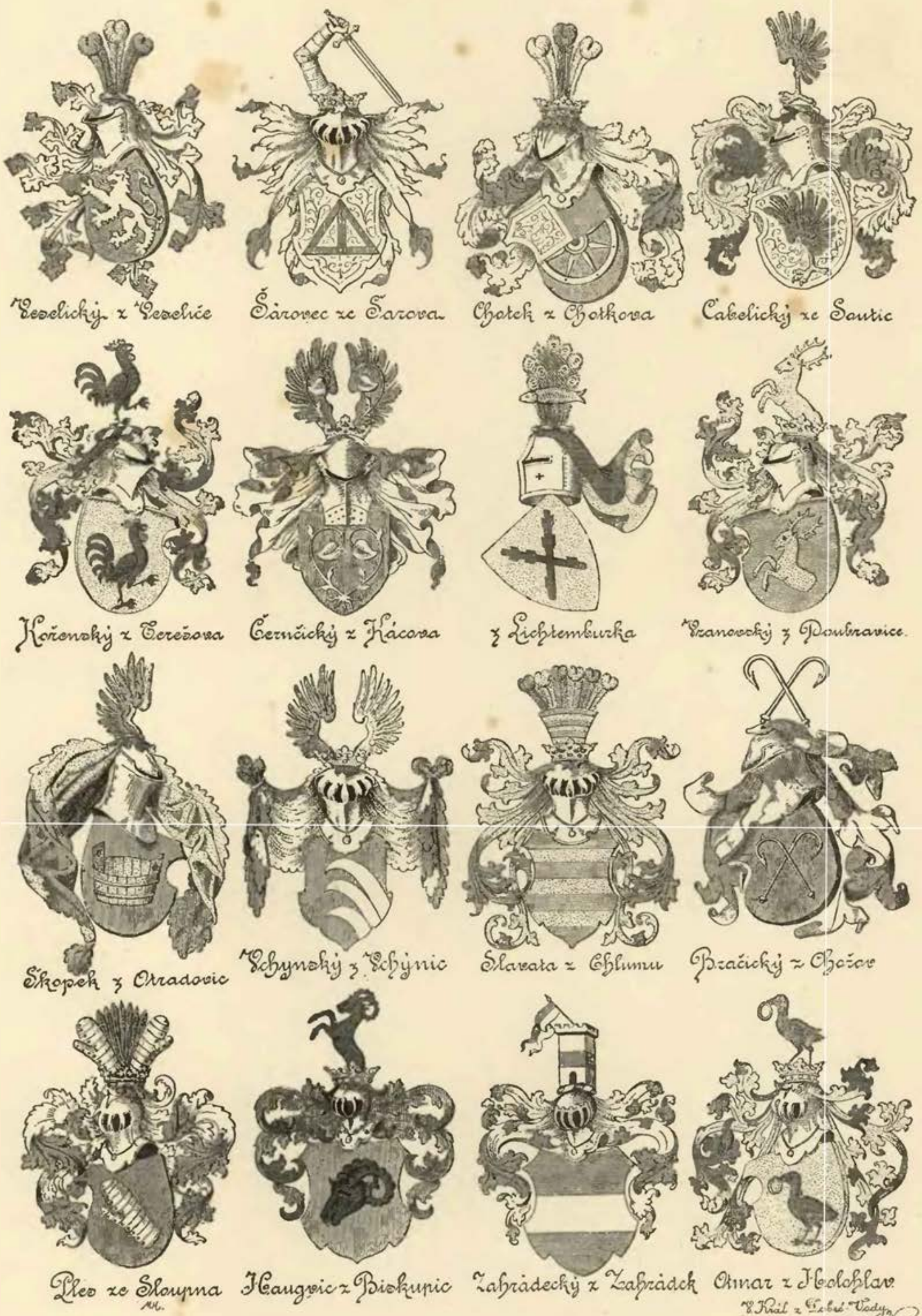
[1]) DZ. 251 A 29, 15 J 16, 57 J 20, 2 H 21, 168 M 22.
[2]) Arch. Rychnov. Bílek, Děj. konf. 577.
[3]) Doložiti tuto sluší, že řečenou pokutu za Jetřicha Sudu z Řenec teprva poručníci vnuků jeho (synů Mikuláše a Doroty) komoře české zaplatili, pročež je císař Leopold r. 1660 dne 26. června ze všech povinností dalších propustil. (Archiv Rych.)

Znaky rodin v Hradečtě osedlých.

Znaky starých rodin českých.

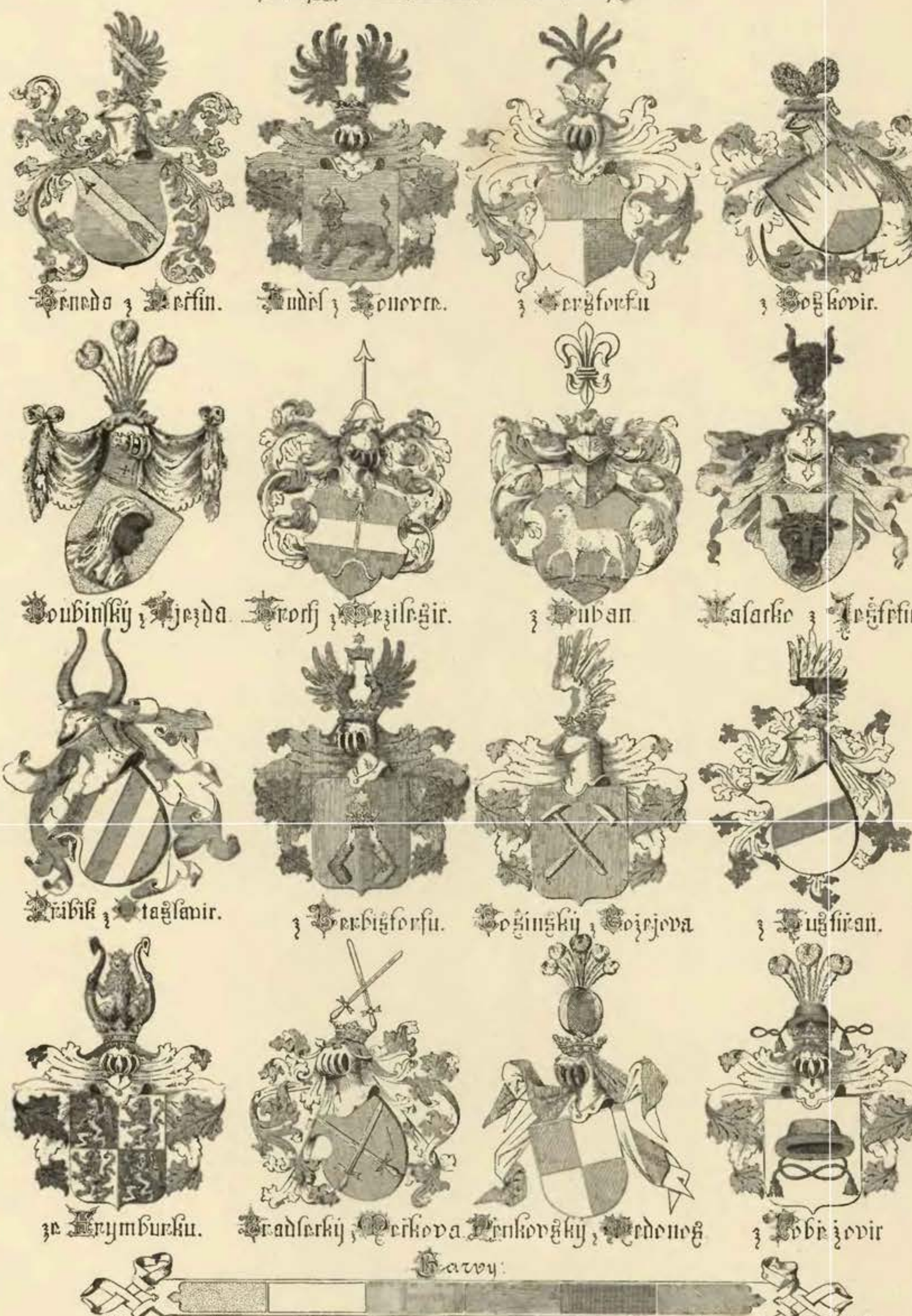

Znaky starých rodin českých.

Znaky starých rodin českých.

Rodové znaky

V příštích dílech pokračování

SEZNAM ČLÁŇKŮV.

SEZNAM VYOBRAZENÍ V TEXTU.

SEZNAM OBRAZŮ MIMO TEXT.

Dodatky a opravy věcné.

Ke str. 50., ř. 15. zdola: Jaroslav pojal Johanku r. 1569. (Reg. 17. J. k. s. f. 184.)

Ke str. 81.: Na Liticích narodil se r. 1470 kníže Jiří Minstrberský. (Font. r. B. II. 554.)

Ke str. 139.: Manželka Jana staršího ze Žerotína jmenovala se Marjana. (Bienenberg, Alterth. II. 49.; v N. Sl. omylem psáno Marta.)

Ke str. 178.: Sestra Bedřicha Absolona jmenovala se Eliška. (Reg. obesl. k. s. 1538 Q. 20.)

Ke str. 208. k poznámce 6. dodej: avšak zpráva v Tomkových dějích Prahy (IV. 577.) nepatří sem, poněvadž se tamže vyrozumívají Bladov a Nový Hrad na Moravě.

Opravení chyb tiskových.

Na	str.	7.,	řádce	4.	zdola	čti	*těhodních*	na	místě	*týdenních.*
„	„	42.,	„	2.	shora	„	*zvěři*	„	„	*zvěře*
„	„	47.,	„	13.	„	„	*† c. 1432*	„	„	*1431.*
„	„	73.,	„	12.	„	„	*jihozápadně*	„	„	*jihovýchodně*
„	„	74.,	„	14.	„	„	*z Lipky*	„	„	*z Lipy.*
„	„	78.,	„	5.	zdola	„	*běžali*	„	„	*běželi.*
„	„	78.,	„	4.	„	„	*běžal*	„	„	*běžel.*
„	„	82.,	„	25.	shora	„	*Čáslavě*	„	„	*Čáslavi.*
„	„	138.,	„	14.	zdola	„	*za Chocni*	„	„	*na Chocni.*
„	„	158.,	„	13.	shora	„	*z Dubé*	„	„	*z Dubu.*
„	„	169.,	„	26.	„	„	*Olešnicí*	„	„	*Olešnice.*
„	„	191.,	„	9.	„	„	*v Lukavici*	„	„	*Lukavicích.*
„	„	196.,	„	1.	zdola	„	„kteréž“	„	„	kterouž.
„	„	210.,	„	30.	shora	„	*Multan*	„	„	*Maltan.*
„	„	227.,	„	12.	„	„	*Kusá Habřinka*	„	„	*Kusá, Habřinka*
„	„	242.,	„	27.	„	„	*řečený*	„	„	*rozený.*
„	„	243.,	„	10.	zdola	„	*Perchta*	„	„	*Perdita.*
„	„	245.,	„	8.	„	„	*Rigvert*	„	„	*Riquert.*

REJSTŘÍK MÍST A RODŮV.

U míst pokládá se správnější název před nesprávným aneb znetvořeným. Rodové, kterých hesla nebyla ustálena, hledej u míst, po nichž se nazývali.

L.

M.

S.

Š.

T.

U.

V.

Z.

Ž.

REJSTŘÍK VĚCÍ

z historie kulturní, právnictví a předmětů starožitných.

Mapa
hradův, hradišť, zámkův a tvrzí
v poříčí Orlic a části Kladska
dle udání profesora Aug. Sedláčka
kreslil Vojt. Král z Bobré Vody.
Měřítko
VYKLAD ZNAČEK
Města
Osady
Železnice
Silnice
Cesty
Zříceniny
Hranice: zemské, okres. hejtmanství
označených okresů
HRADY po způsobu západním
Zámky v 16. věku vystavěné.
Tvrze staré.
Tvrze novější (ze 16. a 17. věku)
Hradiště a ohrady udělané před
sklonkem 13. věku.
NÁCHOD
RYZMBURK
JAROMĚŘ
VŘEŠŤOV
OPOČNO
HRADEC KRÁLOVÉ
ČERNÍKOVICE
RYCHNOV
SKUHROV
NOVÝ HRAD
RYCHMBERK
FRYMBURK
VAMBERK
KOSTELEC
ČASTOLOVICE
POTŠTEIN
LITICE
ŽAMPACH
Žamberk
Kyšperk
Orlice
Třebechovice
Týniště
Borohrádek
Albrechtice